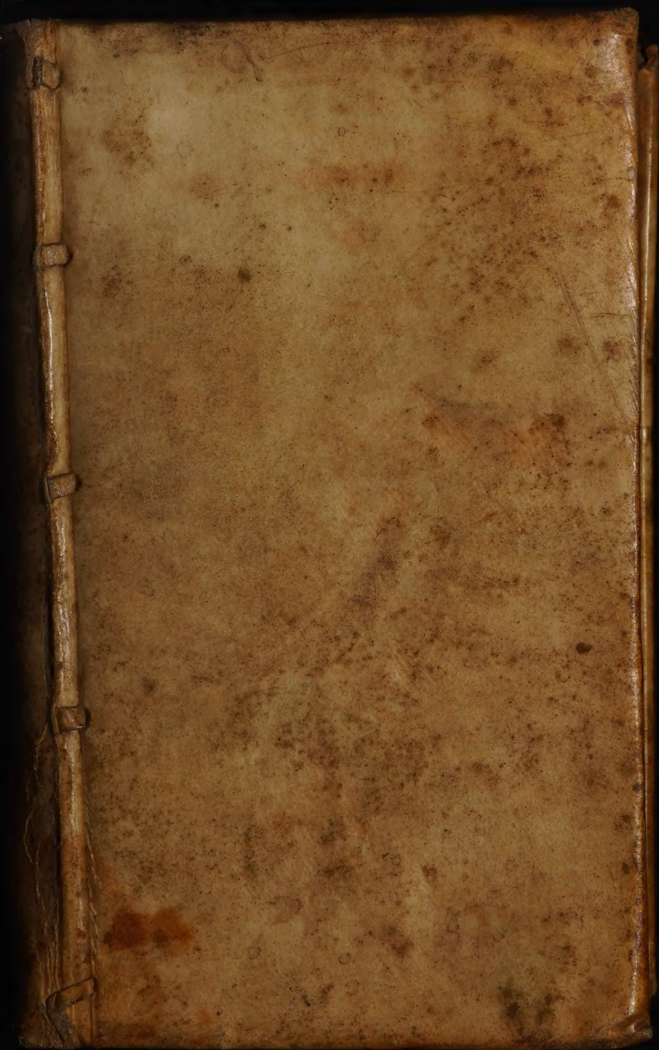

I. LIPSI PHILOSO
PHIA et PHYS. STO
ICA.

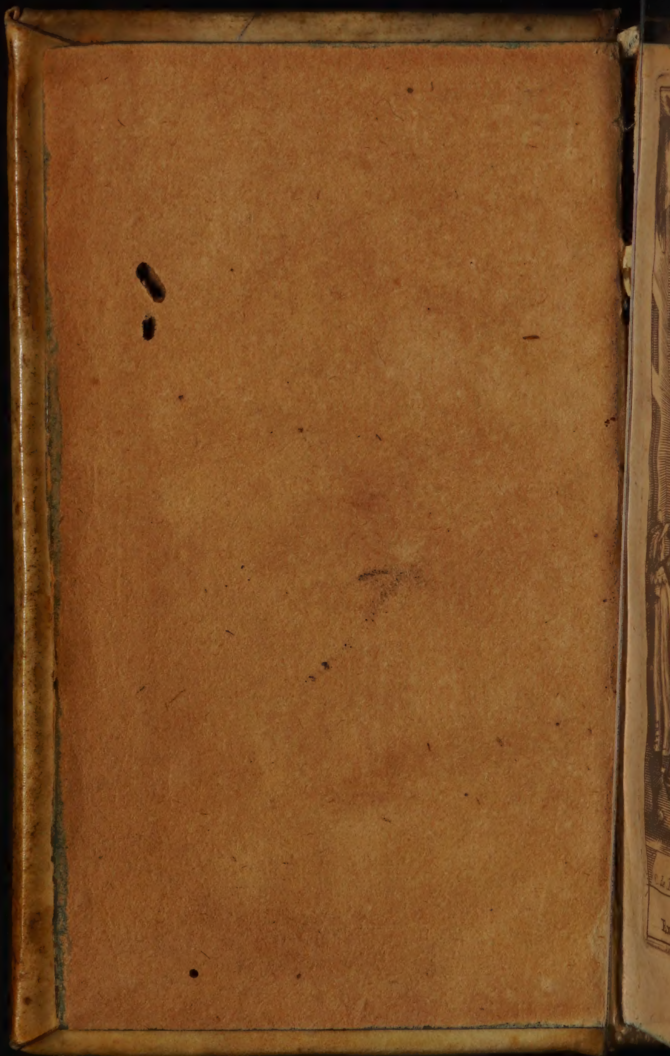

vorh.
12. Ph. I, 3
und d.
vorh. Werk
vergleichen ob
beide Teile [illegible]

Consecratus Musis
M. Michaëlis Hentzij Coll.
B. Celi p. t. Vicedecanj.
A. O. R. MDCLX.

erhalten und.

I. Lipsii
PHILOSOPHIA
&
PHYSIOLOGIA
Stoica.

C. de Pas

LVGDVNI BATAVORVM
Ex officina IOANNIS MAIRE cIↄ Iↄcxliv.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

1

IUSTI LIPSI

MANUDUCTIONIS

Ad

STOICAM PHILO-
SOPHIAM

LIBRI TRES:

L. ANNÆO SENECÆ,
aliisque ſcriptoribus illu-
ſtrandis.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE.
cIɔ Iɔ c XLIV.

AD ILL^MUM ET EXCELL^MUM

PRINCIPEM D. IOANNEM FERDINANDUM VELASQUIUM,

COMITEM-STABULI REGNORUM CASTELLÆ ET LEGIONIS, DUCEM FRIASII, COMITEM HARI.

MANUDUCTIONEM meam facere vides, quod ego nuper feci, Ill^me Princeps, id eſt, ad te venire. Uterque merito. ego, ut adventum in hæc loca & afflictam patriam gratularer, tuis etiam conſiliis erigendam; itemque gratias agerem, pro benivolentia qua me iampridem eximia quadam honeſtaſſes. Facit utrumque hoc idem *Manuductio* : & cauſſas eaſdem habet. An non & alteram magis propriam? opinor. Servit ipſa & facta eſt ad lucem Hi-

ſpani ſcriptoris, ANNÆI SENECÆ: itaque decore viam ad Hiſpanum Principem affectat, eius ſe arbitrio ac tutelæ permiſſura. Tuæ, inquam, tutelæ: cui copiæ & exercitus permitti ſolent: & vetus tuum perpetuumque munus eſt, equeſtri parti virium in Hiſpaniæ regno præeſſe: imo & totis copiis, in abſentia Regum. Id enim eſt * *Comes-Stabuli*: magna dignitas, & qua Valentinianus Imperator ipſum fratrem ſuum Valentem exornavit, id eſt, in proximo ſibi gradu collocavit. Maiores tui VELASQUII, virtute & gloria inclyta gens, hanc ipſam meritis pepererunt, & familiæ ſuæ aſſeruerunt: in bellis contra Mauros, & ſi quos alios Hiſpania hoſtes habuit, non aſſidui ſolum ſemper, ſed primi. Itaque iure in prima dignitate poſiti: qua tu ita fulges, ut ab ipſo te & animi ingeniique dotibus præfulgeas, & maximam veriſſimamque laudem iſtis referas

*Qualis fere olim *Magiſter equitũ* Romæ.

acce-

acceptam. Prudentia tua vel in civili, vel in bellica re adminiſtranda innotuit, & iam nuper Mediolani & in Sequanis enituit: item pietas, & veræ virtutis ſtudium; quod à litterarum etiam & omnis ſeriæ doctrinæ cultu illuſtratur. Raras in Principe dotes memoro, & in animo magis quam ſtylo prædico: iiſque impulſus & hæc mea, & me tibi dico, Ill^me & Excell^me Princeps, ac velut in manum trado, fidum vel cultorem, vel clientem. Louanii IV. Kal. Mart. ∞. IↃC. IV.

* 3 AD

AD LECTOREM.

HAbes Manuductionem: *& finem ex ipsa vides fructumque, id est, facem aliquam ad* Annæum Senecam *tibi prælucentem. Hoc consilium nobis fuit: neque hercules suscitare, quod imperiti autument, veterem & sepultam sectam. quam ævum aut ratio tulit, & nostra inprimis religio. cui fateor hanc (quæ autem vetus philosophia?) non undiq; concordem aut amicam. In multis tamen: & ipsa* Manuductio *hoc docebit. Quid, quod Pharisæi olim, inter Iudæos secta nobilis, ad hanc Stoicam proxime accesserunt? Iosepho hoc credamus: qui inter ipsos nomen professus, palam assevera-*

In Vita sua. *rat.* Ἐννεακαίδεκα ἔτη ἔχων, *inquit,* ἠρξάμην τε πολιτεύεσθαι, τῇ Φαρισαίων αἱρέσει κατακολουθῶν, ἣ παραπλήσιός ἐστι τῇ παρ' Ἕλλησι Στοϊκῇ λεγομένῃ: Annos novemdecim natus ad rempublicā cœpi me dare, Pharisæorum assecla: quæ sane secta illi Stoicorum apud Græcos maxime est consentanea. *Et vero quæ de fato iidem Pharisæi disserebant,*

bant, & plura, plane ſunt pro Stoicorum ſenſu. Non lubet in diſputationis campum ingredi, & cum aliis comparare, aut præferre: feci obiter in ipſo hoc ſcripto, & magis quam placiturum quibuſdam auguror: ſed quid eſt? calor aut impreſſa in unam rem cogitatio, interim abducit, & extra limites aut veri aut decori fortaſſe aufert. Si mihi factum, ſit venia: teſtificor ſana & ſobria me amare, & eo redigi velle ſcribenda, aut ſcripta. Nemo finem aut felicitatem, cum iſtis, in Natura ponat: niſi interpretatione quam dedi, id eſt, Deo. Nemo item magnifica & alta nimis amplectatur, aut ſapiat: ne ſubtilia quidem vel arguta: ſed Senecæ verbis hæc temperemus, quæ nimis ex vero profert. Latrunculis ludimus, in ſupervacuis ſæpe ſubtilitas teritur. Non faciunt bonos iſta, ſed doctos. apertior res eſt ſapere, imo ſimplicior. Paucis opus eſt ad bonam mentem litteris. *Ita eſt. paucis opus, non tamen nullis: & ideo nos quoque modum tenuimus, & multa quæ dicere, multa quæ uberius aut ſubtilius dicere erat, omiſimus:*

non

non famam ingenii nostri, sed tuum commodum, Lector, scopum destinantes. quem si attigi, bene est: tu adiuva, & iudicio hæc lege, & selige quæ ad virtutem sint & salutem: nec aliter, aut te & me fallis. Habebis autem à capite Sectarum divisiones & initia, item Stoicæ: tum præcipua huius dogmata, & maxime decantata illa Paradoxa. *Reliqua in* Physiologiam, *ne confusio sit, sunt dilata. Hæc eruere, & disponere, (nemini adhuc factum) arduum fuit, fateor: nec scio an pretium operæ apparebit. Illud tamen: hæc non facere solum* Senecæ *illustrando, sed* Ciceroni, Plutarcho, Laertio, *& optimis veterum scriptorum. Hoc fine ama, aut æstima: & me quoque, siquid lapsus sim aut titubavi, excusa. Per tenebras & salebras ivi, per viam adhuc inviam: & vetus illud liceat prætendere,* Nullum sine venia placuit ingenium.

I. LI-

I. LIPSI MANUDUCTIONIS *Ad* STOICAM PHILOSOPHIAM,

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO PRIMA.

Adhortatio ad Philosophiam omni ætati aptam & utilem: & liberales scientias non tanti videri.

LIPSIUS. Nam qua causa tristiorem te, & fimbriata quadam fronte video? AUDITOR. Causa quidem aperta. patriæ pericula, an ruinas, solus ignoras? LIPS. Deus avertet, aut sistet: quid tamen ad te proprie? AUD. In una sum navi. LIPS. Velim ista. AUD. Qua? LIPS. Sapientiæ, quam tracto. AUD. Videris mihi in libris esse, & sic soles. LIPS. Non semper in istis seriis; & voveam olim magis fuisse. AUD. Qui isti igitur? LIPS. *Annæum Senecam* agnoscis magnum inter magnos virum. AUD. Sæpe à te sic audio: sed nunc quidem sepono,

 vel

vel ipſo te auctore. LIPS. Mene? defugio. AUD. Nam flos ævi me habet, & in eo amœniora igitur hæc ſtudia, & velut florida, tractamus: graviorum adhuc expertes. Fallor, aut monuiſti. LIPS. Illa tractare te monui, fateor: hæc ſeponere, non monui, & non ab illis tantum, ſed cum illis, curare. Vis me verum dicere? Philoſophiæ amor & notitia aliqua etiam adoleſcentiæ aſciſcenda eſt: neque ulla ætas ei immatura. Vetus ævum ſi reſpicis, à pueritia huc ducebantur: omitto alia monita, audi iſtud ab otii ipſius magiſtro. Μήτε νέος τις ὢν φιλοσοφεῖν μελλέτω, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω. Οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος, πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον: *Neque iuvenis aliquis differat philoſophari, neque ſenex defatigetur. Non enim immaturus quiſquam, aut vietus & effœtus eſt, ad animæ ſanitatem.* Hæc Epicurus. & exemplo firmaverat: quem certa fides eſt, ab anno decimoquarto ætatis Philoſophiæ operatum eſſe. Quidni fecerit, & tu facias, mi adoleſcens? A corpore ſi æger ſis, medicum non differas: mentis ſanitas neglectui aut procraſtinationi erit? Ut cœlo tranquillo, & mari placido, nautæ quæ contra tempeſtatem ſunt, expediunt: ſic in iſta ætate, nondum tot curis aut fluctibus expoſita, iure præpares quæ ſint illis mitigandis, aut

aut tollendis. Amœniora ista artium nos quidem probamus, & illo velut vomere proscindi hoc animi solum, & præparari ad sementem cupimus: sed præparari. Veræ autem fruges, Philosophia est: cætera, herbæ aut flores. Quæ tamen quia iam olim & nunc nimis quidam adhærent, & æstimant: severiores magistri reperti, qui totum hoc literarium & liberale studium reiicerent ac damnarent. Cynici inprimis. qui παραιτοῦνται, ut Laertii verba sunt, τὰ ἐγκύκλια μαθήματα: *aspernantur liberales omnes artes.* Zeno caput Stoicæ, statim initio librorum De Republica, τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἄχρηστον ἀποφαίνει: *Liberalem doctrinam inutilem profitetur.* Quid noster hic Seneca? *Operose*, inquit, *nihil agunt, qui litterarum inutilium studiis detinentur.* Et quam sæpe alibi increpat? & quam merito hodie aliquis alter Seneca faciat, cum nec modum, nec finem suum habent? Vanitas & ambitio quæritur, invenitur: & Senecæ iterum verbis, *ista liberalium artium consectatio molestos, verbosos, intempestivos, sibi placentes facit: & ideo non discentes necessaria, quia supervacua didicerunt.* O quam in nostrum ævum competunt! tu quoque vides, & (quod gaudeo) erubescis. Sicut enim Paris ille apud Homerum, è prœlio profugus, cum

De Brevit. vit. cap. XIV.

Epist. LXXXVIII.

Helena se oblectat : sic plerique relictis studiorum seriis, voluptaria modo sectantur. Atquin quattuor Artium genera sunt, ut Posidonius recte olim distinguebat. *Sunt vulgares, sunt ludicræ, sunt Pueriles, sunt Liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruendam vitam occupatæ sunt. Ludicræ, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. Pueriles, & aliquid habentes Liberalibus simile, quas ἐγκυκλίους Græci, nostri Liberales vocant. Solæ autem Liberales sunt, imo, ut verius dicam, Liberæ, quibus curæ animi Virtus est.* Quæ est scilicet sola Philosophia, cuius fructus illa Libertas, non affectibus, non culpis, non erroribus aut terroribus subjici, quatenus homini quidem datum. In qua sunt, ut cum poeta dicam, Ibid.

Fundamenta, quibus nixatur vita salusque.

DISSERT. II.

Conducere tamen hactenus Liberales, si præparant : non autem insistendum & inhærendum iis esse.

SERVILES igitur aliæ, aut certe Pueriles sunt : hæc est, quæ in liberos, quæ in viros transscribit, tibi, si me audis, assumenda. Quid ergo? destricte

aut

aut abscise alias Stoici repudiant? absit, hactenus tantum, si detinent & vindicant sibi. *Tamdiu enim istis immorandum est* (iterum Seneca) *quamdiu nihil agere animus maius potest. rudimenta sunt nostra, non opera.* Sed & rudimenta utilia, imo necessaria sunt: non aliter quam ædium sublimium fundamenta. Itaque Xenocrates prudenter cuidam amuso & rudi, ad philosophiam tamen & diatribam suam adspiranti: Πορεύου, ἔφη, λαβὰς γὰρ οὐκ ἔχεις φιλοσοφίας: *Abi, abi, inquit. non enim ansas habes philosophiæ.* Ut nempe ansæ humorem non continent, vasi tamen necessariæ sunt ad usum: sic de litteris, Sapientiam non habent, sed conferunt ad habendam. Seneca: *Quare liberalibus artibus filios erudimus? non quia Virtutem dare possint, sed quia animum ad accipiendam illam præparant.* Philo Iudæus, & Clemens Alexandrinus, uterque inter veteres (& hic etiam inter nostros) doctrina eximii, scita allegoria hoc ingerunt; & prolem Abrahamo ex Agar ancilla susceptam, cum parere Sara non posset, huc ducunt. *Non enim sumus* (ait prior) *apti prolem ex Virtute suscipere, nisi prius misceamur eius ancillæ. Est autem Sapientiæ ancilla, illa quæ in liberalibus artibus scientia ponitur: ut Musica, & Logica.* Similia Clemens in

Epist. LXXXVIII.

Ibid.

De cõgressu eridit. caussa.

primo Stromateon. Nec levem aliquam aut transitoriam in his operam requirunt: sed, ait iterū Philo, *Sicut in magnis fabulis aut argumētis, magna etiam Proœmia esse oportet: sic istic. maximum enim argumentum Virtus est, ut quæ circa grandem materiam versatur, vitam totam. Iure igitur non levibus aut brevibus utetur proœmiis, sed Grammatica, Geometria, Astronomia, Rhetorica, Musica, alia omni Logica contemplatione imbuetur: quorum tessera est; Sara ancilla.* En vera & vetera iudicia, quæ iure novitiis istis omnibus & levibus anteponas. Nec Stoici aut Cynici aliter: quorum una mens est, quam dixi, non colere ipsas propter ipsas. Sicut miles pugnæ per lusoria certamina se præparat: sic nos Sapientiæ per has artes debemus. Cui εὐχρηστεῖν καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, *conferre plurimum etiam liberales scientias*, Chrysippus palam scripsit. An non scriberet, qui caput Sapientiæ Socratem sciebat ita his instructum, ut *Euripidem etiam ab eo in scribendis Tragœdiis adiutum*, manaverit in vulgus? Omnino ruditas illa animi, & ut sic dicam, agrestis ferocitas exuenda per has vere humaniores artes est, & homini humanitas reddenda. Ὁ ἄνθρωπος, ait Plato, παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν, θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ, ἢ μὴ

Laert. & alii.

VI. De Legib.

μὴ καλῶς τραφὲν, ἀγριώτατον τῶν ὁπόσα φύει γῆ.
Homo rectæ institutionis & doctrinæ compos, divinissimum animalium redditur: aliter autem, & vel non satis, vel non recte institutus, ferocissimum & maxime indomitum omnium, quæ fert tellus. Valde imprimam tibi hæc verba; & utinam iis possem, qui hodie ad Naturam, ea contenti, omnia relegant. Falso, falso. *quantum domitus factusque equus distat ab indomito* (olim ita Aristippus:) *tantum doctus ab indocto.* Duo igitur teneamus, Comici veteris versu expressa:

Γράμματα μαθεῖν δεῖ, καὶ μαθόντα νοῦν ἔχειν: Philonid.

Et Litteras, & deinde Mentem iungere.

Ut personæ histrionum, etsi pulchræ, usum non habent nisi faciei applices: sic litteræ per se inanes, Sapientiæ admovendæ sunt. Nam solitariæ illæ, quid nisi levem oblectatiunculam, aut otii deceptionem habent? *cuius errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iustiorem, quem liberaliorem facient?* Sed neque curas affectusque tollent, Seneca De Brevit vit. cap. XIV.

---- non animum metu,
Non mortis laqueis expedient caput. Horat.

Ad Sapientiam itaque eant, & nos ducant. non aliter quam qui in patriam tendit, & via utitur, & diversoriis; sed non

illa finem aut mansionem habet. Quod si aliter; ecce Epictetus, qui avocat & increpat: *Homo, oblivio te cepit instituti tui?* NON HUC IBAS, SED HAC. *Atqui elegans hoc diversorium. Quam multa autem alia? quot etiam horti aut prata? sed non, nisi ut transitus sint.* Audiamus. satis diu amœna hæc studiorum habuerunt: seria addamus, & ne sero. Ecce maior ætas approperat, ecce curæ undique & turbæ: quid cessamus? Quin, sicut hoste appropinquante, minuta relinquimus, & recipimus nos in firmam & inconcussam hanc Sapientiæ arcem? Te hortor: me una. ecce cani caput & genas incipiunt spargere, ecce quintus & quinquagesimus annus me pulsat: & ego sedeo, ambulo, & in litore vagus conchulas & lapillos lego? Venti vocant, navis oram solvit, recipe me ô Sapientia, & in beatæ Tranquillitatis portu desiste.

Dissert. III. c. XXIII.

DISSERT. III.

Philosophiam non damnari, nec alienam, imo utilem Christianis esse. Tricas tamen & cavillos vitandos, & cum modo habendam.

EGO enim venio, &

O mihi curarum requies, ô sacra voluptas

Una-

Vnaque pax animo,

non te dimittam, donec me vita dimittet. AUD. Mequoque hoc igne tuo incendis: sed metus aliquis est, qui retinet & pedem refrænat. Hoc, inquam, timeo, ne suadeas (cum Lucretio dicam)

Impia me rationis inire elementa, viamque
Endogredi sceleris.

Nonne Christiani sumus? illi damnant hoc totum Philosophari, & Patres illos nostros audi. Lactantium: *Facessant omnes isti* (Philosophi) *qui vitam humanam non instruunt, sed turbant.* Gregorium Nazianzenum: *In Ecclesiam, velut quædam * Ægyptiacæ pestes, philosophi irrepsere.* Tertullianus quoties conviciatus est, aut illusit? a *Philosophi patriarchæ, ut ita dixerim, hæreticorum.* Iterum: *Quidvis struere ac destruere eruditi, magisque dicendo persuadentes quam docendo.* Iterumque: *Sapientiæ & facundiæ caupones.* Iam alibi: b *De quorum ingeniis omnis hæresis animatur.* Denique pulchro titulo: c *Philosophus animal gloriæ.* Hieronymo hoc arrisit, & transscripsit: d *Philosophus est gloriæ animal; & popularis auræ vile mancipium.* Sed & Ambrosius Antistes: *Phalerata magis, quam vera sapientia, quæ aliena*

Lib. III c. XXX.

Orat. de modo in Disput.

* *Ranas facit eos Augustin.*

De cõveniẽt. dec. præcept. cap. II.

a De Anim. c. III.

b Lib. I. adv. Marc.

c De An. cap. I.

d Epist. ad Iul.

quærit cum sua nesciat; cœli plagas scrutatur, Deum ignorat quem solum nosse deberet. Nec nostri tantum, sed ecce serius ille Trismegistus damnat: Ἑλλήνων φιλοσοφία, λόγων ψόφος: *Græcorum philosophia, verborum strepitus.* Hæc Lipsi sunt quæ absterreant, pietati quidem addictum. LIPS. Erras, & seorsim ab aliis sentis qui vere sunt pii. Nonne in scholis nostris, Aristoteles & philosophi, iamdiu est cum regnant? Nec veteres illi aliter: quos advocas quidem, sed non sana & sua mente. Nihil ii veræ & sobriæ philosophiæ damnatum aut reiectum eunt: sed aut Sophisticam culpant, aut nimium eius studium & honorem. Nam, ut scias, primis illis Ecclesiæ temporibus non deerant, qui Christum ore adsumerent, & Platonem animo non exuerent: qui miscerent etiam dogmata, & sacra illa profanis prava subtilitate temperarent. Inde errorum rivi, & hæreses: & iure merito Patres in hos tales incurrunt. At hanc subditam & dominæ illi, ut sic dicam, ancillantem, adeo non sternunt, attollunt potius & laudant. Lactantium ipsum, primarium tuum testem, audi: *Philosophia non nocet, imo prodest plurimum, si religione imbutus est animus.* Vides? adiumenti, non noxæ vicem habet: si pietas adest, & religio præest.

Lib.v. cap.I.

Cle-

Clemens Alexandrinus hoc pulchre: *Etsi ipsa sibi sufficit, nec opis aliena eget doctrina Servatoris, cum sit potentia & sapientia ipsius Dei: tamen Graecanica philosophia si accessit, non quidem validiorem facit veritatem, sed Sophisticos insultus ab ea amolitur & insidias omnes avertens,* SEPES ET LORICA *est Dominica vinea.* Quibus postremis ad Salomonis verba adspexit, alibi etiam ea interpretatus: *Sapientiam*, inquit Salomon, *vallo circumda, & attollet te, & corona voluptatis proteget.* Transfert deinde ad Philosophiam, iungitque: *Igitur & tu, si Sapientiam septo Philosophia & varia eruditionis munieris, à Sophistica inaccessam servabis.* At Gregorium Nazianzenum etiam obducis. Illumne, qui à puero deditus in his artibus fuit? nam Athenis, una cum magno illo Basilio, Philosophiam & Philologiam in ipso earum fonte hausit, & passim scripta sua irrigat iis aquis & perfundit. Quid autem super his sentiat, audi eius verbis. Οὐκοῦν ἀτιμαστέον τὴν παίδευσιν, ὅτι τοῦτο δοκεῖ τισιν, ἀλλὰ σκαιοὺς καὶ ἀπαιδεύτους ὑποληπτέον τοὺς οὕτως ἔχοντας, οἳ βούλοιντ' ἂν ἅπαντας εἶναι καθ' ἑαυτοὺς, ἵν' ἐν τῷ κοινῷ τὸ καθ' αὐτοὺς κρύπτηται, καὶ τοὺς τῆς ἀπαιδευσίας ἐλέγχους διαδιδράσκωσιν: *Non igitur in vili habenda eruditio, quia quibusdam ita videtur: sed censendum* LÆVOS ET IM-

1. Strō.

Eod. libro.

Orat. funebri in Basil.

PERITOS *illos ſic affici. qui vellent* OMNES SUI SIMILES *eſſe, ut in communi illo grege laterent, & inſcitiæ reprehenſionem effugerent.* Sunt vera, ſunt aurea. non habet, non habuit hoſtes omnis iſta Doctrina, niſi indoctos. Nam de Tertulliano, quid tu adfers? ille in omni genere artium tinctus, amat profecto cultores atque æſtimat: ſed non illos vanos, fucatos aut fucos, qui vel ſtulte præferunt, vel improbe abutuntur. Nec alio fine dicta illa eius, aut ſenſa. Idem in noſtrorum aliis. De Triſmegiſto, ſua quædam cauſſa eſt: qui iamtunc (quiſquis aut quandocumque fuit) videbat Græcos digniſſimam artium ad minuta aut ludicra deducere: atque id carpit. Nam, ut Democriti etiam verbis & querela utar, multi ſub ſacro nominis titulo erant, ζηλωταὶ τεχνυδρίων, ἐριδαντέες, καὶ ἱμαντελικτέες: *minutarum artium rerumque aucupes, certatores & litium avidi, & flexuoſarum captionum ſartores.* Utinam nec hodie tales, aut talia! *ſed quantum temporis quibuſdam verborum cavillatio eripit, & captioſæ diſputationes, quæ* ACUMEN IRRITUM *exercent?* Nectunt nodos, & ſolvunt: id eſt, quid niſi aranearum ſubtiles telas texunt, & retexunt? Sicut pueri pilam percutiunt & repercutiunt, ſterili voluptate: ſic iſti. *Atque*

Sen. epiſt. XLV.

que utinam (ait Seneca) *disputationes istæ tantum non prodessent! nocent. Hoc manifestum est, comminui & DEBILITARI GENEROSAM indolem in istas angustias coniectam.* Hoc igitur est, quod damnat in Græcis Trismegistus, & siquid tale superfluum: idem Divus Hieronymus, & pulchra imagine, vult rescindi. *Legimus*, inquit, *in Deuteronomio, Domini voce præceptum, Mulieris captivæ radendum caput, supercilia, omnes pilos & ungues corporis amputandos, & sic eam habendam in coniugio. Quid ergo mirum, si & ego Sapientiam secularem, propter eloquii venustatem, & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiva Israelitidem facere cupio? &, si quiquid in ea mortuum est Idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido vel rado?* Audimus te, vir & nomen sacrum: & in contubernium, imo legitimum thorum ducimus Philosophiam, sed purgatam, & recisam. Item Augustinum: *Siqua philosophi vera dixerunt, ab eis esse, tanquam iniustis possessoribus vindicanda.* Vindicemus. & quam multa ea sunt? quam præclara in omni cognitione Naturæ, in morum directione, dixerunt? ut bonus aliquis iudex pronunciet, ab altiore illa Mente ad capiendum instructos, ad vulgandum instinctos. Claudianum Mamer-

Epist. XLVIII

Epist. ad Magnū.

Lib. II. De Doctr. Christ.

Lib. I. De statu an. c. VIII.

mertum audire est pretium. *Animadvertamus has philosophorum animas, quæ tam remota persecutæ sunt, tam perite viderunt, iccirco* LUMINE VERITATIS ADFLATAS, *ut in* SALUTEM *generis humani toti mundo quandoque ederetur dogma. Apud rudes vero gentium mentes, gentilium uteremur testimoniis: quo magis ignorantiæ morbo cæcata, & infidelitatis frigore in quamdam glaciem durata gentilitas, Euangelicæ veritatis calori cederet, si eadem veritas adversantium quoque nobis ore sonuisset.* Pulchra ista. & vides de afflatu, vides de caussa & fructu, hodie etiam vera. Quis non dicam gentilium, sed & nostrum non commovetur, & in recto sensu firmatur, cum videt priscos illos, de Deo, Providentia, aliis divinis, sic magnifice & vere sensisse? Idem in virtute. quæ magis approbatur & inseritur, sic culta illis, qui ob solam eam colebant. Itaque cum

I. Strō. Clemente sentiamus: *μία τῆς ἀληθείας ὁδός· ἀλλ᾽ εἰς αὐτὴν, καθάπερ εἰς ἀέναον ποταμὸν, ἐκρέουσι τὰ ῥεῖθρα ἄλλα ἄλλοθεν*: UNA VERITATIS EST VIA, *sed in eam, tanquam in perennem fluvium, influunt & conveniunt* ALIUNDE ALII RIVI. Ita sane. omnes isti Philosophorum rivuli, aut eunt aut ducuntur à bonis, ad Veritatis nostræ perenne flumen: & ornant

nant ſive augent illud, ſaporem tamen non mutant. Pone igitur metum adoleſcens. Omnes illos Græcos Latinoſque vide, culmina noſtra & lumina: *neſcias* (verba Hieronymi) *quid in iis primum admirari debeas, eruditionem ſæculi, an ſcientiam ſcripturarum.* Denique ſtimulum etiam incutiam à Iuſtino, illo ſancto: Ἔστι γὰρ τῷ ὄντι, inquit, φιλοσοφία μέγιστον κτῆμα, καὶ τιμιώτατον θεῷ, ᾧ τε προσάγει καὶ συνίστησιν ἡμᾶς μόνη. καὶ ὅσιοι ὡς ἀληθῶς οὗτοί εἰσιν οἱ φιλοσοφίᾳ τὸν νοῦν προσεσχηκότες: *Eſt revera Philoſophia* MAXIMUM BONUM *& poſſeſſio, & apud Deum* VENERABILIS: *quæ* DUCIT NOS AD EUM ET SISTIT SOLA: *&* SANCTI *beatique illi, qui mentem ei donant.* Quæ vera de vera philoſophia, ad quam te ſolam voco.

Epiſt. ad Magn.

Ad Trypbon.

DISSERT. IV.

A quibus petenda Philoſophia? Ariſtoteles & Plato laudati: nec tamen his ſolis adherendum.

AUD. Iam me do equidem & compono, una modo fluctuatione, quam *Veram* appelles? Nam ſectas, & quaſi vias, Philoſophantium plures video: quam igitur tuto pede inſiſtam? & quæ brevius certiuſque perducet? LIPS. Arduum, nec arduum fortaſſe hoc definire.

nire. Nam quam multæ eæ viæ ſunt? & quæque duces & anteſignanos ſuos magnos & verendos viros habet. Sed tamen eo iam ventum, ut reliquis cedentibus, duæ de Principatu fere contendant, Peripateticorum & Stoicorum. Nam Epicureos communis conſenſio iugulavit: Academici ipſi, ſe & nullam ſcientiam profitendo, diſcipulos habere deſierunt. De Peripateticis, hodierna iudicia ſi audias, rem factam habes: in ſcholis ſoli regnant, ab octingentis amplius annis apud Græcos Latinoſque admiſſi. Quis pellet? nec velim, nec debeam fortaſſe: dividuum tamen hoc regnum facere, & collegas dare, neſcio an non Sapientia mecum optet. Ariſtotelem, regem illum Peripateticorum, magnum inter homines fuiſſe, quis abnuat? & magni ipſi viri locum ſic adſignant.
IV. Acad. Cicero inter primos: *Vir non ſolum in dicendo copioſus, ſed etiam in Philoſophia*
I Tuſcul. *ſingularis.* Alibi: *Summo ingenio, ſcien-*
IV. Acad. *tia, copia.* Iterumque: *Quo nihil politius, nihil acutius.* Eidem *aureum eloquentiæ flumen* dicitur: & Plutarcho, *Vir eloquentiſſimus, & peritus flectendi animos quaqua vellet.* Denique plena manu Cicero: *Quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus vel inveniendis, vel iudicandis, acrior Ariſtotele fuit?* Neque
alii

alii ab his elogiis divertunt. Plinius quidem, *Summum in omni doctrina virum* appellat: alibi, *immensæ subtilitatis.* Quid Arnobius? *Vir ingenio præpotens, atque in doctrina præcipuus.* At Averroes velut lymphatur in eius laudes. *Aristoteles*, inquit, *tres scientias invenit, Logicam, Naturalem, Divinam: & NULLUS ERROR inventus est usque ad hoc tempus, quod est mille & quingentorum annorum. Et talem esse unum hominem, potius est MIRACULOSUM, quam humanum.* Idem alibi: *Aristoteles est REGULA & EXEMPLAR, quod Natura invenit ad demonstrandam ULTIMAM PERFECTIONEM humanam.* Denique simili elogio: *Aristotelis doctrina est SUMMA veritas. quoniam eius intellectus fuit FINIS HUMANI INTELLECTUS. Quare bene dicitur, quod fuit creatus & datus nobis divina Providentia, ut sciremus QUIDQUID POTEST SCIRI.* Hæc magna, admiranda sunt, fateor: & quæ virum cælestibus pæne æquent. Quid tamen alii? alia. Tertullianus *Minutiloquium* eius taxat: & eadem voce Irenæus, *Minutiloquium & subtilitates circa quæstiones*: Hieronymus, *Versutias eius.* Quid volunt? nimis & tenuiter subtilem fuisse, atque inquisitorem: sæpe cum obscuritate. Ideo

In Prooem. Physic.

In III. De Anima.

De Anim. c. VI. Lib. II. Adv. Hær. c. XIX.

In Eccles. c. X.

co Sidonius: *Explicat ut Plato, implicat ut Aristoteles.* At Gregorius Nazianzenus & hoc, & graviora obiicit. Βάλλε μοι, inquit, Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον φρόνησιν καὶ τὸ ἔντεχνον, καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους, καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων: *Abiice mihi Aristotelis minutiloquam sagacitatem & artificium, abiice mortales illos super anima sermones, & universe humana illa dogmata.* Damnat non assurgentem, & in humilibus terrenisque hærentem. Hoc & Atticus apud Eusebium: Ἀριστοτέλους λεπτὴ καὶ ταπεινὴ δριμύτης, ἥτις διαδῦναι μὲν τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων, καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀλήθειαν ἰδεῖν ἐδυνήθη, τὸ δὲ ὄντως ἀληθείας ἐποπτεῦσαι τὸ πανόδιον οὐχ οἵα τε ἦν αὐτῆς: *Aristotelis tenuis & humilis subtilitas, quæ res terrenas quidem pervadere, & quid verum in iis pervidere posset; at solida illius veritatis clarum & serenum lumen non ei fuit inspicere.* Lactantius pariter: *Aristoteles de Deo ipse secum dissidet, & repugnantia dicit & sentit.* Iterum: *Aristoteles Deum nec coluit, nec curavit.* Philo Iudæus: Ἀριστοτέλης μήποτ' εὐσεβῶς καὶ ὁσίως ἐπιστάμενος: *Aristoteles numquam pie aut sancte doctus.* Itaque vides mi Auditor attolli, vides deprimi, in iudiciorum isto velut oscillo suspensum. Imo & hoc disce, Platonem illi consensu fere ab antiquis præponi. Cicero ipse, ille ex professo, imo velut ex

Orat. I. De Theol.

De Præp. Euang. lib. XV.

Lib. I. c. V.

De Ira Dei c. XIX. De mundo incorr.

COR-

conducto, eius præco, palmam aufert, & in Platonis dextram transfert. *Aristoteles, excepto Platone, philosophorum Princeps.* Nonne palam secundum facit? Iterum: *Aristoteles longe omnibus, Platonem semper excipio, præstans ingenio & diligentia.* Et plerique etiam nostrorum procerum tabellam in hanc partem dimittunt. Arnobius: *Plato ille divinus, multa Deo digna, nec communia sentiens multitudini.* Iterum: *Plato ille magnus, pie sancteque sapiens.* Et Tertullianus consentit, & in Ægypto hæc dogmata à Trismegisto illo hausisse maxime, eiusque scriptis, fatetur. At alii ad prophetas & sacros etiam libros mittunt. & palam Numenius: Τί γάρ ἐστι Πλάτων, ἢ Μωϋσῆς ἀττικίζων; *Quid est Plato, nisi Moses Atticissans?* Augustinus autem, ille nostrorum scriptorum apex, *Platonem ceteris philosophis gentium longe lateque præfert.* Imo in cœlo pæne (quatenus pie potest) ponit. *Hunc Platonem*, inquit, *Labeo inter semideos commemorandum putavit: semideos autem heroibus anteponit, & utrosque inter numina collocat. Verumtamen istum, quem appellat Semideum, non heroibus tantum, sed etiam diis ipsis præferendum esse non dubito.* Eodem sensu alibi, *Templum ei iustius, quam diis illis gentium ponendum.* Et qua de caussa? quam

V. De Fin.

I. Tusc.

Lib. II.

Ibidem.

De Anim. ca. II.

VIII. De Civ.

II. De Civit. c. XIV.

Cap. VII.

De Ver. relig. c. IV. & Epist. ad Diosc. quam ipse promit: *Platonicæ familiæ philosophos, facillime omnium, paucisque mutatis, fieri posse Christianos.* Et sane multum in Philosopho, imo caput est, ad Deum & divina assurgere: à quibus cetera omnis sapientia nexa est & pendet. Itaque vides in istis Aristotelem (nec pudens aliquis negaverit) à Platone, itemque à Stoicis, longe vinci & relinqui. Quid tamen est? Dialectica firmiter & composite tradidit: idem Physica. de quibus Tullii hoc testimonium: *Naturam sic à Peripateticis investigatam, ut nulla pars cælo, mari, terra sit prætermissa.* Et Laertii: Ἐν τοῖς φυσικοῖς αἰτιολογικώτατος πάντων ἐγένετο, ὥστε καὶ περὶ τῶν ἐλαχίστων ἀποδιδόναι τὰς αἰτίας: *In naturalibus omnium maxime rationes reddidit, etiam ad res usque minimas.* Ideo utiliter, quod ad has duas partes attinet, in Scholas receptum fateor: quem enim potius? & veteres alii, qui hæc tradiderunt, ævo perierunt. Sed & opus iuventuti, certum doctorem & dogmata esse, quibus insuescant. *Quemadmodum folia,* ait Seneca, *per se virere non possunt, ramum desiderant cui inhæreant, ex quo succum trahant: sic præcepta si sola sunt, marcent, infigi volunt sectæ.* Iuventuti, inquam, hoc opus: at iam viros, quæ invidia aut ignavia est, longius non mittere? In

V. De Finib.

Epist. XCV.

Theo-

Theologicis, in Ethicis, in ipsis Physicis, quam multa præclara, rara, Pythagorei aut Stoici dixerunt? & quædam etiam alii. Hæc ego non adeam, usurpem, & velut relictam à maioribus hereditatem cernam? Audacter. & ut si in Senatu sedeam, non audiam tantum, sed examinem: & ipse rogatus, sententiam dicam. Nam *semper illam unius sequi*, (argute noster Annæus) *non id curiæ, sed factionis est.* Equidem adsurgo & veneror inventa inventoresque sapientiæ: sed ut homo homines, & *qui non domini nostri, sed duces sunt.* Quis ille tam feliciter, imo tam divine sapiens,

De Vit. Beat. c. xxx.

Sen. epist. xxxii.

Omnia veridico, qui quondam ex ore profudit?

Non fuit, non erit. & est hoc æternæ illius benignitatis, spargere ingeniorum dona in ætates, & in homines: nec in unam illam, aut hunc unum, omnia & semel contulisse. Optimus vatum:

Ἀλλ' ὅπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισιν: Iliad. δ.

Sed non insimul, & semel, omnia dii sua donant.

DIS-

DISSERT. V.

Electione utendum. & hoc fine Secta præcipua ostensa: & primum Barbarica.

EX his effectum volui; nec homini uni, imo nec sectæ districte adhærendum. Quæ servitus ista sit? alius iugum subeat: tu mecum, sive cum Seneca, aude profari: *Non me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero. multum magnorum virorum iudicio tribuo, aliquid & meo vindico.* Quod si omnino lubet partiarium esse; una Secta est in quam, me iudice, tuto nomen demus. Ea est Ἐκλεκτικὴ (*Electivam* liceat reddere:) quæ à Potamone quodam Alexandrino introducta, valde ad meum sensum. De eo Diogenes Laertius: Ἔτι δὲ πρὸ ὀλίγου καὶ Ἐκλεκτική τις αἵρεσις εἰσήχθη ὑπὸ Ποτάμωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἐκλεξαμένου τὰ ἀρέσαντα ἐξ ἑκάστης τῶν αἱρέσεων: *Nunc vero nuper etiam* ELECTIVA *secta introducta est à* POTAMONE *Alexandrino, quæ seligit & excerpit placita è singulis sectarum.* Ades, ades optime philosophantium: viam ipsam ingressus es ad penetralia illa Veri. Et quando hic homo vixit? *paullo ante Diogenis tempora*, ut indicat in primis verbis. Atqui Diogenes circa M. Antonini Imperatoris ævum scripsit. O tarde repertum

Epist. XLV.

In Præfat.

pertum aut editum, quod primitus oportebat? Qui varia & varios cum industria legit, cum iudicio ſeligit: næ ille factionis expers, veri conſors, facillime reddetur. Quid ais? placet conſequi, & æmulari? AUD. Perſuades. Sed firmiter & prompte etiam ut poſſim, quin tu mihi ipſas Sectas, certe præcipuas, digeris & in conſpectu ponis? Sed & cenſebis de quibuſdam, cenſeo: & ſic viam ad eligendum ſternes. LIPS. Longius ducis: ſed ſequor, & laudabili cupiditati ſubſigno. Tres ſcito univerſe eas eſſe, *Barbaricam, Italicam, Græcanicam*: nondum per homines aut capita, ſed nationes & populatim diſtinctas. *Barbaricam* dicimus, quæ extra Græciam aut Italiam, & antiquiſſima quidem, fuit. Quidni antiquiſſima? cui à primo illo humani generis parente origo: imo à Deo ipſo fuit. Quis enim alius Sapientiæ hos radios, niſi ipſa Sapientia primum emiſerit? Ille ut benigne imaginem ſui homini infudit, ſic & animi hæc ornamenta ſive adiumenta; & quidem pleniore tunc manu. Nam quis ambiget, quin ille, quem præſentia & alloquio ſuo dignatus eſt, qui nondum offenderat, & fruebatur amore divino; qui recens in natalibus magni mundi huius erat; qui inſpector cognitorque tot novorum ope-

rum

rum cœlo, terra; mari: quin is, inquam, cognitione varia, & interiore magis, fuerit perfusus? Præsumendum est: atque etiam illud, eumdem labe peccati tenebrosum, lapsu à culmine felicitatis debilitatum, multa clari eius luminis amisisse, quod in priore statu intus lucebat, foris allucebat. Antea ĕi unum opus, contemplatio, & vivere vix aliud erat, quam cogitare. at postquam felicitate, & eius sede, excidit: labor accessit, & cura corporis, imo dolor & morbi corporis animique: & vix aliud mansit, quam velut è magno igne scintillæ, atque eæ occultæ in fomite ingenii, & sub cinere sopitæ. Itaque studio & inquisitione excitandæ, & in flammam aliquam producendæ fuerunt: quo iuvit memoria, itemque

Lucret. *Vsus, & impigræ simul experientia mentis.*

Sic facta scientia, & per manus tradita: ab ipso quidem filiis (nam quæ pulchrior firmiorque hereditas potuit?) & inter eos Setho primogenio. Cui curæ etiam fuit, ut ad posteros perveniret. cumque audisset, à præsago patre fore, ut mundus aqua & tum igne periret; ipse provide columnas duas destituisse dicitur, alteram *lapideam*, alteram *latericiam*: ut illa aquis, hæc igni superesset. In iis, quæ inven-

inventa notaque hactenus essent, inscripsisse: & istam quidem absumptam; illam super Flavii Iosephi ævo fuisse. quod eius fide totum hic trado. Μένει δὲ ἄχρι τοῦ δεῦρο κατὰ τὴν Σειριάδα: *Manet vero ad hoc ævi in Syria regione.* Ita nec communi quidem illa diluvione Sapientia vetus periit; tum adminiculo isto fulta; tum magis certiusque, quia Noachus ille, qui superfuit, annos sexcentos ante inundationem vixerat: atque ita ab Adami posteris, & à patre suo Lamecho, qui cum ipso Adamo vixerat, multa potuit & debuit hausisse. Ab isto iam eiusque stirpe, ut illa per terrarum orbem, sic Sapientia diffusa, in Chaldæos, Ægyptios, Æthiopas, Indos, Persas, Scythas, Gallos, Celtas, & quidquid aliud alibi hominum fuit. Nam de Iudæis quid dicam? certum vel in primis habuisse ac coluisse, iam inde ab Abrahamo patre suo, & Moyse: eique Vates & Sacerdotes præfuisse. Salomonis etiam regis scripta quam hoc ostendunt? & plura aliorum fuisse non ambigimus, etsi ævo sublata. Quin & sectæ paullatim apud eos Essæorum, Sadducæorum, Pharisæorum: qui solet exitus esse sapientiæ senescentis, & pæne dicam delirantis. Sed hæc est illa igitur, quam BARBARAM philosophiam supra, sed

Lib. I. Antiq. Iud. c. III.

Græcorum appellatione dixi. Cur enim re ipsa Barbara? nam & cultæ gentes olim fuerunt, & Græcis ipsis hunc cultum animorum communicarunt. Hæc consensu prisci tradiderunt, quibus cura ævum & res in eo veteres novisse: interque
I. Strō. eos Clemens Alexandrinus. Φιλοσοφία τοίνυν, inquit, πολυωφελής τι χρῆμα, πάλαι μὲν ἤκμασε παρὰ βαρβάροις, κατὰ τὰ ἔθνη διαλάμψασα, ὕστερον δὲ καὶ εἰς Ἕλληνας κατῆλθεν: *Philosophia, res varie utilis, olim quidem viguit apud Barbaros, per gentes sparsim resplendens; postremo denique ad Græcos etiam venit.*
VIII. De civ. c. IX. Idem Augustinus: qui *præter Italicos & Ionicos, etiam aliarum gentium philosophos* novit & nominat, *Atlanticos, Libycos, Ægyptios, Indos, Persas, Chaldæos, Scythas, Gallos, Hispanos.* Et Atlanticos intelligit, qui in Africa consederunt, sive Mauritania eius parte: duce Atlante eo delati. quem Saturni fratrem fabulantur, & astrologum faciunt, (id non falso) eoque creditum cœlum humeris sustentare. Procopius auctor, ad urbem
II. Bell. VVandal. *Tingim columnas duas albas marmoreas visi, in quibus Punica lingua scriptum:* NOS MAURISI, QUI FUGIMUS A FACIE IOSUE FILI NUNIS PRÆDONIS. *Libyci*, quos adiungit, finitimi sunt, ab hac aut alia propagine: nisi & *Æthiopum sophos* (de quibus statim) capis.

capis. Iam *Ægyptii* noti, eorumque sacerdotes, scientiæ & sacrorum simul antistites ac cultores. Ipsæ litteræ sacræ hos ingerunt, dum produnt *Moysem omni doctrina Ægyptiorum institutum*. Neque ita proderent, si damnarent. Et ab illa maxime gente, ob situs opportunitatem & commerciorum, certum est Philosophiam, eiusque sororem Medicinam, in varias gentes, atque ipsam Græciam translatam. Addit *Indos*. apud quos duplex genus, Alexandro regi eiusque comitibus notum, & per eos notificatum, *Brachmanes*, & *Germanes*. Ita enim Straboni dici video: iterumq; inter *Germanes*, genus quoddam qui *Hylobii, quia in silvis vivunt*, appellati. Lib. xv. Hos omnes, & dogmata eorum in parte, describit idem: & vide. Clemens Alexandrinus hos uno communi nomine *Gymnosophistas* appellat, quod idem Apuleius, Solinus, Augustinus alibi, & Strabo: atque addit Clemens: Διττὸν δὲ τούτων (γυμνοσοφιστῶν) τὸ 1. Strō. γένος. οἱ μὲν, Σαρμάναι, αὐτῶν· οἱ δὲ, Βραχμάναι καλούμενοι. καὶ τῶν Σαρμανῶν οἱ Ἀλλόβιοι προσαγορευόμενοι, οὔτε πόλεις οἰκοῦσιν, οὔτε στέγας ἔχουσιν, δένδρων δὲ ἀμφιέννυνται φλοιοῖς: *Duplex Gymnosophistarum genus, alii Sarmanæ* (ita scribuntur, aliter paullo quam Straboni) alii *Brachmanæ dicuntur. Et inter Sarmanas sunt Allobii*, (scribendum vero *Hylobii*,

lobii ex re & ex Strabone) *qui nec urbes colunt, nec tecta habent, arborum modo foliis vestiti.* Itaque hi postremi, veri *Gymnosophistæ* sunt: atque ab iis in alios nomen diffusum. Quos tamen etiam apud Lib. IV. in Ezec. c. XIII. Æthiopas Hieronymus agnoscit: *Indorum,* inquiens, *Brachmanes*, & *Æthiopum Gymnosophistas:* cui & Philostratus consentit: sed ab aliis vix dissentientes. Nam probabile, ex India in Æthiopiam cum re & nomine suo venisse. Adde caput & doctorem iis fuisse *Buddam* quendam, *quem è latere suo virgo dicebatur ge-* Adv. Iovin. I. *nerasse.* Hieronymo ita scriptum: & an ad natalem Evæ è viro virgine, per ambages eunt? Idem Clementi nominatur *Buttas,* &, *ut Deum coli ab iis,* tradit. Sequuntur *Persæ:* & cui non cogniti eorum *Magi? Chaldæi* deinde, & ipsi, in cælesti maxime scientia, noti: sicut & *Scythæ*, apud Iustinum & Curtium: & denique *Druidæ Gallorum.* Neque enim pedem hic figimus, neque opus aut usus est: illud constet, Philosophiam ab orbe condito, & ubique fere orbis fuisse, nec sine directione & numine divino. Conservanda enim semper aliqua semina cælestis & humanæ sapientiæ: etsi in alias, ac malas sæpe, fruges degenerarunt. Illud in hac *Barbarica* pulchrum corollarium: ὅτι οἱ παλαιότατοι τῶν φιλοσόφων (Clemen-

mentis verba) οὐδὲ ἐπὶ τὸ ἀμφισβητεῖν καὶ ἀπορεῖν ἐφέροντο. ἀλλ' οἱ νεώτεροι τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων, ὑπὸ φιλοτιμίας κενῆς τε καὶ ἀτελοῦς, ἐλεγκτικῶς ἅμα καὶ ἐριστικῶς, εἰς τὴν ἄχρηστον ἐξάγονται φλυαρίαν: *Quod vetustissimi philosophantium,* MINIME AD CONTENDENDUM *vel differendum ferebantur: sed* HI NOVI *apud Græcos, ambitione vana & inutili impulsi, reprehendunt & litigant, & ad* MERAS INEPTIAS *nugasque delabuntur.* Non possum, auditor, quin leviter hic sistam, & pulcherrimum institutum laudem. Quo fine tot disputatiunculæ? ad vitam? non faciunt. ad verum? sæpe obruunt. Ad exercitium? hoc non nego: sed quanto utiliora alia, in quibus acuere & producere ingenii hunc mucronem erat? Nam pleraque ista circa verba, & minuta sunt: & diu tamen impediunt ac ligant. Ariston olim pulchre, hos tales *cum iis comparabat, qui cancros comedunt. nam propter exiguum alimentum, circa crustas & testas diu occupantur.* Tale hic. Atqui acuta sunt: *Quid dicis?* ait Seneca. *nihil est acutius arista. Quædam inutilia & inefficacia ipsa subtilitas facit.*

VIII. Stromat.

Epist. XLVIII.

DISSERT. VI.

De secta Italica: eius auctore Pythagora: item bonitate, sed non diuturnitate. Aliquid de Nigidio, Sextio, & Seneca in hanc inclinatis.

DE *Barbarica* dixi: quæ vicina origini suæ, id est, Deo fuit: sequitur ITALICA, quæ à Barbarica manavit, & proxime ab ea abest. Huius caput *Pythagoras:* ô magnus, & ingenii iudiciique præstans vir! aut utraque me fallunt. De ævo eius aliquid ambigui aut
II. Natur. Hist. c. VIII. varii reperio. Plinius: *Veneris stella naturam Pythagoram deprehendisse, Olympiade* XLII. *qui fuit annus urbis* CXLII. Is erat Tarquinii Prisci regnantis annus
II. Antiq. quintus. Dionysius, *in Italiam venisse & docuisse post quinquagesimam Olympiadem:* quod esset, Servii Tullii primo regno. Cum eo Livius consentit:
I. Tusc. at Cicero leviter dissentit, & *regnante Tarquinio Superbo in Italiam venisse,*
Lib. XVII. c. ult. tradit. Hoc idem Agellius, ipsis fere verbis, in Chronologia sua. Repetit & alibi
IV. Tusc. Cicero, *Pythagoram in Italia temporibus iisdem fuisse, quibus L. Brutus patriam liberavit.* Hæc omnia Olympiadem LIX. aut & LX. tangunt, qua ista floruisse eum Diogenes prodit. Augustinus, *cœpisse*

pisse excellere & nosci, eo tempore quo soluta est captivitas Babylonica: quæ fuit Olympias quinquagesima. At Eusebius, viguisse in LXIII, obiisse in LXIX. Hæc omnia cum Pliniana nota ægre consistere possunt: nisi admodum iuvenis sane, imo puer, stellam illam & cursum eius observavit: quod non probabile. Quia ab illo anno Pliniano, ad dictam LXIX. Olympiadem, anni sunt inter paullo minus *octoginta*. Atqui vixit dumtaxat totidem annos, ut Heraclides prodidit; aut ut alii, *nonaginta*. An Plinius, si forte, ex vulgato errore, ad Numæ ævum voluit eum trahere? quod & ex libri XIII. cap. XIII. dicas. Sed de natali terra etiam variant, & alii Samium, alii Tuscum adfirmant. De Etruria, præter Aristoxenum in Diogene, etiam apud Plutarchum Sulla quidam adfirmat, & apud Clementem Alexandrinum Aristarchus ac Theopompus. Sed addit idem, quosdam Syrium vel Tyrium origine eum facere, atque ita ad Barbaros relegare. Italiæ equidem hanc gloriam libens asseruerim: sed ubiubi natus, peregrinatus varie est, in Ægyptum *ad Memphiticos vates* (ait Hieronymus:) ubi & *Oenuphim Heliopolitam* audisse Plutarchus, *Sonchedum Archiprophetam* Clemens tradiderunt. Adiit Babylonem etiam, &

XVIII. De Civ. c. XXXVII.

IIX. Quæst. Conv. c. VII.

I. Strō.

Epist. CIII.

De Isid. & Osir.

1.Strō. Persarum magos, atque adeo *Nazarethi Assyrii discipulum fuisse, qui nonnullis Ezechiel vates putatur,* narrat etsi improbat idem Clemens. Ad Indos & Brachmanas pariter: & dogmatum similitudo apparet, alibi declaranda. E
2n.Flo. Græcis etiam *Pherecydem Syrum* audivit: & (ut Apuleii verbis dicam) *fertur & penes Anaximandrum Milesium naturalia commentatus: nec non & Cretensem Epimenidem, inclutum fatiloquum, & Platonem disciplinæ gratia sectatus: itemque Leodamantem, Creophyli discipulum. qui Creophylus memoratur poetæ* HOMERI HOSPES, *& æmulator canendi fuisse.* Ubi mirum hercules de *Platone*, quem liquet tanto posteriorem esse. Puto fuisse, *fatiloquum, & piatorem.* nam à duplici illa nota Epimenidem describit, & celebrem fuisse ostendit. * *Piator* autem est, qui purgat lustratque res aut homines: quod munus obiisse, imo instituisse, Epimenides ille traditur. Diogenes: λέγεται δ' καὶ πρῶτος οἰκίας καὶ ἀγροὺς καθῆραι, καὶ ἱερὰ ἱδρύσασθαι: *Dicitur & primus domos atque agros expiasse, & templa sacrasse.* Exempla etiam piationum eius, apud eumdem, habes. *Solonem* alii substituunt: sed sine auctore, nec res fuit. Doctores igitur isti; & gratulor quod etiam ab Homeri schola unus, illius qui

* *Piatrix* mulier in Festo.

fons

fons & caput est, inter Græcos quidem, sapientiæ melioris. Sed à peregrinationibus suis, in Italiam rediit, & quæ didicerat cœpit docere. Insedit *Græciam, quæ Magna dicta est, eamque privatim & publice* (ait Cicero) *præstantissimis & institutis, & artibus exornavit.* Instituta observa. quia rempublicam ipse & adseclæ eius vel maxime curarunt, imo & rexerunt: veri Philosophi, nec ad umbram aut otium, sed rem & actionem facti. In tanta autem excellentia doctrinæ, modestia mirifica fuit. ac primus ipse apud * Polycratem Samium tyrannũ, cum alii *(* Alii, Leontē Phliasiorum.)* eius studii ad id tempus *Sophi* sive *Sapientes* appellati essent, repudiavit nomen, Deo uni id convenire adserens, & *Philosophum* se est, novo tunc nomine, professus. quod deinceps à tanto exemplo in usu fuit. Crotone, Metaponti, Tarenti atque in iis locis vixit, *cœtusque iuvenum habuit* (ait Livius) *æmulantium studia doctrinæ.* *(Lib. I.)* Nec pauciores sexcentis erant, qui ad eum undique, & ab ipsa *(Laert.)* Roma, confluebant: ac qui *auditione illa dignati erant, scribebant suis, tanquam nimium aliquod magnum adepti. Domum eius, Cereris templum appellabant; vicum in quo ea sita, Museum.* Et vero ex hac domo præstantissimi philosophi, * πρῶτοι ἀνδρῶν, profecti: *(* Prima virorum.)* qui non in partes sectasque

queſecti, ſed conſpiratione laudabili opinionum & ſenſuum, patriam ſuam & orbem terræ, pro ſe quiſque illuſtrarunt. Epiſt. xc. *Zaleuci Charondæque Leges laudantur* (ait Seneca:) *hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoque ſeceſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent.* De quibus Laertius pariter: Πολλοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀπεργάσασθαι καλούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀτὰρ καὶ Ζάλευκον καὶ Χαρώνδαν τοὺς νομοθέτας: *Multos per Italiam doctos bonoſque viros effeciſſe, etiam Zaleucum & Charondam legiſlatores.* Laert. & Suidas. Quid Archytam Tarentinum? *qui ſeptem annos patriæ præfuit, cum alii non niſi annũ ex lege poſſent:* & idem in Philoſophia plurima commentatus, quorum fragmenta ad nos pauca venerunt, numquam ſine laude, vel admiratione potius, legenda. Ab eadem ſchola *Empedocles*, *Epicharmus*, *Alcmæon*, *Hippaſus*, *Philolaus*, *Eudoxus*: Hieron. Epiſt. adv. Ruffin. quos Laertius dabit. Fuere & *Archippus* & *Lyſis*, qui ex Italia profugi, Thebis ſcholas habuere: ac Lyſidis diſcipulus, magnus ille *Epominandas*. Fuit & *Timæus Locrenſis*, Platoni laudatus, qui in Dialogum eius nominis, è libro huius *de Mundi anima*, multa tranſtulit ſive tranſſcripſit. Quod alii ad Philolaum trahunt: à cuius heredibus ſcripta emerit,

rit, atque ita ſit uſus. Obiecit Timon, apud Agellium: Lib. III. c. XXII.

Πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξαο βίβλον,
Ὅτθεν ἀπαρχόμενος * τιμαιογράφειν ἐδιδάχθης.

* Ex Laertio hæc ſic legenda.

Sed quod ad diſcipulos, enumerare longum ſit: dico non mediæ, ſed vel primę illius claſſis. Claudiano Mamerto nominantur, præter dictos, *Eromenes Tarentinus*, *Ariſteus*, *Gorgiades*, *Diodorus*, quos fama & ſcriptis claruiſſe oſtendit: Lib. II. De ſtat. An. c. VIII. Io. Stobæo, *Clinias*, *Crito*, *Callicratidas*, *Damippus*, *Diotogenes*, *Ecphantes*, *Hipparchus*, *Hippodamus*, *Metopus*, *Moderatus*, *Onatus*, *Polus Lucanus*, *Pempelus*, *Perictyone* mulier, *Stenidas*, *Theages*, *Teles*. Et fragmenta horum in eo habes, cur non ab aliquo, cum ceteris Pythagoricis, collecta aut colligenda? Videas in iis omnia plena ſapientiæ, & cui gravitas, probitas, atque ipſa virtus inſerta. Duo ſunt etiam extra ordinem dicendi: *Ariſtoxenus Tarentinus*, qui Ariſtotelem ipſum audiit; ſed offenſus, quod Theophraſtum in ſchola ſibi præpoſuiſſet, eum mortuum inſectatus eſt. Suidas. Fuerat antea auditor *Xenophili Pythagorici*: & varia huius dogmatis reliquit, inter alia, *Sententias & Apophthegmata Pythagoræ*, quorum particulæ in Stobæo. Alter *Ocellus Lucanus*, Pythagoræ ipſius auditor. qui Platoni laudatur in epiſtola ad Archytam, Apud Laert.

 tam,

De mūdi incorrup. tam, nominatur Philoni Iudæo, Luciano: & liber hodie ſane doctus exſtat *De univerſi natura.* Item tertius etiam eſt, de quo tria verba. Nam *Teletem* ſupra nominavi, & in numero poſui: meretur excerpi, ſiquid è ſcriptis eius (apud Stobæum) poſſum iudicare. Inſignis vir fuit, & miror nuſquam aliter celebrari. Ex ipſo hoc colligo, Italum gente, Thebis tamen exſulem vixiſſe, tempore Antigoni regis, cum Stilpone Philoſopho, aut non diu poſt illum. Fragmenta, ut tetigi, in Stobæo, ſymbola optimæ mentis. Sed de ipſo Pythagora quæri video, ſcripſeritne? Negat Plutarchus clare: In Alexandro. *Neque Pythagoras* SCRIPSIT QUIDQUAM, *neque Socrates, Arceſilaus, Carneades*, PHILOSOPHORUM GRAVISSIMI. Idem Ioſephus: Αὐτοῦ μὲν οὖν (Πυθαγόρου) οὐδὲν ὁμολογεῖται σύγγραμμα: *Ipſius* I. Cōtra Apion. *Pythagoræ nullum ſcriptum firmiter recipitur.* Claudianus Mamertus: *Pythago-* II. De Stat. Anim. c. III. *ræ, quia* NIHIL *ipſe* SCRIPTITAVERIT, *à poſteris quærenda ſententia eſt.* Et Hieronymo cum Ruffinus obieciſſet, temere eum Pythagoræ ſcripta affinxiſſe: divertit alio, & parum conſtanter id affirmat. Laertius tamen *ludere etiam eos cenſet, qui nihil adſirmant ſcripſiſſe*, Ἔνιοι μὲν οὖν, inquit, Πυθαγόραν μηδὲ ἓν καταλιπεῖν σύγγραμμά φασι, διαπαίζοντες: quaſi aliter

ter

ter in noto confessoque esset. Ipse autem tria eius volumina recenset, *Doctrinale, Politicum, Physicum.* Plinius, Proclus atque alii, alia eius citant: atque etiamnunc *Aurea carmina* circumferuntur, Hieronymo χρυσᾶ παραγγέλματα dicta: Adv. Ruffin. quæ etiam Iamblichus, ut idem ait, *latissimo opere est commentatus.* Citatur & Stobæo sæpius: etsi revera ego ad priores inclino, germanum eius scriptum nullum fuisse, sed à discipulis sub magno illo nomine quædam divulgata. AUD. Miratum me debeo dicere, te sic ex animo (ita observavi) diffundi in eius viri laudes. LIPS. Prorsus ex animo; & iudicio tamen, nisi fallor. Multi mihi & boni suffragantur. ut Cicero: *Pythagoras præstanti sapientia, & nobilitate.* IV. Tusc. Ubi tamen de nobilitate hæreo, nisi si quam doctrina paravit: nam à genere non fuit. Idem Cicero: *Pythagoras & Plato, locupletissimi auctores.* II. de Divin. Apuleius: II. Flo. *Vir ingenio ingenti, ac profecto,* SUPRA CAPTUM HOMINIS, *animi augustior.* Condignum hoc illo est: sicut istud Flavii Iosephi. Πυθαγόρας ὁ Σάμιος ἀρχαῖος ὤν, σοφίᾳ δὲ καὶ τῇ περὶ τὸ θεῖον εὐσεβείᾳ πάντων ὑπειλημμένος διενεγκεῖν τῶν φιλοσοφησάντων, οὐ μόνον ἐγνωκὼς τὰ παρ' ἡμῖν δῆλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ζηλωτὴς αὐτῶν ἐκ πλείστου γεγενημένος: Contra App. *Pythagoras Samius inter veteres, qui* SAPIEN-

TIA *& erga Deum* PIETATE, *censendus est omnes qui* UNQUAM *philosophati sunt excedere; is, dico, Pythagoras palam non solum novit nostra & Iudaeorum instituta, sed etiam in multis* SECUTUS EA *& aemulatus est.* Et addit Hermippum auctorem, qui in vita eius prodidit, *multa à Iudaeis in suam Philosophiam transtulisse.* Quis abnuet, qui illa pauca etiam, reliqua nobis, lustrabit & examinabit? Illud autem Clementi traditum, nescio an admittendum, *circumcisum & recutitum* Iudaico ritu fuisse. Alius viderit. hoc nunc in viri laudem

Apul. 11. Flo. iure traham, quod ille ipse *Plato, nihil ab hac secta, vel paullum devius, Pythagorissat.* Quod & Aristoteles asserit: μετὰ δὲ

1. Metaph. τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας, ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία· τὰ μὲν πολλὰ τοῖς Πυθαγορείοις τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ ἴδια παρὰ τὴν Ἰταλικὴν ἔχουσα φιλοσοφίαν: *Post has iam dictas philosophias, Platonis supervenit commentatio: in multis quidẽ adsecla & Pythagoreorum comes, tamen & propria quaedam, seorsim ab Italica, habens.* Atque haec, quod indignere, tam laudabilis secta, acriter quidem, sed non diu viguit: *& scholam eius durasse non nisi ad nonam & decimam generationem,* Laertius scripsit. Quae Graecè concepta, Καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα διέμεινε μέχρι γενεῶν ἐννεακαίδεκα. Una, inquam, voce *novemdecim*

decim istæ generationes sive Ætates copulantur, temporum fœdo errore. Nam addit ipse *extremos fuisse, quos Aristoxenus viderit, Xenophilus atque alii, ex Philolai & Euryti disciplina.* At vero isti compares aut leviter suppares Aristotelis & Alexandri ævo: quomodo igitur tot *Ætates*? Enimvero ipse Diogenes numerat ab Olymdiade LX: & age, produc ad CXX. quo censere licet eos dictos pervenisse. Si communi more Γενεὰς sive *Ætates* triginta annis definis; vides quantum abes. Itaque verius divisim legi, ἐννέα κ δέκα, & accipere *novem vel decem.* Sed notes etiam, dixisse Laertium σύστημα, id est, *collegium & corpus* illud non ultra mansisse. nam quin singuli & sparsi diu postea fuerint, non est fortassis ambigendum. Sed publice igitur statim post Socraticum illum fætum, ut est ingeniorum * καινοτομία, desita & emortua illa Pythagorica secta, etiam in Italia ipsa. ubi tamen, longo intervallo, revocare conatus P. Nigidius Figulus, de quo Cicero: *Denique sic iudico, post illos nobiles Pythagoreos, quorum disciplina extincta est quodammodo, cum in Italia Siciliaque viguisset, hunc exstitisse, qui illam renovaret*: etsi communius verba Ciceronis accipi, de Naturæ scientia posse, non eo negatum. Sub Augusti deinde

* *Innovādi studium.*

De Vniverso.

de ævum *P. Sextius pater* exortus eſt, qui huc inclinavit: ſed & poſt eum Seneca noſter. Ipſe de ſe: *Non pudebit fateri, quem iuveni mihi amorem Pythagoræ iniecerit Sotion. Docebat quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſſimilis utrique cauſſa erat, ſed utrique magnifica.* Enimvero ad *Sextium* iſtum, Euſebii notam in Chronico traho, quæ eſt quadrageſimoſecundo *Auguſti anno.* Ibi ſcriptum: *Xiſtus Pythagoricus philoſophus naſcitur.* Pravus, aut nullus, hic *Xiſtus*: & in meo ſcripto codice *Sextus.* è quo nihil ambigo *Sextium* reſcribere. Quia enim animalibus abſtinuit, habitus vulgo eius ſectæ: etſi Seneca contra tendit. Nam alibi: *Lectus eſt deinde liber Q. Sextii patris, magni viri, ſiquid mihi credis, & licet negent, Stoici.* Vides? Stoicum ipſe vult: at negant alii, & Pythagoricum, inquit, cenſent. Sed de ipſo plura ad Senecam. Viſa igitur caput tollere hæc ſecta, ſed conatu invalido, ſtatimque bona fide corruit & defecit. Seneca: *Pythagorica illa invidioſa turba ſchola præceptorem non invenit.* Heu bona tam parum vivacia aut firma eſſe! Atquin iterum repeto, non aliam ſectam vel auctores (nec Stoicos excipio) videri mihi magis ad Prudentiam & Sapientiam iviſſe.

Epiſt. CVIII.

Epiſt. LXIV.

VII. Nat. Quæſt. c. ult.

DIS-

DISSERT. VII.

Tres Græcanicæ Philosophiæ partes, an secta: ac primo de Poetica.

TERTIA porro natio Philosophorum, GRÆCANICA est: etsi vix scio an hoc nomen iure tueatur. Non quidem ex asse. nam & multi eorum ac fere primi, exteri aut Barbari (ut ipsi appellant) fuere: in Græcia tamen vixere, atque eos docuere. Triplex hæc iterum facienda, *Poetica*, *Ionica*, *Eleatica*: etsi alii solam *Ionicam* recensere contenti, sed nos ordinem amamus, & discrimen hoc iure adnotamus. *Poetica* est illa vetustissima, in qua Musæus, Linus, Orpheus, Hesiodus, Homerus: quos certum sapientiæ studia coluisse, & largiter hausta propagasse, sed versu; & fabellarum velis multa texisse. Nam id ævi augustius censebant, & maiestati rerum aptius, carminibus complecti, & grandiore sono efferre: quod mutavit primus Pherecydes Pythagoræ doctor, *versuum nexu repudiato, conscribere ausus passivis verbis*, ut Apuleius loquitur, id est, solutis atque vulgatis. Sed inter istos, incredibile est quantum unus HOMERUS emineat: cui *palmam ingeniorum*, ab omni ævo, iure meritissimo Plinius adiudicat 11. Flor.

dicat: cuius *immortalem cœlestemque naturam* Fabius veneratur & suspicit: cui ipse Democritus hoc elogium tribuit. Ὅμηρος φύσεως λαχὼν θεαζούσης, ἐπέων κόσμον ἐτεκτήνατο παντοίων, ὡς * οὐ κατὸν ἄνευ θείας καὶ δαιμονίας φύσεως οὕτω σοφὰ καὶ καλὰ ἔπη ἐργάσασθαι: *Homerus naturam sortitus divinam variorum carminum ornatum fabricatus est: neque est profecto sine* DIVINA ET GENIALI NATURA *tanta Sapientia & Elegantia versus facere.* Nota mihi nunc de *Sapientia. neque enim*, ut Plutarchus ait, *quisquam existimet voluptati tantum illa composita:* ἀλλὰ γὰρ βαθύτερός ἐστι νοῦς ἐγκεχρυμμένος τοῖς ἔπεσι: *sed vero altior profundiorque mens & intellectus occulitur in iis versibus.* Quæ eruenda scilicet est, sed non nisi ab eo, qui ipse mentem Sapientia tinctam habet. Ideo Plato censuit, οὐ δεῖν τοὺς ἀμυήτους τῆς σοφίας ὁμηρικοῖς ἐμπίπτειν ποιήμασιν, ἵνα μὴ μύθους οἰήσαιντο γράφειν τὸν ἥρωα: *non debere qui initiati nondum sapientiæ, incidere in Homerica poemata, ne fabellas censeant Heroem illum scribere.* Neque hercules scripsit, sed ut arcanis sacrisque vela solent oppandi & aulæa, sic ipse a primo profanorum aspectu subduxit altiora dogmata, & fabularum oppanso quodam texit. Atque ut divina omittam (quæ in eo examinanti mirifica, & ad sublimem nostramque verita-

tem

* Lego, οὐκ ἂν ὄν.

De Musica.

In Alcib.

tem propinqua) ad mores & Ethicam tamen palam conducit. & ut Basilii verbis utar, πᾶσα μὲν ἡ ποίησις τῷ Ὁμήρῳ ἀρετῆς ἐστιν ἔπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρει, ὅ, τι μὴ πάρεργον: *omnis poesis Homeri laudatio Virtutis est, & omnia ipse eo dirigit, nisi siquid parergum & ornatus causa accedit.* Satis, etsi nec satis, de Homero, & *Poetica* philosophia: è qua fructum hunc capere, non nisi magni viri est, & ætate iudicioque maturi.

DISSERT. VIII.

De Ionica Philosophia, & Thalete auctore: de successione eius, atque examinati Sidonii quidam versus. de Socrate, & ab eo sectis. eaque in Tabula proposita.

VENIO ad *Ionicam*: quæ nomen & numerum præcipue habuit. cui initium *Thales* dedit: & quos ei apponunt septem Sapientes. De illo Iustinus Martyr, & Diogenes, πρῶτον τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας ἄρξαι: *primum Naturalem philosophiam incohasse.* Atque idem *primus* (apud Græcos) *Astrologiæ secreta rimatus*, ab eodem Diogene traditur, *& Solis deliquia conversionesque notasse.* Hæc omnia *nullo præceptore usus, nisi quod cum Ægyptiis sacerdotibus, eo profectus, familiariter est versatus.* Itaque hunc quoque hausisse Adv. Gentes.

fiſſe è fonte *Barbarico* verum eſt: imo ipſum fuiſſe Barbarum plerique aſſerunt, è Phœnice oriundum, Iudææ finitima, & cum *Neleo* patre Miletum migraſſe, ibique civem adſcitum. Obiit Olymp. LVIII. Succeſſit ei *Anaximander Mileſius*: huic *Anaximenes Mileſius*: huic *Anaxagoras Clazomenius*. qui PRIMUS *ſcholam è Mileto Athenas traduxit*, ut Clemens notat, & initium dedit nobili huic Philoſophiæ domicilio: etſi Diogenes hoc adtribuit *Archelao*, qui mox ſucceſſit. Sed fortaſſe parum cogitato. nam ipſe in vita Anaxagoræ, *triginta annos* eum Athenis egiſſe, idque à *viceſimo* ætatis anno, adfirmat: denique Lampſaci obiiſſe. quando igitur Mileti docuerit, ſederitque? Ei ſucceſſor *Archelaus Athenienſis*, conſenſu omnium *Socratis* præceptor. Omnium dixi, quos equidem viderim. ſolum Sidonium excipio, qui in hac decantata ſucceſſione aliquid mutat aut turbat. Nam ita ſcribit, ubi ex propoſito eam exſequitur:

Carm. XV.

Quartus Anaxagoras Thaletica dogmata ſervat.
Iunior huic iunctus reſidet collega, ſed idem
Materiam cunctis creaturis aera credens.
Poſt hos Arceſilas divina mente patratam.

Con-

Coniicit hanc molem, confectam partibus illis
Quas Atomos vocat ipſe leves. Socratica poſt hunc
Secta micat.

Quid hoc eſt? in numero ſimul, & perſonis, variat. Primum, *Iuniorum collegam* quem appellat? *Archelaum* cenſet accuratiſſimus & doctiſſimus eius interpres: & cauſſam habet, quia Plutarchus hoc ipſum de *Aere*, adſcribit Archelao. Lib. I. De Placit. cap. III. Sed *Arceſilas* igitur ille quis eſt? nemo alius interpoſuit, & omnes *Archelaum* doctorem Socratis fecerunt. Nec ſane *Arceſilas* ullus innotuit in hoc cœtu, ante illum Academicum, de quo ſtatim. Mea ſententia, *collega* ille *iunior* non ſit Archelaus, ſed *Diogenes Apolloniates*, qui revera condiſcipulus & collega Anaxagoræ apud Anaximenem fuit. Clare auctor in eius vita Laertius: qui & ipſam illam de *Aere* ſententiam adſcribit. τόν τε ἀέρα, πυκνούμενον καὶ ἀραιούμενον, γεννητικὸν εἶναι τῶν κόσμων: *Aerem, denſum vel rarum factum, genitorem eſſe mundorum.* ſi non legendum τῶν ἐν κόσμῳ: *quæ in mundo.* Convenit in hunc magis, quam *Archelaum.* qui quomodo *collega* ſui doctoris? quomodo *iunctus ei reſideat?* quæ Sidonius notificando huic ſcripſit. Sed nihilominus in *Arceſila* hæremus. expediamne?

ne? fortiter, & *Archelaum*, non nolente versu, rescribam. Nonne hoc melius, in sententia Archelai aliquid labi Sidonium, quam toto homine aberrare? Nam hoc de Atomis, nemo istis, sed Democrito & eius ligurritori Epicuro delegavit. Ergo ista secta *Ionica*, & hactenus simplex, atque in *Physicis* dedita tantum. *Socrates* supervenit, qui, ut hoc quoque cum Sidonio,

---- de naturæ pondere migrans,
Ad mores hominum limandos transtulit usum:

Ethica introduxit. id est, quod aiunt, de cælo ad terras Philosophum devocavit. Magnum virum fuisse, credere tot magnis viris par est: sed ipse monumenta ingenii sui, præter discipulos, nulla reliquit. Isti plures fuere, doctrina scriptisque nobiles: & qui velut officinas sapientiæ plurifariam instruxere. Ab hoc capite iam sectæ natæ, & tanquam ex alto vertice aquarum divortia: quas recensere, vereor ut longum sit, & cum tui tædio, mi Auditor. AUD. Meone? iamdiu aveo perdiscere. Adivi enim: sed ut in labyrintho confusas semitas implexasque video, & vestigia statim reduco. Theseum te mihi præbe, & filum dirige secuturo. LIP. Imo poteras hoc absque Theseo. etsi alii, fateor,

SOCRATES.

ARISTIPPUS. *Xenophon.* *Æschines.* PHÆDO *Elienſis:* à quo *Eliaci.* EUCLIDES *Megarenſis:* à quo *Megarici.* qui iidem *Eriſtici*, & quibuſdam *Dialectici.*

ARISTIPPUS *Cyrenaicus*: à quo *Cyrenaici.*

- *Arete* filia.
- *Ptolomæus.*
- *Antipater.*
  - *Epitimedes Cyrenæus.*
  - *Parabates Cyrenæus.*
    - *Hegeſias Peiſithanatos*: à quo *Hegeſiaca ſecta.*
    - *Anniceris Cyrenæus*: à quo *Anniceria.* de qua etiam Strabo Lib. XVII.

Ariſtippus Metrodidactos. illius filius, diſcipulus, ſucceſſor.

Theodorus Ἄθεος, poſtea Θεός,

PHÆDO:

- *Pliſtanus.* *Anchipylus.* *Moſchus.*
  - *Menedemus Eretrienſis*: à quo *Eretrici.*
  - *Aſclepiades Phliaſius.*

EUCLIDES:

- *Eubulides Mileſius.*
  - *Alexinus Elienſis.*
  - *Apollonius Cronus.*
    - *Diodorus Cronus.*
- *Clitomachus Thurius.*
- *Stilpo Megarenſis.*

PLATO *Atheniensis.*

eusippus Atheniensis, sorore nepos Platonis.

nocrates Chalcedonius.

lemo Atheniensis.

tes Atheniensis — *Crantor Solensis.*

ctenus VETUS *Academia*: & in Platonis præceptis isti manserũt. sed Crantoris discipulus

n Borisnites, secta onis.

Arcesilaus, auctor secundæ, sive MEDIÆ fuit. patria *Pitanaus* ex Æolide. Latinis est *Arcesilas.*

Lacydes Cyrenaus: quem *Nova Academia* auctorem bis terque Laërtius facit. falso, si Tullium, & Clementem, Empiricum, aliosque audis.

Telecles. — *Euander.*

Hegsinus Pergamenus Laërtio. qui est Clementi *Hegesilaus.*

Carneades Cyrenæus, verus auctor NOVÆ *Academia*: quartus, ut Cicero, ab Arcesila.

Clitomachus Carthaginiensis.

Philo, & Charmidas: qui QUARTAM instituerunt. Empiricus aperte, & ex Cicerone.

Antiochus, auctor QUINTÆ. idem Empiricus.

Aristoteles Stagirites: à quo Peripatetici.

Theophrastus Eresius.

Strato Lampsacenus. — *Demetrius Phalereus.*

Lycon Troadensis.

Aristo Ceus.

Critolaus Phaselites.

Diodorus.

ANTISTHENES *Atheniensis*, matre *Phrygia*: à quo *Cynici.*

Diogenes Sinopensis:

Monimus Syracusius. — *Crates Thebanus.* — *Onesicritus Æginensis.*

Hipparchia eius uxor. — *Metrocles* huius frater. — ZENO *Cittiaus*, à quo *Stoici*: de quibus seorsim mox dicam & diducam. — *Menippus Phœnicius.*

teor, carptim & breviter tangunt; Laertius, qui ex professo voluit aut debuit, neglegens vel inconstans fuit. Audi igitur, sive potius vide, STEMMA SOCRATICUM, & eius ramulos aut flexus.

[Hic inseritur Tabula Stemmatis Socratici.]

DIS-

DISSERT. IX.

Secta Eleatica, & variatio in auctore. Confundi cum aliis à quibusdam. Successio in tabella.

VIDISTI oculis *Ionicam* successionem, mi Auditor: tertia ELEATICA superest. de qua Cicero: *Omitto & illa quæ relicta iam videntur, & Herillum, qui in cognitione & scientia summum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor esset, vides quantum ab eo dissenserit, & quam non multum à Platone Megarici, quorum fuit nobilis disciplina: cuius, ut scriptum video, princeps Xenophanes, quem modo nominavi: deinde eum secuti Parmenides & Zeno. itaque ab his Eleatici Philosophi nominabantur. Post Euclides, Socratis discipulus, Megareus; à quo iidem illi Megarici dicti, qui id bonum solum esse dicebant, quod esset unum.* In quibus verbis de *Herillo* quod notat, verum est: & è *Stoico* nostro Stemmate liquet, itemque Laertio in eius vita. Sed de *Xenophane* nodum habet, quod sequitur: *Principem eum disciplinæ Megaricæ fuisse.* Imo *Euclides* ille fuit, quod ipse subdit, & Tabula nostra dicit: *Eleaticæ* autem caput *Zenophanem Colophonium*, qui tempore Hieronis regis Siculi fuit,

IV. Acad.

&

& Epicharmi poetæ, Clemens Alexandrinus palam facit. Nisi ea mens Ciceronis, consentire fere *Megaricos & Eleaticos*: & quamquam nomen ab Euclide mutarunt, rem fuisse à Xenophane; etsi nomen sectæ tunc datum à duobus discipulis qui *Eleates* erant: *Parmenide*, inquam, & *Zenone*. Siquis melius, audiatur. Ceterum, nostro sensu, *Eleatica* diversa est à *Megarica*: & ortum successumque hunc habet.

XENOPHANES Colophonius.

Parmenides Eleates.

Melissus Samius.

Zeno Eleates.

Leucippus Eleates.

Democritus Abderites.

Protagoras Abderites.	*Metrodorus Chius.*
	Diogenes Smyrnaus.
	Anaxarchus Abderites.
	Pyrro Eliensis.
	Nausiphanes.
	Epicurus.

Hi ſunt *Eleatici*, etſi quidam paullo aliter diſponunt: ſed ego cum alios, tum Clementem maxime ſum ſecutus. Video Laertium, quid Laertium? maiorem auctorem Strabonem, cum *Italica* ſive *Pythagorica* ſecta hanc confundere: an quia Parmenides & Zeno Itali fuerunt? Nam *Elea* ſive *Velia* in Lucanis eſt: & ab iſtis *Eleatici* dicti. Tamen dogmata valde diverſa ſunt, & mihi placeat ſeparari. Satis de *Græcanica*: quam Varro quidem attollit, & magno elogio, *Canam veritatem Atticæ Philoſophiæ alumnam* facit: ſed tamen eius apices nonne vides Barbaros fuiſſe? Orpheum è Thracia; Homerum ex Ægypto, ut plerique, certe in ea doctum, ut omnes; Thaletem è Phœnicia, Zenonem ex eadem; multos ex Africa. Imo unæ Cyrenæ plures dederunt, quam ipſæ Athenæ: & nobiles magnoſque. Eæ autem Ægypto finitimæ, & hæc Iudææ: denique, uno verbo, ab Oriente ſapientia orta. Ideo, inquit
1. Strō. Clemens, Καὶ ὁ τρόπος παρὰ παλαιοῖς φιλοσοφίας, ὡς Ἑβραϊκὸς καὶ αἰνιγματώδης. βραχυλογίαν γ' οὖν ἠσπάζοντο, τὴν παραινετικὴν, τὴν ὠφελιμωτάτην: *modus priſcis philoſophandi velut Hebraicus, & ænigmaticus. nam breviloquentiam amplectebantur, quæ admonitioni convenit, & eſt utiliſſima.* Habes de Sectis, quod ſufficit: nec enim omnia: & Varro

Varro apud Augustinum valde plures collegit. Ex triplici enim primario Bono, quod alii in *Animo*, alii *Corpore*, alii *Vtroque* ponebant, *Varro subtiliter scrutatus, tam multam dogmatum varietatem advertit, ut ad ducentas octoginta octo Sectas, non quæ iam essent, sed esse possent, adhibens differentias quasdam, perveniret.* Quomodo autem, idem Augustinus dicet: vide si lubet. De Civit. Dei XIX. c. 1.

DISSERT. X.

Stoici obiter laudati, eorum successio: & de auctore ipso Zenone.

STOICOS in hac recensione requiri à te iamdiu scio: sed dilatos à me, non omissos. Caussa, quia seorsim dare placuit, Philosophorum (pro meo sensu) maximos optimosque: ideoque seorsim, & in sua Tabula, dabo apices eorum, & qui familiam hanc, ut sic loquar, duxerunt. Caput omnium,

ZENO *Cittieus.*

Persæus. *Erillus*, qui defecit. *Cleanthes Assius.* *Aristo Chius.* *Athenodorus Solensis.*

Sphærus Bosphoranus. *Chrysippus Solensis.*

Diogenes Babylonius. *Zeno Sidonius.*

Antipater Sidonius. *Zenodotus.*

Panætius.

Posidonius. *Asclepiodotus.* *Apollonius.*

Et plures. quorum nomina facilius, quam successionem aut ævum, certo dare. Ergo quosdam differo, istos levi luce perfusurus. ZENO ductor est, qui *Cratetis Cynici* auditor, *verecundia prohibitus, ne in illam impudentiam* (Diogenis verba) *se daret*. Itaque dogmata fere tenuit, sed leviter à vitæ genere & habitu abivit. Is patria *Cittieus* fuit, id est, è *Cittio* Cypri opidulo, ad mare, ortus.
Lib. XIV. Strabo: Κίττιον, ἔχει λιμένα κλειστόν. ἐντεῦθέν ἐστι Ζήνων, ὁ τῆς Στωϊκῆς αἱρέσεως ἀρχηγέτης: *Citium, habet portum qui claudi potest. il-*

linc

hinc ortus Zeno, Stoicæ sectæ dux & princeps. Diogenes: Ζήνων Κιτιεὺς, ἀπὸ Κύπρου πολίσματος Ἑλληνικοῦ, Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος: *Zeno Cittieus, è Cypri opidulo Græcanico, sed quod Phœnicas incolas habuit.* Suidas hoc ipsum: Φοῖνιξ δ' ἐπεκλήθη (Ζήνων) ὅτι Φοίνικες ἔποικοι τοῦ πολιχνίου ἐγένοντο: *Pœnus cognomine dictus est* (Zeno) *quoniam Pœni* (Græce *Phœnices*) *incolæ opiduli fuerunt.* Cicero huc spectat, aut qui apud eum Zenoni illudunt: *Tuus ille* POENULUS IV. De
(*scis enim Cittieos, clientes tuos, è Pœnicia* Finib.
profectos) *verba versare cœpit.* Et alibi:
Zeno Cittieus, advena quidam, & igno- V. Tusc.
bilis. Illudunt, in quo iure glorietur ipse. è maioribus esse Syris, & Iudææ finitimis, à quo tractu sapientia in alias oras, ut dixi, diffusa. E qua autem Pœniciæ parte? Sidone, ut opinor. ex Diogene:
Ἀντεποιοῦντο δ' αὐτοῦ καὶ οἱ ἐν Σιδῶνι Κιτιεῖς: In Ze-
Afficiebantur erga Zenonem etiam Cittiei, none.
qui in Sidone erant. Ut appareat, eam gentem, sive familiam amplam, colonias emisisse, & illam à se in Cypro urbeculam dixisse. Patria ergo talis: quis ipse? peregregius: factis, verbis, scriptis laudatus, & laudandus. Vita continens, adstricta, & austeritati atque inopiæ propior: & quod in Decreto publico Atheniensium perscribitur, *aurea corona donatus* (raro in id genus hominum honore)

quia vitam suam exemplar omnibus proponebat, CONSENTANEAM VERBIS *ac doctrinæ.* O vere philosophum! & qui paratis opibus donisque abstinuit, imo sprevit. Nam rex *Antigonus Gonatas* (inter bonos magnosque ponendus) sæpe ad hunc visendum, audiendum, fruendum Athenas venit: ad se præmiis evocavit: numquam movit. Itaque dicere solitus rogantibus, *Cur illum ante omnes suspiceret? Quia,* inquit, *multa me & magna sæpius offerente, nunquam neque elatus neque humilis apparuit.* Vult dictum, mansisse in tenore & æquilibrio illo animi, in sola virtute fundati. Itaque illo mortuo, idem rex proclamavit: *Quale theatrum perdidi?* Sed quamquam in amicitia hac regis, & totius populi affectu, pauper perseveravit, uno an nullo servo contentus? De uno, Diogenes suadeat, qui aliquando *percussisse servum in furto deprehensum* narrat: de nullo Seneca, qui satis adfirmate? *Vnum fuisse Homero servum,* NULLUM ZENONI, *à quo cœpit Stoicorum rigida & virilis sapientia,* SATIS CONSTAT. Ne dubitari quidem vult: esto, faveo & credo. Vita, moribus, sermone, habitu, severum vel, prave interpretantibus, austerum fuisse autumant: nisi si in convivio & potu: ubi remittebat, & detende-

Consol. ad Helv. c. XII.

tendebatur. Omisi dicere, de initio eius sive aditu ad Philosophiam: qui ab iniuria Fortunæ, aut verius beneficio fuit. Mercator enim, & dives (ad *mille talenta* possedisse dicitur) Athenas venit, purpuram è Tyro vænalem vexit: naufragium fecit, & in portum Philosophiæ venit. Nam cum Athenis mæstus versaretur, legere cepit, rogare, discere, denique *Crateti* adhærere: annos iam natus circiter triginta. Vixit autem *nonaginta octo*, ut plerique tradunt; ut Persæus eius discipulus, dumtaxat * *septuagintaduos.* Sepultus publice, ex decreto Atheniensiũ, in *Ceramico:* Diogeni traditum, in quo & verba Decreti. Pausanias non pugnat, qui *monumentum Zenonis*, & *Chrysippi Solensis*, extra urbem ponit, prope Academiam: quia duplex scilicet *Ceramicus*, & in urbe via, & extra urbem ager, ubi sepeliri solent de rep. bello vel aliter bene meriti. Pluria scripsit: sed quod excerpam ad ingenium iudiciumque viri notificandum, *Pythagorica*, & *Quæstionum Homericarum libros quinque*. Vides in quibus auctoribus deditus fuerit? utroque capite Sapientiæ, & quod eius alumni mecum mirentur.

* *Ipsemet in epistola ad Antigonũ,* octogenarium *se scribit.*

DISSERT. XI.

Discipuli eius, & præcipui deinde doctores: descripti vel laudati ab aliquot notis.

AT hunc CLEANTHES excepit, qui Φρεάντλης ioco dictus, à labore quem noctibus sumebat, *puteos exhauriendi*; ut diem studiis, & alimenta sibi daret. Præter Diogenem, etiam Seneca: *Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locavit manus.* Patria *Assus* fuit, urbs Æolidis: quod & Strabo sic testatur. *Natura & arte munita est Assus, à mari & portu arduum & difficilem ascensum habens. Cleanthes Stoicus philosophus, qui Zenoni Cittieo successit in schola, & eam Chrysippo Solensi reliquit, hinc natus est.* Simplicius, *Statuam Cleanthis admirabilem vidisse se* testatur, *in ipsa Asso, magnificentia Romani Senatus specimen, viri eius honori dedicatam.* A Cicerone *Pater Stoicorum* dicitur: & alibi, *Maiorum gentium Stoicus.* Meruit hæc & plura elogia, ipse quoque vita ac scriptis egregius: & multa horum versu Iambico complexus. Fragmenta docent. Longævus item, & Zenonis annos dicitur æquasse. Diogenes: & adde Lucianum in Longævis.

Epist. XLIV. Lib. XIII. Comment. ultimo in Epict. II. De Nat. deor. IV. Academ. Quæst.

CHRYSIPPUS huic successit, cui

Soli

Soli patria, urbs Ciliciæ, poſtea *Pompeiopolis* dicta: quod prædones ibi Pompeius locaſſet. Diogenes ambigit an non *Tarſenſis* fuerit: Strabo definit, *Chryſippum* Lib. XIV. *Solenſem, patrem vero Tarſenſem: ſed huc commigraſſe.* Mirifice hunc laudant. ut Cicero: *Chryſippus acerrimo ingenio*. Iterum: II. De Nat. deor. *In omni hiſtoria curioſus*. Itemque: *Somniorum Stoicorum vaferrimus interpres.* Denique alibi: *Qui fulcire putatur porticum Stoicorum.* Cui adſonat illud παροιμιῶδες apud Diogenem:

Εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στοά:

Chryſippus haud eſſet, nec eſſet Porticus.

Et doctrina ſane multa, lectione, atque ſcriptione fuit: adeo ut volumina reliquerit ad *ſeptingenta & quinque*: vicitque numero priores omnes, victus ab Epicuro. Itaque Cicero alibi: *Nihil eſſe* I. De Finib. *à Chryſippo prætermiſſum in Stoicis.* Nube autem teſtimoniorum in ſcriptis uti ſolet; adeo ut in quodam opere cum Euripidis Medeam totam fere inſeruiſſet, qui librum tenebat rogatus, *Quid ſcripti* Diog. in Vita. *eſſet? Euripidis Medea*, facete reſponderit. Logicæ autem plurimam operam dedit: ingenio atque arti ita fiſus, ut dictitaret, *Doctrina dogmatum* (id eſt, De- Ibid. cretorum) *ſe egere tantum: nam probationes à ſe reperturum.* Et vulgo iactabatur, *Si dii vellent Dialectica uti, Chryſip-* Ibid.

 pea

pea usuros. Itaque *solius Logicæ partis volumina reliquit trecenta undecim.* Notabile, an & laudabile? Negat Seneca, & audet *Chrysippum in ordinem cogere, magnum virum, sed tamen Græcum: cuius* ACUMEN NIMIS TENUE *retunditur, & in se sæpe replicatur: etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat.* Bonum iudicium, & universe etiam amplectendum. Sane Chrysippus, à moribus & vita, ad disputatiunculas divertisse videtur: & uno verbo, *virilem illam Sapientiam* enervasse. Etsi ipse in vita tamen purus, & animi erecti. adeo ut, cum multa scripserit, numquam Regi aut Dynastæ aliquid inscripserit: extra ambitionem, & fructu operis aut fama contentus. Sed & sui magna fiducia. cuidam roganti, *cui filium optime instituendum traderet?* respondit, *Mihi. nam siquem supra me putarem, ipse me ei darem.* Magnum ingenium fuisse, clarum est; vitam, probabile. nec de Logica nimis obstat, quia ipse quoque ostendit & edixit, talia iuvenibus magis, & in flore aut luxu quodam ingeniorum, quam viris senibusque convenire. Nam ad Dialecticum Cleanthi imminentem, *Desine*, inquit, *hunc grandem natu à seriis abducere: nobis iuvenibus hæc propone.* Sentiebat, iuvenes præparari per hæc talia & exerceri:

Ibid. I. De Benef. cap. IV.

Diog.

Diog.

ceri: viros & maturos in melioribus esse. Ceterum acuminis laudem tulit. & Seneca de eo pronunciat: *Chrysippus, penes quem subtile illud acumen est, & in imam penetrans veritatem: qui rei agendæ caussa loquitur, & verbis non ultra quam ad intellectum satis est, utitur.* Nota inibi & Brevitatem, & quamquam multa, non multis scripsisse: quod proprium fere Stoicorum fuit. Vixit annos LXXXIII. & statua ei ab Atheniensibus posita, in Ceramico. quam, quia ferme à vicino equite occuleretur, Carneades Κρύψιππον appellat. Cicero eius meminit: *Statua est in Ceramico Chrysippi, sedentis porrecta manu.* Non ergo mirum, occultum fuisse & oppansum ab equite, quia *sedentem*, ut solent docentes: & alias etiam tenui atque infirmo corpusculo fuit. Pausanias, *Chrysippi Solensis statuam locat in Gymnasio, quod Ptolomæum à conditore dicitur, haud longe à foro.* Ergo *Ceramicum interiorem* accipi hic magis est. Ad alios eo. AUD. Verbum interpono. qui Dialectica illa Chrysippi (nam observavi) sic in pretio, cum Aristotelis iam esset? qua nobis quidem nihil videtur perfectius aut acutius. LIPS. Nobis, alia olim iudicia: nec nos in morte omnium Chrysippi operum sententiam feramus. Sequitur, & excipit

I. De Benef. c. III.

De Finib. I.

Lib. I.

ZENO SIDONIUS. de quo Diogenes in Zenone, cum plures fuiſſe hoc nomine notat, *Quintus*, inquit, *Chryſippi diſcipulus, qui libros quidem paucos ſcripſit, ſed complures reliquit diſcipulos.* Euſebius, ubi Cryſippum nominaſſet, addit: τὸν μὲν γὰρ τούτου μαθητὴν καὶ διάδοχον τῆς σχολῆς Ζήνωνα φασὶν ἐπισχεῖν περὶ τῆς ἐκπυρώσεως τῶν ὅλων: *Nam huius*(Chryſippi)*diſcipulum & SUCCESSOREM Zenonem, aiunt dubitaſſe ſuper univerſi conflagratione.* De hoc ipſo Suidas, & dubitatum de patria oſtendit: *Zeno Dioſcoridis filius, Tarſenſis: ut vero quidam, Sidonius, diſcipulus Chryſippi Tarſenſis, Philoſophi Stoici, & ſucceſſor.* Ab eodem doctore

Lib. xv. Præpar. Euang.

DIOGENES, cognomento *Babylonius.* non quia vere ibi natus, ſed à vicino & notiore loco ſic dictus. Laertius: *Fuit & Diogenes Stoicus ex Seleucia oriundus: ſed Babylonius, ob viciniam, cognominatus.* Chryſippi auditor fuit: *magnus & gravis Stoicus* Ciceroni inſignitus. Factum eius, philoſopho & Stoa dignum, in Seneca: *Diogeni Stoico de Ira cum maxime differenti adoleſcens protervus inſpuit. Tulit hoc leniter ac ſapienter: Non quidem, inquit, iraſcor, ſed dubito tamen an iraſci oporteat.* Stoicum agnominat tantum; & ſic ſæpe in Stobæo, atque hunc puto. Romæ fuit, lega-

In Vita Diog. Cynici. Cic. I. De Div. III. De Offic. De Ira III. c. XXXVIII.

legatus. de quo Cicero: *Lælio & Scipione adolescentibus, Stoicum Diogenem, & Academicum Carneádem, video ad Senatum ab Atheniensibus legatos esse missos: qui cum reip. nullam unquam partem attigissent, essetque eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius; numquam profecto scholis essent excitati, neque ad illud munus electi, nisi in quibusdam principibus* (Romanis) *temporibus illis fuissent studia doctrinæ.* Sed addo etiam, Carneadem hunc discipulum Diogenis eius fuisse. Ex ipso Cicerone: *Cum aliquid eiusmodi inciderat* (cavillatorium & spinosum) *sic ludere Carneades solebat: Si recte conclusi, teneo; sin vitiose, minam Diogenes reddat. ab eo enim Stoico Dialecticam didicerat.* Huic auditor successorque fuit IV. Tusc. IV. Acad. Quæst.

ANTIPATER *Sidonius.* quem Laertius in Zenone, atque alibi, nominat. De disciplina à Diogene, Cicero auctor: *Aliud Diogeni Babylonio videri solet, aliud Antipatro discipulo eius, homini acutissimo.* Atque alibi in primis Dialecticis recenset: *Duo vel principes Dialecticorum, Antipater & Archidemus, opiniosissimi homines.* Attollit & Seneca: *Antipater, inter magnos sectæ huius* (Stoicæ) *auctores.* Nominat & Epictetus, velut inter Triumviros: & Plutarchus hocquoque ad notitiam viri prodit: *Stoicus Antipater,* III. De Offi. IV. Aca. Epist. XCII. Lib. III Differ. XXI. De Garrulitate.

quia

quia non valebat neque volebat pedem conferre cum Carneade, ſcribebat autem & libros implebat ſuis in eum refutationibus, καλαμοβόας, quaſi Calamo-clamator dictus eſt cognomento. Quod calamo ſcilicet inclamaret, voce mutus eſſet. Reperio & *Antipatrum Tyrium*, item Stoicum: qui Catoni Uticenſi in adoleſçentia doctor, atque adeo in contubernio Romæ fuit. Plutarchus in vita Catonis hoc prodidit: eſtque ille de quo Cicero: *Antipater Tyrius Stoicus, qui Athenis nuper eſt mortuus.* Verius autem, hunc diverſum à priore eſſe: ſicut & *Antipatrum Tarſenſem*, quem inter illuſtres Stoicos Strabo nominavit. An non iſte ſit, quem Cleanthis γνώριμον, id eſt, *diſcipulum*, Clemens Alexandrinus fecit? Primo illi ſucceſſit

II. De Offic. · Lib. XIV

PANÆTIUS, ille inclytus, & inter apices. de quo Cicero: *Poſidonii doctor, diſcipulus Antipatri.* Rhodius patria fuit: quod Strabo notavit, eiuſque maiores inter belli duces, aut Athletas. Magni eum fecit idem Cicero, ornavitque elogio: *Panætius Princeps, meo quidem iudicio, prope Stoicorum.* Iterum: *Homo in primis ingenuus & gravis, dignus illa familiaritate Scipionis & Lælii.* Enimvero Scipio ille Africanus poſterior, ita virum æſtimavit & amavit, ut domi habuerit,

I. De Divin. · Lib. XIV · IV. Aca. · IV. De Finib.

buerit, nec à se dimiserit, etiam cum ad res aut bella iret. Cicero: *Historiæ loquuntur, P. Africani, in nobili illa legatione, quam ante Censuram obiit, Panætium* UNUM *omnino comitem fuisse.* IV. Aca. De qua ipsa re Plutarchus: *Missus Africanus ad res regum inspiciendas, Alexandriam venit. Comitabatur eum amicus* UNUS, *philosophus Panætius, servi quinque.* In Apophteg. Diu vixisse apparet. nam Cicero ex Posidonio tradit, *triginta totos annos superfuisse, postquam libros De Officiis* edidisset. III. De Offic. Seneca nominat aliquoties, sed tantum.

POSIDONIUS, discipulus prioris, ut dixi: *Apameæ* in Syria natus. Alius ab isto est, item Stoicus, qui * *Alexandrinus* Diogeni agnominatur: ævo anterior, & Zenonis ipsius auditor. Sed hic noster nobilior, & Senecæ laudatus: *Posidonius, ut mea fert opinio, unus ex iis qui plurimum Philosophiæ contulerunt.* Ciceroni: *Vidi in podagræ dolore vel omnium maximum Stoicorum Posidonium.* Quidni laudet? inter doctores eum habuit, & Rhodi operam dedit. Nam inibi vixit plurimum, remp. rexit, scholasque habuit, etsi alibi natus. Strabo: Ποσειδώνιος δὲ ἐπολιτεύσατο μὲν ἐν Ῥόδῳ, καὶ ἐσοφίστευσεν. ἦν δ' Ἀπαμεὺς ἐκ τῆς Συρίας: *Posidonius Rhodi remp. administravit, & sapientiæ studia docuit,* in

* De quo & Suidas. Epist. XCI. Ex Frag. libri de Philos. Lib. XIV

in Syria tamen Apamea natus. Idem, vixisse circa suum ævum ostendit, laudatque: Ἀνὴρ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων πολυμαθέστατος: *Vir philosophorum nostri ævi plurifariam doctissimus.* Narrat Cicero, Pompeium eius visendi audiendique, è Syria redeuntem, deflexisse Rhodum (addit Plinius, *percuti de more fores à lictore vetuisse, & fasces ianuæ submisisse eum, cui se Oriens Occidensque submiserat*:) deflexisse, inquam, Rhodum: & cum decumbentem, graviter podagra ægrum, reperisset, doluisse quod audire eum non posset. Sed Posidonium non tulisse, ut frustra tantus vir venisset. itaque dixisse, cum dolore interpellante pugnantem, & subinde exclamantem, *Nihil agis, dolor. quamvis sis molestus, numquam confitebor te malum esse.* Hæc magni & Stoici animi, diversa ab iis quæ in Fragmento eiusdem Ciceronis alibi: *Vidi in dolore podagræ vel omnium maximum Stoicorum Posidonium, nihilo ipsum, quam Nicomachum Tyrium hospitem meum, fortiorem.* Sed cave Ciceronis ea censeas; imo alterius (ut in Dialogis) philosophos oppugnantis & sugillantis: an non ipsius Hortensii? Qui Rhodi pariter eum viderit: etsi Romæ etiam potuit. si vere Suidas, *Posidonium Romam, ducente M. Marcello, venisse.* Hoc vero magis assidet, quam cum

Lib. XVI

II. Tusc.

Lib. VII c. XXX.

In Hortensio.

cum Scipione Africano vixisse: etsi in Athenæo palam scriptum. Nam ubi Strabonem Geographum laudasset, addidit, ad ævum eius notandum, *Non ita recentem scriptorem esse. quippe qui scribat in libro* VII. *Geographiæ, cognovisse sese Posidonium illum Stoicum philosophum, qui Scipioni Carthaginis domitori adhæsit, convixitque.* Hæc sunt nimia mira: nec de *Posidonio*, sed *Panætio* certa. Itaque id nomen omnino reponendum, nisi latum & ridicularium errorem Athenæus erravit. Potuit autem Strabo novisse Panætium, qui ad ultimum senium venit, adolescens. Tamen hodie in Strabonis hæc non legas, nisi fallor. Hic est porro Posidonius, cuius moderatio, non eruditio solum laudatur, iudicio Stoicus: & ideo aliquando dissentiens, ut qui *sectam deserere maluerit* (Galenus de eo) *quam veritatem.* Atque ista fere successio est ad Augusti ævum: neque ultra quæro. Addam è Sidonio Imagines & habitudines quorumdam. Nam ille in epistola quadam, ait *per gymnasia vel prytanea pingi Zenonem fronte contracta, Chrysippum digitis propter numerorum indicia restrictis, Euclidem propter mensurarum spatia laxatis, Cleanthem propter utrumque corrosis.* Invenies inibi & de aliis Philosophis, sed ego meos

Lib. XIV

Lib. IX. Epist. IX.

meos excerpsi. De *Zenonis fronte*, non mirum. severus & subacerbus fuit, superciliosus. Zenodotus in Epigrammate:

Ζλώων σὺν πολιῷ σεμνὸς ἐπισκυνίῳ:

Cum cano augustus Zeno supercilio.

Denique in proverbium ivit, *Stoicum supercilium:* &, *Stoica gravitas*. De Chrysippi *digitis constrictis*, dissentire Cicero videatur, qui facit *sedentem, porrecta manu*. Sed potest pansa manus esse, & digiti cohærere, etsi non inflecti. Qui tamen habitus vix ad *numeros*, in quibus complicari varie solent: ad quos palam Sidonius non hic tantum refert. Nam & alibi, *Chrysippi numeros, & Euclidis*
Lib. IV. Epist. III. *mensuras*, ita iungit. An ad Soritem igitur hæc spectant, cui Chrysippus inventor, & illum numerosum adscensum vel descensum? Dicas ex eodem Sidonio:

Carm. XXIII.
Non hunc, si voluit rotare rythmos,
Quidquam proposito virum morari
Chrysippus potuisset ex acervo.

Adde & Scholiasten Persii in illud, *Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi*. Sed ut de mea mente dicam, longinqua satis hæc Sidoniana sunt: magisque obvium, ad Dialecticam & subtiles brevesque conclusiunculas eius referri. Id enim *digiti adstricti* notare; & item manus porrecta,

recta, disputantem potest. Simile in *Cleanthis corrosis digitis*. Neque hic, inquam, assentior. quid enim singulare ille in Numeris aut Spatiis? & cur digiti ab iis corrosi? Vide an non ad diligentiam & intentionem viri magis referas: notumque per eam, *rodi ungues*. An & ad attritos digitos ab antlia obiter adspectum? cogitetur. Sidonius idem alibi:

---- *arroso quidquid sapit ungue Cleanthes.* Carm. 11.

DISSERT. XII.

Alii aliquot clari Stoici, & præsertim qui in Seneca scriptis.

AUD. Alios omittis, in Tabella & Indice positos: iuvet novisse. Sæpicule enim lego, & nomina occurrunt: neque ævo aut notis aliis semper distinguo. LIPS. Ad laborem addis: si gratum tamen, exsequar, & spero profuturum.

PERSÆUS est à latere primus. quem vides è schola Zenonis fuisse: atque ego è patria etiam addo. Nam & ipse *Cittieus*. Qua in re lusit apud Athenæum Bion Boristhenites: qui conspecta statua eius ænea, in qua inscriptum, PERSÆUS ZENONIS KITTIEYΣ: *ipse errasse scriptorem dixit, faciendumque* οἰκιτιέα: quod esset,

esset, *Zenonis famulus.* Scilicet, quod in Diogene est, vere famulatum Zenoni tradunt, librosque descripsisse & alia ministeria obisse: etsi postea ad Antigonum regem rediit, à quo donatus Zenoni fuerat. Apud istum (regem dico) sapientiæ peramantem, & titulo suo dignum, in gratia fuit, atque etiam ad rem civilem & militarem promotus. Nam Acrocorintho eum præfecit, à qua arce Corinthus ipsa, imo Peloponesus, pendebat: sed parum felici exitu, cum astu Arati Sicyonii capta arx fuit, & Persæus ipse eiectus, vel ut quidam, interfectus. Eiectum, Plutarchus refert. qui etiam dictum eius postea narrat. cum differente
In Arato. quodam, *Solum sapientem belli ducem esse:* subiecit, *Et nobis olim hæc visa, ex Zenonis scitis: sed mutavi, & iuvenis Sicyonius* (Aratum signabat) *aliter me condocefecit.* At interfectum, Pausanias clare. *Aratus,* inquit, *cum Antigonus Acrocorinthum
Lib. II. cum valido præsidio obtineret,* καὶ ἄλλους τε κρατήσας μάχῃ διέφθειρε, καὶ Περσαῖον ἐπὶ τῇ φρουρᾷ τεταγμένον: *cum alios pugna victos interemit, tum ipsum custodiæ præfectum Persæum.* Iterat hoc ipsum postea: Ἄρατος,
In Achaic. II. inquit, καὶ Σικυώνιοι φρουρὰν ἐκ τῆς Ἀκροκορίνθου τὴν πᾶσαν ἐξήλασαν, καὶ ἀπέκτειναν Περσαῖον ὑπὸ Ἀντιγόνου ταχθέντα ἐπὶ τῇ φρουρᾷ: *Aratus & Sicyonii præsidium Acrocorinthi totum eiecerunt,*

cerunt, & interfecerunt Persæum ipsum ab Antigono positum. Athenæus hæc talia narrat, illudens Philosophastro: & ait, eum, *dum assiduis compotationibus indulget, arcem ipsam cum Corintho amisisse; illum, qui antea in suis ad Zenonem Dialogis contenderat, Omnia rectè facere sapientem, atque unicum belli ducem esse.* Lib. IV. Atque ipse Plutarcho propior, ἐκπεσεῖν dumtaxat, *excidisse*, eum scribit, non interiisse. Scripsit *Dialogos Conviviales*, ex eodem Athenæo: & parum seria quædam alia, certe parum ipse. Cicero hunc nominatum voluit: *Perseus Zenonis auditor, eos dicit habitos Deos, à quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa.* I. De Nat. deor. Et mox: *Perseus Cittieus.* Sed utrobique *Persæus* rescribendus, quia constanter Græci Περσαῖον dicunt.

ERILLUS, sive potius *Herillus*. qui omnia ad scientiam revocavit, & eam unum Bonum esse. Cicero aliquoties meminit: & Diogenes satis dicet, qui seorsim descripsit.

ARISTO *Chius* à patria, item inter Zenonis γνωρίμους, id est, *discipulos*, philosophantium lingua. Hunc Athenæus, ex Timone Phliasio, describit *Zenonis auditorem, sed adulatorem & asseclam Persæi*, iam dicti, *quia Antigono regi amicus erat.* Lib. VI. Cicero aliquoties memorat, & à

Zenone

In Hortens. ex Fragm. Zenone suo abisse ostendit. Nam *Aristo Chius*, inquit, *præfractus, ferreus, nihil bonum, nisi quod rectum & honestum est, esse dicebat.* Sed explicat magis, & IV. De Finib. addit: *Aristonis explosa sententia est, dicentis, nihil differre aliud ab alio, nec res esse ullas, præter virtutes & vitia, inter quas quidquam interesset.* Itaque *Media* omnia sustulit, nec in iis momenta ulla, quæ Zeno censuisset. Sed plura de eius dogmate Diogenes, in fine Zenoniæ vitæ. Epist. LXXXIX & XLIV. Seneca virum nominat alibi hoc *Chii* cognomine, alibi *Stoici*: & ex ipso liquet eumdem esse. Etsi alii etiam *Aristones*, & duo quidem Peripatetici.

ATHENODORUS *Solensis*, quartus in DeTrã. c. III. Epist. X. & alibi. Tabula discipulorum Zenonis est. Diogenes inter inclytos & præcipuos nominat: aliquoties & Seneca noster (etsi absque cognomine) sed puto istum. Alioqui & alii hoc nomine fuere. duos Lib. XIV quidem Strabo suggerit, & Stoicæ item sectæ. *Tarsus Ciliciæ*, inquit, *edidit duos Athenodoros. quorum alter Cordylio cognomento, vixit cum M. Catone, atque apud eum obiit: alter Sandonis filius, quem & Cananitam à pago quopiam appellant. qui magnos honores à Cæsare Augusto, cuius doctor & familiaris fuerat, consecutus in patriam rediit, eamque turbatam ordinavit & rexit.* De M. Catone quod ait,

ait, *Vticensem* accipies. nam & diffusius hoc paullo in vita huius Plutarchus denarrat. *Cato*, inquit, *incensus studio doctrinæ, cum audisset, Athenodorum Cordylionem cognomine, in Stoicis excellentem, Pergami agere, ætate iam grandem, atque eum regum & principum plurium amicitiam aut contubernia refugisse: arbitratus nihil se nunciis aut litteris profecturum, sumpto in duos menses iure legationis liberæ, ipsus in Asiam ivit, fretus virtutibus suis, quibus præda ea cederet. Quod factum. & expugnatum virum, ac de sententia, post aliquot sermones, deiectum secum in castra duxit, ovans ac triumphans, ut re præclarissima gesta, splendidius iustiusque quam Pompeius aut Lucullus de regibus aut regnis, quæ tunc maxime capiebant aut vastabant.* Nota *Pergami* egisse: & ergo * εἰκότως esse illum, de quo Diogenes: *Athenodorum Stoicum Pergamenæ bibliothecæ præfuisse, inibi libros Zenonis interpolasse, sublatis quæ invidiam aut infamiam vulgo habebant. Sed deprehensum, ipsum in periculo fuisse:* & an ea quoque caussa, cur facilior Catoni fuerit abducenti? Tres igitur Athenodori Stoici, & omnes Cilices: ultimus autem Plutarcho in Apophthegmatis nominatus, & Dioni in rebus Augusti.

** probabiliter.*

In Zenone.

SPHÆ-

SPHÆRUS Cleanthis discipulus, etsi Zenonem quoque audivit. *Bosphorus* ei patria, & de vita ac scriptis eius pauca seorsim Laertius: quem est videre. Cicero una nota commendat: *Definitiones superiores erant Sphæri, hominis inprimis bene definientis, ut putant Stoici.* Plutarchus Cleomenis Spartani illius præceptorem facit, & ad gloriam hunc inflammasse.

IV.Tus.

In Agide & Cleom.

De ZENONE *Sidonio* supra dixi: neque enim firmiter scio quis in schola Chrysippo successerit.

In Zenone.

De ZENODOTO, ex Laertio, Diogenis discipulum fuisse.

Est APOLLONIUS & ASCLEPIODOTUS: ille Straboni, hic Senecæ aliquoties dictus.

Sed postremi hi parũ nobiles: duo sunt extra ordinem dicendi. Prior ARCHIDEMUS, sive ARCHED. ut * plurimum scriptus. Hunc Diogenes satis crebro nominat, & quidem inter primores Stoicos, quibus ius censendi. *Tarso* Ciliciæ ortum Strabo significat: si tamen de isto. *Et incola*, inquit, *tantum curæ ardorisque erga sapientiæ & variæ doctrinæ studia habuerunt, ut vel Athenas vel Alexandriam superaverint, & sicubi inclytæ & frequentes etiam sunt Scholæ. Viri illustres ex ea prodierunt, Antipater, &*

* *Græcis quidem, nã Latinis fere* Archidemus.

Lib.XIV

& Archidemus, *& Nestor, Stoici.* Epi- Lib. II. Differt.
ctetus sæpius nominat, sed semper ut IV. &
inter vertices, & qui vulgo sic censere- XVII. & XIX.
tur. Etiam noster Seneca: a *Exclamanti* Lib. III Differt.
alios opponam cum quibus litiges, Posido- II.
nium & Archidemum. Cicero de eodem: a Epist. CXXI.
b *Duo vel principes Dialecticorum, Anti-* b IV. Acad.
pater & Archidemus. De isto, an alio Plutarchus? cuius verba, ubi ostendit multos voluntarium exsilium elegisse: Ὁ δ' Ἀθηναῖος Ἀρχέδημος εἰς τὴν Παρθῶν μεταςὰς, De Exilio.
ἐν Βαβυλῶνι τὴν Στωϊκὴν διαδοχὴν κατέλιπε: *Atheniensis Archedemus, in Parthorum regionem se transferens, in ipsa Babylone* STOICAM SUCCESSIONEM *reliquit.* Notabile, etiam Parthos huic sectæ insertos: & magnum viri ardorem, qui ivit, docuit, fecit. Dubitavi an idem esset: imo non videtur, cum illo Strabonis certe. qui *Tarsensis*, non *Atheniensis* fuit. An diversi *Archidemus*, & *Archedemus*?

Alter quem volui suggestum, est SOTION. Debui Senecæ caussa, cui doctor ille fuit. Nam ita in epistola quadam, u-
bi præteritos annos recolit: *Modo apud* Epist. XLIX.
Sotionem philosophum puer sedi. Iterum- Epist. LVIII.
que: *Non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ Sotion iniecerit.* An ergo Pythagoreus fuit? vix credam: sed non alienum ab ea abstinentia, fortasse & aliis magnanimi viri scitis, aut institutis.

Sitne hic quem Diogenes & Athenæus citant, libris *De successione Philosophorum:* quem Stobæus, *De Ira:* non adfirmem. vereor ut ille antiquior sit: magis inclinem esse, quem Plutarchus circa suum, id est, Senecæ ævum, fuisse ostendit. In libro, De pietate fraterna: Οὐμὴν ἀλλὰ καὶ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων Ἀπολλώνιος ὁ Περιπατητικὸς ἤλεγξε τὸν εἰπόντα, ἀδόξαν ἀκοινώνητον εἶναι, Σωτίωνα νεώτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ ποιήσας ἐνδοξότερον: *Sed & RECENTIORUM philosophorum Apollonius Peripateticus reprehendit & refutavit, qui dixerat, Gloriã esse incommunicabilem. quippe iuniorem fratrem Sotionem illustriorem quam se ipse reddidit.* Tangit aliquod factum circa fratrem, nobis ignotum. Satis de *Stoicis* nobilioribus: nunc caussam nominis huius breviter etiam dicam. Zeno in *Porticu* docuit, quę *Pisianactaa* olim dicta, postea picturis varie à Polygnoto decorata, nomen illud ποικίλης sive *Varia* accepit. Inde igitur nomen. & ἀπὸ στοᾶς, littera mutante & augẽte, Στωϊκοὶ appellati. Bono omine pinxit ille: & * πολύγνωτον hanc *Porticum*, & *Porticenses*, ut Latine sic reddam, orbi terrarum factos scimus.

Diog. in Zen. ini. Plutarc. in Cimone, Harpocration in *Polygnotus*, Pausan. Persius Sat. III ibi Schol.

* *Multinotam & nobilẽ*, ad nomen *Pictoris* allusum.

Dis-

DISSERT. XIII.

Cynicos originem Stoicis dedisse, & Dogmata fere convenire. Illi ex professo laudati.

ANTEA *Zenonii* appellabantur etiam: & cur non *Cynici?* nam revera sunt pæne iidem. Itaque & ortum Stoicæ, sunt qui Antistheni adscribant, *Cynicæ* eidem conditori. Diogenes aperte: δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ἀνδρωδεστάτης Στωϊκῆς κατάρξαι: *Videtur & virilis illius Stoicæ sectæ princeps auctorque fuisse.* Quidni videatur? dogmata consentiunt, in vita & cultu aliquid mutant. Itaque poeta recte: In Antisth.

Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata
curat
A Cynicis tunica distantia:

sive quia veste & habitu differebant; sive quia verecundia tantum, & tegebant Stoici quæ illi in aperto audebant. Sane, ut Diogenes ait, κοινωνία τις ταῖς δύο ταύταις αἱρέσεσιν ἐστιν. ὅθεν καὶ τὸν κυνισμὸν εἰρήκασι σύντομον ἐπ' ἀρετὴν ὁδόν: *communio & societas quædam est his duabus sectis. unde & Cynismum dixerunt brevem ad virtutem viam.* Qui dixerunt? ipsi Stoici. Atque adeo Zeno definivit, τὸν σοφὸν αὐτὸν κυνιεῖν. εἶναι γὰρ κυνισμὸν σύντομον ἐπ' ἀρετὴν ὁδόν: *Sapientem Cynicum debere esse. atque Cy-* In Mened. Diog. in Zenone.

nismum, compendiariam ad virtutem viam. AUD. Ita mihi Stoicos tuos laudas? & Cynicos etiam facis? Apage sordes illas, & impudentiam. mihi Cicero inclamat: *Cynicorum natio tota eiicienda est. Est enim inimica verecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum.* LIPS. Cicero, id est vulgus: hic quidem. frustra autem de Sapientia loquimur, si ad illum iudicem imus. Prima fronte qui Cynica adspicit, tecum dicet: qui restat & inspicit, munditias, pudorem, decus, virtutem inveniet & laudabit. Itaque breviter exploremus: & quidem ab ipso nomine, quod in ludibrium aut probrum trahunt. Aiunt à *canis impudentia* sic dictos; quia naturæ in publico obsequuntur, ingerendo, egerendo, atque etiam inserendo, animalis illius exemplo. Quod Empiricus abnuat, qui ubi Canem laudavit à sagacitate aut prudentia, *quod commoda appêteret, incommoda vitaret; mala agnosceret, & mitigaret; sed & iustum, memorem, gratum esse; animosum, & malis infestum*: addit, *inde factum videri, ut Philosophi quidam* (Cynici) *se huius animalis cognomine commendarint.* Bene. quid enim tam proprium Cynicis, quam bonos tueri & favere, malos invadere & allatrare? Laertius & aliam caussam suggerit: *Docebat*, inquit,

[Margin: 1. De Offi.]
[Margin: Lib. 1. Pyrrh. c. XIV.]

quit,

quit, *Antisthenes in Cynosarge gymnasio, haud procul à portis: unde & Cynicam sectam dictam sunt qui opinentur. Ipse quidem appellabatur* ἁπλοκύων: *simplex & ingenuus Canis.* In nomine hoc est: dogmata autem si videas recto animi oculo, quid culpes, imo quid non suspicias & admirere? *Virtutem sufficere ad Beatam vitam. Eam in rebus factisque esse, non verbis. Sapientem sibi satis esse: eius enim omnia. Nihil ei novum videri: Regem esse: non ad legem, sed virtutem vivere. Sola bona, pulchra; mala, turpia.* Denique *Finem homini, secundum virtutem vivere.* Non hæc alta, & puri æthereique animi & iudicii dicas? Sed nemo melius veriusque legitimum Cynicum (falsos insuper habemus) descripserit, quam magnus ille Epictetus, in Dissertatione huic rei propria, quam περὶ κυνισμοῦ, *De secta Cynica*, indigitavit. In compendio & ordine aliquo dabo, quæ ille, Stoico suo more, calide aut confuse. *Cynicus*, inquit, EXPLORATOR *quidam est, & velut* LEGATUS *à Iòve ad visendas res humanas. Diogenes ille, inter capita eius secta, post Charonensem cladem ad Philippum regem perductus fuit, ut speculator. Statim fassus est. &, Sum hercules, inquit, sed tua ambitionis, sævitiæ, & luxus. Itaque monet & inclamat libere;*

Lib. III. Dissert. XXII.

quæ bona, quæ mala sint, demonstrat; appetenda, fugienda; & elata manu, velut tragica scena conscensa, homines miseriarum suarum & vitiorum admonet, ab iisque ad meliora (quantum in ipso est) compellit. Idem est PUBLICUS DOCTOR *&* PÆDAGOGUS *generis humani, instruit simul ac castigat. Idem* MEDICUS *& velut* ÆSCULAPIUS *quidam. qui statim demonstrare possit, & illos si curatione sua utantur sanos fore, & suam valetudinem in argumentum proferre. Convenite omnes, inquit, qui è pedibus, è capite, qui febri laboratis. convenite cæci, amentes; ac videte me ab omni malo expertem & salvum. Denique dominus &* REX *est, sceptro & diademate à Deo ornatus: qui tales facere pollicetur, sibi audientes. Vt sciatis, ô mortales, vos felicitatem & tranquillitatem, ubi non est, quærere: ecce ego exemplum à Deo vobis sum missus. Non rem habeo, agros, domum; non uxorem, liberos, familiam; imo nec stragulum, aut tunicam, aut aliud vasum. Videtis tamen quam sanus sim? facite mei periculum. Nihil habeo, nihil egeo, ne cupio quidem: non hominem, non locum, non oblectatiunculam, sicut pueri Vindemiæ dies aut ferias. Ecquid mihi deest? nonne sine metu sum? nonne liber? Quando quisquam me in vovendo frustratum vidit? quando in vitando?*

Lib. IV. Differt. VIII.

Iterum è III. Differt. XXII.

do? Quando Deum vel hominem aliquem incusavi? Quomodo autem alacer & erectus incedo? quomodo eos tracto & convenio, quos vos timetis? nonne ut mancipia? Quis me conspecto, se REGEM ET DOMINUM suum videre non putat? hæc ago, hæc curo: sicut eum oportet,

Ὧι λαοί τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλεν: Ex Hom.

Qui populos moderetur, & ampla negotia curet.

Atque hæc libere omnia, sine trepidatione aut respectu: quippe qui sole puriorem mentem conor circumferre. Non habeo satellites, gladios, pompam sive terriculamenta ista externa: eorum loco BONA CONSCIENTIA dat fiduciam mihi & potestatem. Non ipse reprehendendus, in alios incurro; verecundia ubique ornatus, & Honesti amore, illud sine lege aut pœna colo. Ceteri parietibus, ianuis, velis teguntur: ego sub dio, in propatulo ago; omnium oculis & inquisitioni expositus, Deo me probo. Atque hæc cum facio, evenit ut male audiam, imo vapulem: quid mirum à pueris aut fatuis, & qui tangi ulcera sua nolunt? Ego vero affectum aut curam non muto, aut mitto: dum vapulo, eos ipsos QUI VERBERANT DILIGO, tanquam pater omnium, tanquam frater. Neque animo solum ita firmus & constans sum, sed corpus sufficit: & illo ipso doceo, tenuem

& frugalem victum vires augere, adeo non lædere sanitatem. Quid calorem, frigus, incommoda? nihil. Ecce circumfero corpus meum, ut Diogenes, nitidus, pinguis, bene habitus: credite oculis sensibusque, vera dici. Hæc & plura (utinam audire fas) germanus ille Cynicus: de fucis, nullus hic sermo. Neque nego in summo istos esse, ideoque vicinos lapsui, aut faciles transilire. Seneca noster signate scripsit: *Hominis naturam Stoicos* VINCERE, *Cynicos* EXCEDERE. Ita est: quidquid supra Stoicos, modum pæne supra est: sed nec inutile, in una parte sic esse, ut ad modum deinde ducant. Diogenes agnoscebat, & fatebatur, *Imitari se chori magistros: qui tonum leviter* EXCEDERENT, *sed ut reliquos revocarent ad concentum.* Pulcherrime. sint magnæ istæ animæ, quæ omnia externa calcent, despuant: & aliquid in rigore fortassis excedant, ut mollitiem nostram vincant. Ecce in Seneca exemplum *Demetrii*: qui aut familiaris illi, aut doctor fuit, & plerisque item melioris animi aut studii Romæ notus, & carus. De quo ille quam honorifice! *Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam si* MAXIMIS COMPARETUR. Et meo hercules, ex iis quæ de ipso sparsim lego. Nam & Tacitus laudabiliter meminit: & noster iterum

De Bre. Vit. c. XIV.

Laert. in Diog.

VII De Benef. c. I.

effusa,

effusa, sed ex animi sensu, laudatione. quis enim mendico aduletur? noster inquam: *Demetrium, quem mihi videtur rerum natura nostris tulisse temporibus, ut ostenderet nec illum à nobis corrumpi, & nos corripi posse. virum* EXACTÆ, *licet ipse neget*, SAPIENTIÆ, *firmaque in his quæ proposuit constantiæ. Eloquentiæ vero, quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in verba solicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulit, res suas prosequentis.* Sed & alibi profitetur, *Demetrium* VIRORUM OPTIMUM. quem, inquit, *mecum circumfero* (in comitatu habeo,) *& relictis conchyliatis, cum illo* SEMINUDO *loquor, illum admiror. Quidni admirer? vidi nihil ei deesse.* Sapis Seneca, plus una hora tibi ille conferet, quam alii multis annis. *Nihil*, inquit, *deest.* Imo omnia desunt, si rem spectas; si animum, nihil. Iterum noster: *Ego certe aliter audio, quæ dicit Demetrius noster, cum illum vidi* NUDUM, *quanto minus quam* STRAMENTIS *incubantem? Tunc enim non præceptor veri, sed* TESTIS *est.* Da aures aliquid è nostro sæculo accommodanti. *Cappucinos* istos quos dicimus, veræ virtutis, patientiæ, inopiæ, & (quod antiquis defuit) pietatis exemplar, quis sine animi aliquo motu & impulsu videt? quis non vel visos conferre ad eadem illa

Ibid. c. VIII.

Epist. LXII.

Epist. XX.

putat? ego censeo: & tales omnino Cynicos fuisse: excipio Pietatem, ut dixi, & Verecundiam: quarum illam ævum illorum abnuit, hanc institutum. Carpere enim & corrigere volebant: atque ore & animo ad eam rem opus. Sectam vides: altam simul & abiectam, nihil populare, nihil splendidum, imo nihil externum spectantem & sectantem: ideoque paucis serio, neque diu probatam. Certe Sidonii iam ævo deliquerant, scribitque in enumeratione Sectarum:

EXCLUSI *prope iam Cynici, sed* LIMINE *restant:*

id est, adeo pauci, & sic pulsi, ut in limine hæreant ad egressum. Omitto: proprie enim Stoicos non tangunt.

DISSERT. XIV.

Contra Stoicos; & quæ iis obiici solita.

AUD. At ego *Stoicos* tuos tango, si linguam mihi laxas. Laudas, & huc vocas: quam multi revocant? Hodie plerique omnes: & ludus ac iocus tu atque ego simus, qui hic sumus. Sed & inter priscos, quam multi graves! & gravia quædam istis obiiciunt, aut imponunt. Vis pergam dicere? LIPS. Me lubente. nam recte olim Comicus:

Χαλεπὸν ἀκροατὴς ἀσύνετος καθήμενος:

Mole-

Molesta res est, fatuus auditor sedens.
Ostende capere te: & aliquid interfare, *ut* (Cælii olim dicto) *duo simus.* AUD. Ergo facio, & dico obiici iis ista. Zenoni primum, primo auctori, æmulationem & invidiam, quæ originem dederit dissensioni & Sectæ. In Academicis erat, id est, Platonicis, Polemonis auditor: lis incidit cum Arcesila condiscipulo, ut ingenioso viro: ab ipso & priscis discessit, & *novam hæresim*, ut Varronis verbis dicam, *novo paxillo suspendit.* Fecit simile ille alter, à calore contentionum, ut fit, & *Novam Academiam* excitavit. Tuus quid? novam *Porticum*, inauditum antea nomen. Et rem si scrutaris, vix in ea pugna, sed in verbis formulisque fuit. Cicero: *Zeno quoque eorum princeps, non tam rerum inventor fuit quam verborum novorum.* Iterum: *Advena quidam, & ignobilis verborum opifex.* Itaque quæ alii adhuc *Bona Fortunæ aut Corporis*; hic *Producta* maluit dicere: quæ illi *Mala* eiusdem generis, hic *Reiectanea*: & talia complura. Totum etiam dicendi genus obscurum aut tenue: nihil pro copia, dignitate, aut luce antiquorum. Idem Cicero (& quis melior hic iudex?) *Stoicorum non ignoras quam sit subtile, vel spinosum potius, differendi genus.* Alibi: *Vellunt de spinis, atque ossa nudant.* Iterum-

III. De Fin. V. Tusc.

III. De Fin. IV. De Fin.

Ibid. que: *Pungunt, quasi aculeis, interrogatiunculis angustis: quibus etiam qui assentiuntur, nihil commoventur animo, & iidem abeunt, qui venerant.* Sed & alii, ab hac caussa, irrident τὰ ἐκ τῆς ποικίλης Στοᾶς λογάρια: *illos è varia Porticu sermunculos.* Et Comicus quispiam:

Apud Athen. III.

> Ἀκούσατ' ὦ Στόακες, ἔμποροι λήρου,
> Λόγων ὑποκριτῆρες:
> *Audite Porticenses, mercatores nugarum,*
> *Verborum arbitri & censores.*

Apud eund. li. XIII.

Sed verba omitto: quæ compta à philósopho non requiri scio, nec florem illum orationis: tamen docere apta, & animis illabi: ergo rem videamus. Ea ipsa aut tenuis, aut alta nimis & superba. Tenuis, in divisiunculis, distinctiunculis: quibus crebris valde & non necessariis utuntur. Superba in dogmatis, quæ fastum ubique & ventum habent. *Dolorem non malum: Sanitatem non bonum: Sapientem Divitem, Regem, Deo parem esse.* Inde contumacia, & sui amor, aliorum contemptus: nec privatorum tantum, sed magistratuum, Principumque. Olim obiectum, cum nota hæc secta, & viguit: ut Rubellio Plauto apud Tacitum, quod *assumpsisset Stoicorum* ARROGANTIAM *sectamque: quæ* TURBIDOS *& negotiorum appetentes facit.* Accedit augendæ huic super-

XIV. Ann.

ſuperbiæ, quod & ſuper hominem, & nimia quædam iactant: *Sine affectibus eſſe: Iniuriam non accipere: Scire omnia, non opinari:* & plura quæ *Paradoxorum* titulo præſcribunt. Denique & auſteritas quædam, vel potius acerbitas, è dogmatis eorum innaſci animis ſolet: Ciceroni quoque notatum, qui alibi ait *Aſotos ex Ariſtippi, acerbos è Zenonis ſchola exire.* III. De Nat. Deor. Itaque, ut concludam, nimia omnia in hac parte videntur, & præter ceteros ſapere dum ſtuduerunt, à vera, id eſt, modeſta, Sapientia excidiſſe. Placet autem illud Euripidis:

----- οὐ γὰρ οὐδ' ἀζήμιον
Γνώμην μ' εἶναι τοῖς σοφοῖς λίαν σοφόν:
---- *non vel hoc noxa vacat,*
Si mens ineſt ſapientibus ſapiens nimis.

Placet & hoc Tertulliani, *Noſtram inſtitutionem de Porticu Salomonis eſſe:* ut tua Præſcr. advers. Hæret. hac Chriſtianis quidem non ſit opus. Quę viſa, dixi: ſiquid liberius aut fortaſſe vanius; hoc refelle, illud ignoſce.

DISSERT. XV.

Pro Stoicis: atque ordine illa reiecta.

AUDIVI equidem, & ad utrumque promptus ſum; libertati ignoſcere, imo gratiam habere, & vanitatem (nam ea certe dictis ineſt) refutare. Illud dixi,

&

& factum eſt: hoc iam adnitar, & neſcio an cum magno fructu. Vincam & frangam tot præiudicia? Fatum ipſum adverſum? Nam Stoici à mille amplius annis nulli, & non niſi in ſcriptis ſunt: ac gloriæ & vitæ ſuæ curſum videntur peregiſſe. Neque hercules revoco: paucas reliquias melioris illius ſeculi ſi tuemur, ſatis eſt: & hoc fine ſcito ſcutum & defenſionem à me ſuſceptam. Satis etiam triumphat Veritas, ſi apud paucos bonoſque accepta: nec indoles eius eſt, placere multis. Videamus, & à capite refellamus. Aiebas, Zenonem æmulatione motum à Polemone & prioribus abiſſe: quo argumento? Cicero dicit? Cicero? nempe Academicus, & ex profeſſo igitur Stoicorum hoſtis. Hoc hic, & mox, valeat: quia pleræque criminationes tuæ teſte illo non teſte nituntur. Æmulatio impulit. qui magis quam Ariſtotelem, Carneadem, Epicurum, alios, qui in tot ſectas ſtatim à Socrate & Platone ſunt ſciſſi? Atqui primus ille quidem, cum applauſu etiam noſtro, ſcripſit: *Amicum Platonem, amicum Socratem, ſed magis Veritatem eſſe:* cur Zenoni non idem ius? Eſt profecto: neque aliud, quam illa ipſa Veritas, impulit ad diſſentiendum. Non enim philoſophos, opinor, ut pecudes eſſe volumus: qui ſequantur tantum antece-

1. Ethi. ad Nicom.

antecedentium gregem. *Multum egerunt, qui ante nos fuerunt* (ait Seneca,) *sed non peregerunt.* Peregerunt? quam abest? *Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec ulli nato post* MILLE SÆCULA *praeludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi.* Audis eundem illum nostrum? vera dicit: & superior ac nostra ætas fidem fecit, facietque. Ergo omitte hoc de Æmulatione: quod tamen sine culpa etiam amplectimur. habuerit & habeamus ipsi hanc honestam, quæ ad cognitionem Veri ducat. At, inquis, verba innovavit tantum. Innovasse fateor: tantum, nego. Quidni innovarit, in rebus quibusdam novis? *Datur venia* (ait Apuleius) *novitati verborum, rerum obscuritatibus servienti.* Quid si rerum novitatibus? non venia tantum, sed laus esto. *Producta* & *Reiectanea* quæ in exemplum adfers, necessaria fuere: nec sine iis explicari satis aut constitui scientia Bonorum Malorumque potuit, id est, philosophiæ caput. Plura talia sunt, in * loco dicenda. Atqui spinæ & aculei in illorum scriptis. Deus bone! hodie hæc dici & obiici ab iis qui Aristotelem, & novellos Aristoteleos, legunt? Ac de veteribus Stoicis, non tu, non ego nimis scimus: de Seneca & Epicteto, aperto ore dixerim, roseta mihi illorum scripta videri, præ Lycei dume-

Epist. LXV.

Idem. Epist. LXIV.

De Dog. Platon.

Lib. II. Dissert. Penult.

dumetis. Sed sint subtiles & acuti: in philosophis hoc culpæ deleges, quod laudi debebas? At Cicero etiam audiendus est, qui *pungere* eos *interrogatiunculis* dicit: *animos non commovere*. Itane *pungere?* agnosco: vere faciunt, & velut stimulis, ac pugiunculis quibusdam sententiarum, penetrant animos ac pervadunt. Sed *non movent*. quid igitur est movere, si hoc non est? Vis mi Cicero, ut ad conciones veniant, affectus miserabiliter moveant, clamores excitent & plausus? Mare hoc non tentant, nec fluctus in eo suscitant: contenti singulis & privatis lectoribus, iisque quietis & intentis. Hunc talem mihi da: numquam à lectione duorum, quos dixi, surget, nisi commotior, & Honesti quodam ardore succensus. Hæc est eloquentia philosophis decora: in quos proprie convenit, quod Menelao summus vatum adtribuit:

παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως:

Pauca quidem, verum argute.

Non enim est philosophia, ut noster Seneca verissime scripsit, *populare artificium, nec ostentationi paratum: in* REBUS, *non in* VERBIS *est*. Et Fabius, bono iudicio, de ipsis nostris: *Minus indulserunt* (Lib. x.) *eloquentiæ Stoici veteres: sed cum* HONESTA SUASERUNT, *tum in* COLLIGENDO

PRO-

PROBANDOQUE PLURIMUM VALUERUNT: REBUS *tamen magis, quam (id quod ſane non quæſiverunt) oratione* MAGNIFICI. O bona, ô non retractanda iudicia! Honeſta ſuaſerunt, probando valuerunt, rebus magnifici fuerunt: & hæc eloquentia eſt, qua gloriantur. Quam Brevitas etiam decet: adeoque non abnuit Zeno aut excuſat, ut cuidam obiicienti *Brevia eſſe eius dicta; Omnino*, reſponderit. *nam & ſyllabas philoſophorum, ſi id poſſet, breves eſſe optem.* Mens copioſa & exubrans ſit, ſermo temperet & adſtringat. Sed de Verbis ſatis: Rem etiam accuſas. Quid autem? univerſe duo, Tenuitatem, & Superbiam. De Tenuitate, haud ſatis capio. ſubtilitatem ſi vis & accurationem in Dividendo, & addam etiam Definiendo, vindicamus & iactamus; ſuper omnes qui philoſophiam attigerunt. An modum non ſervaſſe, hoc vis? poſſunt eſſe quædam, aut videri nobis talia: parum firmiter tamen iudicanda, à paucis iſtis ſparſiſque reliquiis ſcriptorum. Omitte hoc igitur, negandum ea facilitate, qua affirmatur. De Superbia maius eſt, & colorem aliquem è paucis eorum ſcitis habet: ſed colorem. Magni animi eos fuiſſe, & ad alta ac magna duxiſſe, profitemur: & quis damnet, niſi qui Vir-

tutem

tutē ipſam, & generoſum illud Honeſtū, damnet? Eo, non alio, vocant: hoc ſublime, ſplendidum, illuſtre conſtituunt: hoc omni verborum ſententiarumque honore adaugent. At *Dolorem non Malum* dicunt. O viles animæ! quid ergo? cum Epicuro *Voluptatem unicum Bonum, & illum Malum* dicemus? calcari ab homine hæc humana, & pedibus ſubiici, ſine ſuperbia non vultis? Mihi ea contingat, & ſtare in Virtutis illa arce ſecurum, ſuper Dolorem, Lætitiam, Spem, Metum, & turbines iſtos animorum. At *Divitem & Regem* dicunt Sapientem. Quem ergo potius? Craſſum, aut Pacorum, aut Neronem? Hæc * alibi explicanda ſunt, ſapientiſſime dicta: nec niſi ab ignaris aut ſtultis ridenda. Simile, quod *Affectus, Iniuriam, Opinionem* à vero Sapiente (nota, vero) arcent: ſemihorulæ ſpatio approbanda tibi, imo admiranda. Sed quid eſt? damnare malumus, quam diſcere: & *veteres avias*, ut ille ait, diſplicet *à pulmone revelli*. In ſcholis non hæc dicuntur, aut diſcuntur: ergo ſine inquiſitione reiicimus, & illos quoque, ſi qui docere conantur. Addebas de *Contumacia* gravem obiectionem, & hanc ex arbore iſta eſſe fructum. Non agnoſcimus: etſi obiici iam olim, hoc ſcimus. A quibus autem? ab improbis aut

* Lib. III. in Paradoxis.

aut servilibus animis: quibus displicet, quidquid probum, erectum, & honestum est. Tales nostros esse & conspici in sententiis, in consiliis; nihil gratiæ, nihil metui dare; omnia ad Iusti normam dirigere; ultro fatemur: & hanc Libertatem, non Contumaciam, censemus. Utinam hodie in Regum Principumque consiliis sint! utinam in tribunalibus! non pœniteat eiusmodi Tuberonum aut Catonum. Sed Seneca audiatur, hoc ipsum diluens: *Errare mihi videntur, qui existimant philosophiæ* (huic Stoicæ) *fideliter deditos,* CONTUMACES *esse, & refractarios, ac* CONTEMPTORES MAGISTRATUUM *& Regum, eorumve per quos publica administrantur. E contrario enim, nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito. Nullus enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Nota & hoc de *Otio*: quod plerique sane philosophorum amplectuntur: apti reipublicæ, sed non omni: neque adversis ventis vela solvunt. Iterumque Seneca, de hac criminatione: *Scio male audire apud* IMPERITOS *sectam Stoicorum, tamquam nimis* DURAM, *& minime Principibus Regibusque daturam bonum consilium. Sed* NULLA SECTA BENIGNIOR LENIORQUE *est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut cui propositum sit,*

Epist. LXXIII

II. De Clem. c. V.

sit, usui esse aut auxilio, nec sibi tantum, sed universis singulisque consulere. O hæc admitte! & una illud disce, lenes & mites esse, communium bonorum cupidos, nec, ut Epicureos, unius sui curam agentes. Quomodo non sint, quibus hoc inter prima dogmata, *Cives se mundi esse? Totum hunc orbem, patriam?* Itaque & illud imbibunt,

Non sibi, sed toti genitos se credere mundo.

Quæ satis refellant hoc de *Contumacia*, aut aliorum *Contemptu*: atque una, quod de *Acerbitate* in extremo dicebas. Sed calumniose dicebas Ciceronem hoc scribere, quod non scripsit. Neque enim ille, *acerbos exire è Zenonis schola*, definivit: sed *posse exire* (verba vide:) & quis id neget? non magis, quam è Dialecticorum schola, Sophistas; è Iurisconsultorum, rabulas; Medicorum, carnifices. Neque illi hæc docent: sed deliquia sunt prave capientium, utentiumque. Hic simile. Zenonis schola, quæ tota Virtutis est, severos, non molles facit; asperi aut acerbi siqui prodeunt, vitio illorum & humani ingenii fit, facile ad confinia declinantis. Clausula tua erat, de *Modestia*. Dii boni, quis magis amat? quin si tota Sapientia nobis detur, cum adiuncta Superbia: spernamus hoc contubernium, & nolimus iungi.

DIS-

DISSERT. XVI.

Iidem laudati : & quid in partibus Philosophiæ præstiterint : deque iis vel adversariorum elogia.

SED scutum defensionis satis ego prætuli, & sinistra sum usus : lubet etiam dextra, & veris eos laudibus exornare. Philosophiam si examinamus; nemo abnuet, tres in ea partes esse, *Logicam*, *Physicam*, *Ethicam* : & qui in singulis, aut omnibus emineant, esse laudandos. Sed omnibus, rarum. & vere hoc ac scite Plutarchus : *Quosdam philosophantium* AVIBUS *similes videri, qui levitate quadam & ambitione ingenii elati alta petunt, & Physica scrutantur tantum. Alios* CANIBUS, *qui laniare & vellicare avidi, soli Logicæ adhærescunt, ut pelli, & in ea rixantur, & mentem ad ulteriora non mittunt.* Profecto mi adolescens, sapiens ille scriptor (talis est, etsi Stoicis parum æquus) rem attigit : & in hodie philosophis an non sæpe obtineat, te iudicem addico. At Stoici nostri omnes partes complexi animo & scriptis sunt : *Logicam* sic accurate, Chrysippo præsertim præeunte, ut in modo peccasse modestis iudiciis possint videri. Repete memoria quæ * ante in Chrysippo dixi. Iam

De Profectu in Vir.

* Dissert. X.

Iam in *Physica* profecto regnant: & maxime in sublimi illa & principe eius parte, quæ Deum & divina tangit. Quis de illo, de istis, id est, Fato, Providentia, Geniis, subtilius, uberius, verius scripsit? Ne invidia sit dicere; non omnis philosophorum manus, si in unum conferatur. Atque hæc omnia tamen ad *Ethicam*, vere nostram partem, & germanæ Philosophiæ finem, diriguntur: nec alio lectorem suum ducunt, nisi ad Honestum & ad Virtutem. Quanti in ista sunt! quam alti & erecti! quā omnia humana calcant aut spernunt, & hominem supra hominē tollunt! Lege paucos eos libros, qui exstant, vel Senecę, vel Epicteti: Virtutem ipsam scripsisse dicas, & semina salutariū monitorū ubiq; sparsisse. Ubique. nam & in eo vera istorum gloriatio est: *Non est quod exigas Repetita aut Excerpta.* CONSTITUTUM *est apud* NOSTROS, *quidquid apud alios excerpitur. non habemus ista* OCULIFERIA, *nec emptorem decipimus, nihil inventurum cum intraverit, præter illa quæ in fronte suspensa sunt. Quocumque miseris oculum, id tibi occurret quod eminere posset, nisi inter paria legeretur.* O quam vera hæc, de ipso inprimis qui dicit, afferantur! Ubique altæ, acres, ferientes quædam sententiæ sunt, & utilissima monita aut medicamenta animorum.

Sen. Epist. XXXIII

rum.

rum. Iam vero ad *Civilem* etiam doctrinam, quæ Reges Principesque tangit, istos maxime ivisse, scriptorum illorum Indices mihi dicunt. Vide, sodes, apud Laertium vel Zenonis libros, vel Cleanthis, & Chrysippi: statim occurrent tituli, *De Republica*, *De Legibus*, *De Consilio*, & talia quæ ad regimen aut tutelam faciunt generis humani. Quid dissimulandum est? divina Providentia, priusquam lucem Sapientiæ plenam, missa ipsa Sapientia, (id est, Filio) nobis spargeret, hos tales præmisisse videtur, ut scintillas eius allucerent, & errorum vitiorumque Cimmerias quasdam tenebras arcerent. Unum est, in quo caute legendos audiendosque fateor: altitudo sensuum aut decretorũ, interdum nimia, & quæ imbecillitatẽ hanc nostri generis videtur superare. Seneca & obiicit sibi, & reiicit: licet audiamus. *Nimis alta promittitis, inquiunt, nimis dura præcipitis. Nos homunciones sumus, omnia negare nobis non possumus.* Respondet deinde: *Vitia nostra, quia amamus, defendimus: & malumus excusare illa, quã excutere. Nolle in caussa est, non esse prætenditur.* Vide ne in multis hoc verum sit, & nimia videantur, quia nos in deliciis aut vitiis nimii sumus. Sed esto, sint præalta: quid vocari ad ea nocet, non perventurum? Ut is qui

Epist. CXVI.

qui exemplar sibi proponit, emendatissimum cupit, etsi infra illud consistet: tale hic est. audiamus optima, aveamus optima, etsi imbecillitate hac insita retrahemur. Sed de isto * alibi: nunc, quod dixi, adfirmo magnanimam & altiloquam hanc totam Philosophiam eminenter esse. Noster alibi egregie: *Tantum interesse inter Stoicos, & ceteros sapientiam professos, quantum inter* VIROS ET FÆMINAS. Sane robur ubique habent, virtutem & virum præferunt, ac formant. Ideoque idem Seneca pulcherrimo elogio dixit, FORTISSIMAM ET SANCTISSIMAM SECTAM. Quid autem alii? etiam qui dissentiunt, nec dissentiunt. Audi Plutarchum, ex professo Academiæ addictum: Ἔχει τι ὁ Στωϊκὸς λόγος πρὸς τὰς μεγάλας καὶ ὀξείας φύσεις ἐπισφαλὲς καὶ παράβολον· βαθεῖ δὲ καὶ πράῳ κεραννύμενος ἤθει, μάλιστα εἰς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐπιδίδωσι: *Habet Stoica doctrina, si in magnam & acrem naturam incidit, aliquid lubricum & anceps: sin autem cum gravi & miti ingenio temperetur, magnos impetus dat ad verum Bonum & Virtutem.* Oraculi hoc ego vice habeo. in alta & superba natura Stoam non fore usui; in alia & modestiore, saluti. At Ciceroni expressam vocem quam pæne omiseram? Ille sæpe eorum insectator, alibi è pectore loquitur:

* Lib. II. Dissert. IIII.

De Const. sap. c. I.

Epist. LXXXIII.

In Cleomene.

ur: *Licet insectemur istos* (Stoicos,) *metuo* *ne* SOLI PHILOSOPHI *sint*. Quid ais mi Auditor? ecce gloriosa nobis testimonia ab adversariis, qui illinc stant, & hinc dicunt.

DISSERT. XVII.

Exempla magnorum virorum, qui in hac haresi, etiam Christianorum.

ET vero quot magnos viros habeam dicere, qui sensu aut professione Stoici fuerunt? Sensu quidem (nomen enim & secta nondum inventa) ille princeps ingeniorum Homerus: ita palam, ut ego mirer Senecam dissentire vel ambigere, in hac mihi re iudicii non rectum. Verba eius sunt: *Homerum philosophum fuisse persuadent: cum his ipsis, quibus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum faciunt, Virtutem solam probantem, & ab Honesto nec immortalitatis quidem pretio recedentem.* Addit deinde, ab aliis in Epicuri, aliis Academiæ castra deduci. Sed deduci, ô Seneca: ille huc, & ad nos ibat. Potestne aliquid magis Stoicum, quam quæ de Fato sic palam & sæpe scribit? quæ secta hoc ita habuit, præter istam? Iam de Affectibus reprimendis aut tollendis, vis in sapiente Ulysse exemplum? Ecce ad uxorem venit, ab annis Epist. LXXXVIII.

viginti non visam, & semper suspiratam: quid facit? in lacrimas solvitur, sinum & collum invadit. Imo ille gaudium & indomitum ipsum amorem domat: aspicit tacitus,

Ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρας ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος:

Atque oculi stabant, ut cornu, vel quasi
ferrum.

Numquam eum versum legi, quin Stoici illius veri, immoti, & ἀπαθοῦς imago mihi subveniret. Iam reliqua Ulysseis tota, quid nisi Virtutis, Constantiæ, Fidei schola est? Ubi externa ulla approbata, aut quæsita? quis non labor pro Honesto fortiter susceptus, & toleratus? Alia in eo multa ad hanc sectam: (alibi dabimus:) sed eruenda sunt, & sub cute illa, ut sic dicam, verborum latent auri hæc metalla. Iam Socratem quis non fontem & caput Sapientum profitetur? atqui ille totus est noster. Audi vel hæc
In Phædone. eius, apud Platonē: Ὦ φίλε Πάν τε καὶ ἄλλοι ὅσοι τῇδε θεοί, δοίητέ μοι καλῷ γενέσθαι τἄνδοθεν· τἄξωθεν δὲ ὅσα ἔχω τοῖς ἐντὸς εἶναί μοι φίλια· πλούσιον δὲ νομίζοιμι τὸν σοφόν: *O amice Pan, & vos alii Dii hic præsides, date mihi pulchro bonoque* INTRORSUS *esse:* EXTERNA *autem, quæcumque habeo, cum illis internis consentire & conspirare:* DIVITEM *porro existimem* SOLUM SAPIENTEM. Ex fide, & non pro caussa loquamur: nonne in istis pauculis brevia-

breviarium vel ſummarium Stoicæ doctrinæ? mihi ſic videtur. *Pana* invocat: quid niſi *Vniverſum*, id eſt Mundum, & quem Stoici (in Phyſicis explicandum) pro viſibili Deo habent? Invocat & *Deos præſides* ſuæ terræ: particulares Genios; his illiſque locis Stoicorum ſcito adſignatos. Deinde dogmata, *Interna ſola bona eſſe*, & ſola optanda: *Externa* hactenus, ut *illis conſentiant*, id eſt, ſerviant & ancillentur. In extremo Paradoxum illud nobile horum, *Solum divitem Sapientem*. Ito aliquis, & neget in hac porticu Socratem includi. Omitto alia plura, in ſuis locis, atque ipſa Paradoxorum claſſe recenſenda. Ergo duo illi ſummi, ſunt noſtri: accenſeo *Sophoclem & Demoſthenem*, non vanis aut levibus etiam argumentis, quæ in progreſſu ſermonis ſe pandent. Addo *Strabonem* Geographum, inſignis iudicii & prudentiæ virum: addo, ipſo profitente & nomen ultro dante. *Philonem* è Iudæis poteram: & quid aliud libri titulus clamat, πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον; *Omnem ſapientem liberum eſſe?* nam & hoc inter ſcita inopinata noſtrorum circumferri, non ignoras. Et plura in eo ſerio & iudicio notavi, in quibus Stoiciſſat: etſi Platoniſſare eum communis fama tulit. Sed nec Plato ipſe à noſtris alienus, imo plu-

 rimum

rimum noſter, ſiquis factionis expers arbitratur. Ad Romanos venio. ibi procerum illa manus, *Tuberones*, *Catones*, *Varrones*, occurrunt: ibi *Thraſeas Pætus*, *Heluidius Priſcus*, *Rubellius Plautus*, *C. Plinius*, noſter *Tacitus*: & uno verbo dicam, prima fere ingeniorum & dignitatum. Ipſe *M. Antoninus* Imperator, quo nihil melius aut laudabilius, in hoc albo nomen ſignat. Et quam paucos etiam nomino, præut res & multitudo fuit? nimia. adeo ut Sextus Empiricus clare aſſerat, ſuo, id eſt, illo ipſo M. Antonini ævo, *plures fuiſſe qui Stoicam ſectam ſectarentur, quam qui aliam quamcunque*. Neque interiorem ego cauſſam arbitrer, quam hanc copiam, cur noſtri Chriſtiani iam invaleſcentes, minus æqui in iſtos fuiſſe videantur aut inclinati: quare? quia & multitudine urgebant: quare etiam? quia auctoritate & vita premebant, quæ apud alias ſectas ſoluta aut & improba conſpiciebantur. Quamquam ita alieni noſtri, non ut ſectam maxime ſed ſectatores, eorumque pervicaciam ſpernerent, tardos aut refractarios lucem admittere divinitus iam oblatam. Alioquin ipſa illa ætas habuit inter culmina religionis, qui à ſenſibus multis Stoicis non abiverunt. *Arnobium* poſſim dicere, & magis *Tertullianum*, ingenio etiam Stoicum

cum & ſeverum. Quid magnum illum *Pantanum*, Alexandriæ ſacrorum doctorem, & antiſtitem? Hieronymus de illo aperte: *Pantanus Stoica ſecta philoſophus, ob præcipuam eruditionis gloriam miſſus eſt in Indiam, ut Chriſtum apud Brachmanas, & illius gentis philoſophos prædicaret.* Optime ab optimis illis factum: philoſophus ad philoſophos miſſus, Stoicus ad Brachmanas, nec opinionibus quidem nimis diſſidentes. Et fructum vero ingentem fecit, laudemque retulit: & mox Alexandriam rediens in ea obiit, cum Scholę illic nobili plures annos prefuiſſet. In qua ſuccedere ſibi voluit *Clementē Alexandrinum*: illum, cuius totjugam doctrinam Eccleſia etiamnunc admiratur & fruitur, in libris qui exſtant. Qui ipſe quam ſæpe Stoicus eſt, & dogmata eorum ſacris noſtris aptat? audies in locis, ſi pergis me audire. Merito aptat. nam Hieronymi illius, ſanctioris an doctioris viri, ſententia eſt, de tabella & ſcripto recitanda: STOICI NOSTRO DOGMATI IN PLERISQUE CONCORDANT. Concordant? ita: & quod ſequitur, occulte ad noſtrum dogma & pietatem ducunt. Sine fuco dicam, mihi eveniſſe: & audio magnum illum *Carolum Borromæum*, ſtirpe, ſacra purpura, virtute maxime clarum, ſæpe faiſſum, Epicteti ſe In Eſai. cap. 2.

 libris

libris motum & monitum, ad contemptum rerum humanarum, amorem divinarum venisse. Itaque, ut concludam, apage dicere aut credere de *Porticu Salomonis*, & quod ab ea abducimus: nos vero inducimus, & sana ac sobria mens non aliter his utetur.

DISSERT. XVIII.

Seorsim Seneca laudatus, Scripta eius maxime, & purgata etiam obiter à calumniis Vita.

SED heus, cum præmiserim magnos, qui in ea secta fuerint, an non vel duos maximos omisi, *Senecam* & *Epictetum*? AUD. Observavi, & tacitus requirebam. LIPS. Dabo. distuli enim, non omisi: & velut Triarios quosdam claudere volui hoc agmen. O rara Sapientiæ lumina! ô cara mihi nomina! quos audacter dixerim, superasse in hac *Morali* præsertim parte pertractanda,

> Τοὺς ὄντας, πούς τ' ἐσσομένους, καὶ τοὺς πρό τ' ἐόντας,
>
> *Quot sunt, quotquot erunt, & quotquot inante fuerunt.*

Non sunt inanes laudatiunculæ, aut voces: vis rem tibi approbem, & utriusque dotes breviter & velut digito signem? Fiat, audi: de Seneca primum. quem

quem multi boniquc amant; oderunt aut contemnunt aliqui, sed haç ipsa nota non boni. Sit libertas huius iudicii. & experimento didici, qui Virtutem ipsam solide non amant aut æstimant, vix istum. Et hercules, quod nos amamus, & quod producimus: est ob istam. quam scriptis suis ille ornavit & asseruit, si quisquam ab omni ævo. Plura sane ingenii monumenta sunt, aut fuerunt: *Poetica*, *Oratoria*, *Physica*: sed *Ethica* eminent, quæ utinam solida atque integra ad nos venissent! Sed libri *Exhortationum* perierunt, item grande opus *Moralium*, alia pluscula: sufficiunt tamen gloriæ quæ exstant, & inter omnia eius argumenti palmam, coronam, regnum poscunt. An ex vero, aut affectu sic iudicem, vide. Tria sunt, quæ huc me ducunt, *Verba, Res, Tractatus*: omnia in eo iure laudanda. *Verba*, selecta, propria, significantia: imo quæ plus aliquid semper dicunt, quam dicunt. Qui proprius quidam eius Genius videtur, ut in parcimonia verborum mira ἐνέργεια atque efficacia sit; in brevitate, claritas & splendor. Sunt allusiones, imagines, translationes, crebræ & pæne continuæ: quæ delectant simul & docent; & in rem animum, atque extra rem mittunt. Est cura, non affectatio; decor, non com-

ptus; tractata oratio, non torta. Est & compositio quædam, & viriles numeri: sed ut structuram agnoscas, mollitiem abnuas; & pugnæ atque arenæ omnia, non delectationi aut scænæ parata. Iam in ipsa brevitate, & stricto dicendi genere, apparet beata quædam copia. fundit verba, etsi non effundit; fluit, non rapitur; amni similis, torrenti dissimilis; cum impetu, sed sine perturbatione se ferens. Denique, ut felices arbores, quarum præcipua dos est fructum ferre, flores & folia tamen habent: sic iste, quem fructus caussa legimus & colimus, oblectationem adfert pariter, & Venerem cum Minerva iungit. Audebo & hoc edere? vel sermonis atque eloquii caussa aliquis eum legat: sed absit, & Res magis trahat. *Res*, quam illustrem & sublimem, utilem & salutarem, ubique promit. Omnia eius scripta, etiam ubi ex-professo non videtur agere, quid nisi generosum illud Honestum spirant? quid nisi aliis inspirant? Caput omnis Boni fontemque Deum, quam sæpe, quam fortiter, inculcat atque asserit! eius Providentiam, & nostri curam! potentiam, sapientiam, iustitiam, & quidquid tale vel Sacra dicant! Illi & Fato nos parere, & quietos volentesque sequi, quoties monet! in ordinem redigi, ab Ordine hoc rerum,

quem

quem ille ab æterno deſcripſit? Iam Affectus, id eſt, origines malorum, quis acutius aperit, acrius caſtigat, adductius coercet? Metum, Spem, Lætitiam, Dolorem, quam temperat, minuit, tollit? Ipſa Vitia aſpere ubique invadit & exagitat, Ambitionem, Avaritiam, Libidinem, Luxum, ceteras animorum peſtes. Imo hæc tanta ſæpe acrimonia, ut modum non tenere dicas, & odio atque ira (ſed, dii boni, honeſtis) auferri. Denique in unius Virtutis admiratione & commendatione deditus, Externa omnia ſpernit atque abiicit, & totum illud ſplendidum, ſed fallax, Fortunæ regnum conculcat. O pura, & cœlo digna mens, & ad cœlum alios ſubducens! miramur te, & ſequimur: quiſquis cum attentione tamen legit. Etſi quis aliter poteſt? Tantus ubique vigor & calor eſt, (ut de *Tractatu* nunc addam) ſic omnia animata & ſpirantia: ut excitari vel ignava & iacentia ingenia neceſſe ſit, & tepida aut frigida calere. Imo non ſcripta legere, ſed verba audire: nec imaginem eius in libris, ſed ipſum hominem oculis ſenſibuſque uſurpare videamur. Felix calor, rarus calor! & quem, audacter dicam, vix in alio reperias, è Græcis Romaniſque. Quanti autem ad fructum, & ad motum animorum, hoc eſt? Abite à me tepidi, aut

*humi serpentes sermones. isti * χαμαιπετεῖς (cum Pindaro) λόγοι: quibus vix affici, certe impelli non possim; tentari, non suaderi. Sicut enim facem frustra ad accendendum admoveas, nisi accensam: sic sermonem ad excitandum, nisi vegetum & calentem. In nostro est. & non fallor: arsit illi animus cum scripsit, ab animo stylus, à stylo nos: excipio tantum, si quis, ut lepores, apertis oculis animo dormitante legit. Quod de *patre Sextio* olim ipse scripsit, iustissime de ipso nos usurpemus: *Quantum ubique vigoris est, Dii boni, quantum animi! quod* NON IN OMNIBUS PHILOSOPHIS *invenias.* Non hercules, ô Seneca. *Quorumdam scripta clarum tantum habent nomen: cetera, exsanguia sunt. Instituunt, disputant,* CAVILLANTUR: *non faciunt animum, quia non habent.* Illi tales: quid noster? *Cum hunc legeris: dices: Vivit, viget. Liber est,* SUPRA HOMINEM EST, *dimittit me plenum ingentis fiducia.* Hæc igitur Scripta eius sunt, & his caussis probanda, aut miranda. At, inquiunt, *Vita* dissensit. Vetus convicium: *hoc per capita malignissima, & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni.* Quid tamen respondemus? communiter primo. *Omnes isti dicebant, non quemadmodum ipsi viverent, sed quemadmodum*

Epist. LXIV.

Ibid.

Sen. de Vit. Beat. c. XVIII.

dum vivendum esset. Non Senecam, exemplar proponimus; sed Scripta eius doctrinam. Et quid tamen peccavit? duo, istis arbitris. Nam de Adulterio obiiciunt, tum de Aula opibusque. Videamus, & illum culpæ, si non calumniæ (quis hanc reprimat?) liberemus. Iuliam Germanici filiam, in matrimonio Vinicii agentem, polluisse dicitur: atq; ea illi caussa, vel prętextum, exsilii fuit. Dicitur? à quo? Messallina. qua illa? qua nihil impudentius aut impudicius Roma tulit: à qua accusari, laudari est; laudari, in suspicionem culpæ venire. Et hæc audimus? Utinam pars illa historiæ exstaret, qua Tacitus acta eius temporis narravit! de re constaret, quam nunc maligni iactant, nos respuimus, utrique haud firmis argumentis. Et esto, peccaverit: sed semel. hominem fuisse non diffitemur: emendasse hoc, constat; cur vetera & sepulta eruantur? Quisquis es, in te descende: non est aut fuit semper illa puritas, quam in alio is exactum. Atquin ad Aulam etiam venit. Et quis philosophis ea interdixit? utinam plures veniant! utinam assidue veniant! & magis, utinam consiliis regant ac moderentur! Felicem populum Romanum, si Nero audivisset, ut cœperat: & quid primis eius annis laudabilius fuit? scito autem, à Seneca do-
 ctore

ctore & directore eos fuisse. At enim Opes in ea congregavit. Miri homines! in aliis Opes, in aliis Inopiam accusant: & in hac Ambitionem, in illis Avaritiam agnoscunt. Discant. *Nemo Sapientem paupertate damnavit. Habebit Philosophus amplas opes, sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruentas, quarum tam honestus sit exitus, quam introitus.* En conditiones, legesque, quibus Sapientia opes permittit: Honeste quærantur, aut veniant; honeste expendantur, abeantque. Noster an non fecit? à Principe accepit; & plura alii, meritis eius non pares. Quis autem,

Ibid.c. XXIII.

Quis, influentis dona Fortunæ abnuat?

ait Seneca alter. & noster: *Non se Sapiens indignum ullis fortuitis muneribus putat. Non abiget illa à se, sed abeuntia securus prosequetur. Divitias quidem ubi tutius Fortuna deponet, quam ibi, unde sine querela reddentis receptura est?* Receptura? etiam cum non petet. Vide nostrum, & stupe, ad Neronem venientem, & acceptas omnes opes magno animo refundentem: *Iube,* inquit, *eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunã recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam: sed traditis, quorum fulgore præstringor, quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur, in animum revocabo.* Ecce

Ibid.c. XXI.

Apud Tac. XIV. Ann.

ce Sapientem, qui opes in domum, non in animum admisit; qui habet, non habetur; *habet, sed tamquam leves & avolaturas, nec ulli alii, nec sibi graves.* Hæc quæsitio, aut possessio: exitus earum quis fuit? Liquet mihi, Senecam non nisi in alienum fere fructum habuisse. *Donavit aut bonis, aut iis quos facere potuit bonos. Donavit cum summo consilio, dignissimos eligens: ut qui sciret, tam expensorum, quam acceptorum rationem esse reddendam.* Et fama publica nonne de liberalitate eius fuit? è qua poetæ hauserunt, scripseruntque: De Vit. Beat. c.XXIII. Ibid.

Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis Iuvena.

A SENECA:

magna ostendit missa. Et alius: Martia.

Pisones, SENECASQUE, *Memmiosque*, inter exempla decantatæ liberalitatis. Et vero quomodo ipse uteretur, in illa perpetua frugalitate & modestia vitæ? Vix verisimilia, sed vera sunt, quæ de se ipse scribit: atque audi. *Inde mihi* (ab Attali schola) *quædam permansere. Inde ostreis boletisque* IN OMNEM VITAM *renunciatum est: inde* IN OMNEM VITAM *unguento abstinemus: inde* VINO *caret stomachus: inde in* OMNEM VITAM *balneum fugimus.* Et statim: *Laudare solebat Attalus culcitam, quæ resisteret corpori: tali* Epist. CVIII.

utor

utor ETIAM SENEX, *in qua vestigium apparere non possit.* Describit & alibi hanc frugalitatem vitæ, an verius austeritatem dicam? *Culcita in terra iacet, ego in culcita. Ex duabus penulis altera stragulum est, altera opertorium.* Iterum alibi: *In frigidam descendi. panis deinde* SICCUS, *& sine mensa prandium, post quod non sunt lavandæ manus.* Atque ipse hæc tantum? Tacitus aperte: SIMPLICI VICTU, *& agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret,* PROFLUENTE AQUA *vitam tolerasse.* Quæ ista sunt? quam admiranda in illis opibus, in Aula & purpura? Placeamus nobis: vix hodie in ista pietate, & eius præmiis, qui religiosam vitam profitentur, sic vivunt. Vix? imo non vivunt. Quis in omnem vitam vino abstinet? quis pane sicco contentus est? quis aqua? & tali culcita? Et ut sint, paucos esse opinamur, aut scimus. Abite ergo, quod ad Opes attinet, calumniæ: habuit, non habuit; aliis, non sibi; bene admisit, bene emisit. At Dio de luxu aliquid, & de *Mensis citreis* (si commemini) *quadringentis.* Ego non credo, hominem, qui illam ipsam in orbibus istis insaniam sic libere scriptis taxavit, eamdem impudenter usurpasse. Aliquid amplius? nec scripsisse Dionem ita credo. Exstant quidem in Epitoma eius, à Io-

Epist. LXXXVII.

Epist. LXXXIV.

XV. Annal.

anne Xiphilino: ſed non ex Dionis adfirmatione, ut equidem opinor, & ſenſu; ſed alicuius Suillii, aut conſimilis, qui apud Dionem obiecit. Bonus Xiphilinus ut aſſerta habuit, ab illo inſerta: & ut aliter, quis bona mente admittit? Si hoc, etiam de adulterio Agrippinæ; etiam de flagitio in Neronem, & quę pudet vel propalare. Enimvero ubi Tacitus, ille accuratus, ille fidus, talem aliquam vel ſuſpicionem iacit? Ipſe Dio quomodo non propria laude & teſtimonio refellat? nam ſcribit alibi, totidem his verbis: Ὁ δὲ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος, ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ᾽ ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, *Annæus Seneca, ille* OMNES SUI ÆVI ROMANOS, *multos etiam alios exteroſque* SAPIENTIA EXSUPERANS. (Li. LIX.) O Deus, ô Fides! ille talis, & tanta ſapientia, vitiis ſic omnibus, aut maximis, ſit pollutus? Deme illam, aut hæc adimis: non ſunt in eodem contubernio neque iugo. Itaque nos quidem ſpernimus iſtas omnes falſimonias, & quæ ſine alia adſtructione, *ſola magnitudine mendacii, fidem quærunt.* Vitam etiam omittimus, de qua vix propoſitum erat dicere: & alibi opportunius ac decentius fiet. Ad *Scripta* redeo, quæ nos tangunt: vitam fuiſſe bonam velim, hęc ſcio eſſe, & bono quodam humani generis edita, ac propagata. Mirum dictu, ſed obſer-

observatu dignum. infinita periisse, ævi iniuria, veterum illorum & sacrorum monumentorum: sed tamen in omni fere scientia ea facta reliqua, quæ instruere satis, & explere iustum desiderium nostrum possent. Divina Providentia est, & in Seneca agnoscimus: quem rigidæ Virtutis magistrum, unum pro omnibus, Deus dedit, & una cum sacris nostris Doctoribus voluit prælucere. Quidni cum illis? pæne unum ex illis, si ipsis hoc credimus: & Tertullianus *sæpe nostrum*, Augustinus *Apostolis familiarem*, Hieronymus pęne *Sanctorum numeris* ivit insertum. Frontonis, nobilis olim oratoris & Plutarchi, ut volunt, nepotis, elogio claudimus: *Senecam sic universos exterminare errores, ut* AUREA *videatur* SÆCULA REFORMARE, *& Deos ab humamano genere exsulantes, eius opera revocatos, hominibus contracta societate misceri.* O per illum fiat! & pravum hoc ævi ac sordidum depurgetur, humile erigatur, & Deo denique per virtutem iungatur, sed ipso illo Deo adiuvante & dirigente.

Sarisbe. VIII. Polycr.

DIS-

DISSERT. XIX.

Epictetus item laudatus, verbis parcius, largiter iudicio & admiratione.

DE Seneca habes: clarum aliud sidus se ostendit, *Epictetus:* ævo, non merito, posterior: & Scriptorum pondere, si non numero, comparandus, vita præponendus. Ille vir totus à se & à Deo, nihil à Fortuna fuit. Origine vilis & inter servos; corpore claudus ac debilis; mente nobilissimus, & inter omnis ævi lumina refulsit. Ipse de se Epigrammation hoc scripsit:

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Servus Epictetus sum natus, corpore claudus,
Irus pauperie, deliciæ superum.

Ipse, inquam, sive de ipso alius: sed confessionem ingenuam vides, & generosum in fine additum, de amicitia divina. *Natum Hierapoli, Phrygiæ opido*, tradunt: Romam traductum *servisse servitutem* (si id nomen in hanc virtutem cadit) *Epaphrodito Neronis, qui fuit à custodia corporis illi Principi: claudum autem, è destillatione in eam partem corporis illapsa.* Hæc fere Suidas: Agellius etiam, qui virum admiratus est, *pulsum Roma edicto* Lib. xv.
illo cap. xi.

illo Barbarico Domitiani, quo Philoſophos omnes ab urbe relegavit: & in Epiri Nicopoli diem ultimum obiiſſe. Aiunt ad *Marci Antonini Imperatoris* tempora duraſſe: quod ita Suidas prodidit, & Antoninum *Philoſophum* accipimus. nam *Pius* ille, Titi prænomen geſſit. Hoc ideo obſervo, quia conſideratione aliqua eget: & à Neronis morte, ad initia Marci Antonini, ſunt anni admodum *nonagintaquattuor.* Quomodo ergo ſub Nerone, niſi puer plane, vixerit? Et Epaphrodito tamen ſerviſſe (ſed fortaſſe poſt Neronem) ipſe etiam indicat, & iocoſe eius meminit. I. Diſſertationum, quas Arrianus digeſſit, cap. xix. De conditione aut ævo eius, hactenus ſcio: vita emendatiſſima fuit, & plane ad ſcitum, quod in ore habebat, Ἀνέχου καὶ ἀπέχου: *Contine, & abſtine.* Item hoſtis fucorum, qui Philoſophos habitu & verbis præferrent, vita degenerarent: quos ille appellitare

Agell. XVII. cap. XIX. ſolitus, Φιλοσόφους ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν: *Philoſophos ſine factis, dictorum tenus.* Unica anus in miniſterio ei fuit, unica lucerna fictilis (hoc domeſticum omne inſtrumentum) ad divinas illas lucubrationes: quæ lucerna à morte eius *mille drachmis* væniit, in memoriam heroiſci illius & honorem. Scripta, ut tetigi, pauca exſtant: *Enchiridion* ſane egregium,

&

& Stoicæ moralis philoſophiæ velut anima: item *Diſſertationes*, quas obiter in via, domo, ſchola habuit, ab Arriano collectæ & digeſtæ. Neque omnes etiam exſtant: in Agellio & Stobæo reperies, quæ hic requiras. Sed, Deus bone, acrem & altum in iis ſpiritum! accenſum animum; & Honeſti amore ardentem! Nihil in Græcis, aut fallor, tale exſtat: à duabus illis notis dico, Acrimonia & Ardore. Tironem aliquem & rudem veræ Philoſophiæ vix afficiat aut tangat: proficientem aut provectum incredibile eſt quam excitet, & cum pungat ubique, tamen etiam delectet. Genus ſtyli conciſum, fractum eſt, & quod indolem ſubitarii ſermonis habet: ſed docta interveniunt ſæpe, ſemper ſalutaria, & non eſt qui bonam Mentem magis aut trahat, aut formet. Ego ſenecionem illum numquam lego, niſi cum interno animi motu: & quod Homero proprium, pluris facio cum relego, ſemper ut novum, & cum repetivi, repetendum. Idem fac. gratiam monitori habebis; maiorem illi Doctori. Nunc vale, cras redi.

I. LIPSI MANUDUCTIONIS Ad STOICAM PHILOSOPHIAM

LIBRI SECUNDI

DISSERTATIO PRIMA.

Sine Philosophia homines Pueros, Rudesque esse: per eam Viros, Studiosos, Eruditos.

UD. Ecce me. animi alacer & fidens ad te venio, disciplinæ caussa. Valde me heri excitasti: & cum Homero,

Ω̃ ἐινάς μοι θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι φίλοισι:

Ipsum animum mihi commovisti in pectore caro.

LIPS. Gaudeo, quia ad honesta, imo salutaria. Et iam serio hoc agis, & posita prætexta, in Viros vis transscribi? AUD. Modestius de me sentio, & inter Adolescentes scio censeri. LIPS. Quid si inter Pueros? Ita res est. & quamdiu animus præceptis his Sapientiæ nondum imbutus, quid nisi *simillimi pueris sumus*, ait Sene-

Seneca, *quibus omne ludicrum in pretio est?* Vide quam nuces, talos, troçhos affectent atque æstiment: ita nos honores, opes, famam, quid nisi lusus? Sicut qui in theatro fuerunt perfusorie oblectati, ubi finem ludicrum habet, & adsurgunt, cum morsu abeunt, adeo solido nullo gaudio aut fructu: sic in his vitæ studiis aut voluptatibus est; cum fugerunt, imo cum fugiunt, angunt. Idem in pueris, cum à lusu cessant. Amplius. ut illi ad larvas aut personas trepidant, & familiares etiam, si in iis conspiciantur, fugiunt: sic nos naturæ aut rationi non aliena, umbra & opinione malorum territi, vitamus aut fugimus, sine caussa trepidi aut inepti. Denique Lucretii verbis: Epist. cxv.

---- ut pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.

Et videsne igitur pueros esse? & *quod illis Minusculis, hoc nobis quoque Maiusculis pueris evenire?* Ita enim recte appellemus istos, *quibus etiam post iuventam canosque Puerilitas est. An quidquam isti profecerunt, quibus animi mala sunt, aucti-* Sen. Epist. xxiv. De Cõstant. Sapien. c. XII.

que

que in maius errores? qui à Pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt? ceterum, non minus vagi incertique, voluptatem sine dilectu appetentes, trepidi,
Sidon. epi.VII lib.VIII *& non ingenio, sed formidine quieti.* Profecto sunt Pueri: *qui contra indolem iuniorum, sola occasione præcedentis ætatis intumescunt:* ratione aut sapientia parum aut nihil ab iis discreti. Bene olim Varro: *Sed neque vetulus canterius, quam novellus melior, nec canitudini co-*
Senec. epist. XIII. *mes Virtus.* Ergo tu adnitere, incredibile gaudium sensurus *cum puerilem animum deposueris, & te* IN VIROS *Philosophia transscripserit. Adhuc enim* (ut illa Senecæ subiungam) *non* PUERITIA *in nobis, sed quod gravius est,* PUERILITAS *remanet: & auctoritatem habemus senum, vitia puerorum.* AUD. Boni, & mihi quidem grati, sed non pro vulgo hi sermones. LIPS. Stoicorum sunt, id est, vere philosophantium: si huc te das, quid reflectis oculos, & ad vulgum spectas? Diogenem illum Cynicum, in hac sententia,
Laert. in Diog. audi: qui interrogatus, *Vbinam Græciæ Viros vidisset bonos? Viros hercle, ait, nusquam: Lacedæmone tamen Pueros vidi.* Et vis alium Stoicum sermonem? neque inutiliter ingeram. nam, ut recte Epictetus, Ἀρχὴ τῆς παιδεύσεως, ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις: *Initium Doctrinæ, nominum consideratio.*

Iidem,

Iidem, dico, Stoici, hos pueros & rudes, Stultos habebant, nullius bonæ rei aut spei: at qui iam inciperent & adlubescerent, quique Sapientiæ se darent, hos *Studiosos* & *Studere* dicebant; qui autem pervenissent, *Doctos* & *Eruditos*. Passim ille sermo (si quis observat) in eorum scriptis. ut Seneca Lucillio suo: *Cum te tam obnixe rogo ut* STUDEAS; *meum negotium ago.* Quibus studeas? Sapientiæ, quæ una utile & animo profuturum studium est. Iterum idem: *Tempus nullum est parum idoneum* STUDIO *salutari.* Et alibi: *Philosophiam* STUDIUM *esse Virtutis:* *sive, ut alii*, STUDIUM *corrigendæ mentis.* At qui iam progressi, & in meta huius studii, ii *Eruditi*, & Græco verbο πεπαιδευμένοι, seu παιδευθέντες. Ita Posidonius apud Senecam: *Vnum diem hominum* ERUDITORUM *plus patere, quam imperiti longissimam ætatem.* Cave de alio, quam Sapiente capias: sicut illud Epicteti, apud Arrianum: Μόνους τοὺς παιδευθέντας ἐλευθέρους εἶναι: *Solos* ERUDITOS *liberos esse.* Quid Propertius, cum scripsit,

Epist. XXXV.

Epist. LXXII.

Epist. LXXXIX.

Qualis & hæc DOCTI *sit positura Dei:*
nonne Stoica hac lingua usus? mihi videtur: neque in Deum hoc alio sensu, quam *Sapientiæ*, conveniat. Facit belle ad ista, quod *Vnum Bonum est, Scientia: unum Malum, Imperitia*; Socraticis assertũ.

DIS-

DISSERT. II.

Philosophiæ aliquot definitiones Stoicæ; una etiam Platonis: atque eæ breviter explicatæ.

AT ego igitur ad hoc *Studium*, ad hanc *Doctrinam*, iam præibo: trepide satis. nonne enim per viam clausam, & diu teri desitam? & scriptores plerique omnes, qui muniverunt, malo fato obierunt: paucæ reliquiæ alibi, & in Seneca nostro scintillæ sunt, quæ prælucent. Colligemus, iungemus: & Deum veneror, ut ad excitandum bonum aliquem animorum ignem. Age, ab ipsis carceribus: ac primum quid *Philosophia*, & quotuplex; tum *Sapientia*, videamus.
Epist. LXXXIX. *Philosophiam fuere*, ait Seneca, *qui aliter atque aliter definirent. Alii, Studium illam Virtutis esse dixerunt: alii, Studium corrigendæ mentis: à quibusdam dicta est Appetitio rectæ rationis.* Sed & alibi aliter:
Epist. XCIV. *Quid Philosophia*, inquit, *nisi vitæ Lex est?* Sunt omnes à Stoicis. qui verbis, non re, variarunt. E Plutarcho fere intelleges, qui ab iisdem Stoicis definiri facit
De Placit. Phil. initio. φιλοσοφίαν, ἄσκησιν τέχνης ἐπιτηδείου. & addit intelligentiæ caussa: ἐπιτήδειον δ' εἶναι, μίαν καὶ ἀνωτάτω τὴν ἀρετήν. *Philosophiam esse, Studium artis convenientis. Conveniens autem,*

tem, *unam & supremam Virtutem.* Ait, *Artis* esse studium. Ita Cicero: *Philosophia est ars vitæ.* Quæ autem ea *Conveniens*? ipsa *Virtus*, ut addit Plutarchus: & sic *Sapientiam* passim Stoici appellant. Quo sensu in Diogene, *Posidonius* dicitur *duas posuisse Virtutes, Contemplativam & Activam. alii tres, Rationalem, Naturalem, & Moralem.* Et Cicero, ea lingua: *Princeps omnium Virtutum est Sapientia, quam σοφίαν Græci vocant.* Et quod ad ἐπιτηδείν vocem, iterum Stoicissans Cicero: *Sapientia est conveniens actio.* quod referre etiam ad finem Zenonium possis: de quo * statim. Ergo, *Studium Virtutis*, idem est quod *Artis convenientis:* addo etiam, quod *rectæ Rationis.* Nam *Recta ratio*, non aliud quam *Natura*, ad quam virtus dirigitur, & quæ Finis est huic vitæ. * Postea magis intelleges. Denique, *Studium corrigendæ mentis*, est ne aliud à Virtutis? Atque ea ipsa, *Lex vitæ.* Sed est & alia definitio, si non Stoicorum, digna ipsis: *Philosophiam* esse μελέτην θανάτου: *meditationem mortis.* Platoni eam Plutarchus tribuit: & est sane in ipso, sed Pythagora tamen inventore. Hieronymus: *Primus Pythagoras dixit, Philosophiam meditationem esse mortis: cottidie de carcere corporis nitentem educere animæ libertatem.* Tribuit & Socrati

In Zenone.

II. De offic.

III. De Finib.

* Dissert. XV.

* Infra Differt. XVI. XVII.

De Placit. Phil. initio.

Adversus Ruffin.

quidem Clemens Alexandrinus : & interpretatur, *avelli à sensibus, & pura mēte rebus se applicare.* sed addit, & *Pythagoram hoc voluisse quinquennii silentio, ut scilicet à rebus sensilibus aversi, nuda mente Deum contemplarentur.* Ipse Plato interpretatur, *corporis fugam* significari, & *animū in se collectum.* Quia revera, ut alibi ait, *Philosophus quæ in civitate geruntur aut gesta sunt, ignorat; imo vix viam ad forum aut curiam tenet:* ἀλλὰ τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πόλει κεῖται αὐτοῦ, καὶ ἐπιδημεῖ· ἡ δὲ διάνοια, ταῦτα πάντα ἡγησαμένη σμικρὰ, καὶ οὐδὲν τιμάσασα, πανταχῇ φέρεται, κατὰ Πίνδαρον, τά τε γᾶς ὑπένερθε, καὶ τὰ ἐπύπερθεν γεωμετροῦσα, οὐρανοῦ τε ὑπὲρ ἀστρονομοῦσα, καὶ πᾶσαν πάντῃ φύσιν ἐρευνωμένη: *sed revera corpus eius tantum in civitate agit, aut potius peregrinatur; mens autem & cogitatio, hæc omnia parvi, aut nullius æstimans, quacumque fertur, (cum Pindaro) terræ infera, & cæli supera pervadens ac dimetiens, & omnem ubique naturam curiose investigans.* Quæ ita breviter à Platone etiam expressit Apuleius : *Philosophum oportet nihil sic agere, quam ut semper studeat Animam Corporis consortio separare: & ideo existimandum, Philosophiam esse mortis affectationem, consuetudinemque moriendi.* O salutaris hæc definitio, & monitio! etiam illo sensu, ut ultima & postuma meditemur; & viva-

mus

V. Strō.

In Phædone.
In Theæt.

De Philosoph.

mus morituri, iterumque victuri. Præit & huc Socrates apud Platonem: κινδυνεύουσι γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας λεληθέναι τοὺς ἄλλους, ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι: *Quicunque Philosophiæ studium recte & vere sunt amplexi, etsi nesciunt hoc alii, aliud nihil cogitant & student, quam abire & mori.* Denique Seneca eo aspicit: *Vivere tota vita discendum est, & quod magis fortasse miraberis,* TOTA VITA DISCENDUM EST MORI. De Brevit. Vit. c. VII. Idem alibi: *Egregia res est, mortem condiscere.* MEDITARE MORTEM: *qui hoc dicit, meditari libertatem iubet.* Epist. XXVI.

DISSERT. III.

Divisio Philosophiæ communissima, in Dogmaticam, Academicam, Scepticam. Quid singulæ? & Academia divisa.

DIVISIO eius subiungenda est, atque ea multiplex. Primaria & maxime generalis est: *Philosophiam* triplicem esse, *Dogmaticam, Academicam, Scepticam.* Dogmatica est, quæ *Decreta* & sententias (id δόγματα Græcis) ponit, & adnuit aliquid abnuitque. *Academica,* quæ incerta omnia facit; aut quædam tantum Probabilia; integra semper iudicandi potestate. *Sceptica,* quæ ipsa illa Probabilia tollit, nihil definiens, nec hoc

ipsum Nihil definire. Dicam distincte de istis: quia Seneca & Stoici nostri sæpe tangunt: & res est, quæ lucis eget. Dicam autem à capite. Quintuplex *Academia* à Sexto Empirico, & ante eum à Tullio facta: *Vetus, Media, Nova, Philonia, Antiochea.* Vetus est, cui Socratem & Platonem auctores faciunt: à quibus illa εἰς ἑκάτερα ἐπιχείρησις, *instructio in utramque partem disserendi* manavit. Cicero ad Aristotelem refert. *& is*, inquit, PRINCEPS *amplexus consuetudinem, de omnibus rebus in contrarias partes disserendi.* Quod negamus, & liquet Socratem instituisse, hunc fortasse auxisse. Nam cum prisci omnes, *Barbari, Pythagorei, Græcanici*, ad id tempus, Physica, Mathematica atque alia Philosophiæ tractassent tantum: & dogmata, ratione magis, quam ratiocinatione usi, prompsissent: primus Socrates *Logicam* excoluit & adhibuit, & dissertationem induxit, quasi explorationem veritatis. Itaque de se fatetur, μηδενὶ ἄλλῳ πείθεσθαι, ἢ λόγῳ: *Nulli alii, quam Rationi, se credere.* (In Critone.) Et hanc *non sermone longo, sed interrogationibus se reperire.* (Alcibiad. Theæt.) Ideoque *fungi se officio velut obstetricis, & tentando rogandoque aliorum sententias, ut fœtum, in lucem educere.* Denique, *Nihil se scire.* (Menone.) ὅτι ἄλλο, ἢ αὐτὸν ἀπορεῖν, τοὺς ἄλλους ποιεῖν ἀπορεῖν:

neque

neque aliud, quam se ambigere, & alios reddere ambigentes. Denique, profiteri se unum τῶν ἡδέως ἐλεγχθέντων, ἡδέως δὲ καὶ ἐλεγξάντων: *eorum, qui libenter redarguerentur, pariterque arguerent.* Vides in istis vere ἀπορηματικὸν sive Academicum? Sed tamen cum modo: & multa ponit asseritque, & rerum *Scientiam* fatetur, earum certe quæ νοητὰ sunt, id est, sub Intellectum cadunt: sicut *Opinionem* in his quæ αἰσθητὰ, id est, Sensu capienda. Platonem in Timæo super his vide. nam omnia exsequi longum: nec in Socratis aut Platonis sententia tenebrę admodum aut tricæ. Hæc Speusippus, Xenocrates, reliqua Platonis schola tenuit, usque ad Arcesilam: nisi quod Aristoteles aliquid mutavit de *Ideis*, (quę Platoni sunt τὰ νοητὰ) & earum vicem *Vniversalia*, quæ vocantur, induxit. Atque ista igitur *Vetus* Academia, bono iudicio *Dogmaticis* accensenda: sed temeritate assentiendi spreta, & cautione inducta. At *Media* illa, ivit longius: quæ ducem Arcesilam habet, *ignorantia* (ut Lactantius ait) *magistrum*. Nam is turbator in bene adhuc constituta Philosophia exortus, *Nihil sciri* adfirmavit, *nec illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset.* Itaque famosam illam Ἐποχὴ (*assensus retentionem*) induxit: & Dogmata nulla ipse posuit, &

Gorgia.

Lib. III cap. VI. Cic. I. Acad.

omnia aliorum oppugnavit. Secuta est *Nova*, Carneade auctore. qui de Arcesilæ rigida illa, & contra sensum omnem ac consuetudinem pertinacia, remisit aliquid & laxavit. Nam ille ἀκατάληπτα quidem omnia posuit, id est, *Nihil percipi posse*: sed à rebus tamen Verum Falsumque non sustulit; à nobis tantum κριτήριον sive *artem iudicandi* ac discernendi. Cicero de ipso & asseclis: *Veri esse aliquid non negamus, percipi posse negamus.* Et alibi: *Non enim sumus ii, quibus nihil verum esse videatur, sed qui omnibus veris falsa quædam adiuncta esse dicamus, tanta similitudine, ut nulla insit certa iudicandi & discernendi nota.* Itaque hac re ab Arcesila abivit, negante *Verum aut falsum* esse: item alia, quod etsi Assensum retineret, non tamen *Probabile* aliquid, aut contra, negabat: id est, πιθανὸν non tollebat, Arcesilæ factum. Cicero: *Reliquit Carneades eiusmodi visa* (φαντασίας) *quibus ad actionem excitemur: item ea quæ interrogati in utramque partem respondere possimus, sequentes tantummodo quod ita Visum sit, dum sine Assensis.* Plura & ipse Cicero, & Plutarchus adversus Colotem. Quarta, *Philonis* fuit, quem à Carneade, & eius discipulo, suo præceptore Clitomacho, abisse, Cicero aliique testantur: qua parte, haud satis liquet.

In Lucul.

Numen. apud Euseb. XIV. Præpar. Euang.

IV. Acad.

liquet. Videtur tamen propius ad *Veterem* & Platonicam accessisse, nec *Epochen* plene servasse, cum *Sapientem opinari nonprohiberet*, Numenio ita scriptum. Sed & *comprehendi quadam* posse aiebat: etsi non Stoica illa & certa phantasia, cui similis alia obrepere non possit. Quinta, *Antiochi*, qui Philonis auditor, Evidentiæ ac sensuum causam suscepit, & re ad Stoam se transtulit, Academici tamen nomine retento. Itaque Academiam Veterem visus est instaurasse, etsi de *Criterio* cum Stoicis sentiebat: imo (ait Cicero) *si perpauca mutavisset, germanissimus Stoicus.* Eius sententiam totam ex iis quæ Varro apud eumdem Ciceronem disserit, est videre. *Sceptici* supersũt. quibus Pyrrho dux & auctor fuit. Eorũ sententia, Τὰ πράγματα ἐπίσης ἀδιάφορα, καὶ ἀστάθμητα, καὶ ἀνεπίκριτα. διὰ τοῦτο μήτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, μήτε τὰς δόξας ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι. διὰ τοῦτο οὖν μηδὲ πιστεύειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους, καὶ ἀκλινεῖς, καὶ ἀκραδάντους εἶναι, περὶ ἑνὸς ἑκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μᾶλλόν ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ καὶ, ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, οὔτ' οὐκ ἔστιν: *Res ex æquo indifferentes; incertas, iniudicabiles. Ideo nec Sensus, nec Opiniones nostras Verum aut Falsum dicere. Ergo nec ipsis Fidem habendam, sed Opinationis expertes manere nos debere, sine Inclinatione, sine Motione: de quaque singula re dicentes, Non magis est, quam non est:* item-

Apud Euseb. XIV.

IV. Acad.

Aristocles apud Euseb. lib. XIV.

itemque, Est, Non est, neque non est. Plures istorum voces in Sexto Empirico. (quicumque is fuit. quidam Plutarchi ex sorore cognatum censent: sed quicumque, ingenio & argutiis validus.) in illo, inquam, etiam istæ: Οὐ μᾶλλον τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο. Item, Οὐδὲν ὁρίζω. Item, σκεπτόμενος διατελῶ: *Non magis hoc, quam illud. Nihil definio. Considerans persevero.* Itemque, παντὶ λόγῳ λόγος ἴσος ἀντίκειται: *Omni rationi ratio opposita reperitur.* Ex quibus facile quid senserint, aut potius non senserint, diiudicare: cum propria illorum affectio sit, Ἀῤῥεψία, *Nulla motio aut devergium, in hanc illamve partem.* Ex quo & Ἀφασία sequitur: id est, *Nulla dictio aut Affirmatio:* cum omnia æquali rationum pondere librentur. Itaque ab *Academica* dissentire palam vides, *Veteri* quidem & *Nova* aut *Novis*: à *Media* Arcesilæ, ægre abiungas, & qui introspexere, verum Pyrrhonem illum adfirmarunt. Tamen Sextus, similitudinem fassus, aliquid differre in eo vult: quod Arcesilas *Epochen* bonum esse dicat, malum *Assensionem*, idque secundum Naturam: Pyrrhonii minime, sed κατὰ τὸ φαινόμενον, *secundum id quod apparet.* Plura si voles, adfatim in Sexto, atque etiam Laertii *Pyrrhone* habes.

DIS-

DISSERT. IV.

Quem usum Academia aut Scepsis habeat: quem & abusum: ac Senecæ quædam illustrata.

AUD. Non mehercules, non requiro; vel istorum, pæne dicam, tædet. Ad istane tam absona, & Rationi Sensuique adversa, homines venisse? Ades Varro, tecum proclamo:

Postremo nemo ægrotus quidquam somniat
Tam infandum, quod non aliquis dicat Philosophus.

LIPS. Mollius, & parcius. *Veterem Academiam* ratione non reiicias, nec *Novam* quidem Carneadis, Seneca auctore. Imo eo pæne vocat: *Disputare cum Socrate licet, cum Carneade dubitare.* Et vero si Naturam, id est, infirmitatem & caligenem, serio videas: quid magnum præsumere est, aut adfirmare? Maximos viros ea res iam olim ad confessionem ignorationis adduxit, atque adeo Veri desperationem. Quid si Homerum ipsũ caput sibi habent? volunt certe: & Arcesilas *Homerum ante omnes æstimabat.* (Laertii verba) *cuius adeo studiosus erat, ut semper ante somnum aliquid ex eo libaret. Mane vero cum surgeret, pariter: &*

De Brev. Vit. C. XIV.

cum lecturus, aiebat, Ad amasium se ire. Pyrrho similiter, qui illa divinitus ab Homero dicta super nostra fragilitate aut parvitate amplectebatur, ut cum homines *Muscis* aut *Avibus* adsimilavit. Inprimis illum eius versum adsidue in ore habebat:

Οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν:

Tale quidem genus est hominum, quale & foliorum.

Sed & Hesiodum advocabant, atque ista:

Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ νόον ἀνθρώποισι:

Mentem celarunt mortalibus immortales:

quasi à Deo nubes & tenebræ nobis cir-
Cic. Acad. I. cumfusæ. Iam & Democritus *in profundo veritatem demersam* dixit: Anaxagoras, Empedocles, Parmenides talia, & ipse Socrates Aporeticorum pater. Atque ut si in domum tenebrosam venisses, inquiunt, in qua aurum, argentum, stannum, plumbum confuse positum: sublato eorum aliquo, existimare possis te aurũ apprehendisse, non tamen scire, etiamsi vere ita esset: sic in magna hac mundi domo, quæri veritatem falsis mixtam, & in tenebris non discerni. Itaque inter fines istorum est (aut esse debeat) Modestia, & animum exsultantem componere, & à temeritate atque errore continere. Neque

que vita aut actione communi se excerpunt: *Nam Academicis placuit* (ait D. Augustinus) *homini scientiam non posse contingere, earum dumtaxat rerum, quæ ad Philosophiam pertinent.* At in ceteris humano quodam more agunt, & *Apparentiam* sequuntur: etsi tale esse, ut apparet, non plene assentiuntur aut adfirmant. Fames & sitis impellit? edunt, bibunt. Lex iubet pie agere, Deos colere? faciunt. Consuetudo artes & scientias tractat? accedunt, omnia lustrant, ineunt, tantum suspensi & cohibentes. Enimvero & hæc laus detur, labore, ingenio, memoria supra omnes pæne philosophos fuisse. Quid? nonne omnia aliorum scita tenere debuerunt & inquirere, si potuerunt refellere? res dicit. Nonne rationes varias, raras, subtiles invenire ad tam receptas, claras, certas (ut videbatur) sententias evertendas? Nonne & in promptu, ac velut numerato, habere, quidquid scripsissent tot diversi auctores, aut dixissent? Profecto admirandi sunt in triplici hac parte, si attendis: neque non finis etiam eorum altus & laudabilis. qui est Ἀταραξία, sive *Imperturbatio*, & ut ne ulla re sensibus obiecta moveantur. Ego vero audacter eloquar, non sic obiiciendos esse: modum tantum tenuissent, nec disputandi

studio ablati extra fines fuissent. Imo & Seneca requirere eos videtur, & dolere quod periissent. Nam iamnunc, eius ævo, publice nulla hæc schola. *Tot familiæ*, inquit, *Philosophorum sine successore deficiunt, Academici & Veteres & Minores nullum antistitem reliquerunt. Quis est, qui tradat præcepta Pyrrhonis?* Ubi duplicem modo Academiam agnoscit, *Minorum* nomine omnes post Platonicam illam comprehendens: *Pyrrhoniam* tamen sive *Scepticam* ab iis distinguens. Quamquam idem dubitare tolerat, pertinax illud Scientiæ negandæ studium damnat. *Audi*, inquit *ad Lucilium, quantum mali faciat* NIMIA SUBTILITAS, *& quam infesta Veritati sit. Protagoras ait, De omni re in utramqae partem disputari posse ex æquo: & de hac ipsa, An omnis res in utramque partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, Ex his quæ videntur esse, nihil magis esse, quam non esse. Parmenides ait, Ex his quæ videntur, nihil esse in universum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait, Nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonii versantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui novam induxerunt scientiam, Nibil scire. Hæc* OMNIA *in illum* SUPERVACUUM STUDIORUM *liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi*

VII. Quæst. Natur. ult.

Epist. LXXXVIII.

spem

pem scientiæ eripiunt. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Pulcherrima & iustissima censura, nec appello aut oppono. An non magis explico? nam quædam non prompta, fortasse & intricata. Ait, *Protagoram, de omni re in utrumque disputasse.* Est ille Sophista, à Platonis Dialogo clarus. cuius sententia ab eodem hæc refertur, & refellitur: Αὐτάρκη ἕκαστον εἰς φρόνησιν: *Sufficere sibi quemque ad sapiendum.* Ratio: τὸ γὰρ δοκοῦν ἑκάστῳ, τοῦτο καὶ εἶναι, ᾧ δοκεῖ: quod Cicero vertit: *id cuique verum esse, quod cuique videatur.* Itaque *Criterium* tollebat, (ait Empiricus) *& omnes opiniones ac visiones veras esse: quia Veritas sit ex iis quæ referuntur ad aliquid: cui autem apparuerit, statim ad illum refertur.* Inde vox eius: πάντων χρημάτων μέτρον, ἄνθρωπος: *Omnium rerum mensura, homo.* Itemque: πάντα εἶναι ἀληθῆ: *Omnia vera esse.* Ex his de Protagora Abderita liquet: etsi Seneca sententiam eius magis ad Pyrrhoniam conformat. Effert & Plutarchus paullo aliter, in Colotem, initio. Sed addit de *Nausiphane, Nihil magis esse, quam non esse.* Sunt ipsa Pyrrhonis: & cur non eum advocavit? Nam ab isto doctore suo Nausiphanes hausit. Commemorat Diogenes in Pyrrhone: & Sextus initio librorum, *Epicuri*

In Theæt.

Eod. Dial. IV. Aca.

Contra Mathe. cap. De Criter.

curi doctorem fuiſſe, à *quo ille, ut videretur* αὐτοδίδακτος, *diſſenſerit, famam eius & nomen etiam obterens, &* πνεύμονα *paſſim, id eſt, Pulmonem* (quaſi *Exſenſum*) *appellans.* Tertium de *Parmenide, Nihil eſſe in univerſum.* Si vera hæc lectio, dixerim, reſpectum ad illud Parmenidis, οὐδαμῆ εἶναι τὰ μὴ ὄντα: *Nullo modo eſſe, quæ non ſunt:* Platoni bis terque, illo auctore, expreſſum, & refutatum. Quo voluiſſe videtur, νοητὰ & æterna illa ſolum eſſe: hæc viſibus ſubiecta & fugacia, nec vere eſſe. Sed arbitror interpolata iſta: & verba hæc, *ex iis quæ videntur*, prave è ſuperiore linea tranſlata: itaque delenda. Tum amplius. cum in optimo meo Codice nulla ſit negativa illa, *Nihil*; legendum, *Parmenides ait, eſſe unum Univerſum.* Nam periit, aut latuit iſta vocula, in principio ſequentis. Res quidem ita habet: & eſt germana ipſa ſententia, imo verba Parmenidis: Ἓν τὸ πᾶν: *Vnum univerſum.* Seneca adfirmat, cum ſtatim hoc repetens, ait, *Parmenidi nihil eſſe, præter unum.* Plato clariſſime, de Meliſſo & Parmenide: Ἓν ἑστὼς λέγουσι τὸ πᾶν: *Vnum ſtabile dicunt Vniverſum.* Iterumque de iiſdem: Ἕν τε πάντα ἐστὶ· καὶ ἕστηκεν αὐτὸ ἐν αὑτῷ, οὐκ ἔχον χώραν ἐν ᾗ κινεῖται: *Omnia iis unum ſunt. atque id ſtat in ſe ipſo, cum locum non habeat ubi moveatur.* Duplex igitur

In Sophiſta.

In Theæt.

gitur sententia, & *Vnum omnia*: & item *Immobilia*, quod Plutarchus alibi iisdem adsignat. Qui idem hoc, de quo Seneca, diffuse explicat, & defendit libro contra Colotem Epicureum. Summa est, *Parmenidem cum Socrate, sed ante eum advertisse*, δοξαστὸν, *Opinabile, in Natura esse; itemque* νοητὸν, *Intellectuale. Illud in motu assiduo, & variare, & atteri, & perire & nasci: hoc minime, & constans ac perpetuum, idemque esse. Ideo vere Esse dici, & unum esse: estque proinde ac si dicat,* τὸ ὂν ἓν: *Vnum ens.* Ita Plutarchus. nec valde ab hoc sensu Pythagorei abeunt, qui *eorum quæ per se intelliguntur genus constituunt, Vnum.* Quod in Sexto Empirico legi: & in eodem hanc sententiam non Parmenidi, sed Nausiphani adscribi. *Nausiphanis*, inquit, *dogma erat, Vniversitatem esse unum.* Ille *Nausiphani*, Plato alibi *Xenophani & Eleaticus* adsignat: ἓν εἶναι πάντα τὰ καλούμενα: *Omnia quæ dicuntur, unum esse.* Quid Euclides, à quo Megarici? Ἓν τὸ ἀγαθὸν εἶναι· τὰ δ' ἀντικείμενα τῷ ἀγαθῷ μὴ εἶναι: *Vnum Bonum esse: & Bono opposita, necesse.* Quod in eamdem viam sensus venit. Iam sequitur de *Zenone Eleate*. qui *omnia negotia de negotio deiecit: ait enim, Nihil esse.* Verba suspecta sunt. & Pincianus monuit, à plerisque libris suis illa

De Placit. phil. I. c. XXIV.

Adver. Mathē.

In Sophista.

illa, *de negotio*, abesse. In meis repperi, fateor: tamen interpolata hæc censeo, legendumque: *omni à negotio deiecit*: sive placet, *omni de negotio*. quod in quibusdam scilicet libris, scriptum, ansam dedit utrumque ponendi, ut sit, & corrumpendi. Sententia est. Zeno Eleates molestia nos liberavit, & omni inquisitione: nam ait, Nihil esse. Sed hæc mira, & eximie fatua aut sapiens sententia, nec mihi nunc capienda. An ad contemptum rerum rettulit, Nihili hæc (non tamen Nihil) esse? velim, & sic laudem, non solum tolerem. Si aliter, & de ipsa existentia; elleboro hæc egent. Ceterum Zeno Eleates nusquam tale, apud Laertium quidem: ubi dogmata eius diversa. sed nec alibi commemini legisse. Viderit Seneca. Illud in Sexto consimile adnotavi, de Gorgia Leontino: *Is librum*, inquit, *scripsit de eo Quod non est, in quo constituit tria capita. Vnum quidem & primum, Quod nihil sit: alterum, Quod etsi sit, comprehendi ab homine non possit: tertium, Etiamsi possit, non tamen efferri aut enunciari.* Heu vana! & ut cum Seneca redarguam, *Quid ergo nos sumus? quid ista, quæ nos circumstant, alunt, sustinent? Tota rerum natura umbra est, aut inanis aut fallax. Non facile dixerim, utrum magis irascar illis qui nos*

Adver. Mathe. cap. de Criter. Adde Pyrrh. Hyp. I I c. VI.

Ibidem.

Nihil

Nihil scire voluerunt; an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, Nihil scire.

DISSERT. V.

Alia Philosophiæ divisio, in Contemplativam & Activam: iterumque singula ista divisa.

ABITE omnes qui in *Academia* hac tali, aut iuxta estis: nobis *Dogmatica* placet, & pro ea Philosophiam iam dividemus. Est igitur duplex, *Contemplativa*, aut *Activa*: atque id ex præscripto Naturæ. *Natura enim*, ait Seneca, *ad utrumque nos genuit, & contemplationi rerum, & actioni.* Itaque ex eius & Stoicorum mente, *Philosophia & Contemplativa est, & Activa: spectat, simulque agit. Erras enim, si illam putas tantum terrestres operas promittere: altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere vobis ac dissuadere contenta. Magna me vocant, supraque nos posita.* Contemplativam autem dicimus, cui sola ea, aut præcipua quidem, finis. Nam hoc addo. quia *plurimum discriminis est*, ait Seneca, *utrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Tamen alterum sine altero non est. nec ille sine Actione contemplatur; nec hic sine Contemplatione agit.*

De Vit. Beat. c. XXXI. & XXXII. Epist. XCV.

De Vit. Beat. c. ult.

Igitur

Igitur mixta fere : sed tamen in altera, Contemplatio sive Scientia præcipue petitur; in ista, Actio sive Efficientia ipsa. Dividitur à Peripateticis *Contemplativa* in tres partes: *Theologiam*, *Physiologiam*, *Mathematicam*. *Theologiam* (aliis est *Prima philosophia*, à dignitate) dicunt, in superis rebus deditam, quæ corpore & materia carent: ut sunt Deus, Genii, Animus, & quæ adhærent. *Physiologiam*, in iis quæ materia constant, & sensu percipiuntur: ut Animalia, Plantæ, Lapides, & quæ adiuncta. *Mathematica*, quæ in rebus quidem sine corpore, sed in corpore tamen consideratis: ut sunt Numeri, Soni, Figuræ, cælestes Motus. Itaque hæc singula singulas iterum scientias gignunt: dividuntque *Mathematica* in *Arithmeticam*, quæ Numeros; *Musicam*, quæ Sonos; *Geometriam*, quæ Figuras; *Astrologiam*, quæ superos illos Motus spectat. Iam *Activa* pars dicitur, cui finis præcipuus & fructus Actio est. quæ tripliciter item dividitur, in *Ethicam*, *Oeconomicam*, *Politicam*. *Ethica* est, quæ mores, vitam, regimen singulorum hominum considerat & format. *Oeconomica*, (*Familiarem* ego verterem) quæ domus cuiusque & familiæ: *Politica*, quæ civitatis totius aut societatis. Ecce divisionem & membra

bra totius Philosophiæ : nec tenuius opus est, aut expediat. quia *dividi illam*, auctore Seneca, *non concidi, utile est. Id vitii habet nimia, quod nulla divisio. Simile confuso est, quidquid usque in pulverem sectum est.* Itaque fuere etiam, qui brevius partiverunt. ut Apuleius : qui *Naturalem, Intellectualem, Rationalem, & Moralem* agnoscit, & Platoni singulas eximie adscribit. Easque hausisse ait, *Naturalem ab Heracliticis, Intellectualem à Pythagoreis, Rationalem atque Moralem ab ipso Socratis fonte.* Ubi observes, *Intellectualem* præcipue ab eo dici, *Theologiam* nobis appellatam : nisi quis *Mathematicam* malit. Sed alia etiam divisio parcior est, Senecæ sic exposita. *Philosophia tres esse partes dixerunt, & maximi & plurimi auctores : Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum; secunda rerum naturam scrutatur; tertia proprietates verborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro vero falsa surrepant.* Ait, *maximos auctores* sic tribuisse. Quos illos? Zenonem & Stoicos suos intelligit : & *sic Primum divisisse Zenonem Cittieum*, Laertius scripsit : & Plutarchus adstipulatur. Nam illa prima & uberior, à me posita, fere Peripateticorum fuit. Sed ait etiam in *tertia parte, proprietates verborum & structuram*

Epist. LXXXIX

De Dogm. Pla.

Epist. LXXXIX

In Zen. De Plac. Phil. I. c. I.

cturam

ctuтam ab ea exigi: quod scilicet ad *Rhetoricam* referetur. quia Stoici *Logicam* in duas partes dividebant, *Rhetoricam & Dialecticam*. Addo, ipsam hanc triplicem partitionem in Macrobio esse, sed diverso, ne erres, sensu. Nam fine Commentarii in Somnium Scipionis: *Cum*
Lib. II. ult. *sint*, inquit, *totius Philosophiæ tres partes, Moralis, Naturalis, & Rationalis: & sit Moralis, quæ docet morum elimatam perfectionem; Naturalis, quæ de divinis corporibus disputat; Rationalis, cum de incorporalibus sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc Somnio prætermisit. Nam illa ad virtutes amoremque patriæ adhortatio, quid aliud continet nisi instituta Moralia? Cum vero de sphærarum modo, de magnitudine siderum, & circis cælestibus, cingulisque terrestribus, & Oceani situ loquitur; Physica decreta commemorat. At cum de motu & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusque essentiam nullus Sensus, sed sola Ratio deprehendit; illic ad altitudinem Philosophiæ ascendit.* Ubi palam vides, *Rationalem* esse, *Intellectualem* ante nobis dictam.
VII. Saturn. c. V. Atque ita idem Macrobius alibi: *Philosophia illicce habetur augustior, ubi de Rationali parte, id est, incorporeis, disputat.*

DIS-

DISSERT. VI.

Logicam omitti à quibuſdam. De dignitate ſingularum: & Ethicam uſu fructuque certe eminère.

ATQUE iſta igitur Macrobiana diviſio, *Logicam* illam communi ſenſu dictam omittit: quam & alii non partem, ſed inſtrumentum Philoſophiæ dixerunt. *Epicurei etiam*, ait Seneca, *duas partes Philoſophiæ putaverunt eſſe, Naturalem, atque Moralem: Rationalem removerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa coarguere, ipſi quoque locum, quem de Iudicio & Regula appellant, alio nomine, Rationalem induxerunt.* Diogenes hoc ipſum, & diviſam ab Epicuro Philoſophiam tradit in *Canonicam, Phyſicam, Ethicam. Canonicam autem eſſe, quæ aggreſſiones & aditus ad opus habet, uno libro ab eo traditæ, qui Canon inſcribitur.* Quamquam & Stoicorum aliqui hanc partem *Logicæ* faciebant (Laertius auctor) εἰς Ῥητορικὴν, καὶ εἰς διαλεκτικήν. τινὲς δὲ καὶ εἰς τὸ ὁρικὸν, τὸ περὶ κανόνων καὶ κριτηρίων: *in Rhetoricam & Dialecticam: aliqui autem & in Definitivam, quæ eſt de Regulis & Iudiciis.* Sed perſequi hæc omitto, & Annæi monito, non tenuiter nimis partiri, aut etiam interpreta-

Epiſt. LXXXIX

In Epic.

In Zen.

pretari. Illud addo, Stoicos varia imagine usum aut dignitatem harum partium expressisse. [Diog. in Zenon.] Εἰκάζουσι γὰρ ζώῳ τὴν φιλοσοφίαν· ὀστοῖς μὲν καὶ νεύροις τὸ λογικὸν προσομοιοῦντες· τοῖς δὲ σαρκωδεστέροις, τὸ ἠθικόν· τῇ δὲ ψυχῇ, τὸ φυσικόν. *Assimilant enim Animali Philosophiam. ossibus ac nervis, Logicam; carneis partibus, Ethicam; anima, Physicam.* Iterumque alia imagine: Εἰκάζουσι τῷ ᾠῷ. τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς, εἶναι τὸ λογικόν· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα, τὸ ἠθικόν. τὰ δὲ ἐσωτάτω, τὸ φυσικόν: *Cum Ovo comparant. cuius exteriora & testa, sunt Logica; proxima, id est, albumen, Ethica; intima, sive vitellus, Physica.* Adde tertiam: Εἰκάζουσιν ἀγρῷ παμφόρῳ· τὸν μὲν περιβεβλημένον φραγμὸν, τὸ λογικόν· τὸν δὲ καρπὸν, τὸ ἠθικόν· τὴν δὲ γῆν, ἢ τὰ δένδρα, τὸ φυσικόν: *Cum Agro. & sepem circumiectam, esse Logicam; fructus Ethicam; terram & arbores, Physicam.* Vis & quartam? ἢ πόλει καλῶς τετειχισμένῃ, καὶ κατὰ λόγον διοικουμένῃ: *Cum urbe, bene munita, & ratione administrata.* Quomodo? nec enim aliter accommodat. Puto, muros Logicam; cives, Physicam; leges & mores, Ethicam esse. Ex Diogene ista: & vereor ut fideliter ab eo exscripta. [Adv. Mathe.] Sextus Empiricus in quibusdam arguit, & probabiliora mihi dicit. Nam de *Ovo*, ait, *Vitellum Ethicam referre; Albumen, quod est alimentum vitelli, Physicam.* Iterumque in *Animali*, *Sanguini & carnibus,*

Phy-

Physicam; *Animæ*, *Ethicam æquiparavit*, & monuit à Posidonio Stoico hoc esse. Utrobique vides digniorem Ethicam censeri, & cum optima parte conferri: quod planissime verum est, & pro communi sensu Stoicorum. Nam hanc illi magnificant, & super alias extollunt: imo, cum Cynicis, reliquas pæne tollunt. Noster Seneca: *Non mehercules nimis ad rem existimo pertinere, ubi dicta sunt quæ regunt Mores, persequi cetera: non in remedium animi, sed in exercitationem ingenii inventa.* In remedium, inquit. quid enim aliud proprie Philosophia est, ἢ τῶν τῆς ψυχῆς ἀῤῥωστημάτων καὶ παθῶν φάρμακον; *quam animi morborum & affectionum medicina?* aut, ut cum Cicerone brevius, *Sanitas animi?* Itaque aureum illud Pythagoræ: κενὸς ἐκείνου φιλοσόφου λόγος, ὑφ᾽ οὗ μηδὲν ἀνθρώπου πάθος θεραπεύεται. ὥσπερ γὰρ ἰατρικῆς οὐκ ὄφελος, μὴ τὰς νόσους ἐκβαλλούσης ἀπὸ τῶν σωμάτων, οὕτως οὐδὲ φιλοσοφίας εἰ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς κακὸν ἐκβάλλῃ. *Inanis illius Philosophi & vana oratio, quæ nullam affectionem in homine curat. Vt enim Medicinæ nullus usus, nisi morbos à corpore depellentis; ita nec Philosophiæ, nisi mala animi amolientis.* Subtilis, oblectans, alta esse potest: sed ut platani aut cupressi umbram & oblectatiunculam præbent, fructum non habent: sic censendum, ubi solæ illæ aliæ partes, hac omissa.

De Benef. VII c. 1. & Diog. in Zenon.

Plut. De instit. Puer.

In Stob. Serm. LXXX.

Ego odi homines ignava opera, philoso-
pha sententia:

Epist. x. aiebàt olim Pacuvius. & cum eo Plato: Τὸ γὰρ βέβαιον, καὶ πιστὸν, καὶ ὑγιὲς, τοῦτο ἐγώ φημι τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν εἶναι. τὰς δὲ ἄλλας δὲ, καὶ εἰς ἄλλα τεινούσας, σοφίας τε καὶ δεινότητα, κομψότητας οἶμαι προσαγορεύων ὀρθῶς ὀνομάζειν: *Constantiam, fidem, animi sanitatem, ego aio veram Philosophiam esse. Alias autem quascumque, & alio tendentes sapientias sive sollertias, si Elegantias & Argutias dixero, rectè censeã*

Sen. Epist. xx. *appellasse.* Audis ô meus? per Deũ demitte: & peregrinari in aliis iùvet, in hac habitare. *Facere docet Philosophia, non dicere; & hoc exigit, ut ad legem suam quisque*

Stob. Serm. Lxxx. *vivat.* Ideo scite olim Cleanthes: *interrogatus, cur olim inter paucos philosophantium, plures quam nunc inclaruissent?* Τότε γὰρ, ἔφη, ἔργον ἠσκεῖτο, νῦν δὲ λόγος: *Nam tunc opus ipsum exercebatur, nunc verba.* Utinam nec hodie fiat! sed *peccatur. ali-*

Sen. ep. cviii. *quid præcipientium vitio, qui nos docent disputare, non vivere; aliquid discentium, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium.*

De Rep. v. in fin. *Ita* QUÆ PHILOSOPHIA FUIT, FACTA PHILOLOGIA EST: an & cum Platone dicam, facta * φιλοδοξία est?

* *Opinionũ studiũ & Ambitio.*

DIS-

DISSERT. VII.

Discrimen Sapientiæ à Philosophia: & illius definitio, eaque obiter illustrata.

DEFINIIMUS Philosophiam, & divisimus; ad Sophiam sive *Sapientiam* eundum est, ab ea distinctam. Quid opus monere? vix hercules, nisi quod confundunt sæpe veteres: & iidem sedulo admonuerunt distingui. Confundit Plato, cum definit: ἡ δέ γε φιλοσοφία, κτῆσις ἐπιστήμης: *Philosophia est acquisitio Sapientiæ.* Non censeo, sed *quæstionem* studiumque. Item Aristoteles: cui est, ἐπιστήμη τῆς ἀληθείας: *Scientia veritatis.* Quod de ipsa Sapientia vere, non affectatione eius dicas. Ergo Stoici, quia crebra hæc mixtio, distinguunt: & ab iis Seneca. *Dicam inter Philosophiam & Sapientiam quid intersit. Sapientia, perfectum bonum est mentis humanæ: Philosophia, Sapientiæ amor & affectatio. Hæc ostendit* (sive *contendit*) *quo illa pervenit.* Simile Clemens Alexandrinus: *Sicut liberales artes,* inquit, *conferunt ad Philosophiam, quæ est earum domina; sic ipsa Philosophia ad Sapientiam.* & addit: Ἔστι γὰρ ἡ μὲν φιλοσοφία, ἐπιτήδευσις· ἡ σοφία δὲ, ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων, καὶ τῶν τούτων αἰτίων: *Est enim Philosophia, studiũ & meditatio; Sapientia autem, scientia divinarum huma-*

In Euthydemo.

II. Metaphys. c. I.

Epist. LXXXIX

I. Strõ.

humanarumque rerum , & quæ earum
II. De Off. & V. Tusc. *sunt caussæ.* Et Cicero non omisit : *Nec quidquam aliud est Philosophia, præter studium Sapientiæ : Sapientia autem, cognitio & scientia rerum divinarum & humanarum , caussarumque quibus hæ res continentur.* Seneca istis paria : nisi quòd de *Caussis,* in clausula censet removendum. *Quidam,* inquit, *Sapientiam ita finierunt, ut dicerent eam , divinorum & humanorum scientiam.* Quidam ita : *Sapientia* Epist. LXXXIX *est, nosse divina & humana, & eorum caussas.* tum adiungit : *Supervacua mihi videtur hæc adiectio, quia Caussæ divinorum humanorumque partes sunt.* Licebat dicere , & in *Scientiæ* verbo eas contineri. Ceterum ipsæ istæ difinitiones omnes Stoicæ sunt : & Plutarchus aperte tradit. Οἱ μὲν Στωϊκοὶ ἔφασαν, σοφίαν εἶναι θείων καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμην : *Stoici aiebant , Sapientiam divinorum & humanorum scientiam esse.* Ac vides, pro Senecæ mente, omitti ibi Caussas. Sunt aliæ atque aliæ definitiones , pro varietate effectuum quos pro-
Senec. Epist. XX. ducit : ut., *Sapientia est, semper idem velle ac nolle.* Item , *Sapientia est liberale*
Epist. LXXXVIII. *studium, quod vere liberos facit :* & plura eiusmodi , lectu & intellectu prompta. Illud notandum & excerpendum , quod *Scientiam* eam definiunt : sive *Artem*, ut
Epist. XXIX. Seneca alibi : *Sapientia ars est, certum*

petit.

petit. Aristoteles utrumque iunxit, & dixit eam τέχνην τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν· *Artem artium, scientiam scientiarum.* Macrobius transsumpsit: & ait, *rem consensu humani generis decantatam & creditam, Philosophiam artem esse artium, & disciplinã disciplinarum.* Quod interpretari vel per excellentiam licet, quod super omnes emineat. vel à potestate, quod formet omnes dirigatque. Seneca, de Sapientia: *Artificem vides vitæ. alias artes sub dominio habet. Nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta serviunt.* Est igitur *Scientia* proprie, qua *Contemplatur*; *Ars* est, qua *Agit*. Sequitur autem, *Divinorum & Humanorum* scientiam esse. O rem amplam, atque adeo arduam! Quidni sit? *Magna & spatiosa res*, ait noster, *est Sapientia: de Divinis Humanisque discendum.* Divina autem primo: si Felicitatem quærimus, humanum scilicet finem. Theages: Ἀρχὰ γὰρ καὶ αἰτία καὶ κανὼν ἐπὶ τᾶς ἀνθρωπίνας εὐδαιμοσύνας, ἁ τῶν θείων καὶ τιμιωτάτων ἐπίγνωσις: *Nam principium, & causa, & regula est humanæ Felicitatis, cognitio præstantissimarum rerum & divinarum.* Atque etiam, si Veritatem quærimus; sine qua Sapientia non consistit. Ἀλήθεια γὰρ, ὥσπερ καὶ τοὔνομα δηλοῖ, περὶ θεοὺς ποιεῖ τὴν ἐπιστροφὴν, καὶ τῶν θεῶν τὴν ἀκήρατον ἐνέργειαν: *Veritas enim, ut & * Græcum nomen indicat,*

VII. Satur. cap. V.

Epist. XC.

Epist. LXXXVIII.

In Stob. Serm. I.

Iamblich. in Stob. Ser. XI.

* παρὰ τὸ ἀλᾶσθαι περὶ τὸ θεῖον.

cat, circa Deos versatur, & Deorum immortalem actionem. Itaque duo Sapientia hic considerat, ipsum Deum, & eius Opera, id est, Mundum, quæque in eo: & uno verbo totam *Physiologiam*, quę hoc *Divinorum* verbo continetur. Ita enim Seneca: *Sapientia* TOTIUS NATURÆ *notitiam ac* SUÆ *tradit. quid sint Dii, qualesque, declarat: quid Inferi, quid Lares, & Genii. Hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium Deorum templum* MUNDUS *iste reseratur.* Observa, *Totam Naturam* ab ea nosci, iam dictam: sed & *Suam*, id est, Animum, & quæ circa illum, itemque Corpus. *Hoc iubet illa Pythicis oraculis adscripta vox, Nosce te ipsum.* Frustra illa omnia, nisi istud: & quem fructum igitur habet? hunc Platoni expressum: *Vt neque internæ* DIGNITATIS *amplitudinem ignoremus, divina in nobis parte neglecta; neque exteriorem* HUMILITATEM, *natura additam, ignorantes, vane in ea extollamur.* Ad magnitudinem animi vocat, sed per Animi cultum: ad Modestiam, per Corporis contemptum.

Epist. 86.

Sen. Consol. ad Mar. cap. XI.

In Philebo.

DIS-

DISSERT. VIII.

Verus Stoicorum Sapiens, in summo ab iis descriptus: ideoque irrepertus. nec id tamen sine caussa, aut fructu.

QUID ergo? iam in animo mihi occurris: Omnia ista opus scire Sapientem? AUD. Certe occurrebam: aut potius iam pæne abibam, desperatione victus. Quis homo ullus, aut unquam, *Divina* omnia & *Humana* novit? non fuit, non erit: ideoque iure abhorreo altiloquam hanc Sapientiam & in prærupto positam, quo non iter. LIPS. Solari te poteram Aristotelis fortasse verbis: qui censet ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφὸν, ὡς ἐνδέχεται, μὴ καθ' ἕκαστα ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν: *Scire Sapientem pleraque omnia, quantum fieri potest, non per singula scientiam eorum habentem:* sed, ut postea addit, τῇ καθόλου ἐπιστήμῃ, *universali quadam scientia* contentum. Solari & Demetrii Cynici verbis, apud Senecam: *Plus prodesse si pauca præcepta Sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi, & in Usu sint, quam si multa didiceris, sed non habeas ad manum. Quemadmodum magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusque perdidicit, quorum usus sub adversario rarus est, sed qui in uno se aut altero bene & diligenter exercuit:*

I. Post. phys. (margin, beside "bis: qui censet")

VII. De Benef. c. I. (margin, beside "bis, apud Senecam")

cuit: nec enim refert, quam multa sciat, si scit quantum victoriæ satis est: sic in hoc studio MULTA DELECTANT, PAUCA VINCUNT. Plura addit, quæ ad contemptum etiam Physiologiæ ire videntur, & in una scientia vitæ, id est, Boni Malique, nos collocare. Sed ego vero his vel solatiis, vel effugiis, non utor: bene & vere diximus, Sapientem ea omnia scire. Sed quem *Sapientem*? nimirum hunc Stoicum, id est, perfectum, consummatum, cui Boni nihil abest, cui Mali nihil adest. Qui eminet inter omnes,

Claudian. *---- velut altus Olympi*
Vertex, qui spatio vẽtos nubesq; reliquit.

iterumque cum poeta,

Statius. *---- celsa qui mentis ab arce*
Despicit errantes, humanaque gaudia ridet:

Sen. epist. CXX. *qui non aliter quam in tenebris lumen effulsit, advertitque in se omnium animos:* qui, Plutarchi verbis, habet ἰσόθεον διάθεσιν, *divinæ similem constitutionem:* sive Senecæ nostri, qui habet *imbecillitatem hominis, securitatem Dei.* Quem denique

Hom. Odyss. θ. Ἐρχόμενον ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὥς, εἰσορόωσιν:
Vrbe incedentem, numen velut, endotuentur.

Et quis finis elogiorum sit? atque ecce in ultimo sum mentitus. *Vrbe incedentem*, & *adspici* feci: falso. non est ille. ut verbo

bo tibi dicam, nisi in descriptione, re non fuit. Plutarchus aperte, de Stoico Sapiente: Ἔστι δὲ οὐδαμοῦ γῆς, οὐδὲ γέγονεν. *Est vero* NUSQUAM GENTIUM TERRARUMVE, *neque fuit*. Cicero: *Stoici eam Sapientiam interpretantur, quam adhuc* NEMO MORTALIS *est consecutus*. Iterumque alibi: *Quis Sapiens sit, aut fuerit, nec ipsos Stoicos solere dicere*. Hæc ego veriora arbitror, imo scio; quam quæ Seneca noster mitiora & gratiora auribus scribit. Nam interdum facit fuisse; interdum, sed fuisse. *Scis*, inquit, *quem nunc virum Bonum dicam? huius secunda Nota*: (è classe proficientium, de qua statim:) *nam ille alter* (primæ scilicet) *fortasse* TANQUAM PHOENIX *semel anno quingentesimo nascitur*. Atque hic aliquid etiã ambigens, alibi fortius adserit: *Non est*, inquit, *quod dicas, ita ut soles, Hunc sapientem nostrum nusquam inveniri*. NON FINGIMUS *istud humani ingenii vanum decus, nec ingentem imaginem falsæ rei concipimus: sed qualem conformamus*, EXHIBUIMUS ET EXHIBEBIMUS. *Raro forsitan, magnisque ætatum intervallis invenitur: neque enim magna, & excedentia solitum ac vulgarem modum, crebro gignuntur: ceterum hic ipse* M. CATO, *à cuius mentione hæc disputatio fluxit, vereor ne supra nostrum exemplar sit*.

De pug. Stoic.

In Lælio.

IV. Acad.

Epist. XLII.

De Cõstant. Sap. c. VII.

Ah mi Seneca, bona quidem mente ipse erras, aut nos inducis. Tam credulos autem esse? absit. Qualem describi Sapientem à vobis scimus, eum fuisse nemo Stoicorum dixit: *posse tamen esse*, omnes. Quod etiam hoc argumento colligebat Posidonius, quia *Socrates, Diogenes, Antisthenes, magnos progressus fecissent, nec longe à vertice constitissent*. Itaque qui magis adniterentur, bona indole, bona disciplina, assiduo exercitio, posse pervenire. Nos Christiani abnuimus, & cum Platone sentimus: *eum, qui vere philosophatur, censere, nusquam aut numquam se puram Sapientiam, quam* APUD INFEROS *consecututum*: id est, corpore exutum, in puris illis beatisque locis, apud auctorem omnis Sapientiæ, & sui. Sed quo fructu igitur talis ille describitur, quem esse Natura abnuit? Dicam, in exemplum. Species & Idea quędam illius Summi proponenda est, quo connitamur, non pertingere, sed accedere; neque assequi, sed æmulari. sicut Oratorem Cicero & Fabius formant, qui non fuit aut erit: sed nempe perfectio illa exprimenda est: sic nostri Sapientem. Ipse Fabius: *Quærentibus, an talis orator fuerit? respondebo, quomodo Stoici, si interrogentur, An Sapiens Zeno, an Cleanthes, an Chrysippus? ipsi respondeant*, *magnos*

Laert. in Zen.

In Phæd.

Lib. XII

magnos quidem illos ac venerabiles: non tamen id, quod Natura hominis summum habet, consecutos. Et vero invitat hæc grandiloquentia, & honestos quidem animos erigit ad honesta. Senecæ verba opportune huc ducam: *Quid mirum, si non ascendunt in altum, ardua aggressi? Viros suspice, etiamsi decidunt, magna conantes.* GENEROSA RES *est*, *respicientem non ad suas, sed ad* NATURÆ *vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam quæ etiam ingenti animo adornatis effici possint.* Hic desperat aut abnuit, quod ante adfirmavit. De Vit. Beat. c. XX.

DISSERT. IX.

Alter ab illo Sapiens, qualem Natura & Ævum dant. is Proficiens dicitur, eiusque discrimina.

ITAQUE non est ille *prima nota* in rerum natura Sapiens: nisi in scriptis & libris: est alius *secundæ*. Illum τέλειον & *Consummatum* vocant, hunc προκόπτοντα sive *Proficientem*: item *Studiosum* istum, ut dixi, illum *Doctum*. Seneca sæpe hoc discrimen ingerit. ut: *Hoc interest inter* CONSUMMATÆ *Sapientiæ virum, & alium* PROCEDENTIS. Nota & *Procedentis* hanc vocem, quasi in via progressi. Alibi: Nostrum vitium est, *qui quod dicitur de* SA- Epist. LXXII. De Vit. Beat. c. XXIV.

PIENTE, *exigimus & à* PROFICIENTE. Iterumque : *Aliud est* STUDIOSUS *sapientiæ, aliud iam* ADEPTUS *sapientiam.* Et denique alibi: *Diverso remedio utetur* SAPIENS , ASSECTATORQUE *sapientiæ.* Adde, quæ * supra dixi de vocibus παιδευομένου, & πεπαιδευμένου, itemque * τυπουμένου, & τετυπωμένου : huc spectant. Sed ut ad rem, ille primus igitur describitur, qualis esse debet, & in exemplum : alter, qui solet interim esse, sed in dispari etiam gradu. Nam Seneca alibi duo, alibi tria genera *Proficientium* facit. Duo, his verbis: *In ipsis sapientiam Sectantibus magna discrimina esse, fateamur necesse est. Alius iam tantum profecit, ut contra Fortunam audeat tollere oculos, sed non pertinaciter. Alius in tantum, ut possit cum illa conferre vultum. Si iam pervenit ad summum, etiam fiducia plenus est.* Quæ sic legenda & distinguenda moneo (vulgo confuse:) quia postremum illum à vero sapiente hoc uno removet; quod labi non possit, sed tamen timet. At qui iam in summo, nec potest nec timet, securus videlicet sui. Ex his aliis eius verbis discas, ubi tria genera facit. *Inter ipsos*, inquit, *Proficientes sunt magna discrimina. In tres classes, ut quibusdam placet, dividuntur. Primi sunt, qui Sapientiam nondum habent, sed iam in vicinia eius constiterunt.*

De Cõstant. Sap. c. XVIII.
* Dissert. I.
* Incohatum Seneca vocat Epist. LXXI.
Epist. LXXI.
Epist. LXXV.

terunt. Qui ſint hi quaris? qui omnes iam Affectus ac Vitia poſuerunt: qua erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. Iam ibi ſunt, ubi non eſt retro lapſus, ſed hoc illis de ſe nondum liquet. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi Mala, & Affectus depoſuerunt; ſed ita, ut poſſint in eadem relabi. Tertium illud genus, extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. Sunt pluſcula, quæ addit: hæc intelligentiæ ſufficiunt, nec ſuperfluere indoles mea amat. Illud moneo, in eodem Seneca alibi, *genus tertium eorum poni, qui Sapientia alludunt: quam non quidem contigerunt, in conſpectu tamen, & velut ſub ictu habent. Hi non concutiuntur, nec defluunt quidem: nondum in ſicco, iam in portu ſunt.* Sed minus accurate ibi diſtinguit, ut videre eſt, miſcetque ipſum ſapientem: tamen *Genus hoc tertium*, primum illud *Proficientium*, quod diximus, aſſidet & tangit. En tibi diſcrimina. nam plane Imperitos ac rudes, nullo hic loco habemus. Enimvero & primus ille Ordo infrequens, nec ſcio an Zenonas, aut Cleanthas admittat: in reliquis aliquid ſpei eſt & animi, ad perveniendum. Imo de *Tertio* cogitemus: *bene nobiſcum agetur, ſi in hunc admit-* Epiſt. LXXII. Sen. epiſt. LXXV.

timur numerum. Magna felicitate natura, magnaque & assidua intentione studii secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contemnendus est color tertius. Ego te & me voveam hic esse; effugisse multa & magna vitia; & doctrina atque exercitio ad ulteriora niti.

DISSERT. X.

Doceri Sapientiam, & disci: neque à Deo & natura tantum esse. Omnibus etiam offerri.

DOCTRINA, inquam. Nam Cynici olim, & nostri sanxerunt: ὅτι διδακτὸν ἀρετή: *Quod virtus doceri possit.* Hoc ideo firmandum, quia alii aliter: & pars est, aut inter initia, Stoicæ doctrinæ. Nam fuere qui à Deo esse dicerent; fuere qui à Natura. A Deo, Plato interdum asserere videtur, atque inseri eam (ita alibi loquitur) θείᾳ μοίρᾳ, ἄνευ νοῦ: *divina sorte, sine animi opera.* Imo & Protagoram sedulo refutat Socrates, censentem doceri posse. Etsi Plato non semel it in alia, & Disciplinam (quorsum aliter tot libri eius?) admiscet. At quidam à Natura petebant, ut dixi. atque ita Trogus: *Scythis Naturam dare, quod Græci longa sapientiæ doctrina, præceptisque philosophorum, consequi nequiverunt.*

In Menone. In Protagora. Lib. II.

De-

Declamator etiam Quinctilianus argute: *Ego mores* NASCI *puto, & propriam cuiusque naturæ virtutem. Alia forsitan discuntur, quædam experimentis cognoscenda sunt; boni mores constant voluntate.* Declã. ccLxviii.
Et vero Seneca ipse adfitetur, *quosdam sine subtili institutione evasisse probos, magnosque profectus assecutos, dum nudis tantum præceptis obsequebantur.* Et Curii, Fabricii, Coruncani, nonne tales fuere? Epist. xcv.
Profecto *quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, sine longo magisterio pervenerunt: & honesta complexi sunt, cum primum audiverunt.* Ibid.
Quæ ita vere dici, etiam ex Stoico sensu, fatemur: sed hos tales plene & plane Sapientes esse, non item admittamus. Ratio consummata talem facit, consummari autem sine Doctrina (Dei opera excipimus) non potest. Ut plene hæc intelligas, habe. Non excludi aut Deum, aut Naturam, à Stoicis: sed Doctrinam tamen ad perfectionem, itemque ad facilitatem adiungi. Ecce Natura semina Bonæ mentis nobis ingenuit, fomites & scintillas: quæ in aliis magis minusque elucent, ut est animi temperies: sed tamen opinionum pravitate in omnibus hoc à Natura rectum iam corruptum est: ideoque Doctrina adiuvandum, instaurandum, depurandum. Non enim ut

Sol

Sol ipse nubes obiectas dissipat sua vi, & perrumpit: ita hic est: adiutorio opus,
I. De Legib. directione, & exemplo. Cicero: *Iustos quidem Natura nos esse factos. tantam autem esse corruptelam malæ consuetudinis, ut ab ea tamquam igniculi exstinguantur à Natura dati, exorianturque & confirmentur vitia contraria.* Quod si ad Naturam vivere liceret, negat idem
III. De Finib. alibi, *quidquam esse, cur quisquam rationem & Doctrinam requireret.* Itaque facile ad Sapientiam iter dicunt, quia est
XII. Instit. c. ult. sequi Naturam. Fabius hoc recte: *Brevis est institutio vitæ honestæ beatæque, si credas. Natura enim nos ad optimam Mentem genuit: adeoque discere meliora volentibus promptum est, ut vere intuenti illud magis mirum sit, malos esse tam multos.* Recte, inquam: sed & illud ex eodem subferatur, *Virtutem etsi impetus quosdam à Natura sumit, tamen perficiendam Doctrina esse.* Hæc sunt germane Stoica. igniculos, scintillas, semina, impetus ad Virtutem habemus: ut ipsam habeamus, excitanda illa velut flatu Rationis sunt & Disciplinæ. Et Aristoteles
II. Ethic. c. I ita verissime: οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνεται ἡ ἀρετή: *Neque à Natura igitur, neque præter Naturam inseritur virtus.*
Epist. 31. Seneca noster, *Omnibus Natura dedit fundamenta semenque virtutum:* OMNES

ad OMNIA *ista nati sumus: cum irritator accessit, tunc illa animi bona, velut sopita excitantur.* Irritator autem est Doctrina, quæ Scientiam Boni Malique dividit, & ne in eligendo aberres facit. Bonum Natura vis? malũ vitas? ecce hoc tale re & ratione est, illud opinione. *Artis igitur est*, quod ait Cicero, *ad ea principia, quæ à Natura accepimus, consequentia exquirere: donec id, quod volumus, sit effectũ.* Virtus amata nobis omnibus Natura est, Honestum optabile: sed non facies utriusque statim nota. Tamen levi, ut dixi, conatu & manuductione aperitur. Zeno ipse in quadam epistola: φύσις δ' εὐφυὴς μετρίαν ἄσκησιν προσλαβοῦσα, ἔτι τε, τὸν ἀφθόνως διδάσκοντα, ῥᾳδίως ἔρχεται πρὸς τὴν τελείαν ἀνάληψιν τῆς ἀρετῆς: *Bona Natura mediocrem Exercitationem nacta, & Præceptorem candide docentem, facile venit ad perfectam virtutis comprehensionem.* Hæc nostri: quid Academici? paullo diversi eunt. Nam pro Platonis sensu hæc Apuleius: *Hominem ab stirpe ipsa neque absolute bonum, nec malum nasci: sed ad utrumque proclive ingenium esse. Habere quidem semina quædam* UTRARUMQUE *rerum, cum nascendi origine copulata, quæ educationis Disciplina in alteram debeant partem emicare.* Semina, ecce, & ipsi agnoscunt: sed in quo discrimen? quod illi

v. De Finib.

Ad Antigonũ.

De Philosophia.

ea in *utrumque* valere volunt, bonum malumque: noſtri, in bonum tantum. Nam Natura ipſa ſemper iis bona. Hinc illa verba, quæ & ante attigi: *Nulli præcluſa eſt virtus, omnibus patet, omnes admittit.* Et Stoicum dogma Galeno poſitum, & exagitatum: Ἅπαντας ἀνθρώπους πρὸς ἀρετῆς κτῆσιν ἐπιτηδείως ἔχειν: *Omnes homines ad Virtutem comparandam aptos eſſe & idoneos.* Quod ille negat, & *corporum temperiem* vult inſpici, ut alius alio magis minuſve ſit, imo non ſit. Argumento etiam utitur; Si à Natura, inquit, virtus, & opinione dumtaxat depravamur: cedo, quis primos homines infecit, cum nondum aliena malitia fuit? A ſe ergo habuerunt. Atque hoc ita urget, ut Poſidonium etiam, magnum illum Stoicum, hic vero victum, deſciviſſe ab iis dicat, & cum Academicis ſenſiſſe. Neſcio. argumento tamen reſponderi vel ex Seneca noſtro poterat, & non calumnioſe occurri. Nam dicant noſtri, *Primos illos homines, quamvis egregia illis vita fuerit, & fraude carens, non fuiſſe tamen Sapientes.* Intellige, ad perfectum Sapientes. *Non enim negaverim*, inquit, *fuiſſe alti ſpiritus viros, &, ut ita dicam, à diis recentes: ſed quemadmodum omnibus indoles fortior fuit, & ad laborem paratior, ita non erant* INGENIA *omnibus* CONSUM-

Sen. De Benef. III. c. XVIII

In libello, Quod animi mores corp. temp. ſeq.

Epiſt. XC.

SUMMATA. *Non enim dat natura virtutem: ARS est, bonum fieri.* Mihi videatur res sic confici. Fatemur, paullatim opinionibus sensibusque alienis, aut exemplis, depravari homines: sed & ante illa qui fuerunt, non habuere Naturam perfectam: & turbidum in ea aliquid aut nubilum, Doctrinæ radio depurandum & illustrandũ. Nisi fit; potest aberrare Ratio, & bonum quidem cupere, sed capere etiam malum. Quid, quod à Materia prima incentivum aliquod mali est? de quo in * Physiologia videndum.

* Lib. I. c. XIV.

DISSERT. XI.

De Notionibus, quæ ad Doctrinam faciunt. Quid, & quotuplices eæ, accurate dictũ.

AUD. Capere in parte hæc videor: solide & plene, si de *Igniculis* istis & *Seminibus* magis aperis & diducis. LIPS. Non me extra rem & lineas tu ducis? Tamen sequor, ut sequi me etiam libere & libenter possis. Audi. Igniculi non aliud, quam inclinationes, iudicia, & ex iis notiones sunt, à recta in nobis Ratione. Scito enim, Stoicis placere, partem in nobis divini Spiritus esse mersam, id est, illam ipsam Rationem: quæ si in suo loco & luce luceat, tota pura, sincera, recta, divina sit: nunc corpore, velut carcere, clausa coercetur, & opinionibus agita-

tur

tur aut abducitur: & tamen retinet originis suæ flammulas, & Verum Honestumque per se, & sua indole, videt. Istæ flammulæ, sive Igniculos mavis dicere, (Græci ἀνθῆρας, ζώπυρα, ἐναύσματα appellant) exserunt se & ostendunt in sensibus quibusdam, aut iudiciis, quæ omni hominum generi fere, & optimæ cuique naturæ, eximie sunt insita aut innata. Id Græci Ἐννοίας sive *Notiones* vocant, item προλήψεις, *Anticipationes*: & quia passivæ, atque insitæ, κοινὰς καὶ ἐμφύτους, *Communes & Ingeneratas* agnominarunt. AUD. Bene. sed cur *Igniculos*, aut *Scintillas?* LIPS. A Stoicorum id quoque sensu: quibus purior hic Animus est Ignis, postea docendum. Sed de re ipsa. *Communes* sunt, & agnitæ vel admissæ hominibus, ideoque Plutarchus librum titulo præscripsit, περὶ κοινῶν ἐννοιῶν, *De communibus notionibus*: idque adversus Stoicos, quos vult evertere eas suis Paradoxis, aut oppugnare: audiendum mihi adhuc, non credendum. Atque ut aliquid diffundam de Notionibus, (pauci capiunt) scito eas ipsas principia & fundamenta Stoicis Scientiæ ac Sapientiæ esse. Cicero ex eorum mente: *Ipsum hominem Natura non* [1.De Legib.] *solum celeritate mentis ornavit, sed etiam Sensus tanquam satellites adtribuit ac nuncios, & rerum plurimarum obscuras nec*

satis

ſatis apertas Intellegentias incohavit, quaſi FUNDAMENTA quadam SCIENTIÆ. Dicit hic *Intellegentias*, & alibi etiam *Notitias*: quæ conſonant ſcilicet *Notionibus*. Sed ait *obſcuras & incohatas*: alibi *adumbratas*: item *complicatas, involutas*: quia Doctrinæ ductu atque opera dirigendæ, & in lucem ſcientiamque evocandæ ſunt. Idem Cicero: *Notionem appello, quod Græci tum* Ἔννοιαν, *tum* πρόληψιν *dicunt. Ea eſt* INSITA *& antepercepta* (an præcepta) *cuiuſque formæ cognitio, enodationis indigens*. Vides *inſitam*? vides *enodationis indigentem*? Duplici Græco nomine adficit, & parum diſtinguit: fecerunt illi, & Ἔννοιαν ipſam duplicem faciebant, φυσικὴν καὶ τεχνικὴν, *Naturalem* & *Artificialem*. Illam, quæ eſſet τῶν καθόλου: *univerſalis* quædam, & *univerſalium*. ut Notitia Equi, Albi, Nigri: quæ opera ſenſuum fit, ut dicunt; ἀνεπιτεχνήτως, *ſine adminiculo artis*. Alteram, ἣ γίνεται δι' ἡμετέρας διδασκαλίας καὶ ἐπιμελείας: *quæ fit opera induſtriæ & doctrinæ noſtræ*. Sub his etiam illas vulgares & cottidianas Notiones comprehendi ſcio, quæ impreſſa Phantaſia quaque ſtabili gignuntur: ſed & noſtræ illæ huc reducantur. Et eſt ſane omnium magnus ad Scientiam vel Sapientiam uſus: adeo *ut ſine his* (Cicerone adſtipulante) *nec intel-*

ligi

In Topic.

Plut. De Placit. IV. c. XI. & Laert. in Zen.

IV. Aca.

ligi quidquam, nec quæri, nec disputari possit. Itaque idem ille inter beneficia
I.Acad. Naturæ ponit, quod *Comprehensionem dedisset, quasi normam scientiæ, & principium sui: unde postea Notiones rerum animis imprimerentur, è quibus* NON PRINCIPIA SOLUM, *sed latiores quædam ad* RATIONEM *inveniendam viæ reperiuntur.* Hæc in Academicorum libris binis, qui hodie exstant: & in iis germanissima fere Stoicorum decreta. Quomodo autem, & quibus velut gradibus ad Scientiam ducant, idem optime item expressit:
IV.Aca. *Mens ipsa*, inquit, *quæ sensuum fons est, atque ipsa sensus, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur. Itaque aliqua Visa sic arripit, ut his statim utatur: aliqua sic recondit . . . . è quibus Memoria oritur. Cetera autem similitudinibus constituit: ex quibus efficiuntur Notitiæ rerum: quas Græci tum* Ἐννοίας *tum* προλήψεις *vocant. Eo cum accessit Ratio, argumentique conclusio, rerumque innumerabilium multitudo; tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem Ratio profecta ab his gradibus ad Sapientiam pervenit.* Omnia partite, & velut ex professo doceat, adfert: quæ breviter examinanda sunt, & illustranda. Ait, *Mentem ipsam.* Ita. nam ea *Phantasias* sive *Visa* recipit, id est, τὸ ἡγεμονικὸν Animæ:

Plu-

Plutarcho ex Stoicorum mente disertim De Placit. phil.
scriptum. Deinde, *eam moveri.* nempe ab impressa Phantasia : & videtur ad Chrysippi verbum mentemque respexisse, qui Phantasiam non τύπωσιν ἐν ψυχῇ, *impressionem in animo*, ut Zeno, sed ἀλλοίωσιν volebat, aut interpretabatur, id est, *Mutationem.* Pergit Cicero, *aliqua Visa sic arripi ut statim utatur* : ubi distinguit Visa sive Phantasias, in *Præsentaneas* & *Manentes.* Illas, quæ momentaneæ sunt, & pereunt; istas, quæ *reconduntur*, ut ait : & reliqua eius sensus desunt. Supplenda facile, ex aliis. qui *Manentem* Phantasiam, volunt *Notionem* esse. Ita enim præter Plutarchum, Philo Iudæus: Libro, Quod Deus immutab.
Ἔννοιαν εἶναι ἐναποκειμένην νόησιν. διανόησιν δὲ, τὴν νοήσεως διέξοδον βεβαιοτάτην : *Notionem esse, reconditum conceptum : Deliberationem, eiusdem certam prolationem.* Sed amplius Cicero: *E quibus Memoria oritur.* Quæ Græcis est μνήμη. & hanc illi μόνιμον καὶ σχετικὴν τύπωσιν dicunt: *stabilem & habitualẽ impressionem.* Deinde, *Cetera autem similitudinibus constituit.* Quis? an Memoria? non puto : nec sic Stoici. Imo illis post Memoriam Ἐμπειρία succedit, *Ars* sive *Usus.* & definitur, τὸ τῶν ὁμοειδῶν μνημῶν πλῆθος : *multitudo Memoriarũ consimilium.* quod Cicero postea tangit, sed parum (si hæc sincera omnia) distinguit. Plut. De Plact.

Dein-

Deinde, *effici ex iis Notitias rerum*. Neque hic ordo pro Græcis, qui hodie quidem exstant, aut mihi sint visi: qui *Notitias* & *Memoriæ* & *Arti* antemittũt. Clausula est, *accedere Rationem*, & ad *Sapientiam pervenire*. quod verissimum est: & idem

II. De Nat. deor. Cicero sese explicet: *Primum est Intelligentia, deinde consequentium rerum cum primis coniunctio & comprehensio: ex quo videlicet, quid ex quibusque rebus efficiatur, idque Ratione, concludimus, singulasque res definimus: ex quo Scientia*. Nimirum Dialecticæ quodam ductu, λόγῳ & λογισμῷ vtentes, *Ratione & Ratiocinatione* certum comprehendimus, & Notiones illas stabilimus. Habes de quæsito: an aliud desideras? AUD. Superaddi de *Artificialibus*, quæ nostra opera producantur: quomodo id fiat? LIPS. Cicero ille idem tangit:

III. De Finib. *Cum rerum Notiones in animis fiant, si aut Vsu aliquid cognitum sit; aut Coniunctione, aut Similitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, Bonorum notitia est facta*. Senecam id illustret, qui Lucilio

Epist. CXX. quærenti, *Quomodo ad nos Boni Honestique notitia pervenisset?* respondit, *Hoc nos docere Naturam non potuisse. Sed nobis* (Stoicis) *videtur*, inquit, *Observatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se Collatio, per analogiam nostro intellectu &*

Bonum

Bonum & Honestum iudicante. Et plusſcula ibi vide : ſed magis Laertium vide, qui plenius hæc & ex aſſe tradit. *Eorum* (In Zenone.) *quæ noſcuntur*, inquit, (id eſt, *Notitiarum*) *alia per Caſum aut Incidentiam* (περίπτωσιν) *noſcimus, alia per Similitudinem, alia Analogiam, alia Tranſpoſitionem, alia Compoſitionem,* (Cicero *Coniunctionem*) *denique alia per Contrarietatem.* Exempla deinde dat ſingulorum, in ipſo videnda: neque his minutis mihi cenſeo inſiſtendum. Illud utilius moneo, *Notiones* in præſtanti natura explicatiores eſſe, & facile Rationis iudiciique opera educendas: quod quibuſdam eveniſſe, ante Artem Scientiamque natam, pæne ſit fatendum. Item, Uſum earum magnum eſſe ad omnem vitam & virtutem; ſi eadem Iudicii bonitate rebus applicentur. Epictetus hoc monet atque ingerit: *Cave,* (Lib. III Diſſert. c. XXVI.) inquit, *Notiones ſingulis rebus temere & vane accommodare.* Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἴτιον τοῖς ἀνθρώποις πάντων τῶν κακῶν, τὸ τὰς προλήψεις τὰς κοινὰς μὴ δύνασθαι ἐφαρμόζειν τοῖς ἐπὶ μέρους: *Hæc eſt* CAUSSA *mortalibus* OMNIUM MALORUM, *non poſſe* COMMUNES NOTIONES APTARE SINGULARIBUS. Notabilis ſententia, an oraculum: & vult hoc dictum, quod ipſe diffundit. Ecce Notio eſt in animo, *Mala vitare*, *Bona ſequi*: at cum ad facta venitur, alias notiones

tiones tibi formas, *Hoc & illud malum, bonumque esse:* quæ re ipsa non sunt, & sic principio bono, in finem pravum desinis, & ipse te fallis. Communis autem illa Notio, duce Ratione ad vera bona malaque, certo & sine errore, aptanda erat: non ad ista, quæ Vulgus aut Opinio tibi dictant.

DISSERT. XII.

Doctrinam duplicem esse, Dogmaticam & Paræneticam: utraque laudata.

SED ut in gradum viamque reponamur, à qua leviter tamen discessimus: vides Sapientiam doceri, & Igniculos Notionesque ad eam ducere: sed à quo, & quomodo etiam doceri? Ab ipsa Philosophia, ut liquet: atque id via duplici, *Decretorum*, & *Præceptorum*. Illam Græci Δογματικὴν appellant, hanc παραινετικὴν: nos reddere *Decretoriam* & *Præceptoriam*
Epist. xciv. possimus. Apta divisio. nam sicut ipsam totam bipertitam fecimus, *Contemplativam* & *Activam*: utrique ecce parti ductorem suum damus, & *Contemplationem Institutio tradit, Actionem Admonitio.* Institutio, id est, *Decreta.* neque enim ulla ars sine iis est: quæ alii *Axio-*
Sen. epist. xcv. *mata, aut Effata* appellant: Stoici Δόγματα, *quæ nobis vel Decreta licet appellare, vel Scita, vel Placita:* Apuleius etiam

Con-

Consulta vertit. Quid ea sunt? generalia quædam capita, & velut leges, ad quę reliqua omnia Doctrinæ vel examinentur, vel referantur. Siquid ab his diffidet, improbum & adulterinum habeo: siquid convenit, agnosco, & tanquam tessera data, in ius commilitii admitto. Ea certa, firma, rata sunt: &, ut in ipsa militia Aquilæ aut Signa, omni vi propugnanda. *Decreta* (ait Stoicus Cicero) *Philosophi vocant* Δόγματα, *quorum nullum sine scelere prodi potest. Cum enim Decretum proditur*, LEX VERI RECTIQUE *proditur*. Agnoscis descriptionem? Iterumque idem: *Decretum stabile, fixum, ratum esse debere, quod movere nulla ratio queat.* Sunt ergo κύριαι quædam δόξαι, *dominantes & eximiæ sententiæ*, quæ reliquum totum agmen ducant. Valde iis opus. & sicut in mari sidera certa notamus, ad quæ cursus dirigatur, etsi alia atque alia velificatione: sic in notionum aut actionum multiplici varietate, omnia ad hæc illustria velut sidera dirigenda, si ab errore tueri volumus hunc cursum. Et vero nisi generalia quædam ista sint, quæ singulorum certitudo aut rectitudo erit? aut *quis poterit de parte suadere, nisi qui summam totius vitæ prius complexus est?* Hoc pater, hoc maritus, dominus, civis, bene ho-

IV. Aca.
Ibid.
Sen. epist. XCIV.

nesteque faciet. Itane? dic mihi prius & suade, quid sit Bonũ Honestumque. Vive frugaliter, innocenter, caste: sic debes. Debeo? doce prius, Naturæ hoc meæ convenire, & ad eam esse. Alioqui unde fides tibi dictisque sit? auctorem desidero. Sicut drachmam argenti aurive siquis profert, boni quidem, sed quæ imaginem aut signum Principis non præfert, recusare eam ius & mos est: sic bonum etiam monitum suspectum habere, ut monetam, quod principis alicuius Decreti signo se non probat. Addo, quod vis magna, etsi occulta, est in Decretis; sed quæ paullatim se exserit, ubi cultorem est nacta. Uti semen, quamvis exiguum, in bonam terram iactum, diffunditur & se explicat, & multiplicem fructum profert: sic in bono ingenio Decretum. Denique Præcepta vitam & ortum his debent. *Hoc interest*, ait Seneca, *inter Decreta philosophiæ & Præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent; illa & horum caussa sunt, & omnium.* Ergo huius partis dignitatem fructumque tenes: cape & alterius. Absit enim ut hæc spernamus, etsi dignitate postponimus: imo quidam, usum solum intuiti, ante ea sensebant. Sane *antiqua Sapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda præcepit: & tunc longe melio-*

Epist. xcv.

Ibid.

meliores erant viri. Nimirum, ut plena ſit Doctrina, iungenda ſunt utraque: & ſicut ipſa Contemplatio atque Actio, individuo contubernio ſocianda. *Et diſcas oportet, & quæ didiciſti agendo confirmes:* quorum illi decreta, huic Præcepta conducũt. *Nam quamvis argumentis collectum ſit, quæ Bona, quæ Mala ſint: nihilominus habent Præcepta partes ſuas: & Prudentia, Iuſtitia, Officiis conſtant: Officia autem Præceptis diſponuntur.* Quod ſi imbecilla, id eſt, Proficientia adhuc ingenia conſideres: neſcio an non maior & præſentior erit uſus Præceptorum. Nam à ſubtilibus illis, aut altius petitis abhorrent: proxime alludentia admittũt. Iam quædam, etiam ſine probatione, illabuntur animis: dici & ſuggeri ea ſatis eſt, Natura ipſa audientis inclinante. *Omnium enim honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ Admonitione excitantur: non aliter quam ſcintilla, flatu levi adiuta, ignem ſuum explicat.* Ecce, cum audio, *Tempori parce, Te noſce, Abſtine & contine:* numquid rationem aut Decretum aliud requiram? minime. Nam hæc talia *cum ictu quodam audimus, nec ulli licet dubitare aut interrogare, Quare? adeo etiam ſine ratione ipſa veritas ducit.* Sicut ſcaturigines aquarum in agro aut horto meo ſi habeam, utor & irrigo, nec

Ibid.

Epiſt. XCIV.

Ibid.

Ibid.

primos ultra fontes inquiro: ita hic licere aliquis dicat. Tamen tutius meliusque, ut dixi, iungere, re etiam & indole, si consideras, coniuncta. *Quid enim interest inter Decreta philosophiæ, & Præcepta, nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc specialia?* sed tamen utraque res præcipit, atque adeo utraque etiam iuvat: sed occultius illa, apertius ista. Sicut manuum, pedum, & membrorum usus in aperto est, & sensibus incurrit: in abdito cor & spiritus illi sunt, qui motum & impetum hunc donant: sic de Præceptis dicere possis, palam iuvare, latenter Decreta. Ego vero & alia similitudine rem ingeram, & simul Ordinem dicendorum. Sicut in arbore Radicem habes, ex ea Truncum, ex his Ramos, deinde ramulos aut Flagella: sic in Philosophia scito, primum aliquod Decretum instar Radicis habere, proximum ut Truncum, minora ut Ramos; denique copiam illam Præceptorum succedere & ex iis surgere, vere Flagella ad animos erigendos & incitandos.

Ibid.

DIS-

DISSERT. XIII.

De Fine, sive Vltimo Bonorum: & quis ille sit?

ORDIAMUR igitur ab ipsa Radice, id est, *Fine*: à quo pendent omnia, ad quem referuntur omnia: & qui velut parens & rector quidam est Decretorum. *Finem* Græci Τέλος dicunt, paullo aliter in Philosophia, quam vulgo: ubi effectionem perfectionemque rei significat: ut in Homero, ac priscis. At primus Plato Philosophiæ adiunxit, & restrinxit: pro eo, quod in vita ultimum appetimus. ideoque Cicero passim vertit & appellat, *Vltimum*, *Extremum*, *Summum*. Necessaria hæc cognitio: & Plato idem censuit, *inutilem omnem scientiam, imo noxiam, sine notitia Optimi finis*. Quid Aristoteles? eius scitum: Ἆρ' οὖν καὶ πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις τοῦ τέλους μεγάλην ἔχει ῥοπήν· καὶ καθάπερ τοξόται σκόπον ἔχοντες, μᾶλλον ἂν τυγχάνοιμεν τοῦ δέοντος: *Enimvero ad vitam etiam utilis, & magnum momentum habet cognitio Finis. atque ut sagittarii, qui scopum habent, magis quod oportet assequamur.* At Cicero: *Quid est in vita tantopere quærendum, quam quis sit Finis, quod extremum, quod ultimum, quo sint omnia bene vivendi recteque faciendi consilia*

In Thæet.

I. Ethi. Nicom. c. II.

I. De Finib.

Epist. XV. *silia referenda?* Seneca noster: *Proponamus oportet Finem summi boni, ad quem nitamur, ad quem omne Factum nostrum Dictumque respiciat, veluti navigantibus ad sidus aliquod dirigendus est cursus.* Pulchre! atque alibi caussam hanc stultitiæ & malitiæ nostræ asserit, ignorare aut non assidue eum meditari. Lucilio suo:

Epist. LXXI. *Quoties, quid fugiendum sit, aut quid petendum, voles scire: ad Summum bonum, & propositum totius vitæ respice. Illi enim consentire debet, quidquid agimus. non disponet singula, nisi cui iam vitæ suæ Summa proposita est. Nemo, quamvis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam constet, quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo. Scire debet quid petat ille, qui sagittam vult mittere, & tunc dirigere, & moderari manu telum.* Clare, acriter, & suo more: imagine etiam ultima, ad illam Aristotelis accedente. Sed hic igitur Finis talis, quid est?

Stob. Eclog. Ethic. Definiunt Stoici: οὗ ἕνεκα πάντα πράττεται καθηκόντως, αὐτὸ δὲ πράττεται οὐδενὸς ἕνεκα: *Cuius caussa omnia officia aut recte facta fiũt, ipse autem nullius.* Sive etiam: Ἐφ' ὃ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ πραττόμενα καθηκόντως ἀναφορὰν λαμβάνει, αὐτὸ δ' ἐπ' οὐδέν: *Ad quem omnia recte convenienterque facta referuntur, ipse ad nullum.* Cicero hoc ab iis sumpsit, &

con-

convertit: *Extremum, omnium philosophorum sententia, tale esse debet, ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam.* Definitur & brevissime: Ἔσχατον ὀρεκτῶν: *Vltimum appetendorum.* Quæ mens est eiusdem Tullii, cum *Fines bonorum* libris suis inscripsit: quia istud Bonum, reliquorum est extremum. Observa autem, τὰ καθήκοντα, sive *Officia*, his finitionibus inseri, valde pro Stoico sensu: & miror, virum doctissimum, qui Stobæum vertit, utrobique hoc verbi neglexisse. Nam eo significant, Finem suum ultimum esse, *Convenienter vivere Rationabili Naturæ.* Itaque Archedemus explicabat ὁμολογίαν Zenonis, (de qua statim) πάντα τὰ καθήκοντα ἐπιτελοῦντα ζῆν: *Omnia Officia perficientem vivere.* Nam *Officium* definiunt, *quod Ratione factum sit*: itemque, *Actionem, Naturalibus constitutionibus convenientem.* Agnoscis igitur in eo & *Rationem*, & *Naturam*: quæ utraque dux ad *Beatitudinem*, sive *Felicitatem.* Ea enim consensu est Finium Finis, sive, ut Aristoteles scite, Τέλειον Τέλος: *Perfectus Finis.* Τέλειον Τέλος, inquit, ἐστὶν, οὗ παραγενομένου, μηδενὸς ἔτι προσδεόμεθα. Ἀτελὲς δὲ, οὗ παραγενομένου προσδεόμεθά τινος. οἷον δικαιοσύνης μόνον παραγενομένης, πολλῶν προσδεόμεθα, τῆς δὲ εὐδαιμονίας, οὐδενὸς ἔτι. *Perfectus Finis est, quo potiti nihil*

1. De Finib.

Magn. Eth. l. 1. c. 2.

hil petimus ultra vel egemus: Imperfectus, qui cum obvenit, etiam egemus. Veluti, Iustitiam adepti, plura volumus: at Felicitatem, iam nihil. Itaque hæc est, quo vota nostra eunt, parentum ducunt: omnes homines, omnis sexus,

Horat. *--- navibus atque*
Quadrigis petimus Bene vivere.

Sed discrimen hic tenue Stoici ingerunt: καὶ τὴν μὲν εὐδαιμονίαν λέγουσι σκόπον ἐκκεῖσθαι· τέλος δ' εἶναι, τὸ τυχεῖν τῆς εὐδαιμονίας: *& Felicitatem dicunt ut Scopum proponi; Finem vero esse, Felicitatem assequi.* Nec male. vere enim, ut in sagittando, Scopus ille omnibus proponitur: cum tetigi, mihi applico, & Finem sum adeptus.

DISSERT. XIV.

Eum esse, Secundum Naturam vivere: & varia super hoc interpretatio.

AUD. Iam feriamus, obsecro, si potest: aut certe collineemus, & eo dirigamus. Explica, inquam, & præi, qua via aut arte hunc Scopum tangam. LIPS. Breviter id potest, & consentiente pæne veterum sensu. Nam Plato, & omnis Academia illa vetus, *nulla in re alia, nisi in* NATURA, *quærendum esse illud Summum bonum, quo omnia referrentur, dicebant.* Idem Cynici, atque a- (Cic. 1. Acad.)

lii

lii plusculi. de quibus communiter Philo, ille Iudæus: Τὸ μὲν ἀκολουθίᾳ φύσεως ζῆν, εὐδαιμονίας τέλος εἶπον οἱ πρότεροι: *Consequenter Naturæ vivere, Felicitatis finem dixerunt illi prisci.* Quid nostri Stoici? alta & crebra hoc voce. Ut Seneca: *Idem est Beate vivere, & secundum Naturam.* Item: *Propositum nostrum est, secundum Naturam vivere.* Iterumque: *Quod inter* OMNES *Stoicos convenit, rerum Naturæ assentior. Ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, Sapientia est.* Tum definiendo adiungit: *Beata est ergo vita,* CONVENIENS NATURÆ SUÆ. Quod ipsum est Stoicum scitum & dictum: Τέλος εἶναι, τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν: *Finem esse,* CONVENIENTER NATURÆ VIVERE. Epictetus hoc non semel extulit: Συμφώνως τῇ φύσει ζῆν: *Conformiter, sive Concorditer Naturæ vivere.* Vis & poetam audire, pro hoc sensu & verbis? Horatius:

> *Vivere* NATURÆ *si* CONVENIENTER *oportet.*

Sed & alius succinit:

> ---- *hæc duri immota Catonis*
> *Secta fuit, servare modum,* FINEMQUE *tenere,*
> NATURAMQUE SEQUI.

Plures testes se offerunt: dimitto. satis isti evincunt: utinam & liquido satis

Libro περὶ φυλακτηρίας. [margin]

De Vit. Beat. c. VIII. [margin]

Epist. V. [margin]

De Vit. Beat. c. III. [margin]

Lucan. I [margin]

declarent. Quid enim est *Convenienter Naturæ vivere?* Hic dissidium & pugna. atque adeo ut decantata illa * κατάληψις, velut pomum aliquod Eridis, in medium à Zenone iacta, Arcesilam alienavit, & Academicos armavit: ita hæc Finis constitutio & explicatio, acre Stoicis bellum in Peripateticos, Epicureos, alios, excitavit. Quid facimus? industrie simul & caute inquiramus, & an non Seneca nostro duce? qui communiter caussam aberrantium à vero aperit: & tu hoc primum audi. *Quid est*, inquit, *in quo hic erratur? Cum omnes Beatam vitam optent; quod instrumenta eius pro ipsa habent, & dum illam petunt, fugiunt. Nam cum summa beatæ vitæ sit solida tranquillitas, & eius inconcussa fiducia: solicitudinis caussas colligunt, & per insidiosum iter vitæ, non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt. Ita longius ab effectu eius, quod petunt, semper abscedunt, & quo plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt. Quod evenit in labyrintho properantibus, ipsa illos velocitas implicat.* Divinantia, imo divina verba. Quid aliud olim & nunc plerosque à recto Fine vel intellegendo, vel apprehendendo, absterruit; quam vilium & inæstimabilium aliquot rerum æstimatio & amor? Ita Voluptatem alius, Indolentiam, Opes, Valetudinem, exter-

*Comprehẽsio.

Epist. XLIV.

externa omnia, aut facere aut iuvare Felicitatem voluerunt: & hæc esse inter CONVENIENTIA NATURÆ. De aliis loquor? inter ipsos Stoicos controversæ mentis hæc verba: & Epictetus ille fidus Veri interpres & assertor, hoc inter ardua maxime habet. Τί οὖν θαυμαστόν ἐστιν; 1.Diss. XVIII. inquit. νοῆσαι τὸ βούλημα τῆς φύσεως: *Quid admirabile igitur?* (non *Chrysippum intelligere aut Zenona, sed*) *istud, Nosse voluntatem Naturæ.* Videamus, sive audiamus, si placet, primum consulares aliquot velut Senatores: & quidem sententias suas recitantes ex tabella. In Stobæi Eclogis, ita censent: Τὸ τέλος μὲν Ζήνων οὕτως ἀπέδωκε, τὸ ὁμολογουμένως ζῆν. τοῦτο δ' ἐστὶ καθ' ἕνα λόγον καὶ σύμφωνον ζῆν, ὡς τῶν μαχομένων * ζώων κακοδαιμονούντων. *Forte, ζωῆς. Οἱ δὲ μετὰ τοῦτον προσδιαρθροῦντες οὕτως ἐξέφερον, ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν· ὑπολαβόντες ἔλαττον εἶναι κατηγόρημα τὸ ὑπὸ Ζήνωνος ῥηθέν. Κλεάνθης γὰρ πρῶτος διαδεξάμενος αὐτοῦ τὴν αἵρεσιν προσέθηκε, τῇ φύσει. Ὅπερ ὁ Χρύσιππος σαφέστερον βουλόμενος ποιῆσαι, ἐξήνεγκεν τὸν τρόπον τοῦτον, ζῆν κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων. Διογένης δὲ, εὐλογιστίαν ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ, καὶ ἀπεκλογῇ. Ἀρχέδημος δὲ, πάντα καθήκοντα * ἐπιμελοῦντα ζῆν. * Ex Diog. ἐπιτελ. *Finem Zeno ita edidit, Convenienter vivere. quod est, secundum unam rationem & concordem sibi vivere: quasi animalia variantia aut pugnantia infeliciter agant. Atqui post secuti, expresse & distincte magis extulerunt, Convenienter naturæ vivere: cum censerent minus,*

quam pro re, Zenonium illud dictum esse. Sane Cleanthes primus, cum eius sectam locumque suscepisset, adiecit, Naturæ. Chrysippus deinde hoc ipsum clarius volens reddere, ita extulit: Vivere secundum peritiam eorum, quæ Natura eveniunt. Diogenes porro, rectam rationem ac iudicium in eorum, quæ secundum Naturam sunt, electione aut reiectione. Archedemus denique, Vivere omnia officia curantem. Hæc ibi. In Clemente Alexandrino & eadem, & quædam alia, aut aliter: quæ iuvet excerpere, & componere ad mutuam lu-
11. Strō. cem. Ζήνων ὁ Στωϊκὸς τέλος ἡγεῖται, τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν. Κλεάνθης δὲ, τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, ἐν τῷ εὐλογιστεῖν· ὃ ἐν τῇ κατὰ φύσιν ἐκλογῇ κεῖσθαι διελάμβανεν· ὅ, τε Ἀντίπατρος ὁ τούτου γνώριμος, τὸ τέλος κεῖσθαι ἐν τῷ διηνεκῶς καὶ ἀπαραβάτως ἐκλέγεσθαι μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ἀπεκλέγεσθαι δὲ τὰ παρὰ φύσιν. Ἀρχέδημος, ἐκλεγόμενον τὰ κατὰ φύσιν μέγιστα καὶ κυριώτατα, οὐχ οἷόν τε ὄντα ὑπερβαίνειν. Παναίτιος, τὸ ζῆν κατὰ τὰς δεδομένας ἡμῖν ἐκ φύσεως ἀφορμάς. Ποσειδώνιος, τὸ ζῆν θεωροῦντα τὴν τῶν ὅλων ἀλήθειαν καὶ τάξιν. & quædam leviora, aut longinquiora. Illa sonant: *Zeno Stoicus Finem censet, Secundum virtutem vivere. Cleanthes, Convenienter Naturæ vivere, in recta ratione ac ratiocinatione. quod in electione eorum, quæ secundum Naturam sunt, positum arbitratur. Antipater, eius auditor, in iis quæ sunt secundum Naturam adsidue, & sine lapsu eligendis, abiiciendis autem contrariis.*

riis. Archedemus, eligentem vivere ea quæ secundum Naturam sunt maxima & præcipua, nec posse ea transilire. Panætius, vivere secundum appetitiones insitas à Natura. Posidonius, vivere contemplantem Vniversorum veritatem & ordinem. In quibus dissensum alibi per te notes ab illis Stobæi, magis tamen certo & fideliter (meo iudicio) exscriptis. Laertius quidem propius istum accedit. cuius habe item verba. Nam in re ista capitali, cur iudicia verbatim non conquiram, & consignem? Ille sic igitur. Πρῶτος Ζήνων τέλος εἶπε, τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, ὅπερ ἐστὶ κατ' ἀρετὴν ζῆν. ὁμοίως δὲ καὶ Κλεάνθης, καὶ Ποσειδώνιος, καὶ Ἑκάτων. Πάλιν δὲ, ἴσον ἐστὶ τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν τῷ κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων ζῆν, ὥς φησι Χρύσιππος. Ὁ δὲ Διογένης Τέλος φησὶ ῥητῶς, τὸ εὐλογιστεῖν ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ. Ἀρχέδημος δὲ, τὸ πάντα τὰ καθήκοντα ἐπιτελοῦντα ζῆν. In Zen. *Primus Zeno Finem dixit, Convenienter Naturæ vivere, quod est, Secundum virtutem vivere. Similiter Cleanthes, Posidonius, Hecato. Iterumque, simile est & consonat, Secundum virtutem vivere, illi, Secundum peritiam Naturæ evenientium vivere; ut ait Chrysippus. Diogenes autem, Finem ait esse plane, recte ratiocinari & dirigere in electione eorum quæ Naturæ consentiunt. Archedemus, omnia officia implentem vivere.* Hæc si cum Stobæanis confers, illustres illa & approbes: etsi in aliquo etiam dissensu.

DISSERT. XV.

Prima Zenonis sententia explicata, de Convenientia vitæ.

*Neutiquã nequaquam.

SED quid re moror? sententias vides, elige: mihi satis, viam signasse his velut astris. AUD. Satis? * μηδαμῶ μηδαμῶς, ut hoc cum Platone efferam. Nam ego per me qui eligam, aut viam insistam, in qua variasse & vacillasse culmina illa video? Tuam facem specto, & MANUDUCTIONEM exspecto: quia mihi hic (ingenue fateor) tenebræ & chaos. LIPS. Allucebo, & dirigam igitur, ut copia ingenii aut iudicii mei erit. *Stobaana* illa si ordine videmus & illustramus; credo haud magno opere desideratum aliquid iri. Nam alia etiam huc aptabimus, & ducemus. Aiebat apud eum, quicumque scriptor: *Finem Zenonis esse, ὁμολογουμένως ζῆν: convenienter vivere.* quod alibi idem brevius etiam dixit, * ὁμολογίαν, *Convenientiam* ipsam. De *Natura*, negat fortiter, addidisse: & mihi persuadet, etsi communis traditio repugnat. Sane Cicero pro eo est: apud quem Stoicus Cato: *Summum hominis* III. De Finib. *bonum positum est in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus Convenientiam, si placet.* Nude & solitarie hoc effert: etsi ali-

alibi aliter, sed hic profecto verius fideliusque. Quid igitur est hæc ὁμολογία? Non aliud, quam per Virtutem conveniens consentiensque sibi vita, eadem semper in sensu, & (nisi impeditur) actu. Seneca: *Virtus* CONVENIENTIA *constat. Omnia opera eius cum ipsa concordant & congruunt.* Iterumque: *Accedat, ut perfecta virtus sit, æqualitas, ac tenor vitæ per omnia* CONSONANS *sibi: quod non potest fieri, nisi rerum scientia contingat, & ars, per quam divina & humana noscantur.* Hoc Sapientis proprium, hoc Felicitatis fundamentum & argumentum. Seneca: *Licet relinquam definitiones Sapientiæ veteres, hac possum contentus esse. Quid est Sapientia? Semper idem velle, atque idem nolle.* Quid si autem prava aut falsa velim? respondet: *Licet exceptiunculam illam non adiiciam, ut Rectum sit, quod velis. Non potest cuiquam semper idem placere, nisi Rectum.* Atque iterat hoc alibi: *Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri, decidunt subinde, & reponuntur, & inter omissa appetitaque alternis fluctuantur. Si vis eadem semper velle, Vera oportet velis.* Itaque sapiens ad unam aliquam regulam se componit, & *sine actionum dissensione, vita eius unius quasi coloris est.* Hoc planissime. ille apud

Epist. LXXIV.

Epist. XX.

Epist. XXXI.

Epist. XCV.

Sen. epist. XX.

pud Stobæum, ita interpretatus est: dum vult esse, καθ' ἕνα λόγον καὶ σύμφωνον ζῆν : *ad unam rationem & consentientem vivere*: additque, *infelices, qui diffident sibi & pugnant*. Et bona fide, non potest certior nota utriusque. *Nisi Sapienti sua non placent: omnis Stultitia laborat fastidio sui.* Itaque vide mihi illum compositum semper & placidum, cum pace & concordia animi, erectum sed modestum, & cum mansuetudine magnum. Hunc autem, quid? *Cottidie nova vita fundamenta ponentem: & novas spes etiam in exitu incohantem.* Nam ubi firmitas ista & rectitudo iudicii substrata non est: quid mirum inædificata vacillare, aut ruere? *Inter cetera mala hoc habet Stultitia, semper incipit vivere.* Atque ut idem noster ait: *Stultis numquam velle aut nolle decretum est. Variatur cottidie iudicium, & in contrarium vertitur. Itaque plerisque agitur vita* PER LUSUM. Socrati, opinor, hoc tribuitur: Ὁ μὲν Πρωτεὺς τῇ μορφῇ, ὁ δὲ ἀπαίδευτος τῇ ψυχῇ παρ' ἕκαστον ἀλλοιοῦται: *Proteus quidem formam, indoctus autem,* (id est, stultus,) *animum ad singula mutat.* Et Seneca aiebat, *Vitam per lusum plerisque agi*: nonne tales isti sunt? *Quidam alternis* (ait idem) *Vatinii, alternis Catones sunt: & modo parum illis severus est Curius, parum pauper Fabricius, parum*

Id. epist. IX.

Epist. XIII.

Ibid.

Epist. XX.

Stob. Ser. IV.

Epist. CXX.

rum frugi & contentus vili Tubero. Modo Licinum divitiis, Apicium canis, Macenatem deliciis provocant. Maximum iudicium est MALÆ MENTIS, FLUCTUATIO, *& inter simulationem virtutum, amoremque vitiorum, assidua iactatio.* Quid, quod nec corpore consistunt?

Tanta mali tamquam moles in pectore constat. Lucret. III.

Itaque plerosque istorum videas,

Quid sibi quisque velit, nescire & quaerere semper:
Commutare locum, quasi onus deponere possit.

Nimirum interna ratio & motio est: domi & in animo nihil inveniunt quod placeat. atque ideo

Hoc se quisque modo fugit. at quod scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratus haret, & angit.

Atque hæc satis pro Zenonia sententia, si tamen firmiter est illa. Utcumque, utilis hæc explicatio: quam monitione consigno. *Profice, & ante omnia hoc cura, ut* CONSTES TIBI. *Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, observa an eadem velis hodie qua heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque alibi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod est fixum & fundatum.* Sen. epist. XXXV.

Deni-

Epist. CXX. Denique, ut idem alibi: *Magnam rem puta*, UNUM HOMINEM *agere*. Quod Divus Ambrosius noster respexisse videtur, & valde approbasse: *Vetus dictum*

Lib. X. epist. LXXXII *est, Adsuesce* UNUS *esse*: *ut vita tua quamdam picturam exprimat, eamdem servans semper imaginem, quam acceperit*.

DISSERT. XVI.

Altera Cleanthis sententia item explicata, de Convenientia cum Natura Communi.

SED iam in Stobæanis altera sententia propalatur, magno & verendo auctore, Cleanthe. Is censebat, manca & parum plena ista Zenonis, addendumque *Naturæ*: ut sit, *Convenienter Naturæ vivere*. Egregia & digna illo sententia: quæ usque eo obtinuit, ut communis censeatur Stoicorum. Et quidni firmum sit hoc scitum? *Natura duce*, ait Cicero,

I. De Leg. *errari nullo pacto potest*. Et hortatur alibi:

De Senectut. *Naturam, optimam ducem, tanquam Deum sequi, eique parere*. Ais tu, *tanquam Deum*? imo plane ipsum Deum. Nam hæc mens in Cleanthis, opinor, illis verbis: & videamus. In Laertio lego: Φύσιν δὲ Χρύσιππος μὲν ἐξακούει, ᾗ ἀκολούθως δεῖ ζῆν, τήν τε κοινὴν, καὶ ἰδίως τὴν ἀνθρωπίνην.

ὁ δὲ Κλεάνθης τὴν κοινὴν μόνον ἐνδέχεται φύσιν, ᾗ ἀκολουθεῖν δεῖ, οὐκέτι δὲ καὶ τὴν ἐπὶ μέρους· *Naturam, cui conformiter oportet vivere, Chrysippus exaudit, & Commuem, & proprie Humanam. Cleanthes autem, solam Communem suscipit, cui parendum sit, non autem hanc Particularem.* Vides alterum de utraque Natura capere, hunc de illa tantum. Nec aliter profecto Cleanthes sensit, vir (quod ex Fragmentis adstruo) pius, & deditus unice in divinis. Quid igitur est illa *Communis Natura?* Hoc *alibi docendum uberius, hic ponimus, & assertores tamen etiam damus. Seneca in verbis supra, ubi de Fine: *Rerum Naturæ adsentior.* Rerum Natura, non est alia ab hac Communi, sive Deo. Clemens Alexandrinus: οἱ Στωϊκοὶ τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν, τέλος εἶναι δογματίσαντες, τὸν θεὸν εἰς φύσιν μετονομάσαντες, ἀπρεπῶς: *Stoici secundum Naturam vivere Finem esse decreverunt, DEI NOMEN IN NATURÆ decore commutantes.* Quid vis planius? sed & Epictetum audi: Καίτοι αὐτὸς μὲν ὁ προηγούμενος λόγος τῶν φιλοσόφων, λίαν ἐστὶν ὀλίγος. τί δὲ ἔχει μακρὸν εἰπεῖν, ὅτι τέλος ἐστὶ τὸ ἕπεσθαι θεοῖς; *Atquin ipse præcipuus philosophorum & velut antesignanus sermo, brevis admodum est. Quid enim longum dicere, Finis est Sequi Deum?* Sane brevis sermo, & vere magni compendii, id est, fructus.

* In 1. Phys. Differt. v.

II. Strom.

I. Diss. xx.

Dic

Dic autem ô bone, quid est Sequi Deum? I.Diss. c.XII. τὴν αὑτοῦ γνώμην ὑποτάσσειν τῷ διοικοῦντι τὰ ὅλα, καθάπερ οἱ ἀγαθοὶ πολῖται τῷ νόμῳ τῆς πόλεως: *Mentem suam submittere gubernanti omnia Menti, sicut boni cives Legi civitatis.* Optime de *Lege.* quid enim aliud *Communis* illa *Natura* est, quam universa quædam Lex & Ratio, toti mundo, & partibus eius inserta? Chrysippus apud Laertium sic explicat. *Naturam*, inquit, In Zen. *sequi oportet,* οὐδὲν ἐνεργοῦντας, ὧν ἀπαγορεύειν εἴωθεν ὁ νόμος ὁ κοινὸς, ὅπερ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος διὰ πάντων ἐρχόμενος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διῒ καθηγεμόνι τούτῳ τῆς τῶν ὄντων διοικήσεως ὄντι: *nihil eorum faciendo, quæ vetat atque abdicat Communis illa lex, id est, Recta Ratio per omnia permeans: quæ ipsa est in Iove hoc, principe & rectore omnium quæ sunt.* Itaque ipsa illa Divina Ratio, Mundi ἡγεμονικὸν *In Phys. I.Diss. VII. (de quo *alibi) est; cui subiici monemur: etiam à Philone. *Principium librorum* De mũdi opifi. *Moysis,* inquit, *mirabile, quod mundi opificium habet:* ὡς τοῦ κόσμου τῷ κόσμῳ συνᾴδοντος, καὶ τοῦ νομίμου ἀνδρὸς, εὐθὺς ὄντες κοσμοπολίτου, πρὸς τὸ βούλημα τῆς φύσεως τὰς πράξεις ἀπευθύνοντος, καθ' ἣν ὁ σύμπας κόσμος διοικεῖται: *tamquam Mundus Legi, & Lex Mundo consonet ac consentiat: itemque vir legis observans, quamprimum mundanus civis est, ad Naturæ voluntatem arbitriumque actiones suas dirigat: per quam Naturam univer-*

sus

sus hic Mundus gubernatur. Pulchre profectò, & accommodate. Moyses, inquit, ille magnus & divinus legislator, à Mundi conditione orditur. quid ita? ut ostendat, Legem, quam laturus est, à Mundo pendere, & virum bonum ac legitimum, veluti civem, huic Mundanæ legi debere parere: id est, Naturæ, omnia gubernanti. Sed & altera hic sententia: Deum sequi, id est, per Virtutem (qua homini datum) assimilare & imitari. Sed de hac Sequela mox pluribus dicam: nunc in ista Obedientia & voluntatis submissione maneamus. quam Seneca quoties ingerit? *Hic est magnus animus,* inquit, *qui se* DEO TRADIDIT. Alibi: *Sapiens quidquid evenerit, sciet* LEGEM *esse* NATURÆ. *habet in animo illud vetus præceptum,* DEUM SEQUI. Iterumque: *Quidquid ex universi* (id est, Naturæ) *constitutione patiendum est, magno excipiatur animo. Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare nostræ potestis non est. In regno nati sumus,* DEO PARERE *Libertas est.* Quid autem Epictetus! caput hoc Sapientiæ habet, nec est frequentior in alia monitione. In ipso Enchiridio, id est, Breviario & alveario virtutum: Δεῖ σαυτὸν εἰς τοῦτο κατατεταχέναι, τὸ πείθεσθαι τοῖς θεοῖς, καὶ εἴκειν πᾶσι τοῖς γινομένοις, καὶ ἀκολουθεῖν ἑκόντα, ὡς

Epist. CVII.

De Vit. Beat. c. XV.

Ibid.

Cap. XXXVIII.

ὑπὸ

ὑπὸ τῆς ἀρίστης γνώμης ἐπιτελουμένοις: *Oportet se ipsum ita conformare, ut* DIIS PAREAMUS, *& acquiescamus in omnibus quæ eveniunt*, VOLENTES SEQUI, *ut quæ ab optima mente fiant & proficiscantur.* Et

Lib. III Dissert. VII. exclamat alibi: Ἀεὶ μᾶλλον θέλω τὸ γινόμενον. κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγώ. προσκείσομαι διάκονος καὶ ἀκόλουθος ἐκείνῳ, συνορμῶ, ὀρέγομαι, ἁπλῶς συνθέλω. *Semper magis volo, quod Deus vult, quam quod ego. Adiungar & adhærebo illi, velut minister & assecla: cum illo appeto, cum illo desidero, & simpliciter atque uno verbo*, QUOD DEUS VULT VOLO. O in cœlo nata, atque illinc profecta verba! ô ego tecum Epictete sic afficiar! *ausim ad Deum sublatis oculis dicere!* ὅτι χρῶ μοι λοιπὸν, εἰς ὃ ἂν θέλῃς.

Idem. II. Dissert. XVI. ὁμογνωμονῶ σοι, ἴσος εἰμί. οὐδὲν παραιτοῦμαι τῶν σοὶ δοκούντων. ὅπου θέλεις, ἄγε, ἣν θέλεις ἐσθῆτα, περίθες. Ἄρχειν με θέλεις, ἰδιωτεύειν, μένειν, φεύγειν, πένεσθαι, πλουτεῖν; ἐγώ σοι ὑπὲρ ἁπάντων τούτων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀπολογήσομαι: *Vtere me in reliquum, ubi lubet, & ut lubet. mente tecum consentio, æquanimus sum. nihil recuso omnium, quæ tibi videbuntur. Quocumque me voles, ducito; quam vestem lubet, circumdato. Magistratum me gerere vis? privatum esse? manere, fugere, in pauperie, in opibus agere?* Ego non assentior tantum, *sed in his omnibus apud alios te defendam & tuebor.* Divine senecio! iterum exclamo: nec

nec ego sine motu animi hæc tam perfectæ Sapientiæ lego. Sed in Cleanthe, à quo cœpit hic sermo, desinat. Eius versus, in eodem Epicteto, huic sententiæ:

Ἄγου δέ μ' ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἡ πεπρωμένη, Enchir. c.LXXVII. sed cõfuse ibi legendi.
Ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμι διατεταγμένος.
Ὡς ἕψομαί γ' ἄοκνος. ἢν γε μὴ θέλω,
Κακὸς γενόμενος οὐδὲν ἧττον ἕψομαι.

Quos Seneca noster ita vertit:

Duc me parens, celsique dominator poli,
Quocumque libuit. nulla parendi est mora.
Adsum impiger. fac nolle, comitabor gemens.
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Atque addit: *Sic vivamus, sic loquamur.* Faciamus, mi Auditor, & ad sequentes interpretationes iam eamus.

DISSERT. XVII.

Tertia sententia Chrysippi, de Natura Propria, id est, Ratione.

AUD. An non vere sequentes, id est, sequiores illæ erunt? Nam hæc mihi primaria: perplacet, nec mutabo. LIPS. Neque opus. aliter potius, quam aliud dicent: tamen audi, quæ delectet etiam aut iuvet audisse. Chrysippi mens erat, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, *Humanam Naturam*, capiendam etiam esse. Credo & Tullii,

1. Offic. Tullii, in his verbis: *Sic est faciendum, ut contra* UNIVERSAM *Naturam nihil contendamus, & ea tamen conservata,* PROPRIAM *sequamur.* Quæ ea est? in nobis *Ratio. Quid autem est Ratio?* (ait Seneca) NATURÆ *imitatio. Quid est Summum Bonum? Ex Naturæ voluntate se gerere.* Iterum alibi: *Quid Ratio exigit? rem facillimam, Secundum naturam* SUAM *vivere.* Vides omnia consentire belle, & velut concinere? Communis Ratio, Natura est, ut diximus: eius pars hæc nostra, & in parvo isto mundo inclusa. Chrysippus ipse: μέρη γάρ εἰσιν αἱ ἡμέτεραι φύσεις τῆς τοῦ ὅλου: *Partes enim sunt nostræ Naturæ, illius Communis & Vniversæ.* Noster Seneca: *Omne hoc quod vides, unum est:* MEMBRA *sumus corporis magni.* Quæ talia (nam sæpe occurrunt) eo spectant, quod pars illa *Divini spiritus in hoc corpore sit inclusa:* quam Rationem appellamus. Hic Stoicorum communis sensus est, * alibi ponendus & explicandus. Sed bonam nempe RECTAMQUE hanc Rationem intelligimus, Divinæ illi conformem, non erroribus aut opinionibus turbatam. Appellant nostri, *Perfectam, Absolutam, Consummatam:* quid ita? quia Doctrina nempe perficitur, & quod incohatum in ea à Naturæ notitiis erat, consummatur. Supra tetigi: & Sene-

[Margin notes: * Epist. LXVI. — Epist. XLI. — Laert. in Zenon. — Sen. alibi. — * III. physio. Differt. VIII.]

Senecam pro iſta nunc re audi. *In homine optimum quid eſt?* RATIO. *hac antecedit animalia, Deos ſequitur.* RATIO *ergo* PERFECTA, *proprium hominis* BONUM *eſt.* Et mox addit: *Ratio* RECTA & CONSUMMATA FELICITATEM *hominis implevit.* Iterumque: *Cum ſola* RATIO PERFICIAT *hominem,* (id eſt, perfecte bonum faciat) *ſola* RATIO PERFECTA BEATUM *facit.* Ad ipſam germaniſſimam hæc omnia Chryſippi mentem. A qua nec longe abit, imo adſidet, quod *Diogenes* (Babylonius, puto) Zenonis ὁμολογίαν *interpretabatur,* εὐλογιστίαν ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ, καὶ ἀπεκλογῇ: *Rectam Ratiocinationem, in electione aut reiectione eorum quæ ex Natura.* Nam hæc Stobæus itemque Laertius *Diogeni* aperte adſcribunt: nec Clementi acceſſerim (in ſupra verbis) qui *Cleanthem* facit hæc cenſentem. Male, male. imo non ſcripſit hoc Clemens, ſane doctus & accuratus, ſed depravavit ætas aut exſcriptor. Certo aſſeram, ex eo quod ſequitur: *Antipater eius diſcipulus.* Itane ille *Cleanthis* fuit? imo *Diogenis*, ut in heſterno * Sermone oſtendi. Itaq; omnino de ipſo *Diogene* hic Clemens ſcripſerat, concorditer cum iam dictis: ſed deliquium & hiatus nunc eſt: notandus, ne notetur ille. Sed de hac εὐλογιστίᾳ, etiam Plutarchum acci-

Epiſt. LXXVI.

Ibidem.

* Lib. I. Manud. Diſſ. XI.

I pe,

pe, contra Stoicos: *qui aiunt*, ut inquit, οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ, εὐλόγιστον ἐκλογὴν κατὰ φύσιν: *Essentiam Boni, electionem rationabilem iuxta naturam.* De eadem Epictetum:

1. Diss. c. 11. Τί ἐστιν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου; οὐκ ἔχω σοι ἄλλο εἰπεῖν, ἢ ὅτι ποία προαίρεσις τῶν φαντασιῶν: *Quod est Bonum hominis? Non habeo aliud tibi dicere, quam talis electio Visorum.* Qualis? ex Ratione. Non enim quæcumque e-

Ibid. lectio proba: & ut idem ait, ἄλλῳ δὲ ἄλλο προσπίπτει τὸ εὔλογον, καὶ τὸ ἄλογον, καθάπερ καὶ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἄλλῳ ἄλλο, καὶ συμφέρον καὶ ἀσύμφορον: *Aliud alii incidit Probabile aut Improbabile, sicut & Bonum aut Malum, Vtile, Inutile.* Ideoque & ad discernendum

Ibid. μάλιστα παιδείας δεόμεθα, ὥστε μαθεῖν τοῦ εὐλόγου καὶ ἀλόγου κρίσιν ταῖς ἐπὶ μέρους οὐσίαις ἐφαρμόζειν, συμφώνως τῇ φύσει: *Doctrina maxime egemus, ut iudicium habeamus de Probabili atque Improbabili, atque id rebus singulis accommodare possimus* CONVENIENTER NATURÆ. Audin? doctrina, id est, Philosophia opus ad Rationem formandam, & ut Seneca loquebatur, PERFICIENDAM: quo fine? isto nostro, & ut CONSONET semper NATURÆ. Apage enim hic opiniones. atque *ipsum Bonum*, ait

1. De Legib. Cicero, *non est in Opinionibus, sed in Natura. Nam ni ita esset, Beati quoque Opinione essent: quo quid dici potest stultius?* Verissime. in Natura, inquam, illa du-

plici,

plici, Communi & Nostra. Est quidem vetus versus:

Non est beatus, esse qui se non putat: atque etiam verus, fateor: quia Sapienti de sua beatitudine constat, nec scientiam solum, sed fiduciam eius habet: tamen & hic noster verus, In Sen. epist. IX

Non est statim beatus, esse qui putat. *Quid enim*, ait Seneca, *si Beatum se dixerit ille turpiter dives? ille multorum dominus, sed plurium servus? Beatus sua sententia fiet?* Minime. *Non enim quid dicat, sed quid sentiat, refert: nec quid uno die sentiat, sed quid assidue.* Memento super *Convenientia*, quæ primo diximus. Ibid.

DISSERT. XVIII.

Quarta sententia, de vita ex Virtute: quæ prioribus consonat: atque omnes cum Veritate.

QUARTA etiam sententia sive interpretatio, *Secundum Virtutem vivere.* Ea quoque verbis dissidet, re est ipsa cum priore. Nam ita Cicero explicat: *Stoicis Finis est, Consentire Naturæ. quod esse volunt è* VIRTUTE, *id est, honeste vivere.* Quid igitur hoc est, Cicero? perge: *Quod ita interpretantur, Vivere cum intelligentia earum rerum quæ Natura eveniunt; eligente ea, reiicienteque* II. De Finib.

contraria. Nonne agnoſcis Chryſippi verbá? Ζῆν κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων. Sunt ipſa, quæ Cicero vertit: atque una ibi conſenſum vide. *Intelligentia* iſta ſive *Peritia*, ex *Ratione* eſt: atque ea ad *Virtutem* ducit. Cicero iterum: *In homine ſumma omnis Animi eſt, & in animo Rationis: ex qua Virtus eſt. quæ* RATIONIS ABSOLUTIO *definitur.* Imo non ſolum ex Ratione Virtus, ſed ipſa ea eſt. Seneca: *Homini Summum bonum, Ratio eſt: hanc ſi perfecit, laudabilis eſt, & finem Naturæ ſuæ attigit. Hæc* RATIO PERFECTA, VIRTUS *vocatur.* Philo Iudæus pulchre: Τοῦτο δέ ἐστι παρὰ τοῖς ἄριστα φιλοσοφήσασιν ᾀδόμενον τέλος, τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν. γίνεται δὲ, ὅταν ὁ νοῦς εἰς τὴν ἀτραπὸν τῆς ἀρετῆς ἐλθὼν, κατ' ἴχνος ὀρθοῦ λόγου βαίνῃ, καὶ ἕπηται θεῷ: *Hoc illud eſt apud eos, qui optime philoſophati ſunt* (nota obiter elogium ſuper Stoicis) *decantatum Vltimum bonorum*, CONSENTIENTER NATURÆ *vivere. Quod fit, cum Animus ſemitam* VIRTUTIS *ingrediens, per veſtigia ductumque* RECTÆ RATIONIS *ambulat, id eſt,* SEQUITUR DEUM. Quid uberior ſermo meus clarius aptiuſque toti rei dixerit? Virtus Rationem ſequitur, hæc Naturam, iſta Deum. Etiam aliquid ambigis? AUD. Ut libere dicam, ſuper *Convenientia* hac *Naturæ.* Nam quomodo ex ea Virtus, quæ ad Vitia palam

v. De Fin.

Epiſt. LXXVI.

Περὶ ἀποικίας.

lam ducit? & cottidie nobis, qui ad illam adnitimur, cum ista est pugna. LIPS. E prioribus hæc cepisse debebas, & de qua *Natura* sermo: tamen aperiam clarius, & lumen inferam latenti in nobis Naturæ. Neque enim omnino male Cicero: *Mirabiliter occulta est Natura, neque perspici, aut cognosci, statim potest.* V. De Finib.
Scito igitur: Virtutem non esse quidem in illis primis Naturæ conciliationibus, sed tamen ex illis: *& esse in animis quasi Virtutum igniculos & semina. quæ adolescere si liceret, nec à pravis opinionibus, ceu spinis succrescentibus, suffocarentur, ipsa nos ad Beatam vitam perducerent.* Cic. I. De Leg.
Revera enim sicut membra nobis data ad talem, & talem, decentem motum vel usum: sic *Appetitio animi, quæ Græce ὁρμὴ dicitur, non ad quodvis genus vitæ, sed ad quamdam formam videtur data: itemque Ratio, & Perfecta Ratio.* III. De Finib.
Ex iis dico seminibus, in animo & Ratione sparsis, Doctrina collectis, vitæ illud genus exsurgit, *non quodlibet, sed quod* CONVENIENS *consentaneumque dicimus:* id est, ex Virtute. Imo vero idem scriptor audacius, & plane pro Stoicis: *Non esse quemquam gentis ullius, qui ducem naturam nactus, ad virtutem non possit pervenire.* I. De Legib.
Ita noster Seneca proclamat: *Virtus secundum Naturam est, Vi-* Epist. L

 tia

tia inimica & infesta sunt. Iterumque: *Nulli nos vitio Natura conciliat, nos illa integros liberosque genuit.* Quod tamen modificandum est, de prima illa & in Ratione insita: quæ vim suam nec in malis plane amisit. Argumentum? Ecce *adeo gratiosa est Virtus, ut insitum etiam malis sit, probare meliora.* Ideoque non difficillimus ad eam reditus: & *sanabilibus* (ait Seneca) *ægrotamus malis, ipsaq; nos* IN RECTUM *genitos Natura, si emendari velimus, iuvat.* Hæc illi, hæc nostri Sophi nonne sonant? Hieronymum audi: *Homo Natura bonus, voluntate factus est malus.* Quod in primogenio illo obtinet, à quo vitam propagine duximus: sed quid? plane igitur ipse aut nos facti mali? Negat, additque: *Est tamen in animis nostris* NATURALIS *quædam, ut ita dixerim,* SANCTITAS, *quæ velut in* ARCE *animi præsidens, exercet Boni Maliq; iudicium.* Rationem eum dicere, palam est. de qua & Augustinus: *Non est in homine penitus exstincta scintilla Rationis, in qua factus est ad imaginem Dei.* Ea præit, clamat, & velut tacita lex est Virtutis. Iterum Hieronymus: *Huius legis meminit Apostolus, quam omnibus hominibus insitam, velut in quibusdam* TABULIS CORDIS *scriptam esse testatur.* Sane validam: adeo ut primi illi

Sen. De Benef. IV. cap. XVII. II. De Ira, c. XIII.

Ad Demetria. De Virginib.

XXII. De Civit. c. XXIV.

Vbi supra.

illi parentes, ea * sola, lege nondum scripta, sint servati. Idem: *Nec illud parvum argumentum est ad comprobandum* NATURÆ BONUM, *quod primi illi homines, per tot annorum spatia, absque ulla admonitione Legis fuerunt. non quia Deo creatura sua aliquando cura non fuerit, sed quia se talem sciebat fecisse Naturam, ut eis pro lege,* AD EXERCENDAM IUSTITIAM SUFFICERET. Similia alii Doctores nostri: qui consensu damnant Manichæorum vecordiam, duplicem Naturam statuentium, *Bonam Malamque: illam Spiritalem*, hanc *Carnalem*. Abite. nos iterum cum Seneca: *Consummatur hominis Bonum, si id adimplevit, cui nascitur. Quid enim ab illo Ratio exigit? rem facillimam, Secundum Naturam* SUAM *vivere.* Nota *Suam*, id est, Chrysippi *Propriam*. Quam tamen fatendum est; Dei quodam munere aut faventia, in aliis illustrem magis esse, aut certe se ostendere, neç tam densa velut caligine circumseptam: quibus Doctrina citius infunditur, Virtus adsciscitur, cottidie notandum. Ideo Socrates olim *interrogatus*, *Qui Felices?* respondit: οἷς ϗ φρένες ἀγαθαὶ, ϗ λόγος πρόσεστι: *Quibus Animus præstans, & Ratio adest.* Omnino ita. nihil in vita boni, sine ea bona: &

Margin notes: * *Gratia Dei nō exclusa.* — Ibid. — Epist. XLI.

---- ut in fabrica, si prava est regula prima,
Omnia mendose fieri, atque obstipa, necessum est.

DISSERT. XIX.

Has sententias ad Dei sequelam ire, & ducere: atque illum esse primarium Finem.

IAM absolvimus de *Naturæ sequela*, id est, Dei: & ô tu ille ipse Deus, quam hæc inter se, & cum vero, consentiunt! Tu magnus ille, Natura *Communis* es: parvus hic in nobis, *Propria*. AUD. Sicne hunc appellas? LIPS. Iam supra tetigi: & Stoici ita passim. Seneca: *Animum bonum & rectum, quid hunc aliud voces, quam* DEUM *in humano corpore hospitantem?* Iterumque: *Bonus vir sine* DEO *nemo est:* hoc interno. Pulchre, in Stoicis scitis, Laertius: εἶναι δὲ αὐτὸ τοῦτο τὴν τοῦ εὐδαίμονος ἀρετὴν, ὅταν πάντα πράττηται κατὰ τὴν συμφωνίαν παρ' ἑκάστῳ δαίμονος, πρὸς τὴν τοῦ ὅλου διοικητοῦ βούλησιν: *Esse hoc ipsum Beati hominis Virtutem, cum omnia fiunt conformiter consentienterque* DÆMONI *sive Genio, qui singulis adest, atque id ex arbitrio & voluntate* SUPREMI *gubernatoris.* Pone mihi aliquem Sacrorum nostrorum præsidem: quid in hac re verius altiusque dicet?

Epist. XXXI. Epist. XLI. In Zen.

dicet? Atque hoc etiam ante nostros Plato: qui aperit, quis item ille *Dæmon*. Definiebat enim Εὐδαιμονίαν, τὸ εὖ τὸν δαίμονα ἔχειν: *Felicitatem, Genium habere felicem.* Quem illum? Δαίμονα δὲ λέγεσθαι, τὸ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἡγεμονικόν: *Genium autem dici, animæ nostræ* PRINCIPALE: id est, Rationem. Nec alio sensu, opinor, ante eum (suave enim hæc ab antiquissimis petere) Democritus: Εὐδαιμονίη ψυχῆς οὐκ ἐν βοσκήμασιν οἰκεῖ, οὐδ' ἐν χρυσῷ πολλῷ. ψυχὴ, οἰκητήριον δαίμονος: *Felicitas non in armentis, vel auro multo, habitat: Anima, est domicilium* DÆMONIS. Vides igitur & hunc Deum dici: cumque cum altero maxime, audiendum esse, ac sequendum. Quam pium, quam utile hoc dogma! quam facit ad vitæ non sanitatem solum, sed sanctitatem! Duplicem enim sensum habet hæc Affectatio: priorem, de Audientia, sive patientia, id est, ut Dei Rationisque iussis ubique obtemperemus. Alterum, de Assimilatione, ut eius per Virtutem imitatores simus. Prior ille apertus est, & in prioribus satis adstructus: hic occultior, Clementem Alexandrinum habet adsertorem. Ille, ubi de hoc ipso Stoicorum Fine: dilaudat, & consonum divino dogmati ita facit: Φησὶ γὰρ ὁ νόμος, Ὀπίσω κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν πορεύεσθε, καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάξετε, τὴν γὰρ ἐξο-

Clem. Alex. II. Strō. & Sextus Empir. advers. Math.

Apud Stob.

μοίωσιν ὁ νόμος Ἀκολουθίαν ὀνομάζει: *Ait enim Lex, Post Dominum Deum vestrum ambulate, & mandata eius servate.* ASSIMILATIONEM *utique Lex* ASSECTATIONEM *appellat.* Iterumque: *Aperte dicit Apostolus, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. ut illud efficiatur: Si vos mei, ego autem Christi, Christus vero Dei; DEO ergo* ASSIMILARI, *quoad potest*, FINIS *est Fidei.* Atque hic est ille decantatus Platonicorum Finis: quem doctor eorum & antistes (Plato) non uno loco ingerit, asseritque. Nam *Felicitatem*, ὁμοίωσιν τῷ θεῷ definit: *Deo assimilationem:* & hanc ponit ἐν τῷ ὁσίῳ καὶ τῷ δικαίῳ, μετὰ φρονήσεως: quid nisi in duplici Virtute primaria, *Pietate & Iustitia*, quas *Prudentia* temperet & gubernet? Verba ipsa, auro digna, viliore hoc liquore scribantur: Τὴν δὲ θνητὴν φύσιν, καὶ τόνδε τὸν τόπον, τὸ κακὸν περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης. διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα. φυγὴ δὲ, Ὁμοίωσις θεῷ, κατὰ τὸ δυνατόν. ὁμοίωσις δὲ, δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι: *Mortalem hanc naturam, & hunc inferum locum, Malum circumstat necessario & adhaeret. Ideo conandum, quam celerrime hinc illuc fugere: fuga autem, Dei assimilatio, quatenus potest. Assimilatio porro, Iustum & Sanctum cum Prudentia esse.* Observa, *quatenus potest.* Quidni addat? sequi, non assequi datur:

In Philebo, & alibi.

datur : atque ita Homerus :

----- *μετ' ἴχνια βαῖνε θεοῖο* : Odyss. α. & alibi.

----- *Divi vestigia pressit.*

Pressit dico, sed longo intervallo. longo? immenso abiunctus, pusillus hic, finitus, mortalis, ab illo maximo, infinito, æterno. Tamen imitatione aliqua, & *quatenus potest* : Iamblicho etiam caute adiectum. Εὐδαίμων, inquit, ἐστὶν ὁ θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ὅμοιος, τέλειος, ἁπλοῦς, καθαρός, ἐκ' ἐξηρτημένος ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς : *Beatus est, qui Deo pro virili sua est similis, perfectus, simplex, purus, à vita hac humana abiunctus.* Itaque idem Plato aiebat, διττὸν τὸ τέλος εἶναι. Τὸ μὲν μεθεκτόν τε καὶ πρῶτον, ἐν αὐ- Clem. Alex. II. Strō. τοῖς ὑπάρχον τοῖς εἴδεσι· Τὸ δὲ μετέχον ἐκείνου, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ δεχόμενον ὁμοιότητα. ὃ περὶ ἀνθρώπους γίνεται, τῶν μεταποιουμένους ἀρετῆς τε καὶ ἀληθινῆς φιλοσοφίας : *Duplicem Finem esse. Vnum Communicabilem & Primarium, qui est in ipsis Ideis. Alterum, qui ab eo participat, & similitudinem ab eo capit. Quod fit in hominibus, qui vindicant sibi & asserunt Virtutem, & veram Philosophiam.* Deus igitur, & in illo Ideæ, Primarius Finis : alter & noster, Virtute & Sapientia referre. Atque illud est, θεωρητικὸν ἀγαθόν, *Contemplativum Bonum* : quo *Fuga* illa à corpore tendimus. Alterum, est πρακτικὸν καὶ πολιτικόν, *Activum & Civile*, quod in Hominem cadit. Apuleius simile dictum

voluit, sed verbis quæ velum (an & vitium?) habent. *Vna Beatitudo est, cum ingenii nostri præsentia tutamur, qua perficimus: alia cum ad perfectionem vitæ nihil deest, ipsaque sumus Contemplatione contenti. Vtrarumque autem Felicitatum origo ex Virtute manat. & ad ornamentum quidem Ingenialis loci, id est, Virtutis, nullis extrinsecus eorum, quæ Bona dicimus, adminiculis egemus: ad usum autem Vitæ communis, corporis cura, & eorum, quæ extrinsecus veniunt, præsidiis opus est.* Cetera concinnasse mihi videor: in primis illis verbis hæreo, nisi quid Cicero facit & subvenit: *Summum Bonum est in Ingenii præstantia, quam Virtutem vocamus.* Neque lubet hic insistere: magis, cum eodem Apuleio, pro re nostra eloqui: *Sapientem, pedisequum & imitatorem Dei dicimus, & sequi arbitramur Deum, id est,* λόγον. AUD. Ita mihi quidem sequi Deum detur, ut hæc præclara, augusta, sancta: & unde ad profanos illos delata, aut illapsa? LIPS. Utrumvis. vel delata à Scriptoribus olim Sacris: vel illapsa, non sine Deo commovente. Clemens ille, quem sæpe advoco, velut pararium & conciliatorem utriusque (Divinæ & Humanæ) Philosophiæ: ille, inquam, ita censet. *Plato,* inquit, *hæc dixit.* εἴτε καὶ συνδραμόντως τῷ δόγματι τοῦ νόμου. αἱ γὰρ

[Margin: De Philosophia.]

[Margin: IV. De Fin.]

[Margin: II. Strõ. & adde August. De Civ. VIII. c. XI.]

μεγάλαι φύσεις, ὡς γυμναὶ παθῶν, εὐστοχοῦσί πως περὶ τὴν ἀλήθειαν. εἴτε καὶ παρὰ τινῶν τότε λογίων ἀναδιδαχθεὶς, ἅτε μαθήσεως ἀεὶ διψῶν: *Sive forte concurrens cum Divina legis doctrina: (solent enim* MAGNÆ NATURÆ, *& ab affectibus vacuæ,* SAGACITER COLLINEARE *& ſæpe* TANGERE VERITATEM:) *ſive idipſum è Sacris oraculis hauſit, utpote qui ſemper omnis doctrinæ cupiens ſitienſque fuit.* Quæ poſtrema paſſim de Platone ſcripta, inſpexiſſe libros noſtros, delibaſſe, & in uſum ſuum, an humani potius generis dicam, tranſtuliſſe. Sed & prior ſententia probabilis, imo mihi certe proba. Illuſtrat eiuſmodi æthereas aliquot mentes Deus, & fecit ab ævo, facietque in ævum. Nam Platonem omitto, Pythagoram quis in diverſa regione, & ante eum, ipſum hoc dogma docuit: Τέλος εἶναι, ὁμοίωσιν θεοῦ: *Finem eſſe, Deo aſſimilationem?* Quis? ille ipſe Deus. Sed iam finio de *Fine*, in Homeri divino (ita dicendum eſt) verſu:

Ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται, μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ. Iliad. α.

Quod breviter & rotunde efferam: *Deum audi, audiendus.* Fac, & Felicitatem hic atque alibi habes.

DIS-

DISSERT. XX.

Solam igitur Virtutem sufficere ad Beatitatem : nec Externa aut Fortuita requiri.

RAdicem Decretorum panximus: ecce *Truncum* ab ea adsurgentem, *In sola Virtute Summum bonum esse:* imo *Solam illam, Bonum esse.* Hæc dictio est, quæ fortem & virilem hanc Sectam ab aliis mitioribus aut mollioribus abiungit: quæ à terra, corpore, externis omnibus, ad animum, ad interna & æterna ducit. Dii boni, quantum hic dissensus, & contentionis? Agmine toto philosophi, & maximẹ Academici veteres, in quibus hac parte Aristoteles, incurrunt. Nam Epicureos, & totum id genus, omitto: quibus vel auditu exitiabile est hoc dogma. Nobis, bono sensu, bonum, optimum videtur: & sive cum Seneca, *maximum instrumentum Beatæ vitæ esse:* sive cum Catone Tulliano, *contineri eo non magis disciplinam Stoicorum, quam vitam fortunasque nostras.* Videamus, & ipsum nude primum ponamus, sine colore aut commendatione. *Summum Bonum est, quod Honestum est: & quod magis admirere, Solum Bonum est, quod Honestum est.* Ecce, utrumque illud habes,

Epist. LXXIV. III. De Finib. Sen. Epist. LXXI.

bes, à me positum: & priore adfirmato, alterum sponte consequetur. In *sola* dixi. Quidni? *Summum Bonum in Animo constituamus: obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessima transit. Non est summa Felicitatis nostræ in carne ponenda. Vides ne, ut reliqua omnia bono suo constant? vitem fertilitas commendat, sapor vinum, velocitas cervum. In homine quid est optimum? Ratio. hac antecedit animalia, Deos sequitur*: ergo ibi eius Bonum: ergo in Virtute. Itaque hominem, recto iudicio, ea sola parte æstimemus, qua homo est: cetera in exiguo, aut nullo, in hoc tribunali habeamus. Secundo, Bonum quærendum assignandumque, quod nostri arbitrii sit, & quod casu non adimitur, aut datur. Talis est sola Virtus. *Nam qui alia Bona iudicat, venit in Fortunæ potestatem, alieni arbitrii fit.* Itaque ut ii qui in hostili regione versantur, circumspiciunt, timent, agere avidi, aut pati anxii: sic isti, qui alibi hoc Bonum quærunt, palpitantibus, ut sic dicam, præcordiis vivunt: aut sollicite quærentes, aut magis custodientes. Et quale istud Bonum meum est, quod mihi non adscribam? quod industria, scientia, exercitatio mea non peperit? *Nihil stultius, quam aliquē eo sibi placere quod non fecit.* Tertio, Nec data permanent: velut deposita

Sen. Epist. LXXIV.

Epist. LXXVI.

Sen. Epist. LXXIV.

Ibid.

posita apud nos sunt, & abitura. At Bonum illud verum, solidum certumque est: quod nulla vis excutit, casus aut fraus subducit. Vide mihi, si ab iis Felicitas, angorem nostrum. Habere satagimus, non adepti dolemus, adepti timemus: movent erepta, solicitant eripienda.

Ibid. *Quemadmodum aves etiam inanis fundæ sonus territat; ita isti non ad ictum tantum exagitantur, sed ad crepitum.* Dii deæque, ubi igitur Libertas illa & Securitas, promissa Sapienti? Numquam consistent, Epicteti illo scito subverso:

Enchirid. cap. 1. & 11. τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν: *Rerum aliæ in nobis, aliæ extra nos sunt. In nobis, Appetitio, Declinatio, & Virtus Vitiumque. Extra nos, Corpus, Possessio, Gloria, Magistratus.* Et addit: Τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, ἐστι φύσει ἐλεύθερα, ἀκώλυτα, ἀπαρεμπόδιστα· τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀσθενῆ, δοῦλα, κωλυτά, ἀλλότρια; *Quæ in nobis, sunt Natura sua libera, non prohibenda, non impedienda; quæ extra, imbecilla, servientia, prohibenda, aliena.* O quam magna, quam paucis, Sacrorum quodam ritu dicit! Examina, & caput Sapientiæ in istis habes. Sapiens inter viros est, quibus tuta & quieta placent: pueri ad ludos, & ludorum missilia, currunt. Stat Fortuna & ea spargit: aliquis calcatur, opprimitur, eiicitur, pauci sine noxa capiunt, & nec illa ipsa integra aut salva.

ſalva. Quarto, Ad indignos, illorum quoque iudicio, quam ſæpe iſta eunt? leno opes, meretrix formam, improbus magiſtratum, latro valetudinem & robur habebit: & Bona hæc dicam, quæ ſæpe, imo plurimùm, in malos tribuuntur? Quinto, Animalia alia beatiora nobis, ſi ab his cenſemur. Certe corporis pleræque dotes, maiores aut firmiores in iis conſpiciuntur. Quid quod cibi, potus, Veneris voluptate facilius & ſincerius fruuntur, ſine pudoris aut pœnitentiæ metu? Sexto, Virtutes pereunt, ſi ea ſententia vivit. An ego Fidem, Iuſtitiam, Fortitudinem colam; & opinata illa bona, opes, famam, gratiam, ipſam vitam, relinquam? Incidunt enim hi caſus: & ſæpe aut ab his abeundum eſt, aut illæ deſerendæ. Quod ut fiat; parum prompte & à reſpectantibus fiet, quaſi ob maius bonum minora, ſed tamen bona, omittentibus. Septimo, de ipſo Deo & Providentia male exiſtimemus neceſſum eſt, ſi hæc Bona. *Quia multa incommoda iuſtis viris accidunt: & item, quia quidquid nobis dedit, breve & exiguum eſt, ſi compares mundi totius ævo.* Ita ingrati divinorum munerum interpretes erimus: & cur huic, cur hoc, dedit & non dedit? At qui illud Summum, ſolum etiam bonum habet: reſiſtit, & ut plenus acquieſ- Sen. Epiſt. LXXIV.

acquiescit, quia ultra non est locus. Denique ut à Fine nostro argumenter, *Naturam sequi*, id est, *Deum*, volumus: at sola Virtute (ut Stoice loquar) Deus censetur: externa certe ista non habet. Quod si ea Bona: itane ipsi illi Bono non damus? aut homo felicior erit, cui hæc & illa damus? Plura dici possunt: & quædam obduci, scio: sed nobis propositum Decreta explanare magis, quam adfirmare. Etsi hic quid dubitem? sicut Solem illum, cum ortus est, videmus

Convestire sua perfundentem omnia luce,

convestire, sed & demulcere: ita hic dixerim, fulgorem eius sententiæ statim honestiores quasque animas pervadere, & persuadere. Itaque vetus ea, non novitia est. Brachmanes apud Indos (quorum hodie genus & nomen perseverat)
Strabo, Lib. XV. censebant: ἀγαθὸν ἢ κακὸν μηδὲν εἶναι τῶν συμβαινόντων ἀνθρώποις. οὐ γὰρ ἂν τοῖς αὐτοῖς τοὺς μὲν ἄχθεσθαι, τοὺς δ' αὖ χαίρειν, ἐνυπνιώδεις ὑπολήψεις ἔχοντας: *Bonum aut Malum nihil esse eorum, quæ hominibus accidunt aut eveniunt. non enim fore, ut iisdem alii angerentur, alii lætarentur, somniorum similes conceptus habentes.* Quid Cynici? aperte, Αὐτάρκη τὴν ἀρετὴν πρὸς εὐδαιμονίαν, μηδενὸς προσδεομένην, ὅ, τι μὴ Σωκρατικῆς ἰσχύος: *Sufficere Virtutem ad Beatam vitam, nullo indigentem,*

tem, nisi Socratico robore. Quam additiunculam interpreter, requiri tantum constantem Sapientiam, & Sapientem Constantiam, ad viri illius exemplar. Ipse Plato ita sensisse quibusdam visus: & *Aristo Stoicus* (ait Clemens) *tres libros olim scripsit, hoc titulo,* ὅτι κατὰ Πλάτωνα, μόνον τὸ καλὸν ἀγαθόν: *Quod iuxta Platonem, solum Honestum Bonum.* Sed Hebræi, & nostri etiam, non aliter. Quæ mens, nisi ista, Psalmographi regis? *Beati, immaculati in via:* virtuti adiuncti, vitiis alieni. Quæ eius filii? *Venerunt mihi omnia pariter cum Sapientia, & innumerabilis Honestas per manus illius.* Planissime hoc dictum, quod Comicus etiam noster voluit: v.Strō. Psal. CXVIII. Sap. c. VII.

Virtus omnia in se habet, omnia adsunt
bona
Quem penes est Virtus. Plaut. Amphi.

Et alibi Hebræus sapiens: *Beatus vir, qui in Sapientia moratur.* Iam de nostris, Clemens audiatur: Ναὶ μὴν, μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν, οἶδεν ἡ βάρβαρος φιλοσοφία, καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν. ὁπηνίκα ἂν εἴπῃ· Ἰδοὺ, δέδωκα πρὸ ὀφθαλμῶν σου τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον· ἐκλέξαι τὴν ζωήν. Τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν, ζωὴν καλεῖ, καὶ καλὸν τὴν τούτου ἐκλογήν. Ἀγαθοῦ δὲ καὶ ζωῆς ἓν τέλος, τὸ φιλόθεον γενέσθαι. v.Strō. *Atqui solum bonum Honestum esse, novit & Barbara* (id est, Iudæa & nostra) *Philoso-*

losophia: itemque, Virtutem sufficere ad
Deut. XXX. *Felicitatem. ubi dixit: Ecce dedi ante oculos tuos Bonum & Malum, Vitam & Mortem. elige Vitam. Nam Bonum quidem Vitam appellat, & Honestam eius electionem. Vtriusque autem Finis idem, Dei amantem & verentem esse.* Denique addit: ταῦτα θρυλλοῦσιν οἱ Στωϊκοί: *hæc iactant assidue Stoici:* ut videas, eum nostris istis Sacra pariare. Quid autem Ambrosius? Sæpe etiam Stoicus, ut observavi. hic quidem palam: *Nihil Bonum*, inquit,
II. Offi. c. III. SCRIPTURA, *nisi quod Honestum, asserit: Virtutemque in* OMNI RERUM STATU *beatam iudicat: quæ neque* AUGEATUR *corporis Bonis, vel externis, neque* MINUATUR *adversis.* An potuit Zeno capitalia ista Dogmata disertius efferre? Nemesius etiam, ab illo ævo Emisæ E-
Libro De Natura hom. c. XLIV. piscopus: *Virtutes cum sola, tum cum aliis coniuncta, hominem beatum reddunt. Cum aliis, in latitudine: per se, in circumscriptione. Nam eorum quæ sunt, partim circumscripte intelliguntur, ut Bicubitum: partim in latitudine, ut Acervus. Nam de Acervo si duos modios demas, quod relinquitur, Acervus est: item Beatitudini in latitudine intellectæ, si detraxeris Corporis & Externa bona, solasque Virtutes reliqueris, nihilominus Beatitudo manet.*

DIS-

DISSERT. XXI.

Aliquid in hac re contra Academicos: & non venire in Boni nomen Externa.

MAGNIFICA igitur, atque etiam vera ista sententia: teneamus, sciamusque, *Vnam hanc esse viam ad tuta vadenti, & Externa despicere, & Honesto contentum esse.* AUD. Inclino equidem, sed Academiæ veteris auctoritas etiam retinet: cui visum, *In una quidem Virtute positam Beatam vitam, non tamen Beatissimam, nisi adiungerentur & Corporis bona, & cetera ad virtutis Vsum idonea.* Et hercules rationem habere sententia videtur. Nonne enim *Naturam sequi* consentimus, in via hac Felicitatis? Atqui Corporis bona, sive in Toto eo, ut Valetudo, & Robur; sive in Partibus, ut Sensuum integritas, Pedum celeritas: illa, inquam, omnia & singula commendat conciliatque mihi Natura. Iam Externa bona, Usui virtutis an non palam necessaria, aut certe commoda, & decora? Itaque merito eorum adiectio, Beatæ vitæ adiicere videatur; & detrahere, detractio. LIPS. Non nescimus, hæc & Academicorum & Peripateticorum esse: qui, ut noster ait, *longe lateque Felicitatis humanæ terminos ponunt.* Ille idem de iis:

Sen. epist. LXXIV.

Cic. I. Acad.

De Benef. V. c. XIII.

Xeno-

Epist. LXXXV. *Xenocrates & Speusippus putant, Beatum vel sola Virtute fieri posse: non tamen Vnum bonum esse quod Honestum est.* Id est, alia etiam Bona venire in numerũ, & pondus addere, & attollere vel deprimere Feli-
Epist. XCII. citatis hanc lancem. Itaque *Sapientem quidem beatum: summum tamen illud Bonum non assequi, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant.* Quid, quod inter ipsos Stoicos aliqui in hanc partem
Ibid. eunt, aut vergunt? *Antipater, inter magnos sectæ huius auctores, aliquid se tribuere dicit Externis, sed exiguum admodum.* Ita vides, facile nos homines à vulgo aut opinione abduci, & cottidiano velut contactu etiã Sapientiæ Studiosos attaminari. Quid autem veri illi nostri? obnixi resistunt, & nulla Bona, præter Animi, agnoscunt. Nam si semel hæc admittis, & vel rimam leviter aperis: quis finis aut modus erit? agmine irrumpent, & minima momentum poscent & facient in Beata vita. Facient? iam fecerunt. Ari-
Ethic. ad Nicom. I. c. VIII. stotelem audi: Ἀδύνατον, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν ἀχορήγητον ὄντα. πολλὰ γὰρ ἂν πράττεται καθάπερ δι' ὀργάνων, ἢ διὰ φίλων, καὶ πλούτου, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. Ἐνίων δὲ τητώμενοι, ῥυπαίνουσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους. Οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς, ὁ τὴν ἰδέαν παναίσχης ἢ μονώτης καὶ ἄτεκνος: *Fieri non potest, certe ægre, ut bona aliquis faciat sine instructo & apparatu.*

ratu. Multa enim velut per organa facienda ſunt, amicos, opes, civilem gratiam aut potentiam. Qui autem aliquibus carent, maculant & fœdant Beatitudinem: ut qui Nobilitate, qui Prolium copia aut bonitate, qui Forma. Non enim plane felix eſt, facie turpis, ignobilis, aut ſolitarius & improlis. Deus bone, Nobilitatem, Proles, Formam etiam, venire in hunc cenſum? Da veniam, Lyceum, & tu eius antiſtes: parum generoſi aut viriles ſunt iſti ſermones, ut ſint veri. At enim plenam Felicitatem quærunt, & cui nihil abſit. Nos una. An non talis eſt, quam fecit Virtus? *Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt.* Quid minuta hæc congeris. quæ melius aliquod altiuſque ingenium vel ſine doctrina contemnat? *Non poteſt in hac claritate Solis ſcintilla habere momentum.* Simile de Valetudine, atque illis Corporeis dico. animi & Virtutis adſpectu, *tam puſilla eſſe, ut non conveniat illis Boni nomen.* Quid autem Fortunæ? magis: & *nihil Bonum nobis videatur, quo quis & male uti poſſit.* Ambigua iſta ſunt, & dubiæ, ut ſic dicam, ſanitatis: nec *niſi cum honeſte adminiſtrata ſunt, Bona eſſe incipiant.* Quam multi viribus, opibus, forma, in

Sen. epiſt. LXXIV. Epiſt. XCII. Epiſt. CXVIII. Epiſt. CXX. Epiſt. CXVIII.

ſuam

ſuam alienamque perniciem ſunt uſi? At enim, *Secundum naturam* ſunt, ut aiebas. Fateor: atque ideo etiam, ſi non expetam, petam. *Quidni? non quia Bona ſunt, ſed quia ſecundum Naturam ſunt: & , quia Bono à me iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc Bonum? hoc unum, bene eligi.* Valde iſta notanda: non ſunt, ſed fiunt Bona, à bene eligente & utente: id eſt, à Prudentia mea & Virtute, quæ ſola *perfectum Bonum eſt, cuius contactu alia quoque Bona fiunt.* Neque aliter Plato cenſuit. pro cuius mente Apuleius: *Corporum ſanitatem, Vires, Indolentiam, ceteraque eiuſmodi Bona extraria, item Divitias, & quæ Fortunæ commoda dicimus, ea non ſimpliciter Bona nuncupanda eſſe. Nam ſiquis ea poſſidens, uſu ſe abdicet, ea ſibi inutilia erunt: ſiquis autem eorum uſum converterit ad malas artes, ea illi etiam noxia videbuntur.* Et contra eſt, in iis quæ mala corporis aut externa cenſentur: quæ Bona bonus animus facit. Ille eſt, ait Salluſtius, *dux atque imperator vitæ mortalium. qui ubi Virtutis via ad gloriam graſſatur, abunde pollens potenſque eſt, neque Fortunæ eget.* Agnoſcis hæc Stoica? reponit: *Corporis & Fortunæ bonorum uti initium, ita finis eſt, omniaque orta occidunt, & aucta ſeneſcunt. Animus incorruptus, æternus, rector humani*

Epiſt. XCII.

Epiſt. CXVIII.

De Philoſ.

mani generis, agit atque habet cuncta, neque ipse habetur. O rectæ & erectæ voces (audacter dicam) præ multorum, qui Philoſophi titulum inſcribunt! audiamus: & cum Helvidio (apud alterum Hiſtoricum) *doctores Sapientiæ ſequamur, qui ſola Bona quæ Honeſta, Mala tantum quæ Turpia: Potentiam, Nobilitatem, ceteraque extra Animum, neque Bonis neque Malis adnumerant.* Tac. IV. Hiſtor.

DISSERT. XXII.

Quæ igitur Bona? atque ea ſubtiliter, & Στοϊκῶς diviſa.

AUD. Audiamus. qui tamen firmiter & ſecure poſſumus, niſi diſtincte Bona Malaque norimus? Ea, meo animo, tibi explicanda ſunt, & finibus ſuis limitibuſque claudenda. LIPS. Æquum oras. etſi *Ethicorum* hic proprie locus eſt: tamen notare hic opus, aut in his ſequentibuſque natare. Socrates ille olim *hanc* SUMMAM *dixit eſſe* SAPIENTIAM, BONA MALAQUE DISTINGUERE. Sen. epiſt. LXXI. Vere. quia ſine ea notitia, nec illa appetere aut ſequi recto pede liceat, nec hæc fugiſſe. Itaque quod apud Homerum ille gloriatur:

---- νοέω καὶ οἶδα ἕκαστα
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια:

----- *novi & scio* SINGULATIM
Quæ Bona, quæ Mala sint:
monitum & exemplum Sapienti est, quid præstet. Faciamus igitur: ego pro copia captuque meo definiam, dividam singu-
In Zen. la, & subiiciam ut in tabella. Τῶν ὄντων, ait Laertius, φασὶ τὰ μὲν ἀγαθὰ εἶναι, τὰ δὲ κακά, τὰ δὲ οὐδέτερα: *Eorum quæ sunt, dicunt* (Stoici) *alia* BONA *esse, alia* MALA, *alia* NEUTRA. Satis laxe, *Quæ sunt*: restringo ad hanc materiem, id est, quæ in vita & Moribus sunt, aut circa. Quid igitur BO-
Epist. CXVIII. NUM? Seneca: *Finivit hoc alius, alio modo. Quidam ita: Bonum est, quod invitat animos, quod ad se vocat. Huic statim opponitur: Quid si invitat quidem, sed in perniciem? Scis quam multa Mala, blanda sint.* Respondetur. *Verum & Verisimile inter se differunt ita. Quod Bonum est, Vero iungitur: non est enim Bonum, nisi Verum est. At quod invitat & allicit ad se facie, Verisimile est: surrepit, solicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum est, quod appetitionem sui movet: vel, Quod impetum animi ad se tendentis movet. Et huic idem opponitur. multa enim impetum animi movent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi, qui sic finiverunt. Bonum est, quod ad se impetum animo, secun-*
II. De Finib. *dum Naturam, movet.* Cicero varie etiam definit, aut tangit definiri: *Bonum,* inquit,

inquit, *si opus fuisset, definisses, aut Quod esset natura appetendum; aut Quod prodesset, aut Quod iuvaret.* Quæ prima definitio cum ultima Senecæ in re consentit: sicut & alia, quam Cato apud eum prodit. *Boni,* inquit, *definitiones paullum opido inter se differunt, & tamen eodem spectant. Ego assentior * Diogeni, qui Bonum definierit, id quod esset Natura absolutum.* At aliæ Stoicorum, cum ultimis Ciceronis fere conveniunt: & Laertii hanc habe. Ἀγαθὸν δὲ κοινῶς μὲν, τὸ ὄφελος· ἰδίως δὲ, ἤτοι ταὐτὸν, ἢ οὐχ ἕτερον ὠφελείας: *Bonum communiter est, quod Vtile: proprie autem, sive ipsum istud, sive ab eo non diversum.* In quibus verbis *Vtile* dicunt, ipsam *Virtutem: non diversum, Hominem bonum,* aut *Amicum.* Sed nota igitur & character Boni præcipuus, prodesse. Ita Clemens germanissimus sæpe Stoicus: Τὸ δὲ ἀγαθὸν, ᾗ ἀγαθόν ἐστιν, οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἢ ὅτι ὠφελεῖ: *Bonum igitur, qua Bonum, nihil aliud quam prodest.* Quod in Deo videre est, summe Bono, & iuvante semper Patre. Et quia igitur utile, hinc illæ aliæ definitiones ab effectu: *Quod ad se invitat: Quod sit expetendum,* & tales. Alia etiam mox in Laertio: Ἄλλως δὲ, οὕτως ἰδίως ὁρίζονται τὸ ἀγαθὸν, τὸ τέλειον κατὰ φύσιν λογικοῦ: *Aliter vero & sic definiunt proprie Bonum, Quod absolutum sit secundum Naturam partis*

III. De Finib.

* *Babylonio.*

Sext. Emper. Adverſ. Math. & Pyrrhon. Hypot. III. c. XX.

Lib. I. Pædag. c. VIII.

partis Rationalis. Est superior ipsa Diogenis, nisi quod de *Rationali* additum, rei explicandæ aut terminandæ. Nam simpliciter *Secundū naturam* si dicas: videatur cavillo locus, & infantibus etiam Bonum esse. Hoc negant. Seneca huc ducendus: *Quid est secundū Naturam? quod contingit & protinus nato; non dico Bonū, sed initium Boni.* (illa semina, de quibus dictum.) Pergit. *Atqui non magis infans adhuc Boni capax est, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem Bonum in istis non est? quia nec* RATIO. *Ob hoc in infante quoque non est, nam & huic deest. Est aliquod Irrationale animal; est aliquod, nondum Rationale; est Rationale, sed inperfectum. In nullo horum, Bonum: Ratio istud secum adfert. Quid ergo inter ista, quæ retuli, distat? Numquam erit Bonum in eo, quod Irrationale est: in eo, quod nondum Rationale est, tunc esse Bonum non potest: in imperfecto, iam potest esse Bonum, sed non est.* Vis breviter hæc me complecti? In *Irrationali*, ut Bruto, numquam Bonum est: *nondum Rationali,* ut Puero, iam non est: in Imperfecto, ut adulto, sed indocto, iam potest esse, sed non est. quare? quia (iterum Seneca) *hominis Bonum non est in homine, nisi cum in illo* RATTIO PERFECTA *est.* Antea satis diximus de *Consummata* & *Absoluta*

Epist. ult.

Ibid.

soluta Ratione: quæ sola dux ad Bonum, id est, Virtutem. Et iam ex istis vides, cur in Definitione additum, *partis Rationalis.* Atque hic subsisto: pergo, an refræno gressum, & regredior? Ostendunt enim se & offerunt *Divisiones* aut *Distinctiones:* quæ pro Stoico quidem sensu, nescio an pro tuo sint: tenuia quædam aut subtilia, ut verum fatear: non tamen futilia aut inutilia, siquis rectum pedem aut mentem ad illa profert. Age, ponamus obiter & lustremus: eligamus etiam, siquid ad nostrum illum (*Senecam* scis me dicere) aut priscos auctores, qui hodie in manibus, facit. Multiplex & intricata Divisio est (Stoicorum propria hæc acumina:) sed ego disponam & seiungam, quæ tenebras aut confusionem habeant mixta. Videsis, & patienter, si non libenter, hæc audi. Prima distinctio:

BONUM trifariam dicunt:

- I. *A quo Vtilitas.* ut est Virtus. Græce efferunt: ἀφ᾽ οὗ συμβαίνει ὠφελεῖσθαι. *atque hoc, ut à prima caussa.*
- II. *Per quod Vtilitas:* ὑφ᾽ οὗ συμβαίνει ὠφελεῖσθαι: ut iterum *Virtus*, & amplius, *secundum eam Actiones.*
- III. *Quod potest Vtile esse.* sive, uno verbo, *Vtile:* τὸ οἷον ὠφελεῖσθαι: ut dicta iam duo, iterumque *Amicus, Vir bonus, Dii & Dæmones.*

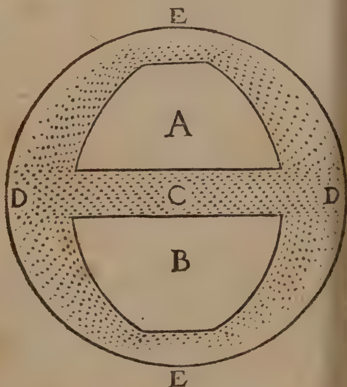
Vides quæ *Bona*, & quo sensu graduq; dicantur: ex quibus *Virtus* omnia permeat: permeat? imo & contactu suo omnia facit. Nam illa οἷον πηγῆς ἔχει χώραν: *fontis vicem habet*: ab ea rivi & aquæ, & quidquid irrigat, humectat, & à se atque ex se fæcundat. Hæc ista è Stobæanis colliges, & Sex. Empirico: licebat & ex Laertio, nisi mutila in eo legerentur. Verba eius:

In Zenone. Αὐτήν τε τὴν ἀρετὴν, καὶ τὸ μετέχον αὐτῆς ἀγαθὸν, τριχῶς λέγουσι. οἷον, τὸ ἀγαθὸν ἀφ᾽ οὗ συμβαίνει

A. *Terra nostra Septemtrionalis.*

B. *Terra Australis opposita.*

C. *Oceanus sub zona torrida: ab O-riente in Occasum.*

D. *Oceanus ad polos.*

E. *Est autem hoc Terræ hemisphærium: totidem partes infra, & pari ...*
Ita quattuor in universum.

* * * ὡς τὴν πρᾶξιν τὴν κατ' ἀρετήν. ὑφ' οὗ δὲ, * * ὡς τὸν σπουδαῖον τὸν μετέχοντα τῆς ἀρετῆς. *Ipsam Virtutem & quod eius participat, trifariam dicunt. Vt, Bonum à quo contingit * * sicut Actionem secundum Virtutem. Per quod * * uti Virum bonum consortem Virtutis.* Itane *trifariam*? atqui bifaria tua est divisio, nec ultra. Ipsa exempla peccant: & ubi notulas posui, scito defectus esse, facile è iam dictis explendos. Altera Divisio:

BONORUM alia	I.	*In Animo*, ut *Virtutes, Boni habitus, & laudabiles Actiones.*
	II.	*Extra eum.* ut *Amici, Discipuli*, & similia.
	III.	*Neutra.* ut *Viri probi, & virtutes adepti.*

Hæc quoque Divisio ex Stobæo, & Sexto: itemque exempla. In istis variare aliquid Laertius videtur, præsertim in extremo: an explicare? Tu eum vide. Tertia Divisio, sive Sub-divisio:

BONORUM quæ IN ANIMO, alia	I.	*Affectiones esse.* ut *Virtutes omnes.*
	II.	*Habitus, non affectiones.* ut *Studia.*
	III.	*Neutra.* ut *Actiones secundum Virtutem.*

Hæc in Stobęo: iterum Laertius aliter, & in ordine aliquid turbat. Τῶν inquit, περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν τὰ μέν εἰσιν ἕξεις, τὰ δὲ διαθέσεις, τὰ δ' οὔτε ἕξεις οὔτε διαθέσεις. διαθέσεις μὲν, αἱ ἀρεταί· ἕξεις δὲ, τὰ ἐπιτηδεύματα. οὔτε ἕξεις οὔτε διαθέσεις, αἱ ἐνέργειαι. *Bonorum in animo alia sunt Habitus, alia Affectiones,* (sive quis mavult, *Constitutiones*) *alia Neutrum. Constitutiones, Virtutes. Habitus, Studia. Neutrum, Actiones.* Quarta divisio.

BONORUM alia:
- I. *Finalia*, Græce τελικὰ: ut *Gaudium, Fiducia, & ex Virtute Actiones.*
- II. *Efficientia.* ut *Prudens vir, & Amicus.*
- III. *Vtrumque.* ut *Virtutes omnes.*

III. De Finib. Ita Stobæus: & cum eo Cato apud Ciceronem. *Sequitur illa divisio, ut Bonorum alia sint ad illud Vltimum pertinentia;* (*sic enim appello quæ* τελικὰ *dicuntur*) *alia autem Efficientia, quæ Græci* ποιητικά; *alia Vtrumque. De Pertinentibus, nihil est Bonum, præter Actiones honestas; de Efficientibus, nihil præter Amicum; sed & Pertinentem & Efficientem, Sapientiam volunt esse. Nam quia Sapientia est conveniens Actio, ex illo pertinenti genere est; quod autem honestas Actiones affert & efficit,*

cit, ideo Efficiens dici potest. Discrimen aliquod in exemplis vides: præsertim ultimo. sed nempe Sapientia Virtus est, & contra. Rationem etiam illam Tullianam ex Stobæo licet illustrare: Αἱ δὲ ἀρεταὶ πᾶσαι καὶ ποιητικά ἐστιν ἀγαθὰ, καὶ τελικά. καὶ γὰρ ἀπογεννῶσι τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ συμπληροῦσι, μέρη αὐτῆς γινόμενα. *Virtutes omnes sunt Efficientia & Pertinentia Bona. Efficientia, quia gignunt faciuntque Felicitatem; Pertinentia, quia eam implent, cum partes eius sint.* In Laertio hæc ipsa: sed iterum cum defectu, qui apparet inquirenti. In ultimis est (ut compendifaciam recitare:) ποιητικὰ δὲ καὶ τελικὰ εἶναι ἀγαθά. * καθὸ γὰρ ἀποτελοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ποιητικά ἐστιν ἀγαθά. καθὸ δὲ συμπληροῦσιν αὐτὴν, ὥστε μέρη αὐτῆς γίνεσθαι, τελικά. *Efficientia & Finalia esse Bona. * Quatenus enim perficiunt Felicitatem, Efficientia esse: quatenus complent eam, ut eius partes, Finalia.* Inserenda vox: ἀγαθὰ, ἀρετάς: *Virtutes.* Senecæ etiam locus est, qui huc faciat: *Sed ut removeas illa, quæ aut Summa bona sunt, aut summorum Efficientia:* & in isto genere Virtutes habet. epist. clx.
Ex hac igitur divisione lucem istis demus, & simul discamus, primo & vere Bona non nisi Virtutes esse, alia ex communione. Ita Iustitia Bonum est, non quia Virtutem habet: ipsa est enim Virtus: ἀλλὰ τῷ αὐτὴν καθ' αὑτὴν (Clementis verba)

verba) ϰὴ δι' αὐτὴν ἀγαθὴν ἐστ: *sed quod ipsa per se, & ex se bona est.* Deinde secundario, Iustum esse, Bonum; quia ex ea manat participatque. Ideo ridere libeat quæstiunculam in Seneca: *An verum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam Bonum non esse.* Et ratiunculas dat, quas piget reponere. Quin tu & illi serio loquimini, Bonum esse, quia adfine & consors illius Boni? Prima divisio nostra rem conficiet: pro meo quidem sensu. Satis de BONIS: etiam MALIS, quia eadem ista inverte, & quadrant omnia, *Definitiones, Divisiones, Exempla.*

Epist. CXVII.

DISSERT. XXIII.

Quæ Adiaphora, sive Neutra? quæ in iis Producta, & Reiecta? aliaque tenuiter inquisita.

TRANSEO ad tertium membrum, quod NEUTRA continebat: id est, neque *Bona*, neque *Mala*. Hoc illud est, in quo confligunt & gradum conferunt Academici ac Peripatetici cum Stoicis: qui ista ipsa BONA appellant, sed modificantes, *Bona Corporis, aut Externa*: nostri pernegant, nec nisi *Neutra, Media, Interiecta*, creberrime *Indifferentia* ea dicunt. Diligentissime hanc partem percoluerunt: tum ob dictam pugnam, tum

quia

quia Aristo Chius, Pyrrho & adseclæ aliam ἀδιαφορίαν, *Indifferentiam*, inducebant: qui ita in sola Virtute & Vitio omnia ponebant, ut rerum dilectu sublato, *cetera pro nihilo haberent: & inter optime Valere, & gravissime Ægrotare, nihil prorsus dicerent interesse.* Idem in Pauperie, Opibus, aliisque externis: quorum nihil esset alteri præ- aut post-ponendum. Fatua, & tamen pervicax sententia. contra quam etsi Cicero aiat *iampridem desitum esse disputari:* tamen post illum profecto vixit, imo floruit, & *Sexti Empirici* subtiles libri super ea exstant. Quid, quod Favorinus Gallus philosophus, Hadriani ævo, in hac secta fuit? qui usque eo *Epochen produxit, ut negaret vel illud intellectu comprehendi, Solem esse.* Ob hos igitur & tales, Stoici *Adiaphora* curiose & subtiliter examinarunt: & varias Divisiones ac Discrimina dederunt. Iterum te convenio, indulge; & patienter, vel sectæ & Senecæ caussa, hæc audi. Primo notant,

Cic. 11. De Fin. & alii.

Ibid.

Galen. contra Acad.

ADIAPHORA bifariam dici:

- I. *Quæ Bona, nec Mala sunt: neque ad Felicitatem aut Infelicitatem conducunt.* ut *Sanitas, Opes, Gloria*, & similia.
- II. *Quæ nec Appetitum, nec Declinationem movent* (Græci significanter, μήτε ὁρμῆς μήτε ἀφορμῆς κινητικά:) ut *Pares in capite capillos habere, aut impares.*

Ita Laertius, & Stobæus. At Sextus, *trifariam* vult dividi: & præter duos modos dictos, hunc inseruit: *Adiaphorum, ad quod quidem fertur Appetitio, sed non magis ad hoc quam illud. ut, Drachmis duabus positis charactere & nitore paribus, cum alteram oporteat eligere, & velim, non magis ad hanc quam ad illam feror.* Parvi hoc est: illud moneo, Senecam discrimina duo dicta tangere, atque ipsum ibi exemplum. Epist. LXXXII *Est & horum, quæ appellamus Media, grande discrimen. Non enim sic Mors indifferens est, quomodo Vtrum capillos pares habeas: Mors inter illa est, quæ Mala quidem non sunt, tamen habent Mali speciem.* Moneo amplius, de solo priore genere sermonem nobis esse: id est, de iis,

iis, quæ Felicitatem, aut contra, tangunt: quæque Græci dicunt, τὰ μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν: *interiecta & media inter Bona Malaque.* Ad fines enim alterutrius veniunt, & speciem eorum habent: re autem ipsa, οὔτε ὠφελεῖ, οὔτε βλάπτει: *neque iuvant, neque lædunt*: ergo vere sunt *Neutra*. De his igitur videamus, iterumque dividamus. Sunt enim Stob. Laert.

ADIAPHORA alia
- I. *Secundum Naturam.* ut *Sanitas, Robur, Sensuum integritas.*
- II. *Præter Naturam.* ut *Morbus, Imbecillitas, Mutilatio.*
- III. *Neutra.* ut *Imaginatio* talis, aut *Visum.*

Iterumque: *Secundum aut Præter Naturam*

ADIAPHORA alia
- I. *In Animo*: ut *Ingenium.*
- II. *In Corpore*: ut *Sanitas.*
- III. *Extra*: ut *Liberi.*

Ex his, *Animi* semper præferenda *Corporis*: & hæc iis, quæ *Extra*. Iterum autem, & præcipui usus Divisio:

ADIA-

ADIAPHORA alia sunt
- I. *Producta, quæ Æstimationem habent.* ut *Ingenium, Sanitas.*
- II. *Reiecta, quæ Deæstimationem.* ut *Stupor, Morbus.*
- III. *Neutra, quæ non hanc, non illam.* ut *Digiti motus.*

Hæc sunt illa olim celebrata Προηγμένα ϗ Ἀποπροηγμένα Zenonis. Has enim voces primus ille huic rei producit & apposuit: ut Differentiam inter ipsa Indifferentia aperiret. Quid enim? Mors & Vita eadem, aut æstimatione eadem? Opes & Inopia? Valetudo & Morbus? Igitur Stoico more divisit subtilius: & quædam

III De Finib. Προηγμένα dixit, Latine Cicero *Producta* sive *Promota*, ad verbum; ad sensum, *Præposita* sive *Præcipua.* quia eminent; & in eligendo aliis anteponuntur. Adversa autem istis dixit Ἀποπροηγμένα, quæ idem Cicero (pro sensu, non pro voce) *Reiecta.* Caussa horum nominum, ex ipso Zeno-

Cicero ibid. ne, hæc est. *Vt*, aiebat, *nemo dicit in regia Regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est* προηγμένον,) *sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proxime accedit ad regium Principatum: sic in vita, non ea quæ primario loco sunt,*

sed

ſed quæ ſecundo προηγμένα *nominentur.* In Stobæo ipſa, niſi fallor, Zenonis verba: Οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν εἶναι προηγμένον, διὰ τὸ τὴν μεγίστην ἀξίαν αὐτὰ ἔχειν. τὸ δὲ προηγμένον τὴν δευτέραν χώραν καὶ ἀξίαν ἔχον, συνεγγίζει πως τῇ τῶν ἀγαθῶν φύσει. οὐδὲ γὰρ ἐν αὐλῇ τὸ προαγόμενον εἶναι τὸν βασιλέα, ἀλλὰ * τὸν μετ' αὐτὸν τεταγμένον. *Nulla Bonorum inter producta eſſe. habent enim maximam dignitatem. At Productum ſecundum locum & dignationem obtinet, & quadamtenus Bonorum naturæ accedit. Nam nec in Aula Regem produci aut Promoveri dicimus, ſed eum qui proximum ab eo locum habet.* Quæ igitur ſunt iſta *Producta?* Laertius breviter: Προηγμένα, τὰ ἀξίαν ἔχοντα: Ἀποπροηγμένα, τὰ ἀναξίαν. *Producta, quæ æſtimationem habent: Reiecta, quæ Deæſtimationem, ſive Non-æſtimationem.* Itaque opponuntur. Cicero declarabit, in perſona Catonis: *Indifferentium alia Æſtimabilia eſſe, alia Contra, alia Neutrum. Quæ æſtimanda, eorum in aliis ſatis eſſe cauſſæ quamobrem quibuſdam Anteponerentur: ut in valetudine, integritate ſenſuum, vacuitate doloris, divitiis, gloria: alia autem, non eſſe eiuſmodi. Itemque eorum, quæ Nulla æſtimatione digna eſſent, partim ſatis habere cauſſæ quamobrem reiicerentur: ut dolorem, morbum, ſenſuum amiſſionem: partim Non. Atque hinc exortum eſſe illud, quod Zeno*

* Ita hæc lego.

III. De Finib.

no Προηγμένον, *contraque quod* Ἀποπροηγμένον *nominavit.* Divisio est clara, & magis è Stobæo. Τῶν ἀξίαν ἐχόντων, τὰ μὲν ἔχειν πολλὴν ἀξίαν, τὰ δὲ βραχεῖαν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀναξίαν ἐχόντων, ἃ μὲν ἔχειν πολλὴν ἀναξίαν, ἃ δὲ βραχεῖαν. τὰ μὲν πολλὴν ἔχοντα ἀξίαν, προηγμένα λέγεσθαι, τὰ δὲ πολλὴν ἀναξίαν, ἀποπροηγμένα. *Æstimabilium alia multam æstimationem habent, alia pauxillam. Similiter Deæstimabilium, alia multam non-dignationem, alia pauxillam. Quæ multam Æstimationem, Producta dici: quæ multam Deæstimationem, Reiecta.* Plane hæc cum Cicerone consentiunt: an Cicero ipse alibi secum?
1.Acad. Nam scribit, item ex Zenonis scito: *Quæ nec Bona nec Mala sunt, ex iis quædam Secundum naturam dicebat; alia naturæ Contraria, alia Media* sive *Neutra. Quæ Secundum naturam, ea Sumenda, & quadam Æstimatione dignanda dicebat: contraque, Contraria. Neutra autem, in medio relinquebat, in quibus nihil ponebat momenti. Quæ essent Sumenda, ex iis alia Pluris esse Æstimanda; alia Minoris, quæ Pluris, ea Præposita appellabat: Reiecta autem, quæ Minoris.* In his verbis ultimis palam *Reiecta* (ea sunt Ἀποπροηγμένα) ponit inter ea quæ *Secundum Naturam*, quæ *Sumenda*, & *Æstimanda*, etsi *Minoris.* Ego parum hæc capio, & sunt ex diametro prioribus adversa: tu vide. Fateor aliquid

aliquid in Sexto pro hac mente videri, ut Latina quidem verſio eſt. nam Græca vidi numquam. Ibi iſta: *Stoici ex Indifferentibus alia aiunt* προηγμένα, *Promota ſive Præpoſita: alia* ἀποπροηγμένα, *Remota ſive Reiecta. Et illa eſſe, quæ ſufficientem habent dignitatem: ut Sanitatem, Divitias. Iſta,* (Reiecta) *quæ non habent ſufficientem dignitatem: ut Paupertatem, Morbum. Neutra autem, ut eſt Extendere digitum aut contrahere.* Ita ibi quidem Sextus: an ſatis conſiderate, aut vere? Nam ſi illa *Reiecta*, quæ *pauxillam*, ut Stobæus, *dignitatem habent*: quo numero Sexto eſt *Dolor, Morbus*? quid igitur quæ *Non dignationem* habent? quæ illa, aut quo loco, quo titulo erunt? Nam *Dolor* & *Morbus* certe ſunt iſta, & *Contra naturam*, & *Reiicienda*. Itaque aliter, & verius alibi idem Sextus: *Præcipua eſſe, quæ ſatis habent dignitatis: Reiecta, quæ ſatis indignitatis.* Et vix ambigo, in priore eius loco in Græcis ita fuiſſe: πολλὴν ἀξίαν, & πολλὴν ἀναξίαν: aut quidem eſſe debuiſſe. De Cicerone igitur, ne aliis, ne ſibi, ne vero pugnet, videndum, an non & is locus vitioſus aut potius mutilus, & ad hanc ſententiam reformandus. Ego opinor. Sed quæ eſt hic Ἀξία, vel Ἀναξία? Laertius dupliciter definit: & poſterior nobis apta. Ἀξίαν εἶναι μέσην τινὰ δύναμιν ἢ

Pyrrh. III. c. XXIV.

adverſ. Mathē.

χρείαν, συμβαλλομένην πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον: *Æstimationem, esse mediam quandam facultatem & usum, conferentem aut convenientem ad vitam secundum naturam.* Et Deæstimatio igitur, contra. Verti *Æstimationem*; & ita, ut notare potuisti, Cicero: at Seneca noster *pretium* hoc dicit. Ita enim alibi: *Indifferentia habere in se aliquid Pretii, & esse alia aliis potiora.* Iterumque: *Corporum bona, in totum non sunt Bona. his Pretium quidem aliquod erit, ceterum Dignitas non erit.* Non ecce vertere voluerunt *Dignitatem*, etsi poterant: quam propriam vere Bonorum, id est, Virtutis, asseruerunt. Sunt autem hæc ipsa *Producta* & *Reiecta*, quæ aliter *Commoda* & *Incommoda* Latini dixerunt: Græci εὔχρηστα & δύσχρηστα. Seneca: *Alia Commodorum conditio, alia Bonorum. Commodum est, quod plus Usus habet, quam molestiæ: Bonum est sincerum, & ab omni parte innoxium.* Nota de *Usu*, & ad Græcam illam vocem adspectum. Cicero Caussam nominis paullo aliam suggerit: *Res quas nos* (Academici) *Bonas dicimus, Zeno concessit, ut haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accomodatæ: faterique cœpit, sapienti* COMMODIUS *esse, si ea quoque habeat.* Seneca de iisdem iterum: *Commoda sunt in vita & Incommoda, utraque extra nos.* Quid ais? *extra nos?*

De Vit. Beat. c. XXII.

Epist. LXXXVII.

IV. De Finib.

Epist. XCII.

nos? ergo illa *Corporis*, Commoda non sunt? Sunt hercle. sed *extra nos*, id est, Animum, primam & pæne totam nostri partem. Iterumque idem: *Bona illa sunt vera, quæ Ratio dat: cetera opinione Bona sunt. Itaque Commoda vocentur, & ut nostra lingua loquar, Producta.* Epist. LXXIV. Vides palã, eadem cum Productis esse. Ciceronem adde: *Commoda & Incommoda. ita enim εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα appello.* III. De Finib. Et quare ea sic Zeno? quia χρείαν, *Usũ*, non ὠφέλειαν, *Utilitatem*, habent. Plutarchus Zenonios irridens: Ληπτὰ καὶ οὐχ αἱρετὰ, οἰκεῖα καὶ οὐκ ἀγαθὰ, καὶ ἀνωφελῆ μὲν, εὔχρηστα δέ: *Sumenda, non Expetenda; Apta naturæ, non Bona; Inutilia, tamen Commoda.* Ubi amplius observes Stoicorum in vocibus cautionem aut dilectum: & *Sumi* Indifferentia, non *Expeti:* quod est Virtutis. Cicero: *Quæ illi* (Academici) *Bona dicerent, Præposita esse, non Bona: & Sumenda potius, quam Expetenda.* IV. De Finib. Iterum: *Duo nobis opera pro uno Stoici reliquerunt, ut alia Sumamus, alia Appetamus.* Ibid. Iterùmque: *Valetudinem bonam Expetendam negant esse, Eligendam dicunt.* Ibid. Seneca ex hac formula locutus: *Sumpturum me, si detur Electio, Sanitatem & Vires.* Epist. XCII. Non locutus alibi: *Commoda tamen illa esse, & Expetenda, non negamus.* Minime vero *Expetenda*: & Stoici tui culpent. Cicero planissime: *Itaque*

illa

IV. De Finib. in extremo. *illa* (Commoda) *non dico me Expetere, sed Legere : nec Optare, sed Sumere : contraria autem, non Fugere, sed quasi Secernere.* A Stobæo etiam hic aliqua lux. qui universe profert, πάντα τὰ κατὰ φύσιν, ληπτὰ εἶναι, πάντα τὰ παρὰ, ἄληπτα : *Omnia* (Indifferentia) *quæ secundum naturam, Sumenda esse : quæ contra, non Sumenda.* sive ut Cicero, *Reiicienda.* Ita enim de iisdem Stoicis : *Exsilium & publicationem bonorum, Reiicienda esse, non Fugienda.* Supra dixit, *Secernenda.* Zeno ipse, apud Atheneum, τὴν μὲν ὄρεξιν (ita legendum, non ἀρχὴν) αὐτῶν καὶ φυγὴν ἀπεῖπε : *Optationem aut Fugam istorum abdicat:* quid ergo ? Lib. VI. τὴν χρῆσιν προηγουμένως (sic item leges) ποιεῖσθαι προσάσσει, ὅπως ἀδεῶς καὶ ἀθαυμάστως περὶ ταῦτα διάθεσιν τῆς ψυχῆς ἔχειν : *uti illis cum iudicio & antecedente notitia iubet, & metus aut admirationis expertem animum erga talia habere.* Plura hæc possim: sed dic ore libero, an iamnunc non fastidis ? non, inquam, tenuia hæc aut & * περίεργα tibi visa? AUD. Si verum amas, visa. Et ô graves illos Zenonas & Cleanthas, per hæc dumeta incedere, & in his verborum, ut sic dicam, præstigiis hęrere ? Quid enim aliud, quam nominum quædam prœlia, ne dicam illudia, ista sunt? Non *Bona*, sed *Producta* : non *Mala*, sed *Reiectanea.* In re igitur consentis?

* *Curiosa & supervacua.*

ſentis? eodem loco & pretio, quo alii, habes? Verba verſas & diſſimulas, ſed ægre expedis, & flexu ad eamdem metam venis. Cicero ſæpe hoc iis obiicit: & noſter etiam Auguſtinus: qui hæc omnia *verborum certamini, non rerum examini, cenſet deputanda.* Meo animo, iſta ſi non fidem, gravitatem ſectæ detrahunt, & vellem abſtinuiſſe. IX. De Civit. c. IV.

DISSERT. XXIV.

Non eſſe has Logomachias, aut Periergias: & ad rem voces iſtas facere. idque obiter oſtenſum.

LIPS. Quid ſi & ego temperaſſe velim? nimia acumina non amo: ſed temperaſſe, non abſtinuiſſe. Mihi tamen ad rem facere videntur ipſa hæc verba, & aut frænum cupidini, aut ſtimulum dare. Nihilne intereſt, utrum *Bona*, an *Producta* appellem? Si Bona; incitor, & præſumo iam appetenda. Sin autem *Producta*; diſco fines Boni tangere, ſed iudicio debere induci. Ipſa voce igitur admoneor, non nimis & ſtatim inhiare. Idem in iis, quæ *Mala* vulgo dicunt, ipſi *Reiecta*: intelligo non nimis fugienda eſſe, & interdum, ſi Virtutis in iis materies, appetenda. Ciceronis illa non audio: IV. De Fin. *Qui doces paratiorem me ad contemnendam*

dam pecuniam fore, si illam in rebus Præpositis, quam si in Bonis duxero? fortioremque in patiendo dolore, si eum asperum & difficilem perpessu, quam si Malum dixero? Imo doceam hoc, Cicero: & verba incitamentum animis dant, aut coërctionem. Eadem etiam doctrinam. quo enim fine alioqui nomina, nisi ut res intelligatur?

In Cratylo. Et bene Plato ea rerum δηλώματα, *notificationes* esse dixit. Itaque idem ait: Ὀνόματος ὀρθότης ἐστὶν αὕτη, ἥτις ἐνδείξεται οἷόν ἐστι τὸ πρᾶγμα: *Nominis rectitudo illa est, ut qualis res sit, ostendat.* Quid tu igitur mihi Bona appellas, quæ nec te iudice plane talia sint? mala esse possint? Zeno vitavit, & *Media* dixit, & ostendit à Virtute aut Vitio, ab Vsu vel Abusu, decus aut dedecus iis advenire.

Epist. LXXXII. *Omnis enim res*, ait Seneca, *quod non habuit decus, addita Virtute sumit. Cubiculum lucidum dicimus, quod idem obscurissimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit, sic istis, quæ à nobis Indifferentia dicuntur. divitiis, viribus, honoribus, regno: contra, morti, exsilio, malæ valetudini, dolori, Malitia aut Virtus dat Boni vel Mali nomen.* Itaque divitiis male utor? malæ fiunt: bene? bonæ. Sed hoc etiam disco, rem tam ambiguam caute custoditeque habendam. Nimias non appetam; quia ut ferrum facile ad rixas aut pugnam irritat,

sic

ſic ad vitia opes. Impediunt etiam, & velut ſarcinæ aut laciniæ ſunt ituris ad Bonam mentem. Socrates olim: Αἱ μὲν ποδήρεις ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δ᾽ ὑπέρμετροι περιουσίαι τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι: *Veſtes longæ & talares corpora, opes autem nimiæ animos impediunt.* Bona ſimilitudo, & Apuleio placuit concinne uſurpare: *Fortunam, velut tunicam, magis concinnam, quam longam probare.* Apo. log. Itaque ſapiens habet, non adſervat: & vere χρήματα, non κτήματα ea facit. Sed nec ab illis ſe æſtimat: dumtaxat, ſi Mens bona adeſt, dixerit,

Μακάριος ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει:
Beatus eſt, qui mentem & una Opes
habet.

Imo beatus, qui ſolam etiam Mentem habet: etſi cum ea & illas mallet. Neque enim *Eligere* ab eo amovemus, etſi *Appetere* damnamus. Nam ille quidem opes, vires, honores, *totum Fortunæ regnum deſpiciet: ſed ex illo tamen, ſi dabitur electio, molliora ſumet.* Sen. de Vit. beat. c. xxv. Idem fortiter & ex animo clamabit,

Laudo manentem. ſin celeres quatit
Pennas, reſigno quæ dedit, & mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem ſine dote quæro.

Audis? dotem habeat, ipſam ambit & amat: nec accedere ei aut decedere per externa quidquam putat. Ad hæc talia

animis

animis imprimenda, ne vitio Zenoni vertatur nomina apposita invenisse, & quæ ostendant aut liberent à populari errore. Diffundi ista possint, dies contrahit: & ecce, dum loquimur,

----- ἠέλιος κατέδυ, ϰ ἐπὶ κνέφας ἦλθε:

Iam sol occidit, & venere crepuscula noctis.

Vale & vade igitur, cras, sodes, redi.

I. LIPSI MANUDUCTIONIS *Ad* STOICAM PHILOSOPHIAM LIBRI TERTII

DISSERTATIO PRIMA.

Ingressio ad Sermonem. Aliquid contra Spem & Metum: ad Decreta deinde transitus factus.

AUD. Numquid pergimus in Sapientiæ hac via? Valde opus est, & cottidie audimus quæ turbent aut deiiciant, nisi ab illa firmemur. LIPS. Quæ tu iterum tristia, ô, cum Homero, * μάντι κακῶν? AUD. Nam antea bellum fuit, nunc & rebellio accessit: ac miles noster ius fasque imperii omne exuit & calcavit: audistin? Annibal in somniis olim *Serpentem* vidit, qui *Vastitatem Italiæ* denunciabat: ego vigilans meæ Belgicæ hanc ipsam. Quo loci sumus, Lipsi? --*quam prendimus arcem?* LIPS. Hanc Philosophiæ, ut aiebas: in quam pedem cœpimus ferre. Quo

* *Vates malorum.*

enim alio fine & fructu, nisi ut in hæc talia nos firmet? Pythagoras olim (cuius ego singula Sententiarum frusta, gemmas habeo:) ille inquam scite:

Stob. Serm. LXXX. Ὥσπερ ἰατρικῆς οὐκ ὄφελος, μὴ τὰς νόσους ἐκβαλλούσης ἀπὸ τῶν σωμάτων; οὕτως οὐδὲ φιλοσοφίας, εἰ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς κακὸν ἐκβάλλῃ: *Sicuti Medicinæ nullus usus fructusque est, morbos à corporibus non depellentis; non item Philosophia, nisi vitia ab animo.* Et quæ vitia? cum alia, tum præcipue eorum fomites aut fontes: *Spem*, & *Timorem*. Alternis inter hæc iactamur, avidi semper aut trepidi: & à casibus Fortunæ suspensi. Be-

Epist. [illegible] ne Seneca: *Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.* Quare ingrata? præsentia enim aut præterita in numerum aut lucrum non veniunt: nec sistimus, sed semper prominemus. Quare

Sen. epist. XIII. trepida? quia & *maiora vero timemus; & antequam timenda, timemus.* Permittimus deinde nos affectui, nec Ratione

Ibid. ulla revocante, auferimur: & *sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fuga pecorum exuit castris.* Quid ergo? inquies. nihil providebo, aut præcipiam? Non hoc suadeo. Timere te, non providere veto; vexari, non vitare. Imo vero hac ipsa ad Securitatem te via ducam:

Epist. XXIIII. quam videor præclusisse. *Si vis omnem solicitudinem exuere, quidquid vereris ne*

eve-

eveniat, eventurum utique propone, & quodcumque illud est malum, tecum ipse metire, & timorem tuum taxa. Audis? timorem tuum exues, omnia timendo. Sed addidi, *metiendo* etiam & *taxando.* Nam quale illud est, quod eveniet? verum, an imaginarium malum? Si verum; in me est fugere, nec invitus ad Vitium impellar. Sin autem à Fortuna aliquid, & ista vulgi mala: iam heri didicimus, Mala hæc non esse. AUD. Didicimus: sed re & effectu exserere, & sic se gerere, ô Herculis ille labor! LIPS. Socratis, & qui eum sequi volunt. Cur autem non facias? Non enim ut aves, quæ canere aut loqui doctæ, nihil ultra voces sciunt: sic nobis philosophia discenda aut habenda. Apage. sed illa animo induenda est: atque etiam *circumdanda est,* Sen.
velut inexpugnabilis murus, quem Fortu- Epist.
na multis machinis lacessitum non transit. LXXXII
Antisthenes olim hoc monebat: Τείχη κα- Laert.
τασκευαστέον ἐν τοῖς ἡμῶν ἀναλώτοις λογισμοῖς: *Muros construendos in animi nostri sensibus, nulla vi expugnandis.* Et quos muros? illos *Decretorum*, de quibus heri diximus: quæ si bene imbibis, servas, exerces, Dii boni, quid te levium istorum lædat? In theatris ille cum plausu dixit:

---- *nam Regnum à me Fortuna atque Opes*
Eripere quivit, at Virtutem non quiit.

Et vides generoſas, & ut ſic dicam, Stoicas voces etiam in vulgus cadere, & excipi ac probari? Quæ igitur in nobis, & manu noſtra ſunt, curemus: hæc alia, quid niſi Deo permittamus? Et fidenter quidem permittamus. Nam cum Socrate, τόδε γέ μοι δοκεῖ εὖ λέγεσθαι, τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι: *Illud mihi apte dictum videtur, Deos eſſe noſtrum curatores, & nos velut poſſeſſionem aliquam Deorum eſſe.* An igitur ſua, imo ſuos neglegant? Confide, & certum animi robur indue adverſus hæc incerta. Quid ſi ad Spem etiam te vocem? Philoſophi olim fuere, qui *omnia in iſta ponebant*, eamque συνεκτικώτατον εἶναι τοῦ βίου *cenſebant: continere maxime & conſervare vitam:* ideoque *Elpiſtici* Græce ſunt dicti. Neque deſtricte ſectam damnem: ſi non ſola ſpes & ſemper admittenda, ſed cum Metu utiliter temperetur. *In ſecundis nemo confidat, in adverſis nemo diffidat: alterna vices ſunt rerum.*

Et ſubtexta malis bona ſunt, lacrimaque ſequuntur
Vota, nec in cunctis ſervat Fortuna tenorem.

Plato in Phædone.

Plut. Sympo. IV. c. IV

Sen. III Quæſt. Nat.

Manil.

Noſſe

Nosse & attendere hanc inconstantiam, constanti etiam viro dignum, & ab ea in Decreto illo firmari, SEQUI DEUM. Sed quid in Publicis moramur? an non magis è re nostra, ad nos redire? Socratis perpetuum monitum:

Ὅ,ττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ᾽ ἀγαθόν τε τέτυκται:

Quid propria tibi in æde Bonique Malique geratur.

Hoc iubebat attendere, in una ea cura curiosum esse. Faciamus, & ad *Decreta* nostra redeamus: quorum *Radicem* heri vidimus & *Truncum*. Iam ex isto ecce *Rami* & *Ramuli* adsurgunt, mira serie nexi. Proprium hoc Stoicorum, vincire omnia, & quasi anulos nectere in catena: ut non ordo solum, sed sequela & cohæsio sit rerum. Tullii super ea re iudicium: *Hercules fatendum est quod sentio:* MIRABILIS *est apud Stoicos* CONTEXTUS *rerum. Respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Quid sequatur, quod repugnet, vident: & ut in Geometria, prima, si dederis, danda sunt omnia.* Hæc caussa, cur apud eundem Cato *Consectaria* appellet. *Consectaria me,* inquit, *Stoicorum brevia & acuta delectant.* quia nempe mutuo sese consequuntur, & devincta hærent: ipsum illud grande argumentum Veritatis.

V. De Finib.

III. De Finib.

Nam falsa discordant. Sed ad rem eamus.

DISSERT. II.

Distinctio Decretorum. Contra Paradoxa aliquid, & pro iis.

DEcreta igitur duplicia reliqua mihi video, *Passiva* & *Propria*: ut sic distinguam, docendi caussa, & appellem. Priora illa, quæ passim in philosophantium scholis fere obtinent: ista, quæ peculiaria huic sectæ, & habent contradictionem. Illa, nec lucem nec probationem nostram valde desiderant: ideoque tuto seponam. Ista utrumque poscunt, & prævaricer in suscepta caussa si omittam. Arx enim, ut sic dicam, Stoicorum est in istis. Nam decantata illa *Paradoxa* intellego: quæ ita ipsi Stoici dixerunt,
De cōmun. Notion. non (ut Plutarchus obiicit) *μετ' εὐκολίας δεχόμενοι τὴν ἀτοπίαν*, *sponte & ultro confessi absurditatem*: sed quia præter opinionem multorum sunt, & audita novitatem vel
IV. Aca. admirationem habent. A quo effectu Cicero *Mirabilia*, vel *Admirabilia* vertit. *Mirabilia Stoicorum*, inquit, *quæ*
IV. De Fin. *Paradoxa nominantur.* Alibi: *Paradoxa Stoici, nos Admirabilia dicamus.* Neque aliter vertit: at Seneca *Inopinata*, apte sane ad verbum, sive sensum. *Illa quæ videmur,*

demur, inquit, *Inopinata omnibus dicere, Paradoxa Græci vocant.* Sunt igitur præter opinionem, at non veritatem, ut inte videbis. AUD. Illane te dicere, quæ vulgo iactantur, imo & ridentur, *Solum sapientem regem, divitem, pulchrum:* & hæc ista? LIPS. Hæc ista, & plura. AUD. Atqui Cicero iam ea exsecutus est: & ne sic quidem approbavit. Quid approbaret? fatetur ipse ut *Levia vina esse: quæ magis gustata, quam potata delectent.* Iterumque alibi: *Magnifice primo dici, considerata minus probari.* Quid ita? quia aut falsa palam sunt, si in formula manes: sin ab ea declinas, vulgatum aliquid, neque magnum, dicis. Ipse hoc tuus Seneca agnoscit: apud quem aliquis ad Stoicos: *Magna promittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi possint. Deinde ingentia locuti, cum negastis pauperem esse Sapientem; non negatis solere illi & servum, & vestem, & tectum, & cibum deesse. Cum Sapientem negastis insanire; non negatis & alienari, & parum sana verba emittere, & quidquid vis morbi cogit, audere. Cum Sapientem negastis servum esse; iidem non itis inficias, & vænum iturum, & imperata facturum, & domino suo servilia præstiturum ministeria. Ita sublato alte supercilio, in eadem quæ ceteri descenditis, mutatis rerum nominibus.* Audis.

IV. De Finib. Ibid.

De cōstant. Sap. c. III.

dis, Lipsi, ipsum illum nostrum docto-
rem? & pro eius hac mente iterum Ci-
IV. De Fin. cero : *Paradoxa prima specie admiratio-
nem, re explicata risum movent.* Itaque
sunt velut gryphi, qui per lusum proponi
solent & involvi, tum explicari. Ac tui
quidem iudicii res esto : sed tamen vide,
an non melius, cum Plutarcho, hæc o-
De cōmun. Notion. adv. Stoic. mnia εἰς τὴν τῶν ἑώλων καὶ ψυχρῶν ἀγορὰν, *in eva-
nidorum ac frigidorum classem*, abiici ac
relegari. LIPS. Duo videris dixisse,
cur ego abstineam de his dicere: quod
& Cicero iam fecit, & frustra etiam fe-
cit : quia in re calcanda magis hæc vi-
dentur, quam attollenda. Quod ad prius,
brevis & vera responsio : Ciceronem
pauca è multis (sex in universum) nec
ea præcipua tractasse. Oratorio etiam
quodam more tractasse : quod aliter so-
let, & debet fortasse, in his Scholis. Ad
alterum, ipsis rebus magis mox respon-
dero, quam verbis. Quid enim commu-
niter ea dilaudem vel approbem? per sin-
gula eundum est, & iudicii quadam lan-
ce examinanda & libranda sunt. Pauca
tamen etiamnunc ad illa tua non testi-
monia, sed adversariorum convicia, li-
cet. Quid enim aliud Cicero aut Plutar-
chus, quam Academici, id est, ex profes-
so Stoæ nostræ hostes? At ille ait, ut *le-
via vina* esse. Levia? acria & generosa
verissi-

veriſſime ego dixerim: atque ut illa frigus vel languorem Stomachi; ſic hæc animi excitare, demiſſa. Nam guſtare, parum eſt: potare & demittere, inquam, opus, ſi vim & vigorem ſenſurus es talium Decretorum. Sed tum, inquis, vulgatum aliquid dicunt. Vulgatum? falſum eſt: omnia illorum ſupra vulgus: an non hæc, quæ ſupra philoſophorum etiam vulgus? Fatemur, ſiqua nimis elata, vel ut in fidibus intenta fuerunt, remitti interdum interpretatione, & ad concentum reduci: ſed tamen ita, ut ſublimia maneant, & generoſo ſemper Honeſto purpurata. Chryſippus hoc animoſe: Διὸ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τε μεγέθους, καὶ τοῦ κάλλους, πλάσματι δοκοῦμεν ὅμοια λέγειν, καὶ οὐ κατ' ἄνθρωπον οὐδὲ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν: *Propterea, ob excellentem & magnitudinem, & pulchritudinem, videmur* FABULIS *ſimilia dicere, neque pro homine, aut humana iſta natura loqui.* Audin tu confeſſionem? *Gryphos* obiicis: iſte ſcit & *Fabulas* obiici: ſed & cauſſam veriſſimam addit. Magnitudo & pulchritudo rerum, atque una verborum, eſt, quæ habet attonitos: ſed quos? viles nempe & ignavos, & qui à terra ſua non ſurgunt. Sunt enim παράδοξα μὲν, καθάπερ καὶ ὁ Κλεάνθης ἔλεγεν, οὐ μὴν παράλογα: *Inopinata, ut Cleanthes aiebat, ſed non falſa.* Quod ſi in verbis aliquid involuti vel

Apud Plut. De Cõtrar. Stoic.

ambigui; explicari, quæ invidia est? Hoc est, quod Seneca fatetur: *A consuetudine quadam, qua dicimus, abhorrent: deinde alia via ad consuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere Sapientem: & tamen qui illum pugno percusserit, iniuria damnabitur. Insanire omnes Stultos dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro.* Item inter alia dicimus, Omnia esse sapientis. Quid ergo? tuum & tuum tibi eripio? moderor, & communi etiam sensu ac consensu verum id ostendo. Talia in aliis, singillatim mox claranda. Nec enim lubet diutius, ut in prolusione, ventilare: unum Ciceronis testimonium, ubi ex animi sententia, non pro Academico loquitur, addam. *Mihi*, inquit, *ista, Paradoxa quæ appellantur,* MAXIME *videntur esse* SOCRATICA, LONGEQUE VERISSIMA. Vis aliquid luculentius? vetera & à Socrate facit, id est, ipso Sapientiæ capite: & cum veritate ex asse consentientia. Pleraque (non ausim, omnia) ita sunt: videamus, & ----*tu te dictis præbere memento.* AUD. Ne mone. non magis Telemachus, apud Homerum, illis Minervæ. Contra siquid dixi; id factum

Non tam certandi studio, quam propter amorem;

quod discere aveo, & te audire.

De Benef. II. c. XXXV.

Præfat. in Parad.

DIS-

DISSERT. III.

I. *Paradoxum positum, & explicatum, Sapientes omnes pares esse.*

DIXIMUS igitur, omissis *Passiuis* siue *Communibus*, *Inopinata* hæc *Decreta* explicatum à nobis iri: idque eo ordine, quo quidque eorum *Trunco* suo (libet enim non abire ab hac imagine) proxime adhæret. Ut ex ipso grandiores primo *Rami*, tum *Ramuli* ex istis adsurgunt & enascuntur: sic *Decreta* maiora, & ex iis minuscula video suboriri. Illa igitur præmittam, & in confusis etiam ordinem aut eruam aut instituam, qua potest. Primum *Paradoxum* esto, *Sapientes inter se pares*: quod Academiæ & Lyceo oppositum scito. Origo proxima illi à *Trunco*, *Solum Honestum Bonum esse*: ut iam videbis. Ego ita effero, duce Seneca nostro: *Quicumque fuere Sapientes, pares erunt & æquales.* Cicero paullo aliter: *Sapientes omnes summe beatos esse.* In idem convenit. qui enim in summo omnes ponit, hoc ipso in æquali. Noster: *Inter cetera, hoc habet boni Sapientia: nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur. Cum ad summum perveneris, paria sunt. Non est incremento locus; statur. Numquid Sol magnitudini suæ adiicit? numquid Luna,*

Epist. LXXIX. IV. De Finib.

Epist. LXXIX.

na, ultra quam solet, procedit? Maria non crescunt, Mundus eumdem habitum ac modum servat. Extollere se, quæ iustam magnitudinem explevere, non possunt. Pulcherrime, ut semper, & à cælestium etiam exemplo. Sed ætiologia ipsa est in primario Decreto, quod dixi, *Honestum solum Bonum esse.* Si enim ita; ergo solum Beatum facit: si Beatum, ergo perfecte, & ut nihil desit. Nam Cicero hoc recte: *Quid minus probandum, quam esse aliquem Beatum, nec satis Beatum? Quod autem satis est, eo quidquid accesserit, nimium est. at nemo nimium Beatus est, & nemo Beato Beatior.* Et noster doctor: *Illud absurdum est, quod dicitur* (ab Academicis) *Beatum futurum vel sola virtute, non autem perfecte Beatum: quod quẽadmodum dici possit, non reperio. Beata enim vita Bonum in se perfectum habet, inexsuperabile: quod si est; perfecte Beata est.* Et statim: *Quemadmodum Summum adiectionem non recipit; (quid enim supra Summum erit?) ita nec Beata quidem vita, quæ sine Summo bono non est.* Pluscula ibi, & vide. Sed tria ecce hic opponi possunt, & solent: aut ab ipso *Bono* eam crescere, aut à *Tempore*, aut ab *Vsu.* Singula videnda, & reiicienda sunt. Non à Bono, si in Virtute ponis: quia illa non intenditur aut crescit. Laertius inter scita Stoi-

v. De Fin.

Epist. LXXXIV

ta Stoica: Δοκεῖ δὲ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἄκρον εἶναι αἱρετὸν, καὶ μήτε ἄνεσιν, μήτε ἐπίτασιν δέχεσθαι: *Videtur iis omne Bonum in summo expetendum, neque remissionem, aut intentionem suscipere.* Seneca: *Sapientia persuadebit, unum Bonum esse quod Honestum est. hoc nec* REMITTI *nec* INTENDI *posse, non magis quam regulam, qua rectum probari solet: quam si flectes, quidquid ex illa mutaveris, iniuria est recti. Idem ergo de Virtute dicemus: & hæc recta est, flexuram non recipit, rigida est, amplius intendi non potest.* Et paullo ante: *Idem esse dicebat Socrates Veritatem, & Virtutem: quomodo illa non crescit, sic nec Virtus quidem. Habet numeros suos, plena est.* Itaque Cicero bene concludit: *In Virtute sola & Honesto cum sit Bonum positum: cumque nec Virtus, ut placet Stoicis, nec Honestum crescat: cum id augeri non possit, in quo uno positum est Beatum esse: qui potest esse quisquam alius alio Beatior?* Æquales ergo omnes ab hac parte. At enim Naturalia vel Externa bona accedent, & augebunt. Ante hæc removimus: & nunc breviter. *Alius fortasse erit affabilior, alius in alloquendo promptior: sed illud de quo agitur* (Bonum verum) *quod Beatum facit, æquale erit in omnibus.* Accedant omnia illa Externa, nihili sunt præ Virtute: *& ut obscuratur & offunditur luce Solis*

In Zeno.

Epist. LXXI.

Ibid.

V. De Finib.

Sen. Epist. LXXIX.

Cato apud Cicer III. De Fin. *Solis lumen lucernæ; & ut interit magnitudine maris Ægæi stilla muriæ; & ut in divitiis Crœsi, teruncii accessio; & gradus unus in ea via, quæ est hinc in Indiam: sic cum sit is Bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis ista rerum in corpore sitarum æstimatio, splendore Virtutis & magnitudine, obscuretur, obruatur, atque intereat necesse est.* At enim *Tempus* ipsum igitur, quo fruar illo Bono, non adiiciet? non ero Beatior multos annos in possessione Virtutis, quam si dies aut pauculas horas? Id quoque negant. Seneca: Epist. LXXIV. *Summum Bonum nec infringitur, nec augetur: in suo modo permanet. utcumque Fortuna se gessit, sive illi senectus longa contigit, sive citra senectutem finitum est, eadem mensura summi Boni est, quamvis ætas diversa sit.* Imagine deinde hoc declarat: *Vtrum maiorem an minorem circulum scribas, ad spatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris, & in eum, in quo scriptus est, pulverem solveris: in eadem uterque forma fuit.* Iterumque universe: *Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi potest. Honestam vitam ex centum annorum numero, in quantum voles, corripe, & in* UNUM DIEM *coge; æque honesta est.* Cicero pariter: II. De Finib. *Qui Bonum*

Bonum omne in Virtute ponit, is potest dicere, perfici Beatam vitam perfectione Virtutis. negat enim Summo Bono adferre incrementum diem. Et diffusius apud eum Cato: *Recta effectio, item * Convenientia, denique ipsum Bonum, quod in eo positum est ut naturæ consentiat, crescendi accessionem nullam habet. Vt enim Opportunitas non fit maior productione temporis; sic hæc, de quibus dixi, non fiunt temporis productione maiora. ob eamque caussam Stoicis non videtur optabilior, nec magis expetenda Beata vita si sit longa, quam si brevis: utunturque simili. Vt si cothurni laus sit, ad pedem apte convenire: neque multi cothurni paucis anteponerentur, neque maiores minoribus: sic quorum omne Bonum Convenientia atq; Opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora brevioribus anteponentur.* III. De Finib. * De qua li. II. Diss. XV. Iterumque noster Seneca, adversum Academicos: *Dicam quid sit, ex quo veniat hic error* (discriminandi Beatitudinem:) *nesciunt Beatam vitam unam esse. In optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque in æquo est longa & brevis, diffusa & angustior, in multa loca partesq; distributa, & in unum coacta.* Epist. LXXXV. Plura addit: vide. Plutarchus hoc ipsum ita, in Stoicis scitis, quæ carpit: Ὅτι ἀγαθὸν ὁ χρόνος οὐκ αὔξει προσγινόμενος, ἀλλὰ κἄν τις ἀκαρές τι De Cōmun. Not.

ὥρας

ἄκρας γένηται φρόνιμος, οὐδενὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τῶν τὸν αἰῶνα χρωμένων τῇ ἀρετῇ, καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιωσάντων: *Quod Bonum tempus non augeat, si accedat: sed siquis vel punctistitium horæ prudens fuerit, nulli concessurum in felicitate, qui vel longissimum ævum virtute sit fruitus, & beate in ea vixerit.* Carpit hoc ipsum, inquam, Plutarchus: sed quid mirũ? nam ille inter eos, qui ex professo contra sentiũt, & docent: de quibus iam addam. Nam de *Tempore* istud, fere convenit cum *Usu:* etsi distinxi. An igitur nec ab *Usu* augetur Felicitas? Adserunt alii: & iã olim Pythagorei. Ex quorum schola Archytas definit εὐδαιμονίαν, χρῆσιν ἀρετᾶς ἐν εὐτυχίᾳ: *Felicitatem, Usum virtutis, idque cum Successu.* Ecce, non Usum solum, sed Successum requirit: & valde Felicitatem ad Externa porrigit ac nectit. Quis enim εὐτυχίαν illam sibi spondeat? imo addit: Τὰν ἀρετὰν μὲν καὶ ἐπιστάμαν ἐν ἡμῖν εἶναι, τὰν δὲ εὐτυχίαν οὐκ εἶναι: *Virtutem & Scientiam in nobis, ac nostra potestate, esse; Successum, non esse.* Quod vere dicitur: ergo & illud, nec Felicitatem in nobis esse, pro Scholæ eius mente. Quid autem Aristoteles? fortiter hæc defendit: & scribit, Τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἐν κτήσει, ἀλλὰ χρήσει ἀρετῆς, οὐκ ἐν ἕξει, ἀλλὰ ἐνεργείᾳ εἶναι: *Felicitatem non in Possessione, sed Usu virtutis; neque in Habitu, sed Actione esse.*

1. Ethi. Nicom. c. VIII. & alibi.

At

At nostri ex diametro repugnant. & *Zeno primus*, ait Cicero, *non Virtutis Vsum modo, ut superiores, sed ipsum Habitum per se esse præclarum disseruit. Nec tamen Virtutem cuiquam adesse, quin ea semper uteretur.* Vides ipsum *Habitum per se* laudari, & ab eo Virtutem censeri? Seneca noster: *Summum Bonum in ipso Iudicio est, & Habitu optimæ mentis.* Atque alibi: *Quid est Virtus? iudicium verum & immotum.* Quod est à Prudentia, & hæc à Scientia. Plutarchus inter Stoica: Τί οὖν ἀγαθόν ἐστιν; οὐδὲν ἄλλο, ἢ φρόνησις. τί δὲ φρόνησις; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἐπιστήμη. *Quid est Bonum? non aliud quam Prudentia. quid Prudentia? non aliud quam Scientia.* Et quæ hæc Scientia? quam Seneca aperit: *Vna re consummatur animus, Scientia bonorum ac malorum* IMMUTABILI. Imo Stoici *in solis Virtutibus inesse Scientiam*, STABILEM *atque* IMMUTABILEM *censent.* Nota sæpius de *stabilitate*. Nam, ut alibi noster: *Semel traditi Boni* PERPETUA *possessio est. Non dediscitur Virtus.* Et pluscula addit. Firma igitur hæc Scientia. Iterumque Seneca: *Beatum illud in uno loco positum est, in ipsa Mente, stabile, grande, tranquillum: quod sine Scientia divinorum humanorumque non potest effici.* Neque alia mente Socrates: Ἓν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὴν ἐπιστήμην. ἓν μόνον κακὸν, τὴν ἀμαθίαν.

I. Acad.

De Vit. Beat. c. IX.

Epist. LXXI.

De Cōmun. Not.

Epist. LXXXVIII.

Cic. IV. Acap.

Epist. L

Epist. LXXIV.

Laert. in Socr.

Vnum

Vnum solum Bonum, Scientiam esse; unum solum Malum, Inscitiam. Itaque in Habitu, in Scientia, in Mente est ipsa Virtus: etsi, ut supra Cicero, *utitur ea semper* Sapiens: nisi tamen vi, casu, aut caussa impeditur. Quid tum, si mens & voluntas adest?

Lib. IX.
----- laudandaque velle
Sit satis, & numquam SUCCESSU *crescit Honestum:*

* Valde Stoice.
ut Cato, apud Lucanum, * μάλα Στωϊκῶς effert. Neque enim id Virtuti derogat, impediri: non magis quam Soli, obnubilari. *Sicut illius vix & lux integra est, etiam inter opposita: eodem modo opposita Virtuti nihil detrahunt. non est minor, sed minus fulget. Nobis forsitan non æque apparet, ac nitet: sibi eadem est, &, more Solis obscuri, in occulto viam suam exercet.* Optime. non minuitur, sed minus late *funditur*: atque eo verbo in hac re utuntur. Cato apud Ciceronem: *Quamquam negent Stoici, nec Virtutes nec Vitia crescere, tamen utrumque eorum* FUNDI *quodammodo, & quasi dilatari putant.* Fusionem eam Seneca explicat. *Virtus modo Latius* FUNDITUR, *regna, urbes, provincias temperat: fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque dispensat officia: modo arcto fine circumdatur paupertatis, exsilii, orbitatis.* Quid refert? ipsa

Sen. epist. XCII.

III. De Finib.

Epist. LXXIV.

ipsa eadem est: eadem? imo *aeque magna est, etiamsi in se recessit, undique exclusa.* Ibid.
Lumen in arca include, atque idem libera: nihil interest, nisi quod aliis non lucet. *Non enim prohibentur opera Sapientis omnia, sed tantum ad alios pertinentia: ipse semper in actu est.* Sen. Epist. LXXXV. Claudere igitur hoc licet apud Stobæum verbis: Πάντα τὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα τέλειον εἶναι, διὰ τὸ μηδεμίας ἀπολείπεσθαι ἀρετῆς. διὸ καὶ πάντως εὐδαιμονεῖν δεῖ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἀγαθούς. OMNEM *Probum & Sapientem* PERFECTUM *esse, quia nulla Virtute destituitur: ideoque &* OMNINO *&* SEMPER *Bonos Beatos esse.* Si omnes perfecti: quod discrimen? *pares* igitur. Si omnino & semper beati: quæ additio, aut minutio? nulla.

DISSERT. IV.

II. *Paradoxum. Virtutes pares, itemque individuas esse.*

EXCIPIT & adhæret alterum Paradoxum: *Virtutes inter se pares, atque etiam nexas esse.* Duplex igitur membrum: prius lustremus. *Pares*, quo sensu? omni, quem dixeris: id est; Virtutes, etiam diversas, pares esse: itemque unius illius recte-facta; etiam diversarum actiones. Triplex igitur paritas. Et Seneca satis aperit: *Virtutes inter se pares sunt:* Epist. LXVI.

&

& Opera virtutum : & Homines, quibus illæ contigere. De *Virtutibus* inter se collatis, ecce, adfirmat: itemque seorsim de *Operibus.* nam de *Hominibus*, iam ante est dictum. Plutarchus cum Seneca:
DeStoi. Cótrar. Stoicis μήτε ἀρετὴν ἀρετῆς ὑπερέχουσαν εἶναι, μήτε κατόρθωσιν κατορθώσεως: *neque Virtutem Virtute maiorem esse, neque Recte-factum Re-*
IV, De Finib. *cte-facto.* Cicero restrictius dicere videtur: *Omnia Recte-facta æqualia:* sed sensus & mens eius non discordat. Communius
De Cõmun. Not. iterum Plutarchus: Μηθὲν ἀγαθὸν μηθενὸς ἀγαθοῦ μεῖζον, ἢ ἔλαττον: *Nullum omnino Bonum Bono maius, aut minus.* Itemque Laertius: Πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι: *Omnia Bono æqualia esse.* Omnino hoc necessum, si prius illud Paradoxum tuemur &
III. Parad. tenemus. Cicero: *Pares esse Virtutes, nec Bono viro meliorem, nec Temperante temperantiorem, nec Forti fortiorem, nec Sapiente sapientorem posse fieri.* Quid ita? quia, inquit, *una Virtus est, consentiens cum Ratione, & perpetua constantia: nihil huic addi potest, quo magis sit Virtus: nihil demi, ut Virtutis nomen relinquat.* Seneca eam ipsam caussam insistit & pre-
Epist. LXV. mit: *Vna inducitur humanis Virtutibus regula: una enim est Ratio Recta, simplexque.* Et statim infert: *Si autem Ratio divina est, & nullum Bonum sine Ratione est: Bonum omne divinum est. Nullum porro*

porro inter divina discrimen est, ergo nec inter Bona. Alia etiam caussa. quod Virtus omnis perfecta sit: perfecto quid maius aut melius potest? Tam igitur Modestia perfecta, quam Iustitia: & sic in aliis: & nulla aliam vincit, quia omnes in summa Bonitate. Cicero: *Etenim, si bene facta, Recte-facta sunt: & nihil recto rectius: certe ne Bono quidem melius quidquam inveniri potest.* Seneca idem clarius & efficacius: *Nihil invenies rectius recto: non magis, quam vero verius, temperato temperatius. Omnis in modo est Virtus: modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat: non magis, quam Fiducia, aut Veritas, aut Fides. Quid accedere perfecto potest? nihil.* Itaque his rationibus, & quia Virtutes in se ipsas, non in materie considerant: easque, ut dixi, in summo: concludunt, omnia Bona paria. usque eo, ut par Virtus sit (Chrysippi dictum) *patriam fortiter servasse, & muscæ morsum viriliter sustinuisse, vel anum capularem continenter aversatum esse.* Rides tu? non convelles, si principia nostra non subvertis. Una est enim illa Boni, ut sic dicam, facies, undique & ubique formosa, ubi se ostendit: *ceterum multæ eius species sunt, quæ pro vitæ varietate, & pro actionibus, explicantur: nec tamen minor fit aut maior ipsa.* Sol idem, & ca-

III. Parad.

Epist. LXV.

De Commun. Not. apud Plut.

Sen. Epist. LXV.

dem claritate, si per tenue foramen, aut patentem fenestram intravit: nec hunc patentem radium iuste præferam alteri contractiori. Hæc Stoici. Alii, atque inter eos Theologi nostri dissentiunt. & certe Virtutes specie distinctas, excellentia etiam disparant. ut Prudentiam, quæ in Ratione nobilissima parte proprie sita est, eamque perficit, nobiliorem Iustitia volunt: hanc Fortudini, istam Temperantiæ præferri. & uno verbo, ut quæque earum magis ad Rationem accedit, eamque participat, sic meliorem esse. At Virtutem eiusdem speciei, puta Temperantiam, non abnuunt, in se consideratam, non ratione eius eorumve qui habent, eamdem paremque esse. Nam eos qui participant, aliter atque aliter dispositos, non ad eamdem eius perfectionem venire. Quæ suo etiam sensu verissima, Stoicorum non plane infringunt: qui nullum Bonum, nisi in perfectione & summo agnoscunt. Sed partem alteram videamus: *Nexas Virtutes esse.* cui sententia subiicitur, unam qui habet, omnes habere. Non nimis hoc Inopinatum est: & veteres etiam Philosophi videre. è quibus nonnulli, *unam Virtutem esse* censuerunt, *etsi multis insignitam vocabulis:* quæ Menedemi Eretriensis sententia fuit, & Aristonis Chii. Sunt qui & Zenonem

Vide Thom. 1.2. quæst. 66.

nonem eo trahant, auctore Plutarcho: quoniam scripsit, *Prudentiam, dum suum cuique tribuit, esse Iustitiam; dum res eligit, Temperantiam; dum tolerat, Fortitudinem.* Sed qui negant, excusant, eum * *Prudentiæ* nomine *Scientiam* intellexisse. Qui autem negant? Stoici. quorum hoc est, (in Stobæi Eclogis:) Ἀρετὰς εἶναι πλείους, καὶ ἀχωρίστους ἀπ' ἀλλήλων: *Virtutes* PLURES *esse, atque eas inseparabiles.* Quid enim de cohæsione opus quærere, si una modo sit? Sed quærebant, ut dixi, veteres: atque adeo Seneca quærendum, inter prima, censet. *Nihil agetur*, inquit, *si ignoramus quid Virtus sit: Vna, an plures: separata, an nexa: ac qui unam habet, ceteras habeat.* Iterumque monet alibi: ut quæramus, *quid sit Virtus: una, pluresne sint.* Enimvero & Apuleius in unitatem inclinat, ubi Platonica recenset: *Vnimodam esse Virtutem: quod Bonum suapte natura adminiculo non indiget: perfectum autem cum sit, solitudine debet esse contentum.* Sed hoc nunc omitto: de re nostra, plures facimus, easque individuas, ut ubi una, sint omnes. Chrysippus ait: Τὰς ἀρετὰς * ἀκολουθεῖν ἀλλήλαις, οὐ μόνον τῷ τὸν μίαν ἔχοντα πάσας ἔχειν, ἀλλὰ τῷ τὸν κατὰ μίαν ὁποιανοῦν ἐνεργοῦντα κατὰ πάσας ἐνεργεῖν· οὔτε ἄνδρα τέλειον εἶναι, τὸν μὴ πάσας ἔχοντα τὰς ἀρετάς, οὔτε πρᾶξιν τελείαν, ἥτις οὐ κατὰ πάσας πράττεται τὰς ἀρετάς.

Libro, De Virtute morali.

* Vt supra Differt antecedente, in Plutarcho.

Epist. XCV.

De Vit. Beat.

De Philos.

Apud Plut. De Contrar. Stoic.

* *Ipsa pane verba hac in Laertio, item Zenone.*

Virtu-

*Virtutes invicem comitari, non ſolum, quod qui unam habet omnes habeat; ſed quod qui * ſecundum unam aliquid operatur, idem ſecundum omnes: & nec virum perfectum, qui non omnes virtutes habeat, nec Actionem, quæ non fiat ſecundum omnes.* Totum hic dogma, & ſententiam habes: quam duplicem etiam vides. Prior eſt, *ſequi ſe, ut una ſint apud quemque unum.* Plinius ad Traianum: *Didicimus quidem, cui Virtus aliqua contingat, omnes ineſſe.* Quod Cicero variis locis, atque alibi ita adfirmat; ut, *Si unam*, inquit, *Virtutem confeſſus ſis te non habere, nullam neceſſe ſit te habiturum.* Ratio in Seneca: quia *cum ſemel animum Virtus induravit, undique invulnerabilem præſtat. Non enim ſingula vitia Ratio, ſed pariter omnia proſternit, in univerſum ſemel vincit.* Sicut ſol ille pariter oritur, & omnia illuſtrat. Hæc etiam noſtri doctores ſenſere. Ut Ambroſius: *Virtutes individuas eſſe, ſed opinione vulgi ſeiunctas.* Alibi: *Connexæ ſibi ſunt concatenataque Virtutes, ut qui unam habet, plures habere videatur.* Itemque Gregorius: *Vna Virtus ſine aliis, aut omnino nulla eſt, aut imperfecta eſt.* Nota poſterius membrum. nam in eo error, quod ſpecies & imago Virtutis alicuius ſolitariæ ſæpe eſt: ſed imago, & ut ille ait, *imperfecta.* Ille? ante eum

[Margin notes: * Adde Plutar. infra, Diſſ. xv. — I. Tuſ. — Conſol. ad Hel. c. XIII. vide. — I. Offic. c. XXVII & II. c. IX. in Luc. c. VI. Lib. XXII. Moral.]

cum Plato: ex cuius fontibus hausit Apuleius. *Imperfectas Virtutes* (quæ sint, ibi vide) *semet comitari negat. eas vero, quæ Perfectæ sunt, individuas sibi & inter se connexas esse*. Caussa. quia ubi una aliqua Virtus perfecta (& de ea semper Stoici:) ibi & Ratio perfecta. quæ esse non potest, nisi ut vim & lumen suum ad alias etiam Virtutes extendat. Sententia altera in Chrysippo, *In opere & actione concurrere, ac misceri*. Hoc ita Cicero: *Cum sic copulatæ connexæque sint Virtutes, ut* OMNES OMNIUM *participes sint, nec alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuiusque munus est; ut Fortitudo in laboribus periculisque cernatur, Temperantia in voluptatibus, Prudentia in delectu*. Et noster etiam doctor apertius: *Cum aliquis fortiter patitur, omnibus Virtutibus utitur fortasse, cum una in promptu sit, maximeque appareat, Patientia. Cæterum illic est Fortitudo: cuius Patientia, & Perpessio, & Tolerantia rami sunt. Illic est Prudentia, sine qua nullum initur consilium: quæ suadet, quod effugere non possis, quam fortissime ferre. Illic est Constantia, quæ deiici loco non possit. Illic est* INDIVIDUUS *ille comitatus Virtutum. Quidquid honeste fit, una Virtus facit, sed* DE CONSILII SENTENTIA. Ergo hac quoque parte necti

De Philos.

v. De Finib.

Epist. LXVII.

vides, quod in actione adminiculantur invicem & adsistunt. Est & tertius nexus, sed Peripateticorum, in prudentia. In illo capite omnes conveniunt. καὶ ἀνάγκη, ait Alexander Aphrodisæus, ἥντινοῦν ἀρετὴν ἠθικὴν ἔχοντα, φρόνησιν ἔχειν. εἴ γε ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετὴ πρακτικὴ τῶν ὡρισμένων φρονήσει τε καὶ τῷ ὀρθῷ λόγῳ: *Necesse est habentem Virtutem aliquam Moralem, habere & Prudentiam. siquidem est Moralis effectrix eorum, quæ definita sunt à Prudentia & recta Ratione.* Denique Aristoteles ea mente ait: ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως: *Electio non est recta, sine Prudentia:* at Virtus in Electione consistit. Habes secundum igitur Paradoxum, etsi membro isto altero vix tale. Nam & Philosophis aliis verum est: etsi vulgo novum aut vanum.

Lib. IV. Quæst. c. XXII

DISSERT. V.

III. *Parad. Sapientem sibi parem, & in Gaudio semper esse.*

PARADOXUM ecce tertium, etiam de Paritate, seu potius Æquabilitate in uno Sapiente. Hunc constare sibi, in eodem semper animi statu & tenore censent: atque eo optimo & optatissimo, id est, *In gaudio semper esse.* Rem priusquam explicem, opus aliquid de verbo: quod tamen illi explicandæ apte, imo neces-

necessario, adhibeatur. Augustinus: *Quas*, inquit, *Græci appellant* Εὐπαθείας, *Latine autem Cicero Constantias nominavit, Stoici tres esse voluerunt, pro tribus Perturbationibus, in animo Sapientis. pro Cupiditate Voluntatem, pro Lætitia Gaudium, pro Metu Cautionem. Pro Ægritudine vero vel Dolore, negaverunt posse esse aliquid in animo Sapientis. Voluntas enim, inquiunt, appetit Bonum: Gaudium, de Bono adepto est: Cautio, devitat Malum.* Et paullo post: *Hæc illi sic loquuntur, ut Velle, Gaudere, Cavere, negent nisi Sapientem: Stultum autem, non nisi Cupere, Lætari, Metuere, Contristari.* Ita noster ille doctor: & puriter hausit è Zenonio fonte. Nam Laertius paria aut eadem, nisi quod pro *Lætitia*, ἡδονὴν *Voluptatem* nominavit. Videre in ipso potes: ego quæ proprie ad nostram rem, excerpam. Ait ergo, ἡδονὴν ἄλογον ἔπαρσιν ἐφ' αἱρετῷ δοκοῦντι ὑπάρχειν: *Voluptatem* (cum Augustino & Cicerone *Lætitiam*) *esse, sine Ratione elationem, in re quæ videatur expetenda.* Huic tria subiicit: κήλησιν, τέρψιν, διάχυσιν: *Declinationem, Oblectationem, Diffusionem. Voluptati Gaudium* opponi: sive, ut Græce cum illo dicam: τὴν χαρὰν ἐναντίαν εἶναι τῇ ἡδονῇ, οὖσαν εὔλογον ἔπαρσιν. *Gaudium Voluptati adversum esse, quod definitur, cum Ratione elatio.* Tria item

xiv. De Civit. c. viii.

huic subiici, τέρψιν, εὐφροσύνην, εὐθυμίαν: *Oblectationem, Hilaritatem, Tranquillitatem.* Etsi in voce τέρψεως hæreo, & spuriam aut supervacuam pronuncio: cum iamante in contraria parte (ἡδονῇ) habuerit sedem. Ergo vel delenda, vel pro ea θάῤῥος *Fiduciam* substituendum. Certe in Stobæo iunctim hæc Sapienti lego attribui, χαρὰν, εὐφροσύνην, θάῤῥος. His è Laertio Tulliana ista consonant: *Cum Ratione animus movetur, placide atque constanter, Gaudium dici; cum autem inaniter & effuse exsultat, Lætitiam.* quam ita *definiunt* (Stoici) *Sine Ratione animi elationem.* Sunt ipsa illa in Græcis. Neque vana hæc distinctio, certe non inutilis: & Augustinus è Sacris etiam probat. *Non est gaudere impiis, dicit Dominus: tamquam impii Lætari potius possint, quam Gaudere.* Noster Seneca huc facit: *Voluptatem (si ad nostrum Album verba dirigimus) rem infamem esse, & Gaudium nisi Sapienti non contingere. Est enim elatio animi, suis bonis viribusque fidentis.* Nota, *Voluptati Gaudium opponi*, pro Laertii excerptis: itemque verba ea ad *Album*, vel ex *Albo* Stoicorum, scite dici. Est & definitio ipsa Gaudii, paullo fusior quam in Laertio, & quæ *Fiduciam* (de qua monui) includit. Addit Seneca: *Itaque Virgilius cum dicit,* -----

& ma-

IV. Tusc.

Esaiæ c. LVIII

& mala mentis Gaudia: diserte quidem dicit, sed parum proprie. nullum enim malum Gaudium est. Non hercle, neque malos sequitur: quia ex sola Virtute est: *in qua fundatum necesse est, velit nolit, sequatur hilaritas continua, & lætitia alta atque ex alto veniens, ut quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat.* Habes ipsum istud Gaudium plene descriptum, si scrutaris. *Fundatum*, inquit: in rupe illa Virtutis. Reliqua gaudia adventicia, & infirma sunt. atque *hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem: & quodcumque invecticium gaudium est*, FUNDAMENTO *caret.* Iterumque alibi: *Fragilibus innititur, qui adventicio lætus est. exibit gaudium, quod intravit.* Aliter plane in isto est: & *illud ex se ortum, fidele firmumque est, & crescit, & ad extremum usque prosequitur.* Ex se, inquit, ortum: id est, ex Animo, in quo Virtus. Seneca suo Lucilio: *Nolo tibi unquam deesse Lætitiam. volo illam tibi domi nasci: nascetur, si modo intra te ipsum sit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt: leves sunt. nisi tu forte iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer, & fidens, & super omnia erectus.* Et statim: *Hoc gaudium, de quo loquor, solidum est, & quod plus pateat* INTRORSUS. Philo Iudæus:

Sen. De Vit. Beat. c. IV.

Epist. XXIII.

Epist. XCVIII.

Ibid.

Epist. XXIII.

Quod in Bono Mal. infid. dæus: Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς μόνοις ἀγαθοῖς ἡ ἀνόθευτος χαρὰ καὶ ἀκιβδήλευτος εὑρίσκεται, ἐν ἑαυτῷ δὴ πᾶς σοφὸς χαίρει, οὐκ ἐν τοῖς περὶ αὐτόν: *Quia igitur in solis Animi Bonis genuinum & sincerum reperitur Gaudium, ideo* IN SE *quisque Sapiens gaudet, non in iis quæ circa ipsum.* Ergo bene noster supra dixerat, *Altum, & ex alto veniens:* itemque *continuum* esse. Idem alibi: *Aliquod* Epist. XXVII. *potius bonum mansurum circumspice: nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi invenit.* SOLA VIRTUS *præstat gaudium* PERPETUUM, *securum: etiam si quid obstat, nubium modo intervenit, quæ infra feruntur, nec unquam diem vincunt.* O pulchra & opposita imagine! Revera e- Sen. ep. LIX. nim, *talis est Sapientis animus, qualis mundi status super Lunam:*

Lucan. *Perpetuum nulla temeratus nube serenum.*

Nam illa *pars mundi superior & ordinatior, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinē; omni tumultu caret. Eodem modo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, modestus, venerabilis, & compositus.* Postrema illa obscura. nec enim Hilaria agitare Sapientem aut Saturnalia volumus: placidum & occultum illud Gaudium est, & cum gravitate, imo severitate coniunctum. *Mihi crede,*

de, ait noster, *res severa est verum Gau-* Sen. De Vit. Beatic. III.
dium. Neque enim aliud est, quam interior quies, & *pax & concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine*. Quæ malis aut stultis absunt: ubi cupidines ipsæ sibi obstrepunt aut pugnant, & semper in eorum animis velut legiones aut castra. Seneca hanc quietem etiam explicabat supra: *suis gaudere, nec maiora domesticis cupere*. Est enim proprium hoc *Beati, præsentibus qualiacumque sint contentum esse, amicumque rebus suis*. Atque ille idem; *numquam malis suis ingemuit, numquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quam in tenebris lumen effulsit, cum esset placidus, lenis, & humanis divinisque rebus pariter æquus*. Hic est ille animi status, quem Tranquillitatem etiam licet appelles. Seneca: *Quid est Beata vita? Securitas, & perpetua Tranquillitas*. Quæ finitio cum Democriti sensu convenit: cui εὐθυμία ista, sive *animi Tranquillitas, est ipsa Beata vita*, ut Cicero alibi scribit. Iterumque: *Democritus Summum Bonum* εὐθυμίαν *& sæpe* ἀταραξίαν *appellat: id est, animum terrore liberum*. Quod Stoici tamen abnuant: nec finem hunc esse, sed fructum. Accessio, inquam est. atque ita Laertius, inter Zenonis dogmata: Ἀρετῆς ἐπιγεννήματα, τήν τε χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην.

Ibid. c. VI. Epist. CXX. Epist. XCII. V. De Fin.

συνέπεσθαι): *Accessiones Virtutis esse, Gaudium & Hilaritatem.* Etiam noster: *Tum illud orietur* (ex Virtute) *inæstimabile bonum, Quies mentis in tuto collocata, & sublimitas, expulsisque terroribus, ex cognitione veri Gaudium grande & immotum, comitasque & diffusio animi: quibus delectabitur* NON UT BONIS, *sed ut* EX BONO ORTIS. Non ergo sunt ipsa Beata vita, sed adhærent, ut lux Soli: etsi efficere etiam illam sensu aliquo dicas, nempe ut sentias & fruare. Ita Ambrosius noster: *Beatam vitam efficiunt Tranquillitas conscientiæ, & Securitas innocentiæ.* Habes Paradoxum: nec id quidem nisi vulgo. Nam & Sapientia ipsa in Sacris loquitur: Ὁ δὲ ἐμοῦ ἀκούων, κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι πεποιθὼς, καὶ ἡσυχάσει ἀφόβως ἀπὸ παντὸς κακοῦ: *Qui audiet, habitabit in* SPE CONFIDENS, & QUIESCET SECURE *ab omni malo.* Habes bonas has affectiones, *Securitatem, Quietem, Confidentiam*: & hanc postremam cum *Spe* temperatam, (cui Metus semper inest) ne nimia sit, & exsultet.

De Vita Beat. c. V.

III. Offic. c. I.

Cap. XI.

DIS-

DISSERT. VI.

IV. *Parad. Sapientem vel in Tormentis Beatum esse.*

QUARTUM Inopinatum dogma profero, *Sapientem etiam inter Tormenta Beatum esse.* Fortiter hoc sic efferimus, quidquid agmine in nos incurrant Pythagorei, Academici, Aristotelici. *Nam quid certius potest esse, quam ratione eorum qui Dolorem in Malis ponunt, non posse Sapientem Beatum esse, cum in eculeo torqueatur? contra autem, eorum qui Dolorem in Malis non habent* (Stoicorum) *ratio certe cogit, uti in* OMNIBUS TORMENTIS *conservetur* BEATA VITA. Cic. III. De Finib. Imo vero, comparatione etiam facta, *Zeno negat Metelli vitam beatiorem, quam Reguli.* Cic. V. De Finib. Sen. ep. LXXI. Heu inopinata, heu oppugnata! Nam *quomodo*, inquiunt, *ista paria esse possunt, cum alia optanda sint, alia aversanda?* Neque etiam Porticus tota neget, Metelli vitam præponendam & sumendam esse. Perseverant tamen paria hæc esse, quia Bona sunt: nullum autem inter Bona (supra doctum) discrimen. Igitur *paria sunt Gaudium, & fortis atque obstinata tormentorum Perpessio. In utroque enim eadem est animi magnitudo: sed in altero remissa & laxa, in altero pugnax.* Ibid.

& intenta. Tale aliquod discrimen alibi noster ingerit: *Non est quod existimes ullam esse sine labore Virtutem: sed quadam Virtutes stimulis, quadam frenis egent. Quemadmodum Corpus in proclivi retineri debet, in ardua impelli: sic quadam Virtutes in proclivi sunt, quadam clivum subeunt.* In illo genere sunt, Liberalitas, Temperantia, Mansuetudo: in isto, Patientia, Fortitudo, Perseverantia, *& quacumque duris opposita Virtus est, & Fortunam subigit.* Quid ergo? inquies. an non contra Naturam Dolor & Tormenta sint? fatemur. *Et estne aliquod Contra Naturam igitur Bonum? Minime. sed illud aliquando contra Naturam est, in quo Bonum illud exsistit. Vulnerari enim, & subiecto igne tabescere, contra Naturam est: sed inter ista servare Animum infatigabilem, secundum Naturam est. Et ut, quod volo, breviter exprimam, materia Boni aliquando contra Naturam est, Bonum numquam: quoniam Bonum sine Ratione nullum est, sequitur autem Ratio Naturam.* Verissime. imo adeo Bona hæc sunt, ut etiam aliquando optanda. Quo modo? isto. ut *non incommoda optabilia sint, sed Virtus qua perferuntur incommoda.* Ecce in Exemplo. *tormenta abesse à me velim: sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, animose, honeste geram, optabo.*

De Vit. Beat. c. XXV.

Ibid.

Epist. LXVI.

Epist. LXVII.

Ibid.

optabo. Miles pugnam aut vulnera non optat, ob ipsa: sed gloriæ aut victoriæ mixta, optat. Itaque *non ultro præbebit se periculis fortis: neque etiam timebit illa, sed vitabit. Cautio illum decet, timor non decet.* Scit omnia hæc externa, quæ Mala appellantur, non nisi timidis timenda esse. Sentit tamen, atque etiam dolet. *Sensum enim hominis nulla exuit Virtus: sed non timet, & invictus ex alto dolores suos spectat.* Mucium Scævolam in igne tolerantem, imo gloriantem legisti, ictu, non animo lapsum: tale in Sapiente. Et maluisset tamen Mucius integra manu fortiter facere, quam mutilata pati. *Totum Fortunæ regnum Sapiens despiciet; & tamen ex illo, si dabitur Electio, molliora sumet.* Sed toti rei intelligendæ adhibeatur & hæc distinctio. *Triplex*, ait Seneca, *Bonorum conditio est. Quædam, ut nostris* (Stoicis) *videtur, Prima Bona sunt: tamquam Gaudium, Pax, Salus patriæ. Quædam Secunda, in materia infelici expressa: tanquam tormentorum Patientia, & in morbo gravi Temperantia. Illa Bona directo optamus nobis; hæc, si necesse erit. Sunt adhuc Tertia: tamquam modestus Incessus, ac probus Vultus, & conveniens prudenti viro gestus.* Vides cuiusmodi Bona sint; sed Bona, imo & illis quæ lætam faciem habent paria. Supra tetigi,

Epist. LXXXV.

Ibid.

De Vit. Beat. c. XXV.

Epist. LXVI.

Epist. LXXI. ſed iterandum eſt. *Quid ergo? iacere in convivio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. iacere in convivio, Malum eſt: torqueri in eculeo, Bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. Bona iſta aut Mala non efficit materia, ſed Virtus. Hac ubicumque appparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac pretii ſunt.* Et quid mirum noſtros dicere, quibus nullum extra animum Malum eſt? ecce Epicurus ille voluptatis magiſter, Doloris hoſtis, quas voces emittit? Cic. II. Tuſcul. *Si uratur ſapiens, ſi crucietur, in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, Quam ſuave eſt hoc! quam hoc non curo!* Atque ipſe adeo fecit, morti iam admotus. Seneca: Epist. XCII. *Quid porro? incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum dicere, Beatus ſum? Atqui hæc vox in ipſa officina Voluptatis eſt audita.* BEATISSIMUM, *inquit, hunc & ultimum diem ago, Epicurus: cum illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia hæc ſunt apud eos, qui Virtutem colunt: cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat?* Sed malignitas ſcilicet, aut potius imbecillitas eſt animi, hæc detractantis. Epist. LXXII. *& non putant fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſua de Virtute ferunt ſententiam.* At tu audi Salo-

monis

monis vocem: *Cum audirent per sua tormenta* BENE SECUM AGI, *commemorati sunt Dominum, admirantes in* FINEM *exitus.* Caussa, & Finis sunt, quæ hæc mitia, imo suavia faciunt: *& licet ipsum corpus plenum* BONA CONSCIENTIA *stillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit.* Audis *placiturum* quoque? ita: & apud poetam Cato proclamat: Sapien. cap. xi. Sen. De Benef. IIII. c. XXII.

---- GAUDET *Patientia duris.*
LÆTIUS *est, quoties magno sibi constat Honestum.*

sed nempe in *Bona conscientia:* & Christianus Doctor hæc consignet Ambrosius: *Non frangitur Sapiens doloribus corporis, nec vexatur incommodis: sed etiam in* ÆRUMNIS BEATUS *manet. Quia non in delectatione corporis, vitæ Beatitudo est, sed in* CONSCIENTIA PURA *ab omni labe peccati.* Lib. De Iacob. I c. VIII.

DISSERT. VII.

V. *Parad. Sapientem Apathem & Imperturbabilem esse. Pluscula hic de Affectibus.*

QUINTUM Inopinatum, & vel maxime oppugnatum: Ἀπαθῆ, *sive Imperturbabilem, esse Sapientem.* Veteres & nostri exagitant, atque adeo irrident. & cum priscis, pugna in eo consistit, quod illi

illi (Pythagoras, Plato, Aristoteles) τὸν σοφὸν μετριοπαθῆ μὲν εἶναι, ἀπαθῆ δὲ οὐκ εἶναι: *Sapientem modice Affectibus tangi, non autem nullo modo tangi,* consensu edixerunt. Iam nostri Affectus etiam admittunt plenius, nec qui, sed unde sint, quærunt: mox explicandum. At Stoici, *Affectus omnes, quorum impulsu animus commovetur, ex homine tollunt.* Atque ita D. Hieronymus: *Omnes Affectus tolli posse, omnesque eorum fibras, à Pythagora & Zenone Pelagianos hausisse.* De Zenone, fatemur: miramur de Pythagora, & hunc planissime contra sensisse, discipulorum eius scripta docent. Theages Pythagoricus: Ἐπεὶ δὴ ἁ τῶ ἤθεος ἀρετὰ περὶ πάθεα, τῶν δὲ παθέων ἡδονὰ καὶ λύπα ὑπέρτατα, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐν τῷ ὑπεξελέσθαι τὰ πάθεα τῆς ψυχῆς, ἡδονὰν καὶ λύπαν, ἁ ἀρετὰ πέπλωκεν, ἀλλ' ἐν τῷ ταῦτα συναρμόζεσθαι: *Quoniam Virtus morum circa Affectus, & Affectuum præcipui Voluptas & Dolor, liquet non in eo Virtutem esse, ut eximantur Affectus animo, Voluptas & Dolor: sed ut modificentur, & temperentur.* Plura huic rei addit: itemque Architas ex eadem schola. Γίγνεται ἐκ τῶν παθέων ἁ ἀρετά, καὶ γενηθεῖσα πάλιν σὺν αὐτοῖς συνίσταται. ὥσπερ καὶ τὸ καλῶς ἡρμοσμένον ἐκ τῶ ὀξέως καὶ βαρέως, καὶ τὸ εὔκρατον ἐκ τοῦ θερμῶ καὶ ψυχρῶ, καὶ τὸ ἰσόρροπον ἐκ τῶ βαρέως καὶ κούφω. οὐκ ἀφελεῖν οὖν δεῖ τὰ παθέα τῆς ψυχῆς. οὔτε γὰρ ὠφέλιμον. ἀλλὰ συναρμόσασθαι ποτὶ τὸ λόγον

Lactant. Instit. lib. VI. c. XIV.

Advers. Pelag.

Apud Stob. Serm. I

Ibid.

ἔχον

ἔχον τῶ δ' ἐόντος καὶ τῶ μετρίω: *Nascitur ex affectibus Virtus, & nata cum illis consistit. sicut concinna modulatio ex acuto & gravi: item temperies ex calido & frigido: iterumque æquilibrium è ponderoso & levi. Non igitur tollere Affectus oportet. id enim inutile. sed aptare ad id quod rationem Decori & Mediocritatis habet.* Est ipsa Peripateticorum sententia, nimis à Zenonis illa diversa. Scio *Teletus*, qui inter Pythagoricos etiam censetur, quædam esse è libro περὶ ἀπαθείας: in quibus ista probari videtur. sed idem scio hunc Stilponis auditorem fuisse, & hac parte asseclam, nec è Pythagoreo istæc fonte hausisse. Sed ut ad rem igitur, Stoici tollunt Affectus: atque ita Seneca. *Utrum satius sit Modicos habere Affectus, an Nullos, sæpe quæsitum est. Nostri* EXPELLUNT, *Peripatetici* TEMPERANT. & epistola ea tota hos refellit. Idem alibi: *Non Diminutionem malorum in Bono viro intellego, sed Vacationem. nulla debent esse, non parva*: & plura etiam adtexit contra iam dictos. Disputatio longa est, & non hic retexenda: status tamen fere caussæ in eo, an Affectus sint à natura? Esse Plato & Aristoteles volunt: ideoque non exscindi. non esse, nostri: eoque tolli. Cicero bene hoc advertit: *Mihi,* inquit, *in tota oratione ea, quæ pertinet ad animi*

Apud Stob. Serm. cvi. vide.

Epist. cxvi.

Epist. lxxxv.

iv. Tuscul.

animi Perturbationem (ita πάθη fere semper appellat) *una res videtur* CAUSSAM *continere, omnes eas esse in nostra potestate, omnes iudicio susceptas, omnes voluntarias.* Sane caussam continet, imo conficit: si enim ita, quis neget tolli? At enim aliter veteres, & nostri mox novarunt. quod ita idem: *Cum antiqui Perturbationem animi ex homine* NON TOLLERENT, NATURAQUE *& Condolescere, & Concupiscere, & Extimescere, & Efferri lætitia dicerent, sed ea* CONTRAHERENT, *in angustumque deducerent: Zeno omnibus his quasi* MORBIS *voluit* CARERE SAPIENTEM. *Cumque eas Perturbationes antiqui Naturales dicerent, & Rationis expertes, aliaque in parte animi Cupiditatem, in alia Rationem collocarent: ne his quidem assentiebatur. Nam & Perturbationes* VOLUNTARIAS *esse putabat*, OPINIONISQUE IUDICIO *suscipi, & omnium Perturbationum arbitrabatur esse matrem, immoderatam quandam Intemperantiam.* In paucis his verbis tota res posita, neque satis fortassis exposita: vis propius accedamus, & velut manu admota revelemus? AUD. Lubescit. nam firmiter cupio istud noscere de Affectibus, sæpe auditum nec plene acceptum. LIPS. Fiat igitur, inspiciamus. Ait: NON TOLLERENT. Non certe. quid tollerent? utiles cense-

I. Acad.

censebant, & à Natura ad Virtutem datas. Nam *sine iis* (aiebant) *languebit omnis actio, & vis ac vigor animi resolvetur.* Sine Ira, Fortituto non erit; sine Metu, Prudentia; sine Cupidine, Temperantia; sine Lætitia, sensus amorque Virtutis. Dumtaxat igitur CONTRAHEBANT: id est, *detracto quod exundat, ad salutarem modum cogebant*: qui modus est ipsa Virtus. Avaritiæ da modum, frugalitas est; Profusioni, Liberalitas; Ambitioni, Magnanimitas; itemque in aliis. Ac sicut bonæ plantæ in feraci agro, si negligantur, silvescunt & horrescunt: cultura adhibita, utiles & fructiferæ fiunt: sic Affectus. Quis autem cultor? Ratio, aiebant: imo & rector, quæ velut frænis temperat, & exsultantes in angustiorem gyrum ducit. Amplius, dicebant NATURA esse. nimirum insitos in parte *Irrationali* animi, quæ duplex est. *Concupiscens*, & *Irascens*. atque ex his: sponte, sine opera voluntatis emergere, & enasci. Imo & sedes iis suas adsignant in ipso corpore: *Lætitiæ in splene, Iræ in felle, Libidinis* (sive Cupidinis) *in iecore, Timoris in corde*. Qui ergo Affectus eos tollunt, vitam ipsam ex animali & partibus iis primariis tollunt. Et sicut agrum sterilem habere nolis, sic nec animum. cui *Affectus, velut ubertas est naturalis.*

Sen. De Ira I. c. VIII.

Ibid.

Lactant. VI. cap. XV.

Ibid.

Ad

Ad quam cum verus cultor accesserit (libet enim hoc repetere) *statim cedentibus vitiis fruges Virtutis oriuntur.* Quæ quomodo erunt, si non illi? ubi victoriæ locus, sine adversario? laudi, sine lucta? Nam si virtus est Iram cohibere: quomodo faciet, qui Ira caret? Si cupiditatem refrænare; quæ coercitio, ubi non quod

Ibid. coerceas? *Deus itaque, cum hominem primum fingeret, mirabili Providentia, ingeneravit ei prius istas animi Commotiones, ut posset capere Virtutem, sicut terra culturam: posuitque materiam Vitiorum in Affectibus, Virtutis in Vitiis.* Hæc illi: pergit Cicero ad nostros. Zeno, inquit, his omnibus QUASI MORBIS exuit Sapientem. Bene, *quasi.* non enim revera Stoicis *Morbi* sunt, sed initia & caussæ Morborum. Discrimen quod sit,

Epist. LXXV. Seneca in epistola quadam te docebit. Addit, CARERE voluisse Sapientem. Prorsus carere: non recidere, sed excidere; non regere, sed eiicere. Caussæ multæ sunt: hæ præcipuæ. Primo, difficile est regere aut moderari admissos.

Sen. Epist. CXVI. *Imbecillis est primo omnis Affectus, deinde ipse se concitat, & vires, dum procedit, parat.* Ut equus indomitus, facile abripit rectorem. Quis nautæ suaserit aut approbaverit, ventis iactari, ut possit artem exercere? in tranquillo tutius erit.

Ut

Ut in præceps lapsis corporibus nullum sui arbitrium est: rapiuntur: sic animus in libidinem, amorem, iram proiectus, non sistit se ubi vult, aut cum vult, sed quo non vult fertur. Deinde, Affectus si mali; etiam modici, modicum certe malum erunt: quis id apponit Sapienti? *Itaque falsa est ista mediocritas, & inutilis: eodemque loco habenda, quo siquis diceret, Modice ægrotandum.* Tertia etiam ratio. si istis das locum, *quamvis exigui sint, in maius excedent. Numquam perniciosa servant modum.* At enim sunt ut bonæ plantæ in agro. Bonæ? hoc nego: sunt plantæ, sed vepres, spinæ, rubi, nati ad delendam aut prohibendam omnem bonam frugem. Denique quies & tranquillitas, ut docuimus, Sapientem decet & sequitur: tu vis eum, ut mare aliquod asperum esse, assiduis Affectuum turbinibus agitatum? Careat igitur, si potest: atqui potest. Non sunt enim NATURALES, ut illi volebant, neque RATIONIS EXPERTES. Si enim à Natura, boni essent: quod ipsi negant, sed ad Bonum dumtaxat ire. Deinde, quid *est Naturale, quod idem nimium esse possit?* at isti iidem resecant & circumcidunt, ut superfluentes. Tertio, cur non iidem in omnibus, & pari modo? Merito ergo, ob has aliasque caussas, dicimus, *non tam Natu-*

Epist. LXXXV.

Cic. IV. Tuscul.

Lactan. VI. cap. XIV.

Natura insitos, quam prava Opinione susceptos. Ab hac iis origo: ideoque Zeno apud Ciceronem pergit asserere, VOLUNTARIOS esse. Quomodo? quia ab OPINIONE, ut sequitur: & (ut idem alibi) *nulla Natura vi commoventur, omniaque ea sunt Opiniones, ac Iudicia levitatis.*

III. De Finib.

Totidem fere verbis Plutarchus, de nostris: τὰ πάθη σύμπαντα κοινῶς κρίσεις φαύλας καὶ δόξας ὁμολογοῦσιν εἶναι: *Omnes Affectus omnino Iudicia prava, & Opiniones dicunt esse.* Nota istæc, quæ caussam non continent solum, sed obtinent. Nam si talia, profecto in *Rationali* parte animi sunt, non illa *Irrationali*: atque ita à Voluntate. Sed *Iudicia* esse, etiam Chrysippus adfirmat, apud Galenum: Χρύσιππος μὲν οὖν ἐν τῷ πρώτῳ περὶ παθῶν, ἀποδεικνύναι πειρᾶται, κρίσεις τινὰς εἶναι τοῦ λογιστικοῦ τὰ πάθη: *Chrysippus in primo libro De Affectibus, demonstrare conatur, Iudicia quadam Rationalis partis esse Affectus.* Et addit de Zenone ipso paullo aliter: Ζήνων δὲ, οὐ τὰς κρίσεις αὐτὰς, ἀλλὰ τὰς ἐπιγινομένας αὐταῖς συστολὰς καὶ λύσεις, ἐπάρσεις τε καὶ τὰς πτώσεις τῆς ψυχῆς, ἐνόμιζεν εἶναι τὰ πάθη: *Zeno autem, non ipsa Iudicia, sed Iudiciis accedentes contractiones, & solutiones, elationes & collapsiones animi, esse censebat Affectus.* Discrimen inter sectæ duos apices observandum, sed leve. Iudicium sane caussa magis Affectuum videtur;

In libello, Vtra Animalia.

De Decret. Hippocr. & Platon. Itemq; Laert. in Zen.

detur; isti, ipse effectus. Communiter tamen Chrysippi sententia obtinuisse videtur, quam & Cicero, ut receptam, profert: & Plutarchus. Iste enim ita: Τῶν φιλοσόφων οἱ μὲν τὰ πάθη λόγους ποιοῦσιν, ὡς πᾶσαν ἐπιθυμίαν, καὶ λύπην, καὶ ὀργήν, κρίσεις οὔσας: *Philosophorum aliqui* (hi nostri) *Affectus Rationes faciunt, tamquam omnis Cupiditas, Tristitia, Ira, sint Iudicia.* Iterumque idem alibi fusius explicat: Ἔνιοι δέ φασιν οὐχ ἕτερον εἶναι λόγου τὸ πάθος, οὐδὲ δυοῖν διαφορὰν καὶ στάσιν, ἀλλ' ἑνὸς λόγου τροπὴν ἐπ' ἀμφότερα, λανθάνουσαν ἡμᾶς ὀξύτητι καὶ τάχει μεταβολῆς, οὐ * συνορῶντας ὅτι ταὐτόν ἐστι τῆς ψυχῆς ὃ πέφυκεν ἐπιθυμεῖν καὶ μετανοεῖν, ὀργίζεσθαι καὶ δεδιέναι, φέρεσθαι πρὸς τὸ αἰσχρὸν ὑφ' ἡδονῆς, καὶ φερομένης πάλιν αὐτῆς ἐπιλαμβάνεσθαι. καὶ γὰρ ἐπιθυμίαν, καὶ φόβον, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, δόξας εἶναι καὶ κρίσεις πονηράς, οὐ περὶ ἕν τι γινομένας τῆς ψυχῆς μέρος, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἡγεμονικοῦ ῥοπὰς καὶ εἴξεις, καὶ συγκαταθέσεις, καὶ ὅλως ἐνεργείας τινὰς οὔσας ἐν ὀλίγῳ μεταπτωτάς, ὥσπερ αἱ τῶν παίδων ἐπιδρομαὶ τὸ ῥαγδαῖον καὶ τὸ σφοδρὸν ἐπισφαλὲς ὑπὸ ἀσθενείας καὶ ἀβέβαιον ἔχουσι: *Sunt nonulli* (nostri isti) *qui censent Affectum nihil diversum à Ratione esse, neque duorum esse hanc differentiam & dissidium, sed unius Rationis conversionem ad utraque, quæ fallit nos & latet conversionis velocitate. Nos inquam, non advertentes quod idem illud Animi sit natum Concupiscere, & Pœnitere; Irasci, & Vereri; ferri ad turpi-*

De Genitura anim.

* Sic lego.

turpitudinem per Voluptatem, & ferentem eamdem retinere. Nam Cupiditatem, & Metum, & omnia hæc talia, Opiniones esse & Iudicia prava, quæ fiunt non in una & sua aliqua animi parte, sed totius Hegemonici (Principalis, id est, *Rationis) inclinationes & concessiones esse, & consensiones & appetitus: atque universe, operationes quasdam in brevi mutabiles. sicut puerorum incursus vigorem & impetum invalidum ex imbecillitate habent.* Est vero & hæc tota descriptio & propalatio Stoici sensus. primum, *non aliud à Ratione Affectum* esse: Ratione nempe prava, quæ Opinio dicitur. Item, *non esse duorum differentiam:* id est, in una Ratione hæc nasci, sed aliter atque aliter affecta. Seneca lucem faciet istis, & capiet; *Non enim, ut dixi, separatas ista diductasque sedes suas habent: sed Affectus & Ratio, in melius peiusque mutatio animi est.* Ita enim vetus meus liber optime hæc scribit, & plane pro Plutarcho. Unus, inquit, animus atque una Rationalis pars, modo ad *melius* tendit, & *Ratio* dicitur; modo ad *peius*, & est *Affectus.* Sed addit Plutarchus, *falli nos velocitate conversionis.* quia scilicet non videtur sic subito eadem pars velle posse, & nolle; ad voluptatem ire, & redire. Tamen ita est, inquit, & omnia ista in uno *Hegemonico* fiunt: additque

1. De Ira, cap. VIII.

que voces Stoicorum in hac re ſollennes, ῥοπὰς, ἕξεις, συγκαταθέσεις, ὁρμάς. Imo & ordinem, qui eſt in Affectuum genitura & progreſſu. Primum enim eſt, propenſio quædam, tum admiſſio & ceſſio, mox conſenſio, & denique appetitus impetuſque. Exempli cauſſa, *Viſum* ſive φαντασία obiicitur, propendeo; ſequitur *Notio* ſive ἔννοια, cedo & admitto; tum *Cogitatio* ſive διανόησις, iudico & conſentio; denique *Incitatio* & ὁρμὴ eſt vehementior. Epictetus in Agellio (neque enim ipſa nunc exſtant) brevius hæc, ſed tamen diſtinguit: *Viſa animi, quas* φαντασίας *appellant, quibus mens hominis prima ſtatim ſpecie accidentis animum rei pellitur, non Voluntatis ſunt, neque arbitraria: ſed vi quadam ſua inferunt ſeſe hominibus noſcitandæ. Probationes autem, quas* * συγκαταθέσεις *vocant, quibus Viſa noſcuntur ac diiudicantur, voluntariæ ſunt, fiuntque hominum arbitratu.* Et plura addit, utiliter legenda. nec diverſa ab iis noſter Seneca. *Vt ſcias*, inquit, *quemadmodum incipiant Affectus, aut creſcant, aut efferantur. Eſt primus motus non voluntarius, quaſi præparatio Affectus, & quædam comminatio. Alter cum voluntate non contumaci. Tertius motus eſt iam impotens, qui Rationem evicit.* Primus quem dicit motus, eſt à Phantaſia rei Bonæ Malæve obiectæ: qua

Lib. XIX cap. I.

*Supra, in Plutarchi verbis.

II. De Ira, cap. IV.

qua statim excitamur ad appetendum aut aversandum. Hunc negat Voluntarium esse, sicut & Epictetus. prævenit enim inclinationem animi, & primi illi *Ictus* (ut alibi appellat) sive *Pulsus* (ut A-gellius) *conditione quadam humanæ sortis eveniunt: ideoque etiam sapientissimis accidunt.* Atque ut ad Lucilium scribit: *Quædam sunt, quæ nulla Virtus effugere potest. admonet illam Natura mortalitatis suæ. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit si vastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor, sed Naturalis affectio inexpugnabilis Rationi.* Nota hæc postrema: à Natura tales motiunculas esse. Quo sensu Senecam audio: *Quis negat omnes Affectus à quodam quasi Naturali fluere principio?* nempe ab istis motibus, quos Natura insevit. qui tamen, ut idem ait, *non sunt Affectus, sed principia præludentia Affectibus.* At alter iam Motus est, cum *crescit Affectus,* ut noster ait, iunctus *cum voluntate non contumaci.* quod fit scilicet, cum motibus illis primis συγκατατίθεται καὶ προσεπιδοξάζει, *consentit, & opinione sua approbat*: etsi haud plane tamen se permittit. in gressu est, nondum in cursu. At tertius, *iam impotens*, & qui nos aufert. Is velut excursio est cum impetu, ut Plutarchus assimi-labat

Epist. LVII. Sen. II. De Ira, c. II. Epist. LXVII. Epist. CXVI. II. De Ira, c. II

labat : & noster, eadem imagine, *Affectus non moveri tantum, sed excurrere debet. Est enim impetus:* id est, ὁρμή. Ista lucem, nisi fallor, dent Stoicorum Affectui: quem definitione nunc etiam aperiamus. Ea à Zenone duplex. πάθος γάρ ἐστιν, aiebat, ἡ ἄλογος παρὰ φύσιν κίνησις, ἢ ὁρμὴ πλεονάζουσα: quæ Cicero ita vertit, & eidem Zenoni inscribit : *Perturbatio est, vel aversa à recta Ratione, contra Naturam, animi commotio; vel brevius, Appetitus vehementior.* Ait, ἄλογος κίνησις: *irrationalis motio*, ad verbum: sed Cicero diducit; & apte explicat, *aversa à recta Ratione.* Est enim Rationis, sed pravæ. Absque hac interpretatione, Peripateticis etiam conveniat: qui ipsi definiunt, κίνησιν ἄλογον τῆς ψυχῆς, δι' ὑπόληψιν καλοῦ, ἢ κακοῦ: *Motum irrationalem animi, ob præsumptionem Bonivi Malive.* Sed irrationale aliud iis sonat: & abiungitur ab iisdem Zeno, cum addidit, *contra Naturam* esse, negatum istis. Itaque & altera finitio Zenonia, *Appetitus vehementior*; interpretem Ciceronem habet, *qui longius discesserit à Naturæ constantia:* ut ostendat, aversum maxime ab eadem esse, id est, à stabili illa & immutabili Ratione. Sed quod *Appetitum* vertit, angustius est: & *Vitatio* vel *Fuga* etiam intellegenda. Nam ὁρμὴ hic, quævis commotio vel in-

II. De Ira. c. III.

Laert. in Zen.

IV. Tusc.

citatio: & ἀφορμὴν includit. Desino, & repeto: Affectus omnes in Rationali parte esse, ideoque cetera Animalia iis **Sen. I. De Ira, c. III.** carere, iuxta Stoicos, *habere tamen similes quosdam illis impulsus.* Carere & Sapientem dicimus: sed quo sensu? non illo, quem vulgus exaudit & exagitat, ut Sapiens nullas vellicationes aut morsus **De Provid c. II** habeat: habet. *nec hoc dico, non sentit incommoda, sed vincit.* **Epist. LXXI.** Alibi Seneca: *Non educo Sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente, submoveo. Memini ex duabus partibus illũ esse compositum. Altera est Irrationalis: hæc mordetur, uritur, dolet. Altera Rationalis: hæc inconcussas opiniones habet, intrepida est & indomita.* Ipsa **Sen. I. De Ira, c. XVI.** tamen ista pars, in repentinis impulsibus, *sentiet levem quemdam tenuemque motum. Nam, ut dixit Zeno, in Sapientis quoque animo, etiam cum vulnus sanatum est, cicatrix manet. Sentiet itaque suspiciones quasdam & umbras Affectuum, ipsis carebit.* Et sententia nostra, non ea duritie aut immanitate, qua censent. Est enim duplex *Apathia.* quam Laertius tangit, & distinguit: φασὶ δὲ, inquit, καὶ ἀπαθῆ εἶναι τὸν σοφὸν, διὰ τὸ ἀνέμπτωτον εἶναι. εἶναι δὲ καὶ ἄλλον ἀπαθῆ τὸν φαῦλον, ἐν ἴσῳ λεγόμενον τῷ σκληρῷ καὶ ἀτρέπτῳ: *Aiunt Stoici, Apathẽ, sive Affectuum expertem esse Sapientem, ideo*

quia

quia est stabilis & à lapsu remotus. Aiunt & Stultum esse Apathem, quod valet ac si dicas, durum & immobilem. Duplex ista significatio etiam in Seneca. *Stilponi summum Bonum visum est Animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere* ἀπάθειαν *uno verbo scite voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod significare volumus, intellegi. Nos enim cum volumus dicere, qui respuat omnis* MALI SENSUM; *accipietur is, qui nullum possit ferre malum. Vide ergo num satius sit, aut Invulnerabilem animum dicere, aut Extra omnem patientiam positum. Hoc inter nos & illos interest. Noster Sapiens vincit quidem incommodum omne, sed* SENTIT: *illorum* NE SENTIT *quidem.* Vult enim ibi discriminare Stilponis ἀπάθειαν à Stoicorum: & primum de nomine quærit, possitne pro mente Stilponis Latine *Impatientia* dici? Negat, quia planissime in contrarium consuetudo loquentium ducat. Nam eius mens, nihil pati aut sentire Sapientem: vulgi in eo verbo, vel levissima incommoda sentire, nec ferre. Ergo melius *Invulnerabilem*, inquit, aut *Extra patientiam positum* dicamus. Ceterum non ita Stoicus Sapiens: qui sensum mali habet, sed ratione vincit. Ab hac eius ἀπάθεια, non ab illo ducta & dicta. Sed quod Seneca Epist. IX.

Stilponi istud adscribat, haud commemini alios facere: magis *Pyrrhoni*. Ita enim de isto Cicero: *Aristoni summum Bonum est, in rebus mediis neutram in partem moveri: quæ Ἀδιαφορία ab ipso dicitur: Pyrrho autem, ea ne sentire quidem Sapientem; quæ Ἀπάθεια nominatur.* Nominat & Plinius: cuius verba toti huic rei. *Exit hic animi tenor* (æqualitas) *aliquando in* RIGOREM *quendã, torvitatemq; naturæ duram, & inflexibilem, Affectusq; humanos adimit: quales ἀπαθεῖς Græci vocant, multos eius generis experti: quodq; mirum sit, auctores maximos Sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem.* Hem, diutius his institi: sed nimirum involuta, pro virili mea, evolvenda fuerunt. Quid restat, nisi videre an proba, aut certe probabilis, hæc sententia? Mihi videtur, in commodo illo & vero intellectu. nempe Sapientem, non esse rigidum, durum, exsensum exsortemque à dolore, metu, cupidine, lætitia: sed primis dumtaxat, incipientibusque. Sentiscere ea, & moveri quoque iis: sed reiicere, nec permoveri. Quid Academici ipsi in re aliud dicunt, quam moderari, regere, & in Rationem ius nullum habere? Ergo sperni, & coerceri: quod profecto nobis est tolli, illis coli. Augustinus hoc vidit: *Aut nihil, aut pæne*

Lq. Aca.

Lib. VII cap. XIX

De Civ. IX. c. IV

pæne nihil, inquit, *distat inter Stoicorum, aliorumque Philosophorum, opinionem de Passionibus & Perturbationibus animorum. Vtrique enim mentem rationemque Sapientis ab earum dominatione defendunt. & ideo fortasse dicunt Stoici, eas in Sapientem non cadere: quia nequam eius Sapientiam, qua utique Sapiens est, ullo errore obnubilant, aut labe subvertunt. Accidunt autem animo*, SALVA SERENITATE *Sapientiæ, propter ea quæ Commoda vel Incommoda appellant.* Igitur leve discrimen: cur tamen acribus altisque verbis terreri, si non obteri, eos nolunt? Philo Iudæus etiam Moysis sapientiam huc advocat: qui, ut inquit, ὅλον θυμὸν ἐκτέμνειν καὶ ἐκκόπτειν τῆς ψυχῆς οἴεται δεῖν, οὐ μετριοπαθεῖν, ἀλλὰ συνόλως ἀπάθειαν ἀγαπᾷν: *Vniversam iram* EXSECARI & EXSCINDI *oportere censet ab Animo, non* MEDIOCRITATEM *Affectuum, sed* VACUITATEM *sive carentiam approbans.* Clarum & pulchrum nobis testimonium: tamen Christianis fortasse subvertendum. Lactantius quidem declamatorie in istos: *Furiosi ergo Stoici, qui ea non temperant, sed abscindunt: rebusque à Natura insitis castrare hominem quodammodo volunt.* Iam & Hieronymus exserte: *Adfectibus ad perfectum carere, iuxta Stocos possibile; iuxta Peripateticos & difficile & impossibile. cui sen-*

Lib. 2. Alle- gor.

Lib. VI.

Advers. Pelag. lib. II.

tentiæ OMNIS SCRIPTURÆ SACRÆ *consentit auctoritas.* Et vero laxant Adfectibus fræna, sed bonis & à bona caussa, nostri Doctores: in hoc etiam à Peripateticis dissoni, quod nec Vitia semper censent, & temperari vetant. *Vitia dumtaxat fieri, si male utamur Affectibus; Virtutes, si bene.* Amplius, concitatos & grandes esse posse. Quidni? *Potest & qui graditur, errare; & qui currit, rectam viam tenere.* Itaque ostendi aliquid potest, *ubi non tantum modicum, sed vel punctum gaudere, vitiosum sit: & aliud contra, in quo vel exsultare lætitia, minime criminosum.* Prioris generis exemplum, *male affecto inimico gaudere*: alterius, *oppresso tyranno exsultare.* Caussam igitur Affectuum finemque, non modum considerant. quod ita Augustinus: *In disciplina nostra non tam quæritur, Vtrum pius animus irascatur, sed Quare irascatur: nec Vtrum sit tristis, sed Vnde sit tristis: nec Vtrum timeat, sed Quid timeat.* Addit exempla, *Irasci peccanti, Contristari pro afflicto, Timere periclitanti:* quæ omnia Virtutes nobis censentur. Interloqui velle videris: numquid requiris? AUD. Unum. in cursu, ut fit, sermonis, de INTEMPERANTIA te fugit dicere, quam Zeno apud Ciceronem MATREM PERTURBATIONUM censebat. Quale id est?

Lactant. VI. c. XVI.

Ibid.

Lib. IX. De Civ. c. V.

est? & an ea igitur etiam in Rationali parte? LIPS. Iuste revocas: explicandum est. quis autem melius Cicerone eodem fecerit? cuius hæc alibi verba: *Omnium Perturbationum fontem esse dicunt* (Stoici) *Intemperantiam. quæ est, à tota Mente & à Recta Ratione defectio, sic aversa à præscriptione Rationis, ut nullo modo Appetitiones animi nec regi, nec contineri queant.* Opposita est enim Temperantiæ. quæ iisdem est, διάθεσις ἀνυπέρβατος τῶν κατ' ὀρθὸν λόγον. ἢ ἕξις ἀήττητος ἡδονῶν: *Affectio insuperabilis eorum quæ sunt Recta Rationis. aut, Habitus qui vinci à Voluptatibus non potest.* Ut ergo huic fundamentum & innixus est *Ratio*, & ab ea recta *Iudicia*: sic contra, *Opinio* ibi & falsitas. *quæ omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat*, assiduis Affectuum tanquam ventis. IV. Tuscul. Laert. in Zenon. Cic. ibid.

DISSERT. VIII.

VI. *Parad. Sapientem non opinari: itemque non ignorare: non fallere, non mentiri.*

SED ego oportune gradum promoveo ad Paradoxum, ab isto velut nexum: quod est, *Sapientem non opinari.* Laertius ita effert: Μὴ δοξάσειν τὸν σοφὸν, τουτέστι ψεύδει μὴ συγκατατίθεσθαι μηδενί: *Non opinaturum Sapientem, hoc est, Falso nul-*

li umquam consensurum. Stobæanæ Eclogæ : Ψεῦδος δ' ὑπολαμβάνειν οὐδέ ποτέ φασι τὸν σοφὸν, οὐδέποτε παράπαν ἀκαταλήπτῳ τινὶ συγκατατίθεσθαι· διὰ τὸ μηδὲ δοξάζειν αὐτὸν, μηδ' ἀγνοεῖν μηδέν : *Falsum aliquid suscipere negant unquam Sapientem : neque item ullæ rei incomprehensæ assensum dare. quia neque Opinatur, neque Ignorat quidquam.* AUD. Satin' hæc à me intelligi, aut à te adstrui? LIPS. Mihi clara videntur. AUD. Sapientem non opinari? LIPS. Numquam. AUD. Omnia igitur scire? LIPS. Scire. AUD. Et nihil ignorare? LIPS. Nihil. AUD. Profecto, Iuste Lipsi, hæc Paradoxa sunt: mihi non admittenda, tibi habeas. LIPS. Tibi, si capis. Species verborum percutit, & ipsa Opinio est quæ te vexat : rem vide. Sapienti hæc tribuimus; nondum tibi aut mihi, uni alicui è vulgo. Hunc Zeno cum in exemplar formasset, Opinionem ab eo removit, id est, Errorum Vitiorumque matrem. Zeno, inquam, pri-
IV. Aca. mus. *Nemo enim superiorum*, ait Cicero, *non modo expresserat, sed ne dixerat quidem*, POSSE HOMINEM NIHIL OPINARI: *nec solum* POSSE, *sed ita* NECESSE *esse* SAPIENTI. At Zeno fecit, ut addit: & ratio etiam comprobavit: Lactantio qui-
III. cap. IV. dem iudice. *Recte*, inquit, *Zeno & Stoici Opinationem repudiarunt. Opinari enim*

te

te scire quod nescias, non est Sapientis, sed temerarii potius ac stulti. Et certe Opinioni omni contraria est Scientia. quod ita idem Zeno abstruebat: *Siquid esset ita comprehensum, ut convelli Ratione non posset, Scientiam: sin aliter, Inscientiam appellabant. ex qua exsisteret etiam Opinio, quæ esset imbecilla, & cum falso incognitoque communis.* Neque enim aliud est Opinio, quam aut falsa de rebus iudicare; aut vera, sed infirmiter, nec Ratione suffultum. Stobæi Eclogæ: Διττὰς γὰρ εἶναι δόξας. τὴν μὲν ἀκατάληπτον συγκατάθεσιν, τὴν δ' ὑπόληψιν ἀσθενῆ. ταύτας ἀλλοτρίους εἶναι τῆς τοῦ σοφοῦ διαθέσεως. διὸ καὶ τὸ προπίπτειν πρὸ καταλήψεως καὶ συγκατατίθεσθαι, κατὰ τὸν προπετῆ μᾶλλον εἶναι, καὶ μὴ πίπτειν εἰς τὸν εὐφυῆ, καὶ τέλειον ἄνδρα, καὶ σπουδαῖον: *Duplicem esse Opinionem. unam rei incomprehensæ assensum; alteram, infirmam de re susceptionem. Has alinas Sapientis affectioni. quia inclinari ante rem comprehensam, & assentiri, in præpetem & præcipitem magis convenit; neque cadit in industrium, perfectum, & probum virum.* Cicero in verbis ultimis utramque tetigit, cum *Imbecillam*, aut *Falso Incognitoque* vicinam dixit. Sed quid igitur? numquam ea utitur? ita, sed citra assensum. Nam quam multa Sapiens cogitat & differit, de rebus superis inferisque, in quibus non sit certa comprehensio? de stellis, earum-

Cic. I. Acad.

que motu, de cometis, de fulminibus: & uno verbo, qualia pleraque artibus comprehensa. Sed nimirum ita differit, ut verisimilia, non vera censeat: & nisi, ubi firma & quæ convelli non possit, Ratio est, ἐποχῇ utitur, & sustinet assentiri. Scire se tantum quæ scit, sentit & profitetur: & hæc quoque scientia est, scire quid ignores. Quo sensu & illud splendide efferunt: οὐδὲ λανθάνειν αὐτόν τι: *Nihil eum latere.* sicut antea dictum mirabaris, *Nihil ignorare.* Quid ergo? omniscius, id est, Deus? absit. Ille vero *divina & humana* scit, sed quatenus opus est, & potest: ceterum ita omnia scit, & nihil ignorat, ut sciat semper aut scire se, aut ignorare. & hoc satis, ut vindicetur ab Errore. Ego vero amplius tibi addam, pauca scire Sapientem. Nam ea, in quibus nos elaboramus, & ob quæ Docti titulum inscribimus, ne *Scientias* quidem censent: proprio & suo verbo ἐπιτηδεύματα, *Studia* appellant. Stobæus: Τὴν φιλομουσίαν, καὶ καθόλου τὰς ἐγκυκλίους λεγομένας τέχνας, Ἐπιτηδεύματα μὲν καλοῦσιν, Ἐπιστήμας δ' οὔ: *Musarum cultum, & universe artes Liberales quas dicimus, Studia quidem appellant, Scientias vero minime.* Eas tamen usui fatentur, & bonas etiam fieri, in bono viro per Virtutem immutatas, & ad Finem relatas. *Sed quid est* (ait Seneca) *quare*

Epist. LXXXVIII.

quare existimes, non futurum Sapientem eum qui litteras nescit; cum Sapientia non sit in litteris? Itaque curiosa Studia ab illo absunt. & pulcherrime hoc Plato. *verum Philosophum Quinquertioni* (πεντάθλῳ) *similem esse.* ἔστι γὰρ ἀτεχνῶς τοιοῦτος οἷος μὴ δουλεύειν μηδενὶ πράγματι, μηδ᾽ εἰς τὴν ἀκρίβειαν μηδὲν διαπεπονηκέναι. ὥστε διὰ τὴν τοῦ ἑνὸς τούτου ἐπιμέλειαν, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπολελεῖφθαι, ὥσπερ οἱ δημιουργοί, ἀλλὰ πάντων μετρίως ἐφῆφθαι: *Est enim revera talis, ut nulli rei uni serviat, neque exacta diligentia unum aliquid elaboret. sic, ut dum uni huic totum se impendit, reliquas res omittat aut deserat, ut solent in suo quisque genere Artifices; sed magis* OMNES RES ARTESQUE MODERATE LIBET *& attingat.* Aureum dogma, & cupidis curiosisque ingeniis imprimendum. Itaque omitte arbitrari alti-aut vaniloquentiam hanc esse: tantum, Paradoxum hoc temeritatem assensus removet, & Sapienti modestiam commendat. Neque enim aut ipse fallitur, aut fallit alios. & est quoque inter Decreta: Ἀκιβδήλους εἶναι τοὺς σπουδαίους, φυλακτικούς τε εἶναι τοῦ ἐπὶ τὸ βέλτιον αὑτῶν παριστάναι, διὰ παρασκευῆς τῆς τὰ φαῦλα μὲν ἀποκρυπτούσης, τὰ δὲ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ φανερὰ ποιούσης, ἀπλάστως. περιῃρηκέναι γὰρ ἐν τῇ φωνῇ τὸ πλάσμα τε καὶ τῷ εἴδει: in Theæteto.

Dolosos non esse Sapientes; sed simplices, viros bonos: & cavere sine fuco, ne melius,

aut supra quam sint, appareant, ex præparato mala sua occultantes, & bona quæ sunt ostentantes. Tollere enim in voce fictionem omnem, & in specie externa. Imo vero (Stob. Ecl.) τὸ εἰρωνεύεσθαι (etsi Socrati usurpatum) φαῦλον εἶναί φασι. οὐδένα γὰρ ἐλεύθερον καὶ σπουδαῖον εἰρωνεύεσθαι: *Ironia uti malum censent. nullum enim liberum & probum usurpare.* (Ibid.) Amplius, pro hoc candore, μὴ ψεύδεσθαι τὸν σοφὸν λέγουσιν, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἀληθεύειν. οὐ γὰρ ἐν τῷ λέγειν τι ψεῦδος τὸ ψεύδεσθαι ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν τῷ διαψευστῶς τὸ ψεῦδος λέγειν, καὶ ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν πλησίον: *Non mentiri Sapientem dicunt, sed in omnibus verare. Non enim in eo mendacium esse, ut aliquis falsum dicat; sed cum quis dolo & fallendi proximos animo facit.* Cui Stobæano Electo adsonant hæc Sexti: *Sapiens habet verorum scientiam, & numquam fallit ac mentitur: eo quod non ex mala, sed ex bona, hoc proferat affectione.* Sed, etsi vicina hæc, me abducunt: addo ex eodem Sexto interpretatiunculam primarii nostri Paradoxi. (Advers. Mathē.) *Sapiens*, inquit, *iudicium minime aberrans habet, & est in omnibus divinus: propterea quod Non opinetur, hoc est, falso assentiatur.* En, mi Auditor, invidiosum illud & superbum, ut censebas: sed censebas, opinor. AUD. Censebam. nunc do manus, & vulgarem etiam nostram sapientiam putem & voveam huc adspirare.

Nimis

Nimis enim cito Opinionibus abducimur: & quid aliud fere hodie nostrum discere ac docere? Etiam in Externis rebus Opiniones vexant, & graviora aut maiora omnia veris proponunt. Inde Metus aut Dolores: spernamus, & ut floccos aliquos nivis ad Rationis solem liquefaciamus.

DISSERT. IX.

VII. *Parad. Sapienti nihil præter opinionem evenire.*

LIPS. Faciamus, tecum opto: etiam istud, quo nunc dicam, & quod priori item adhæret. Adhæret, an adversum est? videatur in prima verborum fronte, non autem sententiæ penetratione & inspectu. Est istud, *Sapienti præter opinionem nihil evenire.* Sed scito, in rebus incertis & sola opinione nixis, eam quoque Sapienti intervenire. Putat se hoc facturum, non facturum; illud eventurum, aut non: & quæ in vita cottidie, imo per momenta, occurrunt. Destinamus, proponimus, aggredimur, agimus: & eventu potimur, non potimur. Mens igitur nunc Paradoxi, Sapientem destinatione sua numquam excidere, semper illi successum, & Stoicorum verbo, * εὔροιαν esse: id est, fluere res ex voluntate.

* *Facilem fluxū & cursum.*

AUD.

* *Felicitas.*

AUD. O illuc me duc! quid enim aliud hæc, quam * εὐδαιμονία ipsa? LIPS. In eo sum: porro audi. Dogma eorum est,

Stob. Eclo.

μηδὲ παρὰ τὴν ὄρεξιν, μηδὲ παρὰ τὴν ὁρμὴν, μηδὲ παρὰ τὴν ἐπιβολὴν γίνεσθαί τι περὶ τὸν σπουδαῖον. διὰ τὸ μεθ' ὑπεξαιρέσεως πάντα ποιεῖν τὰ τοιαῦτα, καὶ μηδὲν αὐτῷ τῶν ἐναντιουμένων ἀπρόληπτον προσπίπτειν: *Nihil præter voluntatem, appetitum, consilium evenire Sapienti. quia cum exceptione omnia talia facit aut conatur, & nihil eorum quæ adversari possunt non est ei præmeditatum & præsumptum.* Optime, & verissima ratio. Ideo non fallitur neque frustra conatuum est, quia scit se frustra esse posse: neque res istas incertas pro certis ullas habet. Omnia, inquam, *cum exceptione* (sic enim ista interpretanda sunt) aggreditur: quod ipsum in hac re Seneca noster dicit. *Non mutat,* inquit,

De Benef. IV. c. XXXIV

Sapiens consilium, omnibus his manentibus quæ erãt, cum sumeret. Ideo numquam illũ Pœnitentia subit: quia nihil melius illo tẽpore fieri potuit, quam quod factum est; nihil constitui, quã quod constitutum est. Ceterũ ad omnia CUM EXCEPTIONE *veniet, Si nihil inciderit quod impediat. Ideo omnia illi succcedere diximus* (ecce εὔροιαν nostram) *& Nihil contra opinionem accidere: quia præsumit animo, posse aliquid intervenire, quod destinata prohibeat. Imprudentium ista fiducia est; Fortunam sibi spondere.*

ſpondere. Et iam vides, quam vere & ſalubriter hæc dicantur, ac doceantur? Mihi crede, inter fundamenta conſtantiæ & tranquillitatis eſt iſtud: *ſemper de Fortuna cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Navigabo, niſi quid inciderit; & Prætor fiam, niſi quid obſtiterit; & Negotiatio mihi reſpondebit, niſi quid intervenerit.* Sen. De Tranq. c. XIII. Animus qui hæc præcogitat ſerio, atque imbibit, quam in pacato atque æquo eſt? Facit Sapiens. ideoque (ut iterum interpreter cum Seneca) *Nihil ei contra opinionem dicimus accidere.* Ibid. Quomodo? quia *non illum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus: nec illi omnia, ut voluit, cedunt, ſed ut cogitavit. Inprimis autem cogitavit, aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere.* Quod cum factum eſt, quidni facile ferat, quod præviderat? *Neceſſe eſt levius ad animum pervenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum utique non promiſeris.* Ibid. At ſtulti, id eſt, nos, contra. Spes & cogitationes longe mittimus, firmas & ferientes eſſe volumus: & cum lapſi ſumus, ſtupemus. Inter miſerias humanas ſapientiſſime Homerus recenſet:

Οὐ μὲν γάρ ποτέ φησι κακὸν πείσεσθαι ὀπίσω, Odyſſ. Σ.
Ὄφρ' ἀρετὴν παρέχωσι θεοὶ, καὶ γούνατ' ὀρώρῃ:
Quod non ulla putant diverſa ſibi eventura.

Quam-

Quamdiu robur adest, & florida membra moventur.

Sen. epist. LXXVI. At cum evenerunt, collabuntur: & voces audimus, *Nesciebam hoc mihi restare.* Aliter Sapiens, qui *scit omnia restare: & quidquid factum est, dicit, Sciebam.*

Virgil.
----- non ulla Laborum,
O virgo, nova mi facies INOPINAVE *surgit.*
Omnia præcepi, atque animo mecum anteperegi.

Socrat. apud Stob. Serm. III. Καὶ ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα· οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἑτοιμάκασι βοηθήματα: *Et sicut ii qui secundante cœlo & vento navigant, etiam quæ contra tempestates usui sunt, parata habent: sic qui in prospera Fortuna sapiunt, etiam remedia adversæ illius expediunt.* Et quæ illa remedia? iam

Sen. epist. LXXVIII. dicta: *Lætis non credere, omnem Fortunæ licentiam in oculis habere; tamquam, quidquid potest facere, factura sit.* Ideo & illa

Laert. in Zenon. affectio Sapientis propria, οὐδὲν θαυμάζειν: *nil mirari.* sive quæ Natura & caussis occultis, sive quæ Fortuna eveniunt. Scit multa in illius sinu non indagata, non indaganda, occuli; & in huius non exspectata, non exspectanda. Ergo tollatur

Sen. epist. XCI. illa eventuum novitas: *nihil nobis improvisum esse debet. In omnia præmittendus est animus: cogitandumque, non quidquid solet,*

solet, sed quidquid potest fieri. Hominem ad humana paremus: & cum Sapiente, *assuescamus futuris malis, & quæ alii diu patiendo levia faciunt, nos diu cogitando.* Epist. LXXVI.

DISSERT. X.

VIII. *Parad. Sapientem sibi sufficere, sive, Se solo contentum esse.*

HABES utili interpretatione Paradoxum: nec minus istud. Nam adiungo, *Sapientem sibi sufficere*: quod Græci dicunt signate & breviter, τὸ σοφὸν αὐτάρκη εἶ). Seneca extulit: *Sapientem se ipso contentum esse.* Est à Socrate & Platone: atque ab isto expressum. III. De Rep. Quæ vis huic dicto? illum sibi omnia esse, nec pendere ab homine alio aut rebus. Quomodo felix sit, & sui iuris, si in alienum arbitrium demittimus, & catenam quamvis splendidam, catenam tamen, damus? Ille vero suus esto, apud se esto: etsi apud alios etiam velit, sed vel in solitudine possit. Velit dico. nam Stilpo, Timon, & alii fuere, qui abducerent ab omni consortio, & ipsa Amicitia: nobis aliter visum. *Nam illud quidem cum illis commune est, Sapientem se ipso contentum esse: sed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamvis sibi ipse sufficiat.* Sen. Epist. IX. Sociale animal, homo est: & inter

inter homines Sapiens: sed hoc discrimine à reliquis, quod *quæ sibi desunt, non desiderat: sed non deesse mavult.* Exercere vult, cum alias virtutes, tum hanc homini tam propriam, & pæne innatam. Itaque *perperam hoc illi interpretantur, qui Sapientem undique submovent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum est, quid & quatenus vox ista promittat. Se contentus est Sapiens ad beate vivendum, non ad vivendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est; ad illud, tantum animo sano, & erecto, & despiciente Fortunam.* Subduc illi cibum, non vivet: subduc amicos, vivet, & quidem beate. *Qualis tamen futura est illa vita, si sine amicis relinquatur, in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in desertum litus eiectus? qualis est Iovis, cum resoluto mundo, paullisper cessante Natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus.* Magnifica comparatio, & quæ placita etiam in hac re Epicteto. *Homo amat quidem societatem & amicos*, inquit: ἀλλ' οὐδὲν ἧττον δεῖ καὶ πρὸς τοῦτο παρασκευὴν ἔχειν, τὸ δύνασθαι αὐτὸν ἑαυτῷ ἀρκεῖν, δύνασθαι αὐτὸν ἑαυτῷ συνεῖναι. ὡς ὁ Ζεὺς ἑαυτῷ σύνεστι, καὶ ἡσυχάζει ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐννοεῖ τὴν διοίκησιν τὴν ἑαυτοῦ οἵα ἐστὶ, καὶ ἐν ἐπινοίαις γίνεται πρεπούσαις ἑαυτῷ. *Sed nihilo secius oportet & in hoc exerceri, ut possit sibi*

Ibid.

Ibid.

Ibid.

sibi ipse sufficere, possit secum esse. Sicut Iupiter secum est atque agit, & in se acquiescit, & gubernationem suam mente agitat, & cogitationibus fruitur se dignis. Et quæ solitudo est, ubi virtutes comitantur & adsunt? *Nullus angustus* aut solus *est locus, qui hanc tam magnam turbam capit: nullum exsilium grave, in quod licet cum hoc comitatu ire.* Denique, cum nostro Ambrosio, *in qua solicitudine non stipatur, quem vita Beata circumdat?* Itaque frui & acquiescere in se potest: vix tamen volet. dico in sola illa solicitudine: & hoc Senecæ clara verba volunt: *Se contentus est Sapiens, & tamen non vivet, si fuerit sine homine victurus.* Nota, sine *homine*, non sine *amico* tantum. Et sane Stoicum hoc dogma: οὐδ' ἐν ἐρημίᾳ βιώσεται ὁ σπουδαῖος. κοινωνικὸς γὰρ φύσει καὶ πρακτικός: *Neque in solitudine vivet Sapiens. est enim natura socialis, & actuosus.* Nam multa pro Stoico sensu, interveniunt, quæ non Beatam vitam, sed vitam tamen tollunt: de quibus infra. Alioqui secessum à turbis, id est, vitiis, absit ut damnemus, pabulum animi, imo delicias: ubi frui fas puriore & sublimiore illa meditatione;

Sen. Consol. ad Helv. c.x.

Lib. I. De vita Iacob. c.ult.

Epist. IX.

Ὡς ἡδὺ τῷ μισοῦντι φαύλους ἐρημία;

Quam suave solitudo, qui odit improbos? Menandri.

Et quam compositæ mentis signum est,

secum

ſecum poſſe morari, & conſiſtere? quod è vulgo nemo facit: quorum quiſque ſe fugit. Ergo & hoc utile monitum amplectere. *Huc cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, ut contentus ſis temet ipſo, & ex te naſcentibus bonis. Quæ poteſt eſſe Felicitas Deo propior?*

Sen. Epiſt. xx.

DISSERT. XI.

IX. *Parad. Omnia Sapientis: &, Solum divitem cenſendum.*

ET qui non ſit contentus, cum omnia ipſe habeat? Nam hoc etiam inter Inopinata iactatum, *Omnia Sapientis eſſe*: imo *Solum illum divitem* & uberem eſſe. Variis locis hæc efferuntur: & origo dicti à Cynicis. quorum erat: αὐτάρκη εἶναι τὸν σοφόν. πάντα γὰρ αὐτοῦ εἶναι τῶν ἄλλων: *Sapientem ſibi ſufficere. nam omnia aliorum, eius eſſe.* Vides? non ſua ſolum ſibi, ſed omnia omnium habet: & quid homini huic deſit? Hæc Cynici illi iactactant ore, animo ſentiebant: Cynici, nudi, inopes, vacui rerum omnium & copiarum. Placuit & Stoicis: ſciveruntque, τῶν σοφῶν πάντα εἶναι: *Sapientium omnia eſſe.* Seneca, Cicero, alii ingeminant: ſed ille noſter alibi: *Vnus eſt Sapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili tuenda.* Quo ſenſu

Laert. in Antiſth.

Laert. in Zenon.

De Benef. VII c. III.

sensu autem? omnibus ergo sua eripit, & in se vertit? Non: absit. *Nihil prohibet, aliquid & Sapientis esse; & eius, cui datum & assignatum est. Iure civili, omnia Regis sunt: & tamen illa, quorum ad Regem pertinet universa possessio, in singulos dominos descripta sunt, & unaquaeque res habet possessorem suum. Ad Reges enim potestas pertinet, ad singulos dominium.* Ecce nodum solutum habes: & vere ac pulchre. Tangit hanc distinctionem Laertius: nam quis ambigit è Stoicis fontibus Senecam hausisse? tangit, inquam, in caussa eius dicti. πάντα τῶν σοφῶν εἶναι. δεδωκέναι γὰρ αὐτοῖς παντελῆ ἐξουσίαν τὸν νόμον. τῶν δὲ φαύλων εἶναί τινα λέγεται, ὃν τρόπον καὶ ἀδίκων. ἄλλως μὲν τῆς πόλεως, ἄλλως δὲ τῶν χρωμένων φαμέν: *Omnia Sapientum esse. Datam enim iis omnimodam potestatem* (Senecae vocem agnosce) *à lege. Stultorum autem quaedam dicuntur, sicut & iniustorum. atque aliter quaedam reipublicae dicimus, quaedam utentium.* Ergo omnia eius sunt, non occupatione, sed animo: & universitas illi, non haec singula mancipantur. O magnifica possessio! & quam ex facili regit ac tuetur, hoc ipso quod intuetur. *Non habet mittendos trans maria legatos, nec metanda in ripis hostilibus castra, non opus est legione, nec equestribus turmis. Quemadmodum Dii immortales regnum*

Ibid. c. IV.

Sen. de Benef. VII. c. III.

regnum inermes regunt, & illis rerum suarum ex edito tranquilloque tutela est: ita hic officia sua, quamvis latissime pateant, obit: & omne humanum genus, potentissimus eius optimusque, infra se videt. Neque verba hæc censeas: imo verba, qui eripiunt huic & sibi habent. Quis totum hunc orbem, id est, tot agros, prata, silvas, flumina, lacus, maria, verbulo aut formula à me aufert? Coneris quamvis, teneo: oculis, & certe animo, usurpo.

Ibid. *Derideas licet: ingentis spiritus res est, cum Orientem Occidentẽque lustraveris animo, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas Natura beatissime fundit, aspexeris, emittere hanc Dei vocem, Omnia mea sunt.* Itaque & hoc vere addidimus, *Solum Sapientem divitem esse*: * Socrati iam olim definitum. Quæ enim istæ Crassi aut Crœsi divitiæ? desunt multa, & optant. Noster minime: & non una caussa vel adspectu titulum hunc iure habet. Plato adsignabat istas: *Divitem hunc solum, quippe cum thesauris omnibus pretiosiores solus videatur possidere Virtutes. quia etiam solus Sapiens opes potest in usibus necessariis regere, videri ditissimus debet.* Pro quarum prima aptissime Philo Iudæus: ὁ δὲ σοφὸς οὐ πλούσιος, ἀλλὰ πάμπλουτος, ἐν ἀφθόνοις καὶ γνησίοις, οὐ χρόνῳ παλαιουμένοις, καινουμένοις δὲ καὶ ἡβῶσιν ἀεί, τρυφῶν ἀγαθοῖς μόνοις:

* Vide lib. I. Differ. XVII.

Apul. De Philosoph.

De Plãtat. Noe.

Sapiens

Sapiens non dives solum, sed superfluens; ut qui semper delicietur inverseturque bonis uberibus & germanis, non ævo inveterascentibus, sed magis virescentibus florentibusque: id est illis Animi, quas Virtutes vocamus. Estque ipsa ratio, quam Stoici nostri inter primas signabant, stricte sic & scholastice apud Empiricum expressa. *Qui ea possidet, quæ sunt magnæ æstimationis & magni pretii, est dives: Virtus autem est magni pretii & æstimationis: solusque Sapiens eam possidet: solus ergo est dives.* Altera erat ratio, *Sapientem solum uti.* An ille utatur, qui avariter recondit? ne habet quidem, si Platoni hoc credis scite docenti, & distinguenti. Οὐ τοίνυν μοι ταὐτὸν, inquit, φαίνεται εἶναι τὸ κεκτῆσθαι τῷ ἔχειν. οἷον, εἰ ἱμάτιον πριάμενός τις, καὶ ἐγκρατὴς ὢν, μὴ φορεῖ, ἔχειν μὲν οὐκ ἂν αὐτὸν αὐτὸ, κεκτῆσθαί γε φαῖμεν: *Non enim mihi idem videtur, Habere & Adipisci. ut, siquis vestem mercatus, eam in potestate habeat, non tamen ferat: haud dixerimus Habere illum, sed Adeptum esse.* An ille etiam utitur, qui stulte & prodigenter effundit? nihil. solus Sapiens habet, possidet, utitur, materiam virtutum.

Adverf. Mathē.

In Theæt.

Non huic sepositas infelix strangulat arca
Divitias.

quid ergo?

---- expo-

----*expositi census, & docta fruendi*
Temperies.

Sed præter has duas, tertia etiam ratio. Sapiens nulla re eget: ergo dives. Quid enim aliud *Dives, nisi à Divo,* (ait Varro) *quia, ut Deus, nihil indigere videtur?* Quomodo? non enim petit. *Animus tuus oportet se iudicet divitem, non hominum sermo, neque possessiones tuæ.* Audi poetam:

Cic.Parad.ult.

Auson. *Ex animo rem stare, æquum puto; non animum ex re.*
Cuncta cupit Crœsus, Diogenes nihilum.

Et uter igitur ditior? *Brevissima ad divitias, per contemptum divitiarum, est via.* Quid me vocas ad ista supervacua? *An parum habet; qui non alget, non esurit, non sitit? plus Iupiter non habet.* Acquiesce in istis, aut nunquam acquiesce, inquam, *tanto beatior futurus, quanto collectior. Namque animi, ita ut corporis, sanitas expedita; imbecillitas laciniosa est: certumque signum est infirmitatis, pluribus indigere.* Quid ergo? inquies: Sapiens nullo indiget? illud ipsum edere, bibere, & quæ Natura postulat, nonne potest abesse? Potest, nec ipse tamen indigere. Stoicum tibi hic discrimen ingeram; in verbis quidem, sed quod rem explanet. Chrysippus aiebat, ὡς ἐ δέοντα μὲν,

Sen.epist. LXII. Epist. XCIX.

Apul.in 1.Apolog.

Plut.de cómun. Notion.

μῶ, ἐνδέονται δὲ οἱ φαῦλοι: *quod non egeant, sed indigeant mali.* At Sapiens, ille δεῖται, καὶ χρείαν ἔχει: *eget, & opus habet.* Seneca hoc ipsum tangit: *Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait Sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse. contra, Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit uti, sed omnibus eget.* Etsi in verbo *Egere* proprietatem non servat, & Stulto tribuit quod Sapientis erat. Igitur *Indigere*, est non habere, & velle: atque id sine modo. Cicero: *Indigentia, est libido inexplebilis:* quod Stoico sensu omnino scripsit. Vere ergo dicemus, *Eum maxime divitiis frui, qui minime divitiis indiget:* id est, avet aut cupit. Ob has ergo caussas merito ille Dives: quid si & ab alia, pro vulgi etiam mente? Nam ecce Dogma nostrum est: Οἰκονομικὸν μόνον τὸν σπουδαῖον εἶναι, καὶ τὸν ἀγαθὸν οἰκονόμον, ἔτι δὲ χρηματιστικόν: *Oeconomicum esse solum Sapientem: & bonum œconomum, & peritum pecuniæ faciendæ.* Quid ais? ad hoc dogma non turba concurrat? sinum pandat? Et tamen ita est. prudentia illa eius propria, etiam ad externa ista omnia valet: cum lubet, & usui censet uti. Socrates apte: ὅτι οὐκ ἐκ χρημάτων ἡ ἀρετὴ γίνεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς χρήματα, καὶ τ' ἄλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαντα, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ: *Quod non è pecunia Virtus nascatur, sed ex Virtute*

Epist. IX.

IV. Tusc.

Sen. Epist. XIV

Stob. Eclo.

In Apol.

pecunia, atque alia omnia bona publice ac privatim hominibus obveniant. Nonne Thales hoc satis docuit in claro exemplo? nam is cum ostendere vellet, quam facile Sapienti ditescere: prævisa feracitate olearum, fructus omnes coemit, & solus compos, vendidit, vimque grandem pecuniæ paravit. Potest igitur habere Sapiens: sed quanto altius, nolle? Sen. ep. cxix. Epist. xvii. calcat hæc superflua, & dumtaxat *divitiarum naturalium est quæsitor acerrimus.* Fac idem, Auditor: & disce statim ac compendio dives esse. *Repræsentat opes Sapientia, quas cuicumque supervacuas fecit, dedit.* An non hæc Sacris etiam nostris consona? Clemens Ale- II. Strō. xandrinus dicit, & docet: ὅτι δὲ τοῦ σοφοῦ πάντα ἐστι, σαφῶς μηνύει λέγων, Διότι ἠλέησέν με ὁ Θεὸς, ἐστί μοι πάντα. ἑνὸς γὰρ δεῖν ὀρέγεσθαι διδάσκει, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, καὶ τοῖς ἀξίοις τὰ ἐπηγγελμένα νέμεσθαι: *Quod autem omnia sint Sapientis, aperte Scriptura indicat dicens, Quoniam Deus mei misertus est, mihi sunt omnia. Vnum enim oportere expeti ostendit, per quod facta sunt omnia, & iis qui digni sunt promissa tribuuntur.* Ecce in vera Sapientia divitiæ, & in animo ad Deum, summum atque unum bonum verso. Sed vis ipsas Stoicorum voces, atque etiam Lib. II. De Abrahamo. sensa? Ambrosius: *Salomon ait, Eius qui fidelis est, totus mundus divitiarum. Quanto*

to prior Salomon, quam Zenon Stoicorum magister, atque auctor secta ipsius? Quis autem fidelis, nisi Sapiens? Et statim: *Sed dicas: Quomodo Sapientis totus mundus? Quoniam ipsa Natura dat illi sortem omnium, etiamsi ipse nihil possideat. Domina est & possessor, Sapientia: qua sua putat Natura munera: nec ullis* INDIGET, *etiamsi desint ei ad victum necessaria. Namque Musicus organa, aut Medicus medicamenta etiamsi non habeat; habet tamen eo ipso quo possit his uti, etiamsi ad tempus eorum usus non suppetat.* Bone doctor salve. non ipsa Porticus sonet magis germanas Zenonis voces. Observastin autem & de *Indigentia*? etiam sine *possessione sortem* habere? Hæc vera sunt. *Stulta mortalium avaritia possessionem proprietatemque discernit, nec quidquam suum credit esse, quod publicum est.* Sen. epist. LXXII. Sapiens aliter: qui publicis ut privatis fruitur, privatis ut publicis. *Sapientia omnium mater est, & ipsa orbem terrarum possidet.* Sap. VII Abrahamo illi *data est omnis terra*: sed quando? postquam à Lotho discessit, id est, *vitiis & deflexione morum.* Gen. XIII. Ambro. II. de Abrah. O magnæ igitur, ô veræ opes! veniamus in partem. Ego conari aut facere me fateor: & istos agros, silvas, hortos, statuas, tabulas, & quidquid Natura aut Industria instruit, oculis & cogita-

gitatione usurpo ut mea: pascor suaviter, & sinceriore gaudii fructu, vel horulæ spatio, quam Domini inscripti anno aut annis.

DISSERT. XII.

X. Parad. Solum Sapientem liberum, ceteros omnes servos censeri.

ATQUE idem ille Sapiens non *Dives* solum, sed *Liber*, ceteris omnibus *servis*. Conviciari tibi videar? non est propositum, sed vera effari. Scitum igitur hoc Stoicorum: *Nisi Sapientem, liberum esse neminem.* Græce efferebant:

Cic. in Parad. v.
ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος, καὶ πᾶς ἄφρων δοῦλος: *Quod solus Sapiens liber, & omnis Stultus servus.* Diogenes ponit, & caussam apponit:

In Zenone.
μόνον τε σοφὸν, ἐλεύθερον· τούς τε φαύλους, δούλους. εἶναι γὰρ ἐλευθερίαν, ἐξουσίαν αὐτοπραγίας· τὴν δὲ δουλείαν, στέρησιν αὐτοπραγίας: *Solum Sapientem liberum; omnes Malos, servos. Esse enim Libertatem non aliud, quam potestatem agendi quævelis: Servitutem contra, privationem eiusmodi actionis.* Hoc ipsum paullo fusius Epictetus:

IV. Dissert. c. I.
Ἐλεύθερός ἐστιν, ὁ ζῶν ὡς βούλεται, ὃν οὔτ' ἀναγκάσαι ἐστὶν, οὔτε κωλῦσαι, οὔτε βιάσασθαι: *Liber est, qui vivit ut vult, quem neque cogere est, neque prohibere, neque vim adferre.* Sed fusissime Cicero, & rei illustrandæ. *Quid est*

v. Parad.

enim libertas? potestas vivendi, ut velis. Quis igitur vivit ut vult, nisi qui recta sequitur? qui gaudet officio? Cui vivendi via considerata atque provisa est? qui legibus non propter metum paret? qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter ac libere? Ita liquet, Sapientem ea parte Liberum, qua Virtutem amplectitur volens, alacer: ab ipso Honesto, non à lege aut metu inductus. Quid iam, cum Vitia spernit, & calcat? cum magno animo clamat: *Non sum imperata facturus. iugum non recipio: imo, quod maiore virtute faciendum est, excutio. Non est emolliendus animus. si voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Idem sibi iuris in me esse volet & ambitio, & ira.* Ecce, quot dominos ille iam effugit? adde libidinem, avaritiam, alia vitia: turbam habebis, ut vero nomine dicam, tyrannorum. Miserum mancipium, qui his subiicitur! erectum & liberum, qui evasit! Nam breviter sane & expresse dictum est: *Quæ est vera Libertas? innocentia.* Sed & in Fortunam Sapiens attollit animum, & ab ea se facit immunem. Qui ad omnem eius motum casumque trepidat, suspensus vota facit, quidni servitutem, & quidem asperam anxiamque, serviat? At illa est vera *Li-*

Sen. ep. L1.

In Dial. Hadriani & Epictet.

Sen. ep. L1.

bertas, nulli servire, nulli necessitati, nullis casibus, Fortunam in æquum deducere. Quomodo hoc fiet? Epictetum audi, III. Dissert. c.XXVI. & sequere præeuntem: προσκατατέταχά μου τὴν ὁρμὴν τῷ θεῷ. θέλει μ' ἐκεῖνος πυρέσσειν; κἀγὼ θέλω. θέλει ὁρμᾶν ἐπί τι; κἀγὼ θέλω. θέλει με τυχεῖν τινος; κἀγὼ βούλομαι. οὐ θέλει; οὐ βούλομαι. ἀποθανεῖν; θέλω. τίς ἔτι με κωλῦσαι δύναται παρὰ τὸ ἐμοὶ φαινόμενον, ἢ ἀναγκάσαι; οὐ μᾶλλον, ἢ τὸν Δία. *Constitui & conformavi voluntatē meam divinæ. Vult me febricitare? & ego volo. aliquid aggredi? volo. potiri? volo. non potiri? nolo. mori? volo. Quis iam igitur prohibere me aut cogere, præter voluntatē, potest? non magis, quam ipsum Deum.* O vera, ô firma libertas, servire Deo! Sed Sen. ep. LXV. est & quarta ratio: non Fortunam solum dominam, sed nec Corpus ferre. *Nam hoc, animi pondus ac pœna est. premente illo, urgetur, in vinculis est: nisi accessit Philosophia, & illum respirare rerum Naturæ spectaculo iussit, & à terrenis dimisit ad divina. Hæc Libertas eius est, hæc evagatio: subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cœlo reficitur.* Agnoscis & hanc Sapientis propriam, qui animo ad Epist. LXXV. originem sui semper tendit? Nos imitemur: & *aliquando ex hac fæce evadamus in illud sublime & excelsum: ubi tranquillitas nos manet, & expulsis erroribus vera libertas.* Hoc nomen est, quod o-

mnes

mnes ad se allicit: pro quo arma olim & nunc capta: per sanguinem, per cædem quæsita, aut retenta est: nos ad hanc animi, toto animo non adnitemur? Et qua via? Audi doctorem nostrum: *Philosophiæ servias oportet, ut tibi contingat vera Libertas.* Hoc unum illud *studium vere liberale est, quod liberum facit.* Quis enim alius eius finis, quam *animum nostrum in eam asserere libertatem, in qua à parente & auctore Deo productus fuit: ut neque formidet quicquam, neque ulla re doleat, neque ulli deteriori naturæ serviat?* Illa, inquam, est, absoluta hæc, & compendio dicenda Libertas: *non homines timere, non Fortunam; nec turpia velle, nec nimia; in se ipsum habere maximam potestatem.* Hanc Philosophia parat, Sophus habet. Vides dignitatem Paradoxi huius, sed & veritatem. quam noster quidem Ambrosius tota Epistola quadam adstruit: & Augustinus breviter: *Bonus, etiamsi serviat, liber est; malus, etiamsi regnet, servus est. nec unius hominis, sed, quod gravius est, tot dominorum, quot vitiorum.* De quibus cum ageret Scriptura divina: *A quo enim quis, inquit, devictus est, huic & servus addictus est.*

Epist. VIII.

Epist. LXXXVIII.

Simplic. in Enchir. Epict.

Sen ep. LXXV.

Epist. VII.

IV. De Civ. c. III.

II. Petr. II.

DISSERT. XIII.

XI. *Parad. Solum Sapientem Regem esse.*

SED heus, iam mihi adres. lubet
Φυσᾶν γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι:
Canere atque flare non minutis tibiis.
Abite modica: sceptra & diademata molior, & Sapienti nostro circumdo. Ego, an ipsa Virtus?

Horat. *---- regnum & diadema tutum*
Deferens uni,

qui se colit. Vere *tutum.* nam cetera illa casibus aut suffragiis subiecta: istud

Ibid. *Intaminatis fulget honoribus,*
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.

Age igitur, adstruamus. Stoicorum scitum est: μόνον τὸν σοφὸν βασιλέα εἶναι: *Solum Sapientem Regem esse.* AUD. O mi doctor, quam vere ista nomen vindicant, & *Inopinata* sunt? quid si stolida & fatua? Plutarchus ita habet, nec unus: & suaviter sane exagitat, præscriptione libelli, *Stoicos magis inopinata, quam poetas, effari.* Ut alia omittam, potest magis quam istud? Dissimulavit aliquis regem, qui re ipsa esset, ut Homericus Ulysses: at isti quam inepte & falso adsimulant? Comœdiam vel mimum aliquem ludere eos dicas: sed male etiam sustinentes personam.
Nam

Nam ecce prodit ὁ ἀπὸ τῆς Στοᾶς σοφὸς, βοῶν μέγα καὶ κεκραγὼς, Ἐγὼ μόνος εἰμὶ βασιλεὺς, Ἐγὼ μόνος εἰμὶ πλούσιος: καὶ ὁρᾶται πολλάκις ἐπ' ἀλλοτρίαις θύραις λέγων,

> Δὸς χλαῖναν Ἱππώνακτι, κάρτα γὰρ ῥιγῶ,
> Καὶ βαμβακίζω:

ille à Porticu Sapiens, clamans altum & intonans, Ego solus Rex sum, Ego solus Dives: & conspicitur interim ad alienas fores mussitans,

> *Da tegmen Hipponacti. namque frigeo,*
> *Totusque contremisco.*

Suntne hæc regia, nudum, algidum, famelicum, omnium inopem esse? LIPS. Sunt regia, mi Auditor, si alia, quæ dicam, adsint. Omitte sannas aut ludos: Plutarchum etiam, gravem & magnum virum, sed Academicum, & Stoicis destinato hostem. Audi Ciceronem potius: *vere ista nomina omnia possidere Sapientem, quæ irrideri ab imperitis solent. Rectius enim appellabitur Rex, quam Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit.* III. De Finib. Attende. duas caussas tangit, cur iustissime noster, Rex sit, quod *Se* regat, & quod *Alios*: quod profecto plenum & legitimum est Regnum. Tangit & Laertius, ubi scitum hoc promulgat: Οὐ μόνον δὲ ἐλευθέρους εἶναι τοὺς σοφοὺς, ἀλλὰ καὶ βασιλέας. τῆς βασιλείας οὔσης ἀρχῆς ἀνυπευθύνου, ἥτις περὶ μόνους τοὺς σοφοὺς σταίη, καθά φησι Χρύσιππος: *Non solum* In Zen.

liberos Sapientes, sed reges etiam esse: cum sit Regnum potestas nulli obnoxia, quæ in solis Sapientibus consistat, ut ait Chrysippus. Optime Chrysippus. quis enim vitiis affectibusque superior, præter Sapientem? An ille mihi Rex erit, cui muliercula imperat? cui pecuniola, gloriola, alii animorum tyranni? *Refrenet prius libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coerceat avaritiam, ceteras animi labes repellat: tum incipiat aliis imperare, cum ipse improbissimis dominis, dedecori ac turpitudini, parere desierit. Dum his quidem obediet, non modo Rex, sed liber habendus omnino non erit.* Tragicus noster hoc dicet:

Cic. parad. v.

Rex est, qui posuit metus
Et diri mala pectoris:
Qui tuto positus loco,
Infra se videt omnia:
Occurritque suo libens
Fato, nec queritur mori.

En tibi Regem: non vitiis, non casibus, non morti ipsi, ut timeat, subiectum. Et an non pulchrius ampliusque hoc regnum,

----- quam si Lybiam remotis
Gadibus iungas, & uterque Pœnus
Serviat uni?

mihi videtur. Quid deinde in *Alios?* quã ius suum exercet? *Sicut gubernator in navi,*

Philo de Abrah.

navi, magistratus in civitate, imperator in exercitu, anima in corpore, mens in anima: sic revera princeps est Sapiens in genere humano. Quod nisi à recto & vero abiisset, opinionum impetu ablatum: an etiam nunc alius ab illo imperaret? Etsi vel sic ius suum tenet. Prodeat mihi ille Sapiens, & apud ipsos purpuratos & diadematos se ostendat: profecto vereri, aut certe revereri videbis, illum pannosum & sæpe nudis scapulis. *Neque enim umquam intantum convalescet nequitia, numquam sic contra Virtutes coniurabitur: ut non Sapientiæ nomen venerabile & sacrum maneat.* Vis in exemplo videre? Diogenes ille Cynicus, non pauper solum ab opibus, sed à Fortunæ iniuria servus, vænum à piratis expositus, interrogatur *Ecquid scire profiteretur*? Egone? Ἀνθρώπων ἄρχειν: *Hominibus imperare.* Et mox, cum prætereuntem Xeniadem vidisset, ore ac vultu ingenuo: *Huic*, inquit, *me vende. nam hic Domino opus habet.* Et plane pro verbis & professione sua se gessit: docens, monens, imperans, ipsi, liberis, familiæ toti. At cum amici paullo post advenissent, eum redempturi: *Minime*, inquit: *abite fatui.* οὐδὲ γὰρ τοὺς λέοντας δούλους εἶναι τῶν τρεφόντων, ἀλλὰ τοὺς τρέφοντας τῶν λεόντων: *Non enim leones servos esse nutrientium, sed nutrientes leonum.*

Sen. ep. xiv.

Laert. in Diog.

Ibid.

Nam servi scilicet est, timere. Quid, cum Alexander magnus ille Rex ad eum viseret: atque inter alia diceret, *Non me times? Quid enim es, inquit? Bonum an Malum? dicente, Bonum: Quis ergo Bonum timet? inquit.* Et mehercules scio Alexandrum potius in animo timuisse, aut stupuisse, ad hunc magnanimum & à Ratione Regem. Quidni à Ratione? ita idem scitissime *Xeniadi, qui se emerat,*

Ibid. *dixit:* Δεῖν πείθεσθαι αὐτῷ, εἰ καὶ δοῦλος εἴη. καὶ γὰρ ἰατρὸς, ἢ κυβερνήτης, εἰ δοῦλος εἴη, πεισθῆναι ἂν αὐτῷ: *Oportere illum sibi parere, quamvis servo. nam & medicus, & gubernator, etsi serviunt, tamen iis paretur.* Meritissimo

Arrian. Disser. III. c. ult. igitur à stultis omnibus Sapienti. Ὅς γὰρ οὖν καθόλου τῆς περὶ βίον ἐπιστήμην κέκτηται, τί ἄλλο ἢ τούτων εἶναι δεῖ τὸν δεσπότην; *Qui enim in universum vitæ degendæ scientiam est adeptus, quid aliud illum esse oportet nisi rectorem & Dominum?* Felix respublica, ubi erit: & verum tamen nostrum scitum, etiamsi non erit. An non tale, quod etiam Sacra

II. Strō. approbant? Ita enim Clemens: πάλιν τε αὖ βασιλέα τὸν σοφὸν διδάσκων (ὁ θεὸς) τοὺς μὴ ὁμοφύλους ποιεῖ λέγοντας αὐτῷ, Βασιλεὺς παρὰ θεοῦ σὺ ἐν ἡμῖν εἶ. ἐθελουσίῳ γνώμῃ τῶν ἀρχομένων, διὰ ζῆλον

Gen. XXIII. ἀρετῆς, ὑπακουόντων τῷ σπουδαίῳ: *Et Sapientem Deus docens esse Regē, facit alienigenas ei dicentes: Rex à Deo tu es in nobis. cum scilicet sponte & suapte voluntate, propter*

admi-

admirationem virtutis, subderent se illi.
Salve igitur & vive, ô vere noster Rex!

Vive, Midæ gazis & Lydo ditior auro, Stat in
Troica & Euphratæ supra DIADEMATA Silv.
felix!
Quem non ambigui fasces, non mobile vulgus,
Non leges, non castra tenent. qui pectore magno
Spemque metumque domas, vitio sublimior omni,
Exemptus Fatis.

DISSERT. XIV.

XII. *Sapientem Deo parem: Paradoxum, atque etiam Paralogum.*

AUD. Valde in altum sustulisti Sapientem: non potest scandere nisi ut hominem transcendat. LIPS. Audebo hoc etiam dicere? nostri faciunt: sed dicam, non asseram, & à Modestia, id est, matre Sapientiæ, non abibo. Vereor ut illi, cum clamant, *Sapientem Deo parem.* Ah, quæ non dicam æquiparatio, sed comparatio est? Tamen faciunt: & audiendæ voces vel Senecæ nostri: *Sapiens* Epist. LII. *ille plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcussus, cum Diis* EX PARI *vivit.* Epist. XXXI. Alibi: *Hoc est Summum Bonum, quod si occupas, incipis Deorum* SOCIUS *esse, non sup-*

ſupplex. Iterum eadem voce: *Dei* SOCII
Epiſt. XCII. *ſumus*, *& membra*. Sive apud Stobæum
Chryſippi: πάντως εὐδαιμονεῖν ἀεὶ τῶν ἀνθρώπων τὸν ἀγαθόν. καὶ τὴν εὐδαιμονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀμεριμνίαν, ὁ Χρύσιππος φησί. καὶ κατὰ μηδένα αἱρετωτέραν εἶναι, μήτε καλλίω, μήτε σεμνοτέραν τὴν τοῦ Διὸς εὐδαιμονίαν τῆς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν. *Omnino & plene beatos eſſe homines, qui ſunt Sapientes. & Felicitatem hanc ac Securitatem, nihilum à divina differre, Chryſippus ait. Et nulla parte optabiliorem, meliorem, auguſtiorem illam Iovis Felicitatem hac humana eſſe*. Quid etiam pleraque ſanctus ille Epictetus?
II. Diſſert. c. XV. Det mihi aliquis hominis *Animum*, inquit, *qui nulla re fruſtretur, aut lædatur, qui non iraſcatur, non invideat, non æmuletur*. Denique, quid opus ambagibus? Da mihi θεὸν ἐξ ἀνθρώπου ἐπιθυμοῦντα γενέσθαι, καὶ ἐν τῷ σωματίῳ τούτῳ τῷ νεκρῷ, περὶ τῆς πρὸς τὸν Δία κοινωνίας βουλευόμενον: *Deum ex Homine fieri cupientem, & in corpuſculo iſto mortali* SOCIETATEM *Iovis agitantem*: id eſt, da mihi iſtum Sapientem: dabo tantum, & talem. AUD. Lædunt iſta vel audita, Lipſi, etſi non demiſſa: quid recenſes? LIPS. Mecum tolera. neque enim ipſi probamus, neque abnuimus

Quin vanus ſtolidis hæc talia finxerit error:

ſed error, cuius fontem etiam liceat inquire-

quirere, & tum claudere vel damnare. Magniloquentiæ huius omnis origo, quod unam eamdemque Virtutem in Homine & Deo ponunt. Seneca: *Quæris quæ res Sapientem efficit? quæ Deum.* Si igitur ille & iste eius compotes; ille per industriam, iste per naturam: pares in eo sunt, quo laudantur. Chrysippus apud Plutarchum: Ἀρετῇ γὰρ οὐχ ὑπερέχειν τὸν Δία τοῦ Δίωνος, ὠφελεῖσθαί τε ὁμοίως ὑπ' ἀλλήλων τὸν Δία καὶ τὸν Δίωνα, σοφοὺς ὄντας, ὅταν ἕτερος θατέρου τυγχάνῃ κινουμένου: *Virtute siquidem non superare Iovem Dionem, sed & æqualiter iuvari invicem Iovem & Dionem, cum Sapientes sint, quando alter alterum moveri sentit.* In eodem illo fundamento hæc Epicteti nixa: κατά γε τὸν λόγον οὐδὲ χείρων τῶν θεῶν, οὐδὲ μικρότερος εἶ. λόγου γὰρ μέγεθος οὐ μήκει, οὐδ' ὕψει κρίνεται, ἀλλὰ δόγμασιν: *Quod ad Rationem mentemque attinet, ô homo, nihilo deterior Diis ipsis es. Magnitudo enim Rationis neque longitudine* (sive *diuturnitate*) *neque altitudine diiudicatur, sed solis Decretis.* Seneca his paria: *Solebat Sextius dicere, Iovem plus non posse, quam Bonum virum. Plura Iupiter habet, quæ præstet hominibus: sed inter duos Bonos, non est melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris, cui maius speciosiusque navigium est.* Heu, radunt

Epist. LXXXVII.

De Commun. Not.

Differt. I. c. XII.

Epist. LXXIII.

dunt & ista meas aures, fateor: sed *insanientem* hac parte *Sapientiam*, vel ad Senecæ lucem pervideamus. Primum igitur, eorum confessione, discrimen est in Potentia sive Opulentia: quia Iupiter certe plus pollet potestque. Alterum, quod notant, in Diuturnitate. Seneca: *Iupiter quo antecedit virum Bonum? diutius Bonus est.* Alibi idem: *Bonus ipse tempore tantum à Deo differt.* Iterumque alibi: *Sapiens vicinus proximusque Diis consistit, excepta mortalitate, similis Deo.* Cicero etiam Stoicissans: *E Virtutibus vita beata exsistit, par & similis Deorum, nulla re, nisi immortalitate, quæ nihil ad bene vivendum pertinet, cedens cælestibus.* Fatetur, ecce, (quis autem ambigat?) de Immortalitate: sed excusat & reiicit, quasi nec augendo esset. Ita & Seneca: *Quemadmodum ex duobus Sapientibus qui senior decessit, non est beatior eo, cuius intra paucos annos terminata Virtus est: sic Deus non vincit Sapientem felicitate, etiamsi vincat ætate.* Atque alibi etiam elatius: *Quid inter te* (Sapientem) *& Deos interfuturum sit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tantum Sapienti sua, quantum Deo omnis ætas patet.* Et vis culmen stultitiæ? superaddit: *Est aliquid, quo Sapiens antecedat Deum, ille*

Ibid.
De Provid. c. I.
De Cōstant. Sap. c. VIII.
II. De Nat. deor.
Epist. LXXIII.
Epist. LIII.

natu-

naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Sunt aliæ alibi tales voces: abhorreo & deſpuo: & ah mei Stoici, quam à recto per elationem iuiſtis? Melius modeſtiuſque Pythagorici. è quorum ſchola Archytas; Διαφέρει δὲ θεὸς ἀνθρώπω ἀγαθῶ, ὅτι θεὸς μὲν οὐ μόνον εἰλικρινῆ καὶ διυλισμέναν ἔχει τὰν ἀρετὰν ἀπὸ παντὸς τῶ θνατῶ πάθεος, ἀλλὰ καὶ τὰν δύναμιν αὐτᾶς ἄτρυτον πέπαται καὶ ἀνυπεύθυνον, ὡς πρὸς αἰωνίαν ἔργων σεμνότητά τε καὶ μεγαλοπρέπειαν. ἄνθρωπος δ᾽ οὐ μόνον τῷ θνατῷ τᾶς φύσεως κατασάματι μείονα ταύταν πέπαται, ἔστι δ᾽ ὅκκα καὶ δι᾽ ἀγαθῶν ἀμετρίαν, καὶ διὰ συνήθειαν ἰσχυρὰν, καὶ διὰ φύσιν μοχθηρὰν, καὶ δι᾽ ἄλλας αἰτίας πολλὰς, ἀδυνατεῖ καθ᾽ ἄκρα γενηθῆμεν παναλαθέως ἀγαθῶ. *Differt Deus à viro bono, quod Deus quidem non ſolum puram & à fece omni liberam Virtutem habet, ac labe affectuum humanorum; ſed quod etiam vim ac facultatem eius infatigabilem, & ſimul liberam neque obnoxiam poſſidet, ad æternorum ſcilicet operum maieſtatem & decorem reſpondentem. Homo autem, non ſolum ipſa conſtitutione mortalis naturæ minorem illam habet, ſed interim etiam ſive ob bonorum intemperiem, ſive conſuetudinem validam, ſive naturam pravam, aliaſque cauſſas, non poteſt omnino ad culmen illud veri Boni pertingere.* Hæc vera, hæc ſana ſunt, præ tumore illo & vaniloquen-

Stob. Serm. 1.

tia

tia Stoicorum. Quos an excuſare tamen leviter non fas eſt? Homines toti in Virtute, & eius ſplendore oculos præſtricti, divinum cenſebant quicquid ea tinctum eſſet. Atque utinam *Divinum* tantum, & in ea voce manſiſſent! ferremus: ut illa Homeri, θεοειδεῖς, θεοείκελοι, ἰσόθεοι: quæ magnis viris adſignat. Ferremus, inquam: imo laudaremus, ſenſu quem in alio ſcito Stoico video & amplector.

Laert. in Zen. Nam aiebant: θείους εἶναι τοὺς σοφούς. ἔχειν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς οἱονεὶ θεόν: *Divinos eſſe Sapientes. nam habere in ſe ipſis quodammodo Deum.* Habent, habent: & *nulla ſine Deo mens bona eſt.* Sen. epiſt. LXXIII

DISSERT. XV.

XIII. *Parad. Sapientem omnia recte facere, etiam Digitum exſerendo. Sine peccatis eſſe.*

SUNT iam & alia quædam ab eodem iſto Elationis fonte orta, & noſcendi, non probandi cauſſa, ediſſerenda. Tale hoc Inopinatum: πάντα εὖ ποιεῖν τὸν σοφόν: *Omnia recte facere Sapientem.* Quod cum adſtrictione aliqua ſive interpretatione, capiendum: ἃ ποιεῖ, δῆλον: *nimirum, quæ facit.* ὃν τρόπον γὰρ λέγομεν πάντ' εὖ ποιεῖν τὸν αὐλητὴν, ἢ κιθαρῳδὸν, συνυπακουομένου τοῦ ἔτι τὰ μὲν κατὰ τὴν αὔλησιν, τὰ δὲ κατὰ τὴν κιθαρῳδίαν· τὸν αὐτὸν Stob. Ecl.

τρόπον

τρόπον πάντα εὖ ποιεῖν τὸν φρόνιμον, καὶ ὅσα ποιεῖ, καὶ οὐ μὰ Δία καὶ ἃ μὴ ποιεῖ. τὸ γὰρ κατὰ λόγον ὀρθὸν ἐπιτελεῖν πάντα, καὶ οἷον κατ' ἀρετὴν, περὶ ὅλον οὖσαν τὸν βίον τέχνην: *Sicut cum dicimus Tibicinem vel Citharœdum omnia recte facere, simul exaudimus ea nempe quæ ad Tibiæ vel Citharæ tractationem pertinent: ita omnia recte facere Prudentem, quæcumque facit, non hercules etiam quæ non facit. Nam omnia ad rectam Rationem facere eum ac dirigere, id est, Virtutem: quæ ars est ad omnem vitam spectans.* Repetit alibi Eclogarius idem dogma: sed hoc ad fidem & sensum eius sufficit, ex illo quidem. Plutarchus addendus est: οἱ Στωϊκοὶ, inquit, μήτε τι φαῦλον ἀρετῇ προσεῖναι, μήτε κακίᾳ χρηστὸν ἀξιοῦσιν. ἀλλὰ πάντως μὲν ἐν πᾶσιν ἁμαρτωλὸν εἶναι τὸν ἀμαθῆ, περὶ πάντα δὲ αὖ κατορθοῦν τὸν ἀστεῖον: *Stoici neque Malo ullam Virtutem inesse, neque Vitium viro Bono censent: sed omnimodis illum quidem & semper peccare, hunc autem omnia recte facere.* Consonat & illud, quod idem alibi: *Alexandrum, in quo omnes Virtutes permixtæ, confirmasse* Στωϊκὸν ἐκεῖνον λόγον, ὅτι πᾶν ὁ ἂν δρᾷ σοφὸς, κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ἐνεργεῖ. καὶ μία μὲν, ὡς ἔοικεν, ἀρετὴ πρωταγωνιστεῖ πράξεως ἑκάστης, παρακαλεῖ δὲ τὰς ἄλλας, καὶ συντείνει πρὸς τὸ τέλος: *Stoicum illum sermonem, Quod quidquid facit Sapiens, ex omni Virtute facit. Et una quidem velut in principiis est & pugnat cuiusque*

De audiend. Poet.

De Fort. Alexãdri, orat. 1.

que actionis, ſed advocat alias, & coniungit ad ſuum finem. Iterum Stobæana Electa: τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα τέλειον εἶναι λέγουσι, διὰ τὸ μηδεμίας ἀπολείπεσθαι ἀρετῆς: *Virum bonum perfectum eſſe dicunt, ideo quod nulla Virtute careat.* Atque hinc ortum illud minutum etiam Paradoxum, *Nec digitum temere ab eo exſeri.* Quod in Epicteto ita legitur: ἡ φιλοσοφία φησὶν, ὅτι οὐδὲ τὸν δάκτυλον ἐκτείνειν εἰκῇ προσήκει: *Philoſophia dicit, quod nec digitum temere extendere oportet.* Perſius omnino adſpexit, qui multa Stoica miſcere ſolitus:

Enchir. c. ult.

* *Ni tibi conceſſit Ratio, digitum exſere, peccas.*

Sat. v. * Vulgo, *Nil*, negando.

Ita enim lego: & eſt ſententia, Ratio niſi tibi ſuaſerit agere, quidquid agis, peccas. Huc, inquam, referendum eſt: non ad Gladiatores, qui victi digitum tollunt, cum Scholiaſte. Planiſſime cum Perſio (noſtra lectione) Clemens Alexandrinus: Οὐδὲ τὸν δάκτυλον, ὡς ἔτυχε, σαλεύειν, τῷ σοφῷ ὁ λόγος ἐπιτρέπει, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ Στοϊκοί: *Nec digitum fortuitu agitare Sapienti* CONCEDIT RATIO, *ut Stoici dicunt.* Quod uſque eo producunt, ut ipſa illa agitatio Bonum iis ſit, & *Vtile* etiam: quia id ex natura omnis Boni. Irridet Plutarchus, ut ſolet, ſed nos docet: Ἂν εἷς σοφὸς ὁποδήποτε προτείνῃ τὸν δάκτυλον φρονίμως, οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην σοφοὶ πάντες ὠφελοῦνται: *Si unus Sapiens*

II. Pædag. c. x.

De Commun. Not.

piens ubicumque digitum protendat prudenter, omnes in orbe terrarum Sapientes iuvantur. Atque huic ſcito adhæret alterum: Ἀναμαρτήτους τοὺς σοφοὺς τῷ ἀπεριπτώτους εἶναι: *Impeccabiles Sapientes eſſe, quia labi non poſſunt.* Quod à Cynicis tranſſumptum video: quorum effatum, τὸν σοφὸν ἀναμάρτητον: *Sapientem ſine peccato*, imo *impeccabilem eſſe.* Laert. in Zen. Laert. in Mened.

DISSERT. XVI.

XIV. *Parad. Sapientes ſoli inter ſe amici: ſoli amare gnari.*

SED & hoc præter communem ſenſum addatur, *Solum Sapientem amicum eſſe, & amare.* Noſter Annæus effert: *Solus Sapiens ſcit amare, ſolus Sapiens amicus eſt.* Epictetus hoc item numerat inter ea, quæ Philoſophi * παραδοξολογοῦσιν, & diſſertationem unam huic rei donat. Ratio huic dicto, quod nemo niſi Bona amat: ſolus ea Sapiens novit & diſcernit: ſolus ergo amat. Cicero: *Hoc primum ſentio, niſi in Bonis amicitiam eſſe non poſſe*: Bonum autem, eundem *Sapientem* ille ipſe intelligit & appellat. Laertius: λέγουσι δὲ καὶ τὴν φιλίαν ἐν μόνοις τοῖς σπουδαίοις εἶναι, διὰ τὴν ὁμοιότητα: *Dicunt* (Stoici) *amicitiam in ſolis Bonis eſſe, idque ob ſimilitudinem.* Bo- Epiſt. LXXXI. **Præter opinionē dicūt.* Lib. II. c. XXII. De Amicit. In Zen. Declā. CLXXXII.

na ratio, & Quintiliano Declamatori pulchre asserta: *Iungit amicitias similitudo morum. nescio quomodo inter se animorum lumina* (ita lego) *vident & agnoscunt: nec quisquam amare in altero potest, nisi quod tacitus probat.* Veras autem hic amicitias intelligimus, non vulgares istas, infidas, incertas, & quas noster *Temporarias* alibi vocat. A tempore enim & eventis pendent: felicium illorum adseclæ, adversantium desertores. Non, inquam, has tales.

Epist. IX.

Ὄνομα γὰρ, ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν, οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ 'πὶ ταῖς συμφοραῖς ὄντες φίλοι:
Namque illi Amici nomen, haud rem vindicant,
In sorte tristi qui fidem non exhibent.

Quas igitur? Laertio ex Zenone descriptas. φασὶ δὲ φιλίαν κοινωνίαν τινὰ εἶναι τῶν κατὰ τὸν βίον, χρωμένων ἡμῶν τοῖς φίλοις, ὡς ἑαυτοῖς: *Dicunt Amicitiam communionem quandam esse omnium quæ in vita, aut ad vitam, amicisque nos uti tamquam nobis ipsis.* Duo igitur continet: Rerum communionem & consortium, itemque Personarum. Utrumque iunxit pariter Pythagoras iamolim. qui, ut Timæus ait, πρῶτος εἶπε, κοινὰ τὰ φίλων εἶναι, καὶ φιλίαν, ἰσότητα. *Primus dixit, Communia omnia amicorum esse: &, Amicitiam, Æqualitatem.* Hoc ultimum bene concinnavit Isidorus

Laert in Pythag.

Pelu-

Pelusiotes: Ἰσότης, φιλότης. Seneca: *Consortium inter nos rerum omnium facit amicitia: nec secundi quidquam singulus est, nec adversi. In commune vivitur.* Cicero: *Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum humanarumque rerum, cum benivolentiâ & caritate, consensio.* Credo Stoicam & hanc finionem esse: quamquam nec alii dissentiunt philosophorum. Aristoteles ἐρωτηθεὶς τί ἐστι φίλος; ἔφη, μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα: *interrogatus, Quid esset amicus? respondit, Vna anima duobus corporibus inclusa.* Scite. & scitius hoc ipsum tamen Sidonius: *Animæ duæ, animus unus.* Dilutius Cicero: *Vltimum in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.* Nostri, id est, Stoici, valde hoc intendunt: & volunt etiam, præferri commoda & salutem amici, postponi sua. Ita amor alienus supra illum nostri sit: quod alii contente negant. Sed Seneca aperte: *Sapiens amicos sibi comparet, sæpe præferat.* Et iterum: *In quid igitur amicum paro? ut habeam pro quo mori possim, ut habeam quem in exsilium sequar, cuius me morti opponam & impendam.* Iterumque alibi: *Amicitia illius vera, cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur.* Nonne hoc palam est, alium plus se amare? Et negat tamen Cicero, etiam ubi Stoice multa disserit: *Ne*

Lib. III Epist. CXLV.

De Amic.

Lib. IX Epist. V.

Epist. IX.

Epist. VI.

III. Tusc. *Ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus, quam se amet: ego illum plus, quam me. Perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur.* Iterumq; III. De Finib. in persona Catonis: *Quamquam in amicitia alii dicant æque caram esse Sapienti rationem amici, ac suam; alii autem, sibi cuique cariorem suam: tamen hi quoque posteriores fatentur, alienum esse à iustitia, detrahere quid de aliquo, quod sibi assumat.* Mollis, nec Catone satis digna oratio: etsi dissensus fortasse in hac re aliquis Stoicorum. Sed profecto qui Virtutis, id est, amicitiæ vim videt, & amat: illam omnibus, etiam sibi, merito præfert, ut demus quod non amicum. Fides eius vinculum est: & quid miri, pro ea homines mori? Utilitatis caussa illam adsciscı, Epicurei asserunt: nostri reclamant, & tenent, *per se expetendam.* quare? quia secundum Sen. ep. IX. Naturam est. *Nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiæ.* Satis de ista: de Amore breviter, qui est Epist. XXXV. separandus. Seneca: *Amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter se diversa sunt? imo dissimilia. Qui amicus est, amat: qui amat, non utique amicus est.* Hoc notandum, ut Plutarchi quædam capiamus, imo & reiiciamus, acriter Stoicos incu- De Cõmun. Not. santis: qui censebant, *è Sapientibus, etsi pulchri essent, neminem amandum, aut amore*

more dignum esse: contra, iuvenes etsi malos & stultos, eoque, quod sequitur, turpes, amandos tamen. qui ipse amor desinat, simulac Sapientes sint facti. Hæc ille clamat παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας εἶναι, καὶ τῆς ἀτοπίας πάσης αὐτοῖς μετεῖναι: *præter communes notiones esse; & absurditatis omnis participantia videri.* Ne nimis, ô bone. Minus est Amor, quam Amicitia: & ideo illo etiam Stultos dignantur, ista non nisi Sapientes. Et quos tamen Stultos? adolescentes bonæ spei, & Sapientiæ iam alludentes. Ipsa hæc illorum verba, contra te, tibi debemus: Θήρα γάρ τις φασὶν ἐστὶν ὁ ἔρως, ἀτελοῦς μὲν, εὐφυοῦς δὲ μειρακίου πρὸς ἀρετήν: *Aucupium enim quoddam vel venatio est Amor, adolescentis quidem imperfecti, sed bene nati.* Audiantur & Zeno & Chrysippus, è quibus Laertius hæc prompsit: καὶ ἐρασθήσεσθαι τὸν σοφὸν τῶν νέων τῶν ἐμφαινόντων διὰ τοῦ εἴδους τὴν πρὸς ἀρετὴν εὐφυΐαν, ὥς φησι Ζήνων ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ Χρύσιππος ἐν τῷ προτέρῳ περὶ βίων: *Et amaturum Sapientem adolescentes illos, qui in vultu præferant indolem generosam ad Virtutem: ut Zeno in Republica, & Chrysippus in Vitis scripserunt.* Quis damnet hæc aucupia? ô capiantur, & sapere incipiant, amari desinant. Ille enim finis: & *Amorem* ipsum definiunt, Εἶναι ἐπιβολὴν φιλοποιΐας, διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον: Quæ Cicero vertit: *Stoici* IV. Tuscul.

P *Sapien-*

Sapientem amaturum esse dicunt. & Amorem ipsum, conatum amicitiæ faciendæ, ex pulchritudinis specie, definiunt. Ecce Amor ad Amicitiam illicium est, sed primo ad Virtutem: ideoque solius Sapientis.
Laert. in Antist. Cynici olim: Ἐρασθήσεσθαι δέ. μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν σοφὸν, τίνων χρὴ ἐρᾶν: *Amaturum quoque. solum enim sciro Sapientem, quos oporteat amare.* At ecce redeo in memoriam Apuleiani loci, qui valde huc faciebat, nisi exscriptores vitiassent. Verba
De Philos. sunt: *Bonos omnes oportet inter se amicos esse, etsi sunt minus noti: & potestate ipsa, qua mores eorum sectæque conveniunt, amici sunt habendi. Paria quippe à similibus non abhorrent. Vnde inter solos Bonos fidem amicitiæ esse constat. Sapientia Boni amatorem adolescentem facit, sed eum qui probitate ingenii sit ad artes bonas promptior. Nec deformitas corporis talem poterit abigere appetitum. nam cum ipsa anima complacita est, homo totus adamatur.* Priora illa, plane nostra sunt & Stoica, id est, Socratica, ut Cicero aiebat: etiam sequentia, si emendas. & me arbitro debes. Nam quid hoc est, *Sapientiam facere adolescentem Boni amatorem*? ergo iam *Sapiens* ille est? *amat Bonum* & Sapientem? imo amatur, & verba eo censeam vertenda. Faciamque: *Sapientia Bonum amatorem adolescentum facit, sed eorum,*

eorum, qui probitate ingenii ſint ad artes bonas proniores. Sunt ipſa iam dicta: & quod ſtatim legitur: *Eum qui ſit ignarus Bonorum, cupitorem eiuſmodi rebus eſſe:* negatione inſerta ſcribendum: *non eſſe.* Ita videtur: ſi aliter, abeat, nec noſter eſto.

DISSERT. XVII.

Pluſcula ſimul Paradoxa. Solum Pulchrum, Nobilem, Civem, Magiſtratum, Vatem, Rhetorem, & plura eſſe.

SED an non tædio iam tot* *Paradoxologiæ* ſunt? contraham, & iunctim, non tamen mixtim, quaſdam dabo. Quaſdam, vel eximias: & quæ plenam apud ipſos Stoicos vix habeant fidem. Talis hæc iſta: ** Inopinatæ ſententiæ.*

SOLUM SAPIENTEM PULCHRUM ESSE. Cato apud Ciceronem: *Recte etiam appellabitur Pulcher. animi enim lineamenta ſunt pulchriora, quam corporis.* Sex. Empiricus: *Stoici aperte dicunt, qui Prudentiam protulerint, ſolos eſſe Pulchros, ſolos Divites, ſolos Sapientes.* Ratio illius: *Qui eſt dignus amari, eſt pulcher: Solus ſapiens amari dignus; ſolus igitur pulcher.* Seneca hæc tangit & profert, ſed colorem magis allinit: *Errare mihi viſus eſt,* inquit, *qui dixit:* III. De Finib. Epiſt. LXVI.

Gratior est pulchro veniens è corpore Virtus.

Nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, & CORPUS SUUM CONSECRAT. Addit iocose de Clarano suo condiscipulo, cuius ingenium male habitabat: sed, inquit, *cœpi Claranum nostrum intueri, formosus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus.* Quis vel è vanis istis amatorculis abnuat? qui affectus suos donant ingenio & lepori sæpius, quam formæ. Si huic tantum: cur non tabula ametur? Itaque sciamus, *non deformitate corporis animum fœdari, sed pulchritudine animi corpus ornari.* Vides mulierculas interdum personam sumere, & Saturnalitiis ludis fœdam, aut & virilem, faciem induere? non moveris, qui scis interiorem aliam esse. Hic simile. tegmen non adspicio: quod latet, splendidum & cæleste prænovi. Græcorum vox opportuna καλὸς, quæ in utrumvis valet, & *Bonum Pulchrumque* notat: quia recto iudicio hęc iũcta. *Consuetudo Scripturæ est* (ait Augustinus) *etiam speciosos corpore, Bonos vocare.* Vera dicit, & à caussa iam dicta. Altera Paradoxologia:

Ibid.

De Civ. XV. cap. XXIII.

SOLUM SAPIENTEM NOBILEM. A Cynicis

nicis translatum : quorum erat, τοὺς αὐτοὺς εὐγενεῖς τοὺς καὶ ἐναρέτους : *Eosdem Nobiles, qui & Probi essent.* Tenuerunt Stoici, ut alia. & definiebant Εὐγένειαν, ἕξιν ἐκ γένους, ἢ ἐκ κατασκευῆς, οἰκείαν πρὸς ἀρετήν : *Nobilitatem, habitum à genere, aut institutione, aptum ad Virtutem.* Itaque sive innatus is habitus, sive insitus à doctrina esset, solos Nobiles qui haberent. Quid iam autem?

SOLUM CIVEM, MAGISTRATUM, PRÆTOREM, IUDICEM ESSE SAPIENTEM. Plutarchus : τοὺς σοφοὺς μόνους βασιλεῖς, πλουσίους, καλοὺς, καὶ πολίτας, καὶ δικαστάς : *Sapientes solos Reges, Divites, Pulchros, Cives, & Iudices.* Laertius : ὁμοίως δὲ καὶ ἀρχικοὺς, δικαστικούς τε καὶ ῥητορικοὺς μόνους εἶναι : *Præterea, ad magistratus, ad iudicia, ad oratoriam solos aptos esse.* Ubi & explicatio aliqua dicti eius est : nimirum solos illos perfecte & bene munia hæc posse obire. Nam ut Zeno aiebat : ἐγνωκέναι δεῖ τὸν ἄρχοντα περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, μηδένα δὲ τῶν φαύλων ἐπίστασθαι ταῦτα : *Novisse oportet magistratum Bona ac Mala, quod nemo Stultorum potest.* Quę eadem ratio ad *Iudicem* trahenda, etiamque ad *Civem.* qui Bonus & utilis civitati quomodo erit, legibus & rectoribus obediens, sine hac notitia? Potest & alio sensu. quia negant Respublicas ullas aut Civitates, nisi quæ sint Sapientum.

De Commun. Notion.

In Zen.

tum. Cicero hæc irridens aut ſpernens: *An illi unquam dicerent* (Academici veteres) *Sapientes ſolos Reges eſſe? ſolos Divites, Formoſos? omnia, quæ ubique eſſent, Sapientis eſſe? neminem Conſulem, Prætorem, Imperatorem? neſcio an ne Quinquevirum quidem quemquam; niſi Sapientem? ſolum Civem, ſolum Liberum? Inſipientes omnes Peregrinos, Exſules, Servos, Furioſos? Denique ſcripta Lycurgi, Solonis, Duodecim tabulas noſtras, non eſſe Leges? nec Vrbes denique aut Civitates, niſi quæ eſſent Sapientium?* Plura hic habes eiuſce generis, ſed à dicto fonte. Leges illæ tales, non ſunt vere Leges. quare? quia *Lex eſt recta ratio imperandi atque vetandi, inſita à Natura:* tales non ſunt illæ. Iam *Civitas eſt Cœtus hominum iure ſociatus:* ſi leges aut iura non ſunt, quomodo civitas? ad idem illud redimus. Sed ubi igitur Sapiens ille civis eſt? in magna hac & ſua urbe, id eſt, Mundo. Pergimus:

IV. Acad.

SOLUM ORATOREM, POETAM, DOCTUM, VATEM, SACERDOTEM, uno verbo, omnia eſſe. Stobæus: μόνον δέ φασι τὸν σοφὸν καὶ μάντιν ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ποιητὴν, καὶ ῥήτορα, καὶ διαλεκτικὸν, καὶ κριτικόν: *Solum aiunt Sapientem Vatem bonum, & Poetam, & Rhetorem, & Dialecticum, & Criticum eſſe.* Nota, *bonum.* eſſe poſſunt aliquatenus, quod ad artem; non Boni quod ad uſum,

usum, atque etiam perfectionem. Nam in omnibus illis artibus Iudicium & Consilium necessaria, quæ desunt Stulto. Strabo: οἱ παλαιοὶ φιλοσοφίαν τινὰ λέγουσι τὴν ποιητικήν. οἱ δ' ἡμέτεροι καὶ μόνον ποιητὴν ἔφασαν εἶναι τὸν σοφόν: *Antiqui dicunt Philosophiam quandam esse Poeticen: at nostri* (id est Stoici) *etiam solum Sapientem dicunt Poetam*. Quid mirantur? nonne & vulgo *Oratorem* definiunt *Virum bonum, dicendi peritum*? At bonus ille, est Sapiens. Iam de *Sacerdote*, in Laertio & Stobæo habes. quis autem ab illo alius *Pietatem* colit, quæ est *scientia divini cultus*? nec sine ea *Sacerdos* est: ergo talis nemo Stultus. Breviter. revocanda hæc omnia ad unum illud principium, *Omnia recte facere Sapientem*: de quo dixi. Atheneus, sive alius apud eum, subsannat: Στοϊκὸν δὲ δόγμα ἐστιν, ὅτι πάντα εὖ ποιήσει ὁ σοφὸς, καὶ φακῆν φρονίμως ἀρτύσει: *Stoicum dogma est, quod omnia recte faciet Sapiens, etiam lenticulam condiet*. Ita, ita, & hanc condiet, si lubebit: & quid amplius? *Sartor* & *Sutor* erit.

Lib. 8.

Lib. IV.

----- non nosti, quid pater ille
Chrysippus dicat? Sapiens crepidas sibi
numquam
Nec soleas fecit: sutor tamen est Sapiens.
quo?

Horat. I Sat. III.

Vt quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen, atque
Optimus est modulator.
----- sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex.

Igitur potestate hæc omnia est, si non facto. An non & facto ille Hippias olim, qui *omnia quæ secum habebat, nihil eorum emerat, sed suis sibi manibus confecerat?* vestes, calceos, annulum, gemmam scalptam, ampullam, strigilem. Iam Posidonius, & vulgo Stoici, *omnes artes, quibus in cottidiano usu vita utitur, volunt à Philosophia inventas:* Fabricam, & eius ferramenta; metallariam artem; textoriam, pistoriam. *Quæ omnia*, inquit, *Sapiens quidem invenit, sed minora, quam ut ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit.* Etsi Senecæ nostro contra videtur, & indigna hæc Sapiente: neque *abduxisse se ab illis artibus, sed omnino non venisse.* Satis hæc ista, & fructum Dissertationibus nostris, non risum captamus.

Apul. II Florid.

Sen. ep. tota xc.

Ibid.

Ibid.

DISSERT. XVIII.

Paradoxa item mixta: Non Iniuria affici, non Insania, non Ebrietate.

ADDIDIMUS igitur Sapienti magna, parva: quædam ab eo & removenda sunt: illa ipsa præter vulgi sensum. Ut

SA-

SAPIENTEM NON ACCIPERE INIURIAM. Stobæana : λέγουσι δὲ τὸν σοφὸν καὶ ἀνύβριστον εἶναι· οὔθ' ὑβρίζεσθαι γάρ, οὔθ' ὑβρίζειν. διὰ τὸ τὴν ὕβριν ἀδικίαν εἶναι καταισχύνουσαν, καὶ βλάβην: *Aiunt Sapientem iniuriæ exsortem esse, ut qui nec capiat eam, nec inferat. Esse enim Iniuriam, iniustitiam quandam cum dedecore aut damno coniunctam.* Hanc igitur non infert, quod clarum est, iuvare tantum natus: sed neque infertur, quia non admittit aut advertit, & sua virtute nixus spernit ac reiicit infamiam omnem sive damnum. Breviter, sed fortiter Seneca: *Quid ergo? nemo erit qui lacessat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrum est, quod sacrilegum non inveniat. sed non ideo divina minus in sublimi sunt, si existunt, qui magnitudinem multam ultra se positam non icturi petant. Invulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non læditur.* Et totum libellum, elegantem sane & alti spiritus, in hanc rem scripsit. Socraticum dogma, & Apuleius etiam sic expressit: *Sapientem non solum inferre, sed ne referre quidem oportet iniuriam. Non enim eam contumeliam putat, quam improbus faciat: sed eam non putat, quam patientia firmiter toleret. Quia quidem Naturæ lege in animo eius sculptum sit, quod nihil horum possit nocere Sapienti, quæ opinantur ceteri Mala esse.* Pri-

De Const. Sap. ca. III.

De Philos.

ma ſint pro iam dictis : ultima eo ſpectant, Infamiam, Calumniam, & hæc talia non magis Mala eſſe; quam Famam aut Adulationem, Bona. Addo,

SAPIENTEM NON INSANIRE. Huic vis ſubeſt, qui ſemel Bonus Sapienſque, ſemper eſſe : nulla vi aut caſu Virtutem eripi. Sed diſſidebant in eo ipſi Stoicorũ apices. *(Laert. in Zen.)* καὶ μὴν τὴν ἀρετὴν Χρύσιππος ἀποβλητὴν· Κλεάνθης δὲ, ἀναπόβλητον. ὁ μὲν, ἀποβλητὴν, διὰ μέθην καὶ μελαγχολίαν. ὁ δὲ ἀναπόβλητον, διὰ βεβαίους καταλήψεις: *Virtutem Chryſippus amitti aut ſperni poſſe ait; negat Cleanthes, & firmam hærere. Ille amitti, per Ebrietatem, aut Atrabilioſum morbum: iſte, nec per illa, ob conſtantes manenteſque comprehenſiones.* Cleanthis ſententia placuit Senecæ. & palam exprimit in iſtis: *(Epiſt. 1.)* *Eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quod ſemel traditi Boni* PERPETUA POSSESSIO *eſt. Non dediſcitur Virtus. Contraria enim Mala in alieno hærent : ideo expelli & exſtirpari poſſunt : fideliter ſedent, quæ in locum ſuum venerunt. Virtus ſecundum Naturam eſt.* Et ſtatim : *Virtutes receptæ exire non poſſunt.* Ad Chryſippea, facilis reſponſio. non enim in actione eſt Virtus: nec ſi illa impeditur, eiicitur iſta. * Supra doctum : & Laertius ante aliquid pro hac ſententia : *(* Diſſert. III huius libri.)* τὸν σοφὸν οὐ μανήσεσθαι. προσπεσεῖσθαι μέντοι αὐτῷ φαντασίας ἀλλοκότους, διὰ μελαγχο-

λαγχολίαν, ἢ λήρησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν αἱρετῶν λόγον, ἀλλὰ παρὰ φύσιν: *Non insaniturum Sapientem. Incidere ei posse quidem Visa aliena & absona, per atram bilem aut delirium, non secundum rationem in eligendo, sed * præter Naturam.* Aliquid etiam tale in sequenti Paradoxo præcogitá, * Vel etiam, *A natura:* nempe imbecilla, & succũbente.

SAPIENTEM NON INEBRIARI. quod ita in Laertio: Οἰνωθήσεσθαι μὲν, οὐ μεθυσθήσεσθαι δέ: *Vino obrutum iri quidem, non ebrium tamen futurum.* Quid ita? ratio in Stobæanis: οὐχ οἷόν τε μεθυσθήσεσθαι τὸν νοῦν ἔχοντα. τὴν γὰρ μέθην ἁμαρτητικὸν περιέχειν, λήρησιν εἶναι παρὰ τὸν οἶνον (ita legendum:) ἐν μηδενὶ δὲ τὸν σπουδαῖον ἁμαρτάνειν: *Non posse Ebrium fieri, mente præditum. nam Ebrietatem aliquid peccati habere & addere, atque esse delirationem à vino: in nullo autem peccare Sapientem.* Hoc dictum volunt. posse turbari vino, & facere ebriis solita: non tamen esse Ebrium, quia in mente non destinaverat, & ea in recto firma perseverat. Ut Senecæ verbis (etsi ad paullo aliam rem aptatis) hic utar: *positione quidem mentis, & habitu tranquillus est, eventu non est.* Epist. LXXXV. Sed huic tamen nostro, non placet hoc Zenonium dogma (eo enim adspicit:) & epistola tota suggillat. Posidonium etiam reiicit, interpretantem *Ebriosum* pro *Ebrio:* quasi hoc Zeno voluisset, non solere neq; amare Ebrium Epist. LXXXIII.

fieri. Merito reiicit: alia mens est, & quam dixi. Sed nec hanc approbat, imo impugnat: *Nam si*, inquit, *argumentaberis, Sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiamsi temulentus sit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec opio sumpto dormiturum, nec elleboro accepto, quidquid in visceribus hærebit, eiecturum. Sed si tentantur pedes, lingua non constat: quid est, quare existimes, in parte sobrium esse, in parte ebriam?* Da veniam, doctor, hic parum firmiter argutaris. Quid hoc est, à corpore ad animum argumenta ducere? Fatemur corpus vim vini passum, & mentis instrumenta, Sensus: negamus mentem ipsam, in se sanam. Ipse paullo ante dixisti, *Virtutem non expelli aut amitti:* hoc retine. Quid, quod Socraticum hoc est, bibere nec mergi? Plato de eo: Σωκράτης ἐν ταῖς διαχίαις πίνειν οὐκ ἐθέλων, ὁπότε ἀναγκασθείη, πάντας ἐκράτει. καὶ, ὃ πάντων θαυμαστότατον, Σωκράτη μεθύοντα οὐδεὶς πώποτε ἑώρακεν ἀνθρώπων: *Socrates in conviuis, bibere haud promptus, siquando adigeretur, omnes superabat. & quod maxime mirabile, Socratem ebrium nemo homo vidit unquam.* Viden' Sapientem & bibere multum, & mente constare? AUD. O callide! non ea mens, quæ tua, Platonis. etiam sensibus constitisse Socratem, vult adfirmatum.

Ibid. in fine epist.

In Cōvivio.

tum. Sed heus, non & talem ego Socratiſcum hodie novi? LIPS. Sile, ſile: diſce hoc, & Zenonem à potione alienum non fuiſſe. ὃς ἐρωτηθεὶς διὰ τί αὐστηρὸς ὢν, ἐν τῷ πότῳ διαχεῖται; ἔφη, καὶ οἱ θέρμοι πικροὶ ὄντες, βρεχόμενοι γλυκαίνονται: *Qui interrogatus, quomodo, cum auſterus ingenio eſſet, in vino & potu diffunderetur? Nam & lupini,* inquit, *etſi amari, macerati & perfuſi dulceſcunt.* Quid tu, Seneca? ſuades ipſe, *nonnumquam uſque ad ebrietatem veniri, non ut mergat nos, ſed ut deprimat.* Audi. hoc fit Sapienti ebrio: multum, non male bibit, & purandæ mentis cauſſa, non turbandę. Si autem hoc; à caſu eſt, non ab inſtituto, ideoque ne culpa.

De Tranquill. c. ult.

DISSERT. XIX.

Duo alia Paradoxa, atque etiam Paraloga nobis: Non ignoſcere, Non miſereri.

ATQUE hæc parva fortaſſe, an & prava quædam ſubiungo? Noſtro & Chriſtiano ſenſu ita ſunt: aut valde neceſſum eſt flecti interpretatione, & emendari. Tamen videamus. Primum,

SAPIENTEM NON IGNOSCERE. Stobæana: Φασὶ μηδέποτε συγγνώμην ἔχειν, καὶ νομίζειν τὸ ἡμαρτηκότα μὴ παρ' αὐτὸν ἡμαρτηκέναι, πάντων ἁμαρτανόντων παρὰ τὴν ἰδίαν κακίαν. διὸ καὶ δεόντως λέγεσθαι τὸ μὴ συγγνώμην ἔχειν τοῖς ἁμαρτάνουσι.

Aiunt

Aiunt nunquam veniam dare aut ignoscere Sapientem. cum existimet, qui peccarit, non contra aut præter mentem peccasse, omnibus scilicet peccantibus propria malitia. Ideoque & recte dici, veniam non indulgere peccantibus. Vult dictum. veniam non mereri, nisi qui ignari peccassent: nemo facit: nemo ergo meretur: neque Sapiens donat. Cicero hoc inter immania Stoicorum, sed apud populum, damnat: & caussam tamen aliam eius apponit. *Fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti veniam petit? nefarium est facinus, ignoscere. At leve delictum est. Omnia peccata sunt paria.* Eo trahit ecce, quod minoribus ignosci soleat: talia non habent nostri, qui omnia æquant. Seneca iterum rationem aliam: *Venia*, inquit, *est pœna merita remissio. Ergo ei ignoscitur, qui puniri debuit: Sapiens autem nihil facit, quod non debet, nihil prætermittit quod debet. itaque pœnam, quam exigere debet, non donat.* Dura & inhumana ista, inquiunt. Da aures Senecæ mitiganti: Sapiens quidem veniam non dat: *sed illud, quod ex venia consequi vis, honestiore tibi via tribuit. Parcit enim Sapiens, consulit, & corrigit. Idem facit, quod si ignosceret, nec ignoscit: quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se, quod fieri debuit, omisisse.* Satis intricate hoc ille: sed mox explicat,

Pro Muræna.

II. De Clem. c. VI. & VII.

Ibid.

plicat, parcere ob caussas. illi ob ætatem; alii ob errorem, & quia in vino lapsus est; alii ob caussam culpæ in specie sæpe honestam. *quæ omnia*, inquit, *non Veniæ, sed Clementiæ opera sunt.* Adde, quæ addit. Huic adsidet: Ibid.

NON MISERERI SAPIENTEM. Cicero ponit: *Neminem misericordem esse, nisi stultum & levem.* Pro Mur. Laertius: Ἐλεήμονάς τε μὴ εἶναι, συγγνώμην τε ἔχειν μηδενί. μὴ γὰρ παριέναι τὰς ἐκ τοῦ νόμου ἐπιβαλλούσας κολάσεις. *Misericordes non esse, veniamque nulli dare. neque enim prætermittere constitutas à lege pœnas.* Quæ ratio Iustitiam spectat: quasi contra eam esset, remitti aut omitti pœnas. At Seneca noster, ubi ex professo hoc tractat, aliam etiam dat, & magis coloratam. Nam si pœnæ non remittendæ, ubi Clementia? Ipse igitur, *Misericordiam vitium* dicit: etsi *plerique ut virtutem laudent, & Bonum hominem vocent, misericordem.* II. De Clem. c. IV. & V. Quare vitium? quia circa Clementiam quidem posita est, sed extra modum: sicut Crudelitas, circa Severitatem. *Quid autem est? ægritudo animi, ob alienarum miseriarum speciem. Ægritudo autem in Sapientem virum non cadit.* Plura ibi, & lege: at Cicero pulchre etiam, & aliter, ex Stoicorum sensu damnat. *Cadit in eumdem & Misereri & Invidere. nam qui dolet rebus alie-* III. Tusc.

alienis adversis, idem rebus alicuius secundis dolet. Divus Nemesius hoc ipsum: *Ægritudinis species sunt quattuor, Stupor, Molestia, Invidia, Misericordia. Invidia, ægritudo quæ ob alterius res secundas suscipitur: Misericordia, quæ ob res adversas.* Quid inhæreo? cum ad examen ventum est, vereor ut verbi, non rei sit hæc pugna. Nam Seneca fatetur, *non misereri quidem, quia non sit sine miseria* (unde & nomen:) *sed omnia quæ, qui miserentur, dolentes facerent, hunc facturum alacri animo, ac libentem. Succurret alienis lacrimis, dabit manum naufrago, exsuli hospitium, egenti stipem. At faciet ista tranquilla mente, vultu suo.* Nunqua hic durities aut inhumanitas est? Itaque exclamat noster, *Male audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram.* At hercules, inquit, *nulla benignior leniorque est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut cui propositum sit usui esse & auxilio, nec sibi tantum, sed universis singulisque consulere.* Hæc ita dicta & accepta non offendant fortasse: Christiani tamen nostri veteres vel verbi illius aversionem damnarunt. Augustinus: *Misericordiam, Stoicorum est, solere culpare: sed longe melius & humanius, & piorum sensibus accommodatius Cicero, in Cæsaris laude, locutus est. ubi*

De Anima, c. XIX.

De Civ. IX. c. V.

ubi ait : Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior , nec gratior misericordia est. IV. Strō.
Clemens item Alexandrinus: Ὁ δὲ ἔλεος, οὐχ ᾗ τινες τῶν φιλοσόφων ὑπειλήφασι, λύπη ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς. μᾶλλον δὲ, θεῖόν τι ἐστὶν, ὡς οἱ προφῆται λέγουσι. Ἔλεον γάρ, φησι, θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. *Misericordia non est , ut quidam philosohi* (Stoici) *censuerunt , Ægritudo ex alienis malis : sed magis divinum quiddam est , sicut Propheta loquuntur. Misericordiam enim ,* inquit, *volo , non sacrificium.* Negat Ægritudinem esse : & sane pulcherrime definire mihi visus Gregorius Nyssenus : *Misericordiam esse, erga adflictos cum dilectione coniunctam affectionem.* Sicut enim Inhumanitas aut Durities ab Odio ; sic Misericordia à Caritate caussam & originem habet, imo est ipsa. Sed ait Clemens , *Divinum quiddam* esse. nam & Deus quid magis usurpat? quid magis etiam poscit ? Ideoque obtinuit , ut quamquam *Pietas* Dei cultus sit , & intelligi soleat : *tamen more vulgi* (ait Augustinus) *hoc nomen etiam in operibus Misericordiæ frequentetur. quod ideo , inquit , arbitror evenisse , quia hæc fieri præcipue Deus mandat , eaque sibi vel præ sacrificiis placere testatur.* Sed & apud veteres satis bonosque scriptores *Pietas*, & *Pius*, pro miti & miseranti.

Libro De Beatitud.

De Civ. X. c. I.

DIS-

DISSERT. XX.

Paradoxum ſingulare, Omnes ſtultos inſanire: &, Omnia vitia in omnibus.

QUÆ ad *Sapientem* ſpectactant Inopinata, pleraque peregi: ſuperant, quæ ad *Stultum*. Nam & hic multa, nec multa nobis ſunt: quia pangenda & capienda fere omnia, ex iam dictis. In Sapientem quidquid expetit, in iſtum pariter: ſic ut mutes, & adverſa omnia ponas. In paucis exemplis oſtendam, & reliqua inquiſitioni tuæ permittam. Primum eſto, oppoſitum noſtro primo: STULTOS OMNES *ex æquo ſtultos*, id eſt, PARITER INSANIRE. Cicero inter pauca illa ſua locandum cenſuit, proſcripſitque: Ὅτι πάντες οἱ ἄφρονες μαίνονται: *Omnes ſtultos inſanire* Laertius: πάντας τε τοὺς ἄφρονας μαίνεσθαι. οὐ γὰρ φρονίμους εἶναι, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἴσην τῇ ἀφροσύνῃ μανίαν πάντα πράττειν: *Omnes ſtultos inſanire. neque enim prudentes eſſe, ſed per æqualem ſtultitiæ inſaniam omnia facere.* Ætiologia iſta ſpectat ad Paritatem peccatorum: ſicut antea Virtutum: atque ut Sapientes ex æquo Boni, nemo plus minuſve, ſic Stulti æqualiter Mali, id eſt, inſani. Nam Inſania Sapientiæ opponitur. Diſcreta ergo hæc duo, Stultus & Inſanus? ſunt. ex Ambroſii mente,

Stul-

Stultus est qui nihil sapit, & stulta intelligit: Insipiens, qui mala sapit. Etsi mallem, *Insanum* pro *Insipiente* posuisset. Ut magis pro re dicam, Stultus est qui imperitus, & Scientiam non habet; Insanus intelligitur, qui ex imperitia atque imprudentia male facit, & stultitiam promit. Potestatem illa, actum hæc ostendit. E Cicerone hoc adstruas: *Stoici videbantur monstra dicere: nunc autem ita differunt. Omnes stultos insanire, ut male olere omne cœnum: at non semper. Commove, senties.* Pauca verba, nec proprie ipsius: agnosco Porticum. sed sententia, pro illa nostra est: & Stultitam velut cœnum esse, quod tætrum odorem vi habet; in motu & agitatione, effectu promit. Idem etiam Cicero paullo aliter (quid vetat idem & vere & varie dici?) exponit: *Omnes perturbationes animi, Morbos philosophi appellant: negantque Stultum quemquam his morbis vacare. Qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium Insipientium animi in morbo sunt: omnes Insipientes igitur insaniunt.* Hic Insipientes dixit Stultos: & puto verius, quam Ambrosius supra distinxit. Sed à morbo corporum, vocem docet ad hunc animorum translatam. Aiebat autem Laertius (notasti, aut debuisti) *æqualem stultitiam omnes insanire.* Quomodo?

In Psal. XLVIII.

IV. Tuscul.

III. Tusc.

modo? quia ſicut Sapiens *omnia rectè facit*, doctum à nobis: ita *Stultus omnia male*.

Perſ. Sat.v. *----- nullo thure litabis*
Hæreat in Stultis brevis ut ſemuncia recti.

De Benef.v.c. xv. Seneca: *Vt vos* (Stoici) *dicitis, Omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet unum* Ibid. c.xvii. *vitium, habet omnia.* Dicit & clarius: *Et cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes: adiice, & ambitioſi omnes, & impii omnes.* Dii boni, non eſt hoc convicium generi humano facere? Cicero popula- Pro Mur. riter ita interpretatur: *Nos autem, qui Sapientes non ſumus, fugitivos, exſules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt.* Sed mittamus coronam, ſoli ſumus: itane dictum iniuſte? Zeno & illa manus Laert. in Zen. repugnant: οἷς ἀρέσκει μηδὲν μεταξὺ εἶναι ἀρετῆς, καὶ κακίας· τῶν Περιπατητικῶν μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας εἶναι λεγόντων τὴν προκοπήν. ὡς γὰρ δεῖν φασιν ἢ ὀρθὸν εἶναι ξύλον, ἢ στρεβλόν, οὕτως ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον· οὔτε δὲ δικαιότερον, οὔτε ἀδικαιότερον. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. *Quibus placet, nihil medium inter Virtutem & Malitiam eſſe: cum tamen Peripatetici medium interponant, Profectum. Sicut enim lignum rectum aut curvum eſt; ita hominem iuſtum aut iniuſtum. idemque in ceteris.* Hic cardo rei vertitur: malos aut probos omnes eſſe: nullo medio: & Sanos igitur aut Inſanos. Horatius

ratius satis contente hoc adfirmat, & alia similitudine item suadet:

Quem mala Stultitia, & quemcunque inscitia veri
Cæcum agit, Insanum hunc Chrysippi porticus & grex
Autumat. hæc populos, hæc magnos formula Reges,
Excepto Sapiente, tenet. nunc accipe quare
Desipiant omnes, æque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit:
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit: unus utrique
Error, sed variis illudit partibus: hoc te
Crede modo insanum. nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat.

Ecce, ait omnes Insanos, etiam illos qui hoc docent: id est, Zenonem, Cleanthem, Chrysippum: qui in profectu quidem sunt, sed nondum in certa via: ideoque in errore. Apud Ciceronem alia etiam similitudo: *Nihil adiuvat procedere & progredi in Virtute, quo minus miserrimus sit, antequam ad eam pervenerit: quoniam in aqua nihilo magis respirant qui iam ad* IV. De Fin.
sum-

summam eam appropinquant, quam qui sunt in profundo: & quoniam catuli, qui iam despecturi sunt, caci aque, ut ii qui modo nati. Platonem quoque necesse est, quoniam nondum videbat, aque cacum animo, ac Phalarim fuisse. Et refellit ibidem, aut conatur: sed nos sensa nostrorum exsequimur. Pro quibus & Empiricus: *Ex Stoicorum sententia in Stultorum numerum referuntur Zeno, Cleanthes, & Chrysippus, & ceteri ex sectis: quilibet autem Stultus tenetur ab ignoratione.* Plutarchus ex professo ista aperit & damnat, libello *De profectu in Virtute:* atque inter plura ait. *Stoci*, inquit, (eos enim intelligit, etsi nec nominat) πολλῶν ἀπορειῶν ἐμπεπλήκασι τὴν φιλοσοφίαν. μεγίστης δὲ, τῆς εἰς μίαν ὁμοῦ κακίαν πάντας ἀνθρώπους, πλὴν ἑνὸς τοῦ τελείου, τιθεμένης. ὑφ' ἧς αἴνιγμα γέγονεν ἡ λεγομένη προκοπὴ, μικρὸν ἀπολείπουσα ἐσχάτης ἀφροσύνης. τοὺς δὲ πάντων ἅμα παθῶν καὶ νοσημάτων οὐκ ἀφειμένους ἀπ' αὐτῆς, ἔτι τοῖς μηδενὸς ἀπηλλαγμένοις τῶν κακίστων παρέχουσα κακοδαιμονοῦντας: *multis controversiis scrupulisque referserunt philosophiam. uno autem vel maximo, quod in unam aqualitatem Vitii omnes iucludunt, excepto Sapiente. Vnde anigma redditur illa, qua dicitur, Profectio: ut qua parum differat ab imprudentia extrema; & eos qui non omnibus affectibus morbisque omnino liberi sint, aque infelices habens,*

Advers. Mathē.

atque

atque illos qui nullo soluti. Atque addit deinde eos istos à se ipsis refelli .qui *dum in scholis*, inquit, *clamant, parem iniustitiam esse Aristidis & Phalaridis, improbitatem Meliti & Platonis: in vita tamen & rerum usu illos declinant & vitant, ut detestabiles; his adhærent, & audiunt, & fidem habent.* Hæc isti acriter, & cum colore, quem tamen nostri diluunt. Nam primum, etsi omnes in vitiis, non tamen eodem modo: & quidam (ut qui progressum fecere) facilius possunt emergere, quam illi qui in fundo. Ita negabat Zeno *Platonem, si Sapiens non sit, esse in eadem caussa, qua tyrannum Dionysium. huic, mori optimum esse, propter desperationem Sapientiæ; illi, propter spem vivere.* Deinde non tam eminentia in omnibus vitia: quod Seneca noster optime it explicatum. *Stultus*, inquit, *omnia vitia habet: sed non in omnia natura pronus est. Alius in avaritiam, alius luxuriam, alius petulantiam inclinat. Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos, Quid ergo? Achilles timidus est? Aristides iniustus? Fabius temerarius? Mucius proditor? Camillus desertor? Non hoc dicimus, sic omnia Vitia esse in omnibus, quomodo in quibusdam singula eminent: sed malum ac Stultum nullo vitio vacare. nec audacem quidem timoris absolvimus, nec prodi-*

Cic. IV. Tuscul.

IV. De Benef. c. XXVI. & XXVII.

gum

gum avaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceo similem: sic qui Stultus est, non tam acria & concitata habet omnia, quam quidam quadam. Omnia in omnibus Vitia sunt, sed non omnia in singulis exstant. Adde, quæ de Cœno supra dixi: vi & natura sua semper fœdum, sed odorem exserit concitatum. Atque hæc mira satis aut nova videri, quid negem? aut quomodo aliter *Inopinata* sint? sed tamen nexa inter se esse, & defendi (siquis intendat) posse, habeo certum. Enimvero si supra, etiam nostrorum suffragatione, dictum, *Virtutes iunctas, & qui unam habeat, habere omnes:* contrarium quidni verum, *Vitia iuncta & nexa esse?*

DISSERT. XXI.

Item singulare Paradoxum, Peccata æqualia esse.

PLURA de *Stultis* liceat persequi: non libet, manuduxi & præivi, qui fiat. Addo decantatum, sed & damnatum Paradoxum: ἴσα τὰ ἁμαρτήματα εἶ): ÆQUALIA PECCATA *esse.* Cicero: *Placet Stoicis omnia peccata esse paria.* Idem alibi amplificat & extendit: *Omnia peccata esse paria: omne delictum, scelus esse nefarium:*

v. Aca.

Pro Mur.

rium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam qui patrem suffocaverit. Laertius ponit, & una caussam: Ἀρέσκει δὲ αὐτοῖς ἴσα ἡγεῖσθαι τὰ ἁμαρτήματα. εἰ γὰρ ἀληθὲς ἀληθοῦς μᾶλλον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ψεῦδος ψεύδους· οὕτως οὐδὲ ἀπάτη ἀπάτης, οὐδὲ ἁμάρτημα ἁμαρτήματος. καὶ γὰρ ὁ ἑκατὸν σταδίους ἀπέχων Κανώβου, καὶ ὁ ἕνα, ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν Κανώβῳ· οὕτω καὶ ὁ πλεῖον καὶ ὁ ἔλαττον ἁμαρτάνων, ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ κατορθοῦν. Placet Stoicis æqualia esse peccata. Ut enim *Verum Vero magis tale non est, neque Falsum Falso: ita nec fraus fraude, nec peccatum peccato. Nam & qui centum stadiis Canopo abest, & qui uno, pariter non sunt in Canopo: sic qui parvum vel magnum delinquit, pariter abest à recto.* Duplex adfirmatio. prior, à natura rei. omne enim Bonum, Verum est: omne Malum, Falsum. atqui hæc æqualia; ergo & ista. Deinde, à simili. quicumque loco aliquo aut meta abest, pauxillo aut longinquo; tamen abest: omne vitium à Bono abest: ergo pariant. Apud Ciceronem, assertio etiam alia. *Peccata paria. quonam modo? quia nec Honesto quidquam honestius, nec Turpi Turpius. Perge porro. nam de isto magna dissensio est: illa argumenta propria videamus. Vt, inquit, in fidibus pluribus, si nulla earum ita contenta numeris sit, ut concentum servare possit, omnes æque in-*

In Zen.

IV. De fin.

contenta sint : sic Peccata quia discrepant, æque discrepant : paria sunt igitur. Sed & aliud simile. *Vt gubernator æque peccat, si palearum navem everterit, & si auri: item æque peccat, qui parentem, & qui servum iniuria verberat.* Invidiosa hęc, non solum scruposa videntur. quid? inter paricidam, & gallicidam non discrimen? Qui tamen animum peccandi videt: & ab eo peccatum : æqualis ubique malitia, etsi in materia inæquali. Areopagitæ olim puerum interfecerunt, cui ludus erat hirundinum oculos configere. videbant enim pravum illud insitum: & ad hominum exitium erupturum : necaverunt igitur in herba. Talis malitia, in omnibus malis. Discrimen igitur nullum? inquies : & cur leges faciunt, atque aliter aliterque puniunt ? Imo aliquod est, nunc dicendum. Primum, ἴσων ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων, εἶναι τινὰς ἐν αὐτοῖς διαφορὰς, καθόσον τὰ μὲν αὐτῶν ἀπὸ σκληρᾶς δυσιάτου διαθέσεως γίγνεται, τὰ δὲ οὔ : *Æqualia cum sint peccata, tamen differunt in isto, quod alia à prava & vix sanabili affectione proveniunt; alia minime.* En discrimen, à patrante : alterum ab eo in quem patrant, aut circa quod patrant. Patrem vides? plures tibi in eum adspectus & vincula Natura & Ratio iniecit : quæ cũ solvis, in pari malitia plus aut pluries peccas.

Hæc ex mente Stoicorum.

Stob. Ecl.

cas. Externum igitur aliquid est, quod discriminat, non in te situm. Cicero in hac re: *Nihil igitur interest, patrem quis necet, an servum? Caussa hæc, non natura distinguit. nam & parenti nonnumquam adimi vita sine scelere potest, & servo non potest. Illud tamen interest, quod in servo necando semel peccatur; in patre, multa. Violatur is qui procreavit, qui aluit, qui erudivit:* MULTITUDINE PECCATORUM *præstat, eoque maiore pœna dignus est.* Audiantur & Stobæana Electa (atque ea pleraque, ut odoror, è Chrysippo sunt:) audiantur: ἴσα δὲ πάντα λέγουσι τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἔτι δ᾽ ὅμοια: *Æqualia quidem Peccata omnia, non sunt tamen similia.* Valde hoc nota: & quæ addunt. *Feruntur enim & manant omnia ab uno Malitiæ fonte, iudicio in omnibus peccatis eodem, id est, pravo: sed per caussam externam, circa quam iudicia perficiuntur, dissimilia redduntur Peccata* (κατὰ ποιότητα) *in* QUALITATE. *Sicut, omne mendacium est æque mendacium: ut si dicam, Nox est, cum Dies sit; aut, Centaurus vivit & exsistit: illud potest, hoc non potest: ideoque magis mentiar, quam in illo. Sic in Peccatis, quæ omnia Mendacia dicas: & quatenus talia, perfecta & æqualia: non tamem in qualitate eadem aut Subiecto.* Talia quædam istic legas: nec dubito quin Chrysippus atque illi (nam quamdiu

Parad. III.

diu hæc, & quam acriter disputata?) subtiliora alia dixerint, quibus lubet indaganda. Nobis sententia hæc damnata est, & inter errores habita olim Novatianorum. Ambrosius, atque alii Patrum notant: &, ut dixi, vere & severiter notant. Idem Divus Hieronymus: qui tamen finem & fructum eius Dogmatis non celat. *Stoicorum quidem est*, inquit, *delicta omnia paria iudicare, nec ullum inter Scelus & Erratum discrimen facere. Nos vero, etsi multum inter Peccata distare credimus; tamen* SATIS PRODESSE AD CAUTIONEM *dicimus, etiam minima pro maximis cavere. Non cito ad maiora procidet, qui etiam parva formidat.* A Cicerone hoc est, qui in isto ipso Paradoxo: *Hac sententia non modo verior, sed ne utilior quidem hominum vita reperiri ulla potest. Quæ vis est enim, quæ magis arceat homines ab omni probitate, quam si senserint, nullum in delictis esse discrimen?* Est sane vetus, si non vera, sententia; nata ante Zenonem notum. Palam in Demosthene: τὸ δ' εὐσεβὲς καὶ τὸ δίκαιον, ἄν τ' ἐπὶ μικροῦ τις, ἄν τ' ἐπὶ μείζονος παραβαίνῃ, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν: *Pium & iustum, sive in parvo aliquis, sive in maiore transiliat, eamdem vim habet*. Germanum hoc Stoicum: & æque extra lineam est, quisquis transivit.

1. De Pænit. c. 1.

De Institut. matrif. famil.

141. Parad.

3. in Philip.

DIS-

DISSERT. XXII.

Sapientem ſumere aliquando mortem poſſe, decere, debere: ex Stoico quidem decreto.

INTER Paradoxa numero, quod acriter & curioſe quæſitum aſſertumque fuit, An Sapiens ſponte abeat è vita? Aſſertum à noſtris dico: nec licere tantum, ſed debere. Cauſſæ communes. quia Vita hæc inter Indifferentia eſt, itemque ipſa Mors: ſumi igitur, non ſumi poſſe, uti opportunitas erit. Sicut à convivio ſatur poſſum ſurgere, & abire: ludum, cum libet, relinquere: tale hic eſſe. Epictetus: ᾧ γὰρ ἔξεστιν, ὅταν θέλῃ, ἐξελθεῖν τοῦ συμποσίου, καὶ μηκέτι παίζειν, ἔτι ἔτος ἀνιᾶται μένων; οὐχὶ δ' ὡς παιδιᾷ παραμένει μέχρις ἂν ψυχαγωγῆται; II. Diſſert. c. XVI. *Cui enim licet, cum lubet, à convivio diſcere, neque ultra ludere: etiamne is manens adfligitur & nauſeat? non potius, ut ludo, intereſt quamdiu oblectatur?* Modus tantum & occaſio has res temperant: *Neque intereſt multum, mors ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſque verbum falſum eſſe, tibi perſuade: Bella res eſt, mori ſua morte.* Semper enim tua erit, & maxime quam feciſti. Quid? ianuam aliquis hanc mihi claudat ad Libertatem? & nonne hæc (Libertas di- Sen. ep. LXIX.

co) finis aut fructus Sapientiæ est? torquebit aliquis, vexabit, illudet, invitum? *Non serviam*, aiebat puer ille Lacon, & præcipitem se dedit. *Qui mori didicit, servire dedidicit: supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? liberum* OSTIUM *habet.* Hoc est illud ostium, de quo Epictetus: Τὸ δὲ κεφάλαιον μέμνησο, ὅτι ἡ θύρα ἤνοικται. μὴ γένου τῶν παιδίων δειλότερος. ἀλλ' ὡς ἐκεῖνα, ὅταν αὐτοῖς μὴ ἀρέσκῃ τὶ πρᾶγμα, λέγει, ὅτι οὐκέτι παίξω· καὶ σὺ, ὅταν σοι φαίνηταί τινα εἶναι τοιαῦτα, εἰπὼν, οὐκέτι παίξω, ἀπαλλάσσου. *Caput rei memento, Quod* IANUA *sit aperta. ne esto pueris timidior: sed ut ulli, cum aliqua re non amplius delectantur, dicunt, Non ultra ludam: sic tu, cum talia aliqua videbuntur, dic, Non iam ludam, & desiste.* Ianuam dixi? lata imo *via* est. Statius ad Hemonidem, qui in ore Eteoclis se interfecerat:

Epist. XXVI.

I. Dissert. c. XXIV.

Lib. III

Tu tamen egregius fati, mentisque, nec unquam
Indignum passure situm. qui cominus ausus
Vadere contemptu regis: quaque ampla veniret
Libertas, monstrare viam.

Sen. De Ira, III, c. XV.

Vis videre, quam lata? *Quocumque respexeris, ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum? illac ad Libertatem descen-*

ſcenditur. Vides illud mare, illud flumen, illũ puteum? Libertas illic in imo ſedet. Vides illam arborem brevem, retorridam, infelicem? pendet inde Libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? effugia Servitutis ſunt. Nimis mihi, inquies, operoſos exitus monſtras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris igitur, quod ſit ad Libertatem iter? QUÆLIBET *in corpore tuo* VENA. O limitem vere latum, & pæne, quidquid in orbe, complexum! Unam naſcendi viam Natura dedit, mille moriendi. Igitur unam aliquam ingredi ſuadet, ſed conſilio & cauſſa. Nam *Sapiens vivit quantum debet, non quantum poteſt. Videbit ubi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe Fortuna. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem an accipiat.* Epiſt. LXX.

Laertius magis diſtincte cauſſarum quaſdam aperit, inter Zenonia decreta: Εὐλόγως τέ φασιν ἐξάξειν ἑαυτὸν τοῦ βίου τὸν σοφὸν, ὑπὲρ πατρίδος, καὶ ὑπὲρ φίλων· κἂν ἐν σκληροτέρᾳ γένηται ἀλγηδόνι, ἢ πηρώσεσιν, ἢ νόσοις ἀνιάτοις. *Iuſte & cum ratione Sapientem educturum ſe è vita dicunt, vel pro patria, & amicis; vel ſi in acerbis doloribus verſetur, itemque in membrorum mutilatione, vel morbis ægre*

gre curandis. Triplicem dat caussam vel casum: pro Patria & amicis; in Animi; itemque Corporis dolore. De prima, consentiunt hodie: videamus alias, imo & addamus. Nam & in ultima paupertate, mori invitant. Dicit aliquis,
Epist. XVII. *Necessaria deerunt? Primum deesse non poterunt, quia Natura minimum petit. Sed si necessitates ultimæ inciderint; exsiliet è vita, & molestus sibi esse desinet.* Quid hic Epictetus? fortiter, suo more atque in-
I. Dissert. c. IX. dole: Ὅταν χορτασθῆτε σήμερον, κάθησθε κλαίοντες περὶ τῆς αὔριον, πόθεν φάγητε. ἀνδράποδον! ἂν σχῇς, ἕξεις. ἂν μὴ σχῇς, ἐξελεύσῃ. ἤνοικται ἡ θύρα. *Cum hodie repleti fueritis, sedetis plorantes & soliciti, quid cras comesturi sitis. Mancipium! si habueris, habebis: si non habueris, abibis.* APERTA EST IANUA. At parentes & amici mei plorabunt. Plorent, modo ne tu: ignavi & mali sint, ne tu. Zenonis hæc sunt, hominis tetrici & odiosi? sunt Epicu-
Sen. ep. XII. ri. cuius ipsa hæc gnome prodita: *Malum est in necessitate vivere; sed in necessitate vivere, necessitas nulla est.* Idem in molestiis & dolore. Diogenes olim aspere ad Speusippum, morbidum, & in gestatorio sibi obvium: cum iste prior dixisset, *Salve, Diogenes: Tu vero*, inquit, *non salve, qui talis cum sis, vivere sustines.* Movit hominem, & contra sectæ

suæ

suæ decretum, paullo post mortem sponte sumpsit. Aspere quidem hoc Cynicus, ut dixi: sed sensu, quem & Fabius acute expressit. *Nemo, nisi sua culpa, diu dolet.* Præfat. VII. Instit. Quid ergo? ignaviter statim in morbo, aut dolore, è vita fugiam? negant nostri: & pro iis Seneca distinguit. Audi, scrutare: *Morbum morte non fugiam, dumtaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus, propter Dolorem. sic mori, vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi patiendum: exibo, non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne, propter quod vivitur. Imbecillus & ignavus est, qui propter Dolorem moritur: stultus, qui Doloris caussa vivit.* Epist. LVIII. Habes hic capitalem, ut sic dicam, rationem caussamque moriendi: siquid externum tale erit, ut aut honeste aut utiliter vivere non possim. Honeste, negant Catonem potuisse; utiliter, Atticum, & tales, qui in extremo senio, aut morbo. Nam & Senectutem inter caussas habent. Noster: *De isto feremus sententiam, an oporteat fastidire Senectutis extrema, & finem non operiri, sed manu facere. Prope est à timente, qui fatum segnis exspectat: sicut ille ultra modum deditus vino, qui amphoram exsiccat, & facem quoque exsorbet.* Ibid. Sed mox ita decidit, & sententiam pronunciat: *Non re-*

linquam senectutem, si me totum mihi reservabit: totum autem, ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentem, si partes eius convellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animam: prosiliam ex AEDIFICIO PUTRIDO AC RUENTI. Animum senecionis nostri vides; (talis iam erat, cum hæc scripsit) sed, ô Deus, quam vegeti ea parte & valentis! Musonius, aut quis alius, apud Stobæum ista ipsa pulchre: *Sicut* E DOMO *exigi videmur, cum locator, pensione non accepta, fores revellit, tegulas aufert, puteum obstruit: ita & hoc corpusculo pelli videor, cum Natura, quæ locavit, oculos adimit, aures, manus, pedes. Non moror igitur amplius, sed velut è convivio discedo, nihil ægrescens.* Hæc ratio in Senectute valet, aut etiam corpore per morbos iam affecto: & quid opus tergiversari, & differre, quod statim est futurum? In pœnas, aut risum vivis:

Serm. 1.

Cur non ut plenus vitæ conviva recedis,
Æquo animoque capis securam, stulte, quietem?

Lucr. III.

Quod nostri etiam longius, & ad res lætas, & corpus validum, producant. Cato apud Tullium: *Sed cum ab his* (quæ secundum Naturam sunt) *omnia proficiscantur officia: non sine caussa dicitur, ad ea referri*

III. De Finib.

ferri omnes nostras cogitationes, in his & EXCESSUM E VITA, *& in* VITA MANSIONEM. *In quo enim plura sunt, quæ* SECUNDUM NATURAM *sunt, huius officium est, in vita manere: in quo autem sunt plura* CONTRARIA, *aut* FORE *videntur, huius officium est, è vita excedere. Ex quo apparet, & Sapientis aliquando esse officium, excedere è vita, cum Beatus sit: & Stulti, manere in vita, cum sit miser.* Hæc germana sunt Stoica, sed obscurius dicta: an lux aliqua à Stobęo, id est, Chrysippo, erit? Φασὶ δὲ, ποτὲ καὶ τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ βίου τοῖς σπουδαίοις καθηκόντως κατὰ πολλοὺς τρόπους, τοῖς δὲ φαύλοις μονὴν ἐν τῷ ζῆν, καὶ εἰ μὴ μέλλοιεν ἔσεσθαι σοφοί. οὔτε γὰρ τὴν ἀρετὴν κατέχειν ἐν τῷ ζῆν, οὔτε τὴν κακίαν ἐκβάλλειν. τοῖς δὲ καθήκουσι, καὶ τοῖς παρὰ τὸ καθῆκον, μετρεῖσθαι τήν τε ζωὴν, καὶ θάνατον. In Eclo. *Aiunt* (Stoici,) *interdum & exitum è vita Probis Sapientibusque, ex officio multimodis convenire; & contra, Improbis Stultisque mansionem, etiamsi numquam cura habituri sint esse Sapientes. Neque enim vel Virtutem retinere in vita, vel Malitiam eiicere: sed ex officio, vel non officio, æstimandam diiudicandamque esse Vitam, vel Mortem.* Lux tenuis, tamen aliqua: & radium etiam à Plutarcho addamus. qui miratur, si non hoc contra *Communes Notiones* dictum, ἄνθρωπον, ᾧ πάντα τ᾽ ἀγαθὰ πάρεστι, καὶ μηδὲν ἐνδεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν καὶ τὸ De Cō. Not.

μακάριον, τούτῳ καθήκειν, ἐξάγειν ἑαυτόν. ἔτι δὲ, ᾧ μηδὲν ἀγαθόν ἐστι, μηδὲ ἔσται, τὰ δ' ἐναντία πάντα, καὶ τὰ δυσχερῆ καὶ κακὰ πάρεστι, καὶ παρέσται διὰ τέλους, τούτῳ μὴ καθήκειν ἀπολέγεσθαι τὸν βίον, ἂν μή τι διὰ τῶν ἀδιαφόρων αὐτῷ προσγένηται. *Hominem, cui omnia Bona adſint, quique nullo indigeat ad Felicitatem, huic convenire vita diſcedere: contra autem, cui nec Boni aliquid eſt, nec erit, gravia autem & Mala omnia adſunt, & ad finem aderunt, huic non convenire abdicare ſe vita, niſi aliquid* INDIFFERENTIUM *ei interveniat.* Non eſt, ô Plutarche, contra communem ſenſum, niſi illorum, qui hæc inter Bona aut Mala habent. Nobis ſunt *Indifferentia.* Et pulchre philoſophus quiſpiam ſuper ipſa hac re differens, cum *Mortem talem* dixiſſet: *Cur ergo non moreris?* iniecit quiſpiam. Atque ille prompte, *Quia indifferens eſt.* Omnino, non ſtatim Sapiens ad eam venit, triſtibus, lætiſve rebus: ſed *Officium* in conſilio habet. Decet me vivere? vivo. Uſus eſt? vivo. Nihil horum? non vivo. Læta me circumſtant? ſed tempeſtatem imminentem video: cur feram ultra Spei aut Metus moras? *Illum lauda, & imitare*, ait Seneca: *quem non piget mori, cum iuvat vivere.* Neque rem magnam facies. quamdiu eſt iſtud vivere? hodie, cras, poſt menſem, annum eiicieris, unde non

Epiſt. LIV.

lubet

lubet exire. Ad summam, Vita est quasi tunicula. ut illam, si me stringit & molesta est, abiicio; aut si etiam indecora est, exuo: tale in hac animi veste. Neque soli Stoici ista: Plato, qui adversarius validus censetur, ubi iudicio maxime differit, istuc fere abit. Inter leges optimæ illius reip. est hæc: *Quid si autem aliquis*, inquit, *maxime propinquum & familiarem interfecerit? id est, se ipsum. Hunc talem damnamus, & probris afficimus, quæ sequuntur: si tamen fecerit,* μήτε πόλεως ταξάσης δίκην, μήτε περιωδυνῷ καὶ ἀφύκτῳ προσπεσούσῃ τύχῃ ἀναγκασθεὶς, μηδὲ αἰσχύνης τινὸς ἀπόρου καὶ ἀβίου μεταλαχών: *neque civitatis decreto iussus, neque intolerabili aliquo & inevitabili Fortunæ casu adactus, neque ignominia pauperis & non sustentandæ vitæ adductus.* Vides exceptiones poni, quas fere nostri: etsi magis (fatendum est) restrictas? Nam excipit *Damnationem publicam*, qualis in Socrate, & Seneca fuit: excipit *Graves casus:* excipit extremam *Paupertatem & Ignominiam.* ad quæ capita, reliqua fere trahas. Culpat dumtaxat eum, ὃς ἀργίᾳ τε καὶ ἀνανδρείας δειλίᾳ ἑαυτῷ δίκην ἄδικον ἐπιθῇ: *qui ignavia, & timidi animi imbecillitate, iniustam sententiam in se tulerit, exsecutusque sit.* Et nos hercle damnamus. Sed quam multi alii ad * αὐτοχειρίαν istam monitis

Lib. IX. De Legib.

* *Sui interfectionem.*

nitis vel factis ducunt? Aiax apud Sophoclem:

In Aiace Flagellif. *Αἰσχρὸν γὰρ ἄνδρα τοῦ μακροῦ χρῄζειν βίου,*
Κακοῖσιν ὅστις μηδὲν ἐξαλλάσσεται:
Nam turpe vitam diutinam viro peti,
Malis eum qua liberatura haud fiet.

Et post pauca eius sententiæ,

Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ καλῶς τεθνηκέναι
Τὸν εὐγενῆ χρή.
Sed aut honeste vivere, aut statim mori
Generosum oportet.

Lib. II. c. LXIII Quid Plinius? ille vero *Terram matrem etiam venena, nostri misertam, instituisse,* credi vult: ut scilicet, *facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine exstingueremur, nullo labore sentientibus similes.* Et hercle iam olim viri primarii, atque ipsi Reges, venena ad manum habere soliti, ad hunc subitum aliquem usum. Livius: REGIO MORE, *ad incerta Fortunæ, venenum sub custode promptum.* Ecce & ministrum è fidis, huic custodiæ. Neque nescio infinitos usurpasse: quid tamen? Abstinentia sive Inedia mitior meliorque videri possit: siquid fas in mala re bonum dici. Illa lente, & sine vellicatione aut pugna, quam venena adferunt, & septimo fere die tollit. Plinius:

Lib. VII c. ult. *Homini non utique* (id est, non certo & semper, etsi plurimum) *septimo die letalis Inedia: durasse & ultra undecimum plerosque,*

que, certum est. A robore & constitutione interna hoc pendet. Sicut in Azano Bassa Turcico, qui nostra memoria Algerio in Africa præfuit. is supra modum bene habitus & pinguis, de medicorum sententia abstinere cœpit: eoque paullatim produxit, ut septem totos dies inediam ferret, sine noxa: imo macresceret, id est, revalesceret in multos deinde annos. Exempla autem, qui se subduxerint è vita, si vel magnorum tantum virorum adferam: quis finis sit? aut quid factius faciam? rationibus enim in hac re, aut irrefragabili certe auctoritate pugnandum sit: ut est divina: & hæc damnat. Omitto igitur, duobus contentus, quæ sunt culminum ipsorum Porticus nostræ. Zeno iam nonagintaocto annos natus, cetera valens atque integer, cum è schola veniens pedem offendisset lapsusque esset: manu terram pulsans, Euripideum illud occinuit, Ἔρχομαι, τί μ' αὔεις; *Venio, quid appellas me?* & domum regressus sponte vitam posuit. Cleanthes, ulcere in ore nato, cum suasu medicorum abstinuisset se cibo biduum, meliusque iam factum esset: iisdem ad cibum revocantibus, abnuit: *nec, maiore via parte confecta, se rediturum.* Ita inedia obiit. Hæc pro Stoicorum sensu dicta sunto: plene & libere. sed pro illorum.

DIS-

DISSERT. XXIII.

Decretum hoc reiectum, & ostensum, non licere, non debere, mixtis rationibus testibusque.

AUD. Heus tu, an non aliquid inclinas? LIPS. Absit: respuo. Quod accuratius dixerim, candide & magno à me animo factum. Caussæ prævaricari numquid debui? & pleraque omnia igitur attuli, nec dicta iis subduxi: quia vincere constitui, non circumscribere. Ecce enim omnes istos aliosque colores una Veritatis spongia iam ibo detersum. Audi, & intende. Aio, plerisque omnibus priscæ & veræ Sapientiæ, sententiam hanc damnatam. Homero in primis: apud quem hoc votum exprimitur,

Odyss. λ. Βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ
Ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοτος πολὺς εἴη,
Ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν:
Eligam ego, vel in agris vivens inservire
Pauperem apud dominum, cui nec sit copia victus,
Quam functus functis dare iura, atque imperitare.

De Senect. Item magno Pythagoræ. qui *vetat* (ait Cicero) *iniussu Imperatoris, id est, Dei, de præsidio & statione vitæ discedere.* Quid Plato-

Platoni & asseclis? communis hæc assertio, *Piis omnibus retinendum esse animum in Custodia Corporis, nec iniussu eius, à quo ille est datus, ex hominum vita migrandum esse: ne munus humanum, adsignatum à Deo, defugisse videamur.* Et Apuleius inter illius dogmata: *Sapiens corpus non relinquet invito Deo. Nam etsi in eius manu est mortis facultas, & quamvis sciat se terrenis relictis consecuturum esse meliora; nisi perpetiendum istud lex divina decreverit, accersire tamen eum mortem non debere.* Sicut enim quos magistratus in carcerem aut custodiam dedit, nisi eius venia non exeunt: si faciunt, pœnam sibi adaugent: ita siquis velut furtiva discessione è vita abit, non vitari miseriam, sed cumulari. Talis enim anima metu, dolore, odio fecisse id videtur: quas passiones secum aufert, & his velut sordibus infecta, non venit ad liberos purosque illos locos. Virgilius Platonissans:

Cic. in Somn. Scip.

De Philos.

Proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Proiecere animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores?

Una

Una dumtaxat mors licita, atque adeo laudata; illa, cum Anima corporeas illecebras, adhuc in corpore constituta, contemnit, & soluta illis vinculis cælo & sideribus meditatione infertur: de qua sentimus, cum dicimus, *Philosophiam mortis studium esse*. Talia, & plura, Platonici: iam Aristoteles, palam hanc spontaneam mortem damnat: atque id ratione. Ait enim tantum abesse, ut viri fortis aut magnanimi talis exitio sit, ut contra timidi & ignavi. Verba eius:

III. Ethic. ad Nicom. c. VII. & ad Eudem. lib. III.

τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ. μαλακία γὰρ, τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν. *Mori ob inopiam, aut amorem, aut aliud molestum, non est fortis viri, sed timidi. Mollities enim, fugere difficilia & aspera. neque mortem, ut bonum sustinet, sed malum fugiens.* Euripides Herculem loqui consimiliter facit:

> Ἐσκεψάμην δὲ, καίπερ ἐν κακοῖσιν ὢν,
> Μὴ δειλίαν ὄφλω τιν', ἐκλιπὼν φάος.
> Ταῖς συμφοραῖς γὰρ ὅστις οὐχ ὑφίσταται,
> Οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναιθ' ὑποστῆναι βέλος.
>
> *Consideravi ego, malis etsi obrutus,*
> *Ne quis timorem, vita abire, censeat:*
> *Nam qui malis subsistere haud quaquam est potis,*
> *Nec ille contra tela subsistat viri.*

Lib. X. Et apud Curtium pulchre: *Fortium virorum*

rorum est, magis mortem contemnere, quam odisse vitam. Sæpe tædio laboris, ad vilitatem sui, compelluntur ignavi: at virtus nihil inexpertum omittit. Itaque ultimum omnium mors est, ad quam NON PIGRE IRE *satis est.* Est ergo Ignaviæ: quid, quod Sævitiæ etiam est? Immergis in te ferrum, aut venenum: & id quod alteri factum horreas, in te prompte usurpas. Varro, ad hos tales:

Quamnam te dicam esse feram,
Qui manu corporis fervidos
Aperis lacus sanguinis,
Atque vita te levas
Ferreo ense?

Adde iniustitiam. Quæ enim lex divina aut humana permittit innocentem tollere? quæ indemnatum tollere? Si tu alium; culpæ & pœnæ, vel te iudice esset: qui magis te poteris? Egregie Augustinus: *Hoc fecit illa, illa sic prædicata Lucretia: innocentem, castam, vim perpessam Lucretiam Lucretia insuper interemit. Proferte sententiam, leges, iudicesque Romani.* Denique dicam & Stultitiæ esse. Quis enim nescit, impetu hoc sæpius & furore quodam, & fervida impatientia, quam consilio aut deliberato fieri? Quinctilianus attestabitur: *Non fiunt ista, nisi subito: nec quisquam (præsertim nulla gravi præcedente caussa) spiritum ratione* depo-

I. De Civ. c. XIX.

Declã. CCCXLIV

deposuit. Postremo, an non contra Naturam est? nec ipse Zeno diffitebitur, Mortem esse inter ea quæ illa reiicit & adversatur. Est inquam ita *Indifferens*, ut tamen inter *Apoproëgmena* sive *Reiectanea* sit. Ne sit mala, tamen habet mali speciem: & *sui cuique amor est, & conservandi se permanendique insita voluntas, atque aspernatio dissolutionis.* Cur igitur, quod aspernandum erat, sumis? Cur tantum momenti in aliis illis *Indifferentibus* ponis, ut ad hoc tam triste decurras? Augustinus belle vobis hic insultat: *Quæ Mala, Stoici*, inquit, *miror, qua fronte Mala non esse contendant; quibus fatentur, si tanta fuerint, ut Sapiens ea vel non possit, vel non debeat sustinere, cogi eum mortem sibi inferre, atque ex hac vita emigrare.* Misera Beatitudo, quæ desinere & exstingui ob Indifferens aliquod debeat. Itaque ipsi Stoici, modestiores sæpe & sapientiores voces spargunt, à Vero adacti. Epictetus alibi fervidorum istorum vota aut tædia commemorat: *Epictete, nos corpusculi huius vinculis adstringi diutius non possumus: cibum potumque dando, dormiendo, lassi sumus. Nonne Mors mala non est? nonne cognati deorum sumus, atque inde venimus? Sine tandem liberari compedibus istis, atque illuc redire. Hic latrones, fures, iudicia sunt, & quos tyrannos vocant:*

Sen ep. LXXXII

De Civ. XIX. c. IV.

I. Dissert. c. IX.

vocant: qui potestatem sibi in nos sumunt, ob hoc corpusculum, & quæ adhærent. Sine ostendamus eis, quam nihil in nos habeant iuris. Libet, libet abire. Hæc isti: quid autem ipse? *Mihi vero dicendum est*, inquit: Ἄνθρωποι, ἐκδέξασθε τὸν θεὸν, ὅταν ἐκεῖνος σημήνῃ καὶ ἀπολύσῃ ὑμᾶς ταύτης τῆς ὑπηρεσίας. τότ' ἀπολύεσθε πρὸς αὐτόν. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀνάσχεσθε ἐνοικοῦντες ταύτην χώραν, εἰς ἣν ἐκεῖνος ὑμᾶς ἔταξεν. ὀλίγος ἄρα χρόνος οὗτος ὁ τῆς οἰκήσεως, καὶ ῥᾴδιος τοῖς οὕτω διακειμένοις. *Homines, sustinete, Deum exspectate, donec ille signum dederit, & solverit vos hoc ministerio: tunc ad eum redite. Nunc autem in præsenti tolerate æquo animo, & incolite regionem istam in qua vos collocavit. Enimvero* EXIGUUM TEMPUS HUIUS INCOLATUS, *& facile nec grave iis, qui sic sunt affecti.* O vere hic Epictetum! id est, divinum. Sed & Seneca noster sæpe temperat: *Vides quosdam*, inquit, *optantes mortem, & quidem magis quam rogari solet vita. Nescio utros existimem maiorem nobis animum dare: qui deposcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum ac repentina indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas est.* Epist. XXX. Alibi talia notes: sed etiam alia: neque in una parte constiterunt. Sed quid lusoria hæc tela spargo? decretoriis opus est. Deus, Deus inquam, vetat iniussu

suo

ſuo abire: quid diſputamus, aut nugamur? Vox eius Sacris noſtris prodita, *Non occides:* quem? non te, non alium: & ſcito illum vitæ dominum tantum, qui dedit. Itaque patientiæ exempla infinita apud nos ſunt: & vita in moleſtiis tranſacta; & tormenta tolerata; & mors ipſa ob pietatem obita, ſed obita, non ſumpta. Atqui exempla etiam alia, dicet quiſpiam. Sampſon ille, per quem mira Deus operatus, non ſe ruina domus,
II.Mac. c.XIV. cum aliis oppreſſit? Razias Iudæus, gladio percuſſit, ne in hoſtium poteſtatem veniret, & mox de muro deiecit, denique & inteſtina manibus ſuis ſparſit? quod Sacra ita narrant, ut ſpeciem probantium habere videantur. Reſpondeo, de Sampſone, nihil ſine Deo, imo iuſſione eius
I. De Civ. c. XXI. & XXVI. factum. Inſtinctus hic fuit: & *ſpiritus latenter hoc iuſſerat* (Auguſtini verba) *qui per illum miracula faciebat.* Simile idem ille Doctor in virginibus cenſet, quæ mortem ſumpſiſſe, ne violarentur, leguntur. Ut in Sophronia, quæ Maxentii libidinem repulit, gladium in ſe admiſit: ut in Pelagia, quæ flumine ultro mergi, quam à milite pollui, elegit. Monitum aut iuſſio Dei hic quoque præſumenda:
Ibid. & *quis obedientiam in crimen vocet? quis obſequium pietatis accuſet?* De Razia, haud æque promptum definire eſt. Factum

ctum eius probum? ambigitur. neque Sacra dicunt, nisi *Nobiliter* & *Viriliter* fecisse: *Bene* aut *Laudabiliter* non dicunt. Et fatendum est, Iudæos posteriores à moribus gentium paullatim aliquid sumpsisse. à quibus certe fuit, quod tam crebræ illæ sui cædes leguntur in excidio Iudææ atque urbis, quod Iosephus descripsit. Enimvero cum Augustino tuto definimus: *his exceptis, quos vel Lex iusta, vel ipse fons Iustitiæ Deus iubet occidi; quisquis hominem, vel se ipsum, vel quemlibet occiderit, Homicidii crimine innecti.* Et nulla tamen, inquies, exceptio est? Quid igitur si Magistratus aut Princeps mortem mihi indicat, non possim aut debeam exsequi? Fuere enim, & sunt tempora aut regiones, quibus id fiat. Sub Tiberio, Nerone, Domitiano, commune mittere Tribunum aut Centurionem, & *extremam necessitatem denunciare.* Siquis pareret, & mortem occuparet; manebant testamenta, iusta funeris, *pretium* (ait Tacitus) *festinandi.* Sin autem; ecce carcer, carnifex, laqueus, gemoniæ, fiscus. Apud Iapanes etiam hodie usitari aiunt, ut Rex offensus nobilium alicui mandet, *Abi, ventrem tibi scinde:* & ille pareat, faciatque. In his igitur talibus, ecquid dicendum? Primum, quid Stoici, videamus: nam & illi

Epist. LXX. illi hic aliquid decernunt. Seneca: *Aliquando, etiamsi certa mors instabit, & destinatum sibi* SUPPLICIUM *sciet, commodabit Sapiens* POENÆ *suæ manum. Stultitia est, timore mortis mori. Veniet, qui occidat: exspecta; quid occupas alienum negotium?* Propior neganti hic videtur: sed statim, cum distinctione tamen aliqua, etiam admittit. *Non possis*, inquit, *de re*, IN UNIVERSUM *pronunciare. Multa enim sunt, quæ in utramque partem possunt trahere. Si altera mors cum tormento, altera simplex & facilis: quidni huic iniicienda sit manus? Quemadmodum navim eligam navigaturus, domum habitaturus; ita mortem utique, qua sum è vita exiturus, meliorem.* Definit ecce, eligi posse & debere viam eius mitiorem: & ipse à Nerone mori iussus, fecit. Quid autem nostri hic Theologi? firmiter nescio, & audio in Scholis dissentire. Si tamen vere dicimus Legem & Magistratum posse occidere: cur non etiam tali & tali modo, vel manu? Cum mihi iubent, cur non paream? Iubeant, dico; nam aliud fortasse, si tantum permittant. Enimvero & hoc evenit, ac quæri potest. Valer. II. c. VI. Ecce Massiliæ olim, *cicuta venenum publice custodiebatur, quod daretur ei, qui caussas Sexcentis (id enim Senatus eius nomen erat) exhibuisset, propter quas mors*

mors esset illi expetenda. Illi audiebant, cognoscebant, definiebant. Idem in Græcia alibi, & insula Ceo. Quid igitur? an illis approbantibus, qui ius vitæ necisque in me habent, licebit? Non opinor. nec enim ipsi adigunt, sed euntem te ultro non sistunt. Decreto tuo comites, non auctores se præbent. Sed omitto, & satis habeo universe docuisse, Mortem arbitrii nostri non esse: nec Stoicis me, hac parte, suffragium dare. Eamus porro:

DISSERT. XXIV.

Conclusio, & ad Exercitium adhortatio: cui tria adiumenta vel instrumenta data, Exempla, Conversatio, Examen.

QUO autem? nam ad metam venimus, nec super Decretis plura mihi video dicendum. Hortandus tantum es, in animum dicta admittere, ad usum & opus exserere, id est, facere fructum. AUD. Admittere hæc, tuo quoque iudicio, alta sæpe nimis & grandia? LIPS. Admittere. sed cum hac prænotione, talia interdum esse: bono tamen & utili quodam fine. Exemplaria quædam ista perfectæ Virtutis sunt: adnitere, citra consistes. Cicero hoc, ad Catonem: *Mihi videntur præceptores vestri & Virtutis ma-* Pro Mur.

 gistri,

gistri, fines officiorum paullo longius protulisse: ut cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, * *consisteremus.* Contendamus, mi Auditor, atque etiam consistamus: numquam facturi, nisi Scientiæ Usum & *Exercitium* adhibemus. Sicut *parum est audisse* (ait Epictetus) *probas Drachmas accipiendas, falsas reiiciendas esse:* sed *opus est* δυνάμεως δοκιμαστικῆς καὶ διακριτικῆς, *facultate probandi & discernendi:* ita haud in magno, de Bonis Malisque audisse; tractanda sunt & pernoscenda Usu; tum hæc fugienda, illa amplectenda. Quid iuvat ista omnis dissertio, & indagatio, si ea tantum? Οὐ γὰρ ὁ ἐν λόγῳ σοφὸς, οὗτος ἐμοὶ σοφός· οὐδ' ὅστις γλῶσσαν εὔστροφον ἔχει, ψυχὴν δὲ ἄστατον καὶ ἀπαίδευτον· ἀλλ' ὅστις ὀλίγα μὲν ἀρετῆς φθέγγεται, πολλὰ δὲ οἷς ἐνεργεῖ παραδείκνυσι, καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῷ λόγῳ διὰ τοῦ βίου φροντίζεσιν: *Non enim qui sermone sapit, is mihi sapit* (ait vir sanctus:) *nec qui linguam disertam & volubilem habet, mentem autem inconstantem & indoctam: sed magis, qui pauca de Virtute disserit, multa autẽ factis ostendit, & fidem verbis suis ipsa vita conciliat.* Sed & cum Seneca monemus: *Pars virtutis Disciplina constat, pars* EXERCITATIONE. *Et discas oportet; & quod didicisti* AGENDO *confirmes.* Diogenes Cynicus dictitabat: Οὐδέ γε μὴν τὸ παράπαν ἐν τῷ βίῳ χωρὶς ἀσκήσεως κατορθοῦσθαι. δυνα-

τὴν

Marginal notes:

* *Ita lege sine negatione, quæ male in quibusdã libris.*

I. Dissert. c. VII.

Gregorii Theologi.

Epist. XCIIII.

τὴν δὲ ταύτην, πάντ' ἐκνικῆσαι. *Nihil omnino in vita, sine* EXERCITATIONE *recte perfici. hanc autem posse omnia evincere.* Vera sunt: nec militem, nec athletam, nec in ulla re artificem, solis præceptis, sine ista præstes: non item in Sapientia, quæ ars est vitæ. *Zeno Stoicus* (apud Clementem) *dictitabat, malle se unum videre Indum, qui sponte flammis absumatur, quam omnes de Patientia audire & discere probationes.* Quod si aliena facta sic movent & iuvant, quid tua? Tria autem ad Exercitium utiliter instituendum conducent, *Exempla, Conversatio, Examen.* Exempla, & à veteribus licet sumere, quos iure miramur: atque etiam è notis aut novis non deerunt, quos in tali aut tali re imitere. *Opus est iis, ad quos mores nostri se ipsi exigant: nisi ad regulam, prava non corriges.* Sed *Conversatio* iuvabit maxime: de qua Seneca: *Nulla res magis animis honesta induit, dubiosque & in pravum inclinantes revocat ad rectum, quam bonorum virorum conversatio. Paullatim enim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet; frequenter audiri, aspici frequenter. Occursus mehercule ipse Sapientium iuvat: & est aliquid, quod ex magno viro vel* TACENTE *proficias.* Quid? imo iuvabit ille ipse vel cogitatus. Nam & Senecæ hoc monitum ad-

II. Strō. Sen. ep. XI. Epist. XCIV.

Epist. XI. mitte: *Aliquis vir bonus eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquā illo spectante vivamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus.* Sicut Pædagogum pueris damus, qui ducat & coerceat: sic Ibid. tener adhuc *animus aliquem habeat, quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat.* Neque aliud signum certius progressionis in Virtute & profectus, quam Bonos sic amare & admirari. Ibid. *Qui sic aliquem vereri potest, cito erit verendus.* Ac tertium auxilium, *Examen* est: super omnia efficax, meo animo, & salubre. Dupliciter adhiberi potest, *Ab aliis*, & *A sese.* Ab aliis, ut sicui doctores ac magistri sunt; aut siquo in cœtu talis disciplina. Uti olim apud Indos sapientes, quos Gymnosophistas dicebant. de quibus Apuleius: 1. Florid. *Igitur ubi mensa posita, priusquam edulia apponuntur, omnes adolescentes ex diversis locis & officiis ad dapem conveniunt. Magistri perrogant, quod factum à lucis ortu, ad illud diei, bonum fecerint? Hic alius se commemorat inter duos arbitrum dilectum, sanata simultate, amicos ex infensis reddidisse: inde alius, sese parentibus quippiam imperantibus obedisse: alius, aliquid meditatione sua repperisse, vel alterius demonstratione didicisse. Qui nihil habet afferre cur prandeat, impransus ad opus foras*

ras extruditur. O pulchrum institutum! & numquid vel apud Christianos, melius possit? Sed ubi hoc non est, ad Pythagoreum illud transeundum: & *quid quoque die dixeris, audiveris, egeris, vespere commemorandum.* Hoc est, *Apud te;* quod dixi Examen instituere, & ipsum tibi velut censorem aut iudicem ferre. Cic. De Senect.

Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτε-
λέσθη; Laert. in Pythag.

Quid prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?

Faciebat hoc P. Sextius; laudatus nobis antea vir, *ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum, Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es?* Et noster ille Seneca, in aula, in coniugio, in studio semper aut negotio, quod miremur, usurpavit. *Vtor,* inquit, *hac potestate, & COTTIDIE apud me caussam dico. Cum sublatum est lumen, & conticuit uxor moris mei iam conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo. quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere, Vide ne istud amplius facias: nunc tibi ignosco.* O vel hoc argumento virum bonum, virum magnum! & qui non scripsit sensitque Sen. De Ira, III c. XXXVII.

que ſolum talia, ſed fecit! Nos quoque, tu meus: & Examen hoc, ſtimulum & protelum Virtutis, cottidie adhibeamus.
Ibid. *Quid enim pulchrius hac conſuetudine, excutiendi totum diem? qualis ille ſomnus, poſt recognitionem ſui, ſequitur? quam tranquillus, altus, ac liber? cum aut laudatus eſt animus, aut admonitus; & ſpeculator ſui, cenſorque ſecretus, iudicat de moribus ſuis!* Et in his monitis te dimitto: Sapientiam, & doctores eius ama, & me, qui conatus eſſe.

INDEX DISSERTATIONUM MANUDUCTIONIS AD STOICAM PHILOSOPHIAM.

LIBRI PRIMI.

DISS. VI.

DISS. VII.

DISS. VIII.

DISS. IX.

DISS. X.

DISS. XI.

DISS. XII.

DISS. XIII.

DISS. XIV.

DISS. XV.

DISS. XVI.

DISS. XVII.

DISS. XVIII.

DISS. XIX.

LIBRI SECUNDI

DISSERT. I.

DIS-

DISS. XVI.

DISS. XVII.

DISS. XVIII.

DISS. XIX.

DISS. XX.

DISS. XXI.

DISS. XXII.

DISS. VI.

FINIS.

2

IUSTI LIPSI

PHYSIOLOGIÆ STOICORUM

LIBRI TRES:

L. ANNÆO SENECÆ, aliiſque ſcriptoribus illuſtrandis.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE.
CIƆ IƆ C XLIV.

AD ILL^MUM ET EXCELL^MUM

PRINCIPEM

D. PETRUM ENRIQUEZ

COMITEM FONTANUM, GUBERNATOREM DUCATUS MEDIOLANENSIS.

UOD iamdiu destino, & debeo facere, ut publice monumentũ aliquod gratitudinis meæ in te exstet, id nunc, cum bono Deo, efficiendi occasio nata videbatur. Edebam ista ad ANNÆI SENECÆ lucem: scriptoris, qui Hispaniam vestram ingenio, si quisquam veterum, & salutaribus scriptis illustravit: ac videbar iure ad Hispanum item Principem iturus. Præsertim eum, qui virtutem & generosum illud Honestum amaret: quod Seneca scriptis suis unice hominum animis in-

ſeruiſſet. Itaque mitto, & tibi conſecro partem, quæ PHYSIOLOGIAM continet: in qua & ſublimia quædam de Deo, Fato, Providentia reperies. ad quæ mirari liceat humanum ingenium, ſine adminiculo Sacrarum litterarum, aſſurrexiſſe. Grata, ut ſpero, habebis: ego quidem ſemper in animo infixa tua beneficia, quæ, cum feliciter hic apud nos imperares, plena manu in me contuliſti. Studia & ingenium meum excitaſti, vel irrigaſti, & perfuſum me largiter fateor benignitatis tuæ FONTE. Sunt vetera quidem iſta, ſed eo cariora: & *bonis meritis*, ut quiſpiam ait, *cum ætate dignitas & pondus accedit.* Sicut parentes magis magiſque in dies veneramur & amamus, fratres, etſi æquales, levius: ita beneficia antiqua ſanctiora ſunt, etſi præſentia ſuaviora. Enimvero & tota Belgica tibi debet, æternumque debebit: quam tu in arctiſſimis rebus, & medio

dio ardore duplicis belli, prudentia, & virtute, & addo felicitate, explicasti, & respirare iussisti pæne oppressam. Neque defendisti solum, sed fines protulisti, & opida recepisti vel adiecisti, quæ recipi, adiici, vix in votis nostris, certe in spe non erat. Sed hæc alibi opportunius meliusque dicentur: nunc quod institui, munus meum vides, ab animo utique commendandum, ut alia desint: & tu facies, pro cetera tua benignitate, Ill^me Princeps. Louanii, III. Kal. Martias, ∞. IↃ C. IV.

AD LECTOREM.

HABES *&* *hæc* PHYSIOLOGICA, *Lector, eadem fine & cautione, qua priora. Itaque illic dicta, & hic puta. Sunt nova quædam aut inopinata hodie, ſcio: ſed an ideo calcanda? Diſputatione tamen non libuit attollere: & quædam poterant: ſed poſuiſſe mihi ſatis fuit, & ipſa Stoicorum ſenſa explicaſſe. Quædam & improba ſunt, non nego: ac cum Livio,* tranſſcribo equidem plura, quam credo: *ſed Sole religionis noſtræ ſepoſito, & hæ ſtellæ poterant lucere. Alia vero ſublimia & magnifica ſunt,*

Et quæ non fricti ciceris probet
aut nucis emptor:

ſed ii qui pleno pectore ſapiant, & ad honeſta toto impetu eant.

* Κορινθίοις δ' οὐ μέμφεται τὸ Ἴλιον. *Ego iuſtam à te rem oratum volo, ut hæc ad* Senecam, *tum ad verum, aptes: & illum ſic ames, ut hoc non deſeras: atque ita diu ſalve.*

** Corinthiis vero Ilium haud iraſcitur.*

I. Li-

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORUM

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO PRIMA.

Aditus in ſermonem. aliquid de ordine in docenda Philoſophia, iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri.

MANUDUCTIO tua nuper me AD STOICAM PHILOSOPHIAM duxit: nondum in ipſam, & in aditu ac veſtibulo videor hærere. Luſtro animi oculis ſublime, pulchrum, ædificium: ecquid inducis, & interiora illa das uſurpare? LIPS. Pæne æquum petis: in via poſui, & iure perducam. Sed & otium nunc ac feriæ: quas ubi melius utiliuſque, quam in hoc ſtudio ac meditatione, tecum ponam? Ariſtotelem memini ſcribere: Ἀνδρείας μὲν καὶ καρτερίας δεῖν πρὸς τὴν ἀσχολίαν, φιλοσοφίας δὲ πρὸς τὴν σχολήν: VII. Polit. c. XV. *fortitudine & tolerantia in negotio opus eſſe, Philoſophia in otio.* Pulcherrime. ubi res & opus, exſerenda ſunt quæ Philoſophia docuit, & robur animi oſtendendum;

dum: ubi quies & cessatio, illa usurpanda, & præceptis eius parandi atque instruendi velut ad aciem sumus. Sed tu ecquid vacuus, & avidus! AUD. Vacuus? vasculum vides inane, & optimi liquoris tamen capax. Avidus? vix somnus mihi quietus, ita turbat hoc desiderium & cupido. Gratificare, exple, & siste. LIPS. Sede, & sedabo hanc sitim: pro mea quidem copia, & captu. Nam ardua, sed, ita me Deus, pulchra, splendida, augusta aggredimur: quæ autem? cum Lucretio,

Iam tibi de summa COELI RATIONE, DEUMQUE
Disserere incipiam, & RERUM PRIMORDIA *pandam.*

Hæc enim Philosophia, & præsertim Physiologia, promittit. Scis porro & audisti, trina esse Philosophiæ membra: *Logicam, Physicam, Ethicam*: ordine tractanda: sed quo, dubitatur. Laertius Stoicos ipsos dissentire inter se ait: & *quosdam mixtim has Partes* (alii *Locos*, alii *Species*, quidam *Genera* appellarunt) *tradere ac docere, qui censent etiam inter se confusas mixtasque esse. Alii dividunt*, inquit, *& primam Logicam statuunt ac docent; dein Physicam; postremo Ethicam ipsam: quæ sententia est Zenonis, Chrysippi, Archidemi. Alii autem ab Ethica incohant, ut Diogenes; alii hanc secundo loco constituunt,*

In Zen.

tuunt, ut Apollodorus. Porro autem Panætius & Posidonius à Physica initium sumunt. Hæc in Laertio ita leges, parte una ambigenda, quę est de *Chrysippo*. Nam ipsa eius verba in Plutarcho habes, ubi *Ethicam secundo loco* tradi vult, ut Apollodorus; non autem *tertio*, ut hic Laertio scriptum. Sed plerique tamen *Physicam* ultimo loco statuunt: & in ipsa Physica locum de *Diis* ultimum: διὸ καὶ τελετὰς (ait ille Chrysippus) ἐκάλεσαν τὰς τούτων παραδόσεις: *ideoque & Teletas* (ea vox Gręcis *Finem* significat, itemq; *Sacrorum initiationes, & ritus*) *appellarunt, traditiones de Divinis.* Hæc ita illi: nobis in dissensu, Panætii & Posidonii, magnorum auctorum, sententia placeat, & consentiam sciscamque *Physica* primo loco tradi. Puerisne? non mehercules: sed qui paullum maturiores ad disciplinam hanc accedunt. Voluptas in ea parte maior, idonea ad alliciendum & tenendum; dignitas etiam maior, & splendor, admirationi excitandæ; denique animi præparatio & cultus, ad *Ethicam* cum fructu audiendam. Itaque ut de *Logica* ambigere aliquis iure possit, an non præeat; sic de *Ethica*, vix debet. In *Logica* enim manifestior ratio, quod acuit animos, & ad Veri Falsique discrimen & iudicium format: imo & viam modumque Scientiæ sternit. Itaque, ut

De Stoic. pugnis, initio.

verum fatear, aliqua eius notitia, sed summaria, utiliter præmittatur: cetera seponi possunt, imo & argutiæ
Sen. ep. XLIX. abiici aut deponi. *Quæ dementia est, supervacua discere, in tanta temporis inopia?* Nos autem eam hic insuper habemus, Auditor: quia & Aristotelea illa accurata imbutum te scio; & in Stoicas spinas non lubet nunc ingredi, cum in tristitia hac temporum suavius aliquod pabulum animo conveniat, reficiendo & erigendo.

DISSERT. II.

Physica laudata. Naturam communem & nostram eo ducere: fructum etiam invitare.

POTESTNE autem suavius, honestius, utilius isto *Physicorum*? Natura totum sinum suum offert, & pandit: supera, media, infera; cœlum, terras, ignem, aquas, aera; quidquid iis continetur, Deum, Genios, Homines; ad hæc spectãda & noscenda invitat. Quem enim alium, quam te, id est, Hominem? *Non*
De Benef. VI. XXIII. *habet Natura inter maxima operum suorũ, quo magis glorietur, aut cui glorietur:* ut scitissime Seneca dixit. Naturam dixi, intellego Deum. Epictetus: Ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὑτοῦ τε, καὶ τῶν ἔργων τῶν αὑτοῦ·

αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν. *Deus hominem induxit in hunc Mundum, inspectorem & arbitrum sui, atque operum suorum: nec solum inspectorem, sed enarratorem.* Ita certe. magna hæc & pulcherrima moles, tot varia & magna per eam sparsa, hominis caussa condita: homo autem, ut Deum norit, tum & ista; *ne tanta eius opera sine teste sint.* (Sen. De Vit. Beat. Cap. XXXI.) Itaque invitat eo, ut dixi, atque adeo corpus & habitum nostrum huc direxit. *Ille certe vultus nostros erexit in cœlum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit.* (Epist. XCIV.) Ipse etiam animus eo ducit, vagus natura, & varietate ac novitate rerum lætissimus. Ille in hoc corpore, velut in custodia clausus, premitur: nisi Contemplatio accessit, *quæ illum respirare rerum Naturæ spectaculo iubeat, & à terrenis dimittat ad divina. Hæc libertas eius, hæc evagatio est: subducit interim se custodiæ, in qua tenetur, & cœlo reficitur.* (Epist. LXV.) Cœlo, atque etiam terra: cuius incola est: & totius mundi civis, nosse patriam suam avet. Quid? incola? imo advena. & ut in magnum conventum ac panegyrim qui veniunt, partim emunt, partim vendunt, honestissimi quique spectandi gratia fruuntur: sic iste ingenuus, & altæ originis suæ memor, non emit, vendit, agellos, pecudes, ædes, ma-

gistratus; sed caussas magni Conventus, & quæ in eo, inquirit: Quis mundum hunc condidit? quis administrat? quæ illa mira in aere, tonitru, fulmen, venti? qui in cœlo perennes & lucidi ignes? Mare cur vices suas fluendi refluendique habet? in terra quid est quod eam concutit & movet? Atque in hac inquisitione deinde mulcens quædam, & simul percellens, admiratio: quæ mater, ut sic dicam, Sapientiam parit. Plato: Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας, ἢ αὕτη: *Valde Philophi illa affectio est, Admirari: neque alia origo & initium Philosophiæ, quam ista.* Nobilis discipulus, ab eo: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: *Propter Admirationem, homines olim & nunc Philosophari cœperunt.* Ita est. ab illa inquirere in caussas rerum cœperunt; & repertis, ipsa desiit: secutusque pulcherrimus Philosophiæ fructus, *Nil admirari.* Ab inquisitione enim cognitio & Veritas: *qua nullus animo suavior est cibus.* Seneca noster apposite: *Quod erit pretium operæ? quo nullum maius est,* NOSSE NATURAM. *Neque enim quidquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum* MULTA *habeat futura* usui, *quam quod hominem* MAGNIFICENTIA *sui detinet: nec mercede, sed* MIRACULO *colitur.*

In Theæteto.

Aristot. I. Post. phys. c. II.

Lactant. I. c. I.

VI. Nat. Quæst. c. IV.

tur. Et mehercules in ipſa ea cognitione alii etiam fructus, ut Seneca tangit. Qui? duo præcipui, Modeſtia, & Magnanimitas, quos Cicero porrigit & revelat. MODESTIAM *quandam*, inquit, *rerum cœleſtium cognitio adfert iis qui vident, quanta ſit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo:* & MAGNITUDINEM ANIMI, *Deorum opera & facta cernentibus.* Veriſſime. nec ad Modeſtiam ſolum ab illa moderatione componimur, ſed etiam à comparatione noſtri noſtrorumque; & quam vilia, fugacia, levia hæc omnia, præ illis auguſtis & æternis ſint. Idem Cicero alibi de utroque affectu: ERIGIMUR, *elatiores fieri videmur, humana deſpicimus; cogitanteſque ſupera atque cæleſtia, hæc noſtra, ut exigua & minima,* CONTEMNIMUS. Tunc ſcilicet iuvat, *inter ſidera ipſa vagantem, divitum pavimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram.* Et ab ea deinde parte *terrarum orbem deſpicientem, anguſtum, & magna ex parte mari opertum, dicere: Hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro & igni dividitur.* Quid autem, cum homines videt varia & magna, ut putant, molientes? mercimonia, vadimonia, bella agitantes? quid dicet, niſi

It nigrum campis agmen?

Et revera, *Formicarum iſte diſcurſus eſt, in*

IV. De Finib.

Senec. Quæſt. Nat. Præf.

Ibid.

Ibid.

in angusto laborantium. Itaque, mi Auditor, suavitate & fructu inpulsi, huc eamus:

---- cœlum, mare, sidera, solem,
Lunaique globum

avidi lustremus: & totum hunc Naturæ sinum excutientes, opibus donisque eius, gnari gratique perfruamur.

DISSERT. III.

Physica partitio. & à Principiis ordiendum videri. primumque à Deo & divinis. quæ pars Theologia Naturalis dicta.

AUD. Ah, fruamur. iam induc me, & ostende. LIPS. Diffusum & multiplex opus est: sed ordine & compendio contrahemus. Stoicorum partitio hæc fuit, ex Seneca: *Naturalis pars Philosophiæ in duo scinditur, Corporalia & Incorporalia. Vtraque dividuntur in suos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa.* Itaque duplex erat tractatio, *Corporum*, & *Non corporum.* Ad Corpora spectant Principia, id est, Senecæ verbis, *Quæ faciunt*; & deinde *Elementa*, quæ scilicet fiunt, & ex *his Gignuntur.* Elementorum nomine ipse Mundus comprehenditur,

Epist. LXXXIX

ditur, qui quattuor his præcipuis membris constat: & reliqua minora deinde ex illis fiunt. *Non-corpora* autem sunt Stoicis * (postea videndum) *Vacuum*, *Tempus*, *Locus*, *Categorema*, & siquid est tale. Sed ex Senecæ igitur verbis ordiri à Principiis debemus: & ratio eo ducit, à simplicibus ad composita facere gradum. Duo ea sunt, *Deus* & *Materia*, quod statim diducam: ergo à Deo ordiendum, quod faciemus cum bono ipso Deo. Hæc pars *Theologia* Græcis dicitur, interdum *Prima Philosophia*, aut simpliciter *Sapientia*, ab eminenti scilicet dignitate. Nam quid maius aut amplius, quam Deum & divina intueri, agnoscere? ipsum illum *Principem*, minores *Genios*, *Providentiam*, *Fatum*, & quæ adhærent? Est autem ista Theologia, *Naturalis* antiquis dicta: quia vel aperit naturam istorum, vel & caussas in vero, & in natura habet. Nam alioqui triplex iis fuit *Theologia*, Varrone apud Augustinum pulchre distinguente, *Fabularis*, *Naturalis*, *Civilis*. *Fabularis, qua maxime utuntur Poetæ; Naturalis, qua Philosophi; Civilis, qua Populi.* Addit deinde, & partite explicat: *Primum genus quod dixi, in eo sunt multa contra dignitatem & naturam immortalium ficta. In hoc enim est ut Deus aliquis ex capite, aliquis ex femore sit, alius ex guttis*

* Lib. II. Dissert. V.

VI. De Civ. c. V.

guttis ſanguinis natus: in hoc, ut Dii furati ſint, ut adulteraverint, ut ſervierint homini. Denique in hoc omnia Diis attribuuntur, quæ non modo in hominem, ſed etiam quæ in contemptiſſimum hominem cadere poſſunt. At ſecundum genus eſt, quod demonſtravi, de quo multos libros Philoſophi reliquerunt. In quibus eſt, Dii quid ſint, Vbi, Quod genus, Quale, Ex quonam tempore, an Sempiterno fuerint: an ex Igne ſint, ut credit Heraclitus; an ex Numeris, ut Pythagoras; an ex Atomis, ut Epicurus. Sic alia, quæ facilius intra parietes IN SCHOLA, *quam extra* IN FORO *ferre poſſunt aures. Tertium genus eſt, quod in urbibus cives, maxime ſacerdotes, noſſe atque adminiſtrare debent: In quo eſt, quos Deos publice colere, quæ ſacra & ſacrificia facere quemque par ſit.* Et clauſula eius, ac iudicium: *Prima Theologia maxime accommodata eſt ad theatrum; ſecunda ad mundum; tertia ad urbem.* Ex quibus liquet, ait Auguſtinus, illum palmam tribuere *Secundæ, quam pertinere teſtatur ad Mundum, quo iſti nihil excellentius opinantur in rebus.* Obſerva, de Mundo. quidni autem ad eum pertineat *Naturalis Theogia,* cum ipſe *Natura* ſit *rerum*, mox docendum: & Dii hanc ſedem habeant, ac regnum? Itemque obſerva, *iſtos nihil excellentius opinari:* quos *iſtos?* Stoicos pro-

prie.

prie. qui Mundum etiam faciunt Deum. Ecce igitur Theologiam, de qua nobis differendum, & primo quidem: five quia *Deus* Stoicis inter prima Principia, ut dixi; five quia dignitas hoc poftulat, & primum fummumque illud rerum inter prima dici. Priorem rationem etiam Cicero expreffit: *Qui intelligentiæ Sapientiæque se amatorem profitetur, necesse est Sapientis intelligentisque Naturæ* (id eft, Mundi) PRIMAS CAUSSAS *conquirere: deinde* SECUNDAS *rerum earum quæ necessario movent alias, cum ipsæ ab aliis moventur.* De Vniverso. Ades igitur animo, & ad alta hæc atque divina mecum tranffcende. Non enim, ut plerique alii Philofophi, pauca & tenuia de his Stoici, fed ubertim & accurate fcripferunt: & quamquam pauca exftent, tamen vel ex iis videbis & miraberis, quo mentem miferint, & quam ad ipfius Veri fæpe metam. O quam decet germanum Philofophum! qui quantum poteft, *animum deducit à corpore, & multum cum meliore ac* DIVINA *parte versatur: cum hac querula ac fragili, quantum necesse est.* Sen. ep. LXXVIII. Itaque de illo vere dicitur:

Mente Deos adiit, & quæ Natura negavit
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

Quid-

Quidni autem adeat? illinc ortus, illuc
Natur. Quæst. I in Præf. redit: *& hoc habet argumentum divinitatis suæ, quod illum divina delectent: nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis.* Atqui non capiet, inquies. Conabitur, & vel veſtigiis aliquid indagaſſe, quid? aſſecutum eſſe, delectabit. Ariſtoteles hoc pulchre:
De Partib. anim. I. c. ult. *Etſi res mortales iſtas inferaſque, quod ea propiores nobis & magis familiares ſint, plenius noſſe poſſimus: tamen* RES ILLAS SUPERAS, *ſi vel* LEVITER ATTINGERE *datur, ob eius notitiæ* EXCELLENTIAM, *illa ipſa levi* MAGIS PASCIMUR *& oblectamur, quam ſi iſta univerſa norimus. Non aliter quam amatoribus ſuavius eſt, amicæ ſuæ vel partem oculo delibare, quam aliarũ tota membra corpuſq; inſpicere.* Pulchre, inquam: & tantum intereſt inter utraſque illas notitias, quantum inter humum & cœlum, hominem & Deum. Conemur
De Natura Univerſi. igitur. Τὰ μὲν (ut cum Ocello dicam) τεκμηρίοις σαφέσι παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐκμαθόντες, τὰ δὲ καὶ δόξῃ, μετὰ λόγου, τὸ εἰκὸς ἀπὸ τῆς νοήσεως στοχαζόμενοι: *alia quidem certis indiciis ſigniſque ab ipſa Natura diſcentes; alia opinatione etiam, Rationis auxilio, ad id quod probabile eſt intellectu ducente, aſſequentes.* Nam certa & plena horum ſcientia, uni Deo convenit: quod Plato tibi dicat:
In Apolog. τὸ δὲ, κινδυνεύει τῷ ὄντι ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία, καὶ οὐδενός. *Ita eſt.* SOLUS

DEUS REVERA SAPIENS *habendus* : *&* HUMANA OMNIS SAPIENTIA *in parvo, aut nullo est.* Itaque iam nunc ad Modestiam te meque voco; me differendi aut afferendi, te censendi vel assentiendi: & cum Aristotele præscribo, NUMQUAM NOS VERECUNDIORES *esse debere, quam cum* DE DIIS AGITUR. O iure, ô merito! *Si enim intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, & in omne argumentum Modestiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de sideribus, de stellis, de Deorum natura disputamus? nequid temere, nequid imprudenter aut ignoranter affirmemus: aut scientes mentiamur.* Sen. vII Quæst. Nat. c. xxx.

DISSERT. IV.

Duo rerum Principia Stoicis esse, Efficiens & Patiens: illud, Deum; hoc, Materiam.

HABES de Theologia: ordiamur, & quidem à *Principiis* primis. Ea differunt ab *Elementis*, quod clarum est: etsi Seneca etiam hac voce visus comprehendere in hisce verbis. *Ipse Elementi locus, ut quidam putant, simplex est: ut quidam, in Materiam & Caussam omnia moventem, & Elementa dividitur.* Itaque qui- Epist. LXXXIX.

dam

dam una voce & loco utraque illa Principia comprehendebant: alii aliter, quibus Stoici, opinor, nostri accedebant. Nam ita Laertius, inter Stoica: Διαφέρειν δέ φασι τὰς ἀρχὰς, καὶ στοιχεῖα. τὰς μὲν γὰρ, εἶναι ἀγεννήτους, καὶ ἀφθάρτους· τὰ δὲ στοιχεῖα, κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν φθείρεσθαι. ἀλλὰ καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχὰς, καὶ ἀμόρφους· τὰ δὲ, μεμορφῶσθαι. *Differre aiunt Principia & Elementa. nam illa, genitura & corruptionis esse expertia; hac autem, in Universi conflagratione interire. Item,* * *corpora, sed informia, esse Principia; hac autem formas suscipere.* Clarum est, neque aliter Plato & Aristoteles censuerunt. Elementa prius aliquid habent, & ipsa è Principiis oriuntur: at Principia ideo dicta, quia nihil iis prius, & caussam ut sint prębent aliis, caussam ipsa non agnoscunt. Variis varia sunt, & vix ulla in re maior, quam in hoc capite, dissensus: sed Stoici duo ea ponunt, *Agens* & *Patiens*: sive Deum, & Materiam. Laertius: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι, τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν: *Videtur Stoicis, duo esse universorum Principia, Efficiens & Patiens. Et Patiens quidem, qualitatis exsortem essentiam, Materiam: Efficiens autem, Rationē qua in ipsa est, sive Deum.* Seneca item diffuse: *Dicunt, ut scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus*

Eadem Stob. in Physic. c. XIII. & Plutar. I. De Plac. c. II.

* De hac lectione aut sententia dico lib. II. infra, Dissert. V.

Epist. LXV.

bus omnia fiant: Caussam, & Materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura si nemo moveat: Causa autem, id est, Ratio, Materiam format, & quocumque vult, versat: ex illa varia opera producit. Esse ergo debet aliquid Vnde fiat, deinde à Quo fiat: hoc Caussa est, illud Materia. Et statim: *Quærimus quid sit Caussa? Ratio faciens, id est, Deus.* Iterumque: *Nempe universa ex Materia, & ex Deo, constant.* Cicero: *Naturam dividebant in res duas: ut altera esset Efficiens, altera autem quasi huic se præbens, ex qua efficeretur aliquid. In eo quod Efficeret, Vim esse censebant: in eo quod efficeretur, Materiam quandam. in utroque tamen utrumque. Neque enim Materiam ipsam cohærere potuisse, si nulla Vi contineretur, neque Vim sine aliqua Materia. Nihil est enim, quod non alicubi esse cogatur.* In quo tamen opinio sive error vetus notandus, censentium, Materiam simul Deo æternam, nec alterum sine altero fuisse. Observa etiam, *Naturam sic dividi.* quod Platonicum est, itemque Stoicum: & in illorum dogmatis Apuleius. Τὰς οὐσίας, *quas Essentias dicimus* (sive *Naturas*) *duas esse ait Plato, per quas cuncta gignantur, Mundusque ipse. quarum una, cogitatione sola concipitur* (Deus:) *altera, sensibus subiici potest*, quæ est Materia. Itemque De Dogmate Plat.

de

In Platone. de eo Laertius: δύο τῶν πάντων ἀπέφηνεν ἀρχάς, θεὸν καὶ ὕλην. ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει, καὶ αἴτιον. *Duo rerum omnium Principia Plato statuit, Deum & Materiam; quem illum etiam Mentem appellat, & Caussam.* Odyss. δ. Hæc autem vetus, & ab ipso Homero est opinio, ut censent. Empir. advers. Mathē. qui *Proteum, & Eidotheam induxit allegorice: primam quidem & principem caussam* (ipsa vox dicit) *Proteum appellans: quæ autem in species vertitur essentiam, Eidotheam.* Quid Thales? *Mentem* & *Aquam* Initia posuit: recta interpretatione, Deum & Materiam. Pythagoras idem: cui Μονὰς, *Vnio*, est Mens sive Deus; Δυὰς, *Binio*, Materia. Simile in plerisque aliis, si lubet examinare: & veritas hæc multis innotuit.

DISSERT. V.

Ea ipsa, Naturas appellari: sed eminenter, Deum. Itemque Mundum in hoc nomen venire.

DIXIMUS *Essentias* sive *Naturas* duas esse: quod uberius paullo diducendum est, & mens ac sermo hic Stoicorum explicanda. Lactantius præeat: Lib.VII c.III. *Stoici Naturam in duas dividunt partes. unam quæ Efficiat; alteram, quæ se ad faciendum tractabilem præstet. In illa prima, esse Vim faciendi; in hac Materiam, nec alte-*

alterum sine altero esse posse. Ita isti uno Naturæ nomine res diversissimas comprehenderunt, DEUM *&* MUNDUM, *Artificem & Opus. dicuntque alterum sine altero nihil posse, tamquam Natura sit Deus Mundo permistus. Nam interdum sic confundunt, ut sit Deus ipsa Mens mundi, & Mundus sit corpus Dei.* Habes fere quæ Cicero supra, sed paullo magis explicata: videsque & Deum *Naturam* dici, & Materiam. Sed illum maxime, quatenus tamen insertus est Mundo, & molem hanc animat, continetque. Laertii ista mens: φύσιν ποτὲ μὲν ἀποφαίνονται τὴν συνέχουσαν τὸν κόσμον· ποτὲ δὲ τὴν φύουσαν τὰ ἐπὶ γῆς. *Naturam modo dicunt, eam quæ Mundum continet; modo illam quæ gignit producitque super terram.* Prima illa dictio, est nostra: & Cicero palam huc adspexit, imo vertit, cum scripsit: NATURA *est igitur quæ* CONTINET *Mundum omnem, eumque tuetur: atque ea quidem non sine sensu atque ratione.* Sine sensu? quomodo possit, cum ipsa sit illa *sentiens & intelligens*, id est, Deus? Idem scriptor: *Mundum & eius partes Natura sentiente teneri, in qua Ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna. Quam vim Animum esse dicunt Mundi, eamdemque esse Mentem Sapientiamque divinam.* Vides clare, hanc Naturam, Mentem esse Dei & Rationem, uno verbo Deum: quid enim

In Zeno.

De Nat. Deor. II.

enim in illo, nisi nostra distinctione, distinctum? Seneca: *Quid aliud est Natura, quam Deus, & divina Ratio, toti mundo & partibus eius inserta?* Et alibi caussam etiam appellationis adiungit: *Vis Deum Naturam vocare? non peccabis. est enim* EX QUO *nata sunt omnia.* Lactantius ponit hoc, & approbat: *Melius igitur Stoicorum omnium* ACUTISSIMUS SENECA, *qui vidit nihil aliud Naturam esse, quam Deum.* Ipsum hoc Plinius, plurimum sane Stoicus: *Declaratur Naturæ potentia, idque esse quod Deum vocamus.* Et iterum: *Hic est Deus, per quem intelligitur eadem, & parens rerum omnium & magistra, Natura.* Sed in verbis Lactantii etiam erat, *Mundum à Stoicis Naturam vocari.* Quod verum est. ut in Seneca: *Quocumque venerimus, eadem rerum Natura atendum est.* Plinio: *Idemque Mundus rerum Naturæ opus, & rerum ipsa Natura.* Quid ita? quia Mundus & à Deo prima Natura factus est; & ipse illi insertus, facit Mundum dici Deum. Confundunt igitur. ut Manilius, obscuriusculo aliter versu:

IV. De Benef. c. VII. II. Quæst. Nat. c. XLV.

Lib. II. c. IX.

Lib. II. c. VII.

Consol. ad Helv. c. VIII.

Lib. II. c. I.

Lib. I.

Materiæque datum est cogi, sed cogere Mundo:

quod est, Materiam pati; Deum agere, qui dicitur & Mundus. Atque eadem ista Natura rerum, *Communis* etiam Stoicis

cis dicitur, ut à Particulari cuiusque rei abiungant. Sic Seneca: *Duo nos pulcherrima, quocumque movebimur, sequentur, Natura Communis, & propria Virtus.* Chrysippus apud Plutarchum: Ὅτι δ' ἡ κοινὴ φύσις, καὶ ὁ κοινὸς τῆς φύσεως λόγος, οὐδὲ τοὺς ἀντίποδας λέληθεν: *Quod sit aliqua Communis Natura, & Communis etiam ipsius Naturæ Ratio, nec Antipodas quidem latet.* Observa. Communis est Natura, atque etiam Ratio in ea Communis, quæ omnia digerit & format. Longe enim Stoici nostri ab illis, qui brutam aliquam & sine sensu Naturam statuebant, omnia gignentem ac conservantem. Inter quos Strato Physicus nobilis, apud Lactantium: *Habere Naturam in se vim gignendi & minuendi, sed eam nec sensum habere ullum, nec figuram.* Idem magnus ille Hippocrates videtur censuisse. Ἀνευρίσκει, inquit, ἡ φύσις αὐτὴ ἑωυτῇ τὰς ἐφόδους, οὐκ ἐκ διανοίας: *Invenit ipsa sibi Natura vias, non ex ratiocinatione.* Et iterum: Ἀπαίδευτος ἡ φύσις, ἐκ τοῦ σάου μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖν: *Indocta est Natura, ex se ipsa gnara eorum quæ facere debet.* Profecto hi tales Divinitatem concutiunt aut evertunt: & *cum vellent persuadere*, ait Lactantius, *nihil esse divina mente perfectum, Naturam dixerunt esse rerum omnium matrem: quasi dicerent, omnia sua sponte esse nata.* Et de

Consol. ad Helv. c. VIII.

Lib. de Ira, c. X.

VI. Epidem.

Lib. III c. XXVIII.

iiſdem ipſis: *Probabile eſt, inquiunt, Materiam rerum & habere & habuiſſe Naturam ſuam & vim.* Quaſi igitur in ipſa Materia tale inſitum quod produceret: ſed brutum & ſenſus expers, ut Materia ipſa. Quod refellit idem egregie: *Quam vim potuit habere, nullo dante? quam Naturam, nullo generante? Si habuit vim, ab aliquo eam aſſumpſit: à quo autem aſſumere, niſi à Deo, potuit?* Sed & Plato oſtendit, olim ſic fuiſſe qui deſiperent plures. τοῦτο τὸ τῶν πολλῶν δόγμα, inquit, καὶ ῥῆμα, τὴν φύσιν πάντα γεννᾶν ἀπό τινος αἰτίας αὐτομάτης, καὶ ἄνευ διανοίας φυούσης: *Hoc multorum dogma eſt, Naturã omnia gignere ſua ſponte & vi, ſine Ratione aliqua producente.* Quid autem tu, Plato? Ego vero aſſero, inquit, ὅτι μετὰ λόγου τε, καὶ ἐπιστήμης θείας, ἀπὸ θεοῦ: *quod cum Ratione fiant, & divina Scientia, & ab ipſo Deo.* Iterumque alibi: τὴν φύσιν μετὰ λόγου, καὶ σὺν λόγῳ καὶ νῷ, τὰ πάντα διακοσμεῖν: *Naturam iuxta rationem, & cum Ratione ac Mente, cuncta adornare.*

In Sophiſta, & x. De Legib.

In Phileto.

DISSERT. VI.

Definitio Communis Naturæ, id eſt, Dei. Ignem eſſe, & dici Stoicis, atque etiam priſcis.

SED quæ eſt igitur Stoicis iſta Natura, & quomodo definitur? Habes apud

pud Laertium: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς τὴν μὲν φύσιν εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν. ὅπερ ἐστὶ, πνεῦμα πυροειδὲς καὶ τεχνοειδές: *Censent ipsi, Naturam esse ignem artificialem, via progredientem ad generationem. quod est, Spiritus ignis & artis similitudinem præ se ferens.* Ipsa hæc finitio Zenoni tribuitur à Cicerone. *Zeno Naturam definit, ignem esse artificosum, ad gignendum progredientem via.* Quare *Ignem?* quia Stoici vim & vitam omnem Mundi, atque ipsum adeo Deum in igne ponebant, imo Deum esse. Sed ignem non quemcumque, non hunc nostrum corruptorem & corruptibilem; sed *artificiosum*: id est, artificem atque opificem, condentem ratione & velut arte, vegetantem ac servantem. Dixi *velut arte*, & Laertius bene interpretatur, simile dumtaxat aliquid in eo Spiritu ignis & artis esse. Cicero hoc explicat: *Artis enim maxime proprium esse creare & gignere: quodque in operibus nostrarum artium manus efficiant, id multo artificiosius Naturam.* Itaque dicitur ab iisdem *Natura, magistra artium reliquarum:* item, *provida & sollers:* denique, *qua nihil potest esse callidius.* Ideoque iidem Stoici plurimum generationi rerum *Rationem* præficiunt, & sic loquuntur. ut Seneca: *Qua Ratio mersa & confusa diduxerit.* Iterum: *Incorporalis Ratio ingentium*

In Zen.

II. De Nat. deor.

Ibid.

Cicero pluribus locis.

De Vit. beat. c. XXXII.

 gentium

gentium operum artifex. Quia ſcilicet artifice hac Ratione adminiſtrante Deus è confuſa & rudi Materie omnia formavit. Hæc igitur Natura: atque adeo hæc eſt Deus. Semel enim & ſerio hoc diſce, Ignem iſtum & *Naturam* ἐξόχως & eximie, ſupra Materiam, dici; eumdemque Deum: & fieri omnia ab illo, atque etiam (ita locuti noſtri ſupra, ſi obſervaſti) ex illo. Nihil enim eſt ſine mixtione hac aliqua ignis. Itaque Stoici iidem hanc dictam definitionem tribuunt etiam Deo. Plutarchus & Stobæus aperte: *Deum Stoici dicunt* εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γενέσει κόσμου, ἐμπεριειληφὸς πάντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ' εἱμαρμένην γίνεται: *Eſſe ignem artificioſum, via vadentem in generatione Mundi, continentem intra ſe omnes ſeminales rationes, iuxta quas ſingula Fato deinde fiunt.* Ait, ἐπὶ γενέσει: quod tamen in Athenagora, ubi eadem hæc deſcriptio, legitur, ἐπὶ γενέσεις: *in generationibus.* quod non reiicias, imo eligas pro Stoica mente, qui plures Mundos, alium poſt alium, à conflagratione conſtituebant. Dicit & *Mundi*, non rerum ſingularium *generationem*: quia primarium Dei opus illud eſt, & in eo, occultis Fati ſeminibus, ſingularium rerum ortus abortuſque, & quod adhæret, incluſi. Nam Ignis ille *complectitur*, inquit,

De Reſurrect.

in se rationes omnes seminales: id est, rerum omnium Ideas, sive exemplaria formasque; ut Plato appellat. Sed nostri *Seminum* comparatione magis utuntur: quia inclusa in iis & occulta, quæ mox producuntur. Placuit & Trismegisto hæc imago. *Vides*, inquit, *agricolam, semen in terram proiicientẽ, ibi frumentum, ibi hordeum, ibi aliud? Tale est Deus, qui in cœlo quidem seminat immortalitatem, in terra mutationem, in Universo motum & vitam.* Capi. XIV.
Ecce seminales *Rationes*: & ipsa ea voce Damascenus noster utitur & agnoscit: πάντων, inquit, αἴτιος, καὶ πάντων τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ τὰς αἰτίας, ἐν ἑαυτῷ περιέχει: *Deus omnium auctor est, & omnium quæ sunt Rationes in se & caussas iam ante habet.* De Orthodox. fide, c. XIII.
Ipse, inquam, habet & continet: ideoque bene è Stobæo & Athenagora ἐμπεριληφὸς protuli: etsi in Plutarcho ἐμπεριληφότος editur, *continentis*, ut ad *Mundum* referatur. Ultimum deinde erat, *iuxta eas rationes Fato omnia fieri.* quæ est implexa series caussarum, & rebus insita, locis suis & temporibus proferenda: de qua dictum alibi & dicendum. Iam hæc, opinor, capis. AUD. Capio, non etiam probo. nam quis Deum ignem censeat, aut quæ ratio huc duxit? LIPS. Neque nimis tamen hæc aliena à Ratione, imo à Religione nostra cense, cui dictio ista alludit:

ludit: non enim dicam, assentit. De Ratione, movit eos quod à calore aut igne omnem vigorem & vitam viderent, ut tetigi; in ipso etiam Animo nostro acrimoniam & sensum. Itaque iamdiu ante Parmenides & Hippasus dixerant, *principium rerum Ignem esse :* quid nisi Deum? Heraclitus etiam apertius, Deum definivit, τὸ περιοδικὸν πῦρ ἀΐδιον : *ambientem & circulantem ignem æternum*, id est, astra & ætherem. Homerum etiam eo trahere possis, qui θεσπιδαὲς πῦρ, *divinum ignem* ideo dixisse videatur. Nam Hippocrates

De Princip.

quidē apertissime: Δοκέει δέ μοι ὃ καλέομεν θερμὸν, ἀθάνατόν τε εἶναι, καὶ νοεῖν πάντα, καὶ ὁρῆν, καὶ ἀκούειν, εἰδέναι πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι: *Videtur mihi id quod Calidū, sive Ignē, dicimus, immortale esse, & intelligere omnia, & videre, & audire, & scire omnia præsentia & futura.* Potest aliquid, ante natos Stoicos, magis Stoicum? Tribuit enim Æternitatem, * Sensus, Intellectum, Scientiam & Præscientiam. Neque dissimilia Plinius de Deo: *Quisquis est*, inquit, *Deus, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.* Quid mirum tota hæc in eo esse, à quo largiter dimanant partita omni ævo in omnes? Sed profanos ut omittam, sacri scriptores huc etiam eunt. Liceat Ter-maximum inter eos recensere, cuius philo-

* *Melius, quam supra de Natura.*

philoſophia valde cum Moſaica (in multis quidem) conſentit. ille paſſim Deum φῶτα, ſive *Lumen*; & Dei filium, φωτεινὸν λόγον, *Lucidum verbum* appellat. Ille autem Stoicorum ignis, Lux & Splendor verius eſt, cum calore tamen, quam denſus aliquis Ignis. Enimvero ipſe Moyſes imaginem iſtam Deo donat: & *apparuiſſe ſibi* ſcribit *in rubo ardente*; Iſraelitis præiviſſe *in columna ignis*; ſed & *Ignis conſumens* alibi appellatur. Quid, quod ſacer ille Spiritus in Apoſtolos venit & ſe oſtendit, *in Linguis igneis*? Non quod Ignem Deum dicamus, abſit: ſed quod ille *divinæ proprietatis* (verba Dionyſii Areopagitę) *inter hæc, quæ ſub oculos cadunt, plurimas imagines habeat.* Itaque Stoici haud nimis abſurdi, divinitatem illi dederunt: quod & conſenſu pleræque gentes, velut natura præeunte, fecerunt. qui Veſtam ſcilicet & ignem perpetuum coluerunt. De quo ſcripſimus aliquid in Syntagmate, *De Veſta.* Cap. xv. de Div. Nom.

DISSERT. VII.

Aliæ definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi.

AT vero cautius etiam & veritati propius Stoici locuti, cum Deum definierunt non *Ignem*, ſed *Spiritum igneum*. Ita enim Poſidonius, cuius hæc verba in Stobæo: Θεός ἐστι πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μορφὴν, μεταβάλλον δὲ εἰς ἃ βούλεται, καὶ συνεξομοιούμενον πᾶσιν: *Deus est Spiritus intelligens & igneus, formam ipſe non habens, ſed in omnes ſe vertens, & omnibus aſſimilans.* Ait *Spiritum* eſſe, & quidem *intelligentem:* quis hæc abnuat? addit *Igneum*, & ſenſu aliquo feras, ut ſit in illo puro & æthereo igne. Sic enim & Democritus: Θεὸν εἶναι νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ: *Deum eſſe Mentem in igne ſphærico.* Et Plato apud Iuſtinum Martyrem, Deum locat ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ, *in ignea ſubſtantia.* Addit, *Formam non habere.* veriſſime: & huc Lactantius adſpexit, dum ſcripſit: *Stoici negant ullam formam habere Deum.* Sed quanquam ipſe formam non habeat, non certe ullam aſpectabilem, tamen omnes formas format, atque in iis ſe oſtendit. Ipſa hæc Poſidonii. Ita Triſmegiſtus: Μίαν μὲν οὖν ἰδέαν ἔχει θεὸς, ἥτις ἐστὶν ἰδία αὐτοῦ, Cap. XI.

αὐτῷ, ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποπτεύει, ἀσώματος· καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι. *Vnam quidem Ideam & formam Deus habet, quæ propria est eius, sed quæ humanis adspectibus non subiicitur, ut quæ sit incorporea: & omnes tamen formas per corpora ostendit.* Itaque bene dicitur, Deum nemo vidit: &, omnes in omnibus cottidie vident. Sed redeo ad *Spiritum*, ne crassulos ita fuisse Stoicos opinemur. Idem igitur Posidonio iamante Zeno dixerat, θεὸν εἶναι πνεῦμα, διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου: *Deum esse Spiritum, pertinentem per totum Mundum.* Quod tamen Cicero vertit: *Rationem quamdam, per omnem Naturam pertinentem*: & ipsa hæc adtribuit Zenoni. Nam *Rationem* aut *Spiritum* dicas, haud interest, aut leviter interest; sicut si *Animam*, *Animum*, *Mentem* (nam & sic appellant:) nisi quod illa nobilior Animæ pars, *Animus*, *Mens*, *Ratio* magis suevit vocari. Ita enim iterum hoc ipsum aliter reddit Cicero, sed Pythagoræ adscribit: *Deum esse Animum, per naturam rerum omnem intentum & commeantem.* E quo totidem verbis Minutius Felix eleganti illo Dialogo transscripsit. Est igitur hæc omnia: & sic Virgilius:

1. De Nat. deor.

Ibid.

SPIRITUS *intus alit, totamque infusa per artus*
MENS *agitat molem.*

2.Aca. Et Cicero: *Mundum esse sapientem, & habere* MENTEM, *quæ & se, & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moveat, regat. Mundum*, inquit, *fabricata est:* scimus. sed quod præit, *& se fabricatam* esse, quo sensu verum erit? Nam Mens quidem illa æterna: nisi velit, in exustione Mundi, hanc Mentem confusam cum Materie sedem & splendorem nondum habere; fabricare ea sibi & disponere in condito iam Mundo. Sed simplicius fortasse scribi: *quæ & ipsum fabricata.* At his etiam nominibus Iulius Firmicus, iuratissimus Stoicus, Deum describit:

Lib.1. Mathes. *Mens illa divina, Animusque cælestis per omne mundi corpus, in modum circuli collocatus, & nunc intrinsecus, nunc extrinsecus positus, cuncta regit atque componit: & propria originis generatione conceptus, se ad creanda & conservanda omnia, ignita & sempiterna agitatione perpetuat.* Quæ verba rebus fæta & gravida, aperienda & educenda leviter in lucem sunt. *In modum circuli* collocat: quia in Æthere *Principale* hoc (mox dicendum) ponunt. Addit, *intrinsecus & extrinsecus* esse, id est, in Mundo, & extra eum in Vacuo

1.Natu. Quæst. in Præf. ferri: atque ut Seneca loquitur, *opus suum intra & extra tenere.* Deinde, *propria originis generatione conceptum:* quod sane illa Tullii adfirmat, aut explicat, &

iam

iam nil mutemus. Conceptus & genitus, ſed à ſe dici poteſt: quia in Chao, ut dixi, cum in Ignem omnia verſa, & ipſe deinde Ignis in Aquam (* infra explicanda) opus habet ſeſe educere, & puritati priſtinæ aſſerere, atque ita, quodam ſenſu, generare. Sed ut in re pergam: his ipſis vocibus Seneca afficit, & Iovem appellat *Animum ac Spiritum mundani huius operis*. & quare omnia iſta? quia ire volebant & commeare per omnia, atq; ut verbis illorum dicam (in Laertio) εἰς ἅπαν κόσμου μέρος διήκειν τὸν νοῦν, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν τὴν ψυχήν: *per omnia Mundi membra Mentem pertinere, ut in nobis hanc Animam.* Nota, nota. eſt magni huius Mundi ſua quædam Anima, ut in parvo hæc noſtra: atque illa rector eſt, & Deus. Eſt Academicorum vetus ſententia, & ponit ita Cicero: *In Natura ſentiente Ratio perfecta ineſt: quam vim Animum dicunt eſſe Mundi*: & adſignificat Stoicos tenuiſſe. Cleanthes quidem & Oenopides ex iis, apud Stobæum: θεὸν εἶναι τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν: *Deum eſſe, Mundi animam.* Et Lactantius univerſe: *Ita Stoici interdum confundunt, ut Deus ſit ipſa Mens Mundi, & Mundus corpus ſit Dei.*

* Lib. II.

I. Acad.

DISSERT. VIII.

Mundum ipsum Deum etiam Stoicis dici, sed proprie tamen eius Animam.

ET sane Stoici sæpe sic loquuntur, etsi parum sane, atque adeo ipsum Mundum, hoc adspectu, faciunt Deum. Manilius:

----- VIVERE *mundum*
Et RATIONIS *agi motu: cum* SPIRITUS *unus*
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem,
Omnia pervolitans, CORPUSQUE ANIMALE *figuret.*

Vult Animal esse Mundum, Ratione regi, Spiritu vegetari & irrigari. Hoc iam ante Plato: Ζῶον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον: *Animal est Mundus, & Rationale & Anima præditum.* Posidonius Stoicus: κόσμος οὐσία ἔμψυχος καὶ αἰσθητική: *Mundus, natura animata & sentiens.* Talem igitur naturam, dicebant Deum. Iterum Manilius:

Lib.I. *Qua pateat Mundum divino numine verti,*
Atque IPSUM *esse* DEUM.

xv. De Præpar. Euang. Didymus apud Eusebium: Οἱ Στωϊκοὶ δὲ ὅλον τὸν κόσμον, σὺν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ, προσαγορεύουσι θεόν: *Stoici totum Mundum, cum partibus eius,*

eius, appellant Deum. Ipsa hæc noster Seneca: *Totum hoc quo continemur, & unum est, & DEUS est: & socii eius & membra sumus.* Iterum alibi: *Totum hoc, quo divina & humana conclusa sunt, unum est: MEMBRA sumus corporis magni.* Et Lactantius eos refutans: *Nam si hæc omnia quæ videmus, DEI MEMBRA sunt, iam insensibilis ab his constituitur Deus.* Multa enim in Mundo scilicet, aut plurima, sine sensu. Tamen hanc sententiam iterum Seneca asserit: *Vis Deum Mundum vocare? non falleris. ipse enim est totum quod vides, totus operibus suis inditus, & se sustentans vi sua.* Itaque pro hoc sensu, in parte vera Tertulliani scriptio. *Platonici & Stoici corporalem statuunt Deum:* scilicet Mundum. Etsi Plato primam Mentem magis pro Deo agnoscit, Deo, inquam, primo. Ita Seneca in fragmento quodam, apud Augustinum: *Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem: quorum alter* (Plato) *Deum sine corpore fecit, alter sine animo?* Plato enim supremam Mentem architectricem agnoscit, liberam & secretam ab omni contagione mortali; atque ut Cicero loquitur, *Deum statuit* ἀσώματον, *incorporeum:* at Strato eumdem sine Animo, id est, Naturam hanc rerum & Mundum, sine Mente gubernante. Hæc sen-

ten-

Epist. XCIV. Epist. XCVII. Lib. VII c. III. II. Quæst. c. XLV. Apolo. c. XLVII VI. De Civ. c. X

tentia Stratonis est, quam Manilius tangit:

Aut neque terra patrem novit, nec flamma, nec aer
Aut humor, faciuntque Deum per quattuor artus,
Et Mundi struxere globum, prohibentque requiri
Vltra se quidquam.

Id est, Sive quattuor elementa non habent auctorem & originem, ipsa sunt & faciunt iuncta Deum, nec alium præter se, aut supra se, habent. Sed ad Stoicos. Quia igitur Mundus Deus, dabant etiam
Epist. XCIV. ei globosam formam. Seneca: *Si rotundam illis,* QUALEM DEO, *dederint formam.* Idem in Claudium ludens: *Dic nobis, qualem Deum istum fieri vultis? Stoicum? quomodo potest* ROTUNDUS *esse, ut ait Varro, sine capite, sine præputio?* Observa hæc postrema, iocose in Epicureos dicta, qui Deum faciebant humana specie: at Stoici negabant, & animal quidem esse, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνθρωπόμορφον: *sed non humana aliqua forma.* Hæc est sententia, quam neque nos, neque item Plutarchus sanam habet: & iis obiicit, ὅτι θεὸν ἀρχὴν ὄντα, σῶμα νοερὸν καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ ποιοῦντες, οὐ καθαρὸν, οὐδὲ ἁπλοῦν, οὐδὲ ἀσύνθετον, ἀλλ᾽ ἐξ ἑτέρου καὶ δι᾽ ἑτέρου ἀποφαίνουσι: *quod Deum, qui principium est, Corpus tamen intelligens & Mentem in mate-*

materie faciunt; atque ita non purum, neque ſimplicem, neque incompoſitum, ſed ex alio & per aliud conſtituunt. Tamen Varro mitigare & ad veritatem magis flectere videtur, ſi bene exaudimus. Pulchra hæc eius in Auguſtino: *Varro de Naturali Theologia præloquens dicit,* DEUM *ſe arbitrari* ANIMAM MUNDI: *& hunc ipſum* MUNDUM *eſſe* DEUM. Sed diſcrimen deinde addit, quod valde velim notes. *Sicut hominem ſapientem, cum ſit ex Animo & Corpore, tamen ab Animo dicimus ſapientem; ita Mundum Deum dici ab Animo, cum ſit ex Animo & Corpore.* Hoc vult, Mundum à ſe aut per ſe non eſſe Deum; tantum à parte meliori, id eſt, Mente illa æterna, quæ tamen inſita Mundo, ut illa aliqua in Homine. Non igitur Mundus οὐσιωδῶς & ſua natura Deus, ſed κατ᾽ μετάδοσιν, ut dicunt Græci, & quia communicat & participat illam Mentem. Tale omnino etiam Chryſippus, apud Tullium. *Vim divinam in Ratione eſſe poſitam, & univerſæ naturæ Animo atque Mente: ipſumque Mundum Deum dici, & eius Animi fuſionem univerſam.* Id eſt, Primo quidem & vere Deus eſt Ratio ſive Mens: ſecundario tamen & Mundus, per quem Animus ille ſe *fudit*, & cui infudit. Seneca eo collineat: *Quid eſt Deus?* MENS *univerſi.* *Quid*

VII. De Civ. c. VI.

I Quæſt. in Præf.

Quid est Deus? totum quod vides, & quod non vides totum. Primo & hic Mens est Deus, secundo hæc Mentis sedes & universi moles. Trismegistus etiam clarissi- Cap. VIII. me: Δεύτερος θεὸς, ὁ κόσμος, καὶ ζῶον ἀθάνατον: *Secundarius Deus, Mundus, & animal immortale.* Et subiicit pulcherrime: πρῶτος γὰρ πάντων ὄντως, καὶ ἀΐδιος, καὶ ἀγέννητος, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, θεός. *Primus enim omnium, revera est Deus, ille æternus, & ingenitus, & omnium conditor atque opifex.* Itaque & Stoici sæpe sic attollunt, & à corpore 1 Quæst. in Præf. Mundi isto avellunt. ut Seneca: *Quid inter naturam Dei & nostram interest? nostri melior pars est Animus: in illo* NULLA PARS EXTRA ANIMUM. Sed & superiora, quæ attuli, eodem eunt: sequamur. Nam quod illos longius duxit, & induxit, hoc fuit, quod sociabant hunc Animum cum Mundo, ut partem, & formam: at nos Lib. VII c. VI. scimus, cum Lactantio, *Divinum quidem Spiritum esse ubique diffusum, eoque omnia contineri: nec tamen ita, ut Deus ipse, qui est incorruptus, gravibus & corruptilibus misceatur elementis.* Continetur rebus, non confunditur; format eas, non forma; animat, etsi non anima. Bene, Cap. XVI. ut pleraque Dasmascenus: Αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ πάντων ἀμιγῶς διήκει, καὶ πᾶσι μεταδίδωσι τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδειότητα καὶ δεκτικὴν δύναμιν: *Deus ipse omnia pervadit, sed*

sine

ſine mixtione; & omnibus vim & efficaciã ſuam participat, ſed pro cuiuſque aptitudine & captu. Concludimus denique, & in parte tuemur Stoicos Plutarchi hiſce verbis: Θεὸν καὶ κόσμον, καὶ ἀστέρας, καὶ τὴν γῆν λέγουσι. τὸν δὲ ἀνωτάτω πάντων, νοῦν ἐν αἰθέρι: 1. De Placit. c.VII.
Deum Stoici dicunt, & Mundum, & Stellas, & Terram; ſed SUPREMUM *illum,* MENTEM *in æthere.* Ipſa eſt intima mens eorum, alia poſſe dici Deos, & divinitatem communicare: ſed unum, verum, ſummum eſſe, *Mentem*: atque eam in *Æthere*. Non enim otioſus hoc quoque audi. quia Principale iſtud Animæ, ſive Græcis ἡγεμονικὸν, in Æthere ſedem habet. Etſi cum aliquo inter eos diſſenſu. nam *vulgo Stoici*, ait Laertius, *Ætherem faciunt mundi* ἡγεμονικὸν, *at Poſidonius Cœlum, Cleanthes Solem.* Cleanthis opinio placuit Plinio, qui ſcripſit: *Mundi totius Solem eſſe Animum, ac planius* MENTEM: Lib.II. cap.VI.
hunc PRINCIPALE (agnoſce τὸ ἡγεμονικὸν) NATURÆ REGIMEN *ac numen credere decet, opera eius æſtimantem.* Neque hæc tamen ita læve capies, quaſi ipſa illa ſint Deus, ſed ut dixi, domus eius & ſedes: ut arx iſta capitis Mentem noſtram (Platonicis quidem) habet. Tertullianus calumniam, liceat dicere, Zenoni ſtruxit, cum impingit, *Aera & Æthera deos ſtatuiſſe.* Numquam, illo quidem ſenſu, Adverſ. Marc.I. c.XIII.
fecit:

fecit: neque, opinor, Chrysippus, etsi Cicero etiam de illo, quod *disputarit Æthera esse eum, quem homines appellant Iovem.* Imo in æthere, & rem dixisti.

1. De Nat. deor.

DISSERT. IX.

Obscura aut impenetrabilis Dei notitia: sermones ancipites: attribui tamen quædam recte à Stoicis, & primo Vnitatem.

VIDES Animam Mundi igitur Deum iis esse: atque illam Ignem, aut verius in Igne. Quod Philo etiam Iudæus prorsus haud abnuit, distinguitque: τὴν τῶν ὅλων ψυχὴν θεὸν εἶναι, κατ' ἔννοιαν: *Vniversi Animam Deum esse, quodam intellectu.* Quo? quia nos & omnia vivimus, & movemur, & sumus in Deo. Siquid verbis aliter dixerunt, abeat: & miremur, in via, & sic prope metam Veri fuisse: nec insultemus in communibus Orbis tenebris non pervenisse. Quis enim à se, & ingenii solius luce, videat & noscat illum *infinitum, immensum, & soli sibi quantus est notum?* Imo vero, ait Damascenus argute, τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν, ἡ ἀπειρία καὶ ἀκαταληψία: *Solum hoc eius comprehendi potest: quod comprehendi non potest.* Et hoc Seneca vidit, & fortiter extulit: NEMO NOVIT DEUM. *multi de illo male existimant*

De Allegoriis.

Minut. Felix.

Epist. XXXI.

mant impune. Quin & caussas alibi inquirit, & promit: *Sive illi tanta* SUBTILITAS ET CLARITAS *est, quantam consequi acies humana non potest; sive in sanctiori secessu* MAIESTAS *tanta delituit*. Piæ & bonæ rationes: addo & tertiam è Damasceno; *Cognitio eorum est quæ Sunt; at Deus super ipsum Esse Est: ergo & supra atque extra notitiam, quia supra Essentiam.* De natura itaq; eius propria omittamus, nec ipsi Christiani eius gnari, nisi quatenus divinæ litteræ nos docuerunt, leviter & in gustum. Nam, ut iterum Damascenus, ὅπερ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι, ἀπεκάλυψαν. ὅπερ δὲ οὐκ ἐδυνάμεθα, ἀπεσιώπησαν: *Quod ex usu nostro scire erat, aperuerunt; quod non tale, & ferre aut capere non poteramus, tacuerunt.* Iis igitur missis, magis quæ de ipso dici & attribui solent, lustremus: & per ea in amorem simul & admirationem eius ducamur. Enimvero sagaces in istis Stoici, sed & veraces. Sunt autem trium fere generum, quæ de illo usurpamus. Primum negando, & ἐξ ἀφαιρέσεως, ut dicunt Græci: sicut cum Infinitum, Immensum, Incorporeum dicimus. nihil enim adstruimus, nec esse significamus, sed aliquid non esse. Alterum, κατὰ σχέσιν, *iuxta habitum.* ut cum Dominum, Rectorem, Patrem appellamus: significantes tale agere, & taliter affectum esse. Tertium

VII. Quæst. c.XXXI.

tium denique, quod κατὰ φύσιν, *ſecundum naturam* dicunt: cum aliquid conamur ei inſitum & amicum oſtendere, ut Iuſtum, Bonum, Sapientem eſſe. Primum genus tutiſſimum eſt, & admirationi, ſi non notitiæ, facit: alterum tenue, & non niſi à noſtri, aut operum eius, adſpectu ductum: tertium conatur adire, ſed arcetur; & aliquid circa naturam, ſi non ipſam, libat. Plura in his talibus ſunt, Stoicis etiam tractata: ſed ego eximia tria tangam, quæ valide & utiliter adſtruxerunt: *Vnum* eſſe, *Bonum* eſſe, *Providum* eſſe. De primo, præiverant iam alii Philoſophi, & pulchre Pythagoras: qui non *Vnum* proprie vult & *Solum* dici, ſed μονάδα καὶ ἑνάδα: *Solitatem & Vnitatem.* Optime. non enim oportet ſpecie accidentium de illo dicere, aut ſentire: ſed magis & deceat & doceat, ut ſubſtantiam efferri. Philo Iudæus: ὕπαρξις ἐστὶν ὃ καταλαμβάνομεν αὐτοῦ, τὸ δὲ χωρὶς ὑπάρξεως οὐδέν: *Subſtantia eſt, quidquid de illo concipimus, & extra ſubſtantiam nihil.* Ergo Iuſtitia magis Deus & Sapientia eſt, quam Iuſtus & Sapiens: etſi modulo noſtri captus non damnamus ſic loqui. Teneamus tamen illud Arnobii: *Quidquid de Deo dixeris, quidquid tacita mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſilit & corrumpitur ſenſum: nec habet pro-*

Quod Deus ſit immutab.

pria

pria significationis notam, quod nostris verbis dicitur, atque ad negotia humana compositis. Sed pergamus in re, & addamus; Stoicos quoque Deum unice Unum sensisse, etsi nominibus pluribus affecerunt. Laertius inter Zenonia: Ἓν τε εἶναι θεὸν καὶ νοῦν, καὶ εἱμαρμένην, καὶ Δία, πολλαῖς τε ἑτέραις ὀνομασίαις προσονομάζεσθαι: *Vnum quid esse Deum; sed tamen Mentem, & Fatum, & Iovem, aliisque pluribus nomenclaturis solere efferri.* Hoc & Minutius noster Felix de iis attestatur: *Zeno*, inquit, *& Chrysippus, & Cleanthes, sunt & ipsi multiformes, sed ad* UNITATEM *Providentiæ omnes revolvuntur.* Aliter alii de Deo, sed de Uno omnes loquuntur & adfirmant. Multitudo autem illa nominum (non enim numinum) ortum habuit à vi aliqua & peculiari affectu vel effectu, quem volebant expressum. Seneca: *Quæcumque voles nomina propria Deo aptabis, vim aliquam effectumque cælestium continentia: tot appellationes eius esse possunt, quod munera.* Sed eius, & unius. Ecce (idem alibi) *Vis illum Fatum vocare? non errabis. hic est ex quo suspensa sunt omnia, caussa caussarum. Vis illum Providentiam? recte dices. est enim cuius consilio huic Mundo providetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis Naturam vocare? non peccabis. est enim ex quo nata sunt*

IV. de Benef. c.VII.

II. Quæst. c.XLV.

ſunt omnia, cuius Spiritu vivimus. Vis Mundum? ipſe eſt enim totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua. Atque idem loco priore ſubiicit, eundem eſſe *Liberum patrem*, & *Herculem*, itemque *Mercurium:* & quæ talia Stoici è mythica hiſtoria ad myſticos ſenſus referebant: & operoſe referebant, ſatis ſibi in iſtis allegoriis, ſive ut ipſi appellabant ὑπονοίαις, placentes & plaudentes. Cicero: *Magnam ſuſcepit moleſtiam, & minime neceſſariam Zeno primus, poſt Cleanthes, deinde Chryſippus, commentitiarum fabularum reddere rationem; & vocabulorum, cur quidque ita appellatum ſit, cauſſas explicare.* Culpat & Lactantius Stoicos, *quod cum non perviderint quid in vero ſit, conentur fabulares Deos cum rerum naturalium ratione coniungere.* Et vero tenuia hæc plurimum, aut infirma, & argutiis ſæpe ridendis. Exemplum & guſtum è Laertio habe. Ὁ θεὸς πολλαῖς προσηγορίαις ὀνομάζεται, κατὰ τὰς δυνάμεις. Δία μὲν γάρ φασι, δι' ὃν τὰ πάντα. καὶ Ζῆνα καλοῦσι, παρ' ὅσον τοῦ ζῆν αἴτιός ἐστιν, ἢ διὰ τοῦ ζῆν κεχώρηκεν. Ἀθηνᾶν δὲ, κατὰ τὴν εἰς αἰθέρα διάτασιν τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτοῦ. *Deus pluribus nominibus appellatur, ut ſunt poteſtates. Nam & Dia Græci dicunt, quod per eum ſint omnia: & Zena, quatenus vitæ eſt auctor, vel quod per vitam tranſivit. Athenam etiam ſive Minervam,*

III. de Nat. deor.

I. cap. XVII.

vam, quod in Æthere Principale eius ſit extenſum. O viri graves & ſerii! magis talia licebat agere. Sed in verbis Laertii obiter moneo, quod legitur, διὰ τὸ ζῆν κεχώρηκεν, falſum videri, ſcribendumque, τὸ ζεῖν. Duplex enim etymon adſignant, vel à *vita*, vel à *fervore*: atque hoc poſtremum de iis Athenagoras: Ζεὺς, ἡ ζέουσα οὐσία, κατὰ τοὺς Στοϊκούς· *Zeus, fervens eſſentia, iuxta Stoicos*: id eſt, Ignis.

DISSERT. X.

Eundem Bonum & Beneficum eſſe, & hanc velut propriam eius notam, & nomen.

U*Num* igitur iam Deum donant: ſed qualem illum? dixi, *Bonum Providumque.* Quæ duo pluribus verbis, ſed eodem fere ſpectantibus, eximie aperuit ille inter Stoicos eximius Cleanthes: qui *Theogoniam*, ſive *Deorum genituram* inter alia ſcripſit. Verſus ſunt in Clemente Alexandrino (nam verſibus pleraque ille uſus) plane aurei, imo de Deo divini.

Εἰ τἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ' οἷόν ἐστ', ἄκουε δή.
Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές·
Κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, δέον,
Αὐστηρὸν, αὐθέκαστον, αἰεὶ συμφέρον,
Ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς, ἀνώδυνον,
Ὠφέλιμον, εὐάρεστον, ἀσφαλὲς, φίλον,
Ἔντιμον, ὁμολογούμενον ....

Εὐκλεὲς

Εὐκλεὲς, ἄτυφον, ἐπιμελὲς, πρᾶον, σφοδρόν·
Χρονιζόμενον, ἄμεμπτον αἰεὶ διαμένον.
Ἀνελεύθερος πᾶς, ὅστις εἰς δόξαν βλέπει,
Ὡς δὴ παρ' ἐκείνης τευξόμενος καλοῦ τινός.

Eos ita reddimus:

Si quale ſit BONUM *rogas, ita accipe.*
Eſt ordinatum, iuſtum, & eſt ſanctum, pium,
Sui potens, commodum aliis, pulchrum, decens,
Rectum atque conſtans, ſemper autem conferens,
Expers metu, dolore, curis omnibus,
Iuvans, benignum, ſtabile, amicum, amabile,
Honore dignum, confitendum . . . .
Et glorioſum, non ſuperbum, quod gerit
Curam omnium, placens, & viribus valens,
Ævi vetus, culpa inſcium, ſemper manens.
Ah vilis ille, Opinionem qui adſpicit,
Tamquam duce hac venturus ad Veri ſcopum.

Conſidera, mi Auditor. ſunt à profano ſacri verſus & ſenſus: ac negem aliquid tam ſublime & auguſtum ab alio veteris ævi ſcriptum. Finis ipſe & clauſula, quam damnat non occulte receptas de Numine *opiniones*? vana illa gentilium, & à vero longinqua? Sed attributa ipſa & elo-

gia

gia si vides, quid uberius aut verius dici potest? Omnia autem in forma illa sermonis (observa) qua Substantia notatur, ut ante attigi: *Deum bonum, utile, iustum.* Et cum pluscula sint, id quoque observes, omnia fere ad duo hæc capita revocari, *Bonum, Providumque.* Prima est ipsa Bonitas: quam quot nominibus describit, & inculcat? ἀγαθὸν, χρήσιμον, συμφόρον, λυσιτελὲς, ὠφέλιμον, φίλον, πρᾶον: atque ipsum Deum initio *Bonum* appellat. Recte. nam & Dionysius Areopagita consentit, PRIMARIUM *&* PECULIARE *hoc Dei nomen esse: ipsamque substantiam divinam, Bonitatem appellari.* Trismegistus pariter: Τὸ ἀγαθὸν ἐν οὐδενὶ εἶναι, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ θεῷ. μᾶλλον δὲ, inquit, τὸ ἀγαθὸν αὐτός ἐστιν ὁ θεός. *Bonum in nullo, nisi in Deo esse. Imo vero ipsum* BONUM EST DEUS. Quare? quia Natura eius Bonitas: nec potest aliter esse. Noster Seneca: *Quædam sunt, quæ nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficam & salutarem habent: ut Dii immmortales. qui nec volunt obesse, nec possunt.* NATURA *enim illis mitis & placida est, tam longe remota ab aliena iniuria, quam à sua.* Iterumque alibi: *Quæ caussa est Diis bene faciendi?* NATURA. *Errat, siquis illos putat nocere velle: non possunt. nec iniuriam accipere queunt, nec facere.* Et vis argu-

De divin. nominib. c. IV.

Cap. VI.

De Ira, II. c. XXVII.

Epist. XCV.

mentum Bonitatis certius, quam quod pessimis, & in se ingratis, imo maledicis atque impiis, non cessant cottidie bene facere? *Ecce sceleratis Sol oritur, & piratis patent maria.* Quid amplius? *Beneficia sua ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseverant.* Ignorantibus? vide pueritiam nostram, fatèberis: bona percipimus, ante eorum sensum. Ingratis? reliquum omne ævum. Et quotusquisque agnoscit, imo cogitat? quam multi dubitant, disputant, abnuunt? *Et nihilominus, more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus.* Omnibus, inquam, sine discrimine: non aliter quam Sol ille in promiscuo lucet. Neque enim hic, ut in theatris, sparsio aliqua est aut missilia, in paucos & apprehensuros: est in omnes, est in immerentes, est in abnuentes. *Æquali tenore bona sua per* GENTES POPULOSQUE *distribuunt, unam sortiti potentiam,* PRODESSE. Atque hoc dogma ita proprium Stoicis, ut Tertullianus ab eo errorem Marcionis derivet: *Inde*, inquit, *Marcionis* DEUS MELIOR, *de tranquillitate à Stoicis venerat.* Quia scilicet Deum semper Bonum isti statuebant, & nihil ab eo mali manare; Ponticus ille fatue fabricandum alium statuit,

Sen. IV. De Benef. c. XXVI. VII. De Benef. c. XXXI.

Ibid.

Ibid.

huius

huius auctorem. Frustra, & longe à Stoicorum sensu.

DISSERT. XI.

Denique Deum Providum & curatorem omnium esse, atque etiam singulorum. Qui aliter, reiecti.

SED tertium inter Attributa erat, *Providentia*, Deo semper à Stoicis asserta, & Cleanthis etiam illis versibus, nomine Ἐπιμελοῦς itemque συμφέροντος, inserta. Asserta autem ab illis sic crebro, sic valide, ut ludus iocusque fuerint adversariis: qui hanc, *fatidicam Anum Stoicorum* appellabant. Sed ades, nostra Anus, ades, amanda nobis super omnes Veneres, & Venerum Amores. Te asserimus, & cum Seneca, *praeesse universis Providentiam, & interesse nobis Deum.* Ita sane. gubernat & praeest illud Numen; sed adest etiam & interest, & scienter & cum inspectione nos regit. Cicero: *Providentia Dei Mundum, & OMNES eius PARTES, ab initio constitutas esse, & omni tempore administrari.* Nota duo Providentiae ab eo subiici, Constitutionem rerum, & Administrationem. Iungi enim haec duo debent. & *Necesse est* (ait Damascenus) *eumdem esse Conditorem rerum & Administratorem: neque possunt aut debent dividi. Sic*

De Provid. c. 1.

II. De Nat. deor.

enim imbecillitati alteruter esset obnoxius; quasi aut iste Condere non posset, ille non Administrare & conservare. Sicut parentis boni est, & gignere prolem, & deinde alere atque educare: ita & magni illius nostri. Cicero igitur hæc duo bene iungit, ex nostrorum sententia: *Materia universa* FICTRICEM *ac* MODERATRICEM *esse divinam Providentiam.* Quis enim credet, ait Seneca, *sine* CUSTODE *tantum opus stare, & hunc siderum cursum discursumque fortuiti impetus esse?* Quis etiam credet, hæc tam pugnantia servare ordinem & statum, nisi Rector ille sit, *cuius consilio huic Mundo providetur, ut inconcussus eat, actusque suos explicet?* Sed vim huius Providentiæ, & variantes etiam super ea sensus, pulcherrime Epictetus exsequitur, apud Arrianum: *Quod ad Deos attinet, sunt qui negent ullum Numen esse. Sunt qui esse donent, sed ignavum, incurium, & nulli rei providere. Sunt tertii, qui & esse, & providere, sed non nisi magnis & cælestibus, terrenorum autem nulli. Quarti, & cælestibus & terrestribus; sed universis dumtaxat, non autem singulis & unicuique seorsim. At quinti, in qua parte Vlysses & Socrates, asserunt statuuntque, Quod* TE O DEUS NEC IN MINIMO MOTU *lateam aut fallam.* Ecce pulchrum adscensum,

II. De Nat. deor.

De Provid. c. I.

Sen. II. Quæst. c. XLV.

I. Dissert. c. C. XII.

&

& vere adſcenſum, à tenebris & impietate paullatim ad lucem & veritatem: quam quinta illa ſententia eſt amplexa: id eſt, noſtra. Ita enim & Platonici, & noſtri, omnia minima, maxima, Providentiæ ſubiici: *nec ſine Ratione, quamvis ſubita, accidere.* Senec. De Provid. c. 1. Nihil eſt à caſu, ubi caſus maxime apparet: ſed occultum aliquid divini conſilii eſt, quo diriguntur. Plato ſermoni ſuo toti de Diis hoc velut fundamentum præſtruit: ὡς εἰσὶν ἐπιμελούμενοι πάντων, σμικρῶν καὶ μειζόνων: In Epinom. *Quod curent omnia, magna ea ſint aut parva.* Atque id ratione etiam ſcita docet alibi, his fere verbis, aut ſenſu: *Cum Dii ſint, non convenire ut otioſi degant: curare ergo res humanas. Cum autem omniſcii ſint; etiam minima videre & noſſe cenſendum eſt, eaq; igitur curare. Quidni? procul enim ab iis ignavia & inertia: nec minor poteſtas eorum in minutis, quam in magnis: neque indigna etiam maieſtate illorum hæc cura. Imo eam velut gradum ad maiora illa habent.* Lib. x. de Legib. Optime, & varia ac valida ratio in paucis verbis. Itaque apud Ciceronem Stoice dicitur: *Non univerſo generi hominum ſolum, ſed etiam ſingulis, à Diis immortalibus conſuli ac provideri.* III. De Nat. deor. Quid hominibus ſingulis? imo animalibus, imo animalculis & inſectis: & iidem *Stoici* (idem Cicero) *Dei maieſtatem uſque* IV. Acad.

 ad

ad apium formicarumque perfectionem deducunt. Si perfectionem, etiam curationem. Bene & hoc Damascenus: πρόνοια ἐστὶ βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει: *Providentia est divina voluntas sive sententia, per quam* OMNIA QUÆ SUNT *convenientem ordinem & regimen habent.* Itemque Alexandrinus ille Clemens: Ἔστιν ἡ πρόνοια ἰδίᾳ, καὶ δημοσίᾳ, καὶ πανταχοῦ: *Est Providentia* PRIVATIM, *&* PUPLICE, *&* UBIQUE. Est & in actibus singulis singulorum. ut La-

De ira, c.XVII. ctantius: *Curat hominum vitam Deus, ac* SINGULORUM ACTUS *animadvertit.* Nonne ipsum hoc est, quod supra nostrę partis Epictetus, *Te Deus nec in minimo fallo?* Atque hæc cum ita habeant, quidam Fortunæ omnia transscribunt: *neque*

1 Quæst. in Præf. *hæc* (ait Seneca) *intra vulgum dementia est, sed Sapientiam quoque professos contigit. Sunt enim qui putent, sibi ipsis animum esse, & quidem providum, ac dispensantem singula, & sua & aliena: hoc autem Vniversum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilii, & aut ferri Temeritate quadam, aut Natura nesciente quid faciat.* Errant hic profecto, mi Seneca, etiam sapientiam professi: nec Epicurus ille solum, cuius nota deliria, & qui de Beata illa Natura profatur,

Im-

Immortali ævo, summa cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus, seiunctaque longe.

longe semota, atque adeo extra Mundum etiam proiecta. Non ille, inquam, solum: sed quod miremur, Plinius ille in plerisque Stoicis germanus. At hic quam degenerat? *Irridendum*, inquit, *agere curam rerum humanarum illud, quidquid est, Summum.* Et caussam addit: *An tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus, dubitemusve?* Ne dubitemus quidem, Plini, adeo non credamus. Quid enim censes? humano more quodam agere & curare, sollicitum, districtum, distractum, iratum? Erras. ille cum summa quiete, & placide agitans, hæc agit: οὐ μεριζόμενος, (ait Clemens) οὐκ ἀποτεμνόμενος, οὐ μεταβαίνων ἐκ τόπου εἰς τόπον, πάντη δὲ ὢν πάντοτε, καὶ μηδαμῆ περιεχόμενος, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθαλμὸς, πάντα ὁρῶν, πάντα ἀκούων, πάντα εἰδώς: *non divisus, aut distractus, non transiens è loco in alium, sed ubique semper existens, & nusquam circumscriptus: totus mens, totus lux, totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia sciens.* Et quam pronum tibi hæc credere, si vel eadem his verba tua attendisses? *Quisquis est Deus (si Mundo est alius) & quacumque in parte, totus est sensus, totus visus, totus audi-*

Lib. II. c. VII.

VII. Stromat.

auditus. Talem & tantum cum facias, quid metuis, cum Epicuro aliquo, pollui aut fatigari? Et tamen à Sapientia cum hoc dogma ſpernas, Prudentiæ tranſſcribis, & ais: *Deos curam agere rerum humanarum, credi ex uſu vitæ eſt.* Imo ex ratione eſt. quam, ut alios omittam, te quoque teſte princeps ingeniorum, Homerus agnovit. Ille quam non ſæpe, ſed ubique eam adſtruit? Alibi, de Iove:

Odyſſ. N.v. 213. ----- ὅστε καὶ ἄλλους
Ἀνθρώπους ἐφορᾶ, καὶ τίνυται ὅστις ἁμάρτῃ:
----- *mortalia facta*
Mortaleſque videt, delinquentes quoque punit.

Ecce inſpectionem, ecce & animadverſionem. Quin idem apud eum Iupiter effatur:

------ μέλουσί μοι ὀλλύμενοί περ:
---- *habeo curæ & pereuntes.*

Non potuit longius penetrare in adyta Providentiæ, quam ut diceret, tunc quoque cum pereunt non negligi à Deo; ſed bono aliquo fine perire, aut denique ſe diſponente. Plura in illo ſublimi poeta ſunt; omitto: & Stoicis hoc teſtimonium à Tullio attribuo, *Rationem de Providentia deorum ab illis* SANCTISSIME ET PROVIDENTISSIME *eſſe conſtitutam.* (III. De Nat. deor.)

DIS-

DISSERT. XII.

E Providentia Fatum consequi. quid illud? & quomodo libertatem Deo non tollat.

EST ita. & gradum ab hac ad *Fatum* convenienter profero: quia illud ab ista est, & valde cum ea nexum, imo innexum. Itaque ab ipsis Stoicis confunduntur hæc sæpe: si tamen discerni placet, sic fiet. Ut providentia in ipso Deo sit scientia, vel sententia omnium; hæc distinctius lex ipsa & decretum singulis datum. Itaque a Deo est istud, magis quam in ipso. Addo, quod illa velut Proconsul est, qui decernit & statuit; istud, velut lictor, qui sententiam illam facto promit, & omnibus propalat. Ita Apuleius, ex sententia Platonis: *Fatum esse, per quod inevitabiles cogitationes Dei atque incepta complentur.* Nota, *cogitationes*: Ita enim *Primam Providentiam* (summi Dei) definiebant Platonici, ut esset τοῦ πρώτου θεοῦ νόησις, εἴτε βούλησις: *supremi Dei cogitatio sive voluntas. Secundam* autem volebant dici *secundorum Deorum, cælum permeantium, per quam inferiora & mortalia omnia dispensarentur, generi cuique sive speciei ipsi tuendæ & servandæ. Tertiam* denique, *quæ Genios circa terram tan-* Plut. de Fato.

git, humanorum actuum arbitros & custodes. Ita per gradus distinguebant, & ad nos derivabant: ut *prima Providentia Fatum contineret; secunda, ipsa esset Fatum; tertia quod ex Fato esset.* Plutarchum, sodes, vide libello huic rei proprio: & Apuleio, qui ista conformiter sed brevius, lucem ab eo mutuare. Nos ad Stoicos imus, tot discriminum incuriosos. Ab uno Deo ista omnia; imo confundunt sæpe cum Deo. Seneca: *Vis illam Fatum vocare? non errabis. hic est, ex quo suspensa sunt omnia,* CAUSSA CAUSSARUM. Optime, optime. ratione tamen & intelligentia distinguimus, ut sæpe dixi. *Lex* est à Deo, ut ipse Seneca, *omnia certa, & in æternum dicta Lege decurrere*: id est, Fato. Cicero: omnia *æternæ legis imperio* fieri. Plato, ἀδραστείας νόμον, *Adrastiæ Legem* dixit. An non & Pindarus intellexit, cum νόμον πάντων βασιλέα, θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων εἶναι: *Legem omnium Reginam, mortalium immortaliumque esse?* puto, intellexit. Et certo iam Manilius:

De dogm. Platon.

II. Quæst. Natur.

De Provid. c. v.

x. de Rep.

Lib. I.

Sed nihil in tota magis est mirabile mole,
Quam RATIO, *& certis quod* LEGIBUS *omnia parent.*

Habes Providentiam, quæ *Ratio* est; & eius prolem, Fatum, *Legum* nomine dictam. Homerus pulcherrime βουλὴν θεοῦ, statim initio operis:

----- Διὸς

---- Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή:

---- *Iovis est perfecta voluntas.*

sive potius *consilium & decretum.* Atque ô divinum vatem! qui caput hoc Sapientiæ humanæ (ita mihi videtur) statim operi præscripsit, suæ indicem vel testem. Narrabo, inquit, & canam hæc atque ista: iras, bella, funera: sed iam nunc prædico & moneo, ab hominibus ista, sed ex Dei voluntate, administrata. Neque enim, quæ vel fortuita putantur, ab hac lege secludimus: neque incidunt ea ipsa, sed veniunt. *Caussa pendet ex caussa,* PRIVATA AC PUBLICA. *Longus ordo rerum trahit.* Sophocles * μάλα στωϊκῶς, id est, σεμνῶς: (Sen. De Provid. c. v.) (*valde Stoice, id est, graviter.)

(Aiace Flagell.)

Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, καὶ τὰ πάντ' ἀεὶ
Φάσκοιμ' ἂν ἀνθρώποισι μηχανᾶν θεούς.
Ὅτῳ δὲ μὴ τάδ' ἐστὶν ἐν γνώμῃ φίλα,
Κεῖνός τ' ἐκεῖνα στεργέτω, κἀγὼ τάδε.

Ego quidem igitur ista, & alia item omnia,
Accidere nobis censeam Fato Deum.
Quod siquis hæc in mente non probat sua,
Ille alia teneat & sequatur; ista ego.

Sed aiebat Seneca *Longum ordinem rerum* esse: quid ita? quia *caussarum implexa series est,* ut idem alibi: sive ut Stoici, apud Laertium: αἰτία τῶν ὄντων εἱρμόν: *caussa rerum implicata.* quia scilicet εἱρμός quidam (IIII. De Benef.)

dam est, & *nexus ac catena.* Id quo sensu dicant, Chrysippus apud Agellium ex-
Lib. VI. cap. II. plicet, seria definitione: Εἱμαρμένην εἶναι, φυσικὴν σύνταξιν τῶν ὅλων, ἐξ ἀϊδίου, τῶν ἑτέροις ἐπακολουθούντων, ἀμεταβόλου καὶ ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς: *Fatum esse, naturalem compositionem universorum, ab æterno, mutuo sese consequentium, immutabili & inviolabili hac complicatione.* Observa & scrutare. est *Naturalis compositio:* nempe rebus insita à Communi & prima illa Natura, id est, Deo: ideoque & *Naturam,* Fatum appellant. Sed quia (nostro intellectu) *Ratione* quadam & discretione Deus hoc facit, & applicat; plurimum
Laert. in Zen. *Rationem* (uti ipsam *Providentiam*) dicunt. Ut cum definiunt Εἱμαρμένην, λόγον, καθ᾽ ὃν ὁ κόσμος διεξάγεται: *Fatum, Rationem, secundum quam mundus administratur.*
In Stob. Physic. Itemque diffusius: λόγον, καθ᾽ ὃν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γινόμενα γίνεται, τὰ δὲ γενησόμενα γενήσεται: *Rationem, per quam facta, sunt facta; fiunt, quæ fiunt; fient, quæ fient.* Et discernentes deinde à Providentia: λόγον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προνοίᾳ διοικουμένων: *Rationem eorum, quæ in Mundo Providentia administrantur.* Anteriorem caussam hic vides, & istam ex ea natam aut subsequentem. Sed additur in Stobæanis: μεταλαμβάνει δὲ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν, τὴν αἰτίαν, τὴν φύσιν, τὴν ἀνάγκην: *Mutat interim* (Chrysippus)

sippus) *& pro Ratione supponit Veritatem, Caussam, Naturam, Necessitatem.* Ut sit fatum nempe *Veritas, Caussa, Natura, Necessitas* eorum quæ sic fiunt. Sequebatur, *Ab æterno.* Ita. nam in Dei mente hæc constitutio; & cum Æterno illo æterna. De *complicatione immutabili* additur: quod ad ordinem seriemque caussarum facit. Prima illa caussa (Deus) alias atque alias subserit, miro & incomprenso nobis nexu: sic, ut quæ Fato eveniunt, evenire per Naturam & Rationem videantur. Hæc est illa Sapientia inscrutabilis: *à qua est omnis modus, omnis species, omnis ordo, mensura, numerus, pondus: à qua est, quidquid naturaliter est, cuiuscumque generis est, cuiuscumque æstimationis est: à qua sunt semina formarum, formæ seminum, motus seminum atque formarum.* (Augus. v. De Civ. c. xi.) Quid opus perissologia? a qua est, quidquid est: Peccatum autem ab ea non est, quia nec est. Pelagus hoc, mi Auditor, imo abyssus, imo chaos, si ingrederis: & sic se habere potius, quam quomodo habeat, scimus. Est igitur *series & connexio*, atque ea immutabilis: quia ab immutabili Deo. Ideoque & *Necessitas* cohæret: quæ soror est, ut sic dicam, & gemella Fati. Trismegistus: πάντα δὲ γίνεται φύσει καὶ εἱμαρμένῃ, καὶ οὐκ ἔστι τόπος ἔρημος προνοίας· πρόνοια δέ ἐστι, αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπου-. (Ad Ammonem.)

ἐπικρατείᾳ θεοῦ. δύο δὲ τούτου αὐτοφυεῖς δυνάμεις, ἀνάγκη καὶ εἱμαρμένη. *Omnia Natura & Fato fiunt, nec est Locus vacuus à Providentia. Est autem Providentia, in se perfecta Ratio cælestis Dei. Cui duæ sunt cognatæ facultates, Necessitas & Fatum.* Pulchre distinguit, & has ex illa deducit. Quid ergo? inquiunt. Necessario hæc sic fiunt: & nec Deus mutat? nec Deus. Asper initio sermo, sed examinatus, Stoicorum etiam vero sensu, mitescit. Voces quidem aspernamur; quæ dicunt: (Herod. 1.) τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ: *Destinatam sortem nec* DEO FAS *effugere.* Item:

(Philemon.) Δοῦλοι βασιλέων εἰσὶν, οἱ βασιλεῖς θεῶν,
Ὁ θεὸς ἀνάγκης:

Sunt regibus servi, rex servus est Deo,
Deus Necessitati.

(De Provid. c. v.) Etiam noster doctor: *Eadem Necessitas & Deos alligat: irrevocabilis divina pariter atque humana cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem Fata, sed sequitur.* SEMPER PARET, *semel iussit.* Hæc talia, parum decore ex dignitate Dei dicta: etsi, ut tetigi, interpretatione ad verum liquidumque deducas. Hoc enim volunt, semel statuta Deum non mutare.

(Lucan. II.) *Finxit in æternum caussas: qua cuncta coercet,*
Se quoque Lege tenens.

Non

Non quia imbecillitas aliqua in Deo ſit, aut Fatum dominetur: ſed quia placuit ei ſtare Decreto. Nimirum (ut noſter Seneca) *imminutio maieſtatis ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt.* Dic mihi, nonne *vir bonus* (quatenus bonus) *non poteſt non facere, quod facit? non enim erit bonus, niſi fecerit.* Simile (ſiquid tamen ſimile) in Deo: qui ut Deus, nihil mavult, aut mutat. *Magnum hoc argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe.* Quod ſi aliunde eveniret, aut cogeretur; ſane impotentia eſſet. atiam *non externa* DEOS *cogunt, ſed ſua illis* IN LEGEM *æterna* VOLUNTAS *eſt.* Itaque non poſſunt videri non poſſe, quia nec volunt. An tamen non iſta ſervitus eſt? minime. Seneca egregie: *Nec Deus ob hoc minus liber aut potens eſt: ipſe enim eſt Neceſſitas ſua.* Vides pium ſenſum: nec fortaſſe aliter (apud germanos Stoicos) in tota iſta re Fati fuit. Quod Auguſtino etiam arbitro dicam. qui reiecto *Fato Aſtrologorum,* infert: *At qui omnium connexionem ſeriemque cauſſarum, qua fit omne quod fit, Fati nomine appellant* (ii ſunt noſtri:) *non multum cum eis de verbi controverſia certandum atque laborandum eſt: quandoquidem ipſum cauſſarum ordinem, & quandam connexionem,*

1 Quæſt. Natur.

Sen. VI. De Benef c. XXI.

Ibid.

Ibid. cap. XXI

1 Quæſt. Natur.

V. De Civ. c. VIII.

Eod. lib. c. IX *nem*, SUMMI DEI *tribuunt* VOLUNTATI. Addit alia, & alibi ex ipso Seneca approbat hanc eorum mentem esse.

DISSERT. XIII.

Obiectiones contra Providentiam & Bonitatem Dei: quæsitumque primo; Unde Naturalia mala?

AUD. Attenta equidem aure iamdiu bibo: sed quid si animo nonnihil renitenti alibi, aut assensum certe retinenti? Nam sunt in istis spinæ vel aculei, qui pungunt: & das mihi operam in evellendis? LIPS. Curiosum ingenium hic asperner, ut rem dicam: & cum Damasceno

Lib. II. Fid. Orth. c. XXIX. moneam, πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάστως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κἂν φαίνεται πολλοῖς ἄδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τοῦ θεοῦ τὴν πρόνοιαν: *Omnia admirari, omnia laudare, omnia* SINE INQUISITIONE *suscipere Providentiæ opera; etiamsi multis iniusta videantur. quia scilicet ignota est, imo* COMPREHENDI *nobis* IMPOTENS *divina Providentia.* Audin' hoc, & tutius sanctiusque sic esse? Alioqui pelagus est, ut dixi: & cymbulam ingenii si immittis, fluctuabit, aut merget. AUD. Curiosam inquisitionem tecum abdico: sed quæ prima fronte omnibus occurrunt & obturbant, quæ culpa sit me

atti-

attigiſſe, te reieciſſe? Neque enim alio fine quæro: & favebo equidem Dei cauſſam agenti. Dic igitur, ſodes. ſi à Providentia & à Deo omnia bona: unde Monſtra, unde Venena, & Noxæ, in iſto orbe ſunt? Unde in nobis ipſis interna hæc vere mala, & Vitia ac peſtes animorum? quis genuit, quis ſuſtinuit & ſervavit? Denique in ipſa gubernatione, quanta iniquitas apparet? cum boni tolluntur, aut premuntur; mali vivunt, vigent: & præmia ac pœnæ iniuſta plurimum lance penſantur. Hæc quantumvis ſedatum ingenium excitent, compoſitum turbent: utique ſic in oculos ſenſuſque incurrentia, & cottidianis exemplis prompta. Remove obſecro, quamvis levi manu: & quod iterum teſtor, pronum ad fidem me habe & ſequentem. LIPS. Vetera moves, remota pleraque aliis, & *alibi ipſi mihi; certe in parte. Nunc tamen ordine, quia valde vis, faciam: ſed compendio, qua poteſt, & ut dicta non iterem; quod odi. Tria viſus obiicere bonitati & Providentiæ, *Naturalia* mala, *Interna*, & *Externa*. *Naturalia*, quæ primo & per ſe à Natura videntur: eaque duplicia, *Rara* & *Vulgata*. *Rara*, quæ non via ſolita, nec ſemper, ſed ob cauſſam eveniunt: ideoque *Monſtra* aut *Prodigia* vocamus. Ea fere ſunt, in

* *De Conſtant.*

Ex-

Excessu, Defectu, Mixtione, Modo. Excessu, ut homo biceps, quadrimanus, tripes. *Defectu*, ut Unipes aut Unimanus. *Mixtione*, ut Homo porcino capite, Vitulus humano. *Modo*, sive in magnitudine & mensura, magna nimis, sive parva; ut Gygas, ut Nanus. sive etiam in *Situ* membrorum partiumque, ut Caput in femore, Oculi in pectore: & uno verbo, quidquid extra communem ordinem legemque profertur. At *Vulgata* sunt, quæ semper & sua indole talia: & facta nataque videntur in malum aut noxam. ut sunt Serpentes, Feræ quædam, Venena, & quæ eius sortis occurrunt. Hæc obiicis, & iam olim alii: breviter & leviter refutamus. Primum de *Raris*: fatemur ea contra, aut præter, Particularem cuiusque generis naturam esse, sed non contra Communem. Aristoteles: Ἔστι γὰρ τὸ τέρας τῶν παρὰ φύσιν τι. παρὰ φύσιν δ' οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἐπὶ πολύ. παρὰ γὰρ τὴν ἀεὶ, καὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲν γίνεται παρὰ φύσιν. *Monstrum est aliquid præter Naturam, sed non omnem, illam tantum quæ solens & usitata est. Nam præter illam Sempiternam, & quæ ex Necessitate est, nihil omnino fit.* Hoc dicit. respectu cuiusque speciei, Homo aut Vitulus talis, Monstrum & Malum videtur: Communem illam si adspicis, & Deum; non est, imo velut lusus aliquis eius aut oble-

IV. De Genera. Animal.

oblectamentum. Itaque ille idem scriptor has appellat Naturæ quasdam παρεκβάσεις, *exerrationes* aut *excessus:* non aliter quam in longo magnoque cursu, extra lineam leviter, nec indecore, licet transilire. Et caussas tamen hæc suas habent, faciles indagari :· à Materie nimia, aut pauca; sic aut sic disposita; à Gignentium adfectione aut habitu, in opere aut post opus. Plura sunt, non hic inquirenda: sed Universum si spectes, mala aut fœda hæc negamus, imo in ornatum esse, & plenis perfectisque illis magis adgnoscendis. De *Vulgatis* autem, scio apud Ciceronem esse qui inclamet: *Cur, omnia nostri caussa Deus cum fecerit, tantam vim natricū viperarumque fecit? cur mortifera multa, multa perniciosa, terra mariq; dispersit?* IV. Aca. E Sacris nostris prōpta erat responsio: te faciente, ô homo, fecit. In prima origine hæc omnia sine noxa erant, nobis obnoxia: in Deum surrexisti, communem conditorem: ergo illa etiam in te, ut vindicatura, & à prima sua natura demutarunt. Sed pro communi etiam Philosophia, hoc licet dicere: ista tam diversa, tam varia, facere & requiri ad ornatum perfectionemque magni Mundi. Mundi? etiam ad Dei potentiam sapientiamque notificandam. Potes tu illas Araneorum subtiles & intextas telas intueri,

ri, ſine admiratione conditoris? potes viperæ colores, volumina, indolem? potes vel moleſtum illum & ſuſurronem culicem, ſine ipſo hoc cogitationis fructu? At enim, aiebat, *noſtri cauſſa Deus hæc fecit:* contra nunc eſt, & nocent. Noſtri ſecundario quidem; ſed primum, ſua. Gloriæ eius hæc ſerviunt, mundo toti ſerviunt: nec ſolius hominis adſpectum haberi, verecunde quidem petas. Tamen an non & iſta humanis uſibus ſe præbent? Omitto, quod imperium in hæc tam aſpera & calide nocentia exercemus, & cuncta à natura nos fugiunt: ſed vim etiam & uſum occultum habere, prior & hæc ætas docuit, ac poſtea docebit. Ne ſtulte & propere damna: ſed, ut Naturæ quidam peritus venator, indaga magis & inquire. Auguſtinus eo vocat: *Divina,* inquit, *nos admonet Providentia, non* RES INSIPIENTER VITUPERARE, *ſed* UTILITATEM *rerum diligenter* INQUIRERE: *& ubi noſtrum ingenium vel infirmitas deficit, ibi credere occulta: ſicut alia, quæ vix potuimus invenire. Atque hæc ipſa aut* HUMILITATIS EXERCITATIO *eſt, aut* ELATIONIS ATTRITIO. Pulcherrima clauſula. quid vis, ô homo? ſtuporem tuum divinæ Sapientiæ opponere? quidquid non capis, carpere? Demitte & inclina te potius: & ſcito arcana hæc Na-

XI. De Civit. c. XXII.

turæ

turæ adyta, magno illi Pontifici adeunda tantum: fortasse minoribus etiam sacerdotibus, id est, Geniis, haud semper aperta. Quid nobis profanis? caligamus, & in primam illam Caussam frustra oculos immittamus.

DISSERT. XIV.

Secundo quæsitum, Vnde interna mala, id est, Peccata? Stoicos etiam à Fato & Deo removere: & quomodo.

SED *Naturalia* hæc in parvo sunt, nec nisi obstreperi opponant: *Interna*, id est, vere Mala, magis angunt. Peccata & scelera sunt, fuerunt, & erunt: unde ea, si non ab omnium factore? Quin & Plutarchus Chrysippo obiicit, dixisse: *nullam esse intemperantiam, nullam fraudem, cuius non sit Iupiter Architectus.* Sed hæc vane obiici, & à parte non à iudice dici, ex ipso Chrysippo liquet. Palam ille detestatur: *& ad eos se applicat potius* (ait Cicero) *qui necessitate motus animos liberatos volunt.* Apud Ciceronem, sed & Agellium, excerpta etiam sunt eorum, quæ Chrysippus pro hac sententia scripsit: in adfirmatione certa, in explicatione involuta. Cicero ait, Caussas eum distinguere *Perfectas & Principales*, aliasque *Adiuvantes & Proximas*. Secundum illas igitur, principium

De Fato.

cipium quidem motus & actionis dari; sed talis talisq; motus, à caussis Proximis, id est, à Voluntate & nobis. *Vt*, inquit, *qui cylindrum protrusit, dedit ei principium motus, volubilitatem autem non dedit: sic visum obiectum imprimet in animo suam speciem, assensio autem erit in nostra potestate: eaque, quemadmodum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est, suapte vi & natura movebitur.* Sed quod in *Viso* Cicero dicit, & hæret, parum pro interiore ipsa re videtur: & credo plura addidisse, quæ ævo exciderunt. Agellius magis accedit aut init, nisi fallor: & Chrysippea hæc sic compendio refert, hausta è libris eius De *Providentia*, qui utinam exstarent! etsi nec Laertius eorum meminit, notabili in hac parte defectu. Sic, inquam, refert: *Quanquam ita sit, inquit Chrysippus, ut ratione quadam principali necessario coacta atque connexa Fato sint omnia; ingenia tamen ipsa mentium nostrarum perinde sunt Fato obnoxia, ut* PROPRIETAS *eorum est ipsa &* QUALITAS. *Nam si sint* PER NATURAM *primitus salubriter utiliterque facta, omnem illam vim quæ* EXTRINSECUS *ingruit, inoffensius tractabiliusque transmittunt. Sin vero sunt aspera, & inscita, & rudia, nullisque artium bonarum adminiculis fulta; etiamsi parvo, sive nullo, Fatalis*

Cicero Ibid.

Lib. IV. c. II.

talis incommodi conflictu urgeantur, SUA *tamen* SCÆVITATE *&* VOLUNTARIO IMPETU *in assidua* DELICTA *&* ERRORES *ruunt. Idque ipsum, ut ea ratione fiat*, NATURALIS *illa, & necessaria, rerum consequentia efficit, quæ Fatum vocatur. Est enim genere ipso quasi fatale & consequens, ut mala ingenia peccatis & erroribus non vacent.* Additque ipsum illud exemplum, sive imaginem, de cylindro. Hæc si bene examinas, signate ab illo & ἐνεργῶς scripta: hoc colligas, Chrysippum Fatum in caussis primis constituere, ut qui talis & talis à natura & ingenio suo est, talia faciat excipiatque: qui alius, alia. Sed ipsum illud sic facere, à voluntate sit, quam tamen bonitas aut scævitas naturæ huc illuc inclinat. Ut lignum illud rotundum, sive turben, in pronum labatur suopte ingenio; quadrum non item, & resistat. Et addebat amplius, non debere *ferri audirique homines aut nequam, aut ignavos, & nocentes, & audaces; qui cum in culpa & maleficio revicti sunt, perfugiunt ad Fati necessitatem, tanquam in aliquod asylum: & quæ pessime fecerunt, ea non* SUÆ TEMERITATI, *sed Fato adtribuenda esse dicunt.* Hæc ex illo: ipsum, uti dixi & itero, utinam legisse fas nobis sit? Sed hæc non alio (mihi quidem) videntur ire: quam per NATURAM sive

sive Deum (quæ prima caussa est) homines alios aliter factos, ideoque ad bona aut mala inclinare; sed tamen caussas illas primas & insitas temperari aut flecti leviter à VOLUNTATE posse, quæ inter proximas iuvantesque censetur. Cum ergo inclinamus; aut præmium nobis iure esse, si ad Bona; aut pœnam, si ad Mala. Manilius his interpres, aut adsertor: Omnia, inquit, Fato eveniunt:

Lib. IV. *Nec tamen hæc ratio facinus defendere pergit,*
Virtutumve suis fraudare in præmia donis.
Nam neque mortiferas quisquam minus oderit herbas,
Quod non arbitrio veniunt, sed semine certo:
Gratia nec levior tribuetur dulcibus escis,
Quod NATURA *dedit fruges, non ulla* VOLUNTAS.
Sic hominum menti tanto sit gloria maior,
Quod cœlo gaudente venit: rursusque nocentes
Oderimus magis IN POENAM CULPAMQUE CREATOS.

Satis aperire mihi Stoicorum mentem germanus Stoicus videtur: etsi nimis fortasse ad fatalia sua astra nos ligat. Sed heus

heus Chrysippe, si à Natura hæc constitutio aut devergium: Deum à malo qui excusas? quomodo non ille *Naturæ* auctor, atque ipsa Natura, malum malosque genuit, si tales fecit? Hoc caput est, & arx, ut sic dicam, caussæ, nunc adeunda & occupanda. Aio, Stoicos Mali principium non in Deo, sed in Materia (quæ tamen Deo, ut ipsi aliique voluerunt, ævo æqualis, & æterna) in Materia, inquam, constituisse. Itaque cum Deus homines aliaque faceret, omnia bona & in bonum finxisse: sed repugnantem aliquam vim & malitiosam in illa fuisse, atque esse, quæ alio traheret: atque hinc *Interna*, atque etiam *Externa*, mala exstitisse. Valde notabile, & vetus dogma: inter religionis etiam nostræ proceres decertatum. De Stoicis, Seneca aperte dixerit: *Vtrum Deus quod vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant: & à magno artifice* FORMENTUR PRAVA *multa, non quia cessat ars, sed quia* ID IN QUO EXERCETUR (Materia) *inobsequens arti est*. 1 Quæst. Natur. in Præf. Nota, Materiam *inobsequentem*, & ab ea *Prava* esse. Plato sæpe hæc tangit, & huc transit: ut cum dicit Materiam, aut in ea ψυχὴν, ἄτακτον, καὶ κακοποιόν: *Animam, incompositam & mali auctorem, sive maleficam*. Iterumque: ἐναντίαν καὶ ἀντίπαλον τῇ ἀγαθοέργῳ φύσει: *adver-*

ſariam & rebellem Beneficæ Naturæ, id eſt, Deo. Animam ſive Vim in Materia dicit: neque enim ipſam per ſe vult malam, ſed latens in ea aliquid, quod in generatione ſe exſerit & promit. Imo duas
De Iſide & Oſir. *Mundi animas ab eo ſtatui, natu iam grandiore, in Libris de Legibus; & cum diu fluctuaſſet, Beneficam ac Maleficam:* Plutarchus eſt auctor. Non abit ab hoc ſenſu
Cap. XIV. etiam Triſmegiſtus: Αὐτῷ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακὸν, οὐδ' αἰσχρὸν, νομιζόμενον. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ἰὸς τῷ χαλκῷ, καὶ ὁ ῥύπος τῷ σώματι. *Ipſi factori Deo nullum malum aut turpe adſignandum. nam hæ ſunt affectiones generationis aſſeclæ, ſicut ærugo æris, ſordes corporis.* Paria Tyrius etiam Maximus, inter Platonicos, Sermone huic argumento. Verba hæc pau-
Serm. XXV. ca eius habe: Καθάπερ οὖν ἐν ταῖς τῶν τεχνῶν χειρουργίαις, τὰ μὲν ἡ τέχνη προηγουμένως δρᾷ, στοχαζομένη τοῦ τέλους, τὰ δὲ ἕπεται τῇ χειρουργίᾳ, οὐ τέχνης ἔργα, ἀλλ' ὕλης πάθη, σπινθῆρές τε ἐξ ἄκμονος, καὶ ἐκ βαύνου αἰθαλώσεις, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλης πάθος, ἀναγκαῖον μὲν τῇ ἐργασίᾳ, οὐ προηγούμενον δὲ τῷ τεχνίτῃ· οὕτως ἀμέλει καὶ ὅσα περὶ γῆν πάθη γίνεται, ἃς καλοῦμεν κακῶν ἀνθρωπίνων ἐμβολὰς, ἐνταῦθα ἡγητέον, καὶ ἀναίτιον καὶ τὴν τέχνην, εἶναι δὲ ταῦτα τῆς τοῦ ὅλου δημιουργίας ὥσπερ τινὰς ἑπομένας καὶ ἀναγκαίας φύσεις: *Sicut in opificio manualium artium aliud ipſa ars ex profeſſo facit, intendens operis ſui finem; alia conſequuntur opificio,*

non

non artis opera, sed materiæ affectus; (ut scintillæ ex incude resilientes, ut fuligo è fornace, & aliud ex alia materia) quæ necessario adhærent operæ, nec tamen artificis proposito: tale nimirum in his quæ circa terram eveniunt, quæque incursus humanorum malorum vocamus. In quibus innoxiam & inculpatam artem censendum, sed esse hæc Fabricæ totius Universi velut necessarias quasdam & consequentes naturas. Quæ ad *Externa* etiam aut *Naturalia* mala ex mente eius ducas: sicut & Senecæ ista: *Quare tamen Deus tam iniquus in distributione Fati fuit, ut bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adscriberet.* NON POTEST ARTIFEX MUTARE MATERIAM. *hæc passa est.* De Provid. c. v. Itaque, ut addit, languida & ignava ingenia *inertibus nectuntur elementis; ut efficiatur vir cum cura dicendus,* FORTIORE FATO *opus est.* Neque abnuit, in principiis Fati aliquid esse, id est, in natura ipsa singularum rerum, quod huc aut illuc ducat: sed si in malum, à Materie sic affecta. Vetus, ut dixi, hoc dogma: & an non Pythagoræ etiam? cuius illud traditur: τῶν ἀρχῶν τὴν μὲν μονάδα, θεὸν, καὶ τὸ ἀγαθόν· τὴν δὲ ἀόριστον δυάδα, καὶ δαίμονα, καὶ τὸ κακόν· περὶ ἣν ἐστι τὸ ὑλικὸν πλῆθος· *Principiorum alterum esse Unionem, id est, Deum & Bonum; alterum infinitum Binionem, id est, Dæmonem,* Euseb. De Præpar. Lib. XIV.

nem, & Malum; circa quem Materialis multitudo est. Sed & prisci aliquot in Ecclesia nostra, sive extra eam, tenuerunt. Ut Hermogenes, Tertulliano oppugnatus: qui (ut huius verba sunt) *Materiam æternam cum Creatore proponebat, ut Malum à Materia, non à Creatore deduceret.* Oppugnavit & Maximus libello, ut apparet, docto & arguto: cuius magna lacinia Eusebianæ vesti est inserta: & digna videri. Tangit hanc sententiam & Arnobius, eruditus ille Afer; sed parum fortiter reiicit, imo propior videtur adhærenti. Scribit alibi: *Quid si prima Materies, quæ in quattuor rerum elementa digesta est,* MISERIARUM OMNIUM CAUSSAS *suis continet irritationibus involutas?* Ita enim prisca lectio, antehabenda editæ, *in rotationibus*: quia significat, aliquid in ea esse occcultum, quod mala provocet & irritet. Siquid tamen mutandum, *in rationibus* magis vellem. Hoc ibi, velut adsentiens: sed alibi spernit, & impugnat. *Mala ergo, dicitis, unde hæc omnia? Ex elementis, inquiunt, & ex eorum inæqualitate, sapientes. Quod qui fieri possit, ut quæ sensum & iudicium non habent, malitiosa esse perhibeantur & noxia; aut non potius ille sit malitiosus & noxius, qui res pessimas, & nocentissimas futuras, in alicuius operis assumpsit*

Cap. x. & alibi.

De Præparat. Euang. lib. VII. c. ult.

Lib. I.

Lib. II.

sumpsit affectum; eorum est, qui adserunt, pervidere. Bene dico, impugnat. quomodo enim bruta & insensa Materia, sit prava? viditque Plato, & fugit: qui *Vim* in ea, & *Animam* maleficam ponit. Tamen iterum Arnobius iudicium à se abdicat, & alibi fatetur libere, Non liquere. *Quid ergo nos?* inquit: *mala unde? Responsionis necessitas nulla est. sive enim possumus dicere, sive minus valemus nec possumus: utrumque apud nos parum est: nec in magnis ponderibus duximus vel ignorare istud, vel scire. unum solum posuisse contenti: Nihil à Deo principe, quod sit nocens atque exitiabile, proficisci.* Vides fluctuationem eius in Mali caussa: assertionem tamen Boni semper & solum Dei. Eodem libro.

DISSERT. XV.

Alia responsio nostra, & firmior, super istis. Distincta Mala Supplicii, & Delicti: & quibusque suus auctor assignatus.

QUANTO autem clarius hæc gentilis eius, & ævo paullo anterior, Tertullianus, ô magnum Ecclesiæ lumen, nisi caduca stella fuisset! Is distincte admodum obiectiunculis & Gentilium, & Hereticorum, respondet: quorum adsidua ista, Unde mala interna, aut Externa? Et Marcion ille famosus, ut elideret, duos

Deos inducebat, Bonum & Malum: & utrumque, talium auctorem. Quod sumptum à Magis Chaldæorum aliquis dicat: quorum fuit, * *Duo principia rerum esse, Bonum Dæmonem, & Malum: quorum ille Iupiter sive Oromasdes, illorum lingua; iste Pluto, sive Arimanius diceretur.* Ab illis, inquam, propius & vicinius hoc sumpserit, quam à Stoicis; qui Materiam caussam Mali, sed non Deum, faciebant. Sed ad rem. in illum ita scribit: *Mala dicuntur, & Delicta, & Supplicia. Sed adhibita distinctione utriusque formæ, separatis malis Delicti, & malis Supplicii, malis Culpæ & malis Pœnæ; suum cuique parti definimus auctorem. Malorum quidem Peccati & Culpæ, Diabolum; malorum vero Supplicii & Pœnæ, Deum creatorem. Vt illa pars, Malitiæ deputetur; ista, Iustitiæ, mala condentis iudicia, adversus mala Delicti.* Optime. Mala culpæ, vere mala, non sunt à Deo; mala pœnæ, dictione & opinione mala, sunt (audacter dicimus) ab illo. Damascenum audi, Græcum Afro congruentem: *Dupliciter Malum dicitur. Natura, quod virtuti adversatur, & Divinæ voluntati. Opinione, quod sensu nostro tale est: ut sunt calamitates, & adflictiones. Nam hæc in* SPECIE MALA, RE BONA *sunt, sapientibus conversionis & salutis caussa.* Addit deinde scitum

* Vide Plutar. de Isid. & Osir. Laert. in Præfat. aliique.

Lib. II. c. XIV.

Lib. IV. c. XX.

ſcitum corollarium: Ἰστέον δέ, ὅτι καὶ τούτων ἡμεῖς αἴτιοι· τῶν γὰρ ἑκουσίων κακῶν ἀκούσιά εἰσιν ἔκγονα. *Sciendum; quod & horum nos cauſſæ ſimus. Nam malorum quæ à voluntate ſunt, hæc quæ contra eam, ſunt proles.* Quid poteſt verius aptiuſque? Externa mala tu accuſas? te potius, & interna tua, quibus hæc provocaſti, & (illius metaphora) procreaſti. Ante ſanctum virum, quam ſapienter hoc magnus Homerus? Apud quem Iupiter:

Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται! Odyſſ. α.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι, κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Vah, quam nunc homines iniuſte numina culpant!
Ex nobis namque eſſe mala aiunt. at ſibi ipſi
Nequitia propria, præter Fatum, mala gignunt.

Potuiſſe aliquem profundum hoc Providentiæ penetrare, ſi non à cæleſti aura provectum? profecto fuit. Stulti, inquit, mortales Deum inſcribunt cladibus auctorem: ſeſe debent. Non enim ille, niſi ob proprias eorum culpas, hæc immittit; nec Fato ſimpliciter, niſi adtextu cauſſæ talis, deſtinavit. Punit, ſed quia peccarunt. Nexa ſunt: & ideo Zeno noſter olim, ſervo in furto deprehenſo, cum caſtigaret, atque ille reclamaret, *Fatale*

mihi erat futari: Et cadi, inquit. Igitur non hæc Mala, sed Opinione tantum, sive ut Seneca, *Speciè.* Ita enim alibi: *Dii nec dant malum, nec habent: ceterum castigant quosdam, & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando* SPECIE MALI *puniunt.* Iam hæc capis, & adsentiris? AUD. Capio, adsentior: nec vel ius est in hos testes refragari. Tamen explicatius, quæso, Malorum culpæ da auctorem. *Diabolum*, aiebas ex Tertulliano. Sed quid? an non & hunc Deus fecit? ergo malum, & mala. LIPS. Respondeo. Diabolum auctorem sui sibi mali fuisse, nostri suasorem. Quomodo? nam Deus hunc quoque bonum fecit primitus, sed liberi sui arbitrii & spontis: elegit autem malus esse. Itaque si quæris, Vnde malum? cum Damasceno dicam, τῆς αὐτεξουσίου γνώμης τοῦ διαβόλου εὕρημα: *Spontaneæ* VOLUNTATIS *Diaboli inventum.* Ipse sibi, & ex se, fecit: si eo verbo in re nihili est utendum. Malum enim non est aliquid, *quod est*; haud magis quam Tenebræ aut Cæcitas: sed dumtaxat privatio & deliquium boni. Et inde aptissima voce Latini *Delictum* dicunt. Ergo non proprie dixerim *Factum*, aut *Productum*: magis admissum & inductum: sicut luci tenebræ, Soli nox succedit. Creationem igitur non quære: caussam potes. atque ea

Epist. XCV.

Lib. IV. c. XXI.

est

estVolũtas. Augustinus subtiliter, ut solet: *Mala voluntas est efficiens operis mali; mala autem Voluntatis efficiens, est* NIHIL. Iterumq;: *Nemo quærat Efficientem caussam malæ Voluntatis. non enim est Efficiens, sed Deficiens: quia nec illa* EFFECTIO est, sed DEFECTIO. Tenebras nemo videt, silentiũ nemo audit: intelliguntur absentia contrariorum, quæ sunt. ita hic, quod Malum est, non vides, neque proprie subsistit: neque omnino, ut verbo dicam, est. Ecce in Exemplo. Fornicatio actus est, & malus. subsistit & est aliquid, sed ea parte non malus, qua est amor, coniunctio, actio: ea tantum, qua præter aut contra Deum eiusque legem exercetur. Itaque initium habet, Boni absentiam; auctorem, Voluntatem; incitatorem, Diabolum. Heu subtilia, & nostræ Theologiæ! inquies. Sunt, & non sunt. nam & Plato, & Platonici sic adstruxerunt. Ille alibi, in oratione Lachesis: Ἀρετὴ δ' ἀδέσποτον. ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει. αἰτία ἑλομένου. θεὸς ἀναίτιος: *Virtus dominum non habet, libera est. quam ut quisque colit aut negligit, plus minusve ex ea habebit.* CAUSSA ELIGENTIS: DEUS *autem* EXTRA CULPAM. In arbitrio & voluntate utrumque est nostra, Virtus Vitiumque: καὶ τὴν μοχθηρίαν (ait Tyrius Maximus) ἣ τῆς ψυχῆς ἐξουσία κινοῦσά τε καὶ πλεο-

XII. De Civit. c. VI.

Cap. VII.

Lib. X. De Rep.

φορεῖ: *& Malitiam libertas animæ & parturit, & parit.* Satis iam dedi Deum non auctorem: & cum Platone hoc claudimus: Ὁ θεός τε, καὶ πάντα τοῦ θεοῦ, πάντῃ ἄριστα ἔχει: *Deus, & omnia quæ à Deo, semper & ubique* OPTIME *habent.*

In Timæo.

DISSERT. XVI.

Tertio quæsitum de Malis Externis: & responsum. Videri etiam minima illorum à Deo esse.

AUD. Et satis accepi equidem: sed de *Externis* malis levi sermone, & ut transiens, libasti. Non tanti sunt? Atqui, Deus bone, quam culpant? Poetæ, oratores, ipsi philosophi inclamant, & ab hoc adspectu non Providentiam tantum, sed Deum pæne tollunt. Iuvenis aliquis obiit? vir bonus, & vita dignus, obiit? audi voces.

Ovid.

---- ignoscite fasso,
Sollicitor nullos esse putare Deos.

Symmachi lib. VIII.

Alterius: *Convalesce. ne optimi Senatoris longa vexatio faciat fidem, Nihil curare cælestes.* Quid muliercula, quæ è sepulchro clamat? PROCOPE, MANUS LEVO CONTRA DEUM, QUI ME INNOCENTEM CITO SUSTULIT. Quid ergo? melius erat *nocentem.* Iterum alius: *Hæc maxima versatur Deorum iniquitas, quod optimum*

Quadrigar.

mum quemque non sinunt diurnare. Iam ubi boni iacent, mali florent & vigent; quot querelæ?

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato parvo,
Pompeius nullo: credimus esse Deos?

Iason ad Medeam, in scelere felicem:

Testare nullos esse, qua veheris, Deos. Sen. in Med.

Alius Tragicus:

Τολμῶ κατειπεῖν, μή ποτ' οὐκ εἰσὶ θεοί·
Κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήσσουσί με·

Audeo profari: Suntne vel regnant Dei?
Namque improborum me attonat felicitas.

Iterum poeta:

Quinetiam infelix Virtus, & noxia felix; Manil. IV.
Et male consultis pretium est; Prudentia fallit:
Nec Fortuna probat caussas, sequiturque merentes:
Sed vaga per cunctos, nullo discrimine, fertur.

Feratur: quid deinde infertur?

----- iamiam neque Dii regunt,
Neque profecto Deum summus rex omnibus curat.

Non sit finis eiusmodi sermonum: quos impios scio, & exspuo: sed cogitationum umbras istas quis potest statim & forti-

ter pellere, nisi ratione munitus? quam à te exspecto. LIPS. Ego vero transivi, ut ais, & attigi: quid enim opus dicta mihi aut aliis iterare? Olim in *Constantia* satis ostendi caussas suas & iustitiam hæc omnia habere, quæ in prima fronte alienissima ab ea videntur. Quid ipse noster Seneca, nonne proprio libello *Providentiam* satis asseruit contra eiusmodi vellicationes aut morsus? Et pleræque istæ Affectuum voces sunt, non Iudiciorum. Matrem tu illam audies, ut ratione loquentem, quæ amisso filio,

Atque Deos, atque astra vocat crudelia?

audies, sed ut matrem. Tale in aliis, qui de immatura aliqua morte queruntur: in qua sensus & rationis compotes gratulari & gaudere debebant. Nugatoria hæc sunt. At floret & dives est aliquis malus. Magnum! habeat sibi, in curam, angorem, ruinam. Pauper, bonus. Quid mali? nisi iis qui *hæc sola mala autumant, quæ non faciunt malos: & magis erubescunt* (ab Augustino mutuor) *si Villam malam habeant, quam si Vitam*. Alibi distinctius de caussis diximus: sed semel nunc & universe, in istis omnibus opinione Malis, aut Punit Deus, aut Excercet. Punit malos, aut iunctos malis: exercet suos & firmat. Iunctos dixi. nam sæpe contagione quadam, ut mali bonorum, sic

III. De Civit. c. I.

boni

boni malorum conſortes fiunt, utrique ab utroque. Nec Homerus hoc neſcivit: qui de Græcis adflictis cauſſam reddit,

> ---- ἐπεὶ ὔ τι νοήμονες, ὔ τι δίκαιοι Odyſſ. γ.
> πάντες ἔσαν:
> ---- quia nec ſapientes, ſed neq; iuſti
> Omnes, vivebant.

Audis, *omnes?* ob mixtos malos, male fit igitur & probis: ſed ob probum aliquem finem. Auguſtinus: *Iuſtis quidquid malorum irrogatur, non eſt* POENA *criminis,* IV. De Civit. c. 11. *ſed virtutis* EXAMEN. Stringo, etſi in lato ad curſum campo: alia nos vocant. AUD. Ego tamen leviter teneo, aut tuus Seneca: hunc audi, & te indulge. Ille vero in his *Externis* non agnoſcere aut approbare Providentiam videtur: certe non ſemper. Verba eius perpendenda: *Deos eſſe, qui* UNIVERSA *vi ſua temperant, qui humani* GENERIS *tutelam gerunt,* Epiſt. xcv. INTERDUM *curioſi* SINGULORUM. Scis eum verba bene librata dare: quid hoc eſt, Deos *Vniverſa* curare; *Generis* totius humani tutelam gerere, etiam *Singulorum*, ſed *Interdum?* Quid, inquam, niſi interdum neglegi & ſeponi? Conſequitur, quoquo te vertas: nec aliud in mente ſenſit. Eſt nempe hoc, quod Balbus ille Stoicus apud Tullium adfirmat, *Deum ſingulos homines curare*: ſedcum exceptione,

II. De Natur. Deor. ne, quam addit: *Nec vero hoc ita refellendum est, ut si segetibus, aut vinetis, cuiuspiam tempestas nocuerit, aut siquid è* VITÆ COMMODIS *casus abstulerit; eum, cui quid horum acciderit, aut invisum Deo, aut neglectum à Deo iudicemus.* MAGNA DII CURANT, PARVA NEGLIGUNT. *magnis autem viris prospere eveniant semper omnes res: siquidem satis à nostris* (Stoicis) *& à principe Philosophorum Socrate dictum est, de ubertatibus Virtutis & copiis.* Hæc illuc eunt, ut Deus insuper habeat, & quasi conniveat, dentur Externa, non dentur singulis, Bona sive Mala: & satis, si Virtus adsit; in qua una Felicitas & beatæ vitæ summa. Et Cotta in refellendo, prorsus hoc apprehendit *Singulos non curari* semper à Diis, ex Stoicorum sensu: in hac, dico, Externorum parte. Ubi ergo, Lipsi, Providentia tua omnium, & singulorum? LIPS. Immota, nec hic Austellus turbarit. Seneca, & alii, aliquid vacillant: sed non ut nesciri ista à Deo faciant, (non opinor) sed patiente eo, & velut connivente evenire. In Materia hæc insita erant, ut dictum est: ideoque quadamtenus à Providentiæ lege exempta: si ita accipis, ut nolis immitti ea, sed permitti. Non aliud hic video: imo illud video, Senecam toto libello *De Providentia* huic neglectui adversum, & ex desti-

Lib. III extremo.

deſtinato omnia, & conſulto, & bono etiam noſtro fieri. Sed iam ad planiora & minus aſpera.

DISSERT. XVII.

Triplex obiectio contra Fatum: ordine ſolvuntur ſingulæ.

AUD. Nec nunc dimittam. In Providentia acquieſco, fluctuo etiam in Fato. Immobile dixiſti: quomodo poteſt, triplici iſta iniectione? Primum, Magia & Genii inferi vel aerii mutant, aut incidunt: uſu notandum, & Lucano alibi clare ſcriptum. Deinde, Deus ipſe mutat, qui precibus exoratur, & flectitur, atque adeo pœnitet: ipſe in Sacris de ſe dicit. Tertio, ſi pertendis omnino immutabile; Peccata ab eo non excludes, quidquid ante dixeris, & neceſſario evenient ex Præſcientia illa divina. Has quoque nubelicas ſi pellis; ô te meum Solem; & fato mihi quoque datum ad animum ſerenandum! LIPS. De Fati ſerie diximus: tu quoque videris eam nectere, & catenam ſtruere interrogationum. Solvamus tamen levi opera; nec fortaſſe implicita nimis, quæ offers. De Magia, commemini ſane Lucanum ſcribere, ubi Theſſala illa maga ad Pompeium filium:

---- con-

Lib. VI.

---- conceditur arti,
UNAM *cum radiis presserunt sidera* MORTEM,
Inseruisse moras: & quamvis fecerit OMNIS
STELLA *senem, medios herbis* ABRUMPIMUS *annos.*

Hoc in singularibus fatis iactat, sed in Publicis, abdicat.

Nam simul à prima descendit origine Mudi
Caussarum series, atque omnia Fata laborent,
Si quidquam mutasse velis, unoque sub ictu
Stat genus humanum: tunc, Thessala turba, fatemur,
Plus Fortuna potest.

Hæc poeta ille ita divisim, qui amat quidem Stoicus sæpe esse; in hac tamen sententia hæreo, nec temere decido. Quid vult? singularia Fata ab æterno & à *prima origine Mundi.*, ut loquitur, non definita? apparet: aut saltem seorsim caussas suas habere, nec cum aliis implexas. Itaque solicitari & moveri, sine confusione aut turba Universi. Aliter in Publicis; quæ plures tangunt, & pluribus nexa sunt & iniuncta. Ista, dico, mens videtur: sed vana. Nam quantumvis subitum aliquid aut inopinatum à Magia intervenit

nit (neque enim negamus:) nostro tamen sensu id fit, Deo iam ante visum & scitum. Talis, dico, illa subita caussa, inter medias est, & adiutrices illius Fati. Quod autem de Publicis ait, non mutari: id sane verum, nec magis tamen minusve, quam Privata: sed hoc singulare habent, quod noluerit minutos istos Genios hic inseri, & totum illud notabile & nobile regimen sibi aut altioribus Geniis adservavit. Itaque mirum satis est, omnem Genialem collatam operam nihil in Regum consilia vel arcana, nihil in Iudicum decreta aut pœnas: addo, parum aut nihil in rem nummariam, aut thesauros, posse. Vim illorum & subtilitatem si vides; quid facilius, quam in cubicula Principum irrumpere, litteras tollere aut supponere? in arcam meam, aut Crassi potius alicuius penetrare, & vim pecuniæ auferre, clientulis suis largiri? Non possunt: refrænat benignus, & nostri curator Deus; ne si hæc talia faciant, magis ad se alliciant, & in barathrum secum trahant. Atque hoc de Magia igitur, ex vero si vides, non refellit Fatum: si ex Lucani sensu, dubito, & ne ille quoque voluerit (supra dictum) cum patruo suo neglegi interdum res aut Fata *Singulorum.* Altera iniectio, de Precibus, & Deum flecti ac mutari. Pro vulgo satis hic

hic loqueris, & altius ire te volebam, & præivi. Quid? Deum tu censes mutare sententiam? ira aut miseratione, humanum in morem, tangi? Immutabilis est; & Sacra quod sic loquuntur, pro captu nostro est, & figurato dumtaxat quodam sermone. Augustino hoc credes, sic scribenti: *Deus etsi dicitur statuta mutare* (*unde* TROPICA *locutione in Scripturis sanctis etiam pœnituisse legitur*) *iuxta id dicitur, quod homo speraverat, vel naturalium ordo caussarum gestabat*: NON IUXTA ID, QUOD SE OMNIPOTENS FACTURUM ESSE PRÆSCIVERAT. Item alibi: *Cum Deus* MUTARE *dicitur voluntatem, ut quibus lenis erat, verbi gratia, reddatur iratus:* ILLI POTIUS, QUAM IPSE, MUTANTUR: *& eum quodammodo mutatum, in his, quæ patiuntur, inveniunt. Sicut mutatur Sol oculis sauciatis, & asper quodammodo ex miti, & ex delectabili molestus efficitur: cum ipse apud se ipsum maneat idem qui fuit.* Tale in Hieronymo, cum ad hanc obiectionem respondet: *At prædixit aliquid Deus.* addit: *Non enim prædixit, ut veniat, sed ne veniat: & ideo comminatur, ut convertatur ad pœnitentiam cui minatur.* Et alibi planissime cum Augustino: *Ad preces Ezechiæ & Ninivæ Dei sententia commutata est: non* VANITATE *iudicii, sed eorum*

XIV. De Civ. c. XI.

XXII. De Civ. c. I.

In Ezec. c. XXXIII.

In Dan. c. IV.

CON-

CONVERSIONE *qui meruerant indulgentiã.* Iam tertium quod opponebas, eſt à Præſcientia Dei, quaſi eventus alligante, & ſibi adſtringente. Id firmum cum primo videatur, infirmiſſimum eſt inſpectum & exploratum. Qua Præſcientia? nego in Deo eſſe. Non enim præſcit proprie, ſed ſcit; nec prævidet, ſed videt. Noſtræ imbecillitatis verba ſunt, qui tempora partimur, nec aliter intelligimus: Deo omnia iuncta, nexa, unita, Præteritum, Præſens, Futurum. Omnia, inquam, in præſenti & in oculis habet, & Æternitas illi eſt momentum. Imagine aliqua hoc diſcrimen Maximus Tyrius oſtendere voluit. comparatque *Divinam mentem* Serm. 1. *Soli, qui uno intuitu, quod ubique eſt luſtrat: hominem Viatori, qui longa mora, & temporum intervallo hac & illa videt, & non videt.* Tenuis comparatio, ſed illuſtriorem unde ſit dare. Itaque fæx & ſordes noſtri intellectus ſunt, cum argutamur de hac Præſcientia: cogita autem vere Scientiam eſſe: & ſimul capies, quam nulla neceſſitas ab ipſa impreſſa. Ecce ego te in convivio video potantem, ſaltantem, amplexantem: certo quidem video, nec fallor: nunquid ergo cauſſam præbeo, aut cogo? Negabis, & hic nega. Illud magis urgeat aliquis: An non vult igitur illa fieri? Vult, non vult: & diſtin-
guo.

guo. Est Voluntas in Deo, quæ Græcis Theologis καθ' εὐδοκίαν dicitur: id est, *voluntas iuxta id quod libet, & placet:* atque ea est vere & proprie voluntas. Est altera κατὰ συγχώρησιν, *ex permissione & concessu:* qua habet se in modum sinentis magis, quam assentientis. Illa prior in Bonis est, aut Mediis: hæc altera in vere Malis, id est, Peccatis. quia videt fieri, & patitur: (quid enim illo invito fiat?) sed caussas medias liberas & sui iuris fecit, nec immutat. Iterum curiosulus: At potuit fecisse hominem in bono firmum, nec malo flexilem: cur non fecit? Stulte caussa à caussa ipsa petitur: aliquid tamen, ut homo, dicam. Liberum fecisse voluit, & decuit, illum sublimem inter omnia animalia, illum Deo propinquum. Perfectus homo non erat, si liber non erat. Denique sic placuit, cui nisi optimum placere non potest: quid inquiris? *Et quanquam præscierat* (Tertullianus) *hominem male institutione sua usurum: quid tam dignum Deo, quam gravitas, quam fides institutionum qualiumcumque?* Sed gradum iam refræno: Providentia & Fatum verbis satis asserta sunt, magis se ipsa cottidie factis. Teneamus utraque manu, amplectamur toto animo, omnibus & singulis hæc intervenire. Homerus clamat:

Adv. Marc. II c. VII.

μοῖ-

----- μοῖραν δ' οὔτινα φημὶ πεφυγμένον ἀνδρῶν,
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται:

-----Fatum aio nullum vitasse virorum
Pravum sive bonum, cum primum venit in orbem.

Quis fructus erit? Patientia, & Constantia. *Ad hanc legem animus noster aptandus est, hanc sequatur, huic pareat: & quacumque fiunt*, DEBUISSE *fieri putet, nec velit obiurgare* NATURAM. Epist. CVII.

DISSERT. XVIII.

Genios etiam esse Dei & Providentiæ ministros: eorum genera, & sedes: ac de Heroibus primo, Laribusque.

DEUM supremum, & divina vidimus: ad ministeria eius imus, sive Genios, quos non auxilium (quid opus erat?) sed ornamentũ, & testandę bonitati, sive magnitudini, assumpsit. Atque etiam ordinem assumpsit. Nam cum *Mundus Deorum hominumque sit civitas*, ut Stoicis placet: decorum & ordo voluit ubique eum coli; & ab iis, qui gradibus & dignitate distinguerentur. Plato & Platonici quam multa de istis? sed mihi lubet & convenit in Porticu hærere: quæ ita defini-

Apud August. VII. De Civit. c. VI. finivit, Varronis verbis. *Mundum dividi in duas partes, Cœlum & Terram. Et Cœlum bifariam, in Æthera & Aera: Terram vero, in Aquam & Humum. Quas omnes quattuor partes Animarum esse plenas: in Æthere & Aere, immortalium, in Aqua & Terra, mortalium. A summo autem circuitu Cœli, usque ad circulum Lunæ, Æthereas animas esse, Astra ac Stellas, eosque Cœlestes Deos non modo intelligi esse, sed etiam videri. Inter Lunæ vero gyrum, & nimbrorum ac ventorum cacumina, Aereas esse animas: sed eas animo, non oculis, videri: vocarique Heroas, Lares, & Genios.* De Aqua & Humo omittit, in quibus sunt mortale genus, Homines & Bruta. Hæc vero pulchra, & Varrone digna, examinemus: atque ad ea Stoicum præcipue sensum aptemus. Dividit *Cœlum* in *Æthera & Aera.* ita enim nostri, nec nisi purissimum illum & cœlestem ignem, non alium subtus Lunæ circum agnoscunt. *Aera* autem *Cœli* voce comprehendunt & Hebræi passim, quod è Sacris nostris est notum. Addit mox, *Eas omnes partes Animarum esse plenas.* Plenas? Æneæ Gazæi verbis hoc adstruendum est, pii & docti scriptoris.

In Theophrasto. Καὶ μὴν νοερῶν δυνάμεων μεστὸς ὅλος ὁ οὐρανός, μεστὸς δὲ ὁ αἰθὴρ ἀγγέλων τε καὶ δαιμόνων. πλήρης μὲν ὁ ἀήρ, πλήρης δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλαττα, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν πάντα.

πάντα. καὶ ὥς ἔφη τις παρ' ἡμῖν σοφῶν, κενὸν οὐδὲν οὐδ' ὅσον αἰθέρα καὶ τρίχα βαλεῖν. *Atqui potestatum intellegentium* (id est, Spirituum) *plenum totum cœlum, plenus æther angelorum & dæmonum, plenus aer, plena terra, & mare, & omnia quæ sub terra. Atque ut dixit aliquis* * *nostrorum Sapientum,* NIHIL VACUUM, UBI VEL CAPILLUM IN ÆTHERA AERAQUE IACIAS. Vera dicit. infinitæ, nostro sensu, myriades myriadum sunt, Bonorum Malorumque; Deo finitæ. Memini in veteri quopiam legere, *Non aera æstate tam* PLENUM MUSCIS, *quam Geniis esse.* Addit Æneas amplius: *Si Deus donet hunc Mundum decem millia annorum etiam stare, & homines vivere assidue ac mori: numquam tamen Angelorum Dæmonumque numerum Animæ superstites possint æquare.* Pergamus in Varrone, qui ait: *A summo cœlo ad circulum Lunæ Æthereas animas esse.* Paullo alia distinctio in Marciano Capella. qui *Deos, quos ignitæ substantiæ flammantisque suspicimus, ab ipso Æthere sphæraque superioris ambitu, usque* SOLAREM *circulum* deducit & locat: eosque *Deos* simpliciter, itemque *Cœlites perhiberi: & caussarum latentium arcana componere. Illic Iovem ipsum regnare. At* INTRA SOLIS MEATUM, *usque Lunarem globum, secundæ Beatitatis numina, suppari*sq;

* Aliquis è Patribus Christianis.

Lib. II.

parisque potentia esse: per qua Vaticinia, Somniaque, ac Prodigia componuntur. Itaque & Genios ibi locat, non in Aere; aliter ac nostri, & Plato ipse. Unde hauserit, non nunc quæro: ad meum redeo. qui in *Æthere Animas* ponit, *Astra ac Stellas.* Quod in parte Stoicum, atque etiam Socraticum, Sidera aut Animas, aut animata esse. Pergit: *At vero inter Luna gyrum, & nimborum ventorumque cacumina.* Observa. ergo tantum in media aut supera Aeris regione *Heroas, Lares, Genios* locat? Apparet è verbis: si tamen satis plena Augustinus ea rettulit, aut exscriptor dedit. Nam ego hercules ambigo, & controverto: iure. Quid? *Genii* nulli in Aere infero, & circa terram? sunt vero, & innumeri: atque ipsi nostri omnes tutelares. Quid *Lares*, in Aere supero? imo inferum istum colunt, atque adeo domos & focos. Denique communis opinio, qui de Geniali hac re scripserunt, totum Aera iis assignat. Quid ergo in Varronis scripto aut sensu hic sit, plane haud dixerim: exempla videamus. *Animas* ibi esse, quæ *vocentur Heroes, Lares, Genii.* Tria genera dat, situ etiam diversa. nam Heroes in supero Aere, Lunæ vicini; Lares in imo, Terræ; Genii, per totum eum sparsi agunt. Licet autem distinctius dividere, *Geniorum* alios (com-

(communi nomine) *Animas* quidem esse, sed quæ aliquando in corpore fuerint: uti sunt, *Heroes*, *& Lares*. Alios, præstantiore dignitate, qui semper à corporis compedibus ac nexibus liberi egerunt: ut sunt *Genii* proprie dicti. Et qui sunt *Heroes?* Alii nobis, alii Platoni. qui eos ἡμιθέους, *Semideos* vocat, *ex Aqua natos*: quod scilicet crassiore quadam substantia, quam Genios Aëreos, constare ac confici censeret. Hos ἀπὸ τοῦ ἔρωτος derivat, *quod ex amore immortalis Dei in fœminam, aut immortalis fœminæ in virum, procreari videantur*. Cuius sententiæ & Hesiodus fuit, cum scripsit: In Epinomide. In Cratylo.

Ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται
Ἡμίθεοι: In Ἔργοις.
Divinum genus Heroum, quos & vocitamus
Semideos.

Alii ab Ἥρας, id est, *Iunonis*, aliique ab ἔρας *Terræ* voce Heroas formant: quod *Heram veteres* (ait Marcianus) *Terram dixerunt:* quasi terrestres quosdam Deos. Atque ita prisci Latini *Semones* dixerunt, velut *Semi homines* : nam *Hemonem* illi *hominem* efferebant. Sed Augustinum pro Stoico sensu audiamus: *Herois nomen à Iunone dicitur tractum, quod Græce Iuno* Ἥρα *appellatur: & ideo nescio quis filius eius Heros fuerit nuncupatus. Hoc videlicet,* Lib. x. cap. xxi.

veluti myſticum, ſignificante fabula, quod Aer Iunoni deputetur, ubi volunt cum Dæmonibus Heroas habitare. quo nomine appellant alicuius meriti ANIMAS DEFUNCTORUM. Apuleius conſentienter: *Deos appellant* (hos minores) *qui ex hominum numero iuſte ac prudenter vitæ curriculo gubernato, pro numine * poſtea ab hominibus præditi, fanis & cerimoniis vulgo admittuntur: ut in Bœotia Amphiaraus, in Africa Mopſus, in Ægypto Oſiris, alius alibi gentium.* Plutarchus: *Stoici Heroas dicunt,* τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν σωμάτων: *animas à corporibus abiunctas.* Nec tamen omnes: & reſtringit merito Laertius, inter Zenonia: Καὶ ἥρωας εἶναι, τὰς ὑπολελειμμένας σπουδαίων ψυχάς: *Heroas eſſe, relictas animas Sapientum.* Lucanus:

De Deo Socr.

* Lego, *poſtea hominibus prabiti.*

Quodque patet terras inter Lunæque meatus,
Semidei manes habitant. quos ignea virtus
Innocuos vita, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

Plura nos, ubi de Anima: libaſſe nunc ſatis eſt. Qui autem *Lares?* Seneca à Geniis ſeparat: *Quid ſint Inferi, quid Lares, & Genii.* Sed Apuleius clarius aperit. *Animum humanum, exutum, & liberum ſtipendiis vitæ, hunc,* inquit, *vetere Lati-*

Epiſt. XC.

na

na lingua Lemurem reperio dictitatum. Ex hisce ergo Lemuribus, qui posteriorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, Lar dicitur Familiaris. Qui vero, propter adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus in terra, vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum hominibus, ceterum noxium malis; hunc plerique Larvam perhibent. Cum vero incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit an Larva: nomine Manem Deum (sic legendum) *nuncupant.* Nemo melius descripsit: etsi breviter etiam Marcianus Capella: *Lemures si vitæ prioris adiuti fuerint honestate, in Lares domorum urbiumque vertuntur: si autem depravantur ex corpore, Larvæ perhibentur ac Maniæ.* Ecce igitur duas *Animas*, quas in Aëre Varro locat: itemque Capella, *sed superiorem partem esse Heroum, inferiorem Manium.* Lib. 11.

DISSERT. XIX.

De Geniis proprie dictis, Bonis Malisque. Singulis eos esse, item locis, & regionibus: & eorum curæ aut opera.

AT iam *Genios* ipsos, quos distinximus à duplici priore genere, videamus. Unde ordiar? ubi desinam? nam vere licet dicere, adeo hæc Græcis Lati-

Apul. nisque *frequentata & celebrata esse; ut nemo ea commemore adortus sit, quin multo plura omiserit, quam recensuerit.* Ingens copia rerum, & sensuum: nec miremur, quia certe ingens hoc Naturæ & arcanum ministerium, quod per omnia eius membra se spargit, insinuat, penetrat; secundæ à primo Deo caussæ, & quæ miranda nobis aut stupenda conantur cottidie, aut patrant. Magne & occulte Deus, tales etiam tui famuli: quos sine veneratione & metu vix est tangere, adstantes hic nobis, spectantes, & arbitrantes. Date veniam: liceat cum pace vestra libare aut iterare dicta aliis: sed compendio & dilectu, ut rei nostræ & sectæ convenientia videbuntur. Esse igitur tales,
Plut. I. De Plac. c. VIII. Stoici asserunt, eosque Græce Δαίμονας dici; & definiunt, οὐσίας ψυχικάς: *substantias animatas*: id est, Animæ in materie similes, usu & fine distantes. Pythagoras
Laert. ante eos: Εἶναι πάντα τὸν ἀέρα ψυχῶν ἔμπλεων· καὶ τούτους, δαίμονάς τε, καὶ ἥρωας νομίζεσθαι: *Esse* TOTUM AERA *plenum animis: easque & Dæmonas, & Heroas existimare.* Nam *Lares* Greci nō distinguunt, imo cū *Heroibus* confundunt: atque ita Glossæ illæ priscæ, ἥρωας, *Lares*, non semel interpretantur. Sed *Dæmones* igitur illis hoc genus dicti.
2. Satur. c. XXIII Quare? *aut quia sunt* δαήμονες, (Macrobii verba,) id est, scientes futuri; aut, ut Posidonius

ſidonius ſcribit in libris *quibus titulus eſt* περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων, *quia ex æitherea ſubſtantia parta* (lego, *partita*) *atque diviſa qualitas illis eſt*; *ſive* ἀπὸ τοῦ δαιομένου, *id eſt*, καιομένου; *ſeu* ἀπὸ τοῦ δαιομένου, *hoc eſt*, μεριζομένου. Vides hominis Stoici (Poſidonii) ſuper verbo ſententiam, quæ fere eſt & Platonicorum: ſed ipſe ex *Ætherea ſubſtantia* fingit, iſti ἀέρεον γένος (ipſe ita Plato) *Aëreum genus* faciunt; non tamen ex *hac fæculenta & humida caligine conglobata corpora, ſed ex illo puriſſimi Aëris liquido & ſereno elemento coalita.* En aliquod diſcrimen in materie. & Stoici conſentienter reliquæ ſuæ doctrinæ ex *Æthere* formant, ex quo & Animas. Sed hi ſunt, quos Latini *Genios* dicunt. Tertullianus: *Neſcitis Genios Dæmonas dici, & inde diminutiva voce Dæmonia?* Lactantius: *Hi ſpiritus ſibi Geniorum nomen adſumunt: ſic enim Latino ſermone Dæmones interpretantur.* Feſtus etymon dat, *Genium eſſe Deum, qui vim obtinet rerum * genendarum.* Addit deinde: *Aufuſtius inquit, Genius eſt Deorum filius, & parens hominum, ex quo homines gignuntur: & propterea Genius meus nominatur, quia me genuit. Alii Genium eſſe putant, uniuſcuiuſque loci Deum.* Varia miſcet: ſecernamus, & illuſtremus. Quin *Genius* à *genendo*, non dubium: ſive quia genuit nos, ſive

In Epinom.

Apolo. c.XXXII

Lib.II. c.XIV.

* Ita leg. non *gerendarum.*

five, ut Apuleius, *quia nobiscum genitur.* Aufustius aiebat, *Deorum filium esse:* quorum? imò unius Dei, & Iovis. ex ipso Festo: *Tages Genii filius, nepos Iovis,* qui disciplinam aruspicii dedit. Igitur supremi Dei filius, & (nisi fallor) Varronis interpretatione Mundus. Augustinus: *Quid est Genius? Deus est, inquit* (Varro,) *qui præpositus est ac vim habet omnium rerum gignendarum.* Subdit Augustinus: *Quem alium hanc vim habere credunt, quam Mundum, cui dictum est, Iupiter omnipotens, progenitor, genitrixque? Et cum alio loco Genium dicit esse uniuscuiusque Animum rationalem, & ideo esse singulos singulis: talem autem, Mundi animum, Deum esse: ad hoc idem utique revocat, ut tamquam Vniversalis Genius ipse Mundi animus esse credatur.* Haud dubie in his doctissimi Varronis Stoica aliqua sententia est: & qualis? Genium duplicem esse: *Singularem,* Animum suum cuique; *Vniversalem,* Animum Mundi. Hic igitur Animus, sive *Incorporalis Ratio* (ut Seneca) *ingentium operum artifex,* Genius ille est à genendo. Nec inepte *Dei filius,* quia ab eo est, & idem ipse. Itaque vides duplicem ab iis Genium statui: quod item à Capella. *Ex superiorum, inquit, Deorum arbitrio, & secundorum comitatu, & Generalis o-*
mnium

*mnium præsul, & Specialis singulis mortalibus Genius admovetur, quem & Præstitem, quod præsit * gerundis omnibus, vocaverunt. Nam & populi Genio, cum Generalis poscitur, supplicant; & unusquisque gubernatori proprio dependit obsequium.* Ubi tamen *Generalem* illum ad populos tantum singulos, provinciasque: sicut *Specialem* ad homines, urbes, loca alia certa, videtur allegare. Sed Varroniana mens alia fuit: etsi apta & vera etiam hęc divisio, quosdam Geniorum sub illo magno Imperatore, velut Legatos aut Tribunos, populis regionibusque curare; alios iterum quasi Centuriones, collegiis, opidis, vicisque; denique & gregales milites, singulis hominibus, locisque. Ita templum GENII PUBLICI, sive GENII P. R. scimus in Urbe fuisse: item Coloniis suos Genios: ipsi Principi seorsim suum, grandiorem aliquem grandiori. Panegyricus scriptor: *Habes profecto aliquod cum illa Mente divina, Constantine, secretum, quæ delegata nostri* DIIS MINORIBUS *cura, uni se tibi dignatur ostendere.* Ostendere, per astitem & præstitem Genium aliquem digniorem. Nota superstitio, an adulatio vetus Romana, per Genium Principis religiose iurantium. At nobis, inquit, Dii minores sufficiunt. Vulgatissima autem hæc sententia Ge-

* Ideo & Græci τύχην Genium vertunt.

nios, à natali die, cuique asserentium, Menander:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαραστατεῖ
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου:
Cuique Genius iungitur mortalium
Statim edito, moderator ut vitæ siet.

Epist. cxi. *Mystagogum* ille dixit: Seneca noster *Pædagogum*. *Sepone*, inquit, *in præsentia, quæ quibusdam placent: Vnicuique nostrum Pædagogum dari Deum, non quidem Ordinarium, sed hunc inferioris notæ, ex eorum numero, quos Ovidius ait, de plebe Deos.* *Quibusdam* placere hoc ait: quibus? *Stoicis* suis. nam iungit: *Ita tamen hoc seponas volo, ut memineris, maiores nostros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim & Genium, & Iunonem dederunt.* Genium nempe viris, Iunonem fæminis: id erat, marem Genium Lib. II. c. VII. fæminamque, pro sexu. Plinius: *Singuli ex semet ipsis totidem Deos faciunt, Genios Iunonesque adoptando sibi.* Itaque vere Lib. II. c. XV. Lactantius: *Adhærent singulis hominibus, & omnes hostiatim domos occupant.* Quo tamen fine? iam dicto, ut curatores quidam essent, & inspectores. Hesiodus:

Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι, Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς,
Ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων:
Sunt Genii, ex mente & nutu Iovis omnipotentis,

Approbi, & in terris hominum genus accurantes.

Plato hunc talem vocat, φύλακα τοῦ βίου, καὶ ἀποπληρωτὴν τῶν αἱρεθέντων: *custodem vitæ, & adiutorem consummatoremque, quæ quisque elegisset.* In tabula Cebetis ingeniosa, *Senex* depingitur *Genius, qui Vitæ adstat, chartam una manu tenens* (è qua salutaria Monita legat) *& altera quiddam velutimonstrans. Mandat autem ingredientibus, quid, ubi in Vitam venerint, faciendum sit, & cui viæ se committere debeant, si velint esse salvi.* Est ipsum dogma Stoicum: atque audi Epictetum. *Deus*, inquit, *nos curat:* ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε, τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον: *sed nihilominus* CURATOREM UNICUIQUE *addidit suum cuiusque* GENIUM, *& custodiendum eum sibi commisit: atque eum, qui nec conniveat aut dormiat, quique decipi non possit.* Sed & Zeno fatetur, εἶναι τινὰς δαίμονας, ἀνθρώπων συμπάθειαν ἔχοντας, ἐπόπτας τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων: *esse Dæmones quosdam, sive Genios, qui erga homines afficiuntur, suntque* INSPECTORES *actionum humanarum.* Inspectores? usqueeo, ut etiam forma humana se misceant, & singula ignoti ipsi norint. Homerus sapientia, qua solet: I. Dissert. c. XIV.

Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν, Odyss. ρ.

 Παντοῖοι

Παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας,
Ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες:

Atque Dei, hoſpitibus peregrinis ſe aſſimilantes,
In ſpecie diverſa, urbes atque oppida oberrant,
Et malefacta hominum, ſimul & benefacta, notantes.

Quid Plautus ille ab humili ſocco, nonne huc adſurgit? *Arcturum* ſidus facit præloqui:

In Rudente. *Ita ſum, ut videtis, ſtella ſplendens, candida*
Hic atque in cœlo, nomen Arcturo eſt mihi.
Noctu ſum in cœlo clarus, atque inter deos:
Inter mortales ambulo interdius.
Qui eſt Imperator divum atque hominum Iuppiter,
Is nos per GENTES *alium alia diſparat,*
Hominum qui facta, mores, pietatem, & fidem
Noſcamus. ut quemque adiuvet opulentia,
Qui falſas lites falſis teſtimoniis
Petunt, quique in iure abiurant pecuniam.
Eorum referimus nomina exſcripta ad Iovem:
Cottidie ille ſcit, quis hic quærat malum.

Et

Et pluſcula, quæ comiter addit. Quanquam hi Genii magis alti & ſublimes ſunt, & velut exploratores quidam ab Æthere, & Prætorio ipſo, miſſi. Sunt igitur Genii obſervatores aut adſtites, nec ſortis tamen affectuſque unius. Alii enim Boni ſunt, alii Mali. Atque hos Triſmegiſtus πονηροὺς appellat, *Pravos:* κακοδαίμονας Plutarchus, & ſcriptorum vulgus. Clemens Alexandrinus: Ἔτι πρὸς τοῖσδε Φωκυλίδης, τοὺς ἀγγέλους δαίμονας καλῶν, τοὺς μὲν εἶναι ἀγαθοὺς αὐτῶν, τοὺς δὲ φαύλους, διὰ τούτων παρίστησιν. ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀποστάτας τινὰς παρειλήφαμεν: v. Strō.

Ἀλλ' ἄρα δαίμονές εἰσιν ἐπ' ἄνδρασιν, ἄλλοτε ἄλλοι.
Οἱ μὲν, ἐπερχόμενον κακὸν ἀνέρος ἐκλύσασθαι.

Iam etiam Phocylides, Angelos vocans Dæmones, quoſdam eorum Bonos, quoſdam Pravos his verſibus oſtendit. Sicut & nos (Chriſtiani) *Deſertores quoſdam ſpiritus ſuſcipimus, & notos habemus.*

Miſcentur Genii mortalibus, at diverſi.
Hi quidem, ut à nobis clades & triſtia pellant.

Quaſi dicat, alii autem ut immittant adiuventque. Atque hi mali, culti etiam antiquis, ſed ut *Veioves*, ut *Læva* numina, & *quos* (Plinii verbis) *placatos trepido mètu cupimus:* nec ut adſint, ſed abſiſtant. Homerus ſæpe agnoſcit:

Odyss. μ. ---- κακὰ μήδετο δαίμων:

---- *Genius mala mente agitabat.*

Odyss. κ. Item:---- τίς τοι κακὸς ἔχραε δαίμων;

---- *malo quo dæmone es usus?*

Iterumque:

Ἆσέ με δαίμονος αἶσα κακὴ, καὶ ἀθέσφατος οἶνος:

Odyss. λ. *Læsit me dæmon malus, & mala copia vini.*

Satis de Privatis istis sive Singulorum Geniis: de Publicis aut Passivis aliquid addamus. AUD. Imo unum requiro tactum magis, quam plene dictum, de *Animo*, qui genius suus cuique. LIPS. Attigi, perficiam. Apuleius: *Quodam significatu Animus humanus, etiam nunc in corpore situs, Dæmon nuncupatur.*

---- *diine hunc ardorem mentibus addunt,*

Euryale, an sua cuique Deus fit, DIRA *cupido?*

Igitur & Bona cupido animi, Deus bonus est. Vnde nonnulli arbitrantur, * Εὐδαίμονας *dici Beatos, quorum Dæmon bonus, id est, animus Virtute perfectus est. Quem nostra lingua, haud scio an bono, certe quidem meo periculo, poteris Genium vocare: quoniam is Deus, qui est Animus suus cuique, quamquam sit immortalis, tamen quodammodo cum homine genitur.* Satis plene, atque etiam plane istic habes. Respexit Epicharmus:

* In Manuduct. l. 1. Dissert. XIX

Ο' τρό-

Ὁ τρόπος ἀνθρώποισι δαίμων ἀγαθός, οἷς δὲ καὶ
κακός:

*Mores homini Genius bonus est, aut è
diverso malus.*

Etiam Heraclitus, cum dixit, ὡς ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων: *quod Ingenium homini Genius sit.* Atque ita quidam *Socratis* illud *Dæmonium* celebre interpretantur: ut quoniam *Animus illi purus, & à corpore maxime abstractus fuit, facillime audiret atque intelligeret monita Deorum.* Quanquam alii vere ad Privatum Genium eius referunt, qui se ei conspicuum etiam dederit, paucis factum. Ammianus, de Constantio Imperatore. *Post hæc confessus est convictoribus proximis, quod, tamquam desolatus, secretum aliquod videre desierit, quod interdum squallidius adfuisse sibi æstimabat. Et putabatur Genius quidam, tutelæ eius appositus, eum reliquisse, citius digressurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis,* SALVA FIRMITATE FATALI, *huiusmodi quædam, velut* ACTUS RECTURA *Numina sociari: admodum tamen paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes.* Dat deinde Homerum auctorem, in cuius libris Genii cum viris fortibus versantur, & loquuntur: item *Pythagoram horum adminiculis præcipuis enituisse, & Socratem, & Numam Pompilium, & superiorem Scipionem,*

Plut. & Cicero.

Lib. xxi

pionem, & Marium, atque Octavianum. Sed omitto *Speciales*, sive Privatos: aliud genus est quod *Generale* diximus, & publice atque etiam privatim multiplices usus & pericula sui præbet. *Horum de numero curant singuli, ut est cuique tributa provincia, vel Somniis * confirmandis, vel Extis fissiculandis, vel Præpetibus gubernandis, vel Vatibus inspirandis, vel Fulminibus iaculandis, ceterisque adeo, per quæ futura prænoscimus.* Uno verbo, Magiam totam isti suggerunt & administrant: nostris quoque Doctoribus scriptum. ut Tertulliano: *Per hos Magi phantasmata edunt, etiam defunctorum inclamant animas, pueros in eloquium oraculi eliciunt, multa miracula circulatoriis præstigiis ludunt.* Ut Minutio Felici: *Magi quoque non tantum sciunt Dæmonas, sed quidquid miraculi ludunt, per Dæmonas faciunt. Illis aspirantibus & infundentibus, præstigias edunt, vel quæ non sunt videri, vel quæ sunt non videri.* Denique vario prædictionum (sæpe fallaci) genere, *æmulantur divinitatem, dum furantur divinationem.* Pythagoras hoc quoque observavit, & prodidit: ὑπὸ τούτων πέμπεσθαι ἀνθρώποις τούς τε ὀνείρους, καὶ τὰ σημεῖα, νόσους τε καὶ ὑγιείας· καὶ οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ προβάτοις, καὶ τοῖς ἄλλοις κτήνεσιν· εἴς τε τούτους γίνεσθαι τούς καθαρμούς, καὶ ἀποτροπιασμούς, μαντικήν τε πᾶσαν, καὶ κληδόνας,

Apul.
* Lego, *conformandis.*

Apolo. c.XXIII

Tertul. c.XXII,

δόνας, καὶ τὰ ὅμοια. *Ab his immitti hominibus somnia & signa, atque morbos etiam & sanitates: nec solum hominibus, sed pecudibus ac iumentis. Ad hos referri Lustrationes & expiationes; ad hos Divinationem totam, & Omina, & similia.* Tertullianus & his addicit: *Corporibus & valetudines infligunt, & aliquos casus acerbos; animæ vero repentinos, & extraordinarios per vim excessus.* Minutius: *Vitam turbant, omnes inquietant, irrepentes etiam corporibus occulte, ut Spiritus tenues, morbos fingunt, mentes terrent, membra distorquent.* Quid dicam poma, vites, fruges præcipitari ab iis, aut lædi? quid alio traduci? quid pluvias, nimbos, ventos induci? & plurimum mala, ab his scilicet malis. Sed bona etiam à bonis, si non provenire, promoveri, est confitendum. Artes præeunt, aut docent: & quædam humano ingenio numquam eruenda, ostendunt. In medicina, exempli caussa, quis ambiget occultas multas herbarum vires ab iis proditas? quis Chemiam, novæ subtilitatis artem, his non deleget? & magis, quia ambiguam, & lædere aut fascinare etiam pronam. Quis Horologia ferrata illa, cum tot ponderibus rotisque repperit? quis Magnetem ad nauticum usum suggessit? quis Typographiam? quis Bombardas?

Cap. XXII.

bardas? Boni isti, aut alii: sed cum Apuleii cauta admonitione, ut *cuncta hæc fiant Cælestium* (imo *Cælestis* unius) *voluntate, & numine, & auctoritate, sed Dæmonum obsequio, & opera, atque cura.* In bonis, inquam, *Voluntate & Auctoritate* Dei; in aliis, permissione & concessu. Sustineo, & à vorticibus me removeo, ad ripam appello. AUD. Heus tu, neque ego auctor multa hic inquirendi: universe aliquid scire satis sit, vereri etiam totum genus aut revereri. Sed estne vitæ etiam aliquis in hoc fructus? LIPS. In illis de *Custodia* magnus, Epicteti verbis suggerendus. *O homines,* inquit, *scitote diligenti & præstanti cuidam Custodi unumquemque nostrum esse commissos. Cum igitur fores adduxeritis, & tenebras intus feceritis, mementote numquam dicere,* QUOD SOLI SITIS. *Non enim estis, non: sed* DEUS *intus est, & vester* GENIUS *intus est. Et quid lumine istis opus est, ut facta omnia vestra videant? nihil.* Quid autem? vitæ solum curant, aut adsistunt? Imo Plato autumat, non solum tunc *adesse, nemini conspicuos, omnium non modo actorum, verumetiam* * COGITATORUM *testes*: sed &, *ubi vita edita, remeandum est; eumdem illum, qui nobis præbitus fuit, raptare illico & trahere, velut custodiam suam, ad* IUDICIUM, *atque illic in caussa dicenda*

Lib. I. Dissert. XIV.

Apul.

*

dicenda adſiſtere: ſiqua commentiatur, redarguere; ſiqua vera dicat, aſſeverare. prorſus illius teſtimonio ferri ſententiam. Quis homini hominum hæc ſuggeſſit, aut potuit, Sacrorum noſtrorum arcanis ſic alludentia, aut vicina? Miror hoc ſatis.

DISSERT. XX.

Pluſcula etiam de Geniis. De origine, de malitia, de varietate munerum: & quædam huic rei è Sacris.

AUD. Et ego in tota re habeo, quod mirer ſatis. Multa non multis (morem tuum novi) dixiſti: recogitanda mihi in otio, ac ruminanda. Et pleraque hercules probaſti: ſed auctoritatem tamen Sacrorum noſtrorum, in re hac ſacra, non ſæpius advocari: id quoque mirabar. Nam abſque ea, nec credens, ut ſic dicam, credam. LIPS. Ergo alibi aliquid ambigis? prome: fortaſſe confirmabo. AUD. Ego vero. primum in principio & conditu iſtorum Geniorum. Eſſe dixiſti: ſed quo auctore? qua materie, aut ſine ea? & unde quibuſdam hæc pravitas? Diviſionem deinde dixiſti, & munera: quid opus iſtis tot generum velut Adiuvis illi omnium potenti Imperatori? Per ſe nunquid ſufficit, publice privatimque, Mens illa per omnia diffuſa, omnia guber-

gubernare? Hæc oratus expedi; ſicubi etiam hæſero, orandus. LIPS. Cymbam alligabam: ſolvis, & in fluctus iterum deducis. Pareatur tibi, atque etiam argumento; quod tractare cum cœpimus, pertractandum eſt. Quæris originem, & auctorem horum Geniorum. Auctorem? & quem, niſi illum omnium Deum? Ipſe condidit: ante orbem, & omne opus; an ſtatim ab orbe; diſputant Theologi: nam Sacra ſiluerunt. Quod ante Hominem, id conſentiunt: & Græci fere etiam, quod ante omnem creaturam.

De Fide lib. I. c. III.

Ἔπρεπε γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ οὕτω τὴν αἰσθητήν: *Decebat enim primo Intellectualem ſubſtantiam condi, & tum denique Senſilem*: ut adſtruit ex Gregorio Nazianzeno Damaſcenus. Condidit autem ſola cogitatione: atque ea, opus illi fuit. De Materie deinde quæris. Theologiam noſtram, id eſt, veram, ſi attendis, non habent. Spiritus & Animi ſunt, incorporei. Si Platonicam; corpora ſunt, & quidem Aërea, haud longe à nubium concretione: niſi quod *fila corporum* poſſident (Apuleii ſcriptione) *magis rara & ſplendida, & tenuia uſque adeo, ut radios omnes noſtri tuoris & raritate tranſmittant, & ſplendore reverberent, & ſubtilitate fruſtrentur.* Quid Stoici noſtri? etiam corpora, ſed *Ætherea*, id eſt, ignea adſi-

adſignant. Et id ſane convenientius noſtris etiam Sacris. Ecce rex Hebræus: Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα: *Qui facit Angelos ſuos* SPIRITUS, *& miniſtros ſuos* FLAMMAM IGNIS. Psal. CIII. Nec ſemel ita nominantur, aut comparantur: & Græcorum aliquis pulchre πῦρ ἄϋλον, *Ignem immaterialem*, eos vocat. Nam agilitatem, levitatém, fervorem, lucem ſi vides: cum nulla rerum melius aſſimilentur. Hoc fateor, Aëreum ſæpe aliquid circumdare & aſſumere; ſcilicet ut nobis appareant, aut aliquo veſtigio ſe oſtendant. Sed tunc quoque (notatum) cum diſſolvuntur, ignis aut ſulphuris odorem aliquem ſive ſigna oſtentant. Sed de apparitione, *Chaldæorum Magi* aſſerebant, εἰδώλων πλήρη εἶναι τὸν ἀέρα, κατὰ ἀπόρροιαν ὑπὸ ἀναθυμιάσεως εἰσκρινομένων ταῖς ὄψεσι τῶν ὀξυδερκῶν: *Imaginum*, ſive *Dæmonum*, *plenum eſſe Aëra*, *qui velut fluxus quidam evaporationis, acute cernentium oculis ſe inſinuët.* Laert. in Præfat. Et Homerus ea mente alias cum ἀνέμου πνοῇ, *ventuli aura*; alias cum ὁμίχλῃ, *nebula tenui*, comparavit. Sed & Magi hodie fatentur, & infelices fæminæ libidinis Genialis victimæ, tactu frigidos plurimum eſſe: ab Aëre & vapore ſcilicet iſto circumfuſo. Sed & idem poeta conſpici à quibuſdam, non ab aliis qui adſunt, facit: quod

quod Magi etiam volebant.

Odyss. π. Οὐ γάρ πω πάντεσσι θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς:

Non etenim apparent Divi cunctis manifesti.

Ubi illud mirabile, & ex Naturæ ſinu excuſſum: Telemachum, qui aderat, Minervam non vidiſſe; Canes vidiſſe:

Ἀλλ' Ὀδυσεύς τε κύνες τε ἴδον. καί ῥ' οὐχ ὑλάοντο,
Κνυζηθμῷ δ' ἑτέρωσε διὰ σταθμοῖο φόβηθεν.

Vidit Vlyſſes, atque canes. hi nec latrabant,
Sed blando gannitu aliorſum diffugiebant.

Vides ſenſum numinis habuiſſe, & reveritos cum *gannitu*, non autem *latratu*, diffugiſſe. Et tale etiam hodie obſervatum, ad naturam ſagaciſſimi animalis; haud fruſtra Hecatæ, id eſt, Lunæ, Geniorum præſidi, attributi. Sed inhibeo: de Materie ſatis dixi. Quærebas amplius, Unde pravi etiam facti? Id notum tibi oportuit. Litteræ ſacræ noſtræ tradunt, initio bonos omnes (quomodo aliter à Bono Deo?) conditos: ſed in libertate arbitrii, ad faſtum & prava inclinaſſe, & Deo adverſantes, deiectos è cœlo, ſparſoſque varie per hanc machinam eſſe. Illud notabile, quod Damaſcenus ait, Ἐκ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, προεστῶτα τῆς περιγείου τάξεως, καὶ τῆς γῆς τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθέντα παρὰ θεοῦ: *Ex angelicis Poteſtatibus, illum*

qui

qui Præses rectorque erat Terrestris ordinis, & cui Terra à Deo custodienda permissa erat: illum, inquam, Deo rebellasse, & cum suis à cælesti felicitate, in hanc terram & tenebras decidisse. Tanquam ille non fuerit supremi (quod alii plerique Theologi) Ordinis angelus, sed huius inferioris: & ideo in Terram suam relegatus, quam non curat nunc, sed turbat. Athenagoras etiam, paullo altius philosophatus, & ad * *Animam Materiæ*, malorum caussam Platoni, adspiciens, etsi Christianus, ita tradit. *Angelorum*, inquit, *alii mansere quales à Deo facti erant, Boni, & munera sua fideliter curantes; alii, res sibi creditas protervitèr habuerunt, & à Deo defecerunt. Isti fuerunt*, ὁ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εἰδῶν, ἄρχων, καὶ ἕτεροι τῶν περὶ τὸ πρῶτον τοῦτο στερέωμα: *Materiæ & Formarum in ea Princeps ac Rector, & alii qui circa* * *primum hoc firmamentum erant.* Iterumque postea vocat τὸν ὕλης ἄρχοντα, *Materiæ Principem: atque illum Dei bonitati, sua procuratione & administratione, adversari.* Procedit longius, & ait: *quosdam ex istis, captos amore virginum, & libidine victos, defecisse. Ex quibus Gigantes, qui vocantur, nati sint: eorumque Gigantum animæ, circa terram obversantes, motus affectionesque similes parentum suorum edant.* Imo & Latini aliqui vetusti-

*Supra, Differt.

De Resurrect.

* *Terra proximũ.*

tustiores in hoc sensu. ut Lactantius: *Deus Angelos misit*, inquit, *ad tutelam cultumque generis humani. sed illos, cum hominibus commorantes*, DOMINATOR *ille* TERRÆ *fallacissimus paullatim ad vitia pellexit, & mulierum congressibus inquinavit. Tum in Cœlum ob peccata, quibus se immerserant, non recepti, ceciderunt in Terram. Sic eos Diabolus ex angelis Dei suos fecit satellites ac ministros. Qui autem sunt ex his procreati, quia neque Angeli, neque homines fuerunt, sed mediam quandam Naturam gerentes, non sunt ad Inferos recepti, sicut nec in Cœlum parentes ipsorum. Ita duo genera Dæmonum sunt facta, unum Cœleste, alterum Terrenum.*

Lib.II. c.XV.

Ipsa hæc talia Iustinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Eusebius, Tertullianus, Sulpicius Severus: è quibus Eusebius etiam Poetarum fabulam de Gigantum rebellione petit & ducit. Horum igitur sensu, duplex Dęmonum lapsus, & discretis temporibus: alter, statim initio Mundi; alter iste, paullo ante Diluvium, ut narratio Moysis docet. Vides etiam istos palam genituram Geniis adscribere, & fæminis iungere, easque implere: aliis Theologis fortiter negatum. Exempla aut testimonia etiam hodie multa illuc eunt: rationes abnuunt, & Spiritus si sint, unde iis semen, & qua effundant? At cor-

corporati sunt, & Aërei, inquiunt Platonici. Sunto. quæ mixtio aut comprehensio inter tam dispares ? non magis, quam inter hominem & piscem. Tamen, ut tetigi, exempla nos turbant, & istæ cottidianæ Genialium libidinum victimæ, infelices mulierculæ, de mixtione & cœtu omnes asserunt: etiam de liberis aliquæ: & sunt in hac Louanio urbe exempla. Quid dicam? pro me Plutarchus aliquid, qui iudicio videtur censuisse: *Tam Gignere, quam Gigni, alienum à Deo esse.* Exceptionem tamen, aut interpretationem aliquam adhibet: fieri posse, *ut vi aliqua occulta, Materiæ principium fatificum infundat, à quo moveatur illa & vertatur. Neque absurdum*, inquit, *autumo, si* NON HUMANO MORE *Deus congrediatur fœminæ & se iungat, sed* ALIIS *quibusdam* CONTRACTIBUS, ET PER ALIA CONTRECTATIONIBUS *moveat & impleat mortale corpus* SEMINE DIVINIORE. *Neque mea est istac sententia. sed Ægyptii Apim hoc modo concipere & parere tradunt, Lunæ contactu: atque adeo prorsus Deo cum mortali fœmina consuetudinem donant: sed non contra, nec admittunt virum mortalem Deæ fœminæ initium partus aut prolificationis præbere. quoniam Geniorum natura in Aëre, & Spiritibus, & Caloribus quibusdam, & Humoribus consi-*

Quæst. Convival. VIII. c.1.

consistit. Similia quædam idem scriptor, ubi de celebrato congressu Numæ regis, cum Egeria nympha: atque ait. *Ratio suggerit, Deum non equorum aut avium amore, sed hominum teneri: ideoque iis, qui excellenter boni sunt & virtute inclyti, nihil absurdum, adesse illum, & consortio iungi. At quod corpore etiam aut forma humana fruatur, capiaturque vel Deus Genius; difficile hoc quidem creditu est. Etsi Ægyptii videntur non improbabiliter dicere,* ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδύνατον πνεῦμα πλησιάσαι θεοῦ, καὶ τινὰς ἐντεκεῖν ἀρχὰς γενέσεως, ἀνδρὶ δ᾽ οὐκ ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν, οὐδὲ ὁμιλία σώματος: *quod spiritus sive adflatus Dei mulieris partibus accedat & titillet, & principia inserat generationis; viro autem cum Dea congressum mixtionemq; nullam esse.* Ista ille vir satis scite: non ultra à me scrutanda, aut protrahenda, quia aut fęda omnia, aut tenebrosa. Unum dixero. non opinari me, ullo retro ævo, tantam copiam Satyrorum & salacium istorum Geniorum se ostendisse; quantam nunc cottidianæ narrationes, & iudiciales, imo sententiæ, proferunt: quo infelicis sæculi fato? Sed ad ultimum quæsitum tuum venio, quod erat, Cur auxiliares istos gubernationi Deus assumeret? Respondeo, non quia egeret, sed vellet: vellet autem, quia bonus, & *non contentus* (ait Damascenus)

In Numa.

ſcenus) *ſui contemplatione, fecit etiam quibus bene faceret, & qui bonitatis ſuæ participes eſſent, Angelos, Mundum, Homines.* Quid, quod decorum & ordo ſic videtur poſtulare? Seneca rationem eam ingerit: *Deus, cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, ut* OMNIA SUB DUCIBUS SUIS IRENT, *quamvis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamen* MINISTROS *regni ſui Deos genuit.* Genuit, id eſt, fecit. Quid magis pie, pulchre, & vere poteſt? nam & agnoſcit ſub initium conditos, ut Theologi fere noſtri. De multiplici autem diviſione eorum, & munere, non turbet: turba eſſet, niſi eſſet. Imo vero Deus pulcherrimo ordine, & ut cuiuſque natura aut dignitas erat, ſparſit per hoc corpus Univerſi: φυλάττοντας (ait Damaſcenus) μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν, καὶ τόπων προϊσταμένους: *curantes Terræ certas partes, præfectoſque Gentibus, & locis.* Sacri noſtri libri hoc oſtendunt: & Hieronymus aperte: *Traditæ ſunt Angelis ad regendum Provinciæ, quaſi Iudicibus ab Imperatore.* Rufinus: *Ab initio præfectæ quadam virtutum cæleſtium Poteſtates, quibus regeretur & diſpenſaretur mortalium genus.* Imo & ſingulis adſignati. Hieronymus in illud Euangelii: *Angeli eorum vident faciem Patris;* ſcribit: *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat, ab* ORTU NATI-

Apud Lactāt. I c. IV.

In Ezech. c. XXVIII.

Expoſi. Symbo.

Matth. XVIII.

NATITIVITATIS, *in custodiam sui Angelum deputatum*. Imo & ante ortum; ex Tertulliano: *Omnem hominis in utero serendi, struendi, fingendi paraturam aliqua utique Potestas, divinæ voluntatis ministra, modulatur.* Desino, hoc admoneo, pulchra quædam & digna legi, à *Trismegisto* super tota hac re scripta: qui Dæmones tamen astris adsignat, & sub eorum velut signis ordinat: mira & occulta alia, proprio libro, à *Michaele Psello*, qui ante annos paullo plus quingentos *Michaelis Ducæ* Imperatoris doctor & institutor fuit. Is mira & recondita, ut dixi, tradit. auctore quodam *Marco*; qui diu & familiariter cum Geniis versatus, consultissimus talium habebatur. Si voles, vide.

De Anima. c. XXXVII

DISSERT. XXI.

De Loco Dei obiter. qui ubique est, sed conspicua tamen sede in Cœlis.

EGo me abiungo. & vos, boni malique Genii, favete, aut valete: ad Humana iam imus. AUD. Leviter me sistente, & super Dei sede & loco aliquid requirente. Genios disposuisti: hunc omittes? LIPS. Feci vero, ut condignum ipso erat: ubique disposui, qui est intra omnia, qui extra omnia, sine loco, sine

motu, ſemper. AUD. Atqui Stoicum nempe nunc agis, & hanc doctrinam revelas. LIPS. Ago, revelo. AUD. Aliena igitur ab ea, quæ dixiſti, & dicis. Tertullianum audi: *Stoici Deum extra Mundum ſtatuunt, qui* FIGULI *modo* EXTRINSECUS *torqueat molem hanc: Platonici autem intra Mundum, inſtar Gubernatoris in navi.* Viden' palam extra Mundum eſſe? LIPS. Dici, non eſſe: & à Tertulliano dici, atque hoc impingi Stoicis, planiſſime nec dictum iis, nec cogitatum. Quomodo poſſint? toties audiſti, *Mentem per omnia commeantem, diffuſam, omnibus inſitam:* & quæ non opus iterare. Quæri ſane hoc ſolere ab aliis, non abnuo, & Seneca oſtendit: *Deus utrum extrinſecus operi ſuo circumfuſus ſit, an toti inditus?* atque altera hæc pars, mens ipſa eſt Stoicorum. Planius etiam eidem expreſſa alibi: SOLUS EST OMNIA, *opus ſuum* INTRA ET EXTRA *tenet.* Quid poteſt clarius? Atqui Tertullianus aperte. quid ad rem? ſcio Patres illos priſcos parum inquiſite ſæpe aliquid adſtruere, & ſectarum decreta permiſcere. In exemplo alio illuſtri. Theophilus Antiochenus Patriarcha, Tertulliani ævo fere compar, ad Autolycum ſcribit: *Stoici Deum eſſe, in univerſum abnegant: aut ſi ſit, aſſerunt eum nullius, quam ſui, curam gerere.*

Apol. c.XLVII

De Vit. Beat. c. XXXI.

I. Nat. Quæſt. in Præf.

Lib. II.

gerere. O improvidentiam! non enim malitiam: & poteſt quidquam adverſius eorum menti dici? Et ne errorem verbi putes, addit, *Hæc eadem Epicurum, & Chryſippum dicere.* De Epicuro, ſcimus & agnoſcimus; de Chryſippo, tam falſum, quam ſolem hunc nigrum eſſe. Sed ad rem præſentem. illi vero Deum ubique locant & inſerunt, totum in toto, totum in partibus, partiumque partibus: uſque eo ut Tatianus, vetus ſcriptor, Zenoni obiiciat, quod eum etiam in cloacis & fetudinis conſtituat.

Adverſ. Gentes. Verba: Καὶ ὁ θεὸς κακῶν ἀποδειχθήσεται καθ' αὐτὸν (Ζήνωνα) ποιητὴς, ἐν ἀμάραις τε, καὶ σκώληξι καὶ ἀῤῥητέργοις καταγινόμενος: *Et Deus iuxta Zenonem malorum factor erit, ſi etiam in cloacis, & vermiculis, & nefandis operibus aliis inſit & verſetur.* Tua venia, Tatiane. ego non video hanc ſequelam: niſi ſi vis nec minuta illa & ſordida à Deo auctore eſſe. Atquin & Clemens Alexandrinus damnat, Deum iſtis inverſari; &

In Pæraenetico. una noſtros. Οὐδὲ μὴν, inquit, τοὺς ἀπὸ Στοᾶς παρελεύσομαι, διὰ πάσης ὕλης, καὶ διὰ τῆς ἀτιμοτάτης, τὸ θεῖον διήκειν λέγοντας. οἳ καταισχύνουσιν ἀτεχνῶς τὴν φιλοσοφίαν. *Sed nec Stoicos præteribo, qui Deum per omnem ſubſtantiam, etiam viliſſimam, pertingere aiunt: & valde Philoſophiam dehoneſtant.* Bono ſenſu, non puto. imo & Theologi Deum eſſen-

ſentia, potentia, præſentia ubique, & in omnibus ponunt. Dicimuſque audacter, cum Arnobio: *Proprium hoc Dei, complere* OMNIA *viſua, non* PARTILITER *uſpiam, ſed* UBIQUE *eſſe* TOTUM. Cum Damaſceno: Τὸ θεῖον ἀμερὲς, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ εἶναι, καὶ ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν: *Divinũ illud ſine partitione, totum totaliter ubique eſſe, & in omnibus eſſe, & ſuper omnia eſſe.* Iterumque: Τὸν θεὸν τὰ πάντα πληροῦν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα εἶναι, καὶ συνέχειν τὰ πάντα: *Deum omnia implere, &* SUPER OMNIA *eſſe, &* OMNIA CONTINERE. Quæ verba ſatis palam dicunt, quod & Stoici, illum *intra & extra ſuum opus eſſe.* Quomodo extra? in Vacuo, quod noſtri ponunt; in loco dicendum. Vis magis non argute, ſed vere efferam? Deus eſt ipſe ſibi locus. Ecce ante Mundum conditum, cum nihil eſſet, ubi Deus erat? apud ſe, & in ſe. Quid tamen? nonne etiam ſignate in Cœlo eſſe dicitur, ut ſua ſede? Dicitur, & bono ſuoque ſenſu. Damaſcenus: Λέγεται δὲ καὶ τόπος θεοῦ, ἔνθα ἔκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται: *Dicitur & Dei locus, ubi manifeſtatur magis operatio eius, & gratia, & gloria.* Tale eſt Cœlum, ubi beati illi Spiritus, ubi beatorum animæ; & velut cumulus, & ſplendor, maieſtatis. Iterum Damaſcenus: Λέγεται κυρίως θεοῦ τόπος, ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος.

Lib. VII.

Lib. I. c. XVI.

Dicitur Dei locus, qui plurimum eius operationis participat & gratiæ: ideoque Cœlum ei sedes. Nec inepta comparatione Lactantius: *Videtur Mens, quæ dominatum corporis tenet, in summo capite constituta, tanquam* IN COELO DEUS. Est enim & ipse, Stoicis, Mens Mundi. Quo adspectu Statius docte:

De opific. Dei, c. XVI.

XII. Theb.

Arcem hanc æternam, MENTIS *sacraria nostra:*

Et *Cœlum* nempe sic vocat ipse Iupiter, ubi ἡγεμονικὸν illud; supra dictum. Sed nihil hoc tamen (absit, absit) Providentiæ eius, aut & præsentiæ, in locis nostris inferis deroget: quod Aristoteles, Euripides, & tales alii videntur censuisse. Primus ille quidem aperte, in libello *De Mundo*, ubi vel maxime Providentiam debebat adstruere, sic tamen sentit; *Vt Deus sit in Cœlo & loco illo summo, tũ proximis quibusque suum numen & vim participet, usque ad hunc locum & sedem nostram: Sed Terram & terrena, quam longissime à beneficentia eius & adminiculo abesse, ideoque ea hic* ἀσθενῆ (verba ponenda sunt) καὶ ἀκατάλληλα εἶναι, καὶ πολλῆς μεστὰ ταραχῆς: *infirma, & male inter se hærentia aut congrua esse, ac multæ perturbationis plena.* O mi sophe, ne dixeris. Deus ut hominem hunc neglegat, aut minus quam cœlis aut aeri intendat; cuius caussa omnia

fecit?

fecit? Aut Deus sic angusta mentis acie sit, ut non nisi proxima videat curetque, longius sita paullatim neglegat? Inscitia hoc totum, aut impietas: & prisci sane auctores obiecerunt. Plutarchus: Ἀριστοτέλης φασὶ οὔτ᾽ ἔμψυχον τὸν κόσμον, οὔτε προνοίᾳ διοικούμενον: *Aristoteles censet, neque animatum mundum, neque* PROVIDENTIA *gubernari.* De Placit. II. c. III. Atticus apud Eusebium: Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης στήσας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας: *Aristoteles usque ad Lunam Deos collocans, reliqua Mundi excludit à Providentia.* Tatianus, & alii Patrum nostrorum, culpant: etsi non aperte in libris qui exstant id scripsit; sed vel ex iis tamen hauritur. Omitto diducere: at Stoici quanto clarius hoc totum, & sanctius? qui Deum videre omnia & omnes, & curare, atque etiam cogitationibus interesse voluerunt. Quid ipsos homines? attolli ad Deum, & patrem illum, servatorem, ac cottidie beneficum, laudibus precibusque venerari. Epicteti verba, quaeso, audiamus, & stupeamus ad ea, an & rubeamus? utrumque. *Si sani simus, quid aliud nobis agendum, &* PUBLICE ET PRIVATIM, *quam Numen celebrandum, & laudandum, & gratias persolvendum est? Nonne & inter fodiendum, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus est Deo?* Lib. I. Dissert. c. XVI.

MAGNUS EST DEUS, *qui nobis instrumenta hac, quibus terram colimus, dedit.* MAGNUS DEUS, *qui manus dedit, qui vim deglutiendi, qui stomachum; qui efficit, ut latenter adolescamus, ut dormientes respiremus. Hæc* SINGULIS *in rebus cantanda sunt; & hymnus divinissimus cantandus, quod intellectum rerum dederit, quod vim rationemque utendi.* Et mox, velut ex instinctu, proclamat: *Si luscinia essem, lusciniæ munus fungerer; si olor, oloris. Nunc, cum rationale animal sim, Deus mihi laudandus.* HOC MEUM MUNUS EST, *hoc facio. Neque* STATIONEM *hanc* DESERAM, *quoad licuerit,* VOSQUE *ad eamdem cantilenam hanc exhortor.* Claudam Senecæ brevi, sed alti-loquio: MAGNUM NESCIO QUID, MAIUSQUE QUAM COGITARI POTEST, NUMEN EST, CUI VIVENDO OPERAM DAMUS. HUIC NOS APPROBEMUS. Abi, indormi, aut invigila potius his verbis: habes quod rumineris.

Apud Lactāt. lib. VI. c. XXIV.

I. LI-

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORUM

LIBRI SECUNDI

DISSERTATIO PRIMA.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem utilem ad vitam & robur animi esse.

UD. Ah, quam oculis & animo volupe est, meliorem commodioremque te videre! LIPS. Paullo quidem, licebat addere. Nam ne erres, amice, etsi morbus abiit, languor etiam habet, & vacuum valde virium me reliquit. AUD. Deus reddet, meo & publico voto: sed quando tu nobis reliqua sermonum, quos iucunde & utiliter serebamus? LIPS. Frontem etiam habes? & te hominem ad laborem ducere, cui severa quamvis castra dent commeatum? Laxem animum, vires instaurem, si Deo visum: & tum ludo huic, non ludo, me include. Nunc quidem aliæ mihi istis cogitationes sunt, aut curæ. AUD. Quæ illæ? LIPS. Mortua-

 les,

les; ut verbo te percutiam. neque nunc videor mihi bona fide ab Orci limine rediisse. AUD. Hæc sunt, à quibus abductum igitur te imus: pabula tui morbi, atræ illius bilis germina & fœtus. Pone ista de morte aut morbo etiam, & iam vales. LIPS. Tune dicis? Philosophiam igitur ponere me iubes, quam nuper definiebamus, *meditationem esse mortis*? Et vero mi adolescens, quid homini magis convenit, quam hanc habere in animo & oculis, quæ semper imminet, & tacito quodam pede surrepit? Pone de morte, inquis. O quam aliter sapientes! Vel Græcum illum audi: Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: *Non est præsentem diem recte transigere, nisi statuis eam quasi ultimam transigere!* Quid noster Seneca? vide, quam consonet. *Id ago, ut mihi instar totius vitæ sit dies. Nec mehercules tanquam ultimum rapio, sed sic aspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam cum maxime scribentem mors evocatura sit.* Salutaria dicta, & sensa. Surgo, possum non ire cubitum: decubui, possum non exsurgere. Antuerpiam eo, an domum redibo? ad hanc redii, an ad illam revisam? At, inquies, tristis hæc cogitatio super morte, & ipsam adducit. Falleris. sapiens

Musonius apud Stob. Serm. 1.

Epist. LXI.

cum

cum tranquillitate de ea cogitat: non aliter, quam in mari & navi, ventos & vela ſpectat, quibus fertur in portum: nec tamen ipſa cogitatio eum transfert. At hæc ſtultitia, & omnis error noſter eſt. in fluctibus & inter undas iactari volumus; reformidamus, quo natura & ratione ducimur, pervenire. De natura ſcimus:

Omnes eodem ducimur, omnium
Verſatur urna:

ſed & de Ratione, quis eius compos abnegabit? Quid niſi hic iactationes, curæ, miſeriæ, corporis atque animi dolores ſunt? Ecce finem: quid reformidas? ecce portum: cur non intras? Sed revera ut ii qui in carcere ſunt, elabi velint & poſſint, niſi cuſtos teneat: ſic in hac vita nos ſiſtit ille velut commentarienſis, Amor vitæ. Pellendus eſt; & ut poſſit, ſæpe cogitandum, quod ſemel faciendum eſt. *Supervacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel utendum eſt? Hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus experiri non poſſumus.* Animus hoc modo fortior, vita emendatior, imo & lætior. quid enim terreat aut turbet, quem Sen. Epiſt. XXVI. Lucan. I

---- ille timorum
Maximus haud urget, leti metus?

 Ita-

Itaque, mi Auditor, non avoca à tam salutari meditatione: ipse potius eo veni. *Iunior es. quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors exspectet: itaque tu illam omni loco exspecta.* Philosophia autem, ut tetigi, eo ducet, & hanc meditationem, & ab ea robur, animo tuo indet. AUD. Quin tu igitur, mi Doctor, porro me ad illam? Nam ducere cœpisti, sed in via etiam destituisti. LIPS. MORBUS fecit, quod non ignoras: & nunc, etsi haud firmissimus, tamen cœptum spatium tecum decurram, & (si Deus annuet) ad candidam calcem sistam.

Sen.ep. XXVI.

DISSERT. II.

Materia prima, alterum Principium, descripta. Æternam esse; Non augeri, non minui; Non item pati.

DICEBAMUS igitur ante sex menses (hanc comperendinationem valetudo dedit) duo esse Stoicis rerum Principia, Deum & Materiam. De illo, quod licuit, diximus: hæc pervidenda est, &

In Zen. quæ ex iis fiant. Materiam ita notificat Laertius, ex scitis Stoicorum: Οὐσίαν δέ φασι τῶν ὄντων ἁπάντων τὴν πρώτην ὕλην. ὕλη δέ ἐστιν, ἐξ ἧς ὁτιδηποτοῦν γίνεται. καλεῖται δὲ διχῶς, οὐσία τε καὶ ὕλη, ἥ τε τῶν πάντων, καὶ ἡ τῶν ἐπὶ μέρους.

ἡ τῶν

ἡ μὲν οὖν τῶν ὅλων, οὔτε πλείων, οὔτε ἐλάττων γίνεται. ἡ δὲ τῶν ἐπὶ μέρους, καὶ πλείων καὶ ἐλάττων. σῶμα δέ ἐστι καθ' αὐτοὺς, καὶ πεπερασμένη. καὶ παθητὴ δέ ἐστιν. εἰ γὰρ ἦν ἄτρεπτος, οὐκ ἂν τὰ γινόμενα ἐξ αὐτῆς ἐγίνετο· ἔνθεν κἀκεῖνο, ὅτι τομὴ εἰς ἄπειρόν ἐστιν. οὐκ ἄπειρον δέ φησιν αὐτὴν ὁ Χρύσιππος. οὐ γάρ ἐστί τι ἄπειρον, εἰς ὃ γίνεται ἡ τομὴ, ἀλλὰ ἀκατάληκτός ἐστι. *Essentiam, sive Naturam, omnium quæ sunt primam statuunt, Materiam. Materia autem est, ex qua quidlibet conficitur. Dupliciter autem dicitur & Essentia, & Materia; nempe Omnium, & Singulorum. Illa omnium, sive Vniversalis, neque crescit, neque decrescit: illa Particularis contra, augmenta & decrementa habet. Corpus autem est, secundum Stoicos, atque item finita. Est & patibilis. nam si immutabilis; non ea quæ fiunt, ex ea sint facta. Hinc & illud consequens, quod sectio illius in infinitum fit. At non ipsam infinitam, Chrysippus dicit. Non enim est dare infinitum, in quod sectio cadat. Est autem continua.* Hæc ille stricte & caliginose alibi: licet uberius clariusque nobis effari. Est, inquit, *prima essentia.* Sane prima: unde alioqui Principium? & æque primam æternamque eam faciunt, atque ipsum Deum. Zenonis verba reperio: Οὐσίαν εἶναι τὴν τῶν ὄντων πάντων πρώτην ὕλην, ταύτην δὲ πᾶσαν ἀΐδιον, οὔτε πλείω γιγνομένην, οὔτε ἐλάττω: *Essentiam o-* In Stob. Phys.

omnium

mnium rerum primam eſſe, Materiam: atque eam totam æternam, nec maiorem nec minorem fieri. Hæc conſenſu fere veterum doctrina. Si enim nata factaque Materia, ex aliquo factam neceſſum eſt: atquin id ipſum Materia ſit. Nam illud Democriti effatum omnes receperunt: μηδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι, μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι: *Nihil ex nihilo gigni, nihil in nihilum reverti.* Et tamen, quod mirere, Seneca dubitat, an Deus Materiæ auctor? Ita enim in Quæſtionibus Naturalibus: *Quam utile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit? Materiam ipſe ſibi formet, an data utatur?* Dubitat ecce, quod Chriſtianos quoſdam non eſt puditum contra adfirmare, & cum priſcis Materiam æternare. Ii fuere Marcion & Hermogenes hæretici, quos *Materiarios* ideo Tertullianus appellat. Sed Seneca etſi dubitat, non tamen ut Stoicus, quorum perpetuum hoc dogma, ut fere philoſophorum. Quos refutant apud * Euſebium Dionyſius, Origenes, Philo, Maximus: * Tertullianus, * Lactantius, & Latini paſſim. Æternam igitur ſtatuunt: ſed illam Primam & Communem. Ita enim Laertius eam diſtinguit: *Duplicem eſſe, Omnium & Singulorum.* Illa Omnium, eſt hæc Prima; illa Singulorum, eſt Secundaria, in tale

Præfat. lib. I.

* Lib. VII. Præpar. Euang.

* Adverſ. Hermog.

* Lib. II. c. IX.

ac tale corpus formata. Quia igitur illa Prima æterna, additur: *neque crescere, neque decrescere.* Etsi enim diffusior aut rarior fieri potest, ut in Ecpyrosi, cum Vacuum omne implet: tamen ipsa non crescit, & extensio in modo est, non in essentia augmentum. Zeno: Ταύτην ἀΐδιον, οὔτε πλείω γινομένην, οὔτε ἐλάττω· τὰ δὲ μέρη ταύτης οὐκ ἀεὶ ταὐτὰ διαμένειν, ἀλλὰ διαιρεῖσθαι καὶ συγχεῖσθαι: *Illam æternam, neque maiorem neque minorem fieri: at partes eius non easdem manere, sed separari, & commisceri.* Separari, cum interitus; misceri, ubi generatio consideratur. Nam totum hoc nasci aut perire, quid nisi formæ alius atque alius inductio est, Materia prima permanente? Philosophorum scholis hæc decantata, sed & versibus poetarum. Pythagoras apud Ovidium: In Stob. Phys.

Nec perit in tanto quidquam, mihi credite, mundo, xv. Metamorp.
Sed variat, faciemque novat. nascique vocatur
Incipere esse aliud, quam quod fuit ante; morique
Desinere illud idem.

Poeta alius:

Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas Lucret.
Semper, & ex aliis aliud reparare necessum est,

Nec

Nec quidquam in barathrum nec tartara decidit ima.

Versu ultimo vult dictum, nihil perire. Addit Laertius, *Corpus iuxta Stoicos esse.* Ita lego in Stobæanis Eclogis: Οἱ Στωϊκοὶ σῶμα τὴν ὕλην ἀποφαίνονται: *Stoici corpus Materiam dicunt.* At quomodo, nisi Forma accesserit, sine qua nec latitudinem, nec altitudinem, nec longitudinem habet? sine quibus non est Corpus. Respondeo, Stoicis late corpus esse (de quo postea) quidquid est. Deinde ea ipsa tria habere, sed non finita, nisi accedente Forma, quæ circumscribit. Nec Platonici quidem alieni ab hac sententia. inter quos Plu-

De genitura Animæ. tarchus, ὕλην sive ἀκοσμίαν, οὐκ ἀσώματον, οὐδὲ ἀκίνητον, οὔτε ἄψυχον, ἀλλ' ἄμορφον μὲν καὶ ἀσύστατον τὸ σωματικὸν ἔχουσαν describit: *Materiē aut chaos, non incorpoream, neq; immobilē, neq; inanimam, sed informe & inconditū illud corpo-*

Ibid. *reum habuisse.* Iterumq;: τὸ πανδεχὲς καὶ ὑλικὸν ἐκεῖνο, μέγεθος μὲν ἐκέκτητο, καὶ διάστημα, καὶ χώραν· κάλλους δὲ, καὶ μορφῆς, καὶ σχημάτων μετριότητος, ἐνδεῶς εἶχεν: *Illud omnicapax & Materiale, magnitudinem quidem habebat, & intervallum, & locum; pulchritudinem vero, & formam, & figurarum modificationem requirebat.* Universe igitur corpus erat; tale & tale, designatui aptum, non erat. Apuleius Platoni haud aliam mentem,

De Dogm. Pla. etsi aliis verbis, adtribuit. *Neque corpo-*

ream,

ream, inquit, *Materiam*, *neque sane incorpoream esse concedit. Ideo autem non putat corpus, quod omne corpus specie qualicumque non careat. Sine corpore vero esse non potest dicere, quia nihil incorporale corpus exhibeat: sed vi & ratione sibi eam videri corpoream.* Neque Aristoteles est in alia mente, qui *Materiam substantiam esse* adfirmavit: sed sensu quem Posidonius Stoicus aperit: Διαφέρειν δὲ τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης τὴν οὖσαν κατὰ τὴν ὑπόστασιν διανοίᾳ μόνον: *Differre substantiam quæ existit à Materia, ratione & intellectu tantum.* Sed pergit Laertius, *Atque item finita.* Quod verum est: mundo enim clausa. Etsi infinitam etiam Platonici asserunt, alio adspectu. Apuleius: *Infinitam Materiam commemorat, quod ei sit interminata magnitudo. nam quod infinitum est, indistinctum magnitudinis habet finem.* Utrique recte. Stoici, quia finiri potest, & finitur: Platonici, quia in se considerata (exempli caussa, ante mundi conditum) fines certos non habet. Sequitur, *Patibilem etiam esse.* Male enim in Græco, ἀπαθητὴ legitur, id est, *impatibilis*: & vel ex sequentibus falso. Illa vero afficitur, mutatur, cogitur à Deo, qua lubet.

VIII. Physic. c. 1. & VII. Metaphys. c. III.

De Dogm. Plat.

> *Materiaque datum est cogi, sed cogere Mundo.*

Denique *Principium* τὸ πάσχον, *Patiens* à

Stoi-

Stoicis appellatur. Plato Materiam ait λόγον ἔχειν θήλεός τε καὶ μητέρος, *rationem habere Fœminæ & Matris:* quod verum eſt, & concipit formas omnes, & tertium aliquid ex his parit. Amplius in Laertio: *Sectio illius in infinitum eſt.* Cicero pro toto hoc ſenſu: *Materiam eſſe, ex qua omnia expreſſa atque efficta ſint: eoque etiam interire, non in nihilum, ſed in ſuas partes, quæ infinite ſecari ac dividi poſſunt, cum ſit nihil in rerum natura minimum, quod dividi non queat.* Et conſentiunt philoſophi ac Geometræ; excipio Epicureos, quibus corpuſcula quædam ſunt individua, ideo Ἄτομοι dicta. In ultimo, *Eſt autem continua.* In Græco eſt, ἀκατάληκτος: nec ſcio cur *finitam* hic verterit interpres. Ego putavi eum dicere, *indeſinentem & continuam* eſſe: quia hoc quęrebatur. Seneca: *Individua ſunt, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt, an continua eorum materia ſit, & per totum mutabilis.* Iterumque idem: *Continua ſit omnis & plena Materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & ſolidis inane permixtum ſit.* Vides quæſitum, & contra Epicureos à noſtris aſſertum: quibus Materia *Individua*, itemque *Diducta*, id eſt, Atomi, eſſet.

1. Acad.

De Vit. Beat. c. XXXII.

Ibidem c. XXXI.

DIS-

Dissert. III.

An non plura Principia? & de Ideis dictum, eaque asserta.

SED hæc omittamus: illud magis quærendum, satisne plene Principia Stoici dederint; neque alia associanda? Nam Plato *Ideam* suggerat, Aristoteles suum *Idos*: ut *Privationem* (quæ Senecæ *Orbatio* est) nunc seponam, nec Peripateticis satis acceptam. Sed de *Idea* aliquid videndum est, vel ad Senecæ nostri lucem. Ipse ita aperit: *Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instituit facies, à qua imitatio petitur, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet Natura rerum* (id est, Deus) *hominum, piscium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur.* Satis clare aperit Platonicum sensum, & sincerius sane, quam discipulus eius è Lyceo fecit. Ille enim Ideas sic accepit & prodidit, quasi extra Intellectum per se subsistentes, & agentes in Materiam, ut sigillum Epist. XVIII.

in

in ceram ſolet. Alii abnuunt. & Plutarchus clare, τὰς ἰδέας χωριστὰς τῆς ὕλης, ἐν τοῖς νοήμασι καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ, τουτέστι τοῦ Νοῦ, ὑφεστώσας, ex Platonis mente deſcribit: *Ideas ſeparatas à Materie, in ſenſibus & cogitationibus Dei, id eſt, Mentis, conſiſtere.* In Deo, inquam, Ideæ. & noſter ita Seneca: *Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque univerſorum, quæ agenda ſunt, & modos mente complectitur. Plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt, ipſa autem Humanitas, ad quam homo effingitur, permanet.* Sed dices. ergo varia iſta in Deo & diverſa, qui totus unitas eſt, & ſimpliciſſima natura? Noſtro ſenſu varia: ſed in Deo una eſt Idea & exemplar, in rebus ſingulis tamen diſparanda. Triſmegiſtus hoc vidit: Μίαν οὖν ἔχει ἰδέαν, ἥτις ἐστὶν αὐτῷ ἰδία, ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποπίπτει, ἀσώματος, καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι: *Vnam habet Ideam Deus, quæ eius eſt propria, quæ nec oculis ſubiacet, utpote incorporea: & omnes Ideas per corpora tamen oſtendit.* Audis? in corporibus Idea variat, in Deo eſt una. Nec ita ut in loco ſita, quod idem Ter-maximus amolitur: Πάντα ἐστὶν ἐν τῷ θεῷ, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ κείμενα: *Omnia ſunt in Deo, non ut in loco ſita.* Quomodo igitur? ἐν ἀσωμάτῳ φαντασίᾳ: *in cogita-*

Epiſt. LXV.

Cap. XI.

Ibid.

gitatione incorporea. Consentiunt sane hæc cum Platone, atque adeo cum Chaldæis, si forte ab iis hausit. Psellus: Ἰδέας δὲ νομίζουσι, νῦν μὲν τὰς τοῦ πατρὸς ἐννοίας, νῦν δὲ τοὺς καθόλου λόγους φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς, νῦν δὲ τὰς ἐξῃρημένας τῶν ὄντων ὑπάρξεις. *Ideas censent, modo Patris cogitationes, modo Universi rationes naturales, animales, & intellectuales, modo etiam abstractas à rebus substantias.* Sed & ipsa cũ Veritate consentiunt, probe accepta. Dionysius noster Ideas agnoscit, & definit προορίσματα καὶ θελήματα τοῦ θεοῦ: *præfinitiones & voluntates Dei,* in rebus nempe condendis. Et certum, species in Deo rerum esse, ad quas formet. Boethius:

---- tu cuncta superno
Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipse Lib. III. De Consol.
Mundum MENTE *gerens, similique in* IMAGINE *formans.*

Sed & Augustinus asseruit: *Sacrilegium quidem esse, existimare quod Ideæ sint extra mentem divinam. si tamen Plato,* inquit, *in ipsa posuit, veras eum Ideas asseruisse. in Deo enim rerum omnium exemplar erat ab æterno. Ioannis* I. *Quod factum est, in ipso vita erat.* Neque sane Tertullianus damnat, etsi videri possit, De Anima: ubi dumtaxat Gnosticos & Valentinianos reiicit, qui *Æones* suos & alia deliria è Platonicis Ideis prave hauriebant. Sunt igi-

Quæst. XLVI.

Cap. XVIII.

tur

tur Ideæ : an & Principium ? Platoni
In Somn. 1.c.11. quidem. eoque *Originales rerum species*
De Stat. An. Macrobius ; *Principales formas* Claudianus Mamertus dixit ; & Ausonius *Datas Formas*, id est, rebus à Deo impressas. Nam eius hunc Gryphum non aliter interpreter :

In Physicis tria prima, Deus, Mundus, data Forma.

Tria Platonis principia ponit, *Deum, Materiam*, (hanc per Mundum signat, qui ex ea est) *Ideam*. Trismegistus etiam am-
Cap. 1. plius, τὸ ἀρχέτυπον εἶδος, προάρχον τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπεράντου dixit : *Exemplarem Formam, prius principium ipso principio interminato* : id est, Materia. Ratione prius, quia in Deo est, & prævenit facienda. Seneca quæsi-
Quæst. Natur. 1 in Præf. tum tamen hoc ostendit: *Vtrum Idea Materiæ prius supervenit, an Materia Ideæ?* Sed Mercurium illum recte decidisse arbitramur, & Ideam antevenire. Illud tamen non omitto, in Senecæ eo loco quosdam libros scribere : *Ratio Materiæ prius superveniat, an Materia Rationi* : quod Stoicum magis sit, & capis ex ante dictis. Sed Ideam igitur cum Seneca admittat, & agnoscat : etiamne ut Principium? Non facit, neque Stoici: nec sane est opus. Deum enim cum ponant : quid Ideas seorsim apponant, quæ sunt in Deo? Neque iidem etiam *Formam* Aristotelis, sive

five τὸ εἶδος accenfent : quanquam nec eam fane tollant. Quid fit, & ab Idea differat, operæ putavit Seneca explicare. *Quid interfit quaris? alterum* (Idea) *exemplar eft, alterum* (Idos) *forma ab exemplari fumpta. Alteram artifex imitatur, alteram facit.* Plura addit, quæ non obfcura funt: eoque omittenda. Sed hæc Forma, cum ad rem conftituendam concurrat, faciatque maxime: cur non Principium Stoicis? Quia placuit iis prima Principia dare, & ante quæ nihil effet: quæque eadem æterna fint. At Formæ auctor Deus eft, & nafcitur affidue ac perit. Vis inter feria etiam, quod rideas? Varro ut rem magnam, ut myfticam, religiofe aperit, fe tria Principia apud Samothracas repperiffe. *In eorum*, inquit, *fimulacris, multis indiciis collegi aliud fignificare cœlum, aliud terram, aliud exempla rerum, quas Plato Ideas appellat. Cœlum, Iovem intellego; terram, Iunonem; Ideas, Minervam. Cœlum, à quo fiat aliquid; Terram, de qua fiat; Exemplum, fecundum quod fiat.* En tibi tria Principia, etiam Romæ in Capitolio confecrata. Quid fi etiam in Circo? Tertullianus afferit, *trinas ibi aras Diis parere*, MAGNIS, POTENTIBUS, VALENTIBUS. *Eofdem & Samothracas exiftimari.* Tres ibi, cum Varrone, nominat: etfi Varro alibi

Epift. LVIII.

Apud Auguft. VII. De Civ. cap. XXVIII.

De Spect. c. VIII.

IV. De L.L. alibi duas tantum agnoscat, *Cælum ac Terram* pariter interpretatus. Sunt isti *Cabiri*: de quibus Dionysius, Strabo, alii.

DISSERT. IV.

De Corpore, quid Stoicis? late accipi, & omnem essentiam includere. Quædam etiam eorum, pro nostris scholis & sensis, nugamenta.

AT Principia cum habemus, ad ea veniamus quæ ex his fiunt. Cicero:
I. Acad. *Quod ex utroque fit* (Caussa & Materia) *id iam Corpus, & quasi Qualitatem quandam nominabant*. Quidquid igitur Materiam habet, est iis Corpus: atque id-
Laert. in Zenon. ipsum definiunt, Σῶμα ἐστὶ τὸ τριχῆ διαστατὸν, εἰς μῆκος, εἰς πλάτος, εἰς βάθος: *Corpus esse, quod in tria dividitur, longitudinem, latitudinem, altitudinem.* Atque hæc sane proprie Corpora sunt, pro aliorum etiam philosophantium sensu. At Stoici (notandum est) longius laxiusque hanc vocem tendunt: & communiter, quidquid omnino est, sic appellant. Ita non Genii solum & Anima, (nam hæc iis materiata sunt) sed Deus, & Materia, & Virtutes, Vitia, Affectus, & plura talia, Corpora dicuntur: quod Scholæ hodie rideant, sed sua hæc lingua iis fuit. Itaque Laër-

Laertius, post eam finitionem, addit: τοῦτο δὲ καὶ στερεὸν σῶμα καλεῖται: *Atque hoc solidum etiam Corpus vocatur:* quasi alia essent, extra eam agnominationem. Notare autem in Cicerone licuit, etiam *Qualitates* ea corpora appellari: quia scilicet ποιὰ, καὶ πεποιωμένα, *qualia & qualitate affecta* essent. Itaque statim *Qualitatum alias Principes facit, alias ex iis ortas. Principes, elementa ipsa: ex iis ortas, animantium formas, quaque gignuntur è terra.* Ubi palam est, Corpora eum simplicia intelligere, & Mixta. Etsi ab ipsis Corporibus compositis abiungunt etiam *Qualitates*, & Materiam faciunt subiectam, & Formarum eas vicem habere. Plutarchus adversus eos: Καίτοι πανταχοῦ τὴν ὕλην, ἀργὸν ἐξ ἑαυτῆς καὶ ἀκίνητον, ὑποκεῖσθαι ταῖς ποιότησιν ἀποφαίνουσι. τὰς δὲ ποιότητας πνεύματα, ἔνιοι δὲ καὶ τόνους ἀερώδεις, οἷς ἂν ἐγγένωνται μέρεσιν εἰδοποιεῖν ἕκαστα καὶ σχηματίζειν. *Etsi ubique Materiam, per se inertem & immobilem, Qualitatibus subiici pradicant: Qualitates autem spiritus esse, aliqui vigores & intentiones quasdam aereas, qua partes, quibuscumque ingenerantur, forma afficiant, & figurent.* Ecce Qualitates palam Corpora: quidni? sunt enim *Spiritus, & aereum* quiddam. Et vero *Qualitates* pro Formis Trismegistus etiam usurpat: πλέον δὲ τῶν ἰδεῶν τὰ ποιὰ ὁ πατὴρ ἐγκατατάξας τῇ σφαί-

In Contr. Stoi.

Cap. V. 11.

ῥα, ὥσπερ ἐν ἄντρῳ κατέκλεισε, πάσῃ ποιότητι κοσμῆσαι βουλόμενος τὸ μετ' αὐτοῦ ποιόν: *Affatim autem Idearum qualia Pater inseminans globo, tanquam in antro conclusit, omni qualitate exornare cupiens quod cum ipso erat quale.* Non aliud, quam varietatem Formarum acceperim, quas Mundo Deus inseruit, petitas à primis Formis, id est, Ideis. Atquin & hæ tales, ut dixi, corpora: quod Plutarchus dicit, & damnat. Ita enim contra istos: *Essentiam & Materiam subiici dicunt Qualitatibus: Qualitates autem rursus corpora faciunt. Implexa vero ista res. nam si Qualitates essentiam suam propriam habent, ex qua dicuntur & sunt corpora: non quærũt essentiam aliam:* & pluscula, quæ adiungit. Quin & Galeni libellus hodie, contra eosdem, argumento & titulo: Ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι: *Quod Qualitates sint incorporeæ.* Nec de formis solum essentialibus accipe, sed de Virtutibus, Vitiis, Affectibus, atque aliis, quæ Plutarchus enumerat item, & ridet. Ἄτοπον γὰρ δεῖ μάλα, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, πρὸς δὲ τούτοις τὰς τέχνας, καὶ τὰς μνήμας πάσας, ἔτι δὲ φαντασίας, καὶ πάθη, καὶ ὁρμὰς, καὶ συγκαταθέσεις, σώματα ποιουμένους, ἐν μηδενὶ φάναι κεῖσθαι, μηδὲ ὑπάρχειν· τόπον δὲ τούτοις ἕνα τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ στιγμιαῖον καταλιπεῖν, ὅπου τὸ ἡγεμονικόν. *Absurdum autem nimis, Virtutes, Vitia, * Artes præterea, omnesq; Memorias,*

Adv. Stoic.

* Idem Tertullianus, De Anim.c. V.I.

morias, item Phantasias, & Affectus, Appetitiones, Assensiones, corpora cum faciant, in nullo ea dicere posita esse ac subsistere: locum dumtaxat iis unum in corde exiguum, qui puncti instar sit, relinquere, ubi animi item Principale est. Sunt, fateor, in fronte hæc ridicula: sed subtiles illi viri, & vel maxime Dialectici, caussæ aliquid habuerint sic iudicandi, nobis in scriptorum illa raritate obscuræ. Chrysippus unus exstaret, in aperto res esset. Sed bene an male illi, non nunc quæramus: res quidem & sensus eorum ponendus est. Noster Seneca, ad Lucilium: *Non puto te dubitaturum, quin Affectus Corpora sint*: & enumerat subinde, *Iram, Ambitionem, Tristitiam, Metum, Audaciam.* Quid? tam diversa in una illa (ut Plutarchus scripsit) *punctuali cordis sede*? Non pugnent igitur? nam & vitam, ecce, habent, atque adeo *Animalia* esse affirmat. AUD. Haha, rideo: Animalia? LIPS. Audi Senecam: *Desideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione iactata apud nostros, an Iustitia, Fortitudo, Prudentia, ceteraque virtutes animalia sint?* Et multis deinde adstruit, animalia esse. AUD. Sunt, sunt: quis abnuat? Videsne pictores, & id genus, Stoicis addicere, qui fœminas etiam efformant? LIPS. Immo tu serium illorum argumentum au-

Epist. CVI.

Epist. CXIII.

Ibid. di. *Animum constat animal esse* (ait Seneca:) *cum ipse efficiat ut simus animalia. Virtus autem nihil est aliud, quam animus taliter se habens: ergo animal est.* O Achillem! cedite, fugite Troiani. Nec satis. Vitia etiam Animalia, quod sequitur: etiam Artes, & Physica, & Dialectica: quid? etiam partes earum, *Enunciata, & Solœcismus, & Syllogismus.* Vides *quam multa* (Senecæ irridentis verba) *animalium millia habitent in his angustiis pectoris?* Et de *angustiis*, è Plutarcho supra interpretare. Abiicit & alibi idem Seneca, & in vano aut levi habet. *Sunt,* inquit, *quæ scire magis iuvat, quam prodest.* Epist. CXI. *sicut hoc, de quo quaeris, An corpus bonum sit?* Respondet deinde: *Corpus esse. facit enim: quod facit, corpus est.* Ubi & axioma illud Stoicum observes, Quidquid facit, est corpus. Qua eadem illa ratione Vox corpus adstruitur, in Laertio: Σῶμα δ' ἐστὶν ἡ φωνὴ, κατὰ τοὺς Στοϊκούς. πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν, σῶμά ἐστι· ποιεῖ δ' ἡ φωνὴ προσιοῦσα τοῖς ἀκούουσιν ἀπὸ τῶν φωνούντων. *Corpus est Vox, secundum Stoicos. Omne enim quod facit, Corpus est: facit autem Vox quæ à loquentibus ad audientes accidit.* Quod tamen plenius diceretur, *Quidquid facit aut fit, est corpus:* id est, agit aut patitur. Ipse noster ita effert alibi: & Plutarchus inter Stoica:

Epist. CXVII. ὄντα γὰρ μόνα τὰ σώματα καλοῦσιν, ἐπειδὴ ὄντος τὸ

ποιεῖν

ποιεῖν τι καὶ πάσχειν: *Sola quæ ſunt, Corpora appellant: quoniam id quod eſt, facit aliquid, aut patitur.* Sed de Voce quod erat, etiam Epicurei ſic aſſerebant. ut Lucretius:

Corpoream quoque enim vocem conſtare fatendum eſt,
Et ſonitum: quoniam poſſunt impellere ſenſus.

Plura, ſi quis volet, ſuper hoc legat in Euſtathio Homeri interprete, ad Iliados ſecundum. Nos ad Senecam, qui aiebat, *Bonum* corpus eſſe. Quis ita? ratio. *Corporis bona, ſunt corpora: corpora ergo ſunt & quæ animi: nam & hic corpus eſt.* Profecto mira hæc Logica eſt, in noſtris ſcholis non audita, non audienda. Sed rationem omitto, rem concutio. Certe Stoici, apud Sext. Empiricum, negant *Bonum* corpus eſſe, ſed *Bonitatem*. Ait enim: *Veritatem nonnulli opinantur, & maxime Stoici, à Vero differre tribus modis, Eſſentia, Conſtitutione, Virtute. Eſſentia quidem, quia Veritas eſt Corpus, Verum autem incorporeum.* Amplius, *Nox, Dies, Veſper corpora* ſunt: & quid verba ultra facio? initio dictum repeto, Quidquid eſt, cenſent corpus. Adv. Mathē.

DISSERT. V.

Deum & Materiam Corpora esse Stoicis: & quattuor dumtaxat proprie Incorporea.

AUD. Fateor non invitum me hæc audire, etsi animo obhærenti. Si enim omnia hæc Corpora: cedo, quid igitur Incorporeum est? an id solum, quod non est, ut Chimæra & Centaurus? LIPS. Et ego libere fateor diutule in hac inquisitione me fuisse, & obhæsisse. Seneca quidem expedire nos debebat, & cœperat, ubi divisionem *Corporum* & *Non-corporum* instituit: sed deseruit, & in vado reliquit. Verba eius ista: *Naturalis pars Philosophiæ in duo scinditur, Corporalia & Incorporalia. Corporum locus dividitur in hos primum gradus, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa. Ipse Elementi locus, ut quidam putant, simplex est: ut quidam, in Materiam & Caussam omnia moventem, & Elementa dividitur.* * *Superest ut Rationalem partem Philosophiæ dividamus.* Ecce institutam divisionem, & unum caput exsequitur de Corporibus: alterum de Incorporeis nec verbo tangit. Consilio aut neglectu eius omissum, an ignavia exscriptorum, non definio: sed hoc clare haurio, ipsa prima Principia Corpora

Epist. LXXXIX

esse,

esse, *Materiam*, *&* *Caussam*. Et de Materia quidem iamante satis firmavimus, * ubi de ea dictum: sed Laertii etiam verba sunt, quæ de utroque principio evincunt. Inter Stoica, ubi ab Elementis ea dividit: καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχὰς, καὶ ἀμόρφους: *Et corpora esse Principia*, *&* *forma expertia*. Ubi tamen viri docti fidenter rescribunt: καὶ ἀσωμάτους εἶναι τὰς ἀρχὰς: *Et incorporea esse Principia*. Quod pro communi nostra philosophia verum fateor, abnuo de Stoicorum. Ipse enim *Deus* iis corpus, id est, Senecæ *Caussa omnia movens*. An non Corpus sit, cum etiam Animal est? Ita enim idem Seneca dividit alibi *Corpus*, *in Animantia*, *&* *Inanima*; *rursus Animalia aut Mortalia sunt, aut Immortalia*. & sub hac specie Dii ac Genii continentur. Neque aliter alii: unus modo nodus me ligat ab ipso Seneca iniectus. qui alibi primam illam Caussam appellat *Incorporalem*. *Quisquis formator Vniversi fuit, sive ille Deus est potens omnium, sive incorporalis Ratio ingentium operum artifex, sive divinus Spiritus per omnia intensus*. Profecto hæc Ratio est Deus, aut melior pars: & si illa incorporea, cur non Fatum, Providentia, Iustitia Dei & Sapientia, & denique ipsa in nobis Ratio, pars illius? Vix opinor hoc Stoice, sed potius Platonice dictum: aut si est

*Differ. XI. supra.

Epist. LIX.

Consol. ab Helv. c. VIII.

si est, seorsim à Deo & ab Igne eam nunc aspicit & avellit, non alibi factum. Certe Ratio prima Caussa est, atque ea palam Corpus illi dicta. Est & axioma Stoicis certum: *Omne quod est, esse corpus:* an non Ratio est? Laertius: Σῶμα δέ ἐστι καθ' αὐτοὺς ἡ οὐσία: *Corpus est iuxta ipsos Essentia.* Numenii liber citatur ab Eusebio: Ὅτι οὐκ ἂν εἴη σῶμα τὸ ὄν, κατὰ τοὺς Στωϊκούς: *Quod non sit Corpus quidquid est, iuxta Stoicos:* ubi eos scilicet refutavit. Sed & Tertullianus noster, hoc illorum dogmate imbutus, Animam, Angelos, Deum corpora facit: & alibi universe scribit, *Omne quod est, Corpus est sui generis: nihil est Incorporale, nisi quod non est.* Quo sensu Augustinus eum excusat de Deo & Angelis corporeis: quia *timebat*, inquit, *ne nihil essent, si Corpora non essent.* Neque Stoicorum nova fuit hæc opinatio. prisci quidam philosophorum (Platone teste) aiebant, *Iustitiam, Prudentiam, itemque contraria*, ἢ μηδὲν τῶν ὄντων, ἢ πάντ' εἶναι σώματα: *aut nihil eorum quæ sunt esse, aut corpora esse.* Tam lata igitur hæc significatione, quid mirere dicta à nobis omnia comprehendi? AUD. Cedo equidem, & dono: sed quod inieci ecquid solvis? Ubi enim Incorporea, nisi in imagine? LIPS. Non hoc cense. sunt re ipsa quædam, & reperiemus. Seneca palam divisit

Lib. XV.

De Carne Christi.

De Genesi ad litt. c. ult.

In Sophista.

divisit supremum illud genus τὸ ὄν: *Quidquid est, aut Corporale est, aut Incorporale:* & postea iterum ita dividit, sed exempla non donat. Ergo aliquod Ens dicimus Incorporeum: & axioma illud supra positum leviter ita restringendum est. Nam lego in Sexto Empirico: *Ex incorporeis Stoici enumerant quattuor species, Id quod dicitur, Vacuum, Locum, Tempus.* Primum illud Græce est (ex alio Empirici loco) τὸ λεκτόν. Senecę inde lux: *Video Catonem ambulantem: Corpus est, quod video. Dico deinde, Cato ambulat. non Corpus quidem est quod nunc loquor, sed enunciatum de Corpore. quod alii Effatum vocant, alii Enunciatum, alii Edictum.* Ecce τὸ λεκτὸν varie interpretatur: & ostendit esse quid, cum vere dicitur: (ut, Cato ambulat, sapit, desipit:) nec tamen Corpus, sed Incorporeum esse. Ab ea re apud eumdem Senecam quæstio, *Cum Sapientia sit Corpus, an etiam Sapere?* & disputat * εἰς ἑκατέρων: sed non est profecto, pro dicto sensu. Plura in hac re non habeo, nisi illud Plutarchi etiam. istinc consequi, σῶμα σώματος εἶναι τόπον, καὶ σῶμα χωρεῖν διὰ σώματος: *Corpus Corporis esse locum, & Corpus penetrare per Corpus:* quod verum est, si Qualitates sunt corpora, initio dictum.

Epist. LVIII.

Epist. CXVII.

Epist. CXVII.

* *In utramque parte.*

DISSERT. VI.

De Mundo, optimo Maximoque corpore. Varia vocis significatio. Differt ab Vniverso: quid Totum Stoicis? itemque de Vacuo.

SED nos ad amœniora & simul graviora pedem promoveamus. E Principiis Elementa & Corpora: ac præstantissimum Corporum, Mundus. De cuius nomine obiter videndum est: tum & res inquirenda, & pro illorum sensu aperienda. Nomen vel Græcis, vel Latinis, ab ornatu est. nam & illi κόσμον dicunt, primo eius nomenclaturæ Pythagora auctore. Id enim ita Laertius: τ̄ οὐρανὸν πρῶτον αὐτὸν ὀνομάσαι κόσμον: *hunc primum Cœlum appellasse Mundum:* quod tamen alii ad Parmenidem, Zeno noster ad Hesiodum refert. Galenus cum Laertio: Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τ̄ τῶν ὅλων περιοχὴν κόσμον: *Pythagoras primus appellavit hunc rerum ambitum, Mundum.* Idem de eo Plutarchus, & caussam etiam addit: ἐκ τ̃ ἐν αὐτῷ τάξεως: *ab ordine qui est in illo.* Ab *ordine* inquam, sive à toto *ornatu.* Plinius: *Quem* κόσμον *Græci, nomine ornamenti, appellaverunt, eum nos à perfecta absolutaque elegantia Mundum.* Nam & muliebrem mundum obtinuit dici. Trismegi-

megiſtus interiorem nomenclaturę cauſſam dat: Εἰκότως κόσμος κέκληται. κοσμεῖ γὰρ τὰ πάντα τῇ ποικιλίᾳ τῆς γενέσεως, & plura quæ addit: *Merito Mundus ſive ornatus dicitur. ornat enim omnia varietate generationis, continuatione vitæ, indefeſſa operatione, & ordine genitorum.* Quæ ratio Mundum proprie ſpectat, quatenus facit aliquid, & eſt Deus. Iſidori nova originatio eſt, imo vetus ex Varrone: *Mundus,* inquit, *quod in ſempiterno ſit motu, ut cœlum, ſol, luna, maria. Vnde & animalia Varroni videntur Elementa, quoniam per ſemet ipſa, inquit, moventur.* An bene ex Varrone tranſſcripſerit, neſcio: neque Elementa proprie Animalia. ſed Mundum dixerit, ex Stoico & Platonico ſenſu. Vides ex his *Cœlum* primo Mundum dictum, deinde latius vocem ſe fudiſſe. Notant autem Stoici τριχῶς λέγεσθαι τὸν κόσμον. αὐτόν τε τὸν θεὸν, τὸν τῆς ἁπάσης οὐσίας ἰδιοποιὸν, ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνων ποιὰς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. καὶ αὐτήν τε τὴν διακόσμησιν τῶν ἀστέρων, κόσμον εἶναι λέγουσι. καὶ τρίτον, τὸ συνεστηκὸς ἐξ ἀμφοῖν. *Tripliciter dici Mundum. Primo ipſum Deum omnis eſſentiæ opificem, qui incorruptibilis eſt & ingenitus, architectus ipſius Mundi, & poſt temporum aliquas periodos iterum in ſe abſumens & vertens omnem eſſentiam,*

Cap. xx.

Lib. XIII. 1.

Laert. in Zenon.

iterumque ex se gignens. Secundo, ipsam astrorum ordinationem, id est, Cælum, Mundum dicunt. Tertio, quod fit ex utrisque.

Quæ postrema verba satis tenebrosa sunt: & ex quibus utrisque? ex Deone, & Cælo? ita textus sermonis suadet, sed re abnuente. Putem magis, *Ex Deo, & Essentia*, id est, Materia, eum velle dictum. Philo clarius ista extulit: Λέγεται ὁ κόσμος καθ' ἓν μὲν πρῶτον σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄστρων, καὶ τῆς περιοχῆς γῆς, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ζώων καὶ φυτῶν· καθ' ἕτερον δὲ, μόνος οὐρανός· κατὰ δὲ τρίτον, ὡς δοκεῖ τοῖς Στοϊκοῖς, διήκουσα ἄχρι τῆς ἐκπυρώσεως οὐσία τις, ἢ διακεκοσμημένη ἢ ἀδιακόσμητος, ἧς τῆς κινήσεώς φασιν εἶναι χρόνον διάστημα. *Primo Mundus dicitur, compositio ex cœlo & astris, terram ambientibus, & animantia ac stirpes. Secundo, solum ipsum Cœlum. Tertio, ut Stoicis visum, essentia quædam ad exustionem perveniens duransque, sive digesta, sive indigesta, cuius motus intervallum Tempus esse dicunt.* Itaque tertia hæc sententia peculiaris Stoicorum est, quam ad *Deum* rettulit Laertius, ad *Essentiam* Philo: uterque recte. Nam Essentia illa tota, Deus est Stoicis: neque aliud quam Senecæ & Latinis *Rerum Natura*, vel *Communis Natura*, de qua supra dixi. Ea igitur, sive in Mundum formata sit, sive indigesta, est iis Mundus. Et hoc sensu doctissime, ut solet, Ausonius

De immor. Mundi.

Mun-

Mundum pro Materia ſupra dixit. Sed aliud igitur Stoicis κόσμος, καὶ διακόσμησις: ſicut etiam τὸ πᾶν, καὶ ὅλον. Laertius diſcri- In Zen.
minat: Τὸ πᾶν λέγεται, ὅ, τε κόσμος, καὶ καθ᾽ ἕτερον τρόπον, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ σύστημα. ὁ μὲν οὖν κόσμος πεπερασμένος, τὸ δὲ κενὸν ἄπειρον. *Vniverſum dicitur & Mundus; & alio modo, quod ex Mundo & exteriore Vacuo conſtat. Nam Mundus finitus eſt, Vacuum infinitum.* Itaque & Mundus etiam πᾶν ſive *Vniverſũ* dicitur: ſed magis erat, in ſcholis præſertim, diſtingui. Plutarchus: Οἱ Στοϊκοὶ διαφέρειν τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον, λέ- II. De Placit. c. 1.
γουσι. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι τὸ σὺν κενῷ ἄπειρον· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον. *Stoicis differunt Vniverſum, & Totum. Vniverſum enim eſſe, cum Vacuo Infinitum; Totum, ſine Vacuo, Mundum.* Falſa hæc autem; reſcribendaque πᾶν γὰρ εἶναι σὺν κενῷ ἀπείρῳ: *Vniverſum enim eſſe, cum vacuo infinito*: & ἀπὸ κοινοῦ advocanda vox, κόσμον. Recte ita Stobæanæ Eclogæ: Οἱ Στοϊκοί φασι διαφέρειν τὸ πᾶν καὶ τὸ ὅλον. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι σὺν τῷ κενῷ τῷ ἀπείρῳ· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον. *Stoici differre dicunt Vniverſum & Totum. Vniverſum eſſe, cum Vacuo infinito; Totum, ſine eo, Mundum.* Atque hæc ita Adverſ. Mathẽ.
apertiſſime etiam Empiricus, ubi de Toto. Hinc illud eorum effatum eſt, valde Pluatrcho exagitatum: *Vniverſum, corpus non eſſe.* Quidni dicerent? Inane enim Contra Stoic.
com-

complectitur: neque id ſane eſt corpus. Itaque ipſius Plutarchi verbis hoc ſolvamus: Κενὸν γὰρ ἄπειρον ἔξωθεν τῷ κόσμῳ περιθέντες, οὔτε σῶμα τὸ πᾶν, οὔτε ἀσώματον εἶναι λέγουσι: *Vacuum enim infinitum exterius Mundo circumfundentes, neq; Corpus Vniverſum, neque Incorporeum adfirmant.* Caute, & iure, ô Plutarche: & tu hic atque alibi haud æquus arbiter eos culpas. Qua Vacuum continet, corpus non eſt; qua Mundum, corpus. Atqui non eſt Vacuum. Sane quidem οἱ ἀπὸ Θάλεω φυσικοὶ (ut alibi tu ſcribis) μέχρι Πλάτωνος τὸ κενὸν ἀπέγνωσαν: *abuſque Thalete Phyſici, ad Platonem, Vacuum ignorarunt:* quod fatemur, & ipſe Plato ubique abdicat: ſed qui Italicæ ſectæ fuerunt, diu ante Platonem, Leucippus, Democritus, & ab his Epicurus poſuerunt. Atque illi quidem laxe, & ubique rebus mixtum: Stoici reſtrictius, ἐντὸς τοῦ κόσμου οὐδὲν εἶναι κενὸν, ἔξωθεν δὲ αὐτοῦ ἄπειρον: *in Mundo, nihil eſſe Vacui; extra, infinitum illud eſſe.* Cauſſa ſtatuendi, Conflagratio ſive ἐκπύρωσις, quia Mundus in illud reſolvitur, poſt iſtam. Quid, quod ipſe Pythagoras τοσοῦτον εἶναι τὸ κενὸν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ὥστε ἀναπνεῖν τὸν οὐρανόν. εἶναι γὰρ αὐτὸν πύρινον. *Tantum Vacui eſſe extra Mundum, ut reſpirare cœlum poſſit. eſſe enim ipſum igneum.* Pythagoræ, inquam, hoc verius tribuetur, quam ut

1. De Plac. c. XVIII.

Ibid.

ut ab eodem Plutarcho alibi, Aristoteli ipsi. Nam ille nimium quantum abhorret. Abhorreat. nos ponimus, & plures hodie etiam * Theologorum. Quid autem id est, quod est, & non est. Nam Cleomedis Stoici verbis: Ἁπλουστάτη αὐτοῦ ἐστιν ἐπίνοια, ἀσωμάτου τε ὄντος, καὶ ἀναφοῦς, καὶ οὔτε σχῆμα ἔχοντος, καὶ οὔτε σχηματιζομένου, οὔτε τι πάσχοντος, οὔτε ποιοῦντος, ἁπλῶς δὲ σῶμα δέχεσθαι οἵου τε ὄντος: *Simplicissima eius est conceptio, ut quod incorporeum sit & intactile, quod nec figuram habeat, neque figuratum sit, quod neque patiatur neque agat, tantum corpus suscipere aptum sit.* Atque idem ille in *Cyclicis* suis *Theoriis* pluribus docet revera tale extra Mundum esse: atque id infinitum.

* Infra Dissert. 15.

DISSERT. VII.

Definitio Mundi. Civitatem dici, itemque Templum: eaque imagines explicatæ.

SED nomina Mundi vidimus: nunc ipsum. & quid est tertia significatione Mundus? Chrysippus (apud Stobæum) definivit; κόσμον εἶναι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων. ἢ, τὸ ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σύστημα, καὶ ἐκ τῶν ἕνεκα τούτων γεγονότων: *Mundum esse compagem è cœlo & terra, & naturis quæ his continentur. Vel aliter: Compagem conventumque ex dis hominibusque, &*

& quæ horum caussa sunt facta. Utraque hæc etiam in Laertio totidem verbis, sed Posidonio àdscribuntur. In Eusebio Lib. xv. prior, paullo uberius ponitur: Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φύσεων: *Compages è cœlo, aere, terra, mari, naturisque contentis.* Atque ille idem alteram illam adiunxit: & caussam utriusque variantis dedit. Ὃν γὰρ τρόπον πόλις διχῶς λέγεται, τό, τε οἰκητήριον, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνοικούντων σὺν τοῖς πολίταις σύστημα, οὕτω καὶ ὁ κόσμος οἱονεὶ πόλις ἐστὶν ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνεστῶσα, τῶν μὲν θεῶν τὴν ἡγεμονίαν ἐχόντων, τῶν δὲ ἀνθρώπων ὑποτεταγμένων. κοινωνίαν δ' ὑπάρχειν πρὸς ἀλλήλους διὰ τὸ λόγου μετέχειν, ὅς ἐστι * φύσει νόμος. *Sicut enim*, inquit, *Civitas dupliciter dicitur, & ipsa sedes sive domicilium, & corpus incolarum civiumque: ita Mundus tamquam Civitas est, è diis hominibusque constituta. cuius dii quidem principatum & regimen habent, hominibus subiectis. Communionem autem inter utrosque esse, quia Ratione participant, quæ naturæ Lex est.* Sunt pulchra, & dignitatem Mundi exprimunt, & nostram, itemque officium & munus. Imago est, quæ valde placita Stoicis, & passim usurpant. ut Seneca, Cap. XVIII. ad Marciam: *Intratura es urbem, diis hominibusque communem.* Cicero: 1. De Leg. *Vniversus hic Mundus una civitas, communis deorum hominumque, existimandus est.* Idem alibi:

* Nec male φύσεως naturæ. Vtrúque verum est.

alibi: *Est enim Mundus quasi communis deorum atque hominum domus, aut urbs utrorumque.* Iterum dico, sunt pulchra, alta. & quis non attollatur, atque idem vereatur, cum Deum & Genios circum se, & supra se, cogitat inspectores, eosdemque rectores? Et parte altera, avaritiam contemnat, viles curas exuat, cum, velut patriam & urbem, mundum sibi circumdat? Seneca: *Magno animo nos non unius urbis mœnibus inclusimus, sed in totius orbis commercium emisimus, patriamque nobis professi sumus Mundum, ut liceret latiorem campum virtuti dare.* Sane *virtuti*, & maxime caritati ac curæ generis humani. Omnes unius urbis cives sumus. Cicero de Stoicis: *At quanta conantur? Mundum hunc omnem opidum esse nostrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides quantam rem agas? ut Circeiis qui habitet, hunc omnem Mundum suum municipium esse existimet.* Et vero hanc communionis rationem Pontifici Iudæorum fuisse in animi oculis, Philo prædicat: Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων, inquit, οἱ ἱερεῖς ὑπὲρ οἰκείων καὶ πολιτῶν μόνον εἰώθασι τάς τ' εὐχὰς καὶ θυσίας ἐπιτελεῖν. ὁ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεὺς, οὐ μόνον ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τῆς φύσεως μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, καὶ πυρὸς, τάς τ' εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας ποιεῖται, τὸν κόσμον, ὅπερ ἐστι ταῖς ἀληθείαις, πατρίδα εἶναι ἑαυτοῦ νομίζων. *Cum enim*

II. De Nat. deor.

Consol. ad Helv.

IV. De Finib.

De Monarchia II.

enim aliarum gentium ſacerdotes, non niſi pro ſuis, & amicis, & civibus vota aut ſacra faciant; ſummus Iudæorum Pontifex, non ſolum pro toto genere humano, ſed & pro naturæ omnibus partibus, terra, aqua, aere, igne, preces grateſque concipit: Mundum hunc exiſtimans (uti revera eſt) patriam ſuam eſſe. Fructum ſententiæ vides: & adde alterum, de Exſilio; quod eſſe nullum poteſt ſic animato. *Emetiamur enim quaſcumque terras, nullam invenire intra Mundum eſt, alienam nobis.* Sic igitur de Mundo Stoici: etſi *Cœlum* etiam Civitatem, & quidem proprie, ſi Clementi credimus, volunt dici. Ille cum cæleſtem civitatem in Sacris legeret, & rei ſuæ aptaret, addit: Λέγουσι καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν οὐρανὸν κυρίως πόλιν, τὰ δὲ ἐπὶ γῆς ἐνταῦθα οὐκέτι πόλεις. λέγεσθαι μὲν γάρ, οὐκ εἶναι δέ. *Dicunt & Stoici Cœlum proprie civitatem eſſe. quæ autem hic in terra ſunt civitates, dici quidem, at non eſſe.* Quo ego Plutarchi reprehenſionem ſpectaſſe arbitror, etſi verba in Græcis (meo quidem libro) corrupta aut manca ſunt: Ἀλλὰ μὴν τὸ νεῖκος μὲν εἶναι πόλιν, καὶ πολίτας τοὺς ἀστέρας, εἰς δὲ τοῦτο, καὶ φυλέτας, καὶ ἄρχοντας, δῆλον ὅτι καὶ βουλευτὴν τὸν ἥλιον, καὶ τὸν ἕσπερον πρύτανιν ἢ ἀστυνόμον: *Sed & aiunt, Deorum domum* (putem enim ſcribendum, θεῶν οἶκον) *eſſe civitatem, cives autem ſtellas, ad hoc etiam tribules, & magiſtratus:*

Sen. ad Helv. c. IX.

IV. Strō. in fine.

De Cōmun. Notion.

stratus: nempe Solem etiam Senatorem, & Hesperum Prytanim vel Ædilem. Nisi magis tamen est legi τὸ κόσμον εἶναι, & concinnare divulsa: atque ad priorem imaginem de Mundo toto referre, cui Dii scilicet & cœlites illi præsunt. Quem iterum alia imagine, & magis augusta, assimilant etiam cum Templo. Seneca: *Totum Mundum deorum esse templum, solum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum.* Et alibi: *Per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorum templum Mundus iste reseratur.* Cicero: *Homines tuentur illum globum quem in Templo hoc medium vides, qui terra dicitur.* Ubi Macrobius apposite: *Quidquid humano aspectui subiicitur, Templum eius vocavit qui sola mente concipitur. ut, qui hæc veneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori: sciatque quisquis in usum templi huius inducitur, ritu sibi vivendum sacerdotis.* Bona, bona postrema monitio: & Plutarchus accedat, *Templum esse hunc Mundum, sacratissimum quidem ac religiosissimum. in quod per ortum inducimur, spectatores non signorum surdorum & manufactorum, sed Solis, Lunæ, siderum.* Et addit, hæc *veluti initia & mysteria quædam esse, tranquillo & læto nobis animo spectanda ac peragenda.* Philo denique Iudæus claudat:

De Benef. VII c. VII.

Epist. XC.

In Somnio.

Lib. I. c. XIV.

De Trãquillitate animi.

dat:

De Mō-arch. II. dat: Τὸ μὲν ἀνωτάτω καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἱερὸν Θεοῦ νομίζειν τὸν σύμπαντα χρὴ κόσμον εἶναι, νεὼν μὲν ἔχοντα ἁγιώτατον τῆς τῶν ὄντων οὐσίας μέρος, οὐρανὸν, ἀναθήματα δὲ τοὺς ἀστέρας, ἱερέας δὲ τοὺς ὑποδιακόνους αὐτοῦ τῶν δυνάμεων ἀγγέλους, ἀσωμάτους ψυχάς: *Templum Dei ſupremum, & vere tale, exiſtimare oportet eſſe totum hunc Mundum. qui Sacrarium quidem habet, puriſſimam rerum Naturæ partem, Cælum; ornamenta, ſtellas; ſacerdotes, adminiſtros potentiæ eius angelos, incorporeas animas.* Imagines habemus, aptas, & pro ſplendore ac dignitate Mundi, nec ſupra. *Nihil enim omniũ rerum* (ait Stoiciſſans Tullius) *melius eſt Mundo, nihil præſtabilius, nihil pulchrius: nec ſolum nihil eſt, ſed ne cogitari quidem quidquam melius poteſt.* Vide ipſum totum, vide magnas parvaſque partes: omnia *ita conſtituta ſunt, ut neque ad uſum meliora eſſe potuerint, neque ad ſpeciem pulchriora.*

II. De Nat. deor.

Ibidem infra.

DISSERT. VIII.

Factum eſſe Mundum, à Deo, cauſſa hominum: & breviter, quomodo ſit factus.

TANTI autem operis quis auctor? Nullus, aiunt quidam, & ab æterno fuit, æternumque erit. Alii qui factum ſtatuunt, partim à Natura (ut Strabo:) par-

partim à Forte & Casu, ut Epicurus. Stoici verissime, à Deo & Providentia esse. Passim ita: & Chrysippi, apud Lactantium, argumentum validum sane exstat. *Siquid est, inquit Chrysippus, quod efficiat ea, quæ homo, licet ratione præditus, efficere non possit; id profecto est maius, & fortius, & sapientius homine. Homo autem non potest facere cælestia: ergo illud, quod hæc effecerit, superat hominem arte, consilio, prudentia, potestate. Quid igitur potest esse, nisi Deus?* De Ira Dei c.x. Nec testimonia congero in sententia decantata: illud addam, *Quare, Quomodo, ubi, Quando, Qualem* fecerit Deus? Quare? sua, inquiunt, & hominum caussa. Neque enim alius ei finis fuit, quam potentiæ & bonitatis designatio, in maximo optimoque opere sic ostensa. Cicero: *Quorum igitur caussa quis dixerit effectum esse Mundum? Eorum scilicet animantium, quæ ratione utuntur. hi sunt dii & homines, quibus profecto nihil est melius.* II. De Natur. deor. Et de altera sane parte, nostri Doctores consentiunt. ut Lactantius: *Vera est sententia Stoicorum, qui aiunt nostra caussa Mundum esse constructum. Omnia enim quibus constat, quæque generat ex se Mundus, ad utilitatem hominis accommodata sunt.* De Ira Dei c. XIII. Et singillatim ibi exsequitur: quod ante eum Cicero accurate, De Natura deorum.

Ne-

Lib. II. Neque Seneca id negatum voluit (haud ita veri & partium transfuga) cum scribit: *Non enim nos caussa Mundo sumus, hiemem æstatemque referendi: suas ista leges habent, quibus divina exercentur. Nimis nos suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moveantur.* Imo vero, ô bone, propter nos vel maxime ista moventur: sed non solos: & hoc voluisti dictum. Dii quoque hic suas partes habent. Itaque alibi scribis: *Dii non per negligentiam nos genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitavit enim nos ante Natura, quam fecit.* Ita est. Providentia hominem, & pleraque ista homini fecit. Sed *Quomodo* fecit, & quæ compositio aut digestio molis huius fuit? Zeno apud Laertium ita prodit: Τὸν θεὸν, κατ' ἀρχὰς καθ' αὑτὸν ὄντα, τρέπειν τὴν οὐσίαν δι' ἀέρος εἰς ὕδωρ, καὶ ὥσπερ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα περιέχεται, οὕτω καὶ τοῦτον, σπερματικὸν λόγον ὄντα τοῦ κόσμου, τοιόνδε ὑπολιπέσθαι ἐν τῷ ὑγρῷ, εὔεργον αὐτῷ ποιοῦντα τὴν τῶν ἑξῆς γένεσιν. Εἶτα ἀπογεννᾷν πρῶτον τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν. *Deum in principio, cum apud se esset, Essentiam omnem per aerem in aquam convertisse. Et ut in fœtu semen continetur, ita Deum qui seminalis Ratio mundi est, tale semen reliquisse in Humido, quod facilem aptamque operi Materiam præberet, ad rerum deinceps generationem. Deinde progenuisse primum Ele-*

II. De Ira. c. XXVII.

Lib. II. De Benef. c. XXIII.

Elementa quattuor, ignem, aquam, aerem, terram. Ait, *in principio:* ipsis Sacrorum nostrorum verbis. Ait, *cum apud se esset.* Pie & pulchre. Deus sua perfectio, sedes, regnum: Iul. Scal.

Cui esse sibi sufficit, efficitque cuncta:

ut vir summus nostri ævi, in Carmine super Deo scripsit, plane divino. Deus sibi, & suum ei esse, sufficit: quidni? in ipso omnia, ipse omnia. Itaque frustra, & pro humana imbecillitate istæ quæstiones, Quid faciebat, agitabat? Vel Seneca noster respondeat: *Iupiter resoluto mundo, & diis in unum confusis, paullisper cessante Natura,* ACQUIESCIT SIBI, *cogitationibus suis traditus.* Optime. Vis & ego aliquid audacter, sive argute? Idem quod nunc facit, fecit. Erras, qui in Deo tempora disparas, omnia ei sunt in præsenti. Poeta Christianus olim, Claudius Victor: Epist. IX.

Regnabatque potens in maiestate creandi,
Et facienda videns, gignendaque mente capaci
Sæcula dispiciens: & quidquid tempora volvunt,
PRÆSENS SEMPER *habens. immensum mole beata*
REGNUM ERAT IPSE SUUM.

An deerat occupatio, hæc quæ fuere, quę sunt,

ſunt, & quæ inſtant, contemplanti? Pergit Laertius, *Eſſentiam omnem vertiſſe*. Si de primo conditu intellegit, Materiam cape: ſin de reparatione Mundi poſt exuſtionem, cape Ignem reliquum & in eo ſemina rerum. *Per Aërem.* Ergo vel Materia, vel Ignis ille reliquus, Aëre tenuior. Et ita eſt. quoniam tradebant Stoici diffundi, & vel totum Vacuum illud occupare. Contrahitur igitur, ſed gradatim, & habilis fit corporum generationi. Primo autem in Aëre, quia facillima ea mutatio ab igne. Deinde, ait, *In Aquam.* Hæc igitur proxima facies Materiæ, cum elementa genita. Ideo vetus opinio, *Aquam principium rerum eſſe*, Thaleti adſcripta. Quid Thaleti? Homeri ante illum fuit. apud quem legas

Iliad. ξ.
----- ποταμοῖο ῥέεθρα
Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται:

----- *flumina magni*
Oceani, cunctis qui rebus præbuit ortum.

Vis aliquid clarius? iteratque alibi, & vocat

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν:

Oceanum Divis geneſim, matrem & nutricem.

Dii & Genii ex illo orti (nam & hi ex Materie) atque etiam vaporationibus eius aluntur. Poſtrema autem ipſa verba, de *Matre & Nutrice*, Plato in Timæo adſumpſit,

ſumpſit, & Materiæ aptavit. Quin & Barbarica vetus philoſophia in hac parte. *Brachmanibus apud Indos*, ait Strabo, ἀρχαὶ μὲν τῶν συμπάντων ἕτεραι, τῆς δὲ κοσμοποιίας τὸ ὕδωρ: *aliarum omnium rerum alia principia, Mundi autem aqua.* Sed quarum rerum alia? credo ſingularum rerum, quæ ex Elementis; ut ad proxima principia hoc referatur. Iam & Ægyptii (Philo notat) τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐκτετιμήκασιν, ἀρχὴν τῆς τῶν ὅλων γενέσεως εἶναι νομίζοντες: *Aquam eximie coluerunt, principium Vniverſi generationis eam cenſentes.* Sed pro tota Stoicorum ſententia, Seneca audiendus: *Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque* (Stoici) *aut in eadem ſententia, aut in ultima ſumus.* Ultima. ex hac nempe omnia ſurrexiſſe. Quo ducere & Manilium poſſis, imo debeas:

De vita Moyſis I. — III. Quæſt. Nat. c. XIII. — Lib. I.

Seu liquor hoc peperit, ſine quo riget arida rerum
Materies, ipſumq́ue vocat, quo ſolvitur, ignem.

Inter variantes ſententias Mundi conditi, nec Stoicam omittit: &, Sive, inquit, Aqua initium rebus fuit, in quam Materia ſe vertit: quæ deinde *vocat* (ita legerim, non *vorat*) ſive adhibet ipſum Ignem, qui deſtruit, & in varias formas mutat. Sive, qui ſolvit & deſtruit in

ἐκπυρώσει. Neque aliud Stoici decantatum illud *Chaos* interpretabantur, quam hanc *Aquam:* non illam Elementi. Philonem ita audi: Τῶν δὲ Στωϊκῶν ἔνιοι χάος τὸ ὕδωρ οἴονται, παρὰ τὴν χύσιν τοὔνομα πεποιῆσθαι νομίζοντες. *Quidam Stoicorum Chaos existimant Aquam esse, à fusione factum nomen arbitrantes.* Sed quid iam Aqua? pergit Laertius: *Deum, qui seminalis Ratio est, relinqui in humido.* De Deo enim hæc verba, eiusque Ratione (etsi obscuriuscula sunt) omnino capienda. Ita enim alibi ipse Zeno: Διὰ τῆς ὕλης διαθεῖν τὸν τοῦ παντὸς λόγον, ὃν ἔνιοι εἱμαρμένην καλοῦσιν, οἷόν περ καὶ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα. *Per Materiam* (sic aqueam) *discurrere Vniversi Rationem, quam aliqui Fatum appellant, tamquam in fœtu semen.* Vides eamdem ibi imaginem, & ipsis verbis, uti hic ponitur. significat autem, immobilem per se & inefficacem Materiam animari ab hoc Igne (illo qui Deus, & Ratio:) non aliter quam semen eiusque spiritus & calor fœtum formant, augent, alunt. Notanda igitur & hic λόγου vocula: qua crebro in hac Generationis re utuntur. ut Seneca: *Caussa autem, id est, Ratio, Materiam format.* Iterum: *Incorporalis Ratio, ingentium operum artifex.* Ingentium, totius Mundi. Ait, *incorporalis:* quia mens ipsa Dei est, & animus, ut sic dicam, Ignis. Fatum interpretatur Zeno,

De immortalitate Mundi.

In Stob. Physic.

Epist. LXV.

Consol. ad Helv. C. VIII.

Zeno, alii Providentiam: & utrovis sensu poeta Manilius (germanus Stoicus) sæpius usurpat. Ut in ista re gignendi, Sidera & cœlum esse *Cœlestis Rationis opus.* Lib.1. *Tale semen reliquisse.* Ipsum Ignem, sive Calorem, qui Humido miscetur, vocat *Semen*: Ratione tamen illa semper adiuncta. Plutarchus, adversus nostros: Τοῦ κόσμου τὸ πῦρ λέγουσι σπέρμα εἶναι: *Mundi semen ignem dicunt.* Alio verbo, sed eodem sensu, Aristocles apud Eusebium: Στοιχεῖον εἶναί φασι τῶν ὄντων τὸ πῦρ, καθάπερ Ἡράκλειτος. τούτου δὲ ἀρχὰς ὕλην καὶ θεόν. *Elementum rerum omnium Ignem dicunt; eius principia, Deum & Materiam.* Bene Aristocles. & Deus, sive ipsa Ratio, ab hoc Igne disparanda. *Zeno*, apud Ciceronem, 1.Acad. *statuit, Ignem esse ipsam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem atque sensus.* Qualis autem hic Ignis? non ut ille noster, qui cuncta disturbat ac dissipat: sed *vitalis ac salutaris, qui omnia conservat, alit, auget, sustinet, sensuque afficit:* Cic. II. De Nat. deor. qualem in sideribus videmus. Plura autem super tota hac re, ubi de Exustione mundi. Ultima Laertii: *Gigni primum elementa quattuor, ignem, aquam, aerem, terram.* Idem Laertius postea: Γίνεσθαι δὲ τὸν κόσμον, ὅταν ἐκ πυρὸς ἡ οὐσία τραπῇ δι' ἀέρος εἰς ὑγρὸν, εἶτα τὸ παχυμερὲς αὐτοῦ συστὰν ἀποτελεσθῇ γῆ· τὸ δὲ λεπτομερὲς ἐξαερωθῇ, καὶ τοῦτ' ἐπι-

πλέον λεπτυνθὲν πῦρ ἀπογεννήσῃ. *Gigni Mundum, cum ex Igne*(qui exustioni reliquus) *Essentia vertitur per Aërem in Humorem. deinde crassior eius pars fit Terra; quod tenuius, Aër; reliquum magis tenue, Ignis.* Sed hic *Aquam* omittit: antea positam, & recte. neque enim Materialis illa aqua sive humor, vere elementum Aquæ est, sed faciem dumtaxat eius habet, multifaria alioqui mixtione. Hæc igitur in brevi Stoicorum sententia, super rerum conditu: cum qua valde Trismegistus ille consentit. Λόγος, inquit, ἅγιος ἐπέβη τῇ φύσει, καὶ πῦρ ἄκρατον ἐξεπήδησεν ἐκ τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἄνω εἰς ὕψος: *Ratio sancta* (sive *Verbum*) *Naturæ supervenit, & Ignis purus exsiluit ex Humida natura in altum.* Additque mox: Κινούμενα δὲ ἦν, διὰ τὸ ἐπιφερόμενον πνευματικὸν λόγον, εἰς ἀκοήν: *Movebantur autem, à Ratione spiritali, quæ super ea ferebatur, ad auditum.* Est sane nostra hic *Ratio*, est *Ignis*. Quid in ipso Moyse, rerum primordiis? nonne *Spiritus Domini ferebatur super Aquas?* Quibus profecto paria & Trismegistus, & Zeno supra, *Rationem per Materiam decurrere.* Quod Tertullianus alludit, an & ridet? *Stoici volunt, Deum sic per Materiam decucurrisse, quomodo mel per favos.* Rideat: Metaphoram non indecoram, nec à Sacris longinquam, ego putem.

Cap. 1.

DIS-

DISSERT. IX.

In Vacuo Mundum librari. Vere natum videri : & quare forma eius circitet.

QVomodo factus, quod satis sit, diximus: *Vbi* autem, & quo situ? *In medio Vacui*, ait Chrysippus apud Plutarchum: *atque hanc caussam permansionis eius esse, quod Essentia omnis in sui medium tendat.* Est ipsa sententia, quam damnatum it Epicurus, & ex eo Lucretius: De defect. oracul.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi, Lib. I.
In medium summæ, quod dicunt, omnia niti:
Atque ideo Mundi Naturã stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa.

Damnat, sed parum iuste: & in Terra, quæ se sustinet, & undique in se redit, eadem ratio, neque alia, valet. Plutarchus etiam, dicto loco, irridet: quia Vacuum omne spernit. Non nos hercle: & cogitanti cuicumque aliquid Vacui extra Mundum, vel invito occurrit. quod præter ante dictos, etiam Philo Iudæus palam adstruit, & in Scripturis *Abyssum* dici contendit. Quid Augustinus? an non *extra Mundum infinita spatia locorum* cogitari XI. De Civit. c. V.

gitari ostendit? Ut Stoicorum assertio neque tam singularia sit, nec ex facili adspernanda: imo Theologorum optimis etiam hodie propugnanda. Addamus, *Quando* sit factus: etsi apud Stoicos quidē nihil super ea re legi. Imo credo eos censuisse, *certum non esse diem eius ortus:* quod Iulius Firmicus tradidit, certus eorum adsecla & satelles. Tamen curiosa inquisitio huc quoque ivit, & Vere natum esse volunt, Sole in Ariete existente. Panegyristes ad Maximianum: *Divinus ille vestræ maiestatis ortus ipso, quo illuxit, auspicio Veris illustrior, augustiore fulgens luminis claritate, quam cum* ORIGINEM MUNDI NASCENTIS *animavit.* Et statim: *O felix beatumque Ver novo partu! ô tempus, quo merito* OMNIA NATA *esse credantur! ô Kalendæ Martiæ, sicuti olim annorum volventium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum.* Virgilius:

Lib. III.

Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim. Ver illud erat, Ver magnus agebat
Orbis

In Carmine veteri: *Vere natus orbis est.* Divus Ambrosius & caussam addidit: *Inde oportebat mundi exordium capi, ubi erat opportuna omnibus verna temperies. unde & nascentis mundi imaginem annus expressit,*

1. Hexaem. c. IV.

pressit, at post hibernas glacies, atque hiemales caligines, serenior solito Verni temporis splendor eluceat. Damascenus item in hac parte: Τέσσαρες τροπαὶ δι' ἡλίου συνίστανται. καὶ πρώτη μὲν ἡ ἐαρινή. ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ σύμπαντα. καὶ δηλοῖ τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τῶν ἀνθέων τὴν βλάστησιν γίνεσθαι: *Quattuor sunt à Sole anni tempora sive conversiones. Prima Verna, in qua Deus fecit universa. quod docet etiamnunc florum in ea germinatio.* Verba Scripturæ adspicit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum.* Et nonne probabile est, amœnissimo, & maxime vegetabili tempore, cuncta cœpisse? cum & animantes pleræque fætificant, & aliæ naturæ partes concipiunt aut parturiunt, εὐλόγως dicamus & ipsam totam peperisse. At sunt tamen qui fortiter abnuant, Hebræorum auctoritate confisi, quibus principium anni in Autumno fuit: ergo & Mundi. Non ultra inquiro: cum ad Sacrorum auctoritatem itur, Philosophiæ fines iam res egreditur, & ad Theologiæ abit. Hoc tertium potius, *Qualis conditus, & qua forma?* Rotunda. Ita Stoici apud Laertium: & caussa. Πρὸς γὰρ τὴν κίνησιν ἁρμοδιώτατον τὸ τοιοῦτον σχῆμα. *Nam ad motum talem figuram aptissimam.* Plures caussæ in Manilio:

Lib. II. c. VII.

Lib.1. *Hac æterna manet, divisque simillima forma,*
Cui neque principium est usquam, nec finis, in ipso
Sed similis toto remanet, perque omnia par est.

Apta scilicet ea forma ad perpetuitatem motus: denique *Divis par*, ut ait, vel quia Astra sic spectantur; vel quia principio & fine caret, ut ipse Deus. Observa autem hic *Totum*, τὸ ὅλον, Stoico sermone, ut prædixi. In Platone ratio quoque alia: *quod à quo animante* (Mundo) *omnes reliquos contineri vellet animantes, hunc ea forma figuravit, qua una omnes reliquæ formæ concluduntur.* Est enim capacissima, est perfectissima ea forma. Et *iccirco* (ait explicans Apuleius) *perfectissimo & pulcherrimo Mundo * instar pulchræ & perfectæ sphæræ a fabricatore Deo quæsitum est, ut sit nihil indigens: sed operiens omnia coercensq; contineat: pulcher & admirabilis, sibique respondens.* Quod ipsum in capite humano Lactantius considerat: *quod Deus*, inquit, *orbi & globo simile formavit, quia orbis rotunditas perfectæ rationis est ac figuræ. Eo igitur Mens & ignis ille divinus, tanquam cœlo, tegitur.* Ab hac sententia Homerum fuisse argumentantur, quod * ἀπείρονα γαῖαν dixerit: non magnitudine, sed figura, quæ finis est expers.

In Timæo.

* Id est, imago, forma.

De opific. Dei, c. VIII.

* *infinitam terrã.*

Dis-

DISSERT. X.

Animal eum esse, sensu & Ratione praeditum. Partes eius libatae. Ipsam animam, Deum esse.

ET Mundum quidem talem ac tantum vides, sed in externa adhuc facie: nunc animi sensus ad interiora, id est, ad *Animum* eius mitte. Ita enim consensu Stoici, *sentientem eum, intelligentem, sapientem*: & quid te moror? *Animal rationale* esse. AUD. Hoc dicunt? repudio:

Et procul à vera hoc aio ratione repulsum.

LIPS. Et ego tecum: sed quid iudicare, priusquam audire, properas? Intellige, & tum cense. Et sententia hæc non illorum primitus, ne nescias; à Socrate & Platone est, qui protulerunt. Iste in Timæo, ut Cicero vertit: *Quapropter non est cunctandum profiteri, si modo aliquid investigari coniectura potest, hunc Mundum Animal esse, idque intelligens, & divina Providentia constitutum.* Et sæpius iterat, & inter * κύρια dogmata habent sectatores. Sed illis omissis, Stoicos audiamus: de quibus ita Laertius: ὅτι δὲ καὶ ζῶον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον καὶ νοερὸν, Χρύσιππός φησι, καὶ Ἀπολλόδωρος καὶ Ποσειδώνιος. ζῶον μὲν οὕτως, ὄντα οὐ-

* Primaria.

In Zen.

οὐσίαν ἔμψυχον αἰσθητικήν. τὸ γὰρ ζῷον τοῦ μὴ ζῴου κρεῖττον· οὐδὲν δὲ τοῦ κόσμου κρεῖττον· ζῷον ἄρα ὁ κόσμος. Ἔμψυχον δὲ, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐκεῖθεν οὔσης ἀποσπάσματος. Βοηθὸς δὲ εἶπεν οὐκ εἶναι ζῷον τὸν κόσμον. *Quod autem Animal sit Mundus, & rationale, & animatum, & intelligens, Asserit Chrysippus, & Apollodorus, & Posidonius. Animal quidem ita, ut sit natura animata & sentiens. Quod enim animans, non animante præstantius est: nihil autem Mundo præstantius; Animans est igitur. Animatum porro esse, liquet ex nostra Anima, quæ particula avulsa est ab illo. Boethus tamen dixit, non esse Animal.* Vides adfirmationem, & additam rationem: Quod animal præstantius non animato. A Platone ea est sumpta, in Timæo. *Fas*, inquit, *non est, nec unquam fuit, quidquam nisi pulcherrimum facere eum, qui est optimus. Cum hanc rationem igitur habuisset* (Deus;) *reperiebat, nihil esse eorum, quæ in natura cernerentur, non intelligens intelligente, in toto genere, præstantius. Mentem autem ulli rei adiunctam esse sine animo nefas esse: quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore: sic ratus opus illud effectum esse pulcherrimum.* Platonis ratiocinatio est: Deus optimus optimum fecit: nihil natura intelligente melius: ergo Mundus intelligens. Si hoc, etiam animatus:

matus: quoniam intelligentia ſine anima eſſe non poteſt. Intelligentem cum dicit, Rationalem ſentit, quod conſonat. Itaque Zenonis verba eiuſdem rei ſunt, in Sexto Empirico, iſta: *Si, quod eſt particeps rationis, eſt melius eo quod eſt illius expers: eſt ergo Mundus particeps rationis. Et ſimiliter argumentabatur in eo, quod eſt anima præditum, & quod inanimatum.* AUD. Neque nunc ſine riſu audio: & quale iſtud Animal, & quas partes habet? LIPS. Partes? Bene ſuggeris: dabo, ad hominis & tuum inſtar. Plutarchus ita diſtribuit. *Stellæ ſicut* OCULI *lucentes in facie Vniverſi orbem ſuum peragunt. Sol vi præditus* CORDIS, *ut hoc ſanguinem & ſpiritum, ſic diffundit ex ſe vegetantem calorem & lucem. Terra & Mari mundus, ut animal* VENTRE *&* VESICA, *utitur. Luna inter Solem & Terram, ut inter Cor & Ventrem, velut* IECUR, *aut aliud molle viſcus eſt, & reſpirationes illinc excoctione aliqua & purgatione attenuans diffundit.* Atque ego ſane (etſi aliter Macrobius) eodem verſus Sarapidos rettulerim, quos interrogatus à Nicocreonte Cypriorum rege protulit. Ægyptii enim iſtum *Deorum maximum* dicunt, id eſt, Mundum. Verſus ſunt: De Facie in orbe Lunæ.

Εἰμὶ θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κ' ἐγὼ εἴπω. 1. Saturn. c. 20.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα,

Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται,
Ὄμμά τε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.
Sum Deus, & talis qualem describam
ego me ipse.
Cœli arx mi CAPUT *est*, VENTREM
dico mare magnum:
Terra, PEDES; AURES *ponuntur in æthere puro;*
Longe splendentes OCULOS, *dic lampada Solis.*

Mutat aliquid in illis Plutarchi: & quis non pro ingenio possit? *Terram* facit *pedes*, satis apposite: sicut Chrysippus Stoicus eamdem ὑπέρεισμα, ὥσπερ ἐν ζώῳ τὰ ὀστᾶ: *fulcrum, ut in animali ossa.* Est enim maxime compacta & dura, sed & infimo loco, ut Pedes. Hæc Stoica esse, etiam Io. Damascenus docet: *Stoici*, inquiens, *Deum statuunt animum huius Universi, corpus eius ipsum Universum: oculos vero, Solem, Lunam, astra.* Sed & Manilius Stoicissans:

Stob. Phys.

De Hæresibus.

Lib. I.

-----flammaque micantes,
Quæ Mundi fecere oculos.

Oculos, id est, stellas. Sed ut ad Laertium redeam, à quo me leviter abduxisti: altera in illo ratio, cur Animal Mundus, *quod nostra ex eo anima avulsa.* Quasi dicat: quod Animam emittit, ipsum animatum est: talis Mundus. Verba Zenonis huic sententiæ, in Empirico: *Quod emit-*

emittit semen eius quod est particeps rationis, est ipsum quoque rationis particeps: Mundus autem emittit tale semen: est ergo Mundus rationis particeps. Cicero etiam huc faciat: *Qui Stoicus est, non magis approbabit nunc lucere, quam hunc Mundum esse sapientem, habere Mentem qua & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moveat, regat.* Vides quam adfirmate hoc nostri? Nec soli tamen, ne erres. Omitto Platonicos: Aristoteles ipse (sed ex aliena mente, inquiunt) alibi *Animal Mundum* appellat. Trismegistus planissime ex sua: Ὁ μὲν κόσμος, πρῶτον· ὁ δὲ ἄνθρωπος, δεύτερον ζῶον μετὰ τὸν κόσμον. *Mundus, primum animal; secundum ab illo, Homo.* Et alibi, ἀθάνατον ζῶον, *immortale animal* dicit. Sed iterum ad Laertii verba, *Animam ex eo avulsam.* Quo? an Toto? non, sed ipsa Anima, quam Toti dabant. Et quæ illa? Ignis. quis Ignis? Deus. Hoc diversum à Platonicis nostri habent; etsi audita sententia, non explorata, imponat. Nam utrique Animam Mundo tribuunt, & Deum faciunt: sed diverso paullum sensu. Plato Mundi animam ex Deo natam vult: nostri, Deum ipsam esse. Illi quoque Deum, sed secundarium quemdam, nec primum & patrem. Pro Stoicorum mente Varro, apud Isidorum: *Varro Ignem Mundi animum dicit. Proin-de*

IV. Acad.

XI. Metaphys.

Cap. X.

Lib. VIII.

de quod in Mundo Ignis omnia gubernet, sicut animus in nobis. Quam vanissime! Qui cum est, inquit, in nobis, vivimus; cum exit, emorimur. Augustinus, De eodem Varrone: (IV. De Civit. c. XXXI.) *Dicit idem auctor acutissimus atque doctissimus, quod hi soli videantur ei animadvertisse quid esset Deus, qui crediderunt eum esse Animã motu ac ratione Mundum gubernantem.* Vox *motu* non omnino disconvenit, fateor. & verius tamen credam, *Mente.* Cicero, ibi Stoicus: (I. Acad.) *Mundum natura sentiente teneri, in qua Ratio perfecta insit, quæ sit eadem sempiterna. Quam vim Animum esse dicunt Mundi, eamdemque esse Mentem Sapientiamque perfectam, quam Deum dicunt.* Est igitur iis Anima, est & eius ἡγεμονικὸν *Ratio* in Mundo, sicut in homine ponimus: atque ea *Ratio* proprie Deus. Multa super hac re, è multis, possem: sed quod satis sit, dixi nuper, cum de ipso * Deo dissertatum. (* Lib. I. Dissert. VII.) Cum Philone claudam, qui hæc à Chaldæis manasse ostendit, & damnat: (περὶ ἀποικίας.) *Chaldæi, inquit, super alios homines Astronomiam & Genethliacam excolentes, infera superis, cælestia terrenis adaptare & iungere nitebantur: tanquam Musicis rationibus omnia concinere & convenire inter se aiebant, locis disiuncta, cognatione coniuncta.* Οὗτοι τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπετόπησαν εἶναι μόνον, ἢ θεὸν ὄντα αὐτὸν,

αὐτὸν, ἢ ἐν αὐτῷ θεὸν περιέχοντα τὴν τῶν ὅλων ψυχήν. εἱμαρμένην τε καὶ ἀνάγκην θεοπλαστήσαντες, ἀσεβείας πολλῆς κατέπλησαν τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἀναδιδάξαντες ὡς δίχα τῶν φαινομένων οὐδενός ἐστιν οὐδὲν αἴτιον τὸ παράπαν. *Iidem apparentem hunc & sensibus subiectum Mundum suspicati sunt & ediderunt, aut ipsum solum esse Deum, aut quæ eo continetur Vniversi animam. Fatum autem & Necessitatem deificantes, ut sic dicam, & consecrantes, summa impietate vitam humanam repleverunt, docentes, præter hæc quæ conspiciuntur, nullam esse omnium Caussam.* Sunt ipsa Stoica, qui *Rationem* in hac Anima *Fatum* & *Necessitatem* etiam interpretabantur. Absurda igitur, sic accepta. sed è quibus subtilissime argumentum, pro Dei unitate, contra Gentiles Arnobius ducit: *In Philosophiæ memorabiles studio, universam istam molem Mundi, Animal esse unum, sapiens, rationabile, consultum,* PROBABILI *asseveratione definiunt: quorum si est vera, & fixa, certa sententia; etiam illi continuo desinent Dii esse, quos in eius portionibus constituebatis. Vt enim homo unus nequit, permanente sui corporis integritate, in homines multos scindi; neque homines rursus multitudinis, iunctionis differentia conservata, in unius sensus simplicitatem conflari: ita si Mundus animal est unum, & unius Mentis agitatione motatur,* Lib. 1.

nec

nec in plura potest numina dissipari; nec si eius particulæ Dii sunt, in unius animantis consistentiam cogi atque verti. Audisti. iam tecum damnamus, etsi *probabile* hoc, cum Arnobio: quia certum, divinam illam vim per omnes Mundi partes ire, ut Animam, sed non Animam: & hic error, quod æternum illud & secretum, cum perituris impurisque unionis nexu miscent.

DISSERT. XI.

Divisio Mundi prima, & secunda. Elementa quattuor esse, & in se invicem commutare.

ANIMAL igitur iis Mundus. cuius duæ magnæ Partes, Cœlum & Terra. Varro ita dividit scite, ut opinor, ex mente & more Stoicorum. Augustinus:
VII. De Civit. c. VI. *Adiungit* (Varro,) *Mundum dividi in duas partes, Cœlum & Terram: & Cœlum bifariam, in Æthera, & Aëra; Terram vero, in Aquam & Humum. E quibus summum esse Æthera, secundum Aëra, tertiam Aquam, infimam Terram.* Sunt omnino Stoica, qui primo dividebant Elementa in
Stob. Phys. *Gravia, & Levia. Levia faciunt, Ignem & Aërem: Gravia, Aquam & Terram. Leve autem esse, quod à medio suo recedat; Grave, quod accedat.* Ovidio etiam hæc tributio:

Quat-

Quattuor æternus genitalia corpora mundus
Continet. ex illis duo sunt onerosa, sueque
Pondere in inferius, Tellus atque Vnda, feruntur.
Et totidem gravitate carent, nulloque premente
Alta petunt, Aër, atque aëre purior Ignis.

Clara ista, neque voces morentur, haud vulgaria omnino usurpatione in Varrone. Nam *Cœlum* pro *Aëre*, olim & priscis dictum. Hebræis quidem, ut Sacra docent; Latinis, ut Varro idem alibi notat. *Cœlum*, inquit, *dupliciter dicitur: & supremum illud, ubi stellæ; & hoc totum, quod complexu continet Terram.* quod est scilicet Aër. Lucretius: V. de L. L.

Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur Aër. Lib. IV.

Servius illud Virgilii: --- *maria, ac terras, cœlumque profundum*: pro Aëre accipit. *nam Æther*, inquit, *immotus*. Plinius apertissime: *Namque & hoc Cœlum appellavere maiores, quod alio nomine Aëra.* Imo & *Æthera* Græci, pro Aëre, consimiliter etiam dicunt. Omitto, in re pergamus. Quattuor igitur ista Elementa sunt, *Principes Qualitates* (ita Cicero appellat,) sive corpora, huius Mundi. 1. Acad.

di. Quare *Principes*? quia Elemento hoc convenit, & definitio eius Stoica in Laertio: Στοιχεῖον, ἐξ οὗ πρώτου γίνεται τὰ γινόμενα, καὶ εἰς ὃ ἔσχατον ἀναλύεται: *Elementum, ex quo primo fiunt, quæ fiunt, & in quod extremum resolvuntur.* Fiunt, nempe hæc minora & multiformia corpora: alioqui ex Principiis primis ipsa Elementa. Sed de compositis accipiendum est. Elementa sunt simplicia. Quattuor ea consensu fere ponunt. & bene Plinius: *Nec de Elementis video dubitari, quattuor ea esse.* Quare sint, Platonis pulchra consideratio est, in Timæo. *Divini decoris ratio postulabat,* inquit, *talem fieri Mundum, qui & Visum pateretur, & Tactum. Constabat autem, neque videri aliquid posse sine Ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine Terra. Vnde Mundi omne corpus de Igne & Terra instituere fabricator incipiens, vidit duo convenire sine medio colligante non posse: & hoc esse optimum vinculum, quod & se pariter, & à se liganda devinciat. Inde Aerem & Aquam inter Ignem Terramque contexuit: & ita per omnia una & sibi conveniens iugabilis competentia occurrit, Elementorum diversitatem ipsa differentiarum æqualitate consocians.* Pluscula addit, merito à te legenda, & sine alio interprete capienda. Nam & Aristoteles, quem in scholis audiimus,

Ex Macr. I. in Somn. Scip.

has

has Qualitatum, consentientium semper parte altera, συζυγίας exposuit. Et ab hoc isto ordine est, quod Ambrosius στοιχεῖα Græcis dicta censet: *quod sibi conveniant*, inquit, *& concinant*. Quattuor igitur. Sed an non Seneca abnuit, qui de tribus adfirmat? Alibi: *Hæc nempe sunt Elementa, quibus hic Mundus administratur: Aqua, Terra, Spiritus. Omnia ista tam caussa vivendi sunt, quam via mortis.* An excidisse & delinquere hic putamus vocem *Ignis*? an pro suo quodam sensu nunc hoc dixit, & de isto inferiore Mundo sentit tantum? Nam ait, *hic Mundus*. Et ad rem præsentem tria hæc facit, quia de spontanea morte agit: quam ab illo æthereo igne non sumas. Abi, inquit, Aqua te merge, si vitæ pertæsum est; Terra conde, aut ex altiore ea deiice; Spiritum, id est, Aerem ne reciproca: habes vias mortis. Certe ipse alibi quattuor agnoscit, & Stoici passim ponunt. Respondent huic numero & Elementis singulis Anni tempora, si quis comparet, Ver, Æstas, Autumnus, Hiems: respondent hominis item Ætates, Pueritia, Iuventus, Gravitas, Senectus. Ordo eorum, elegantibus sane versibus, in Manilio: quos, sodes, lege. Nam nobis propositum, non omnia quæ ad rem exsequi, sed quæ obscura aut rara, & ad Senecæ proprie lu-

III. Hexaë. c. IV.

Epist. CXVII.

cem. Pro eo addo, Elementa hæc non pura prorſus eſſe, & communicare inter ſe, atque etiam mutare. Ipſe dicit :
III. Quæſt. c.I. *Lego, At. *Omnium Elementorum alterni recurſus ſunt : quidquid alteri perit, in alterum tranſit. * Et Natura partes ſuas, velut in ponderibus conſtitutas, examinat: ne portionum æquitate turbata, Mundus præponderet.* OMNIA IN OMNIBUS SUNT. *non tantum Aër in Ignem tranſit, ſed numquam ſine Igne eſt. Tranſit Aër in Humorem, ſed nihilominus non ſine Humore eſt. Et Aëra & Aquam facit Terra, ſed non magis unquam ſine Aqua eſt, quam ſine Aëre. Et ideo facilior invicem tranſitus eſt, quia illis in qua tranſeundum eſt, iam mixta eſt.* Sunt veriſſima. omnia mixta ſunt, & partibus (non enim totis) Elementa vertuntur: mirabili Naturæ providentia, ut æqualitas & proportio ſervetur, neceſſaria tutelæ Vniverſi. Ovidius hæc in parte:
XV. Metamor. *Ipſa definitio Stoicorũ ſupra. *Legẽ, tenuatus i.e. A. humor abit.

*--- * omnia fiunt*
Ex ipſis, & in ipſa cadunt. reſolutaque tellus
*In liquidas rareſcit aquas. * tenuatur in auras*
Aëraque humor habet. dempto quoque pondere rurſus
In ſuperos aer tenuiſſimus emicat ignes.

Inde

Inde retro redeunt, idemque retexitur
ordo.

Lucretius etiam, contra nostros:

Quinetiam repetunt à cœlo atque igni- Lib. I.
bus eius.
Et primum faciunt ignem se vertere in
auras
Aëris, hinc imbrem gigni, terramque
creari
Ex imbri, retroque à terra cuncta re-
verti,
Humorem primum, post aëra, deinde ca-
lorem:
Nec cessare hæc inter se mutare, meare
De cœlo ad terram, de terra ad sidera
mundi.

Reiicit, quæ amplecti debuit, & vel sensuum testimonio fidem habere. Sane hæc mutatio est, & ex mixtione generatio: in qua tamen discrimen, & alia Agunt, alia Patiuntur. Cicero, ut Stoicus: *Aër & Ignis movendi vim habent, atque Efficiendi: reliqua partes accipiendi, & quasi Patiendi. Aquam & Terram dico.* Paria Aristoteles: & duo Elementa superiora velut * Mares sunt, & Artifices; reliqua ut Fæminæ, & Materiæ vicem habent. Ægyptii etiam ita distinguebant, in Mares dico & Fæminas: sed aliter, & singulis dabant utrumque hunc sexum. Exempli caussa, *Aëra marem indicant, qua ventus est;*

I. Acad.

* *Vide Fulgēt. Mythologica, de Saturno, lib. I.*

III. Quæst. c. XIV.

est; fœminam, qua nebulosus & iners. A quam virilem, Mare vocant; muliebrem, omnem aliam. Ignem masculum, qua ardet flamma; fœminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem, marem vocant, saxa cautesque; fœminæ nomen adsignant huic tractabili ad culturam. Ista Seneca alibi, subtiliora quam veriora. Sed iam ad singula Elementa eamus.

DISSERT. XII.

De Elemento Ignis, sive Æthere. Stoicis Ignem ibi statui: atque illum, aut in illo, Deum.

PRIMUM est Ignis, qui in *Cœlo* sive *Æthere* locum suum habet. *Cœlum* Græcis οὐρανὸς, quia πᾶσιν ὁρώμενος, & oculos omnium pulchritudine ad se vocat. Neque alia caussa Latinis *Cælum. quod hauddubie* (ait Plinius) *cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.* Est enim, ait Isidorus, *stellis, velut vas, signatum.* Et Deus superum illum *Mundum*
2. De Nat. deor. (pulcherrime Cicero) *signis & luminibus, tanquam Ædilis, ornavit.* Is ornatus in Varronis hisce versibus:

Mundus, domus est maxima omnium,
Quam quinque altitonæ fragmine zonæ
Cingunt. per quam limbus pictus
Bis sex signis stellimicantibus,

Altus

Altus in obliquo æthere, Luna
Bigas acceptat: Postumi cui Se-
plasia fætet.

Ideo igitur *Cælum*: etsi nostra quoque Terra, & *vivorum regio* Cælum; sed comparatione, & respectu inferorum. Ut in Virgilio:

Et falsa ad cœlum mittunt insomnia
manes.

Nam *sicut Dii nobis* (ait Macrobius) *ita nos defunctis superi habemur*: quibus nostra regio, velut Cælum. Idem *Æther* Græce, παρὰ τὸ αἴθειν, *ab ardore*, & quia igne constat, ut nostri: etsi Aristoteles παρὰ τὸ ἀεὶ θεῖν, *quia perpetuo moveatur & currat*, mavult dictum. Nam ipse Ignem scilicet à Cœlo spernit, quod ex quinta quadam natura constituit; & sub eo demum Ignem locat. Res nota è scriptis eius. neque Plutarchum pro vero habeo, qui Aristotelem statuere Cœlum facit ἐκ πέμπτου σώματος πυρὸς, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: *è quinto Corpore Igne, vel è calidi & frigidi mixtione.* Corrupta aut falsa ista, nec sic profecto Aristoteles. II. De placit. c. XI. Omitto quæ habemus. & exstant. Atticus etiam apud Eusebium, inter dissidia Platonis & huius refert: Ὁ μὲν φησι τὰ κατ' οὐρανὸν τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἔχειν· ὁ δὲ, μηδαμῆ μετεῖναι τοῖς οὐρανίοις πυρός. *Ille* (Plato) *ait, cælestia pleramque Ideam ex Igne habere;*

bere; iste (Aristoteles) *nihil participare cum eo.* At nostri, ut dixi, cum Platone, cœlum & astra ignea: & quartum hoc Elementum ibi locant. Quid? cum Platone? ante eum Heraclitus, à quo nostros

III. De Nat. deor. hausisse vult apud Tullium Cotta: *Sed omnia vestri* (Stoici,) *Balbe, solent ad igneã vim referre, Heraclitum, ut opinor, sequentes.*

Idem II. De Natur. Sed quocunque auctore, sententia certa est, *quartam partem Mundi* (Æthéream) *& ipsam tota natura facundam esse, & ceteris naturis omnibus salutarem impertire & vitalem calorem.* Nam superum hunc Ignem, quem illi *purum, lucidum, mobilem* constituebant, misceri omnibus volebant, & vitam, vegetationem, aut conservationem dare. Denique hunc esse *Mundi animam,* hunc Deum: illum dico in

Ibid. Laert. in Zen. *athere ardorem tenuem, nullaque admistione concretum.* Itaque describitur iis Οὐρανὸς, ἡ ἐσχάτη περιφέρεια, ἐν ᾗ πᾶν ἵδρυται τὸ θεῖον: *Cœlum extrema circumferentia, in quo sedem habet quidquid est divinum.* Et quanquam omnis ea pars talis, tamen supera eius magis: & Cleanthes (in Tullio)

I. De Nat. deor. *Cum ipsum Mundum esse Deum dicit, tum ultimum & altissimum, atque undique circumfusum & extremum, omnia cingentem atque complexum* ARDOREM, *qui Æther nominatur, certissimum Deum indicat.* Quod Scipio etiam ita, doctore scilicet.

licet Panætio Stoicissans, apud Ciceronem: *Orbis cælestis ultimus: qui reliquos complectitur*, SUMMUS IPSE DEUS, *arcens & continens ceteros.* Quæ talia Macrobius tamen ad Platonis dogmata trahit, Cicerone haud usquequaque volente. Ut enim à Terra gradatim tenuiora omnia & puriora fiunt Aqua, Aër, Ignis: ita in ipso Igne illi gradus, & summa eius pars purissima, eoque maxime divina, & Rationis illius incorporalis sedes. Hanc Pythagoræ etiam mentem adscribit Theophilus, Antiochenus antistes: *Pythagoras*, inquit, *magno labore ima & summa perscrutatus*, *Extremam naturam Deum autumat*. Qui tamen sublimius paullo rectiusque locutus mihi legitur, in Clemente. Οἱ, inquit, ἀμφὶ Πυθαγόραν φασίν· Ὁ μὲν θεὸς, εἷς. χ᾽ οὗτος δὲ, οὐχ ὥς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τᾶς διακοσμήσιος, ἀλλ᾽ ἐν αὐτᾷ ὅλος, ἐν ὅλῳ τῷ κύκλῳ ἐπίσκοπος πάσας γενέσιος, κρᾶσις τῶν ὅλων. ἀεὶ ὢν, καὶ ἐργάτας τῶν αὐτοῦ δυνάμιων καὶ ἔργων ἁπάντων, ἐν οὐρανῷ φωστὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς καὶ ψύχωσις τῷ ὅλῳ κύκλῳ, πάντων κίνασις. *Deus, unus. & is, non ut quidam suspicantur, extra Mundum, sed in ipso totus, in toto circulo inspector atque arbiter omnis generationis; temperies universorum. qui semper est, opifex suarum potestatum & operum omnium, in cœlo lumen, & omnium pater, Mens & animatio totius circuli, omnium*

In Sōni

Lib. III ad Autolycū.

In Pretreptico.

mnium motio. Sed alia, quæ ad Stoicum hunc ſenſum, *antea cum de Deo, nobis dicta. De Cœlo porro exſequamur: cui & Epicurus *igneam ſubſtantiam* adtribuit: & Plinius, *Ignium elementum*, inquit, *ſummum, inde tot ſtellarum collucentium illi oculi.* A quo Igne videtur Stoicis petita cauſſa orbicularis illius motus, quo cœlum aſſidue rotatur. Nam *cum omnia* (ait Zeno apud Stobæum) *ad medium totius ferantur: etiam corpora quæ gravitatem non habent, ut Aërem & Ignẽ, ad medium ferri, circaque eius ambitum conſiſtere.* Credo eum dicere, qua poſſint, ferri ad medium: & quanquam natura attollantur, conſiſtere tamen circa ambitum, atque inde quaſi impetum capere ad medium redeundi; ſed natura vetante, moveri adſidue, nec deprimi nec attolli. Etſi ab Anima etiam Mundi peti ratio poteſt, cuius vita & æternitas in motu eſt: nec poteſt motus eſſe æternus, niſi iſte, qui continuatione perpetui in ſe reditus agitatur.

* Lib. I. Diſſert. VIII.

DIS-

DISSERT. XIII.

Ætheris præstantissimum Solem videri: regem siderum: & esse Mundanæ animæ ἡγεμονικόν. De Luna additum.

UNIVERSE de Igne, sive Cœlo, satis dictum: de signis, quæ in eo, stellisque breviter videamus. Et inprimis de duobus quæ eminent, & caput inter cetera efferunt, *Sole* ac *Luna*: siquid de iis Stoici seorsim ab aliis dicunt. Solem Latini appellant, ab excellentia, & *quia tantam claritudinem* SOLUS *obtinuit*: & Græci ἥλιον quasi ἀλίον, litteræ abiectione, quod ab eadem claritate sit omnibus manifestus & conspicuus. Stoici de eo: Εἶναι μὲν τὸν ἥλιον εἰλικρινὲς πῦρ, καὶ μείζονα τῆς γῆς. ἀλλὰ καὶ σφαιροειδῆ, ἀναλόγως τῷ κόσμῳ. πῦρ μὲν οὖν εἶναι, ὅτι τὰ πυρὸς πάντα ποιεῖ· μείζω δὲ τῆς γῆς, τῷ πᾶσαν ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. *Esse Solem purissimum ignem, & maiorem terra: sed & orbiculari figura, iuxta cum Mundo. Ignem quidem esse, quoniam omnia quæ Ignis, præstat. Maiorem terra, quia omnem eam illustrat, sed & ipsum cœlum.* Ait primo, Ignem esse: sed quod genus? Tetigi antea, & magis è Zenone explicemus. qui & Solem & astra τεχνικοῦ πυρὸς εἶναι, *artificialis ignis esse* scribit. Δύο γὰρ γένη πυρός. τὸ μὲν ἄτεχνον, καὶ μεταβάλλον εἰς ἑαυ-

Macro. I. Saturnal. c. XVII.

Stob. Physic.

τὸ τὴν τροφήν. τὸ δὲ τεχνικὸν, αὐξητικόν τε καὶ τηρητικὸν, οἷον ἐν τοῖς φυτοῖς ἐστι καὶ ζώοις. τὸ δὲ φύσις ἐστὶ καὶ ψυχή. τοιούτου δὲ πυρὸς εἶναι τὴν τῶν ἄστρων οὐσίαν. *Duo enim genera Ignis. Vnum artis expers, & convertens in se omne alimentum: alterum artificiale, quod auget res & conservat, sicut in plantis conspicitur & animalibus. Hoc autem Natura est, & Anima. Atque eius Ignis essentiam astrorum esse.* Vides hunc Ignem? Frustra igitur censet & timet Aristoteles: Εἰ τά τε διαστήματα πλήρη πυρὸς ἦν, καὶ τὰ σώματα συνέστηκεν ἐκ πυρὸς, πάλαι φροῦδον ἦν ἕκαστον τῶν ἄλλων στοιχείων: *Si intervalla stellarum plena igne essent* (ipsi orbes) *& corpora earum ex igne, iampridem quodque aliorum Elementorum absumptum evanuisset.* Pone metum. neque intervalla omnia Ignem, sed Ignea dicimus: & à tali iam descripto servatore igne. quem *Artificem* Zeno dicit, & alio verbo, sensu consimili, νοερὸν passim alii: *intellectu præditum*; non brutum illum & exsensum. Ignem igitur Solem censent: & increpat Seneca, *qui saxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quidvis potius, quam Deum appellant.* Ubi de *Saxo*, ad Anaxagoram pertinet: sive & ad Democritum. qui item dixit ἥλιον, μύδρον, ἢ πέτρον διάπυρον: *ferrum vel saxum candens.* De *Fortuito globo*, ad Epicurum. qui tamen non purum ignem statuit; sed γήϊνον

I. Meteor. c. III.

VII. De Benef. c. XXI.

πύκνω-

σύγκριμα *terrenum fartum* esse κισηροειδῶς καὶ σπογγοειδῶς ταῖς κατατρήσεσιν ὑπὸ πυρὸς ἀναμμένον. *pumicis aut spongiæ instar, ab igne per foramina accensum.* Est igitur nostris aliisque Ignis aut Igneus: non Aristoteli, qui etiam calorem ab eo tollit. Damnat Ambrosius, & ad nostros inclinat: *Tantum autem inest illis* (Philosophis talibus) *impugnandæ veritatis studium, ut Solem ipsum negent calidæ naturæ esse, eo quod albus sit, non rubicundus aut rutilus in speciem ignis.* Etsi hæc & talia satis fortasse ἀμαθῶς exsequitur, & rideant hodie in Scholis. Addebat Laertius *maiorem terra esse.* Et nunc consentiunt astrorum consulti, faciunt *centies sexagies sexies* maiorem. Seneca: *Solem, quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri* (Epicurei) *pedalem esse contenderint.* Quod veteres tamen nostri Doctores haud ita affirmant. Damascenus: ὁ ἥλιος ὑπό τινων μὲν λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων πατέρων ἴσος τῇ γῇ. *Sol à quibusdam dicitur multis partibus terra maior, à sanctis autem Patribus ei par.* Quibus Anaximander olim consenserit, adferens *Solem terra non minorem esse.* At argumentum in Laertio magnitudinis, quod *terram illustret, atque etiam cœlum.* Quomodo cœlum? nam de terra liquet. Credo, quod

Hexaë. l.6.c. 1.1.

1 Quæst. Natur. c.11.

vel det ſtellis aliis lumen, vel augeat temperetve. Seneca ad Marciam: *Videbis illic* (in cœlo) *innumerabiles ſtellas, miraberis uno ſidere omnia impleri.* Quæ omnia, ſi non hæc aſtra? Arnobius: *Sol ſiderum princeps; cuius luce omnia veſtiuntur.* Iulius Firmicus, ad Solem: *Qui* CETERARUM STELLARUM *ignes flammiferarum luminis tui moderatione perpetuas.* Certe adfirmat, etſi flammiferæ à ſe ſint & igneæ, (ita enim ipſe, cum Stoicis) tamen accipere à ſole aliquid, & ab eo temperari atque æternari. Ideo Heraclitus olim, *Fontem cæleſtis lucis* Solem nominavit. Sed & Cicero pro hac ſententia: *Sol dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum.* Neque Macrobium nimis audiam, qui interpretatur *Moderatorem, quod curſus eorum & recurſus certa definitione ſpatii moderetur.* Quid enim hoc ad lumen? quin & hodie Aſtrologi in iſto plerique ſenſu. At alii, & idem ille Macrobius, ſolam Lunam fulgere alieno, ceteras ſtellas ſuo volunt. Sed ſatis hæc ſuper Sole: pergamus. AUD. Imo ad Senecæ lucem aliquid, niſi grave eſt, addes. Indignabatur in verbis, quæ recitaſti, *quidlibet potius Solem, quam Deum dici.* Deum ergo habet? LIPS. Ipſe & Stoici, ac magnum Deum, principem ceterorum. Firmicum audi huius ſectæ: SOL

Cap. XVIII.

Lib. I.

Lib. I.

OPTIME MAXIME, *qui mediam cœli possides partem*, MENS MUNDI *atque temperies, dux omnium princepsque*: Adde Plinium. quem qui Epicureum faciunt, viderint; ego Stoicum sensibus comperior bona fide. Ille igitur: *Sol non temporum modo terrarumque, sed siderum ipsorum cœlique rector. Hunc Mundi esse totius Animam, ac planius* MENTEM, *hunc principale Naturæ* REGIMEN (id est, ἡγεμονικὸν) AC NUMEN, *credere decet*. Vis magis augusta? & plerique è Stoicis cum Plinio sentiebant: etsi alii supremum Æthera, ut dixi, ἡγεμονικὸν volebant. Sed claritate & magnitudine effectuum, tum & sua, itemque situs dignitate obtinuit, à multis supremus Deus censeri, aut certe Mentis sive Rationis illius sedes. Itaque & *Cor cœli* Physici veteres nominabant. Peruani & Sinenses etiam hodie summum Deum colunt: quid Aurelianus olim Princeps? *Dii faciant, &* DEUS CERTUS *Sol*: quasi de uno hoc fides & certitudo. Etiam Trismegistus: ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσανεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ. *Sol Deus maximus eorũ qui in cœlo sunt, cui cedunt omnes dii cœlites tanquam principi & Regi.* Et talia Plato, etsi uterque maiorem eo alium agnoscit, ipsum δημιουργὸν & conditorem. De Sole quod satis sit, dixi: ad

In Vopisco.

Cap. v.

Lunam eamus. quam Laertius, inter scita Stoica, γεωδεστέραν *terream magis* scripsit, ἅτε καὶ προσγειοτέραν εἶναι: *sicut & Terræ magis vicinam.* Videlicet non tam puro liquidoque igne eam lucere, quam Solem, & terrenum aliquid ac turbidum habere. Ita Plutarchus: πῦρ θολερὸν, ὥσπερ οἱ Στοϊκοὶ λέγουσι, καὶ τρυγῶδες: *Ignis turbidus & fæculentus.* Qui idem ostendit dictam γῆν ὀλυμπίαν, *terram cælestem*; sive etiam ἄστρον γεῶδες, *astrum terrestre*: ab eadem caussa. Itemque Macrobius, *Ætheream terram*: in quo occultiorem tamen rationem lege. Nescio an huc, Cleanthi adscriptum pertineat, à Stobæo: Κλεάνθης ἔφησεν πυροειδῆ τὴν σελήνην, * πηλοειδῆ τῷ σχήματι: *Cleanthes dixit Lunam igneam esse, apparentia tamen lutosa.* Nisi quis ibi πιλοειδῆ legat, & *pillei formam* ei tribui censet: sicut idem Cleanthes Coni formam dat sublimioribus astris. Sed hanc, obtusum scilicet ignem, obtusius planiusque paullo surgere. Sed addit Stobæus: Ποσειδώνιος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Στωϊκῶν, μικτὴν ἐκ πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ μείζονα τῆς γῆς ὡς τὸν ἥλιον· σφαιροειδῆ δὲ τῷ σχήματι. *Posidonius, & plerique Stoici, mixtam ex igne & aëre statuunt, & maiorem terra, sicut & Solem: orbiculari autem figura.* Quam mixtionem Plutarchus improbat & refellit, *De facie in orbe Lunæ.* Nec plura de Luna, propria quidem Stoicis, habeo.

De Facie in orbe Lunæ.

De oracul. defectu.

v. in Somn.

* Fortasse verius πολυειδῆ: *multiforme.*

habeo. AUD. De *Terra* ruminor, quod siccam dictam notasti. Facitne, quod etiam habitatam voluerunt, ut ipsam hanc terram? Cicero: *Habitari ait Xenophanes in Luna, eamque esse terram multarum urbium & montium.* LIPS. Plutarchus & Macrobius talia: atque ille refellit, iste explicat & ad animarum sedem referre videtur. Sed *fuisse Senecam* (apud Lactantium) *etiam inter Stoicos ait, qui deliberaret, utrumne Soli quoque suos populos daret?* Addit irridens: *Inepte scilicet, qui dubitaverit. quid enim perderet, si dedisset?* Ego hæc talia, sic obvio & simplici sensu, dicta aut dubitata ab iis vix arbitror: sed vel ad Animas, vel ad Genios respexisse. Nisi tamen non sapientia, sed sanitas homines defecit. IV. Acad. Lib. III c. XXIII

DISSERT. XIV.

De Astris in genere. Rotunda esse, ex æthere conflata: ideoque ignea, & vaporibus pasci. Eadem futurorum conscia.

UNIVERSE de Stellis pauca etiam libanda. Laertius: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς σφαιροειδῆ εἶναι καὶ τὰ ἄστρα, καὶ τὴν γῆν ἀκίνητον εἶν. *Videtur iis* (Stoicis) *& astra rotunda esse, & terram non moveri.* Astra rotunda iis aliisque communiter: seorsim tamen Cleanthes de *Coni* figura sensit. Stobæa-

næ eclogæ: Οἱ μὲν ἄλλοι σφαιρικοὺς ἀστέρας, Κλεάνθης δὲ κωνοειδεῖς: *Alii quidem sphærica figura stellas, Cleanthes coni fecit.* Movit Cleanthem, quod ignis semper in altum eat: atque ab imagine flammæ nostræ, à rotundo infra corpore voluit extenuari, & in altum arctari: id enim Conus: neque absona mihi ea opinatio. Sunt sane ignes, sed densiores & compacti, ex rariore ætherea natura. Seneca super ea

VII. Quæst. c. I. re: *At mehercule non aliud quis aut magnificentius quæsierit, aut didicerit utilius, quam de Stellarum siderumque natura. utrum flamma contracta; quod & visus noster affirmat, & ipsum ab illis fluens lumen, & calor inde descendens: an non sint flammei orbes, sed solida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia, inde splendorem trahant coloremque, non de suo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui sidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum pascentia. Nam per se, inquiunt, flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur: conglobatamque, nec stabili inditam corpori, profecto iam Mundus turbine suo dissipasset.* Ecce ponit primum, de *flamma contracta:* quæ eius, & popularium, sententia est, ut dixi. Posidonius, apud Stobæum: Ἀστέρα εἶναί φησι σῶμα θεῖον, ἐξ αἰθέρος συνεστηκός. *Stellam esse corpus divinum,*

num, ex æthere compositum. Æthere, nempe densiore sive contracto. Addit, *Quod & visus adfirmat.* Argumenta Stoicorum, & nominatim Cleanthis. Cicero: *Sidera esse tota ignea, duorum sensuum testimonio confirmari Cleanthes putat, tactus & oculorum.* Aliorum tamen sententia, sunt, ait, *solida terrenaque corpora.* Quod à Thalete manavit. qui γεώδη μὲν, ἔμπυρα δὲ τὰ ἄστρα dixit: *terrena quidem, sed ignita corpora, stellas esse.* Sed & Anaximenes πυρίνην μὲν τὴν φύσιν τῶν ἄστρων, περιέχειν δέ τινα καὶ γεώδη σώματα, συμπεριφερόμενα τούτοις, ἀόρατα: *igneam quidem naturam astrorum, sed habere etiam terrena corpora mista, quæ cum iis circumferantur, inaspectabilia.* Fuerunt etiam qui saxea, aut saxa crederent; fuere qui ferrea: quos omnes Seneca hic tangit. Ait amplius, *Ignem alienum pascere.* Nempe æthereum, cui terrea illa corpora aliena. Sed & Stoici pastum in Sideribus agnoscunt, atque ali vaporibus & aëre fervidam illam naturam volunt. Laertius, τρέφεσθαι δὲ τὰ ἔμπυρα ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα. τὸν μὲν ἥλιον, ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης, νοερὸν ὄντα ἄναμμα. τὴν δὲ σελήνην, ἐκ ποτίμων ὑδάτων, ἀερομιγῆ τυγχάνουσαν, καὶ πρόσγειον οὖσαν. *Nutriri atque ali & hæc ignita, (Solem & Lunam) & cetera astra. Solem quidem è magno mari, quod sit fax & accensio quædam intellectu prædita. Lu-*

II. De Nat. deor.

nam autem, ex aquis dulcibus & potabilibus, quod sit aëri permixta & vicinior terra. Primum, universe dicit omnia sidera nutriri. Et Seneca: *Ex cœlo & terra alimenta omnibus animalibus, omnibus satis,* OMNIBUS STELLIS *dividuntur. Hinc, quidquid est virium singulis; hinc ipsi Mundo, tam multa poscenti, subministratur: hinc profertur, quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam avida, per diem noctemque, ut in opere, sic in pastu.* Plinius iterum Stoicus: *Sidera vero haud dubie humore terreno pasci* Terreno tantum? imo & marino (sed utrumque elementum in uno intelligit) atque ex aliis aquis, ipso Plinio addicente: *Oceanus omnes fundens recipiensque aquas, ac sidera ipsa, tot & tantæ magnitudinis, pascens.* Panegyricus Constantino dictus: *Iturus ad deos, genitorem illum deorum, ignea cœli astra refoventem, prospexit Oceanum.* Cicero: *Sunt autem stellæ natura flammeæ. quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui à Sole ex agris tepefactis, & ex aquis, excitantur: quibus altæ renovatæque stellæ, refundunt eodem, & rursum trahunt indidem.* Atque ideo divina Providentia Macrobius factum putat, ut sub zona torrida locaretur Oceanus: *ut omnis nimirum latitudo, qua Sol cum quinque vagis, & Luna, ultro citroque*

Quæst. Nat. II. c. V.

Lib. II. c. IX.

Lib. II. cap. LXVIII.

II. De Natur. deor.

I. In Somn.

troque

troque discurrunt, habeant subiecti humoris alimoniam. Quam Syrtium etiam Lucanus proponit:

Quod rapidus Titan, ponto sua lumina Lib.IX.
pascens,
Æquora subduxit zona vicina perusta.

Etsi longiuscule sane Syrtes ab ea zona absunt: sed scilicet mare eousque delinquere, & terram fieri. Plures enim eius versus vide. Iam vero idem poeta Ægyptios facit dicere:

Nec non Oceano pasci Phœbumque po- Lib.X.
lumque
Credimus.

Quid facetissimus Anacreon?

Πίνει θάλασσα δ' αὔρας,
Ὁ δ' ἥλιος θάλασσαν:

Et potat æquor auras,
Phœbusque potat æquor.

Et infert, quidni etiam nos bibamus? Levibus testibus sit à magno Hippocrate pondus. *Soli, Lunæ, astris,* inquit, *via per Spiritum.* Τῷ γὰρ πυρὶ τὸ πνεῦμα τροφή. τοῦ δὲ πνεύματος τὸ πῦρ στερηθὲν οὐκ ἂν δύναιτο ζώειν. *Nam igni Spiritus est pabulum. Spiritu privatus ignis, non possit vivere.* Ipsum Homerum, *divinarum omnium inventionum fontem & originem* (vero elogio à Macrobio sic dictum) idem Macrobius eo ducit. qui *sub poetici nube figmenti,* inquit, *verum sapientibus dedit intelligi: quando* De Flatibus.

Iovem, cum diis ceteris, id est, cum Stellis, profectum in Oceanum, Æthiopibus eum ad epulas invitantibus, scripsit. significans, hauriri de humore nutrimenta sideribus. Consignet hanc sententiam & noster Ambrosius: *Frequenter Solem videmus madidum & rorantem. in quo evidens dat indicium, quod alimentum sibi aquarum, ad temperiem sui sumpserit.* Etsi iudicium sane infirmum est; & plebeio sensu nixum: at eius tamen mens apparet. Sed propius aliquid ad verba Laertii. aiebat distincte, *Solem è marinis aquis pasci.* Ideo Cleanthes (in Stobæo) Solem dicebat, ἄναμμα (sic ibi legendum) νοερὸν, τὸ ἐκ θαλάττης: *Facem intellectu præditam, è mari accensam.* Quod ad alimenta referendum modo esse, quæ inibi sequuntur docent. Chrysippus tale: Τὸν ἥλιον εἶ) τὸ ἀθροισθὲν * ἔξαμμα νοερὸν, ἐκ τοῦ τῆς θαλάσσης ἀναθυμιάματος: *Solem esse, facem collectam & accensam, intellectualem, ex vapore maris.* Et quod mox in Laertio sequitur de Luna, *ex aquis dulcibus*: idem Chrysippus, *eam dicebat*, τὸ ἀθροισθὲν ἔξαμμα, μετὰ τὸν ἥλιον, ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν ποτίμων ὑδάτων ἀναθυμιάματος: *collectam accensamque facem, post Solem, ex aquarum potabilium vapore.* Dicas ex istis, quod Ignea quidem illorum natura, sed ardor ille sit è materia tali. Sed desino hæc minuta & scruposa: nisi fortasse

11. Hexaëm. c. III.

* *Ita leg.*

tasse

taſſe nihil in Philoſophia parvum eſt,

----- præſertim rebus in illis
Quæ ſupra caput ætheriis cernuntur in oris.

AUD. Non eſt, mi Lipſi. eoque reſiſtere te etiam rogabo, & edere, quid ita Poſidonius *Stellam, divinũ corpus* definiebat? LIPS. Iam dictum aut tactum ſæpius. Omnis æther, & omnia ætherea, Dii ſunt: quia participant, aut conſtant maxime ex illo Igne. Auguſtinus: *Dicunt omnia ſidera partes Iovis eſſe, & omnia vivere, atque rationales animas habere, & ideo ſine controverſia Deos eſſe.* IV. De Civ. c. XI. Et apud Stobæum Zeno ait, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ τῶν ἄλλων ἄστρων ἕκαστον, εἶναι νοερὸν, καὶ φρόνιμον πυρινὸν πῦρ, ὡς τεχνικόν: *Solem, Lunam, &* SINGULA ASTRORUM *aliorum, eſſe intelligentẽ, ſapientem igneum ignem, tanquam arte conſtantem.* AUD. Hui, intellegentes, ſapientes? LIPS. Vel maxime, & ſupra alias animantes. Cicero: *Sidera æthereum locum obtinent. qui quoniam tenuiſſimus eſt, & ſemper agitatur & viget: neceſſe eſt, quod animal in eo gignatur, idem quoque ſenſu acerrimo, & mobilitate celerrima eſſe.* II. De Nat. deor. AUD. Ergo & Animalia? LIPS. Quippini: & rationalia, immortalia, aut certe longæva. Neque nimis hæc rideas: eſt invenire inter primores illos Patrum, qui iſtis annuerunt. Origenes, doctrina-

rum

rum culmen, *Solis, & Lunæ, & Stellarum animas* agnovit: *neque eò tamen tempore, quo Mundus factus est, esse cœpisse, sed antequam lucens illud & ardens corpus intrarent*: quod Hieronymus de eo plus

Epist. LIX. ad Avitum.

simplici vice testatur. Et Philo Iudæus quam sæpe sic Platonissat? Scribit alibi:

De opific. Mũdi.

τοὺς ἀστέρας αἰσθητοὺς, ἀγάλματα θεῖα καὶ περικαλλέστατα: *Stellas sensu præditas, imagines divinas & pulcherrimas.* Item:

De Insom.

ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους ψυχάς: *incorruptibiles & immortales animas.* Iterumque:

De opific. Mũdi.

ζῷά τε εἶναι λέγονται, καὶ ζῷα νοερά. μᾶλλον δὲ νοῦς αὐτὸς ἕκαστος, ὅλος δι' ὅλου σπουδαῖος, καὶ παντὸς ἀνεπίδεκτος κακοῦ. *Animalia esse dicuntur, & animalia intelligentia. Magis autem quæque earum Mens est, undique & omnino bona, & omnis mali incapax.* Non tamen, ut alibi

De Pietate.

fatetur, Dii sunt: sed ἄρχοντές τινες ὕπαρχοι τοῦ πάντων πατέρος: *Præsides quidam &, ut ita dicam, sub-Præfecti, omnium parentis.* Posteriores Iudæi & Rabini talia, aut deteriora. quod secutus quidam nostro ævo *Animalia cælestia* audacter asseruit, & ipsum *Mundum animatum.* Nobis modesta sententia sedeat. quæ est Theologorum: qui Animas quidem aut potius Intelligentias coniunctas adtribuunt; sed non ut *εἴδη οὐσιώδη, nec quæ faciant unum corpus. AUD. Si tamen ita veteres; iam non miror Divinationem astris adsignari,

* *formas essentiales.*

ri, & ab iis peti, sic divinis. Et merito sane Astrologi Stoicis tuis sunt amici. LIPS. Fateor. & quanquam Fatum & Necessitatem in ipsa Materie ponunt, quam inhæret: tamen Astra vel movere aliquid volunt, vel certe monere. Dubitat Seneca, *An ad stellarum motus nostra moveantur corpora, ac corporibus animisq; omnium illinc impetus veniat?* Et adfirmare illud videatur alibi: *Hanc inoffensam velocitatem* (siderum) *tantum rerum terra marique gestantem, non esse materiæ errantis ordinem.* Quasi ipsa sidera res habeant, gestentque inclusas. Iterumque alibi: *Ex siderum quinque* (Planetarum) *levissimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquumve sidus incessit.* Denique longius, ad sidera etiam fixa, vult protendi: *Quinque stellarum potestates Chaldæorum observatio excepit. Quid tu? tot millia siderum iudicas otiosa lucere? Quid est porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos sideribus adsignant: cum omnia quæ supra nos sunt, partem sibi nostri vindicent?* Valde pro Genethliacis facit. quos tamen vellet non Planetarum tantum quinque, & Solis ac Lunæ; sed etiam fixorum siderum potestates novisse: quæ ignorantia, inquit, caussa est cur à vero

Epist. XCVII.

De Provid. c. I.

Ad Marciam c. XVIII.

II. Quæst. Nat. c. XXXII.

vero sæpe delirent. Palam quidem hæc sunt pro Astris, & caussas ipsa eventuum esse, ac movere. Tamen æquius meliusque alibi ambigit, & sententiam alternat: *Sidera effectus rerum omnium aut movent, aut notant.* Bene de notatione tantum, & hoc est quod *monere* dicebam. Significare aliquid possunt ex Fato futurum, non ipsa sunt aut faciunt Fatum. Itaque Manilii hoc toleres, ----- *conscia Fati Sidera:* illud nollem, ----- *diversos hominum variantia casus.* Magis enim sit, *significare ista, quam facere.* Et Plotini modestior assertio. *nihil vi vel potestate eorum hominibus evenire, sed ea quæ Decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem* (Planetarum) *transitum, statione recessuve monstrari; ut aves prætervolando, seu stando, futura pennis vel voce significant* NESCIENTES. Modestior, dixi, non verior. & longa hæc disputatio sit, seponatur: illud fatemur, Stoicos plusculum omni Divinationi tribuisse, ut sic quoque Divinitatem & Providentiam affirmarent.

Epist. LXXXVIII.

DIS-

DISSERT. XV.

Aër, & eius divisio. primo Frigidum Stoicis esse.

AEr Ignem excipit. quæ Græca vox est, recepta tamen uſu, ait Cicero, à Latinis. Ipſis eſt *Spiritus*, ſive *Anima* etiam Ciceroni: interdum *Cœlum* & *Inane*. De eius ſitu Cicero: *Aër autem, ut Stoici diſputant, interiectus inter mare & cœlum, Iunonis nomine conſecratur: quæ eſt ſoror & coniux Iovis, quod ei ſimilitudo eſt Ætheris, & cum eo ſumma coniunctio.* Soror nempe, quia tenuitate refert, & aliqua facie; coniux, quia adſitus & connexus. Dividitur in tres partes Senecæ, *Summam, Mediam, Imam. Summa pars,* inquit, *calidiſſima eſt & ſicciſſima, & ob hoc etiam tenuiſſima, ob viciniam æternorum ignium. Pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt. quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum utraque parte frigidior.* Plinius ſic quoque dividit, & menſuras inæqualium intervallorum concipit, Poſidonio Stoico (ideo libentius memoro) auctore. Ille, inquit, tradit, *non minus quadraginta ſtadiorum à terra altitudinem eſſe, in qua nubila,*

II. De Nat. deor.

II. Quæſt. c. X.

Lib. II. c. XXIII

nubila, ac venti, nubeſque proveniant. *Inde purum liquidumque, & imperturbata lucis Aërem: ſed à turbido ad Lunam, vicies centum millia ſtadiorum.* Ima ergo pars ad XL. ſtadia attollitur; mediam non definit; ultima & liquida ampliſſima, ad *multa millia.* Seneca autem partim calidum & frigidum, pro partitione ea faciebat: ſed idem poſtea clare: *Natura aëris* Ibid. ſupra. *gelida eſt.* Iterum: *Frigidus per ſe, & obſcurus.* Atque adeo prima & eminens ea qualitas eſt Stoicis; contra Ariſtotelem, ut ſcimus, qui calidum ponit. Laertius, de noſtris: Τέτταρα στοιχεῖα εἶναι. τὸ μὲν πῦρ, τὸ θερμόν· τὸ δὲ ὕδωρ, τὸ ὑγρόν· τόν τε ἀέρα, τὸ ψυχρόν· καὶ τὴν γῆν, τὸ ξηρόν. *Eſſe quattuor elementa. Ignem, qui calidus; Aquam, quæ humida; Aërem, qui frigidus; Terram, quæ ſicca.* De primo Frigido. Plutarchus hoc ipſum: *Stoici primum frigidum Aëri adſignant, Empedocles & Strato Aquæ:* uti & Stagirites. Inde no- Epiſt. XXXI. ſter: *Nihil ſine Igne calidum, nihil ſine Aëre frigidum:* quaſi & cauſſa ac fons ſit frigoris. Idem ergo Seneca cum atten- De Ira. II. c. XVIII. tione legendus alibi: *Cum quattuor elementa ſint, Ignis, Aqua, Aër, Terra; poteſtates pares his ſunt, frigida, fervida, arida, humida.* In poteſtatibus non ſervat ordinem: & *Frigidam* omnino ad Aëra referes, ex Stoæ quidem decretis. Apud I. I. De Nat. Ciceronem ita Stoicus Balbus: *Ipſe vero*

aër,

aër, qui natura est maxime frigidus, minime est expers caloris. Caloris nempe adventicii, ut subdit. Sed, *Frigidus* dixi, uti omnes fere libri. Lambini magna temeritas, qui *humidus*, edidit imperite. Etsi fatemur Humidum, sed non primo nostris esse. Fuit tamen nuper vir philosophus, qui ut copulas illas Aristotelis non violaret, Frigidum quidem, sed tamen Siccum pronunciaret: atque ita siccitate cum igne, frigore cum aqua sociaret. Sed id sane abs re videtur: & tribus igitur Elementis Siccitatem Stoici donent, Igni, Aëri, Terræ. Mala mixtio: & ad Ignis coercitionem ac temperiem, melius ac providentius Natura (iugatione illa omissa) contrarium Elementum subiunxit, materiæ tamen raritate consonum & conveniens. Neque aliud Stoici hic mutant.

DISSERT. XVI.

Aqua, & præcipua eius pars Mare. Id terram circumit, init, subit. vinculum eius & irrigatio.

AQUA sequitur, Terræ mixtum elementum, & cum ea facit suum globum. Etsi quidam dividunt, & volunt Mare proprie Elementum esse, & à terra seiunctum. Philo hoc aperte, ad verba

De opific. Mũdi. verba Moysis: *Fons ascendebat è terra, & irrigabat omnem superficiem eius. Nam alii philosophi*, inquit, *Vniversam Aquam Elementum constituunt unum è quattuor, quibus mundus componitur. At Moyses acrioribus oculis etiam dissita & obscura pervidere solitus, Elementum censet esse magnum Mare, quartam rerum partem: quod alii post Moysem Oceanum appellarunt. cum quo nostra navigabilia maria si conferas, portuum habere magnitudinem censeas.* Pura in hanc sententiam adtexit, & vult dulces quidem aquas Terræ partem esse, cumque ea censeri: at Mare secretum, & facere orbem suum atque Elementum. Tale est, quod Fabianus ambigit, de Oceano: *Vtrumne terras velut* Suasor. 1. *vinculum circumfluat, an in* SUUM *colligatus* ORBEM, *& in hos, per quos navigatur, sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet.* Censuerunt igitur quidam suum distinctumque globum facere, & dumtaxat hæc nostra maria eius partem, & velut lacinias esse. Imo nec solam ambire, & tenebras in extremis eius, & horridum secretum habere. Declamatores apud Senecam patrem indicant, cum Alexandrum ab eo revocant. Et Pedo Albinovanus, in navigatione Germanici:

Iam-

Iampridem post terga diem, Solemque relictum.

Et statim: ---- *ruit ipse dies, orbemque relictum*

Vltima perpetuis claudit natura tenebris. III. Exaëm. c. III.

Ambrosius etiam in hac dubitatione: *Quis scit, inquantum se illud magnum, & inausum navigantibus, atque intentatum nautis, fundat mare, quod Britannias fremēti includit æquore, atque in ulteriora & ipsis fabulis inaccessa SECRETA se porrigit?* Imo censebant quidam, Oceanum immensum protendi: & Solem atque astra in eo cadere, & resurgere, humoribus eius refecta. Plebeia & poetarum opinio, sed viris gravibus etiam posita, aut dubitata. Tacito nostro, quod alibi notamus: & Fabiano Philosopho apud Senecam patrem: *Illi, quibus ignota nulla pars mundi est, de Oceano tamen dubitant: utrumne terras, velut vinculum circumfluat, an in SUUM colligatus ORBEM, & in hos per quos navigatur sinus, quasi spiramenta quadam magnitudinis, exæstuet: ignem post se, cuius augmentum ipse sit, habeat an spiritum.* Ecce, alii seorsim locant à terra, & ambigunt an *Ignis*, id est, *Æther* & sidera (quæ ipse pascit) eum excipiant, an Spiritus sive Aër. Sed hæc olim. nobis veritas innotuit, & totus Suasor. I.

pæne

pæne Oceanus, navigationibus Hispanorum, Britannorum, & iamnunc Batavorum felici audacia peragratus. Excipio ad Septemtrionem & Austrum, frigore inaccessa. Mittamus igitur immania illa de Oceano, & inania: fines suos habet, & cum Terra utiliter uno velut corpore, & orbe, Natura iunxit. Hoc Stoici quoque nostri senserunt (in Laertio:) μέσην τὴν γῆν εἶναι, κέντρου λόγον ἐπέχουσαν. μεθ' ἣν τὸ ὕδωρ σφαιροειδὲς, ἔχον τὸ αὐτὸ κέντρον τῇ γῇ, ὥστε τὴν γῆν ἐν ὕδατι εἶναι. *Mediam esse Terram (totius Universi:) post hanc, Aquam globosam, quæ idem centrum cum terra habet, ita ut Terra sit in Aqua.* Vera hæc sunt, & examinemus. Ait, *aquam globosam.* Certum est, tumet & attollitur, & altitudine sua vel montes terræ æquat. Cur non cadit? quia centrum cum terra idem habet, eoque vergit. Balbus Stoicus, a-

II. De Nat. pud Ciceronem: *Eademque ratione mare, cum supra terram sit, medium tamen terræ locum expetens, conglobatur undique æqualiter, neque redundat unquam, neque effunditur.* Addit, *Terram in Aqua esse.* Providentia divina factum, neque debuit aut potuit seiungi hoc Elementum. Plinius: *Hoc ita formasse artifex Natura* (agnos-

N. Cap. LXV. ce Stoæ verba) *credi debet, ut cum Terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare Aqua, nisi sustinen-*

tinente Terra, mutuo complexu iungerentur: hac sinus pandente, illa vero permeante totam, intra, extra, supra venis, ut vinculis, discurrentibus. Philo Iudæus, hoc amplius à Providentia ſtructum, ut dulcibus aquis rigaretur undique & humeſceret, non ad vinculum ſolum, ſed frugum, ſtirpium, animantium alimentum. Sed de *Vinculo* etiam ipſe: ὡς ἂν ὑπὸ δεσμοῦ συνέχεται γλυκείᾳ ποιότητι: *tanquam vinculo continetur dulcore aquarum.* Et cauſſam eamdem Plinio addit: *quod à ſe arida, facile diſſipetur & pulvereſcat:* ἀλλὰ, inquit, συνέχεται καὶ διαμένει, τὰ μὲν πνεύματος ἑνωτικοῦ δυνάμει, τὰ δὲ νοτίδος, διὰ τῶν ἀραιωμάτων πολυσχεδὸν ἐπιφοιτώσης, οὐκ ἐάσης ἀφαυαινομένην κατὰ τρύφη μικρὰ καὶ μεγάλα διαθρύπτεσθαι: *ſed coercetur & manet, partim vi unientis ſpiritus, partim humore qui per meatus & foramina variè penetrat, non ſinente arefactam abire in parva maioraque fragmenta.* Nota inibi de *Variis meatibus.* quod veriſſimum eſt, & tales ſub terra, acceptam ab Oceano aquam colant, mitigant, & uſibus noſtris exſulſam reddunt. Seneca: *Occulto enim itinere mare ſubit terras, & palam venit, ſecreto revertitur, colaturque in tranſitu mare, quod per multiplices amfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & in ſinceram aquam exit.* Dicit *palam venire.* nimirum cum flumina omnia in

De opific. mundi.

III. Quæst. c. IV.

mare eant: sed & *secreto revertitur*, per subterraneos illos meatus. Imo magnam etiam copiam sub ipsis terris relinquit: quod hodie metallarii fossores dicunt, & nos, ubicumque terra humilior, fodiendo comperimur. Nec vani omnino illi
Ibidem c.VIII. (apud Senecam) qui censent, *interiora terrarum abundare dulcibus aquis, nec minus illas stagnare, quam apud nos Oceanum, & sinus eius: imo eo latius, quo plus terra in altum patet.* Ultimis verbis, *in altum*, id est, profundum. Nam maria pleraque terra sustentantur & innatant, altius illa descendit. Atque hæc verissima caussa est, cur maria tot fluminum
Ibidem c.V. accessu non crescant: *quia quod influxit, non in suum vertunt, sed protinus reddunt.*
Lib.VI. Lucretius alias quoque caussas tangit. primam, quod omnis hic influxus nihili sit ad maris totius summam. Hæc parum vera est: verior secunda. quod *magnam partem Sol detrahat æstu*, itemque venti siccent, & vapores in nubes surgant. Tertiam hanc nostram, & præcipuam addit:

Postremo, quoniam raro cũ corpore tellus
Est, & coniunctas oras maris undique cingit;
Debet, ut in mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex æquore salso.

Per-

Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit:

Atque ista fontium caussa & origo, *etiam in summis iugis erumpentium, quo spiritu acta aqua, & pondere expressa, siphonum modo emicat.* Addi & de altitudine maris potest, ipsa iuga montium, ut dixi, æquantis: nec mirum igitur eo pertingere, & erumpere, in certo aliquo meatu. Hanc originem princeps Sapientum tetigit Homerus, de Oceano: Plin. II. c. LXV.

Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα, Iliad.
Καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσι. Φ.

Omnes ex illo fluvii, omne mare, omnis & unda
Fontium, itemque lacus manant, puteique profundi.

DISSERT. XVII.

Duplicem Oceanum esse, eumque Terram quadrifariam partiri, ex sensu veterum, haud prorsus vano.

PERMANAT igitur terram interiorem Oceanus, sed & supra dividit, ac cingit. Vinculum est simul, & discrimen. Noster Seneca: *Vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium triplici sinu* Ad Mar. c. XVIII

nu ſcindens. Verba examinanda, ne ignarum priſcæ huius deſcriptionis fallant. Nam quomodo de *triplici* hic ſinu, cum Ad Maximianum. Panegyriſtes dicat: *Orbem quadrifariam duplici diſcretum Oceano?* Et alii de gemino tantum, non triplici, adfirmant. Altius repetenda res eſt, & pro mente veterum globus hic totus ſecandus. Atque ea fuit: Terram cum Mari rotundam eſſe: ſed ipſam duplici Oceano dividi, & velut decuſſari. Priorem eſſe, ipſum verum, magnum, originalem Oceanum: qui terram ab ortu ad occaſum mediam dividit, ſub ipſa zona torrida, id eſt, Æquatore. Alterum, qui ab illo ortus eamdem terram, parte altera, mediam ſecat, ab Auſtro in Septemtriones. Itaque duplici hoc Oceano tota Terra ſcinditur in partes quattuor: id eſt, totidem inſulas, è quibus unam dumtaxat nos habitamus. Hæc teſtimoniis firmanda, & tum ad Senecam aptanda ſunt. II. Cap. LXVII. Plinius: *Maria circumfuſa undique dividuo globo, partem orbis auferunt nobis; nec inde huc, nec hinc illo pervio tractu.* Nam etſi videri poſſit de una & media illa orientali diviſione loqui tantum: tamen cum addat *undique dividuum,* poteſt & de altera intellexiſſe. Cap. LXVI. Sic alibi: *Eſt igitur in toto ſuo globo tellus, medio ambitu, præcincta circumfluo mari.* In toto globo ait, non in parte tantum.

Sed

Sed eludat hæc aliquis, ficut illud Pomponii: *Huius medio terra fublimis cingitur undique mari, eademque in duo latera qua hemifpharia nominantur, ab Oriente divifa ad occafum.* Age igitur, fint hæc de primario & originali illo Oceano tantum: fed dicimus ad polos eum parte utraque fe porrigere, & per eos in fe redire. Clariffime & uberrime hoc exfequitur Macrobius, in illa Ciceronis: *Omnis terra, qua colitur à vobis, angufta verticibus, lateribus latior, parva quadam eft infula, circumfufa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quem Oceanum vocatis.* Summa eft, *Non uno, fed* GEMINO *Oceani ambitu, terra corpus omne circumflui. Cuius primus*, inquit, *meatus eft, qui ab indocto hominum genere nefcitur. atque ea corona, per zonam terra calidam meat, fuperiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi Æquinoctialis imitata. Ab Oriente vero duos finus refundit, unum ad extremitatem Septentrionis, ad Auftralis alterum: rurfufque ab Occidente duo pariter enafcuntur finus: qui ufque ad ambas, quas fupra diximus, extremitates refufi, occurrunt ab Oriente demiffis. Et dum vi fumma, & impetu immaniore mifcentur, invicemque fe feriunt, ex ipfa aquarum collifione nafcitur illa famofa Oceani acceffio pariter & receffio.* Poft pauca deinde: Lib. II. cap. IX.

Tam igitur ipse, qui Æquinoctialem, quam sinus ex eo nati, qui Horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram QUADRIFARIAM *dividunt: & singulas habitationes* INSULAS *faciunt. Ideo Tullius, hæc volens intelligi, non dixit,* Omnis terra parva quædam est insula: *sed,* Omnis terra, quæ colitur à vobis: *quia & singula de quattuor habitationibus parva quadam efficiuntur insula, Oceano* BIS EAS, *ut diximus,* AMBIENTE. Strabo hæc confirmat: Ὅτι δὲ ἡ οἰκουμένη νῆσός ἐστι, πρῶτον μὲν ἐκ τῆς αἰσθήσεως, καὶ τῆς πείρας ληπτέον. πανταχῇ γὰρ ὅπου ποτ' οὖν ἐφικτὸν γέγονεν ἀνθρώποις ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς γῆς προελθεῖν, εὑρίσκεται θάλαττα, ἣν δὴ καλοῦμεν Ὠκεανόν. *Quod omnis habitata tellus insula sit, primum quidem sensu & experientia docemur. Quacumque enim versus licuit hominibus libuitque ad ultima terræ progredi, mare inventum est, quod Oceanum appellamus.* Ab omni, inquit, latere Oceano claudimur: & est ergo bifaria illa divisio dicta: quam & postea ingerit, terramque, ut Macrobius, quadrifariam secat. Boethius hoc ipsum: *Terræ quarta fere portio est, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur.* A nobis cognitis? ita: quia à nostro hoc quadrante, sive Strabonis περιπλόῳ, in alios accessus non est, vel ob zonam torridam, vel ob vasta maria interiecta. Ut Vete-

Lib. I. (margin, beside "bo hæc confirmat")

Lib. II. (margin, beside "Terræ quarta fere portio est")

rum

rum plurimi quidem censebant. nam nostra hæc ætas refutavit, docuitque & coli Torridam, & adiri; itemque alios laterales tractus. Dixi, plurimos veterum: neque enim omnes censuere. & Posidonius Stoicus aperte (apud Cleomedem) differit, τὸ ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν κλίμα εὔκρατον εἶναι: *clima sub Aequidiali temperatum esse. Nam*, inquit, *circa Tropicos, ubi Sol diutius moratur, non sunt loca inhabitata, cur sub Aequatore essent? Deinde, cum nox diei aequalis sit, spatium etiam refrigerandi satis amplum est, & imbres & venti erunt qui idem præstabunt: ergo habitabilis.* Vera dixit: sed nos, quod cœpimus, explicemus, & rem εἰκονισμῷ sive imagine illustremus.

[*Heic inserendum schema hemisphærii.*]

Ex adspectu hoc liquet, bene cum *Chlamyde* comparari, à Strabone, habitatam hanc nostram: & simul Senecæ veriloquium, *triplici sinu continuationem gentium scindi.* Triplici, inquam, pro cuiusque quadrantis ambitu: qui duos sinus ab oriente & occasu ad polum habet, tertiumque, ab oriente ad occasum. Liquet etiam Panegyristæ sensus, *Orbem quadrifariam duplici Oceano discerni.* Hæc

in parte nota veteribus erant (& ad ſenſum Strabo appellat:) in parte non erant. Parte dico Auſtrali: de qua coniectura idem præſumebant. Macrobius: *Nec dubium eſt*, inquit, *in illam quoque Auſtralis generis Temperatam, mare de Oceano ſimiliter influere: ſed deſcribi hoc noſtra atteſtatione non debuit, cuius ſitus nobis incognitus perſeverat.* Ita igitur priſci: quid hodie? res non obſcura eſt, alluſiſſe verum, non attigiſſe prorſus antiquos. Neque enim ſub Æquatore ſtatim magnus ille Oceanus, neque directo mediam terram dividit: ſed infra illum obliquus, præter Bonæ Spei promontorium verſus Orientem cum fluxit, limite alio Magellani fretum perrumpit, & priori illi vaſtus occurrit. Ad polum etiam noſtrum, id eſt, Septemtrionem, maria confluere utrimque, pæne compertum eſt. Batavi magno animo explorarunt, pernavigare tentarunt: glacies, & monſtra, & frigora repulerunt. Sed ita, ut auras hauſerint Indici illius ſive Orientalis maris. Atque hæc, ut pleraque vera, vetus etiam opinio fuit. vel Orphei, qui dixit:

Κύκλον ἀκαμάτου καλλιρρόου Ὠκεανοῖο,
Ὃς γαῖαν δίνῃσι πέριξ ἔχει ἀμφιελίξας:
Indefeſſi orbem Oceani, pulchreque fluentis,

Verti-

Verticibus terram qui circumplectitur
almam.

vel Homeri, quem ideo Ἀ'ψόῤῥοον Ὠ'κεανὸν, *Refluum Oceanum* appellasse volunt: ὡς εἰς ἑαυτὸν ὀρέοντα, ἤγουν ἐπανιόντα, καὶ οὕτως ἐναποκλείοντα ἑαυτῷ τὴν γῆν: *tanquam in se impetu ruentem, & redeuntem, atque ita terram sibi includentem.* Hæc ad Senecæ mentem uberius dixi: poteram brevius, *triplicem sinum* esse, Mediterraneum, Arabicum, Persicum. Brevius, sed non verius. nam & plures sinus sunt, & pro diffusione Oceani manca & angusta dictio sit; sed neque *continuationem gentium* illi *scindunt.* Nonne navigantur? nonne & pedibus circumeuntur? Ita est. nec *Sinuum* vox aliquem moveat, quam & Macrobius laterali utrique Oceano tribuit, quia videlicet magni Oceani sunt recessus aut partes. Nescio an Varro non sic explicandus sit: quem Priscianus in *Orthographia* (imo *Cosmographia*, vel si ausim *Orbigraphia*) ita laudat: Eustath.

Ergo inter solis stationem, & sidera septem
Exporrecta iacet tellus, huic extima fluctu
Oceani, interior Neptuno cingitur ora.

Inter Tropicum, inquit, & Septemtrionem iacet terra nostra habitabilis, exterior Oceano Atlantico, interior Septem-

trionali. De altero Senecæ loco magis adfirmem, isto: *Hæc est terra, in qua regna disponitis: minima, etiam cum illis* UTRIMQUE *Oceanus occurrit*. Quomodò utrimque? à latere utroque, opinor, ad occasum & ortum: ubi terra habitata latissima est, & exporrigitur: sed mari utrimque superveniente dirimitur. Omittit enim de Australi & Septemtrionali parte, quam notum erat Torrida & Frigida zonis claudi. Pincianus, Censor eximius, legi volebat, *undecunque Oceanus incurrit*. Non mutem contra libros: aut si, *uterque* velim.

1 Quæst. in Præf.

DISSERT. XVIII.

De Terra. Matrem dici, & Animal. unde sustentetur firmeturque.

TERRA excipit, imum atque ultimum Elementorum. Dignitate aut situ ultimum: non usu, quod ad nos attinet, imo primum. Itaque mater & parens nobis dicitur: quid si & Deorum? quid si prima condita, & ex ea deinde alia? Stoici ipsi (apud Stobæum:) ἀπὸ γῆς ἄρξασθαι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. Ἀρχὴ δὲ σφαίρας τὸ κέντρον αὐτῆς. *A terra generationem Mundi cœpisse, tanquam à centro. nam initium Sphæræ centrum ipsum esse.* Itaque ex Materia illa aquea, ab Igne pri-

mo expressum & secretum gravissimum elementum esse, Terram: atque hac, ut fundamento, posita, reliquum ordinem & orbem circumfusum. Ideo Statius magnifice ad eam:

---- *ô hominum divumque æterna creatrix,* Lib. VIII.
Quæ fluvios, silvasque, animasque, & semina Mundi
Cuncta, Promethæasque manus, Pyrrhæaque saxa
Gignis, & impastis quæ prima alimenta dedisti,
Mutastique viros, quæ pontum ambisq; vehisque.
----- *firmum atque immobile Mundi*
Robur inoccidui. te velox machina cœli
Aëre pendentem vacuo, te currus uterque
Circuit. ô rerum media, indivisaque magnis
Fratribus.

Ipse Seneca: *Terra & pars mundi, & Materia. Pars est mundi, ut cœlum. Ex illo deinde & ista, alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis dividuntur.* Materiam igitur interpretatur, quia alit: atque adeo Trismegistus *tres in ea naturas collocat, Ignis, Aquæ, & Terræ: ab una stirpe deductas.* ὅθεν, inquit, καὶ πάσης Cap. XVI.

ὕλης πεπίστευται εἶναι ταμεῖον. καὶ ἀναδίδωσι μὲν αὐτῆς τὴν χορηγίαν, ἀνταπολαμβάνει δὲ τὴν ἄνωθεν ὕπαρξιν. *Vnde* OMNIS MATERIÆ PROMPTUARIUM *creditur: & donat quidem atque erogat alimenta, vicissim autem superne substantiam accipit.* Eadẽ Senecæ dicit, si pro Stoicorum mente capis. Magnifice etiam

In Epistol. de ea, Hippocrates: Ἱερώτατον γῆς ἵδρυμα. ἐξ ἧς ζῶα, καὶ φυτὰ, καὶ τροφαὶ, καὶ φάρμακα, καὶ τύχη, καὶ ὁ πλοῦτος αὐτὸς ἀναφύεται. *Sacratissima terræ sedes. è qua animali, & planta, & alimenta, & medicamenta, & fortuna atque opes ipsæ gignuntur.* O magna & benigna mater! sed non libet in laudes eius ire: ad inceptum magis redire. Nam quod de primo eius ortu dixi, non omnes consentiunt: & Laertius *ultimam* videtur locare & gignere, inter Stoæ scita. Sic & Manilius:

> *Vltima subsedit glomerato pondere tellus.*

Quod autem in Trismegisto de *triplici in ea natura* erat: ratio & sensus dicunt, & mixta hæc, aut seorsim insita, in penetra-

Quæst. VI. c. XIV. libus videmus. Hæc caussa, cur aliqui cum *Corpore nostro* Terram comparent, ut Seneca: *Quia & Aquis, quæ vicem sanguinis tenent, & Ventis, quos nihil aliud quis quam Animam vocaverit, pervia est:* atque adeo subdit, fuisse, *quibus animal placeret esse terram.* An Pythago-

ricis?

ricis? nam ipse Pythagoras, apud Ovidium:

Nam sive est animal Tellus, & vivit: habetque xv.Metamor.
Spiramenta, locis flammam exhalantia multis.

Terræ igitur hæc dignitas: & de situ dixi, in medio esse, sed pendulam, & in se reductam: quo sustentante? quidam aquis volunt innatare: ut Thales. de quo Seneca: *Quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. ait enim, terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more navigii, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere.* Quæst. III. c.XIII. Eidem iterum hoc attribuit: *Thales totam terram subiecto iudicat humore portari, & innatare: sive illud Oceanum voces, sive mare magnum, sive alterius naturæ simplicem aquam.* Sunt qui è Sacris firmamentum petant: quia Psalmista scripsit, τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, *Qui fundavit terram super aquas.* Sed id verissime de mari dicitur, ut Damascenus Lib. II. c.X. explicat, undique circumfuso. Plures Aëre fulciri & attolli voluerunt. Lucanus:

----- dum terra fretum, terramque levabit
Aër.

Magnus Hippocrates: Πνεῦμα τῇ μήνῃ τὰ κάθεδρον, καὶ τῆς γῆς ὄχημα, *Spiritus Lunæ fundamen-* Libro De Flatib.

II. Cap. V. *mentum, & terræ vehiculum.* Plinius: *Aërem per cuncta rerum meabilem, totoq; confertum. huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem.* Sed alibi idem & alteram, verioremque caussam, tangit: *Mirantur pendere terram, ac non cadere nobiscum. ceu spiritus vis, mundo præsertim inclusi, dubia sit; aut possit cadere, natura repugnante, & quo cadat, negante.* Natura est quæ repugnat, & sistit, & tendere eam ad media sui iubet. Ad media.

Ibid. c. LXV.

----- quia totus ab illa
Tantundem refugit Mundus, fecitque cadendo
** Vndique, ne caderet. medium totius, & imum est.*

* *Nam undiq; in se cadit: sicut in eam imbres.* Lib. I.

ut ingeniose Manilius scripsit. & addit:

Nec vero tibi Natura admiranda videri
Pendentis terræ debet, cum pendeat ipse
Mundus, & in nullo ponat vestigia fundo.

Vi igitur sua stat & Naturæ, nullo nixa. quod pulchre Iobus, sacer vates: Ὁ ἑδράσας τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός. *Qui terram fundavit super nihilum.* Et ipsa pæne est nihilum, universi comparatione, & velut punctum. O miseri, cœlum adspicite, & in terram despicite! *Punctum est illud, in*

Cap. XXVI.

quo

quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna dispositis: minima, etiam cum illis utrimque Oceanus occurrit.

DISSERT. XIX.

Stabilis ea, an moveatur? itemque de Novo orbe, sive America; an veteres gnari fuerint?

FINIVI de Elementis. AUD. Non mihi. de Terra duo sunt, quæ etiam quæram. Vetus unum, ecquid stare eam Stoici censeant, an moveri? Novum alterum, An novus hic noster, cognitus iis orbis? Nam hoc ultimum ego atque alii sæpe addubitamus. LIPS. Ad utrumque sic habe. Et prius quidem etiam Seneca vult excuti, *Vtrum* videlicet * *Mundus terra stante circumeat, an Mundo stante terra vertatur? Fuerunt enim qui dicerent, nos esse quos rerum Natura nescientes ferat: nec cœli motu fieri ortus & occasus, sed ipsos nos oriri & occidere. Digna res est contemplatione, ut sciamus in quo rerum statu simus: pigerrimam sortiti, an velocissimam sedem: circa nos Deus omnia, an nos agat.* Ait, *fuisse qui dicerent*. Qui illi? plures reperio. sed *primus Philolaus Pythagoricus dixit* (Laertius) τὴν γῆν κινεῖσθαι κατὰ κύκλον, *terram moveri in orbem.* Addit tamen: οἱ δὲ Ἱκέταν Συρακούσιόν φασιν. *Alii tamen*

* Cælum. VII. Quæst. c. II.

In Philolao.

IV. Aca.

men

men Hicetæ Syracusio id tribuunt. Et de Hiceta, etiam Cicero: *Hicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, cœlum, Solem, Lunam, stellas, supera denique omnia stare censet: neque, præter terram, rem ullam in Mundo moveri. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, sed paullo obscurius.* At de Philolao quod Laertius, universe Plutarchus *Pythagoricis* adscribit, eosque *Terram non putare immobilem, sed esse in gyrum circa ignem suspensam.* additque de Platone, ut Cicero, *eadem iam senem sensisse:* quod Theophrasto auctore in vulgus manasse, idem alibi ostendit. Ubi & ex professo verba Timæi examinat, è quibus id colligebant. nam scripserat, Τὰς ψυχὰς εἰς τὴν γῆν καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὄργανα χρόνου, σπαρῆναι. *Animas in terram, & Lunam, & quæcumque alia temporis instrumenta, dissipari.* At quomodo terra, si quiescit, temporis instrumentum? Sed respondet ipse, & bellissime solvit: tu vide. Addit ibidem, *Aristarchum idem de Terra posuisse, Seleucum affirmasse:* sed & *Cleanthem Samium* alibi in hac parte ponit. Denique Leucippus sensit, τὴν γῆν ὀχεῖσθαι, περὶ τὸ μέσον δινουμένην. σχῆμα δὲ αὐτῆς τυμπανοειδὲς εἶναι. *Terram vehi, circa medium assidue versam. esse autem figura tympani.* Vides deliria quomodo aliter appellem? aut quid in ista

In Numa.

In Quæst. Platon.

De facie in orbe Lunæ.

inquiram? etſi (tantus Paradoxorum amor eſt) etiam patrum ævo nobilis mathematicus hanc hæreſim excitavit, ſed cum ipſo ſepultum. Noſtri ſtare conſenſu adfirmant: & cœlis motus ſuos relinquunt. Alterum quod quærebas, De novo Mundo, quem ante ſæculum repertum, *Americam* ab uno inventorum appellamus, cum iniuria aliqua aliorum. Noruntne veteres? inquis. Noſſe non dicam proprie, ſed ſciviſſe. Cum enim Auſtralem orbem, noſtro adverſum adſtruxerunt, & quattuor adeo Terræ partes ſive inſulas fecerunt (ſupra doctum:) quomodo non cogitatione novum orbem comprehenderunt? neceſſario illum, aut nullum. Cicero in Somnio: *Globum mundi duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, poſita ſub axe ad ſeptem ſtellas, altera Auſtralis, ignota nobis, quam vocant Græci* ἀντάξονα. Pomponius Mela: *Reliquæ duæ habitabiles, paria agunt anni tempora, verum non pariter. Antichthones alteram, nos alteram incolimus: illius ſitus ob ardorem intercedentis plagæ* (Æquinoctialis) *incognitus: huius dicendus eſt.* Non poſſunt conſtantius aut certius dicere de altero, id eſt, novo orbe. Cicero ἀντάξονα appellatam ab oppoſito nobis axe dicit; Mela ἀντίχθονα, quaſi adverſam
terram

terram. Eſt & in Platone profecto vetus & vera memoria magnæ *Atlantidis inſulæ*, quam Aſia & Africa ampliorem ſcribit: atque ita deſcribit, ut mihi videatur locus dubitationi non eſſe, quin Novus orbis pars ſint Platonicæ illius terræ. Nam primum facit locatque grandem illam inſulam, ad fauces Gaditani maris: quæ longe lateque introrſum ſcilicet pateret: *& ex qua eſſet* ἐπιβατὸν ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους, ἐκ δὲ τῶν νήσων ἐπὶ τὴν καταντικρὺ πᾶσαν ἤπειρον, τὴν περὶ τὸν ἀληθινὸν ἐκεῖνον πόντον: *gradus tranſituſque ad alias inſulas: iterumque ex iſtis ad oppoſitam continentem, adiacentem mari, quod vero nomine ſic appellamus.* Si hæc conſideras & ſcrutaris: quid niſi dicit, magnam illam fuiſſe inſulam ſtatim ab Hiſpania, ubi nunc reliquiæ (nam illuvione periit) & velut fragmenta tot illa inſularum ſunt? Canariarum, Fortunatarum, & quas alias tota ora Africæ, & interior habet. *Ex illa autẽ,* inquit, *tranſitus in inſulas.* Quas? eas quæ nunc etiam præiacent continenti, *Cubam, Hiſpaniolam, Iamaicam*, & plures. *At ex inſulis in ipſam continentem.* Veriſſime. ſtatim ex illis vel in Peruanum vaſtum tractum, vel in vaſtiorem Mexicanum tranſitur. Et *Continentem* appellat: etſi inſula eſt, ſed ita, quomodo noſtra hæc pars à nobis habitata. Hæc magis totum Novum

In Timæo & Critia.

vum orbem nobis aperiunt & adserunt; quam illa Aristotelis in Admirandis traditio: *In mari extra Herculis columnas, insulam desertam inventam fuisse, silva nemorosam, fluviis navigabilem, fructibus uberem,* MULTORUM DIERUM *navigatione distantem, in quam crebro Carthaginienses commearint, & multi sedes etiam fixerint: sed veritos primores, ne nimis loci illius opes convalescerent, & Carthaginis laberentur, edicto cavisse, & pœna capitis sanxisse, nequis eo navigasse deinceps vellet.* Quod verum censeo de una aliqua novarum insularum: quia *multos dies* navigationi impendit: neque probabile igitur, Canarias, aut alias vicinas, fuisse. Et vero de hisdem terris, quis non Aviti declamatoris (apud Senecam) libens illa accipiet? *Fertiles in Oceano iacere terras,* ULTRAQUE *Oceanum rursus alia litora,* ALIUM *nasci* ORBEM. Clarius non potuit effari, aut designare. Clemens B. Petri discipulus in epistola quadam: *Oceanus, & Mundi qui* TRANS IPSUM *sunt.* Ita Hieronymus ex eo citat: & *Mundos* appellasse credo, magnitudinem indicantem. Quæ vel in notis mirifica: etsi tractus ille Australior, & trans Fretum Magellani, nondum innotuerit, nisi à præternavigantibus libatus. Noster Seneca (nam ille Tragœdię Medeæ certo auctor est)

Suasor. 1.

In c. II. epist. ad Ephes.

est) de iis ipsis prædixisse videtur, pueris iam decantatum:

----- venient annis
Sacula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphysque novos
Detegat orbes, nec sit terris
Vltima Thule.

Quod ille tamen proprie de Britannicis insulis intellexit, & in Claudii gratiam scripsit. Magis pro nobis, quod idem timet, & timendo adstruit: *Vnde scio, an* (v. Quæ. c. ult.) *nunc aliquis* MAGNÆ GENTIS IN ABDITO *dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes, ignota moliens? Vnde scio, hic mihi an ille ventus * bellum invehet?* Palam ostendit, magnos reges & gentes, ultra maria, ignotos esse. Illis ignotos, nobis noscendos: alibi etiam ab eo prædictum. *Multa venientis ævi populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res Mundus est, nisi in illo quod quærat omnis Mundus habeat.* (VII. Quæst. c. XXXI.) At vero Virgilius vaticinatur, etiam Romano imperio terras eas (neque enim de aliis ceperim) subiiciendas.

** Indis occiduis hæc evenerunt, ignarissimis Hispanorũ.*

(VI. Aen.)
----- iacet extra sidera tellus
Extra anni solisque vias, ubi califer Atlas

Axem

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Extra sidera? qui potest? cœlo certe tegitur: sed maiora sidera accipe, aut planetas, qui intra Tropicos decurrunt. Ideo addit, velut interpretans, *extra anni & solis vias.* Ergo ultra τ̀ κεκαυμένην, id est, Torridam, locat: nempe ἀντάξονα illam nobis, & Temperatam, ut supra dictum. Nam de Atlante quod scribitur, non de illo Africæ intelliges, sed de isto quem Plato celebravit, & regnasse iis locis scribit. Eo, inquit, Augustus *Proferet imperium.* Estne factum? nugæ, & mella poetica: etsi Marinæus Siculus auctor, *repertum in Novo orbe nummum aureum veterem, cum effigie Augusti: eumque Romam ad Pontificem, fidei ergo, missum per Ioannem Ruffum Episcopum Consentinum.* O bellum impostorem aut ludionem, quisquis nummum ibi abiecit! nam aliter repertum non esse, mihi quidem liquet, nisi si Genius hoc fecit. Illud magis mirum & fidum, quod Hispani scribunt, *in valle, quæ Cautem dicitur, in Chili provincia, opidum esse, quod Imperiale ab hac caussa nominant: quoniam in plerisque domibus & portis reppererunt Aquilas bicipites formatas, ut hodie videmus in Romani imperii signis.* Et auget admirationem, quod nulla in iis locis avis biceps,

biceps, quam potuerint adumbrare. Non dissimile, quod Ammianus notat in obeliscis Ægyptiorum *sculpta conspici, volucrum ferarumque, etiam* ALIENI MUNDI, *genera multa.* Ignota ipsa, & nostro huic orbi invisa. Fuit igitur iam olim ista pars Mundi, & auditione accepta, & ratiocinatione stabilita, etsi inspectione fortasse non usurpata. Non quidem ab Europæis: de Afris ambigo, & extrema ea regio huc tendit. AUD. At enim dixisti ex Ammiano, de *volucribus & feris alieni mundi:* quæ vere diversa à nostro sunt, & vix unum aliquod undique respondet. Quid ergo? nonne vel hoc argumentum est alicuius diversi mundi, vere novi, & postea nati? LIPS. Non autumo. neque sacræ litteræ indulgeant dubitare aut disputare. Semel creavit Deus & produxit terram, animalia, & quidquid in ea vides. Mixtione possunt aliquæ dispares species surgere, plane novæ non possunt. Unde ergo illic ea diversitas? Dic, unde in Africa? unde in ultima Asia? neque leones, tigres, elephantes Europa ista gignit, aut vulgo alit. Cuique regioni, pro cœlo atque etiam solo & peculiari indole, sua quædam Deus iam ab initio dedit & assignavit. Maior alia dubitatio. unde in hæc loca sic dissita, post diluvium & arcam illam Noachi,

Lib. XVII.

vel

vel animalia illa vel ipsi homines advenerint? Si terra dices; facile id quidem. sed plerique putant (neque res adhuc aliter docuit) orbem illum cum nostro nusquam ad Septemtriones iungi. Superest ut mari. At quam vasta ea navigatio est? & quis olim tentavit aut perfecit, usu magnetis nondum reperto? quis etiam animalia illa & quidē noxia multa, transvexerit? Ea consideratio inclinat, imo pervincit, vere Platonem de Atlantide illa scripsisse, & finitimam Europæ atque Africæ fuisse, & facilem in eam transgressum. Divulsa postea aut mersa est: & tamen homines ibi aut animalia reliqua, quæ olim ab ea coniunctione illata. Sic censeo, & ad proprie Zenonia iterum pergo.

DISSERT. XX.

Vnus, an plures Mundi? idem an æternus? esse, & non esse.

ELEMENTA vidimus, & præcipua corporis huius membra: sed ipsum Corpus an *Vnum* sit, an item *Æternum*, quæramus. Varius enim philosophantium hic sensus: nostri Stoici, ἕνα κόσμον ἀπεφήναντο, ὃν δὴ καὶ τὸ πᾶν εἶναι ἔφασαν τὸ σωματικόν: *Vnum esse Mundum posuerunt, atque eum esse totum illud corporeum.* Postrema sensum habent, universam Materiam in eo absum-

absumptam : nihil reliqui, nisi Vacuum illud esse. Nam Parmenides quidem Unum statuebat: ἀλλ᾽ ὀλίγον τι τοῦ παντὸς μέρος· τὸ δὲ λοιπὸν, ὕλην· *sed exiguam Vniversi partem: reliquum autem, Materiam esse.* Itaque eius sensu superfluebat Materia, vel ad plures mundos. Quos re ipsa ponebant & exsistere volebant ἀπείρους ἐν τῷ ἀπείρῳ: *infinitos in infinito*, Anaximenes, Anaximander, Archelaus, Xenophanes, Diogenes, Leucippus, Democritus, Epicurus. Atque huius discipulus Metrodorus imagine etiam utebatur ad probandum: Ἄτοπον εἶναι ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα ἄσταχυν γεννηθῆναι, καὶ ἕνα κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ· *Absurdum esse, ut una spica in magno campo produceretur; & pariter, unus Mundus in infinito.* Plato etsi alibi unum statuit & firmat; tamen vacillare videtur, & quinque numero admittere. Quod etsi aliter quidam interpretantur, nimirum ut orbes appellet Mundos *Terræ, Aquæ, Aëris, Ignis, & supremi denique Cœli*: tamen Plutarchus tueri conatur simpliciter de quinque totis integrisque Mundis. & disserta ei videre est, libello *De oraculorum defectu.* Nostri veriores, & ab uno Deo unum producunt: atque eum πεπερασμένον, καὶ ζῷον, καὶ ἀΐδιον, καὶ θεόν: *finitum, & animal, &* ÆTERNUM, *& Deum.* Alia alias explicata: sed *Æternum* ibi ponit Arius Didymus

Stob. Phys.

mus (ex illo enim, apud Eusebium, sumpsi:) quomodo, si conflagratio sit, si etiam interitus ab aquis? Ipse distinctione expedit: *Dupliciter* enim dici *Mundum:* καὶ τὸ ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιόν, * καὶ τὸ τὴν διακόσμησιν τὴν τοιαύτην καὶ διάταξιν ἔχον. διὸ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἀπόδοσιν ἀΐδιον τὸν κόσμον εἶναί φασι· κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν, γενητὸν, καὶ μεταβλητόν. *& illud quod ex tota Natura tale exsistit; & illud, quod ornatum & constitutionem iam talem habet. ideo priore significatione, Mundum æternum dicunt; posteriore, natum, & mutabilem & periturum.* Philo Iudæus paullo aliter: Δύναται δὲ, κατὰ Στωϊκοὺς, ὁ μέν τις κόσμος ἀΐδιος, ὁ δέ τις φθαρτὸς λέγεσθαι. φθαρτὸς μὲν, ὁ κατὰ διακόσμησιν· ἀΐδιος δὲ, ὁ μετὰ τὴν ἐκπυρώσεως παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατιζόμενος οὐδέποτε ληγούσαις. *Potest, secundum Stoicos, Mundus aliquis æternus dici, & aliquis corruptibilis. Iste quidem, iuxta ornatum, ut nunc est; ille autem, qui post exustionem iterum nascetur iterumque, certis periodis, & nunquam desituris.* Aliter, inquam, postrema dicit: res & ratio eodem cadunt. Perit hic & ille Mundus igitur: & scitum hoc Stoicum Laërtius sic expressit. Ἀρέσκει δὲ αὐτοῖς καὶ φθαρτὸν εἶναι τὸν κόσμον, ἅτε γενητὸν τῷ λόγῳ τῶν δι' αἰσθήσεως νοουμένων. οὗ τε τὰ μέρη φθαρτά ἐστι, καὶ τὸ ὅλον· τὰ δὲ μέρη τοῦ κόσμου φθαρτά· (εἰς ἄλληλα γὰρ μεταβάλλεται·) φθαρτὸς ἄρα ὁ κόσμος. καὶ εἴπερ ἐπιδεκτικόν ἐστι τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μετα-

Lib. IV.

* Ita hæc ibi legenda.

De immortal. Mundi.

μεταβολῆς, φθαρτόν ἐστι· καὶ ὁ κόσμος δέ. ἐξαυχμοῦται γὰρ, καὶ ἐξυδατοῦται. *Placet iis corruptibilem esse Mundum. quippe genitum ea ratione, qua solent sensibus percepta. Cuius etiam partes corruptioni obnoxiæ sunt, id & totum: partes autem Mundi tales: (nam invicem adsidue mutantur:) ergo & Mundus. Et amplius, si quid mutationem in deterius admittit, corruptibile est: facit Mundus: nam exarescit, & inundatur.* Rationes adiunctas vides. primam, quod *genitus sit*: & quidquid ortum habet, idem finem. Cui Plato (nam is immortalem constituit) sic occurit. ὅτι αὐτὸς μὲν φθαρτός ἐστιν, ᾗ γέγονεν· οὐ λυθήσεται δὲ, οὐδὲ τεύξεται θανάτου μοίρας, διὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. *ut sit mortalis quidem, qua genitus est; sed non solvetur, neque sortem mortis subibit, propter Dei voluntatem.* Significat, ita factum & conditum à Deo, ut ne pereat, &, quæ eo ducunt, desint. Apuleius: *Ad hæc adtributa est ei perpetua iuventus, & inviolata valetudo. Eoque nihil præterea extrinsecus est relictum, quod corrumpere posset eius ingenium: & si superesset, non eum læderet. cum ita apud se ex omni parte compositus atque ordinatus foret, ut adversantia & contraria naturæ disciplinaque eius officere non possent.* Trismegistus (ut sæpe) hic quoque Platonissat: Ὁ πατὴρ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀΐδιος· ὁ δὲ κόσμος ὑπὸ τοῦ

In Timæo.

De Dog. Pla.

Cap. VIII.

πατρὸς

πατρὸς ἀείζωος καὶ ἀθάνατος γέγονε. *Pater*(Deus) *ipse à se æternus: Mundus autem à Patre semper-vivens & immortalis est factus.* Altera Stoicorum ratio, *Quod partes Mundi corruptibiles.* Ita est, elementa docent, & ipse æther: quem tamen Aristoteles voluit exemptum. Nostri minime, sed hunc quoque pasci, minui, verti, in aërem solvi. Si quattuor elementa, si ea quæ ex his nata; ergo totus Mundus. Lucretius pariter concludit:

Principio, quoniam Terrai corpus, & Humor, Lib.v.
Aurarumque leves animæ, Calidique vapores,
E quibus hæc rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant:
Debet tota eadem Mundi natura putari.

Debet. nec Plato hoc reiiciat, nisi scuto iterum assumpto à Voluntate divina. Tertia ratio, quod *Mutationem in deterius admittit.* Verissime. *Quid enim* (ait Epist. LXXI. noster) *mutationis periculo exceptum? non terra, non cœlum, non totus hic rerum contextus, quamvis Deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiiciet.* Sed addebat etiam Laërtius, *in deterius.* & pro

exemplo: *exarescit enim & inundatur.* Apposite. duo exitia eum manent, sive Aquæ, sive Ignis: & utriusque iamnunc signa alibi, & alias, mittit. Hic aquæ deficiunt, & siccitas & sterilitas supervenit, ibi abundant, & bona terræ perdunt. Hęc
Lib.VII c.XVI. velut via ad illa ducit. Plinium audi. qui scribit multa in dies minui, *consumente ubertatem seminum Exustione, in cuius vices nunc vergat ævum.* Homines, atque alia, minora. quare? quia Exustio paullatim appropinquat, & ubertatem seminum absumit. Idem in Ætna ignivomo
II.cap. CVI. notat: *Nec tantum*, inquit, *in illo Natura sævit, Exustionem terris denuncians:* sunt enim plures eiusmodi montes: atque hæc omnia signa aut notæ in partibus, futuræ communis illius exustionis. Vides Plinium, in capitalibus dogmatis, bona fide
Epist. LXXI. Stoicum esse? Seneca claudat: *Quæcumque vides supra nos currere, & hæc quibus innixi atque impositi sumus, carpentur, ac desinent. Nulli non senectus sua est.*

DISSERT. XXI.

Dupliciter interit, Aqua & Igne. Primum, de Aqua, sive Cataclysmo.

SENECTUS, ergo & mors. Sed qua via mors? duplici, ut tetigi, Aquæ aut Ignis: sive, Diluvii, & Exustionis. Sed

Sed cum discrimine. quod illa prior animantium tantum, & frugum fructuumque sit, aut quæ in terra sata: hæc ultima, ipsius terræ, elementorum, & Mundi. Itaque magna hæc mors est, & omnium: illa minor, & quæ partes modo tangit. De utraq; ista Cicero: *Propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus.* Quæ tamen pro Platonis sensu dicta modo vult Macrobius, ut crescens humor sive ignis, alter alterum vincat: *sed numquam tamen, seu eluvio, seu exustio, omnes terras aut omne hominum genus, vel omnino operiat, vel penitus exurat.* Plato ipse in Timæo, Ægyptium sacerdotem facit Solonem alloqui: *O Solon, Græci pueri semper estis, neque ulla vobis cana scientia. Quod ideo evenit, quia multa & varia hominum exitia fuerunt, eruntque. Maxima quidem, aut ignis combustione, aut aqua inundatione evenire necessum est: minora, aliis quibusque casibus aut cladibus fieri.* Et addit, Ægyptum ab his duobus immunem, ideoque antiquissimarum illic rerum monumenta servari. Propius ad sensum Stoicum Aristoteles accesserit, si tamen ex vero Censorinus hoc ei adscripsit. *Est præterea Annus, quem Aristoteles Maximum potius,*

In Som. Scipionis.

Lib. II.

De die natali.

tius, quam Magnum appellat. quem Solis & Lunæ vagarumque quinque stellarum orbes conficiunt, cum ad idem signum, ubi quondam simul fuerunt, una revertuntur. Cuius anni hiems summa, est Cataclysmus, quam nostri diluvionem vocant; æstas autem Ecpyrosis, quod est mundi incendium. Nam his alternis temporibus mundus tum exignescere, tum exaquescere videtur. * Aristotelem advocat: & sane tale aliquid ille vir, sed contractius, nec de Mundi mutatione, sed partium aliquot terræ diserte prodit. In Meteoris super ea re dissertio. & damnat reiicitque eos, qui ad Universum producunt. γελοῖον γὰρ, inquit, διὰ μικρὰς καὶ ἀκαριαίας μεταβολὰς κινεῖν τὸ πᾶν. *Ridiculum enim, ob leves parvasque mutationes, movere Vniversum.* Sed, inquit, præsumendum, *quod hæc fiant temporibus fato aut natura definitis. Sicut in anni temporibus Hiems intervenit; ita in magna aliqua temporum conversione, magna Hiems accidit, & copia aquarum.* Dicas locum esse, quem Censorinus aspexerit: etsi paullum à se auxit & ampliavit. De *Hieme* hic sane comparatio. quæ & Senecæ placita, atque usurpavit: *Inundatio, non secus quam Hiems, quam Æstas, lege Mundi venit.* In eo dissensus, quod nostri etiam totam terram hoc genere fati aut perdunt, aut novant. Seneca: *Inundatio-*

* Dubitavi, an non *Aristocles* legendum, quem ex Eusebio disco de *Conflagratione* scripsisse.

Lib. I. cap. ult.

III. Quæst. c. XXIX.

Consol. ad Marc. c. ult.

dationibus, QUIDQUID HABITATUR, *obducet: necabitque* OMNE *animal*, ORBE *submerso*. Idem, ubi ex professo hoc tractat: *Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum* PARTES *terræ interire debuerint, abolerive* FUNDITUS TOTÆ, *ut de integro tota, rudes, innoxiaque generentur, nec superſit in deteriora magiſter.* Nam hunc finem ponebant; emendare & innovare. Itaque, ut idem ait, *non semper ea licentia undis erit, sed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit, & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo revocabitur. Omne animal ex integro generebitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus.* En, quam vere hæc noſtri: & quis non è Sacris libris hauſiſſe putet, & eventum & cauſſam? Ceterum de Inundatione, & quomodo ea fiat, belle & diſerte Seneca, fine libri tertii Quæſtionum: tu vide. Vetus autem & popularis hæc opinio de Diluviis, ac plura fuiſſe Plato aſſerit, etſi illud Deucalionis decantetur tantum: ſed & Novi nobis incolæ à maioribus ſic acceperunt. Pervani tradunt, *terras eas omnes aquis merſas latuiſſe; periiſſe homines, exceptis paucis, qui in lignea vaſa ſe recepe-*

Quæſt. III. c. XXIX.

Ibid.

August. Carata.

runt, velut naves: ibi commeatu proviso egisse, donec aquæ decrescerent, & abirent. quod indicio canum collegerunt: quos foras identidem emittebant, & cum madidi à natatu redirent, sciebant aquas superesse; cum denique sicci, deesse. At Mexicani, *quinque Soles ad hoc ævi luxisse. Et primum illum aquis periisse, unaque cum eo homines, & quidquid in terris esset.* Hæc illi picturis & notis prodita ab antiquo habent: fidem Platonici dilu vii, quod in Atlantide insula, & circa, evenisset. Heus, etiam illud obiter. in Censorino legi, *exignescere*, & *exaquescere*: quæ sunt ipsa Stoæ verba, quæ in Laertio supra & Græce erant, ἐξαυχμοῦσθαι καὶ ἐξυδατοῦσθαι.

Lupus Gomara.

DISSERT. XXII.

De Ignis interitu, qui Ecpyrosis dicta. Quando, Quomodo, Qua gratia fiat?

MINOREM mortem diximus, magnum Exitium videamus, ἐκπύρωσιν sollenniter iis dictam, Latine *Conflagrationem* sive *Exustionem*. Hanc illi eodem fine inducunt, purgandi, & effæta omnia instaurandi. Itaque non est proprie φθορὰ sive *Interitus*, sed μεταβολὴ, *mutatio*, ut Numenius apud Eusebium scribit. Οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς περιόδους τὰς μεγίστας, γινομένης φθορᾶς, κυρίως παραλαμβάνουσι τὴν φθορὰν,

ρεῖν, οἱ τὴν εἰς πῦρ ἀνάλυσιν τῶν ὅλων δογματίζοντες, ἣν δὴ καλοῦσιν ἐκπύρωσιν, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν μεταβολῆς χρῶνται τῇ προσηγορίᾳ τῆς φθορᾶς. *Non enim in mundi interitu, qui secundum maximas conversiones fit, proprie interitum accipiunt illi, qui in Ignem omnia resolvi docent, quam vocant Exustionem: sed pro Mutatione secundum naturam, utuntur Interitus verbo.* Itaque & in Seneca eam vocem sic accipies, Numenii quidem monito: *Mundo quidam* (Stoici) *minantur* INTERITUM *: & hoc universum, quod omnia divina humanaque complectitur,* * *si fas putas credere, dies aliquis dissipabit, & in confusionem veterem tenebrasque demerget.* Etsi revera, quidni interitus, cum prior forma tota occidit, nec nisi Materia manet? Sed Numenio hoc visum edicere, quia non idem, sed talis iterum Mundus gignitur, mox docendum. Ordine enim videbimus, *Quando, Quomodo, & Quo fine fiat.* Quando? Seneca respondet: *Cum Deo visum ordiri meliora, vetera finiri.* Deo, id est, Fato. Nam *Lege Mundi* (ea Fatum est) alibi scribit evenire. Ita Aristocles, apud Eusebium: κατά τινας εἱμαρμένους καὶ ὡρισμένους χρόνους ἐκπυροῦσθαι τὸν σύμπαντα κόσμον: *per fatalia quadam & definita tempora Mundum exardere.* Quid Ovidius?

Consol. ad Polyb. in-it.

* Dat hoc Polybio, qui alterius sectæ fuit.

III. Quæst. c.xxviii.

Ibidem c.xxix.

I 5 Ecce

Ecce quoque IN FATIS *reminiſcitur affore tempus,*
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Aliqui tamen ad *Magnum annum* referebant, ut in Cenſorino ſupra vidimus: & tangit Numenius, verborum aliquo defectu: * γίνεται, ἐπανελθοῦσα εἰς τὸν πρῶτον ῥηθέντα λόγον, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην τὴν ποιοῦσ ἐνιαυτὸν τὸν μέγιστον, καθ' ὃν ἀπ' αὐτοῦ μόνης εἰς αὐτὴν πάλιν γίνεται ἡ ἀποκατάστασις. Verba, ut dixi, definiunt: tamen ſenſus aliquis apparet, *decurſu annorum, cum ſidera ad eumdem locum veniunt, Anaſtaſin,* id eſt, *Everſionem rerum fieri, atque id eſſe Magnum annum; iterumque poſt eam fieri Apocataſtaſim, ſive Redintegrationem rerum & Reſtitutionem.* Quis autem ille Magnus annus, & quot annorum millium, variant: in Iulio Firmico huic rei legi iſta. Diſputat de die Natali, ſive genitura Mundi. & negat *facili poſſe ratione concipi, aut explicari. Nec,* inquit, *eouſque ſe intentio potuit humanæ fragilitatis extendere, præſertim cum trecentorum millium annorum maior* ἀποκατάστασις, *hoc eſt, Redintegratio, per* Ἐκπύρωσιν, *aut per* κατακλυσμὸν, *ſpatio perficiatur. His enim duobus generibus Apocataſtaſis fieri conſuevit. namque Exuſtio-*

Lib. III

nem

nem Diluvium ſequitur. Nulla enim re alia poterant res exuſtæ renaſci, nec ulla re alia ad priſtinam faciem formamque revocari, niſi admixtiones atque concretus pulvis favillarum omnium genitalium ſeminum collectam conciperet fœcunditatem. De Magno anno illic vides (nam alia differo:) ſane magno, & *trecentorum millium annorum*, ſi lectio eſt recta. Equidem * variant, ut dixi: & Macrobius, qui *Annum Mundanum* ſcite hunc appellat, ut communem noſtrum illum, *Solarem*; Mocrobius, dico, *quindecim millibus* eum definit. Cenſorinus ſententias plurium refert: ſed duorum qui maxime augent, *Orphei, ad centum millia viginti; Caſſandri, ad triciesſexies centena millia.* Bono animo ſimus. ἐκπύρωσιν non videbimus, iſtis quidem auctoribus: ſed nec Firmico, in quo *triginta millium* legere aliquando volui, ſed deſiſto. Nam & in Numenio eſt, hæc fieri κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας: *poſt periodos quaſdam* MAXIMAS. In Didymo: περιόδους ἀπείρους: *periodos infinitas.* Quam vacuum autem, imo ineptum, iſta definire, quæ nulla experientia aut ratio affirmet, aut indaget? Tam hercules, quam quod etiam cœli ſtatum & ſigna notent, quibus hæc eventura. Chaldæorum iſta vanitas: & *Beroſus, qui Belum interpretatus eſt,* (ait Seneca)

* *Aliquid & in Stobæi Physic. vide.*

III. Quæſt. c. XXIX.

neca) *dicit cursu ista siderum fieri, & adeo quidem affirmat, ut Conflagrationi atque Diluvio tempus adsignet. Arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera in Cancro convenient; inundationem futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum convenerit.* Videsne? apposite. nam sunt hæc æstuantia, & hiemantia item signa. Seneca tamen haud plane
Ibid. reiicit; *sed rationem illam, quæ in conflagratione Stoicis placet, huc quoque transferendam putat. Sive animal est Mundus, sive corpus, natura gubernante, ut arbores, ut sata; ab initio eius usque ad exitum, quidquid facere, quidquid pati debeat, inclusum est. Vt in semine omnis futuri hominis ratio comprehensa est; & legem barbæ, & canorum, nondum natus infans habet: sic origo Mundi, non minus Solem, & Lunam, & vices siderum atque animalium, quam quibus mutarentur terrena, continuit.* Ad occultas, & ab æterno fatales caussas, revocat: verecundius, veriusque. Initio verborum aliquid mutavi, & *Sive animal*, legi, non *Anima*, ut passim edunt: res ita vult, nec quisquã tam stolidus, qui *Mundum* animam esse dixerit, sed *Mundi.* At illud ambigitur, sitne sentiens Corpus, an Corpus tantum. Itaque in ipso Mundi conditu inclusum est, quandiu vigeat vivatque: ut in quoque

que animali. Sequitur, *Quomodo* hæc Conflagratio fiat. An ab æthereo illo igne? atqui innoxius eſt, & vitalis tantum. Reſpondeo, nec ab illo ſolo, nec ſine illo. Sol & ſidera calorem intendent, aër exardeſcet, humor abſumetur, & quæ Natura antea temperabat, eadem exaſperabit & extra legem mittet. Vis Senecam audire? *Cum tempus advenerit, quo ſe renovaturus Mundus exſtinguat, viribus iſta ſuis ſe cadent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne, quidquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit.* (Conſol. ad Marc. cap. ult.) Et ſtatim hæc fient, nec magno molimento. quia *nihil difficile eſt Naturæ, ubi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce utitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubito ad ruinam, & toto impetu venit. Quam longo tempore opus eſt, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus educatur, & adoleſcit? at quam nullo negotio ſolvitur? Vrbes conſtituit ætas, hora diſſolvit. Momento fit cinis, diu ſilva.* (Sen. Quæſt. III. c. XXVII.) Pulcherrime dicta, & capiunt me recitantem. Ergo ab Igne illud exitium, cuius indomita vis rebus eſt incluſa, tunc educenda. Philo Iudæus: Οἱ δὲ Στωϊκοὶ γενέσεως τοῦ κόσμου θεὸν αἴτιον, τῆς δὲ φθορᾶς μηκέτι θεόν φασιν, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς οὖσι πυρὸς ἀκαμάτου δύναμιν, χρόνων μακροῖς περιόδοις ἀναλύουσαν τὰ (De Immortal. Mundi.)

πάντα

πάντα εἰς ἑαυτήν. *Stoici censent, Deum quidem caussam auctoremque generationis Mundi esse, at non interitus, sed eam quæ in rebus est insita Ignis potentiam, post longa temporum intervalla, omnia in se resolventem.* Deus, inquit, non est caussa. Secundaria & instrumentalis: esto. Quis ergo? Ignis inclusi rebus omnibus potentia, quæ tempore se exserit & vires capit, & omnia populatur, edit, & in alimentum sui vertit. Considera. tot illa astra & cœlorum orbes, ignes aut ignea; dii boni, quanto cetera elementa exsuperant? Quid in ipso mari, nonne calor & semina ignium? quid in terra, ipsis eius penetralibus, & super eam? Idem in aëre, in animantibus, stirpibus: ubique ignis: & ille, inquit Philo, paullatim augescens, omnia denique in se vertet. *In se,* optime. Ita Numenius: Ἀρέσκει γὰρ τοῖς Στωϊκοῖς τὴν ὅλην οὐσίαν εἰς πῦρ μεταβάλλειν, οἷον εἰς σπέρμα. *Placet Stoicis omnem essentiam ac naturam in Ignem convertere, tamquam in semen.* Sed quem hunc Ignem? Æthereum & purum. observa. Mixtus est ille, qui vastabit; purus & à Materia paullatim reducendus ille, qui gignet denuo & formabit. Nam Materia secernetur, ut dicemus. Æthereum dixi: mecum Numenius. *Stoicis placet* ἐξαιρῦσθαι πάντα, κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας, εἰς πῦρ αἰθερῶδες ἀναλυο-

μένων

μέρων πάντων: *omnia evanescere & perire, post longissima spatia, omnibus in æthereum ignem resolutis.* Sed omnia prius pereunt. omnia? ipsi Dii minores, Genii, Animæ, & quidquid est extra unum supremum Deum, id est, Iovem. Ita Seneca, solum hunc superesse facit, & *acquiescere sibi, resoluto,* inquit, *Mundo, &* DIIS IN UNUM *confusis.* Sane in unum, in ipsum Iovem. Plutarchus Cleanthem inducit dicentem, *Lunam, & sidera, & Solem perire, Iovem autem* (desunt in Græco quædam, sed is sensus est) ἐξομοιῶσαι πάντα ἑαυτῷ, καὶ μεταβαλεῖν εἰς ἑαυτὸν: *adsimilare omnia sibi, & in ipsum se vertere.* Nam Iupiter scilicet est purior ille Ignis. Cicero etiam, de interitu hoc Deorum: *Stellas omnes, terram, mare, deos esse: fore tamen aliquando, ut omnis hic Mundus ardore deflagret.* Sed & alius Seneca: Epist. IX. De Cõ. Notio. IV. Aca.

Cœli regia concidet,
Certos atque obitus trahet,
Atque OMNES *pariter* DEOS
Perdet mors aliqua & Chaos. Herc. Oet.

Igitur omnia in Ignem abeunt, rursumque ex Igne surgunt. Laërtius de Deo: ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν: *qui est incorruptibilis, & ingenitus, conditor huius Mundi, absumens in se omnem essentiam, rur-*

sumque

ſumque ex ſe generans. Quomodo autem idem perdat, & generet, videamus. Omnia iam Ignis, ut dixi, ſed turbidus, materiæ mixtus, & fæculentus: tamen ignis: ideoque tenuis, & diffunditur, & totum hoc Mundi, qui fuit, ſpatium occupat, imo & Vacui extra eum regionem implet. Ita Stoici tradunt, & hoc etiam ſine Vacuum ponunt. Plutarchus clariſ-

De Cōmun. Not. ſime: τὸ πῦρ σπέρμα λέγουσιν εἶναι τοῦ κόσμου, καὶ μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν μεταβαλεῖν τὸν κόσμον ἐκ βραχυτέρου σώματος, καὶ ὄγκου φύσιν ἔχοντα πολλήν, καὶ τοῦ κενοῦ προσεπιλαμβάνοντα χώραν ἄπλετον, * ἐστενωμένην τῇ αὐξήσει. γινομένου δὲ αὖθις, ὑποχωρεῖν τὸ μέγεθος, καὶ συνολισθαίνειν, δυομένης καὶ συναγομένης περὶ τὴν γένεσιν εἰς ἑαυτὴν τῆς ὕλης.

* *Ita hac lege.*

Ignem ſemen aiunt Mundi. & post Exuſtionem, mutare Mundum è corpore minore, habentem iam tumoris & amplitudinis multum, & Vacui regionem immenſam occupantem, quæ ipſa anguſta facta ſit illo augmento. Rurſumque cum gignitur Mundus, ſenſim abire & collabi magnitudinem. ſubeunte ſcilicet, cum generatio exſiſtit, & contrahente ſe in ſe ipſam Materie. Vacuo igitur iam pleno, fit paullatim (Ratione adminiſtrante) depuratio. & *vertitur omnis ſubſtantia in Aërem, deinde in Humorem* (ex Laërtio ante docui:) *& tum Elementa & Mundus gignuntur.* Sed ita in Aquam omnia vertuntur, ut ſcire debeas excre-

tum

tum illum purissimum Ignem superesse: qui agat, moveat, & Materiam per se inertem animet. Philo notat, Stoicos hoc caute monuisse, ὅτι μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν, ἐπειδὰν ὁ νέος κόσμος μέλλῃ δημιουργεῖσθαι, σύμπαν μὲν τὸ πῦρ οὐ σβέννυται· ποσὴ δέ τις αὐτοῦ μοῖρα ὑπολείπεται. *quod post Exustionem, cum novus Mundus condi debet, omnis ignis non exstinguitur: sed aliquanta eius portio manet.* Caussam subdit: *Valde enim verebantur, ne omni eo interstincto, maneret materies quieta, ignava, inepta condere, cum caussa motus non esset.* Aqua igitur post Ignem, sed non sine reliquo igne. Hoc est, quod κατακλυσμὸν sive *Diluvium* Firmicus vocare videtur, in verbis quæ alio etiam fine supra dedi. Nam palam ait: *Ecpyrosin Cataclysmus sequitur: nulla enim re alia exusta res poterant renasci, nec ulla re alia ad pristinam faciem formamque revocari, nisi *admixtiones, atque concretus pulvis favillarum omnium genitalium seminum conciperet fœcunditatem.* Non aliud equidem, vel è verbis, vel ex ratione addita colligo, quam conversionem illam in Aquam, Cataclysmum ab eo dici: atque ita dilui pulverem, & mixtione humoris ignisque fæcundari. Satis de modo: tertium superest, *Quo fine?* Etsi nec id obscurum è dictis: est enim idem ille purgandi & renovandi, qui in Diluvio fuit.

* *Lege, admixtio esset.*

Tollun-

Tolluntur mali, & mala aut vieta: boni & innoxii creantur, & pulchra iterum ac iuvenescens facies Mundi. Plutarchus, de Stoicis: ὅταν ἐκπυρώσωσι τὸν κόσμον οὗτοι, κακὸν μὲν οὐδ' ὁπουοῦν ἀπολείπεται· τὸ δὲ ὅλον, φρόνιμόν ἐστι τηνικαῦτα καὶ σοφόν. *Cum mundum isti incenderint, mali nihil usquam relinquitur, sed universum est prudens, probum, sapiens.* Seneca: *Omne animal ex integro generabitur, dabiturque terris homo inscius scelerũ, & melioribus auspiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt: cito nequitia surrepet.* Nova igitur omnia, an potius novata? neque enim alia facies Mundi erit, quam huius fuit: & eadem omnia, imo homines iidem, redeunt in orbem. Cicero: *Post inflammationem relinqui nihil, prater ignem. à quo rursum, ac de eo, renovatio Mundi fieret,* IDEMQUE ORNATUS *oriretur.* Numenius apud Eusebium: Καὶ πάλιν ἐκ τούτου αὐτὴν ἀποτελεῖσθαι τὴν διακόσμησιν, οἷα τὸ πρότερον ἦν: *Iterumq; post ignem Mundum constitui & perfici,* QUALIS ANTEA *erat.* De ipsis etiam hominibus, Seneca: *Mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermitit vitam, non eripit. Veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret.* Vides παλιγγενεσίαν, sed alio quodam à Pythagoricis sensu. Atque has innovationes, iterationesque, æternas faciebant:

De Cō-mun. Not.

III. Quæst. cap. ult.

II. De Nat. deor.

Epist. XXXVI.

ciebant:

ciebant: τῶν τοιούτων περιόδων, ait Numenius ἐξ ἀϊδίου γινομένων ἀκαταπαύστως: *talibus conversionibus periodisque ab æterno evenientibus*, INDESINENTER. Atque hoc est, quod Tatianus, vetus piusque scriptor, in iis damnat, non ipsam Inflammationem. Σωμά τις εἶναι λέγει θεόν; ἐγὼ δὲ ἀσώματον. ἄλυτον εἶναι τὸν κόσμον; ἐγὼ λυόμενον. ἐκπύρωσιν ἀποβαίνειν κατὰ καιρούς; ἐγὼ δὲ εἰσάπαξ. *Corpus aliquis Deum statuit? ego incorporeum. Incorruptibilem Mundum? ego corruptibilem. Exustionem per vices temporum advenire? ego semel, & in universum.* Nam & Christianis proba hæc sententia, sed sic modificata. Advers. Gentes.

DISSERT. XXIII.

Christianos etiam huius sententiæ, sed divisæ, esse: item Epicureos, & Heraclitum ante omnes: neque omnes tamen Stoicos.

CHRISTIANIS, inquam. qui inflammandum, renovandumque Mundum agnoscunt, vel Divo Petro præeunte. *Cœli*, inquit, *qui nunc sunt, & terra, igni reservati in diem iudicii*. Iterumque: *Cœli magno impetu transibunt, elementa calore solventur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur.* Quod autem de Cœlis, *transire* modo dicit: mox tamen mani- Epist. II. c. III.

manifeſto etiam igne ſolvit & purgat. Οὐρανοὶ, inquit, πυρούμενοι λυθήσονται· *Cœli ardentes ſolventur.* etſi de ſuperioribus cœlis, ſunt inter Theologos qui controvertant. Sed iam olim, ut invidioſum, obiicitur Chriſtianis in Minutio Felice: quod *cœlo & aſtris interitum denuntiarent.* Reſpondet Octavianus, iampridem Philoſophos hoc feciſſe. & *Stoicis*, inquit, *conſtans opinio eſt, quod conſumpto humore Mundus hic omnis igneſcet. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & Mundi ruina, eadem ipſa ſententia eſt.* Ubi tamen, quod ait *Conſtantem Stoicis opinionem*: temperandum, & ad plures referendum eſt. nam fuerunt etiam, inter ſectæ principes, qui abnegarent. Philo Iudæus: Βόηθος, καὶ Ποσειδώνιος, καὶ Παναίτιος, ἄνδρες ἐν τοῖς Στωϊκοῖς δόγμασιν ἰσχυκότες, ἅτε θεόληπτοι, τὰς ἐκπυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας καταλιπόντες, πρὸς θειότερον δόγμα τὸ τῆς ἀφθαρσίας τοῦ κόσμου παντὸς ηὐτόλμησαν. λέγεται δὲ καὶ Διογένης, ἡνίκα νέος ἦν, συνεπιγραψάμενος κατὰ τὸ παντελὲς τοῖς ἔνδοθεν. *Boethus, & Poſidonius, & Panætius, viri in Stoicis dogmatis primarii, tamquam à numine correpti, relictis Exuſtionibus, ad divinius dogma de immortalitate Mundi transfugerunt Dicitur & * Diogenes, cum iuvenis eſſet, ſubſcripſiſſe iſtis.* Quattuor ipſe nominat, qui diſſenſerint: licet quintum ex Numenio addi. τοῦτο τὸ δόγμα, inquit, τῶν

* *Babylonius* cognomento.

ἀπὸ

ἀπὸ τῆς αἱρέσεως οἱ πρῶτοι καὶ πρεσβύτατοι προεστήκαντο, Ζήνων τε, καὶ Κλεάνθης, καὶ Χρύσιππος. τὸν μὲν γὰρ τούτου μαθητὴν καὶ διάδοχον τῆς σχολῆς Ζήνωνα φασὶν ἐπιχεῖν περὶ τῆς ἐκπυρώσεως τῶν ὅλων. *Hoc dogma de Exustione primi & antiquissimi eius sectæ tenuerunt, Zeno, Chrysippus: & huius tamen discipulum, ac scholæ successorem, * Zenonem, aiunt dubitasse de Universorum hac conflagratione.* Quod autem in Philone de *Panætio* erat: etiam in Cicerone. *Eventurum nostri* (Stoici) *putant id, de quo Panætium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis Mundus ignesceret.* Itemque Stobæo: Παναίτιος πιθανωτέραν εἶναι νομίζει, καὶ μᾶλλον ἀρέσκουσαν αὐτῷ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ κόσμου, ἢ τὴν τῶν ὅλων εἰς πῦρ μεταβολήν. *Panætius probabiliorem censet, certe sibi magis probatam, Æternitatem mundi, quam eius in ignem commutationem.* Idem in Laërtio Græco, etsi aliter & contrario ab interprete versum. Erat autem in Minutio supra, etiam Epicureis hunc sensum esse. quod verum est: & putant Mundos singulos (infiniti iis sunt) ut animal quoddam esse, & variis rationibus interire. Sed discrimen etiam ponebant, plane cum Stoicis, etsi aliis verbis: *Summam* interire, *Summam summarum* manere æternam. Id est, διακόσμησιν sive Mundum hunc labi, at non κόσμον sive principia rerum, *Atomos & Inane.* Hoc discrimen sermo-

Sidonium.

II. De Nat. deor.

ſermonis in Lucretio aliquoties occurrit, nec ſatis interpretibus obſervatum. De interitu autem, Lucretius:

Lib. II. *Sic igitur magni quoque circum mœnia Mundi*
Expugnata dabunt labem, putreſque ruinas.

Et ex profeſſo libro quinto poeta id probat. Ante autem omnes iſtos, Heraclitus id docuit: Ἕνα εἶναι κόσμον, γεννᾶσθαί τε αὐτὸν
Laert. in Heracl. ἐκ πυρὸς, καὶ πάλιν ἐκπυροῦσθαι κατά τινας περιόδους ἐναλλὰξ τὸν σύμπαντα αἰῶνα. *Vnum eſſe Mundum, eumque ex igne factum, & rurſus in ignem vertendum poſt aliquot periodos; idque, per vices, in omne ævum ita futurum.* Sunt germana Stoica, & ipſi auctorem illum ſibi inſcribant. Finivi, niſi placet adnotare, quoſdam Chriſtianorum nimis etiam hic fuiſſe Stoicos, & aſſiduam hanc exuſtionem renovationemque approbaſſe. Origines inter eos. qui, ut ait
Epiſt. LX. Hieronymus, *Mundos eſſe innumerabiles* aſſerebat, *non iuxta Epicurum uno tempore plurimos, & ſui ſimiles; ſed poſt alterius Mundi finem, alterius eſſe principium. Et ante hunc noſtrum, alium fuiſſe, aliumq;*:
Homil. IV. Hexaë. quæ talia Baſilius etiam alibi ei obiectat.

DIS-

DISSERT. XXIV.

De Tempore adtextus. quid, & quam breve, aut nihil, sit: tenendum utiliter, & asserendum.

HABES pleraque, mi Auditor, quæ communiter ad Mundum: nam ad minora aut partita non imus. Tria tamen etiam considerari in eo solent, *Motus, Locus, Tempus.* In duobus prioribus vix est, aut leviter, ut Stoici ab aliis discedant: & siquid tale, ad Senecam nihil facere comperior, quem his Dissertationibus illustramus. De *Tempore* dicam, quod tamen originem habet ex Motu. Varro: *Status & Motus, duo. Quod stat aut agitatur, Corpus; ubi agitatur, Locus; dum agitatur, Tempus; quod est in agitatu, Actio.* Et singulorum dat exempla: *Cursor, Stadium, Hora, Cursio.* Itaque plerique omnes qui Tempus definiunt, à Motu explicant, & hunc includunt. ut Aristoteles: μέτρον εἶναι κινήσεως, καὶ ἀριθμὸν κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον: *mensuram esse motus, & numerum secundum prius & posterius.* Ut Stoici nostri, quibus est διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως. quod Varro verbatim reddidit, *Intervallum mundi motus.* Is autem motus ab Solis & Lunæ cursu maxime innotuit, divisimusque in partes: ideo

IV. de Ling. Lat.

V. de Ling. Lat.

eo (ait idem Varro) *ab eodem tenore temperato Tempus dictum.* Utramque hanc tamen finitionem, Aristotelis dico & Stoicorum, Plutarchus carpit an cavillatur, in Quæstionibus Platonicis: quia hæc ab *accidente modo est*, inquit, *essentiam & vim temporis non promit.* Itaque Platoni magis adhæret, qui aiebat, χρόνον εἶναι αἰῶνος εἰκόνα κινητὴν, καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ φορὰν, ut in Laërtio legas. Et Apuleius vertit, *Tempus ævi esse imaginem. siquidem tempus movetur, & perennitas fixa & immota est natura.* Et est, ut Plutarchus vult, *Tempus, non cuiuscumque motus affectus aut accidens, sed caussa, vis, principium omnia continentis symmetriæ & ordinis, qua Universi animata natura movetur: aut potius, motio illa, & ordo, & symmetria, Tempus dicitur.* Probat igitur Pythagoræ dictum interrogati, τί χρόνος; ἡ κόσμου ψυχὴ respondentis: *Quid Tempus, mundi anima.* Ista & plura Plutarchus, in tempore tibi videnda: nostri à re & natura magis abstrahunt, & circa eam dumtaxat ponunt. Itaque Chrysippus etiam definiebat, μέτρον τάχους τε καὶ βραδύτητος: *mensurã celeritatis & tarditatis.* Quę definitiones sensum nostrum de Tempore magis exprimunt, quam ipsum. Imo vero non nisi in nostra ratione & ratiocinatione quidam illud ponebant, quærebant-

De Dogm. Plat.

Stob. Phys.

que

que An revera Tempus esset? Apud Senecam: *De Tempore uno vide quam multa quærantur. primum an per se aliquid? deinde, an aliquid ante Tempus sit, si Tempus cum mundo cœpit. An & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & Tempus?* En, primam quæsitionem, An per se sit Tempus? Quod Epicurus negabat, asserebatque *accidentium accidens esse*, ut scribit Empiricus: & ipse Epicurus, τὸν δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς βλεπομένας παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις· *Tempus non est quærendum. sicut nec cetera, quæ in Subiecto quærimus, referentes ea ad anticipationes quasdam à nobis ipsis visas.* De quorum tamen vero sensu, idem Empiricus aliquid volenti dicet. At Stoici esse, & quidem *per se intelligi.* Tamen idem *incorporeum esse: sicut Inane, & Locum.* Empiricus, itemque Laërtius: Εἶναι δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀσώματον· *Esse & Tempus incorporeum.* Et de Incorporeo, alii consentiant: in Essentia vel Exsistentia Temporis, aliquid etiam nostri mutant. Nam videntur nullum Tempus statuere (ait Plutarchus,) cum Chrysippus dicat, *Præteritum & futurum non exsistere, sed substitisse* (οὐχ ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑφεστηκέναι:) *solum exsistere* τὸ ἐνεστὼς, *instans sive præsens. Ac id ipsum mox facit & distribuit, partim præsens, partim præteritum:*

Epist. LXXXVIII.

De Commun. Not.

ita nihil quod exsistat, relinquit. Talia Plutarchus: ipsa verba & veri sensus in Stobæanis exstant. *Sicut Inane infinitum est, ita & Tempus omne utrimque esse. Nam & præteritum, & futurum, fine carere: præsens autem nullū integrum tempus esse. Cum enim continua in infinitum secentur, tempus quoque sectionem eamdem recipere. Igitur nullum, secundum perfectionem, tempus præsens esse, sed late & crassiore modo ita dici. Sed & solum præsens tempus exsistere* (ὑπάρχειν:) *præteritum & futurum subsistere quidem* (ὑφεστάναι) *sed non exsistere, nisi ut prædicatum aliquod exsistere dicitur, merum accidens: sicut Ambulare mihi adest, & exsistit, cum ambulo; iacente autem aut sedente, non exsistit.* Primum ait, *Infinitum omne tempus utrimque esse.* Quod ita quidem cum aliis verti, & est in Græco, εἰς ἑκάτερα: fortasse tamen verius, *ad alterutrum* reddas: id est, ante aut post infinitum esse. Exempli caussa, Præteritum, anteriore parte tale est; Futurnm, posteriore: *utramque tamen* (ut recte Posidonius) *Præsenti finitur.* Quod autem de ipso Præsenti est, *perfecte non existere:* haud vane. nam revera est in assiduo fluxu, & *constat ex præterito aliquo & futuro* (ut idem Posidonius) *sed cum discrimine Nunc, quod tamen instar puncti est.*

Τὸ

Τὸ δὲ νῦν, καὶ τὰ ὅμοια, ἐν πλάτει χρόνου, καὶ οὐχὶ κατ' ἀπαρτισμὸν νοεῖσθαι: *Illud autem quod Nunc dicimus, large & laxe, non stricte & absolute intelligi.* Hæc vera sunt, & extra calumniam, probe accepta: neque diversa valde Aristoteles tradit. Noster etiam Seneca: *Præsens tempus brevissimum est, adeo ut quibusdam nullum videatur. In cursu enim semper est, fluit, & præcipitatur: ante desinit esse, quam venit.* Ovidius: IV. Phy. c.x. & xi. De Brevit vit. c.x.

Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen. neque enim consistere flumen,
Nec levis hora potest.

Ita vere aliquis dixerit, non aliud esse Tempus, quam *Nunc fluens.* Altera quæstio in Seneca, *An aliquid ante Tempus?* Ita, sed id appellatur *Aevum.* Tempus autem non nisi cum motu incipit, eoque digesto ac ordinato. Nam & ante Mundum erat motus in materia, sed indeterminatus & confusus. Ergo Tempus, cum cœlo. Atque ex hac distinctione etiam tertiæ quæstionis solutio prompta est: in qua quæritur, *Quia aliquid fuit, an & Tempus fuerit?* Negamus, ubi sola Principia sunt, Tempus esse. Materiæ hoc non convenit: Deo autem Æternitas convenit. Ὅπερ γὰρ (ait Damascenus)

τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς ἀϊδίοις ὁ αἰών. *Quod enim iis quæ Tempori subiecta sunt, est Tempus, id æternis illis est Æuum.* Argute etiam Tertullianus: *Non habet Tempus Æternitas. omne enim Tempus ipsa est.*

I. Adverſ. Marc.c. VIII.

Sed, mi Auditor, quid argutamur? quid quærimus, ſit necne ſit; & dum quærimus, patimur elabi? O theſaurum, non ultra reperiendum! Fluit aſſidue, & nobis effluit: quod unum avariter habere debeamus, & nulla merce aut pretio permutare. Illic otio, illic alea, illic conviviolo perdimus: & quantum invaletudine, aut ſomno? Deus bone, cum recogito: undecim luſtra fui, quinque ex illis vixi? & quod vixi, ubi eſt? *Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus.* Modo in Iſcano puer luſiſſe videor, modo Bruxellæ primas ſcholas adiiſſe, modo Athi, Coloniæ, Romæ egiſſe: & a Batavis recens memoria eſt. *Punctum est quod vivimus*, ſed hoc punctum ſpecie quadam longioris temporis diviſimus, & Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuventutem, Senectutem fecimus; heu, ubi iſta, & quam in brevi ſunt? Abierunt prima, & tunc denique computamus & damnum taxamus, cum abierunt. Ah, vel tarde, non enim ſero, incipiamus æſtimare & amare, *cuius unius honeſta avaritia eſt.* Et illius brevitas,

Sen.ep. XLIX.

Ibid.

De Brevit. cap. III.

vitas, & nostra fragilitas nobis occurrat: bene ponamus, hoc quidquid datur, *nec tunc vivere incipiamus, cum desinendum est.* Ibid. e. 1v.

----- currit mortalibus ævum, Silius.

Nec nasci bis posse datur.

Fac, & ad te abi.

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORUM LIBRI TERTII

DISSERTATIO PRIMA.

Vestibulum & ingressus. De occupationibus aliquid, & inter eas, quoque philosophandum.

UD. Mi doctor, salve. LIPS. Tibi idem. quid tam mane? Sol lineam quartam vix tangit. AUD. At tua monitio heri excitavit, & huc misit. Meministin? aiebas Tempore utendum: labi id & fluere; nec fas lapsum unquam revocare. Pareo igitur, & uti fruique meditor, & primam quamque horam Bonæ Menti consecrare. Quid scio an cras, an à meridie licebit? Cum temporis illa velocitas animo obversatur, cum incerta hæc & insidiosa mortalitas: cur non properem? quem futuri temporis prædem accipio? *Dum differtur vita, transcurrit.* (Sen. ep. 1.) LIPS. O vere. quid autem dum eripitur vita, an non transcurrit? Hoc nobis fit, quos

quos litteræ, sermones, aliæ curæ vel actiones assidue occupant: & vix seriis tempus est dare, nisi quod relinquitur in subsecivis. *Omnium occupatorum*, ait Annæus, *misera est conditio; eorum tamen miserrima, qui nec suis occupationibus laborant.* Credo eum de me scripsisse, aut in me certe competit: qui cum Livio Druso possim exclamare, *Vni nec à puero ferias contigisse.* Mane surrexi? Ecce litteræ, responde. Feci, ad alia me verto: puer, Est nobilis vir aut adolescens è Gallia, Germania, Sarmatia: vult salutatum. Ille autem & illi, libellis suis Amicitiæ symbolum inscriptum. Vix suspiravi, en è Belgis meis aliquem, Heus carmen aut libellum scripsi, lege. Quid etiam? cense, & emenda. Quid amplius? carmen aut elogium præscribe. Absolutum me censeo, alius: Mihi aut fratri, patri, amico epitaphium: domui aut arci, aræ, inscriptionem. Quid studiosos iuvenes & tui similes dicam? scis quam iis pateam. audire, respondere, dirigere, & in via ponere, quam rectam censeo, studiorum. Huius unius operæ minime inter omnes me pœnitet: & quid interest, voce an scriptione iuvem: nisi quod hæc ad plures fortasse venit? sed illa si ad pauciores, efficacius & fructuosius fortassè venit. Hæc fere vita mea est, & ferre inducor:

De Brevit. vitæ c. xix.

----- *levius fit patientia,*
Quidquid corrigere est nefas.
Fit etiam sapientia levius, quam pro meo modulo usurpo. Seneca exemplum mihi monitumque præbuit: *Cum, inquit, me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregavit, aut caussa ex officio nata.* Quid ergo? ad me subinde redeo, & in animo salutare aliquid, atque usui meo verso. Leviter atque obiter quidem: sed verso. Quis vetat cupienti, & in theatro solitudinem, & in solitudine theatrum esse? Utrumque tibi struxeris, animo & cogitationibus huc aut illuc missis. Aiunt apodes quasdam aves, à re dictas, esse: quæ cum longum aut firmum insistere non possint, (pedibus enim carent) tamen muro aut arbori adfixæ, aut in aëre suspensæ, quod satis sit quiescunt: imitari possumus, & agentes aliquid aut loquentes, animo interiungere, & serium quidpiam meditari. Cogitationibus bonis, etsi brevibus, semper est locus. Facio igitur, qua possum: sed quanto liberius atque uberius, cum vespere (morem meum nosti) licet mihi prodeambulare, & mœnia illa, agros, prata calcare? Tunc mihi in pascuum meum immissus videor, tunc vetera & nova ruminor atque agito, tunc Græciam & Latium, philologa & philosopha

Epist. LXII.

ſopha luſtro. Tunc, ut apud te fatear, libellos iſtos, ſiquid à me in publicum manat, fere concipio aut diſpono: & ſtyli operam, cum domum redii, addo. Quorſum ego iſta? ut tibi quoque præeam, & vel inter turbas quietum eſſe ſuadeam, inter occupationes feriatum. Sicut medicus inter ægros ſine ſenſu morbi ſui agitat: ſic inter nugatores ſerii, inter vanos graves eſſe conemur. Impediant nos fortaſſe, non mutent. A te, inquam, non abeas: aut ſtatim certe ad te redi. ad te; id eſt, ad philoſophiam, & animi illum interiorem cultum. Huic vacare (nihil excuſes) etiam cum non vacas, licet. At ego nunc tibi, imo mihi: communis enim res dicenda, & mihi quoque diſcenda eſt, *Quid ſit homo:* in qua notitia, illa etiam Dei & Virtutis fere eſt incluſa. Nam de ipſo *Deo*, tum de *Mundo*, ut ſcis, diximus: Mundi igitur præſtantiſſimum *Homo* ſequitur. quem luſtremus, & in eo nos illuſtremus.

DISSERT. II.

Hominem parvum Mundum eſſe: & breviter eius præſtantia.

IURE autem ſtatim à *Mundo*. quid enim aliud ipſe *Homo*, quam *parvus* quidam *Mundus*? Philo Iudæus, ut commu-

Quis divin. action. heres. ne verbum, rettulit: βραχὺν μὲν κόσμον τὸν ἄνθρωπον, μέγαν δὲ ἄνθρωπον τὸν κόσμον εἶναι: *Parvum Mundum Hominem esse; magnum Hominem, Mundum.* Macrobius idem, II. In Som. c.XII. totidem pæne verbis: *Physici Mundum, magnum Hominem dixerunt; & Hominem, brevem Mundum.* Quid ita? quia ut ille rectorem in se Deum habet, sic homo divinum animum. Quid amplius? omnia, quæ Mundus, fere habet: quattuor in se elementa; capitis quoddam cœlum; in eo flammantes oculos, ut stellas; ipsam formam rotundam, vel in matris utero; vel iam liber, cum brachia & pedes expandit. Lineæ enim ab extremis illis ductæ, faciunt iustum fere orbem. Quid, quod omnia quæ in Mundo sunt, ipse continet, & in capaci mente gestat? Ita est: solus homo scientiam omnium & amat, &, si vult, habet. Quid ei clausum est? cœlos penetrat, & Deum ac divina mente adit. Manilius scite:

Lib. IV. *---- quid mirum, noscere Mundum*
Si possunt homines, quibus est & Mundus in ipsis:
Exemplumque Dei quisque est in imagine parva?

Cap. X. Itaque Trismegistus *prolem Mundi*, id est, Mundum alterum, Hominem facit. Γίνεται ὁ μὲν κόσμος θεοῦ υἱὸς, ὁ δὲ ἄνθρωπος κόσμου ἔκγονος: *Est Mundus quidem Dei filius, Mundi autem*

tem

tem soboles Homo. Imo verum si dicimus, nos Dei filii, & velut proximi ab illo sumus. Seneca: *Ita est: carissimos nos dii immortales habuerunt, habentque: & qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis proximos collocaverunt. Magna accepimus, maiora non cepimus.* O aurea verba & sensa! Proximos ab ipsis? ita. Trismegistus: Διὸ τολμητέον ἐστὶν, τὸν μὲν ἄνθρωπον ἐπίγειον, εἶναι θεὸν θνητόν. τὸν δὲ οὐράνιον εἶναι θεὸν ἀθάνατον ἄνθρωπον: *Quapropter audendum est dicere, Hominem terrenum, esse Deum mortalem; Deum cœlestem, esse hominem immortalem.* Præfatur audaciam. & siquid supra verum, non longe à vero. Idem iterum attollit: Ὁ μὲν ἄνθρωπος, ζῶόν ἐστι θεῖον, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ συγκρίνεται τῶν ἐπιγείων, ἀλλὰ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἄνω λεγομένοις θεοῖς. μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνους ἐστὶν ὁ ὄντως ἄνθρωπος· ἢ πάντως γε ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλοις. *Homo animal est divinum, aliisque animantibus non confertur, sed iis qui sursum in cœlo Dii dicuntur. Imo vero, si verum libere dicendum est, etiam super illos est is, qui vere homo est: aut certe pari cum iis æstimatione.* Euge, attollere, sed cum modestia. & pietatem ac Deum si colis, (is *vere Homo* est, in Mercurio) ad beatos Genios, aut supra eorum quosdam, ascēde. Colis, inquam. nam, ut recte Cicero, *Deus hominem, quasi contemplatorem cœli*

De Benef. IV. c.XXIX.

Cap. X.

Ibid.

1. Tusc.

cœli ac Deorum, IPSORUMQUE CULTOREM *fecit: & hominis utilitati agros omnes & maria parentia.* Iure ait, omnia nobis parere, & ſervire. Quid clarius? terras habitamus, aramus, peragramus: ipſa maria, indomitum elementum, domamus: beſtiis feriſque omnibus legem & imperium damus.

Manil. II.

Quis dubitet poſt hæc hominem coniungere cœlo?
Eximiam natura dedit linguamque, capaxque
Ingenium, volucremque animum. quem denique in unum
Deſcendit Deus atque habitat, IPSUMQUE REQUIRIT.

Multæ hominis dotes, & prærogativæ: tangit quaſdam, ſed extrema an non à divino inſtinctu ſunt? Dicat ſuo ille ſenſu, noſtro veriſſima ſunt: Deus in nobis habitat, *Templum* eius ſumus: Deus hominem requirit, *Deliciæ* eius ſumus. Denique, ait Plato, πάντων ἱερώτατον, ἄνθρωπος ἀγαθός. *Res omnium ſanctiſſima, vir bonus.*

In Minoë.

DIS-

DISSERT. III.

Nosce te ipsum, hoc fine utiliter edictum.

SED alibi etiam de hac præstantia, cum de Animo videbimus: nunc, quod premisi, homo eminet, & Deum in parte refert, quia solus cupiens scientiarum, & capax. *In tanta animantium varietate*, ait Cicero, *homini soli cupiditas ingenerata est cognitionis & scientiæ.* Ideo Iure φῶτα, id est, *Lumen*, Græci dixerunt: quia odit ignorantiæ tenebras, nosse & notescere vult, scire & sciri. Atquin ante omnes scientias, una ei necessaria sui. Infera ac supera scrutare; II. Acad. in Fragm.

----- nil tibi prodest
Aërias tentasse domos, animoque profundum
Percurrisse polum, hoc nisi noris.

Huc te verte, ad te, inquam. Seneca noster: *Hoc iubet illa Pythicis oraculis adscripta vox*, NOSCE TE. Vox merito adscripta oraculis: & quæ à Deo est, aut certe non sine Deo. Ab ipso esse, indicat Seneca: & alii item volunt, *Chiloni roganti, quid optimum esset? responsum hoc ab Apolline*, γνῶθι σεαυτόν· *Nosce te ipse.* Alii tamen *Phemonoës*, alii *Phanotheæ*; quidam *Thaletis*, *Biantis*, *aut Chilonis* etiam vocem adfirmant. Cuiuscumque, emisit Deus Consol. ad Marc. c. XI. Porph.

Deus, aut immisit: ---- *è Cœlo descendit*, γνῶθι σεαυτόν. Et constat sane inscriptum fuisse in vestibulo atque aditu templi Delphici, ante ipsa περιῤῥαντήρια, ubi ingressuri se adspergebant aut lavabant: una cum dicto altero, μηδὲν ἄγαν, *Nequid nimis*. Conspirat enim utrumque, ait Plutarchus: & in illo hoc continetur, ac modestia præcipitur, ut iam videbis. Ad sensum enim dicti venio, magni, ardui, & quod legant sive audiant multi, non intelligant; nec qui intelligunt, præstent. Nam ut Ion poëta,

Ex Porphyr.

Consol. ad Apollon.

Τὸ γνῶθι σαυτὸν, τοῦτ' ἔπος μὲν οὐ μέγα,
Ἔργον δ' ὅσον, Ζεὺς μόνος ἐπίσταται θεῶν.

Hæc, Nosce te ipsum, dictio quidem est
brevis,
Sed tanta res, quam Iuppiter solus
sciat.

Ita est, fatemur: *Solus plene se novit Deus:* sed homini usque aliquo pertingere licet, & pro ingenii modulo se capere ac scire. Quis sensus igitur? à contrario Plato indagat, & assequitur. *Nam triplex est*, inquit, *sui ignorantia, in Opibus, in Corpore, in Animo:* triplex igitur & scientia, in illis iisdem. Opes tuas vides, & omnia hæc externa? nec tua vides: abeunt, veniunt, ludicrum, aut potius ludibrium quoddam, Fortunæ.

In Philebo.

Ὡς ὅτε τὶς ψάμαθον συνάγῃ παῖς ἄγχι θαλάσσης,

Ὅς

Ὅς τ' ἐπεὶ ἂν ποίησε ἀθύρματα, νηπιέῃσιν
Ἄψ αὖθις συνέχευε ποσὶ καὶ χερσὶν ἀθύρων.
Vt puer undisoni ludens ad litora ponti,
Colligit in cumulum, & varie deformat
arenas,
Mox manibus pedibusque ea subruit,
ac confundit.

sic illa Dea struit, donat, recipit omnes has opes. Opes tantum? honores etiam: &

Summum ad gradum cum claritatis Laberius.
veneris,
Consistes ægre, & quam descendas, de-
cides.

Itaque hæc nosce: & quid sequitur? nôn attollere in iis, sed σωφρόνει. Σωφρόνει, inquam, id est, modeste age & senti: quod quidam præcipue subiectum voluerunt huic dicto. Sed altera scientia partem tui spectat, Corpus. Ab eo, quid est homo? *quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile: iactatu, non tempestate opus est, ut solvaris.* Quid est homo? *lucerna in vento posita.* Quid est homo? qui ab ipso *lucernæ odore perire potuit, à quo plerumque abortus.* Nosce, nosce, & σωφρόνει. Huic *uni animalium ambitio, uni avaritia, uni immensa vivendi cupido, uni superstitio.* Iterum dicam, nosce & σωφρόνει. At iam tertia, & præcipua scientia, Animum tangit. Nosce, sed à pulcherrima illa & divina

Sen. ad Mar. c. XI.

Epictet.

Plin. VII c. VII.

Ibid. c. I.

Cic. in Sõnio. divina tui parte. Parte? imo toto. *Nec enim tu is es, quem forma ista declarat; sed Mens cuiusque, is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest.* Philo

Quod deterius meliori insidietur. Iudæus: Ἄνθρωπος, οὐ τὸ διφυὲς ζῷον, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἄριστον εἶδος, ὁ Νοῦς καὶ Λόγος κέκληται. *Homo, non illud biforme animal, sed pars optima Animæ, quæ Mens & Ratio dicitur.* Est profecto ita. duplex in nobis homo,

Cap. IX. ut Termaximus ait, ὁ μὲν ὑλικὸς, ὁ δὲ οὐσιώδης. *Vnus Materialis, alter Essentialis:* atque iste vere Homo est, Princeps alterius, ductor, & rector. Mancipium est, inquam, pars altera: & homo quoque, si quis eam colit. Diogenes ille Canis scitissime olim, cum aliquando, *Heus, homines, adeste,* dixisset: & concursus factus esset: baculo abegit omnes, addens, Ἀνθρώπους γὰρ ἐκάλεσα, οὐ καθάρματα· *Homines enim advocavi, non purgamenta,* non hæc mancipia. Pars illa est, quæ eminet, quæ sola ab animantibus brutisque distinguit.

Sen. Nam *valet? & leones. formosus est? & pavones. velox est? & equi. ut non dicam, in his omnibus vincitur.* Unum ergo Hominis & proprium bonum, Ratio: quæ noscenda, & colenda est. Neque enim, ut Homericus ille Laërtes, hortum, agros, domum, omnia curabat, se neglecto: sic nos oportet corpori & externis mancipari, animi securos. Imo vero *Te*

nosce.

nosce. Et nimirum *hanc vim habet prace-* 1.Tusc.
ptum Apollinis, ait Cicero, *quo monet, ut se quisque noscat. Non enim pracipit, ut membra nostra, aut staturam figuramve noscamus:* NEQUE NOS CORPORA SUMUS: *neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, Nosce te, dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum. nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te.* Attende, & fac. Sed quomodo, inquies, noscam animum? illum occultum, illum sensibus subductum? Ipso animo. Sicut oculum non nisi oculus videt, sed in speculo: sic sese animus, quodam reflexu. In se igitur intueatur: καὶ μάλιστα, inquit Plato, εἰς τοῦτον τὸν τόπον, ἐν ᾧ 1.Alcibiade.
ἐγγίνεθ' ἡ ψυχῆς ἀρετὴ, σοφία: *& maxime in eum locum, in quo inest virtus Animi, Sapientia.* Is locus est Mens sive Ratio: & quęri illic Sapientiam vult, atque inveniri: Sapientiam, id est, Virtutem. Nam animum qui adibit & consulet, videbit & discet *aliquid se habere divinũ; ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod, dedicatum putabit: tantoque munere deorum semper dignum aliquid & faciet, & sentiet.* Itaque ab hac notitia, contemptus aliarum rerum, æstimatio unius Virtutis sequetur: ad quam factum se sciet, per quam beatum se fore iudicabit. Denique

nique ad Deum per hanc ibit: ut pulchre Agapetus. Ὁ γὰρ ἑαυτὸν γνοὺς, γνώσεται θεόν. θεὸν δὲ ὁ γνοὺς, ὁμοιωθήσεται θεῷ. ὁμοιωθήσεται δὲ θεῷ, ὁ ἄξιος γενόμενος θεοῦ. ἄξιος δὲ γίνεται θεοῦ, ὁ μηδὲν ἀνάξιον πράττων θεοῦ, ἀλλὰ φρονῶν μὲν τὰ αὐτοῦ, λαλῶν δὲ ἃ φρονεῖ, ποιῶν δὲ ἃ λαλεῖ. *Nam qui se novit, Deum noscet. Deum noscens, Deo assimilabitur: assimilabitur, qui Deo dignus erit: dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, sed cogitat quæ Dei sunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur, facit.* Pulchra gradatio, & ex vero deprompta. Nemo se, sine Deo, novit; & in se, Deum. Tum amor assimilandi, ad cuius imaginem facti sumus: id nisi per Virtutem non fit: hanc igitur amplectimur, & cum ea Deum & divina amamus, loquimur, operamur. Facite, mortales, VOS NOSCITE. *Ecce ad Olympia proficiscimini, ut Phidiæ statuam videatis: & non magis curæ habebitis, ut vos ipsos videatis, qui & quales sitis?*

Ad Iustinianum.

Ex Epictet. Dissert. lib. I.

DISSERT. III.

De primo Hominis ortu variantes sententiæ. Stoicorum approbata, & explicata.

EAMUS ergo ad Hominem, mi Auditor: vel quia ordo, vel quia utilitas tanta eo vocat. Et quidem totum videamus,

mus, ab ipſo ortu. Unde enim primus Homo? primariæ hic duæ ſententiæ, Non ortum eſſe, & ortum. Primi æternum faciunt, cum ipſo Mundo: alteri initium dant, ſed alii aliud: atque iſta omnia Cenſorini uberibus verbis commode proponam. Ait igitur: *Prima, & generalis quæſtio, inter antiquos Sapientiæ ſtudioſos verſata eſt, quod, cum conſtet, homines, ſingulos ex parentum ſeminibus procreatos, ſucceſſione prolis multa ſæcula propagare; alii ſemper Homines fuiſſe, nec unquam niſi ex hominibus natos, atque eorum generi caput exordiumque nullum exſtitiſſe arbitrati ſunt.* Hæc primorum ecce ſententia: quæ magnos auctores habet, ut addit, Pythagoram, Ocellum Lucanum, Archytam Tarentinum, omnesque adeo Pythagoricos: ſed & Platonem cum antiqua Academia: denique Ariſtotelem, Theophraſtum, & Peripateticorum totam ſcholam. Idem de animalibus aliis: ideoque fruſtra quæri, *nec poſſe reperiri, Aveſne ante, an Ova generata ſint; cum & Ovum ſine Ave, & Avis ſine Ovo gigni non poſſit. Ita & omnium, quæ in ſempiterno iſto Mundo ſemper fuerunt, futuraque ſunt, aiunt Principium fuiſſe nullum: ſed orbem eſſe quemdam generantium naſcentiumque, in quo uniuſcuiuſque generis initium ſimul & finis eſſe videatur.* Iſta

De die natali.

Ista quidem Ærernitatis defensores, non sine iniuria illius Æterni: qui, si nihil fecit aut condidit, quæ dignitas, potestas, bonitas erit? Sed neque facile cogitare est, animantes omnes æternas; ut fragile hoc ac mortale, nulli ortum aut initium sui inscribat. Alios igitur audiamus, & in iis Porticum nostram. *Nam qui homines aliquos primigenios*, ait iterum Censorinus, *divinitus, naturave, factos crederent, multi fuerunt: sed aliter atque aliter in hac existimatione versati. Nam ut omittam, quod fabulares poëtarum historiæ ferunt, primos Homines aut Promethei molli luto formatos, aut Deucalionis Pyrrhaque duris lapidibus esse natos: quidam ex ipsis Sapientiæ professoribus, nescio an magis monstruosas, certe non minus incredibiles rationum suarum preferunt opiniones. Anaximander Milesius, videri sibi ex Aqua Terraque calefactis, exortos esse sive pisces, sive piscibus similia animalia. in his Homines concrevisse, fætusque ad pubertatem intus retentos, tunc demum ruptis illis, viros mulieresque, qui se iam alere possent, processisse. Empedocles autem, primo membra singula, ex terra quasi prægnate, passim edita, deinde coiisse, & effecisse solidi Hominis materiam igni simul & humori permixtam. Hæc eadem opinio etiam in Parmenide vel * in Ste fuit, paucu-*

pauculis exceptis, ab Empedocle dissensis. Democrito vero Abderitæ, ex Aqua limoque, primum visum est Homines procreatos. Nec longe secus Epicurus. is enim credidit, limo calefacto uteros, nescio quos, radicibus terræ cohærentes, primum increvisse: & infantibus ex se editis, ingenitum lactis humorem Naturam ministrantem præbuisse: quos ita educatos & adultos genus hominum propagasse. Zeno Cittieus, Stoicæ sectæ conditor, principium humano generi ex novo Mundo constitutum putavit, primosque homines ex solo adminiculo divini ignis, id est, Dei providentia, genitos. Denique etiam vulgo creditum est, quarundam gentium principes terrigenas esse, ut in Attica, & Arcadia, Thessaliaque, eosque Autochthonas vocari. Septem sententias hic habes, valde aut leviter dissonas: è quibus prima Poëtarum est, qui è luto aut lapidibus formant, idque humana opera. Fabellæ notæ. Altera est Anaximandri, qui ex Aqua & Limo format: hactenus haud pessime: sed quod in pisces primo, & è piscibus in homines, id monstrum aut delirium sapit. Et vero apud Plutarchum alia est Anaximandri sententia: ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι· *in Humido nata prima animalia, corticibus quibusdam spineis circumdata: iisque ruptis, cum maturum* v. De plac. c. XVIII.

turum esset, prodiisse. Hoc colorem aliquem magis habeat, & cum sententia assideat, quæ ex arboribus homines educit, mox dicenda. Tertia Empedoclis, qui è Terra, sed, ut Censorinus ait, membratim, nec statim totos. Varronis fragmentum huc facit: *Empedocles ex terra homines natos facit, ut blitum.* Addit Censorinus, *eam opinionem etiam in Parmenide, vel* in Ste fuisse.* Corruptum liquet: an facimus, *vel in Zenone*? Certe Zeno Eleates censuit (Laërtius auctor) γένεσιν ἀνθρώπων ἐκ γῆς εἶναι: *ortum hominum è terra esse.* Posset etiam legi: *Parmenide, & Veliate Zenone.* Quarta sententia Democriti, ex Aqua & Limo: quæ refert illam Anaximandri, sed à fronte. Lactantius super ea: *Democritus ait, homines, vermiculorum modo, effusos de terra, nullo auctore, nullaque ratione.* Quinta Epicuri, qui ex Limo item, sive Terra. Lucretius:

Nonius in Blitum.

Lib. VII. c. VII.

Lib. II.

Haud, ut opinor, enim mortalia secla superne
Aurea de cœlo demisit funis in arva.
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex se.

Sed quomodo? ex *Vteris* quibusdam terræ affixis, ait Censorinus. Quod ita etiam Lucretius:

Lib. V.

Crescebant uteri terræ radicibus apti:

Quos

Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum, sugens humorem, aurasque petissens,
Convertebat ibi Natura foramina terræ,
Et succum venis cogebat fundere apertis
Consimilem lactis.

Putavit ille & Uteros & ova ante animantes fuisse: ut esset scilicet è quo surgerent, & in quo crescerent: ad exemplum featuræ hodiernæ. Nam & de Avibus canit:

Ova relinquebant, exclusæ tempore verno,
Folliculos ut nunc teretes æstate cicadæ.

Ad quam opinionem Lactantius respexit: *Aiunt, certis conversionibus, & astrorum motibus, maturitatem quamdam exstitisse animantium serendorum. itaque terram novam, semen genitale retinentem, folliculos quosdam ex se, in Vterorum similitudinem, protulisse.* Etsi primo verba Ciceronis mutuatur & aptat, sed in alteram & Sroicorum sententiam prolata, ut dicam. Nam sexta iam Zenonis nostri, in Censorino erat. qui *ex solo adminiculo ignis, id est, Dei Providentia, gignit.* Pia & vera sententia. Deus solus auctor humani 11.Cap. XII.

mani

mani generis, conditorque. Cicero ut Stoicus: *Hoc animal providum, sagax, multiplex, quem vocamus Hominem, præclara quadam conditione* GENERATUM *esse à* SUMMO DEO. Et crebrum in Stoicis, Deum patrem & genitorem nostrum esse. Sed in modo tamen gignendi, aliquid abeunt à libris nostris Sacris. Nam illi volunt, (apud Ciceronem) *Perpetuis cursibus, conversionibus cælestibus, exstitisse quamdam maturitatem serendi generis humani: quod sparsum in terras atque satum, divino auctum sit animorum munere.* Cursus illi perpetui, referendi ad periodos exustionis & innovationis mũdanæ: ac tum *maturitatem* (alii tamen *materiam* legunt) fuisse generis humani novi serendi. Id autem *in terras sparsum ac satum,* id est, in Materia prima comprehensum; eaque iam crassiore & animationi parata, animum ab Igne advenisse, & Deo. Ovidius:

I. De Legib.

Ibid.

I. Metam.

Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera posset:
Natus homo est. sive hunc DIVINO SEMINE *fecit*
Ille opifex rerum, mundi melioris origo;
Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat semina cœli.

Prior

Prior sententia est Stoica. & * supra abunde diximus, Ignem velut semen esse omnium, & in se continere singulorum rationes seminales, Providentia educente. Seneca: *Ad initia deinde rerum Sapiens redit, & æternam Rationem * toti inditam, & vim omnium* SEMINUM, *singula proprie figurantem.* Cicero iterum ad hanc Stoicorum rationem adspiciens, & in Cottæ persona reiiciens: *Semina Deorum decidisse de cælo putamus in terras, & sic homines patrum* (id est Deorum) *similes exstitisse? Vellem diceretis: Deorum cognationem agnoscerem non invitus.* Ultima sententia Vulgi. qui sponte alibi è Terra exstitisse homines censuit, ut in Arcadia atque alibi. Neque è Terra tantum, sed Arboribus, aut Rupibus, saxisque. Homerus adspexit, cum Penelope ad Ulyssem:

* Lib. II Differt. VII.
Epist. XC.
* Id est, Mūdo.
I. De Nat. deor.

Ἀλλὰ καὶ ὥς μοι εἰπὲ τεὸν γένος ὅπποθεν ἐσσί.
Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης. Odyss. T.

At iam tu mi effare tuum genus, atque parentes.
Nam neque fatidica quercu satus es, neque saxo.

Et uberrime Statius exsequitur:

Arcades huic veteres, astris lunaque priores, Lib. IV.
Agmina fida datis. nemorum quos stirpe rigenti

Fama ſatos, cum prima pedum veſtigia tellus
Admirata, tulit. nondum arva, domuſque, nec urbes,
Connubiique modus: Quercus Laurique ferebant
Cruda puerperia, ac populos umbroſa creavit
Fraxinus, & fœta viridis puer excidit orno.

Vides iam igitur originem noſtri, pro aliorum, & noſtro ſenſu. AUD. Video, aliquid tamen requiro. In iſta origine Stoica, quis aluit infantem natum, quis educavit? Nec enim alius alium, cum omnes opis eiuſdem indigi eſſent. LIPS. Negamus eguiſſe: male hoc ſumis. Rationem, ſive Providentiam, nonne architectam dedimus? illa ſcivit perfectum hominem faciendum, aut fruſtra iri factum. VII. Saturn. c. ult. Macrobius hoc vere: *Natura* (id eſt Deus) *primum ſingula animalia* PERFECTA *formavit: deinde perpetuam Legem dedit, ut continuaretur procreatione ſucceſſio. Perfecta autem in exordio fieri potuiſſe, teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta naſcuntur: ut in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, ſerpenteſque.* II Quæ. Convival. c. IV Similia Plutarchus, à quo Latinus iſte hauſit. Fruſtra igitur Ovum, Uterum, & talia præ-

præstruunt: & fides iam dictis à divino Moyse etiam esto, qui Hominem & Animalia sic format.

DISSERT. V.

Homines primi an maiores, & paullatim deinde minores? atque obiter an Gigantes?

SED quæri cum caussa etiam aliud potest. Primi illi homines, in primo & vegeto Mundo, an non ipsi magis vegeti, & membris corporibusque grandiores? Ratio suadere videtur. quia plena omnia tunc virium & spirituum, alimenta valida, & è corpore bene habito atque integro illi partus. Videmus in terra, quæ novatur & segeti primum proscinditur: videmus in tumida virginitate, robustiora quæ nascuntur. Nuper in novo orbe, cum Hispani arbores suas & fruges severunt, incredibile quantum adoleverint: & poma fructusque supra communem modum tulerunt. Addo, quod vetus & passiva valde hæc opinio, ac Græci, Barbari, ipsæ Sacræ litteræ magnos quosdam homines, sive Gigantes adstruxerunt. Hoc de animo tantum magnis, superbis, impiis interpretantur quidam. scimus: sed testimonia profecto aliorsum ire, à pudore abeat, qui neget. Non diffundor,

neque extra Porticum meam ſpatior: aliquid tamen in Seneca etiam reperio, quod huc ducat. De primis illis hominibus, negat Sapientes natos: *Non tamen negaverim*, addit, *fuiſſe alti ſpiritus viros, & ut ita dicam, à diis recentes. Neque enim dubium eſt, quin meliora Mundus nondum effœtus ediderit.* Meliora dicit, non maiora: & tamen de robore etiam ſubdit. *Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata.* Philo Iudæus apertius: Τοιοῦτος μὲν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν γεγενῆσθαί μοι δοκεῖ, τούς τε νῦν ὄντας, καὶ τοὺς πρὸ ἡμῶν, διενεγκὼν ἅπαντας. *Talis mihi primus Homo videtur factus, & corpore & animo reliquos omnes, qui vel nunc ſunt, vel ante fuerunt, excelluiſſe.* Addit rationes duas. *Illum enim Deus condidit, nos ex hominibus gignimur. quanto autem melior maiorque auctor, tanto & opus oportuit. Deinde quidquid viget, ſeneſcente & effœto melius eſt, ſive animal, ſive planta, ſive fructus, ſive aliud eorum quæ in Natura ſunt. Itaque par eſt, primum illum Hominem, robur & vigorem exſtitiſſe totius noſtri generis:* τοὺς δ' ἔπειτα μηκέθ' ὁμοίως ἐπακμάσαι, τῶν κατὰ γενεὰν ἀμαυροτέρας ἀεὶ τάς τε μορφὰς καὶ τὰς δυνάμεις λαμβανόντων· *at ſecutos deinde haud ita viguiſſe, per ætates & ſucceſſiones, deteriores*

Epiſt. xc.

De Mũdi opificio.

ſemper

semper forma & viribus factos. Varro hoc ipsum: *Nisi si, ut Homerus opinatus est, vastiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum: & nunc, quasi iam Mundo senescente, rerum atque hominum decrementa sunt.* Ubi quod de Homero est, liquet sæpius ab illo ursurpatum: In A. gell. Noctib. III. cap. X.

Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι·

Qualia nunc hominum producit corpora tellus:

ut Virgilius vertit. Sed missis poëtis, Plinius etiam censuit, *In plenum cuncto mortalium generi minorem in dies mensuram fieri, rarosque parentibus proceriores: consumente ubertatem seminum Exustione, in cuius vices nunc vergat ævum.* Ad senium velut Mundi refert: quod Tremellius pariter ad Terram sterilescentem aptat, etsi Columella dissentiente. *Tremellius*, inquit, *falso credidit, parentem omnium Terram, sicut muliebrem sexum, anili iam ætate confectam, progenerandis esse fœtibus inhabilem.* Epicurei in eodem sensu. Lucretius: Cap. I. Lib. II.

Iamque adeo affecta est ætas, effætaque tellus. Lib. II.
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.

Quando dedit? olim:

Lib. v. *---- cum plura coôrta,*
Et maiora, nova tellure, atque æthere adulto.

Lib. IV. c. V. Enimvero & in Hebræorum libris est, quod firmet. Esdras: *Interroga eam quæ parit, & dicet tibi. Dices enim ei, Quare quos peperisti nunc, non sunt similes his, qui ante te, minores statura? Et dicet tibi ipsa: Alii sunt, qui in iuventute virtutis nati sunt, & alii qui sub tempore senectutis, deficiente matrice, sunt nati. Considera ergo & tu, quoniam minori statura estis præ his, qui ante vos: & qui post vos, minori quam vos: quod* SENESCENTES *creaturæ, & fortitudinẽ iuventutis prætereuntes.* Quę tamen dictio & ratio si vera, & ab ævo in ævum Homines minores: quid caussæ, quin iam Pygmæi, & minus, simus? Atqui constat nos à bis terque mille annis parum aut nil mutasse, & populari aliqua præsumptione illa, non veritate scripta. Quod ad Gigantes autem, fuisse aliquando, & apud varios, omnium fere gentium historiæ aut traditio testantur: & reliquię ac monumenta heri & nuper, in Novo etiam orbe, certissime visa. Neque id ratio abnutat.

DIS-

DISSERT. VI.

E Semine Homines propagari; & illud definitum. Viri genitabile habent, non item fœminæ; & de vi Spiritus.

SED primi igitur homines à Deo & Providentia conditi: secuti, generatione propagati. Generatio autem, per Semen. Quid igitur Semen? communiter ita Stoici definiunt: Σπέρμα, τὸ οἷόν τε γεννᾶν τοιαῦτα, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸ ἀπεκρίθη· *Quod potens sit generare talia, à quali & ipsum secretum sit.* Id est, quod gignit similia illis, à quibus ipsum genitum & avulsum. Non est igitur ipsum simile, nisi potentia: & ideo Varro argute derivat, *Semen, quod non plane id quod inde:* quasi dicat à *Semi* dictum, quod aliquomodo tale, non prorsus. Etsi vera, puto, derivatio erat à *Sero*, quasi *Serimen*. Hæc de omni Semine: at de Humano peculiariter, ista in Zenoniis scitis. Ἀνθρώπου σπέρμα, ὃ μετίησιν ὁ ἄνθρωπος, μεθ' ὑγροῦ συγκιρνᾶσθαι τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσιν, κατὰ μιγμὸν τοῦ τῶν προγόνων λόγου. Εἶναι δὲ αὐτὸ Χρύσιππός φησι πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰς τὴν γῆν καταβαλλομένων σπερμάτων· ἃ παλαιωθέντα οὐκέτι φύεται, ὡς δῆλον διαπεπνευκυίας αὐτοῖς τῆς δυνάμεως. Καὶ ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων αὐτό φασι καταφέρεσθαι οἱ περὶ τὸν Σφαῖρον. πάντων γ' οὖν γεννητικὸν εἶναι τῶν τοῦ σώματος μερῶν. τὸ δὲ τῆς θηλείας

Laert. in Zenon.

Laert. ibid.

θηλείας ἄγονον ἀποφαίνονται, ἄτονόν τε εἶναι, καὶ ὀλίγον, ὑδατῶδες. *Hominis Semen, quod ipſe emittit, cum Humido miſceri Animæ partibus, ſecundum mixtionem rationis progenitorum. Eſſe id Chryſippus ait Spiritum, quod ad eſſentiam. idque apparere ex ſeminibus in terram iactis, quæ vetera non gignunt: ſcilicet exſpirata iam illa vi & facultate. A totis corporibus id defluere Sphærus dicit: ideoque & omnes corporis partes gignere. Mulieris autem ſemen infæcundum eſſe, utpote Spiritu non intenſum, & modicum item, & aquoſum.* Hæc Stoici breviter: illuſtremus. Ait, *cum Humido mixtum Animæ partibus eſſe.* Omnibuſne Animæ partibus? non opinor, ex noſtrorum ſenſu: non certe Rationali, quæ poſtea, & aliunde, accedit. Mox videbimus. Sed Stoici partes animæ octo faciunt: reliquas licet Semini inſeras, hac excepta. *Secundum mixtionem rationis progenitorum.* Obſcuriuſcula mihi iſta, nec ſcio an ſincera, aut plena. Numenius quidem in Euſebio, uberius iſta profert, ut Zenonis verba: Σπέρμά φησιν ὁ Ζήνων εἶναι, ὃ μεθίησιν ἄνθρωπος μεθ᾽ ὑγροῦ, ψυχῆς μέρος καὶ ἀπόσπασμα, τοῦ σπέρματος τοῦ τῶν προγόνων κέρασμα, καὶ μίγμα τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν συνεληλυθός· *Semen ait Zeno eſſe, quod vir emittit cum Humido, Animæ partē & avulſionem, ſeminis progenitorum temperiem, & mixturam occultam Animæ partium.*

tium. Quæ clara ſunt, aut erunt è dicendis: & pergo. Ait, *Eſſe Spiritum.* Non ſolùm quidem: Humor adeſt: ſed vim & efficaciam gignendi in Spiritu ponit, eumque velut Seminis eſſentiam ac naturam. Argumentum à ſeminibus in terram actis: an humanis? (quia de Homine loquitur) & maſturbatores fæda re & nomine intelligit? an de frugum ſeminibus ſimplicius capi, quæ veteraſcentia pleraque ſcimus non gignere, Spiritu exhauſto aut vaneſcente. Spiritui igitur tribuunt etiam in Homine, à ſimili. Seneca: *Conſideremus quam ingentem vim per occultum agant parvula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſura lapidum vix locum inveniat, in tantum convaleſcunt ut ingentia ſaxa diſtrahant, & monumenta diſſolvant. Hoc quid eſt aliud, quam* INTENSIO SPIRITUS, *ſine qua nil validum, & contra quam nil validius eſt?* Hoc adſpectu, credo, dicebant (quod Plutarchus miratur, & damnat) τὸ σπέρμα πλεῖον εἶναι καὶ μεῖζον, ἢ τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτοῦ, *Semen amplius & grandius eſſe, quam quod ex eo gignitur:* non modulo aut quantitate, ſed efficacia. Quanquam & modulo in quibuſdam: ut in Igne, poſt conflagrationem; qui eſt Semen mundi. Ab hac cauſſa (Spiritu, dicò) & φύσις dicta videtur Stoicis, ὡς ἐν φυσήσει οὖσα, *Natura, quod ſit*

11 Quæ. c. VI.

De Cōmun. Not.

in spiritibus & inflationibus, *& diffusio* v. De Plac.c. IV. *proportionum ac numerorum.* Est igitur semen *Spiritus* : iste ipse, *corpus Zenoni*, ait Plutarchus : Ψυχῆς γὰρ εἶναι ἀπόσπασμα, *Animæ enim particulam avulsam esse.* Animæ, non totius : sed eius partium, ut ante. Epicurus non dissimiliter dixerat: Σπέρμα, τοῦ σώματος καὶ ψυχῆς ἀπόσπασμα. *Semen, corporis & animæ detractam partem.* Pergit Laërtius : *A totis corporibus defluere.* Et caussa additur: nam & tota corpora format, sed & vitia, aut dotes partium, sæpe effingit. Trismegistus : ὅταν ἡ γένεσις ἀποθησαυρίζῃ γόνον, συμβαίνῃ πως εἰσπνεῖν ἐκ τοῦ σώματος ὅλου μελῶν οὐσίαν τινὰ, κατὰ θείαν ἐνέργειαν, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου γινομένου. *Cum generatio semen seponit, evenit ut ex omnibus corporis partibus essentia quædam influat & inspiret, divina operatione, ut in hominis fit ortu.* Inspirationem sive Spiritum etiam ibi notes; & sapienter additum, de *operatione divina*, quæ profecto ortui & productioni omni inserenda est. Illa in occulto administrat pleraque, & disponit. De Semine autem *à toto corpore*, etiam Polybius in libello περὶ γονῆς, & Hippocrates pluribus locis consentiunt: itemque In Stob. Phys. Democritus. Ἀφ' ὅλων, inquit, σωμάτων καὶ τῶν κυριωτάτων μερῶν ὁ γόνος. *A totis corporibus, & præcipuis partibus, genitura.* Itaque Lib. XXVIII. Cap. VI. idem *Venerem* (apud Plinium) *damnavit,* ut

ut in qua homo alius exsiliret ex homine. Hinc debilitas & languor ab illo cœtu, etiam animi remissio, spiritibus scilicet exhaustis. Etsi Tertullianus, qui traduci Animam vult, in argumentum hoc sibi vertit. *In illo ipso*, inquit, *ultimæ voluptatis æstu, quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de Anima quoque sentimus exire, atque adeo marcescimus & devigescimus, cum lucis detrimento?* Vertit, inquam: de Rationali tamen parte, haud iuste. Porro Laërtius: *Mulieris semen infæcundum.* Quidni? Spiritu enim caret, & ἄτονον est, ut addit. Censorinus hoc ipsum Stoicis quoque adscribit: *Illud etiam ambiguam inter auctores facit opinionem, utrumne ex Patris tantummodo semine partus nasceretur, ut Diogenes, & Hippon, Stoicique scripserunt: an & id ex Matris, quod Anaxagoræ, & Alcmæoni, necnon Parmenidi, Empedoclique, & Epicuro visum est.* Licebit Pythagoram & Hippocratem his ultimis accensere. At Stoicis Plutarchus Aristotelem adiungit: Ἀριστοτέλης καὶ Ζήνων τὸ θῆλυ ὕλην μὲν ὑγρὰν προΐεσθαι, οἱονεὶ ἀπὸ τῆς συγγυμνασίας ἱδρῶτα, οὐ μὴν σπερματικόν. *Aristoteles & Zeno aiunt, mulierem materiam aliquam humidam eiicere, tanquam à colluctatione illa sudorem, sed non seminalem aut prolificam.* Tamen aliter iterum de Aristotele Lactantius:

De Anima c. XXVII.

De opific. c. XII *Varro & Aristoteles aiunt, non tantum maribus inesse semen, verum & feminis: & inde plerumque matribus similes procreari. Sed earum semen Sanguinem esse purgatum.* Non miror distrahi: nam ipse Aristoteles videtur in scriptis vacillare. Tamen veritas est, quod ipsum Semen non habent, nec donat Aristoteles: sed eius vice menstruum puriorem Sanguinem (quod etiam in Lactantio) fotum virili semini & alimentum. Addit Laërtius: *Modicum & aquosum.* Ita, de illo quasi sudore, ut Zeno dicebat, sive lentore, quem in lucta emittunt: non ita de sanguine mensurno. Satis de Semine. è quo fœtus fit, & tempore figuratur: qua serie, aut ordine? *Empedocles,* ait Censorinus, *quem in hoc Aristoteles secutus est, ante omnia Cor iudicavit increscere, quod hominis vitam maxime contineat: Hippon vero caput, in quo est animi Principale: Stoici una totum infantem figurari dixerunt, ut una nascitur aliturque.* De Aristotele, verum est: & *Cor primo* format, etsi & *Iecur* una iungat. De capite autem, Lactantius mavult, & cum Hippone sentit. Stoicos nostros quis adiuvat? nescio, & vereor ut inspectio & experimenta damnent.

III. De Par. Anim. c. IV.

DISSERT. VII.

Semen tamen corpus modo Stoicis producere, & Animæ receptaculum parare. ipsam extrinsecus insinuari, idque post Partionem.

SEMEN itaque caussa Hominis: an totius? an & Animam ex illo ducimus, haurimusque? Vetus quæstio, & ad nostrum pæne ævum agitata. Quid autem hic Stoici? aliunde, non ab eo petunt. Id verius certiusque, etiam pro Senecæ mente, quam quod Tertullianus, pertinax traductionis & propaginis defensor, ipsũ Senecam eo trahit. *Concludimus,* inquit, *omnia naturalia Animæ, ut substantiva eius, ipsi inesse, & cum ipsa procedere atque proficere, ex quo ipsa censetur. Sicut & Seneca sæpe noster: Insita sunt nobis omnium artium & ætatum semina, magisterque ex occulto Deus producit ingenia. ex seminibus scilicet insitis, & occultis per infantiam, quæ sunt & intellectus.* Sed, ô magne vir, vere trahis. Seneca non dicit, ab initio insita, à conceptu ingenita: sed insita à prima nativitate intelligit, cum Anima ipsa. Itaque caute & restricte etiam alibi loquitur: attende. *In Semine omnis futuri hominis ratio comprehensa est. Et legem barbæ, & canorum,* NONDUM NATUS

DeAnima, cap. XX.

Exstât IV. De Benef. c. VI.

III. Quæst. c. XXIX.

TUS *infans habet* : TOTIUS *enim* CORPORIS *& sequentis ætatis, in parvo occultoque lineamenta sunt*. Hic sane de ipso Semine: sed quid continet & includit? *legem barbæ, & canorum, & totius corporis lineamenta*. De Ratione & Animo, nullum verbum. Enimvero tu ipse, Stoicos alio divertisse, ostendis palam. *Sunt*, inquis, *qui præsumunt*, NON IN UTERO *concipi Animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci, sed & effuso iam partu, nondum vivo infanti* EXTRINSECUS *imprimi. Ceterum semen ex concubitu, muliebribus locis sequestratum, compinguescere in* SOLAM SUBSTANTIAM CARNIS: *eam editam, & de uteri fornace fumantem, & calore solutam, ut ferrum ignitum, & ibidem frigidæ immersum, ita aëris rigore percussam, &* VIM ANIMALEM *rapere, & vocalem sonum reddere. Hoc* STOICI *cum Ænesidemo, & ipse interdum Plato*. Potest clarius edici de Stoico sensu? In Utero *nil nisi carnem* compingi, Animam *extrinsecus imprimi*, idque *effuso iam partu* : & cetera, minime dubia aut implexa. Quid Lactantius, satis diligens talium? *Pythagorici & Stoici cum timerent argumentum illud, quo colligitur, necesse esse ut occidant Animæ cum corporibus, quia cum corporibus nascuntur: dixerunt*, NON NASCI *Animas, sed*

Cap. XXV. De Anima.

Lib. III cap. XVIII.

ſed INSINUARI *potius in corpora.* Utitur Inſinuandi voce appoſita, qua aliquoties Lucretius, in Stoicis refutandis. nam illos maxime intelligit, cum ſtudioſe hanc ſententiam repellit. Inter alia:

Præterea ſi immortalis natura Animai Lib. III multis verſibus.
Conſtat, & in corpus naſcentibus inſinuatur:
Cur ſuper anteactam ætatem meminiſſe nequimus?

Iterum:

Quod ſi forte putas EXTRINSECUS *inſinuatam*
Permanare animam nobis per membra ſolere.

Tertio:

Nec tamen eſt, ut iam perfectis inſinuetur
Corporibus.

Ex quibus liquet, dixiſſe acres Epicureorũ hoſtes Stoicos, Animam aliunde advenire in corpus, nec cum eo igitur perire. Plutarchus item clariſſime: Τὸ βρέφος ἐν τῇ γαστρὶ φύσει τρέφεσθαι νομίζει (Χρύσιππος) καθάπερ φυτόν. ὅταν δὲ τεχθῇ ψυχόμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ στομούμενον, τὸ πνεῦμα μεταβάλλειν, καὶ γίνεσθαι ζῶον. ὅθεν οὐκ ἀπὸ τρόπου τὴν ψυχὴν ὠνομάσθαι, παρὰ τὴν ψύξιν. De Pugn. Stoic.
Chryſippus cenſet fœtum in utero ali, ut plantam. Cum autem in lucem editus eſt, frigefactum ex aëre & induratum, mutare Spiritum, & fieri Animal. Imo longius ibant,

ibant, & partem Uteri faciebant fætum. Idem Plutarchus: (v. De Plac. c.xv.) Πλάτων ζῶον τὸ ἔμβρυόν φησι. καὶ γὰρ κινεῖσθαι ἐν τῇ γαστρὶ καὶ τρέφεσθαι. Οἱ Στοϊκοὶ, μέρος εἶναι αὐτὸ τῆς γαστρὸς, οὐ ζῶον. ὥσπερ γὰρ τοὺς καρποὺς μέρη τῶν φυτῶν ὄντας πεπαινομένους ἀποῤῥεῖν, οὕτω καὶ τὸ ἔμβρυον. *Plato ait, Fœtum in utero, Animal esse. nam & moveri ibi, & ali. Stoici, partem esse ipsius uteri, non animal. & sicut fructus arborum partes dicimus, videmusque maturos decidere; sic & fœtum.* Liquet igitur de sententia, non item de veritate. Nam Tertullianus fortiter hæc refutat, atque idem Plutarchus. Quid tamen? de adventu ipso & insinuatione, haud falso; & gaudeo gratulorque hic quoque Christianis accedere: de tempore, scio controverti. Iam olim quidem. nam Hippocrates (in Stobæanis eclogis) *statim à formato semine*, Animam admittit: Porphyrius (quod mirere in Platonico) prorsus ut nostri, ἐν τῇ πρώτῃ ἀπογεννήσει τοῦ τικτομένου, *in prima statim editione nati infantis. Alia etiam est opinio, quæ plures statuit facultates aut Naturas animæ, opportuno dein tempore, aliam alias advenire, prout corpus idoneum aptumq; factum. Primum igitur * Naturam accipere, deinde Sentientem vim, tum Appetitum, tum Rationalem animam, denique Intellectualem.* In postrema sententia sunt qui Aristotelem velint accensere, nescio an volentem.

*Id est, *vegetationem, & vitam.*

lentem. Sed inter ipsos Theologos olim dissidium, innata Anima, an ingressa. Innatam Tertullianus, ut dixi, ubertim approbat, *& in ipso, & ex ipso seri homine, & vivum esse à primordio Semen.* Multi cum illo Latini: exserte etiam inter Græcos Gregorius Nyssæ antistes. *Posteriorem esse*, inquit, *originem animarum, ipsasque recentiores esse corporum constitutione*, NEMO SANA MENTE PRÆDITUS *in animum induxerit. cum manifestum sit, quod nihil ex inanimis vim in sese habeat movendi, itemque crescendi. At eorum qui in utero aluntur, neque augmentum & incrementum, neque de loco ad locum motus controversus est. Relinquitur ergo ut censeamus, unum & idem Animæ & Corporis constitutionis principium esse. Ac quemadmodum terra si surculum ab radice avulsum acceperit, arborem inde efficit, non ipsa vim augendi iniiciens, sed incrementi dumtaxat materiam atque subsidium impartiens: ita dicimus etiam id quod ex homine avellitur* (Semen) *ad hominis sationem, ipsum quoque aliquomodo* ANIMAL *esse, ex animato animatum.* Plura addit, & omnes Animæ facultates in Semine esse, occultas tamen, & in tempore atque ordine educendas. Sententia erat quam tueri posses, nisi Ecclesia & puriores Theologi iam aliter credi consen-

De Anima & Resurr.

ſenſiſſent: pareamus. AUD. Non lubet in iſta velut adyta penetrare: tamen unum valide poſſit obiici. Si traducitur Anima & propagatur: cur mea parentum melior, ſubtilior? referre enim eas debebat, ut ſurculus arborem, ut fructus ſemen. LIPS. Hippocrates iam olim reſpondit, *Animam non mutari, ſed corporum temperamentum:* & pro eo igitur, atque ut organa ſunt, Animam magis minuſve ſe exſerere, & ſplendere. Tertullianus autem hoc amplius, Deum, aut miniſtros eius adhibet. & *omnem*, inquit, *hominis in utero ſerendi, ſtruendi, fingendi, paraturam aliqua utique poteſtas, divinæ voluntatis miniſtra*, MODULATUR, *quamcumque illam rattionem agitare ſortita.* Bene, bene. Deus adeſt, diſponit, addit, demit, utcumque illi viſum. At contra Stoicos ſimile obiiciatur, Quomodo liberi mores ſæpe & indolem parentum referant, ſi in ſemine hæc non fuerunt? Chryſippus reſpondit, iſta quoque à temperie ſimili corporum provenire, quibus Anima affici aut infici poſſit.

Lib. I. de Diæta.

Cap. XXVII.

DIS-

DISSERT. VIII.

E Cœlo & Æthere Animum advenire, à Stellis; ab ipso Deo: & pluscula sublimiter, ac nimis, à Stoicis dicta.

ITAQUE advenire Animam Stoici voluerunt: & quidem sub ipsum partum. Unde autem? Hæc & plura semper Animo exsequi, animus est: sed qua serie aut dispositu melius, quam illo quem Seneca (ei hanc operam damus) præivit? Nam scribit alibi: *Innumerabiles deinde quæstiones sunt de Animo. Vnde sit? Qualis sit? Quando esse incipiat? Quamdiu sit? An aliunde alio transeat, & domicilium mutet? Vtrum corpus sit, an non sit? Quid facturus sit, cum per nos facere aliquid desierit? An obliviscatur priorum, & illic nosse se incipiat, postquam de corpore abductus in sublime secessit?* Ecce tibi octo quæstiones capitales: & sub manu aliæ emergent fortasse, sed ad hæc velut signa revocandæ & disponendæ. Ingens opus: sed stringam, disputationum fere exsors, & sententiam Stoicam posuisse atque aperuisse contentus. Deus autem, & tuus favor, ille iuvabit, hic adspirabit. Certe à Deo initium. *Vnde* enim *Animus?* à cœlo, ex æterno illo igne, è siderum natura, & sine circuitu à Deo ipso. O dignitatem

Epist. LXXXVIII.

tem noſtram! ſed vereor, imo ſcio, nimis auctam: tamen ipſos audiamus. Seneca: *Animus, ſi primam eius originem inſpexeris, non eſt ex terreno gravique concretus corpore, ex illo cæleſti Spiritu deſcendit.* Iterum: *Animus humanus ex iiſdem, quibus divina conſtant, ſeminibus.* Divina, id eſt, ſidera & ſtellæ. Seneca: *Hominem divini Spiritus eſſe partem, ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe.* Ait ſcintillas *ſacrorum*: quin verius, *aſtrorum*? atque ita lege. Cicero: *Hominibus Animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis.* Plinius: *Quo nemo magis probaverit cognationem cum homine ſiderum, Animaſque noſtras partem eſſe cœli.* Firmicus: *Quare cum ſimus cum ſtellis quadam cognatione coniuncti, non debemus eas, ſacrilegis diſputationibus, propriis privare poteſtatibus.* Cognati? ita, ex iiſdem ſeminibus, & eſſentia: atque adeo pars Deorum. Epictetus: Αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτοῦ μόρια οὖσαι, καὶ ἀποσπάσματα. *Animæ ita illigatæ & coniunctæ Deo ſunt, ut particulæ ſint eius, & decerpta.* Cicero: *A natura Deorum hauſtos animos, & delibatos habemus.* Alibi: *Humanus Animus decerptus ex Mente divina.* Manilius:

Ad Hel. c. VI. Ibid.

De Vit. beat. c. XXXII.

In Sõn. Scip. II. cap. XXVI.

Lib. I.

I. Diſſe. c. XIV.

I. De Divina. V. Tuſc.

Quis cœlum posset, nisi cœli munera nosset, Lib.II.
Et reperire Deum, nisi qui PARS *ipse Deorum est?*

Inde magnificæ illæ voces Senecæ: *Quid est autem, cur non existimes in eo divini aliquid exsistere, qui Dei pars est?* Et magis: *Miraris hominem ad Deos ire? Deus ad homines venit, imo, quod propius est, in homines venit.* Iterumque: *Prope est à te Deus, tecum est, intus est.* Unde hæc talia? quia persuasum iis, à Deo, id est, Mundi anima, animam hanc esse. Laërtius: τῆς τῶν ὅλων ψυχῆς μέρη εἶναι τὰς ἐν τοῖς ζώοις· *Animæ Universi partes, esse animantium Animas.* Omniumne animantium? omnium: sed aliæ aliis magis participant, ut sunt corpora & instrumenta. Est Socraticum: *Mundi animam, fontem animarum omnium esse.* Sed illam, quæ Ratione uteretur, cognatam & participem, imo iam partem divinitatis esse. Plutarchus: ἡ δὲ ψυχὴ μεταχοῦσα νοῦ καὶ λογισμοῦ, οὐκ ἔργον ἐστὶ τοῦ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος· οὐδ' ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ, γέγονεν. *Anima mentis & ratiocinationis consors, non opus solum Dei, sed &* PARS *est; neque ab ipso, sed ex ipso est facta.* Enimvero etiam aliæ (hac ratione) partes Dei, id est, Mundanæ animæ: sed ista scilicet eximie, & quæ proxime vim naturamque eius referret. AUD. Abhor-

Epist. XCII. — Epist. LXXIV. — Epist. XL. — In Zen. — Apul. De Dogm. Plat. — Quæst. Platon.

Abhorreo audire hæc talia. Ante didici Deum conditorem hominum esse, Animas advenire & insinuari, idque eius opera: nunc cognatas, partes, & Deum ipsum esse? iterum abhorreo. LIPS. Gaudeo. & magnitudinem Dei qui libat tantum, & nostrum istud imbecillum & tenue; ridebit profecto & exsibilabit eas voces. Tamen corpus hoc totum Mundi communicare ita antiquis placuit, & nos velut membra eius facere ac partes.

Epist. XCII. Seneca: *Totum hoc quo continemur, & unum est, & Deus est: & socii eius sumus, & membra.* Nec Stoici hæc tantum, aut

Cap. X. Platonici: ecce Trismegistus: Ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς τοῦ παντὸς πᾶσαι αἱ ψυχαί εἰσιν. *Ab una Universi Anima omnes Animæ exsistunt & promanant.* Ab ipsa, inquam, Dei essen-

Cap. XII tia: & clare idem. Ὁ νοῦς οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς. *Animus, sive Mens, non est quidem abscisus ab essentia Dei, sed quasi diffusus & extensus, sicuti Solis splendor.* Vult, sicut lumen à Sole diffunditur, sine Solis imminutione aut noxa; sic Animas ab illa magna, absque eius intertrimento. Diffundi autem, ut vasculum cuiusque capax & admissionale est. Ita Philo Iu-

Quod deter. potiori insid. dæus: Τὸν νοῦν ἀνθρώπινον εἶναι τῆς θείας καὶ εὐδαίμονος ψυχῆς ἀπόσπασμα οὐ διαιρετόν. *Mentem humanam esse divinæ & beatæ Animæ particulam,*

lam, sed indivisibilem. Et addit: οὐ γὰρ τέμνεται οὐδὲν τοῦ θείου κατ' ἀπάρτησιν, ἀλλὰ μόνον ἐκτείνεται. *Non enim revera, quidquid divinum est, scinditur, sed dumtaxat protenditur ac dilatatur.* Hæc ita sententia veterum, & verba fortasse supra sententiam elata ac superba: quid tamen est? Adeo divina res Anima & præstabilis, ut Christiana luce ac veritate fuerint, qui sic eam honestarint, an dehonstarint? Manichæi, Priscillianistæ, Marcionitæ, atque id genus erronum, *de propria Dei substantia Animam formabant.* Quidam Tertullianum eo trahunt, quia scripserit, in illud Lucæ: *Reddite quæ sunt Dei Deo.* Hominem igitur reddi iubet creatori, *in cuius imagine, & similitudine,* & NOMINE, *&* MATERIA *expressus est.* Ecce, *Nomine:* ergo Deus est? ecce *Materia:* ergo è Deo? Sed nempe sermones hi tales, ad normam aliorum reducendi atque examinandi sunt: & altius aliquid, pro re nata, interdum dicunt, non capiendum ut dicunt. Ipse abdicat: *Intellige,* inquit, *adflatum* (ad verba Geneseos adspicit) *minorem Spiritu esse, etsi de Spiritu accidit: ut auru-lam eius, non tamen Spiritum. nam & aura vento rarior est, etsi de vento aura, non tamen ventus aura. Capit etiam imaginem Spiritus dicere flatum.* Omnino ita est. Deus aliquid Spiritu inflavit

IV. Advers. Marc. c.XXXVII.

Advers. Marc. II cap. IX.

in hominem, non ipsum; similem sibi, non se fecit. Atque ita Ambrosii etiam
Lib. de Noë & arca, c. XXV. illa mitiganda: *Animæ rationabilis substantia, divinus Spiritus est.* Minime. sed aliquid vicinum, & multum ab eo trahens. Lactantii verbis utar, *Animam nescio quid esse Deo simile.* Quem ipsum tamen calumniose, vir multa insignis,
* *Vniessentiæ.* adspergit hac suspicione *ὁμουσίας: quia scripserit: *Ficto corpore, spiravit ei Animam de vitali fonte Spiritus sui, qui est perennis.* Sunt verborum captendulæ: iam docui: abite. Multa hic occulta, aut dubia, fateor: & cum Augustino o-
Epist. ad Optat. Milev. & adde De Civ. XIV. c. ult. lim, *sine periculo origo Animæ latet: hactenus tamen, ut non eam particulam Dei esse credamus, sed creaturam.* Et iam vides, Stoicis *Vnde sit Anima:* è cœlo, à Deo, ipsam Deum. Elata & vana sunt: illa modestiora, *cognationem nobis cum Deo esse; & magis, Dei filios esse.* Aliquid, inquam, divini in nobis: & facti eius instar ab illo patre, atque etiam adoptati sumus. *Ego dixi, Dii estis* (in Sacris) *& filii excelsi o-*
De Provid. c. I. *mnes.* Quid Seneca? *Inter Deum ac bonum virum necessitudo est, & similitudo.* itemque: *vir bonus, vera eius progenies.*
Epictet. I. Diss. c. III. O utilis cogitatio! Εἴ τις τῷ δόγματι τούτῳ συμπαθῆσαι κατ' ἀξίαν δύναιτο, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντες προηγουμένως, καὶ ὁ θεὸς πατήρ ἐστι τῶν τ' ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, οἶμαι ὅτι οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ ταπεινὸν,

ταπεινὸν, ἐνθυμηθήσονται περὶ ἑαυτοῦ. *Siquis huic doctrinæ affici & inhærere pro dignitate possit, quod facti à Deo omnes primario simus, & ille sit pater hominum simul ac geniorum: opinor profecto, quod nihil humile aut abiectum de se ipso homo cogitare aut disponere posset.* Ecce enim si Cæsar aut Rex te adoptasset, quis supercilium tuum ferret? cum autem Dei sis filius, non quæ Deo digna sunt cogitabis? Hoc faciamus, & ad optimum hunc finem non optime semper dicta vertamus.

DISSERT. IX.

Ipsum itaque Animum æthereum Ignem esse, simul etiam Spiritum.

ET primam Quæstionem iam expunximus, *Vnde esset:* altera excipit, *Qualis sit?* Difficilis. Nam *habere nos Animum, cuius imperio & impellimur, & revocamur, omnes fatebimur: Quid tamen sit Animus ille, rector dominusque nostri, non magis tibi quisquam expediet, quam Vbi sit.* Annæum nostrum audis, ignorantiam profitentem? adde Tullium. *Anima sit Animus, ignisne, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire, quod nesciam.* Tale Heraclitus, in Laertio: * Λέγει δὲ καὶ ψυχῆς πέρι, Ἐατέον, ὡς οὐκ ἂν ἐξεύροιο ὁ πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν. οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει. De *Anima,*

Nat. quæst. VII. c. XXIV.

I. Tusc.

* *Simili aliqua sensu hac reformanda, in Græcis.*

nima, omittendum. quia nemo reperiet, etiamsi omnem viam ineat: adeo profundam eam rationem esse. O caliginem! ô miseriam! illud, quo cetera noscimus, ipsum nescimus. Quid tamen Stoicis visum, videamus. Seneca noster audacter definit: *Quid est aliud Animus, quam quodammodo se habens Spiritus?* Quod Græce fuisse arbitror, πνεῦμά τι ποιόν. Est *Spiritus*: & Latinis vox hoc insonat, *Anima*: παρὰ τὸ ἄνεμον, qui ventus est & flatus. Placuit Tertulliano hoc istud: & *Stoicos*, inquit, *allego, qui Spiritum dicunt Animam, pæne nobiscum: quia proxima sunt Flatus, & Spiritus.* Nam & Christiani è Mosaicis libris πνοὴν, sive Spiritum, adfirmant: etsi πνεῦμα Augustinus haud velit, & distinguit. Est igitur Spiritus, sed talis. Qualis autem? clarius hoc Zeno & Posidonius, in Laërtio: πνεῦμα ἔνθερμον εἶναι τὴν ψυχήν, *Spiritum calidum, esse Animam.* In Stobæanis: τὸ γὰρ συμφυὲς πνεῦμα ἡμῖν ἔνθερμον, ψυχὴν ἡγοῦνται. *Congenitum nobis calidum Spiritum, censent Animam.* Duo igitur in ea, Spiritus, & Calor: quod etiam Galenus tradit: & Stoicis non aliud Animam esse quam κρᾶσιν ἐν συμμετρίᾳ γινομένης τῆς ἀερώδους καὶ πυρώδους οὐσίας. *temperiem, cum proportione constat aërea & ignea substantia.* Sane Aërem ibi esse, res iis dicebat. quia hunc reciprocamus viventes: & absque

Epist. I.

De Anima, c. V.

De Civ. XIV. c. XXIV.

Libro, *Quod animi mores sequantur corporis temperiem.*

abſque eo nec eſt vita. Itaque Varro definiebat : *Anima eſt Aër conceptus ore, deferveſactus in pulmone, tepeſactus in corde, diffuſus in corpus.* Sed tamen non eſt is propria natura aut præcipua Animæ: ſed eſt velut vehiculum, aut corpus purioris illius Ignis, quo hæc conſtat. Cicero: *Omnia veſtri* (Stoici,) *Balbe, ſolent ad Igneam naturam referre, Heraclitum, opinor, ſecuti: quem ipſum non omnes interpretantur uno modo. Vos autem ita dicitis, omnem vim eſſe Ignem. itaque & animantes cum calor defecerit, interire; & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod caleat.* Varro prorſus Stoice : *Animalium ſemen, Ignis: qui Anima, & mens. qui calor è cœlo, quod hic innumerabiles, & immortales ignes.* Itaque

Apud Lactant. De Opific. c. XVII.

III. De Nat. deor.

IV. De L.L.

Iſtic eſt de cœlo ſumptus ignis, iſque
** Mentis eſt.*

* Antique, pro Mens.

Ab hac excellentia Cicero: *Zenoni Stoico Animus Ignis videtur:* non tamen ſolus, ſed cum hac Spiritus velut veſte. Ita Triſmegiſtus appellat, etſi ſubtilius, & alia quadam diſtinctione: Ἔνδυμα εἶναι τοῦ μὲν νοῦ τὴν ψυχήν, τῆς δὲ ψυχῆς τὸ πνεῦμα· *Veſtem eſſe Mentis quidem Animam, Animæ ipſum Spiritum.* Nec plura addo, & de cæleſti iſto Igne, atque *intelligente*, è prioribus iam clara.

1. Tuſc.

Cap. X.

DISSERT. X.

Animam à partu Stoicis venire: sed verius nobis, à formatione fœtus.

TERTIA Quæstio, *Quando esse incipiat?* quam tamen opportune iamante, de Semine, profligavi aut affeci. Stoicis quidem à partu esse incipit: nec ante Homini animalis illa vita; quam Græci ζωὴν quoque vocarunt, παρὰ τὸ ζεῖν, & *à fervore* illo Ignis. Hæc docui: quid tamen Iamblichus? monstra Stoicis affingit, si vere ex eo Stobæus. (In Physic.) Οἱ δὲ Στοϊκοὶ λέγουσιν, οὐκ εὐθὺς ἐμφύεσθαι τὸν λόγον, ὕστερον δὲ συναθροίζεσθαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ φαντασιῶν, περὶ δεκατέσσαρα ἔτη. *Stoici dicunt, non statim Rationem inseri, verum postea à sensibus & imaginationibus colligi, circa annũ decimumquartum.* Hæc parum fideliter adscribi arbitror, si de ipsa Ratione capis: si de Usu eius perfectiore, haud negem. Obscuratur enim in ipsa infantia, & ut sol quidam, per nubila & nubes ægre perrumpit. Germana eorum sententia, à partu insinuari. Tangit, & spernit Lactantius: (De Opific. c. XVII.) *Anima* (inquit contra Varronis datam finitionem) *non est aër ore conceptus: quia multo prius gignitur Anima, quam concipi Aër ore possit.* *Non enim* POST PARTUM *insinuatur in corpus, ut quibusdam philosophis* (nempe Stoicis) *videtur,* *sed*

sed post conceptum protinus, cum fœtum in utero necessitas divina FORMAVIT. Vides illam poni & reiici; aliam supponi, quam probam censet, *post conceptum insinuari:* quando? cum *fœtum Deus formavit.* Optime. & Theologi nostri sic hodie censent, formatis principalibus membris, hepate, corde, cerebro, domicilium iam Animæ rationali aptum esse, & in id venire. Hieronymus: *Figurato corpore, statim creari & immitti.* Creari? ita, à Deo: & exemplo Angelorum, de nihilo. In Ruffini verbis, quem ille sanctus vir oppugnat, lego plusculas sententias, compendio recitatas. *De Anima, fateor me apud quamplurimos tractatorum diversa legisse. Legi quosdam, dicentes quod pariter cum corpore, per humani corporis traducem, etiam Animæ diffundantur. quod puto inter Latinos Tertullianũ sensisse, vel Lactantium, fortassis & nonnullos alios. Alii asserunt, quod formatis in utero corporibus, Deus cottidie faciat Animas & infundat. Alii factas iam olim, id est, tunc cum omnia creavit Deus ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore. Hoc sentit & Origenes, & nonnulli Græcorum. Ego vero cum hæc singula legerim, Deo teste dico, quia usque ad præsens certi & definiti aliquid de hac quæstione non teneo.* Præmittit de traduce Animæ: & Lactantium ibi numerat,

Advers. Ruff. apol. 11.

Ibid.

De Opi-fic. c. XIX merat, falso. Liquet ex loco, quem adduxi: & magis ex isto: *Vtrum anima ex patre, an ex matre, an vero ex utroque generetur? Sed ego de meo iure, ab ancipiti vindico: nihil enim ex his tribus verum est. Corpus ex corporibus nasci potest, quoniam confertur aliquid ex utroque: de Animis Anima non potest, quia ex re tenui & incomprehensibili nihil potest decedere. Itaque* SERENDARUM *Animarum ratio* UNI AC SOLI DEO *subiacet.*

Denique cælesti sumus omnes semine oriundi,
Omnibus ille idem pater est:

ut ait Lucretius. Nam de mortalibus non potest quidquã nisi mortale generari. Falso igitur Lactantius accensetur: de Tertulliano, nimis verum. & licebat, Pompeium, Apollinarem, alios addere, ac verbis Hieronymi, *maximam partem Occidentalium.* Claudamus, cum eodem Lactantio: *Non à parentibus dari Animas, sed ab uno eodemque omnium Deo Patre, qui legem rationemque nascendi* TENET SOLUS, *siquidem solus efficit.*

DISSERT. XI.

Eam longævam, non Æternam iisdem: neq; omnes etiam. & trepide aut ambigue loqui.

AT nos etiam in tenebris istis pergamus, ut sic dicam, micare. Quarta enim

enim quæſtio, *Quamdiu ſit?* digna quæ tractetur: atque utinam Stoici in capitali iſta re veraces & recti! Tangunt tamen, & diuturnas Animas faciunt, ſi non immortales. Diuturnas. & ideo concepit verba Seneca, *Quamdiu ſint?* Non rogat, an ſemper ſint poſt fatum; an non ſint ἁπλῶς: ſed *quamdiu.* Hoc ita obſcure Laërtius: τὴν ψυχὴν μετὰ θάνατον ἐπιμένειν· φθαρτὴν δὲ εἶναι. *Animam à morte permanere: mortalem tamen eſſe.* Noſter Seneca ambigue ſæpe hic loquitur, & aliquando ad æternitatem accedit, recedit. Accedit. ut: *Cogitemus ergo, cito nos eo perventuros, quo illum* (mortuum) *perveniſſe maremus. Et fortaſſe* (*ſi modo ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis*) *quem putamus periſſe, præmiſſus eſt.* Iterum: *Dies iſte, quem tanquã extremum reformidas, æterni natalis eſt.* Alibi: *Animus æternitatis ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumq; eſt omnibus ſæculis, vadit.* Plura talia notes: ſed & in quibus recedit. ut: *At ego mortem diu expertus ſum. Quando? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe: id quale ſit, iam ſcio. Hoc erit poſt me, quod ante me fuit.* Palam ſentit, quod Plinius: *Omnibus à ſupremo die eadem, quæ ante primum: nec magis à morte ſenſus ullus, aut corpori, aut Animæ, quam ante natalem.* Quem ſunt, qui hoc argumento Epicureum faciunt: vane.

[Margin notes: In Zen. — Epiſt. LXIII. — Epiſt. CII. — Lib. VII. c. LV.]

Ad Mar. c. XIX. Quidni enim & Seneca talis sit? nam ille iterum: *Mors nos in illam tranquillitatem, in qua antequam nasceremur iacuimus, reponit.* Euripides hæc ipsa:

Troad. Τὸ μὴ γενέσθαι τῷ θανεῖν ἴσον λέγω·

Non esse natum, & mortuum esse, idem puto.

Denique alibi Seneca conqueritur, *Æternitatem animorum promitti magis à magnis viris, quam probari.* Audis dicentem, negantem, dubitantem? Omnia tamen in eamdem viam sententiæ veniunt, à me dictæ, à Cicerone adfirmandæ. *Stoici*, inquit, *usuram nobis largiuntur, tamquam cornicibus: diu mansuros aiunt Animos; semper, negant.* (I. Tusc.) Quamdiu igitur? ad Ecpyrosin illam, sive Conflagrationem: cum omnia resolvuntur, & ad initia sua revertuntur. Animæ igitur tunc omnes iterum ad Mundi Animam, id est, ad Iovem: qua mente Æternæ aliquando dicuntur. Seneca Cordum loquentem inducit, mortuum, & inter Heroas: *Nos quoque felices Animæ, & æterna sortitæ, cum Deo visum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsi parva ruinæ ingentis accessio, in antiqua elementa vertemur.* (Consol. ad Marc. cap. ult.) Tale in Epicteto: *Deus*, inquit, *cum necessaria tibi eripit, victum, vestem, sensus istos, receptui nempe canit, ianuam aperit, & venire te iubet.* (III. Dissert. c. XIII.) ποῦ; εἰς οὐδὲν δεινὸν, ἀλλ' ὅθεν

ὅθεν ἦλθες, εἰς τὰ φίλα καὶ συγγενῆ, εἰς τὰ στοιχεῖα. *Quo? non ad aliquid grave, sed ad illa è quibus ortus es, ad amica & COGNATA, ad elementa.* Cognata illa & amica, intelligit maxime astra. Et sane rarus ipse Epictetus est, alias sublimis, in immortalitate aut & longævitate animorum adstruenda: quid adstruenda? vix tangenda. Nimirum inter Stoicos ipsos controversa ea res, nec consensu recepta. Panætius, apud Ciceronem, *interire Animas* arbitratur: & Laërtius aliam etiam sententiæ divisionem ostendit. Κλεάνθης μὲν, inquit, πάσας ἐπιδιαμένειν φασὶ, μέχρις ἐκπυρώσεως. Χρύσιππος δὲ τὰς τῶν σοφῶν μόνων. *Cleanthes omnes permanere ait, usque ad conflagrationem Mundi; Chrysippus, solas Sapientum.* Et Seneca, in verbis supra, eo inclinare videtur (ad Chrysippum dico) cum scribit, *felices Animas æterna sortitas:* non igitur omnes. Tacitus apertius: *Si, ut sapientibus placet, non cum corpore exstinguuntur magnæ Animæ.* Nota magnas: minutæ igitur & fatuæ pereunt, aut non diu manent. Palam ita Numenius, in Eusebio, de nostris: Τὴν δὲ ψυχὴν γεννητήν τε, καὶ φθαρτήν. οὐκ εὐθὺς δὲ τοῦ σώματος ἀπαλλαγεῖσαν φθείρεσθαι, ἀλλ' ἐπιμένειν τινὰς χρόνους καθ' ἑαυτήν. τὴν μὲν τῶν σπουδαίων, μέχρι τῆς εἰς πῦρ ἀναλύσεως τῶν πάντων. τῶν δὲ ἀφρόνων, πρὸς πόσους τινὰς χρόνους. *Animam natam, & mortalem esse. non*

1. Tusc.

In Agricola.

 sta-

ſtatim tamen interire, ſed manere apud ſe ipſam. Sapientum quidem, uſque ad conflagrationem omnium: ſtultorum, ad breve aliquod tempus. Imo vero genere quodam fati exſtinguuntur etiam meliores: puta, ſi pondere aut mole magna, una cum corpore obruuntur. Seneca: *Quid intereſt, utrum ſuper aliquem vigiliarium ruat, an mons, an turris? Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamvis utraque æque mortifera ſit. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant, Animam hominis magno pondere extriti, permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber.* Mira ſententia, ſed cui origo & firmamentum à ſcito, quod Anima ſit corpus: itaque pati eadem, quæ corpus, & affligi, ac diſſipari, ſolvi. Alibi ſuper hac ſententia legere haud nunc memini: niſi in Statio, qui docte (ut multa) verſibus inſeruit, iſtis.

Epiſt. LVII.

----- latet intus, monte ſoluto
Obrutus, ac penitus fractum obductumque cadaver
Indignantem Animam propriis non reddidit aſtris.

Thebaid. VI.

Loquitur de auri ſcrutatore, qui terras & colles ſubit, earumque ſubito lapſu obruitur: nec Animam poteſt ad ſidera emittere, preſſam ſic & obtritam. Veteres & novi Scholiaſtæ ſilent. An non ſimile autem

tem

tem in Aquis, ubi profundo merſantur? Servius dicat in Virgilium: cum inſtante naufragio, *Ingemit Æneas: non propter mortem*, inquit, *ſed propter mortis genus. grave eſt enim, ſecundum Homerum, perire naufragio, quia Anima eſt ignea, & exſtingui videtur in mari.* Quod idem Syneſius notat, & Homeri verſum adducit: I.Aen. III.Epiſt.

Αἴας δ᾽ ἐξαπόλωλεν ἐπεὶ πίεν ἁλμυρὸν ὕδωρ.

Aiax diſperiit, poſtquam bibit æquoris undam.

Quaſi plane ab Anima etiam periiſſet: argumento tamen parum firmo. Seneca ipſe eodem adſpexiſſe videtur, ubi ſævitiam Caii exagitat, qui morituris os pannis conſciſſis farciebat: *Quæ iſta ſævitia*, inquit, *eſt? liceat ultimum ſpiritum tradere* (ſic lego:) *da exituræ Animæ locum.* Sed populariter ea dicuntur: ipſe diversũ ſentit, & Stoicos adeo ſuos hic damnat. Nam relata ſententia illa, de Obtritione, addit: *Qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodũ aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem: ſic Animus, qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus affligitur, erumpit.* Hæc veriora, quam priores illæ * λῆροι. Sed heus, incidit male omiſſum, ex II.De Ira.cap. X.X. Epiſt. LVII. * Ineptiæ, deliria.

Dionyſio Alicarnaſſæo: quem, vel hoc argumento, Stoæ vindicabo. Ait ſuper hoc ſcito, in ſua perſona, ubi de Marcio
Lib. VIII. Coriolano infeliciter exſtincto: *Si igitur ſoluta corpore Anima etiam interit, haud video quomodo beatos dicam, qui nullo ex Virtute fructu, ob ipſam etiam pereunt.* Tum addit membrum alterum: Εἰ δὲ ἄφθαρτοι μέχρι τοῦ παντὸς τυγχάνουσιν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν οὖσαι, καθάπερ οἴονταί τινες, ἢ χρόνον, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τινα τῶν σωμάτων, ἐνδιαμένουσι, μήκιστον μὲν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἐλάχιστον δὲ αἱ τῶν κακῶν, ἀποχρῶσα τιμὴ φάνοιτ' ἂν τοῖς ἀρετὴν ἀσκοῦσι. *Sin autem incorruptibiles in perpetuum Animæ, ut quidam cenſent; aut tempus aliquod, poſt ſolutionem corporum, permanent: longiſſimum quidem, bonorum virorum; breviſſimum, malorum: ſufficiens honos habetur Virtutis cultoribus.* Stoicis igitur manet ſic Anima: ubi, & quid faciat, mox docebo.

DISSERT. XII.

De migratione Animarum in corpora. Plures ita ſenſiſſe, non tamen Stoicos.

NAM Senecæ ordinem inſiſto, & Quæſtio quinta excipit, *An aliunde alio tranſeat, & domicilium mutet?* Si manet, inquit: an, ſi forte, cum Pythagoricis, de corpore in corpus migrat? Eo-
Epiſt. LXV. dem ſenſu quærit alibi: *Ego neſciam, unde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint,*

an sæpe? Sæpe enim; si reditus est, &, ut Tertullianus appellat, *recidivatus animarũ*. Et Pythagoreos, imo & Platonicos sic sensisse, decantatum est: an & Stoicos addam? Volunt aliqui veterum. ut Lactantius: *Superesse Animas post mortem, Pythagorici & Stoici dixerunt: easque non nasci, sed insinuari in corpora, & de aliis in alia migrare.* Item Damascenus: *Stoici corpus occidere, animum à corpore in corpus migrare volunt.* Tamen hæc assertio mihi anceps, & apud idoneos auctores tale nihil, imo contra, lego. Nam Animæ illis ad cœlos abeunt, & sociantur astris, mox videndum. De remigratione, nusquam verbum: nisi hoc intelligunt, ex eadem Universi Anima iterum alias Animas fieri, & sic orbe quodam immitti: imo easdem etiam, post Mundi innovationẽ. Sed longe hæc ab illa Pythagorica μετεμψυχώσει: quę est de corpore in corpus trãsitio, & cur non Latine *Transanimatio*? De qua & Platonici multa, vulgata aut obvia: quid veteres nostri Galli? in eodem sensu fuerunt. An à Pythagora Druides hauserint, nescio; an potius ipse ab illis: nam auctores habeo, *Gallos eum audiisse & Brachmanas.* Gallorum quidem hoc dogma. Cæsar: *Non interire Animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios.* Lucanus ad ipsos Druidas:

Lib. III. c. XVIII.

De Hæres.

Clem. I. Strõ. Lib. VI.

----- vo-

Lib. 1.

----- vobis auctoribus, umbræ
Non tacitas Erebi ſedes, ditiſq; profundi
Pallida regna petunt: regit idem ſpiritus artus
Orbe alio, longæ, canitis ſi cognita, vitæ.

In Celtico. Sed & Germanis adſcribit Appianus: τὸ ἦθος ἄγριοι, καὶ τὴν τόλμαν θρασύτατοι, καὶ θανάτου καταφρονητικοὶ, δι' ἐλπίδα ἀναβιώσεως. *Moribus feri, audacia promptiſſimi ſunt, & mortis contemptores, ob ſpem ſecundæ iterum vitæ.* In Cæſaribus. Iulianus Cæſar, etiam Getis: quibus *Xamolxim, qui apud eos colitur, hanc opinionem inſeviſſe* ſcribit. Itaque iidem vitæ prodigi, οὐκ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μετοικίζεσθαι νομίζοντες, *non mori, ſed migrare ſe exiſtimantes.* Simile novelli aliquot Indi. Quin Iudæi poſteriores hoc errore perfuſi: quod In Dialogo. Iuſtinus Martyr notat, & Thalmudiſtæ profitentur. A qua cauſſa in Sacris noſtris libris opinati ſcribuntur, *Chriſtum eſſe aut Ieremiam, aut Eliam.* Ipſi Chriſtiani aliqui ſic dementaverunt, Carpocrates, & Origenes: etſi iſte magis ad Platonicos aſcenſus, & deſcenſus, ivit. Sed non Stoica omittamus, ad illa eamus.

DISSERT. XIII.

Animam corpus Stoicis eſſe, itemque Tertulliano.

QUÆREBAT enim ſexto loco Seneca, *Vtrum corpus ſit, an non ſit?* Omnino eſt

eſt ipſi, & Stoicis: eſt enim Spiritus. Laërtius: Ψυχὴν πνεῦμα εἶναι, διὸ καὶ σῶμα εἶναι. *Animam Spiritum, ergo & corpus eſſe*. Sed, ut Chryſippus ait, ἀραιότερον καὶ λεπτομερέστερον, *rariore & tenuiore filo*: adeo *ut præ ipſa tenuitate* (Tertulliani verba) *de fide corporalitatis periclitetur*. Eſt tamen. & ipſe ille doctus Afer (in multis Stoicus) ita non ſentit ſolum, ſed prodit & propugnat. Ipſum, ſi vis, vide, & Stoicorum (eos nominatim allegat) expoſita argumenta. Hoc ita ſoli Stoici & Epicurei, præter auctores veterum ſectarum, quibus incorporea viſa: etiam Pythagoræ, ut Plutarchus ait, etſi diſcipuli eius, qui *Aëreum aliquid* ſtatuebant, corpus fecerunt. Non tamen omnes: & *Sextus pater ac filius* (Senecæ laudati, & Italicæ illius ſectæ) *hanc ſuper omni Anima tulere ſententiam: Incorporalis, inquiunt, omnis eſt Anima, & illocalis atque indeprehenſa vis quædam, quæ ſine ſpatio capax, corpus haurit & continet*. Iſta in Claudiano Mamerto legas, qui tres de Animæ ſtatu libros ſcripſit, dici non poteſt, quam eruditos, elegantes, & ſubtiles. Veteres omnes in hoc tractatu æquat, aut vincit. Et eſt revera incorporea Anima: ac Stoicos iam olim refutavit Plotinus, in ſcripto: Ὅτι οὐ δύναται σωματικὴν εἶναι ἡ ψυχή. *Quod non poſſit corporea eſſe Anima*: cuius excerpta pluſcula in

Apud Plutar. De pugnis.

Plut. IV De Plac. c. II. & III.

Lib II. I. IX.

in Eusebio habes. At dices. Si corpus Stoicis, qua figura igitur aut circumscriptione? Per se quidem sphærica, opinor: quæ Mundi est, & astrorum: atque ipsa delibata ex astris. In corpore autem, figuram scilicet eius sequitur, cuius membra omnia implet. Ideo Tertullianus universe Humanam ei formam adsignat: *Effigiem*, inquiens, *Animæ non aliam, præter humanam; & quidem eius corporis, quod unaquæque circumtulit.* Nota circumtulit: ergo & post mortem talis. Caussam etiam addit: *Recogita enim cum Deus sufflasset in faciem hominis flatum vitæ; totum utique per faciem statim flatum illum in interiora transmissum, simulque divina aspiratione densatum, omni intus linea expressum esse, quam densatum impleverat, & velut in forma gelasse. Inde igitur & corpulentia Animæ ex densatione solidata est, & effigies expressione formata.* Quod ad caussam; tota est Stoica, & frigus, gelationem, densationem miscet, corporeæ Animæ formandæ, & efformandæ.

De Anima, c. IX.

DISSERT. XIV.

Vbi Anima separata? & quid agat? In Lunæ orbe, aut circa esse, ac contemplari.

*Lib. II Diss. IV.

SED illa è * superioribus lucem suam, si attendisti, habent: si non, actum non ago, & æstu isto disputationum evolve-

volvere me pergo. Erat enim ſeptima, *Quid facturus ſit Animus, cum per nos facere aliquid deſierit?* Sententia eſt, Quid faciet Animus, ſolutus & à nobis liber? Duo hic videnda: & Ubi ſit, & Qua ſorte aut occupatione. Ubi? quærit hoc ipſũ alibi Seneca, & avet diſcere: *Neſciam quo* Epiſt. LXV.
hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet Animam ſolutam legibus ſervitutis humanæ? Dicam ego hoc tibi, è patris tui libris? Apud eum Suaſor. VI.
Arellius Fuſcus: *Animus divina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurrit.* Dicam è De Trãquil. c. XI.
tuis? *Reverti eo unde veneris, quid grave eſt?* Atqui venimus (ante doctum) è cœlo. Ideo Manilius:

An dubium eſt, habitare Deum ſub pectore noſtro,
In cœlumque redire Animas, cœloque venire?

Tamen diſtinctius paullo hoc dicendum eſt, ex Stoicorum ſcitis: quæ Tertullianus propagavit. *Apud Platonem,* inquit, De Anima cap. LIV.
in Ætherem ſublimantur Animæ ſapientes; apud Arium, in Äërem; apud Stoicos, ſub Lunam. Vide. Plato altius tollit, in ipſum Ætherem, & inter ſidera locat: Stoici, modeſtius, iuxta illum, & proxime à Luna. Ergo cum Ario, in Aëre, ſed ſupremo. Iterum Tertullianus: *In Æthere*

there dormitio nostra, cum Platone; aut circa Lunam, cum Endymionibus Stoicorum. Ridet scite. sed etiam Cicero hanc sententiam expressit, ut Stoicam: *Necesse est, Animus, quo nihil est velocius, ita feratur, ut penetret & dividat omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, ventiq; coguntur. quam regionem cum superavit Animus, naturamque sui similem contigit, & agnovit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore Solis temperato, ignibus insistit, & finem altius efferendi se facit. Cum enim sui similem & levitatem, & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem movetur: eaque ei demum naturalis est sedes, cum ad sui simile penetravit. in quo nulla re egens, aletur & sustentabitur iisdem rebus, quibus astra sustentantur & aluntur.* Palam dicit, regionem turbidam Aëris permeare, in superiore sistere, cum naturæ simili, id est, Ætheri (cuius à Luna initium) appropinquat aut est mixtus. Lucanus pariter:

*, Tusc.

Lib. IX.

Quodque patet terras inter, cælique meatus,
Semidei manes habitant: quos ignea Virtus
Innocuos vita, patientes ÆTHERIS IMI
Fecit, & æternos Animam collegit in orbes.

In *Æthere imo* ponit, circa Lunam: nec omnes, ſed virtute præſtantes. Plinius ab hac mente: *Sed & tu, pater Traiane, ſi non ſidera, proximam tamen ſideribus obtines ſedem.* Adulatio Principes ipſos, ſed conſecratos, ſuperiori cœlo, & inter Deos, aſſerebat: at tu, inquit, Principis noſtri pater, inter Heroas agis & Sapientum animas, iuxta ſidera, & in aëre illo ſupremo: aut & ipſo Æthere, ſed imo. Ab hac mente fortaſſe, quod Lunæ populos ſuos quidam etiam è Stoicis dabant: de quo *ante memini dixiſſe. Sed obſerva, de Sapientum Animis hæc dici tantum: de ſtultorum & rudium, alia ſententia eſt, quam Tertulliano item ferimus acceptã. Nam cum in prioribus verbis edidiſſet, *Sapientes Animas* ad Lunam evehi: addit: *Quos quidem* (Stoicos) miror, quod *Imprudentes Animas circa terram proſternant, cum illas à Sapientibus, multo ſuperioribus, erudiri affirment.* Dogma igitur. Sapientum attolli, vulgarium verſari & volvi circa terram; donec ab illis Sapientibus edoctæ, & vitiis purgatæ, item ſubvolarent. Non alibi legi, de Stoicis quidem: etſi Platonis ſimiles aſcenſus & gradus ſcio, ſed non cum hac diſciplina. Quã idem ille Afer naſo ſuſpendit: &, *Vbi*, inquit, *erit Schola regio, in tanta diſtantia diverſoriorũ? qua ratione diſcipula ad magiſtras*

In Paneg.

*Lib. II ſupra Differt. XII.

gistras conventabunt, tanto discrimine invicem abstractæ? Quis autem illis postumæ eruditionis usus ac fructus, iamiam conflagratione perituris? In Seneca nostro hæc discrimina non sic reperio: unum locum, ubi leviter tangit. Ait ad Marciam: *Integer ille, nihilque in terris relinquens,* PAULLUMQUE SUPRA NOS COMMORATUS, DUM EXPURGAT INHÆRENTIA *vitia, situmque omnis mortalis ævi excutit, deinde ad* EXCELSA *sublatus, inter felices currit Animas: excipitque illum cœtus sacer, Scipiones, Catonesque. Pater tuus* (Cremutius Cordus,) *Marcia, illic nepotem suum applicat sibi, &* VICINORUM SIDERUM *meatus docet.* Examinata enim huc faciunt: & purgari in imo aëre (quippe adhuc adolescentem, nec plenæ Sapientiæ) filium ostendit: tum ascendere, & *vicinum sideribus* (non inter ipsa) fieri ac ferri. Alibi non sic exacte, & Diis ipsis miscere videatur. Ut in epistola quadam: *Cum venerit dies ille, qui mixtum hoc divini humanique secernat; corpus hoc ubi inveni relinquam, ipse me* DIIS *reddam.* Iterumque alibi, indefinite vel ambigue, quod ad locum: *Fruitur nunc* (frater tuus mortuus) *aperto & libero cœlo: ex humili atque depresso in eum emicuit locum,* QUISQUIS ILLE EST, *qui solutas vinculis Animas beato recipit sinu: & nunc libere vagatur,*

Cap. XXV.

Ad Polyb. c. XXVIII

gatur, & omnia rerum Naturæ bona, cum ſumma voluptate, perſpicit. Ubi poſtremis etiam verbis vides, quid cenſuerint egiſſe Animas, ſic in excelſo ſitas. Nimirum contemplatione (ſuaviſſimo paſtu Animorum) ſe occupaſſe & oblectaſſe; ac ſupera ex vicino, & ima ex alto, luſtraſſe ac pervidiſſe. Itaque *in arcana Naturæ penetrat*, (ut Seneca alibi) *& ſcrutatur cæleſtium cauſſas, & in profunda terrarum permittere aciem iuvat.* Sed ibidem profecto, *ſideribus intermiſcet*, & in *cæleſti arce* collocat, ſicut & in epiſtola CII. extrema: quod Platonicum magis, quam Stoicum ſcito. Nam illi pandebant ipſum Æthera ſapientibus: & in via adeo lactea collocabant. Sed & hi ſua diſcrimina ſedium habebant, & quaſdam magis imas: non noſtro inſtituto nunc referendas. Plutarchus, *De facie in orbe Lunæ*, ſub finem; Macrobius in Scipionis Somnium; Stobæanæ utræque Eclogæ; & ipſe Plato ubertim ſuppeditabunt cupienti. Abſolvi hoc ſeptimum ſpatium. pergo. AUD. Imo ſiſte, & hoc addoce. Sapientum ſi in felicibus altiſque locis: quid Inſipientium? nihil iis pœnæ aut mulctæ? Si ſuperi; nulli inferi ſunt? LIPS. Iam dixi, purgari, & erudiri: ſed de Incipientibus aut bonæ ſpei & profectus hoc acceptum: de peſſimis, quæ ratio eſt? Pereant, aut certe vapulent.

Ad Marciam, c. XXV.

Ter-

Cap. LIX. Tertullianus, de Stoicis: *Reliquas Animas* (non eruditas, aut erudiendas) *ad inferos* Lib. VII c. VII. *deiiciunt*. Lactantius: *Esse inferos, Zeno Stoicus docuit, & sedes piorum ab impiis esse discretas: & illos quidem, quietas ac delectabiles incolere regiones; hos vero luere pœnas in tenebrosis locis, atque in cani voraginibus horrendis.* Epist. CXVII. Seneca noster aliquid tangit: *Cum de Animarum immortalitate loquimur, non leve momentum apud nos habet Consensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac persuasione publica.* Publica, sed non propria tamen: & ipse abdicat ac spernit. Ut ad Cap. XIX. Marciam: *Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec oblivionis amnem, nec tribunalia, nec reos. Luserunt ista poëtæ, & vanis nos agitavere terroribus. Mors omnium dolorum & solutio est, & finis: ultra quam mala nostra non exeunt.* III. Differt. c. XIII. Idem Epictetus: *Nullus Orcus est, nullus Acheron, nullus Cocytus, nullus Pyriphlegethon, sed omnia plena sunt Deorum & Geniorum.* At cum isti sic negant, imo pernegant; an dissentiunt igitur à capite suo Zenone? Non arbitror: neque Zenonem aliud sensisse, quam circa terram in cæno & sordibus volutari, contrarium naturæ igneæ, atque hos inferos esse. La-

ctantii

ctantii verba inspecta hoc dicent. Tamen mirum, & nobis notandum est, plerosque omnes veterum, imo plerasque omnes gentium, aliquid de Inferis scriptione, aut opinatione, libasse. Trismegistus aperte, in his quæ exstant, inspersit: & de eo Tertullianus. *Mercurius Ægyptius dicit, Animam digressam à corpore, non refundi in Animam universi: sed manere determinatam, uti rationem, inquit, patri reddat eorum, quæ in corpore gesserit.* Platonem omitto: res nota est: Indos & Brachmanas illi addo, quos Strabo scribit eadem fere Platoni, περί τε ἀφθαρσίας ψυχῆς, καὶ τῶν καθ' ἅδου κρίσεων, *de immortalitate animæ, & de iudiciis apud inferos,* sensisse. Et vere Empiricus, *De inferis, sicut de Diis, omnes homines habere communem notionem.* Cap. x. & in Stobæanis. Lib. XV

Dissert. XV.

De Reminiscentia Animæ, aut Memoria, cum à Corpore abivit.

METAM video, imo iam tango. & ultima quæstio, *An obliviscatur priorum, & illic nosse se incipiat, postquam de corpore abductus in sublime secessit?* Nihil hic de Reminiscentia Platonis, quæ in terris locum habet: sed dubitatio est de sublimi iam Anima: an illic memoriam priorum habeat; an in se acquiescat, obli-

ta

ta priorum? Definite ſuper ea re nihil reperi: in Seneca tamen, ad Marciam, *agnitio aliorum* ponitur, & quod *cœtus ſacer, Scipiones Catonoſq; Cremutium excipiunt; ipſe ſuum nepotem.* Sed idem alibi, eadem omnia fore *quæ ante Natalem*, non ſemel dixit: ergo ignorantia aut oblivio vilium iſtarum rerum, & cura ac meditatio meliorum. Teſtimonia igitur ambigua ſunt, aut deficiunt: rationem ſi vides, credam pro aiente parte eſſe, id eſt, reminiſci & ſcire. Si enim ab Anima mundi huc avulſæ venerunt, atque ea omniſcia; retinent in ipſo corpore notiones eas & ſcintillas: atque ita Plato μαθήσεις ἀναμνήσεις haud abſurde dixit: *Diſcentias* (cum Tertulliano vertam) *reminiſcentias eſſe.* Quidni igitur eadem divinitas & ſcientia poſt corpus? Nec facit, ſi viles curas dicas: cogitant talia, non iam curant, & ſuis quæque pretiis pendunt. Ad ſummam, Stoicos non alienos ab hac ſententia fuiſſe, Iulius Firmicus mihi adſuadet, filius eorum aſſecla & ſatelles. *Animus*, inquit, *ſuæ originis ac ſeminis conſtantiam retinens, omnia quæ difficilia atque ardua putantur, facile divinæ mentis inveſtigatione conſequitur. Quis in cœlo iter maris vidit? quis attritu lapidum ſcintillam latentis ignis excuſſit? quis poteſtates cognovit herbarum? cui ſe tota natura Divinitatis oſtendit,*

Cap. XXV.

De Anima, c. XXIII

Lib. I. Aſtron.

ſtendit, & prodidit, niſi Animo, qui ex cæleſti eſt igne profectus? Ipſe computos tradidit, ipſe Solis ac Lunæ, ac ſtellarum curſus, regreſſus, ſtationes, ſocietates, augmenta, ortus occaſuſque monſtravit: & in fragilitate terreni corporis conſtitutus, brevi maieſtatis ſuæ RECORDATIONE, *hæc omnia ut traderet,* NON DIDICIT, SED AGNOVIT. Vides Platonica hæc eſſe: nec ego video quid (poſito illo principio originis) poſſit obduci. Meminiſſe igitur priorum concludamus, & ſine ſenſuum aut inſtrumentorum opera ſcire. Dionyſius Halicarnaſſæus etiam curare nos & noſtra Animas facit, atque adeo vota ſuſcipere pro nobis. Εἴ τις ἄρα τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς, ἀπολυθείσας τοῦ σώματος, ὑποδέξεται τόπος, οὐχ ὁ καταχθόνιος καὶ ἀφεγγὴς ὑποδέξεται τὴν ἐμὴν, οὐδὲ τὸ λεγόμενον τῆς λήθης πεδίον, ἀλλ' ὁ μετέωρος καὶ καθαρὸς αἰθὴρ, ἐν ᾧ τοὺς ἐκ θεῶν φύντας οἰκεῖν λόγος. οἳς διαγγέλλουσα τὸ σὸν εὐσεβὲς, καὶ τὰς σὰς χάριτας, αἷς αὐτὴν ἐκόσμησας, ἀεί τινας αἰτήσεται σοι παρὰ θεῶν ἀμοιβὰς καλάς. *Siquis locus Animas corpore ſolutas excipiat; non ille ſubterraneus & caliginoſus meam capiet, nec Oblivionis qui dicitur campus, ſed ille ſublimis & purus Aether, in quo Deorum filios & Heroas ponunt. quibus illa pietatem tuam renunciabit, & gratiam ſibi honoremque habitum, proque iis ſemper à Diis petet mercedem tibi & præclara præmia.* Quæ poſtrema, quis

abnuet ad scita religionis nostræ esse? Nec ultra insisto, quia Senecæ hæc alibi intacta.

DISSERT. XVI.

Divisio Animæ Varronis, & ea breviter explicata.

FINIVI etiam Quæstiones super Animo, quas proposuit: alia pauca, magis illustrando, dicam. Animus etsi uniforme quid & simplex est, tamen *Partes* (sic Stoici & Platonici appellant) sive *Facultates* (δυνάμεις Aristoteli) sive, ut scite Varro, (quid autem ille non scite?) *Gradus* distinctos quosdam habet. Hos alii atque
De Civ. Dei VII c.XXIII alii aliter dividunt: Varro hoc modo. Digna enim verba eius dari, quæ Hipponis antistes libris suis consignavit, & conservavit. *Varro in libris, de Diis, selectis, tres esse affirmat Animæ Gradus, in omni universaque Natura. Vnum, qui omnes partes corporis, quæ vivunt, transit: & non habet*
* Potentiã. *Sensum, sed tantum ad Vivendum * Valitudinem. Hanc vim in nostro corpore permanare dicit ad ossa, ungues, capillos: sicut in Mundo arbores sine Sensu aluntur, & crescunt, & modo quodam suo vivunt. Secundum Gradum dicit, in quo est Sensus. hanc vim pervenire in Oculos, Aures, Nares, Os, Tactum. Tertium Gradum Animæ esse summum, qui vocatur Animus, in quo*

Intelli-

Intelligentia præëminet: hoc, præter Hominem, omnes carere mortales. In qua, quoniam homines Deo videntur esse similes; hanc partem Animæ Mundi, dicit Deum, in nobis autem Genium vocari. Sic ergo & in Anima Mundi tres gradus instituens, unam eius partem dicit esse Lapides & Ligna, & hanc Terram quam videmus, quo non permanat Sensus: ut ossa, & ungues Dei. Solem vero, Lunam, stellas, quæ sentimus, quibusque ipse sentit, Sensus esse eius. Aethera porro, Animam eius: cuius vim, quæ pervenit in astra, facere Deos. & per eam, quod in Terram permanat, Deam Tellurem; quod autem in mare atque Oceanum, Deum esse Neptunum. Pulchra ista, pro veteri philosophia: & quæ talia merito desiderium suscitant scriptorum Varronis, quę pessimo publico perierunt. Sed lustremus, & adeamus. *Gradus* appellat, à præstantia; & quia alia facultas aliam, quasi ascensu quodam, excedit. *Partes* qui dicunt, parum proprie loqui videntur. quia *Pars est, quæ subiecto, forma, & functione ab alia parte differt: at Facultas in eodem subiecto est, & plures esse possunt, quantitate tamen non discretæ. Sicut pomi facultates omnes in uno cernuntur; partes aliæ alibì exsistunt.* At excusantur qui sic locuti, quia etsi *per se quidem Anima partibus careat, tamen corpori* Porphyr. apud Stob. Ibid.

P 2 *parti-*

partibus constanti est indita, ac varias eius partes variis functionibus occupat, & eo respectu Partes habet. Neque enim eadem functio caput tenet, & pectus, & iecur. Sed his omissis, Varro igitur tres Gradus fecit: Peripateticorum etiam ritu. Unum *Vitæ* tantum. quem θρεπτικὸν Græci, *Alentem* Plinius, hodie *Vegetantem* dicunt. Hunc ipsum *in Mundo* (melius fortasse *Mundi*, nempe corpore) ponit: & arbores, plantas, ac talia includit. Nam perseverat in hac comparatione Animæ Mūdi, cum Anima Hominis, & utrobique paria ostendit. Tertius autem Gradus Animæ, inquit, *est summus, qui Animus vocatur.* Notemus discrimen inter Animam, & Animum, quod fere priscis Latinis fuit. Nam illa est, qua vivimus, ac sentimus: iste, quo intelligimus sapimusq;. Itaque bestiis haud temere veteres dabant. Attius apud Nonium:

Sapimus Animo, fruimur Anima: sine Animo
Anima est debilis.

Lib. III. Distinguunt & Epicurei, ac Lucretius pulchre Animum velut *pupulam oculi*, id est, Animæ, facit. Ipsum hoc Philo:

De Mūdi opific. Ἀνθρώπῳ τὸν νοῦν ἐξαίρετον ἐδωρεῖτο, ψυχῆς τινα ψυχὴν, καθάπερ κόρην ἐν ὀφθαλμῷ. *Homini Animum eximium dedit, aliam Animæ animam, & velut pupulam in oculo.* Est quod Home-

Homerus (ut Plato notat) ψυχῆς κέαρ dixit, *cor Animæ:* ficut Latini *Mentem Animi* sæpe, & sæpissime *Mentem*, Græcum illud Νοῦν exprimentes. Lactantius : *Non est idem Mens & Anima. aliud est enim quo vivimus, aliud quo cogitamus.* Sed pergit Varro, isto Animo *omnes carere mortales*: intellige, brutas Animantes. Amplius, hunc Animum in Mundi Anima, Deum esse & dici: *in nobis, Genium.* De *Genio* isto in * Manuductione, si memoria tenes, adfatim à nobis dictum, & Varronis hunc locum iunge. Reliqua in Varronianis lucem à se habent. In Theæteto. Lib. VII *Lib. IV Dissert. XIX.

DISSERT. XVII.

Alia Stoicorum divisio uberior, itemque Senecæ, utraque explicata.

AT vero Stoici aliter & plenius multo dividunt : quorum sententias (nam & inter se leviter differunt) quia Tertullianus summatim rettulit, eius verba audies, tum nostram interpretationem. Ait: *Dividitur Anima in partes nunc in duas à Platone, nunc in tres à Zenone, nunc in quinque & in sex à Panætio, & in septem à Sorano, nunc in octo penes Chrysippum, etiam in novem penes Apollophanem, sed & in decem apud quosdam Stoicorum, & in duas amplius apud Posidonium, qui à duobus exorsus titulis, Principali* De Anima c. XIV.

quod aiunt ἡγεμονικὸν, & Rationali quod aiunt λογικὸν, in duodecim exinde prosecuit. *Ita in alias ex aliis Species dividunt Animam. Huiusmodi autem non tam Partes Animæ sunt, quam Vires, & Efficaciæ, & Operæ: sicut de * quibusdam & Aristoteles indicavit.* Semina vides, quæ in multam & uberem messem surgant, si colere lubeat & evocare. Levi manu fiat, & qua utile nobis aut opus. Primum, *dividitur à Platone in duas.* Etiam in tres creberrime: sed Plutarchus utrumque dicet, qui fiat. *Pythagoras & Plato, summaria quadam ratione Animam statuunt bipertitam, Rationalem & Irrationalem: at pressius & accuratius, tripertitam. nam Irrationalem illam iterum dividunt in Irascentem & Concupiscentem.* Addit, *in tres à Zenone.* Doctissimus Pamelius ambigit an non *à Varrone.* nam Stoici, inquit, octo eas fecerunt. Quod verum est in Physica illa, ut sic dicam, & pro natura tota Animæ, divisione: at ubi Moralis res præ manu, tres etiam partes faciebant cum Platone, *Rationalem, Irascentem sive Animosam, & Concupiscentem.* E Seneca mox videbis. Porro, *in quinque & in sex à Panætio.* Idem Pamelius, ambigit an non vox desiat, scribendumque, *in quinq; ab Aristotele.* Et fateor hunc interim sic divisisse: sed quis de Panætio firmiter etiam

* *Vegetãte Sentiẽte Rationali.*

IV. De Plac. c. IV.

iam abnuat, cuius ſcripta non exſtant? Potuit in variis libris variaſſe, & modo quinque, aliquo adſpectu aut cauſſa, modo ſex poſuiſſe. De ſenario numero eſt in Nemeſii Antiſtitis libello De Anima: *Zeno Stoicus*, inquit, *octonarum partium Animam eſſe cenſet, partiens eam in Principem facultatem* (τὸ ἡγεμονικὸν,) *in quinque Senſus, & Vocis mittendæ, Procreandique vim. Panætius* (male editur *Panætus*) *philoſophus edendæ Vocis facultatem, motionis eius quæ per ſe Animalia cientur, partem eſſe vult: & quidem rectiſſime. Procreatricem vero, non Animæ, ſed Naturæ partem.* Duas ergo de octo tollit, ſex relinquit. Pergit Tertullianus, *in ſeptem à Sorano.* Nihil ultra ſcio, aut legi. *In octo penes Chryſippum.* Imo & Zenonem, ut ſupra Nemeſius, & communiter omnes Stoicos. Laërtius: Μέρη τῆς ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ, τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν, καὶ τὸ λογιστικόν. *Partes Animæ octo dicunt. quinque Senſus, Seminalem in nobis vim, Vocalem, & Ratiocinantem.* Varro, ut ſolet, Stoice: *Anima diviſa in octonas partes. quinque quibus ſentimus, ſextam qua cogitamus, ſeptimam qua progeneramus, octavam qua vocem emittimus.* Cogitandi verbo in λογιστικῷ utitur: quia proprie Latinis *Cogitare* eſt plura in unum cogere & velut ratiocinari: & *Cogita-*

Cap. XV. VIII. De Ling. Lat.

tio διάνοια, non ſolum *νόημα*. Amplius, *In decem apud quoſdam Stoicorum* Quos credo addidiſſe, *Alendi & Movendi vim*. Denique, *in duas amplius apud Poſidonium*. Quæ iſtæ, neſcio: ſuſpicor tamen addidiſſe *Iraſcentem*, *& Concupiſcentem*: atque ita ad eum numerũ veniſſe. In Seneca noſtro diviſio eſt nulli harum conſona, Epiſt. XCII. ſed miſcella. Ad Lucilium ſuum: *Inter me teque conveniat, in Animo eſſe partes miniſtras, per quas Movemur, Alimurque, propter ipſum Principale nobis datas. In hoc Principali eſt aliquid Irrationale, & Rationale. Illud huic ſervit.* Et poſt pauca: *Irrationalis pars Animi duas habet partes. alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in Affectionibus; alteram humilem, languidam, Voluptatibus deditam.* Ecce ſeptem hæ ſunt partes, *Movendi, Alendi, Ratiocinandi: tum Rationalis, Irrationalis*: iterumque ſub iſta, *Iraſcens, Cupienſque*. Sed quid ita duas partes miniſtras nominat, *Movendi, & Alendi?* Non eſt Stoicum: atque adeo in octona illa diviſione neutra harum inſerta. Sed credo alios, ut tetigi, feciſſe: & Seneca obiter nunc, & ut in exemplum nominat, aliis omiſſis. Cur autem Stoici non inſeruerint, puto factum, quod Naturæ iſtas & viribus Seminis tribuebant, ab Animo abiungebant. *Miniſtræ*

autem

autem partes bene in bonis libris ſcribuntur, non *miſtæ:* quia, ut ait, ob ipſum Priucipale ſunt datæ. Ita Stoici, apud Strobæum: Τὸ ἡγεμονικὸν ἄρχοντος χώραν ἔχειν, τὰ δὲ ἄλλα μέρη ἐν ὑπηρέτου τάξει ἀποδίδοσαν· *Principale imperantis vice fungi, reliquas partes in miniſtri loco quamque ducebant.* Eſt deinde in Seneca, alteram partem, *Affectionibus deditam:* intelligit τὸ θυμικὸν, *Animoſum illud & Irritabile*, quod aliter τὸ παθητικὸν Græci dicunt, *in Affectionibus poſitum*, ut noſter expreſſit. Facit & alteram, *Voluptatibus deditam:* τὸ ἐπιθυμητικὸν ſcilicet, quod *Concupiſcens* nominamus. Sed notæ utriuſque bellæ: una, inquit, *animoſa, impotens eſt*; altera *humilis, languida.* Philo Iudæus ſcita imagine hoc illuſtret. *In Anima noſtra,* ait, *Equi ſunt, & Auriga vel Adſcenſor. Equi duo, Iraſcens & Concupiſcens: ille velut mas, hæc fœmina. Ille geſtiens, ſolutus & liber eſſe vult; iſte ſervilis, humilis, vafritie gaudens, domi deſidet & paſcitur, ſed & paſcit devoratque.* (Græce hoc argute, οἰκόσιτος, καὶ οἰκοφθόρος.) *Aurgia autem Animus eſt, ſi Prudentiam quidem & Rationem audit: ſi non audit, adſcenſor tantum ſive ἀναβάτης.* Pulchre ſane. Si equos hos duos regimus, & Rationis fræno domamus; Aurigæ ſumus, digni hoc nomine, & per rectam viam ad optimum Finem imus: ſin aliter, Ad-

De Agricultura.

Adſcenſores tantum. ſedemus in vehiculo, ſed imperiti regere, &

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

DISSERT. XVIII.

Principale Animæ Quid, & Vbi ſit? in Corde Stoicis poni.

ABSOLVI de Partibus : niſi quod explicatius aliquid de ἡγεμονικῷ dicendum videtur, quod *Principale* Seneca vertit : Cicero autem *Principatum*. Ita enim alibi: *Principatum id dico, quod Græci ἡγεμονικὸν, quo nihil in quoque genere nec poteſt, nec debet eſſe præſtantius*. Prima igitur & præcipua pars, eſt *Principale*: quam lubet & expedit Plutarchi etiam verbis, pro ſenſu Stoico, magis revelare. Οἱ Στωϊκοί φασιν εἶναι τῆς ψυχῆς τὸ ἀνώτατον μέρος τὸ ἡγεμονικὸν, τὸ ποιοῦν τὰς φαντασίας, καὶ τὰς συγκαταθέσεις, καὶ αἰσθήσεις, καὶ ὁρμὰς, καὶ τοῦτο λογισμὸν καλοῦσι· *Stoici inquiunt, Animæ ſupremam partem, Principale. id quod facit imaginationes, aſſenſiones, ſenſus, & appetitiones: atque id Ratiocinationem appellant.* Addit (nam Græca non opus conſignare:) *ab iſto Principali ſeptem partes reliquas Animæ enatas eſſe ac protenſas, ut è * polypode cirros. Ex his Viſum, eſſe Spiritum qui à principe parte ad Oculos pertingit: auditum, Spiritum qui ab eadem ad Aures: ſic de Senſibus reliquis.*

II. De Nat. deor.

IV. De Placit. c. XXI.

* Piſcis, qui Latino *Multipes*.

liquis. Seminalem autem partem, esse Spiritum qui à Principatu ad genitales meatus permeat. Vocalem, Spiritum qui ab eodem ad fauces & linguam. In istis nota de *Spiritu* ubique dici: scilicet, quia ipsa Anima *Spiritus* iis est: eoque adspectu & *Vocalem & Seminalem vim* (aliter Panætio visum) ad Animum pertinere. Nota amplius, λογισμὸν, id est, *Ratiocinationem*, sive cum Varrone *cogitationem*, Principale dici: non autem ipsum λόγον sive Rationem. quia illa pars & *Rationale* continet & *Irrationale.* Adsensus enim in ea, & iudicia, sed non semper recta; depravante opinione & corpore verum illud rectumque, quod a cælo habet. Est igitur λογικὸν sive *Rationalis*, cum recta ratione utitur; est ἄλογος sive *Irrationalis*, cum Errore. Ut verbo absolvam, non aliud ille Stoicorum λογισμὸς, quam aliorum Νοῦς, sive *Mens*, sive *Animus* cum Varrone. Ubi illi sedes? nam reliquas etiam partes in corpore vim alibi atque alibi exserere, & ibi velut incolere scimus: ubi igitur primaria, inquam, sedes? Disputant: & Stoici nostri in *Corde* assignarunt. Laërtius: ἡγεμονικὸν δ᾽ εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι, καὶ ὁρμαὶ γίνονται, καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται. ὅπερ εἶναι ἐν καρδίᾳ. *Principale esse, primariã Animæ partem, in qua imaginationes, & appetitus fiunt, & unde sermo* (an *Ratio?*) *sursum*

Cap.xv mittitur. *Id autem in Corde esse.* Idem Tertullianus, qui, *summum in Anima gradum* (agnoscis Varronis verbum) *Vitalem & Sapientialem, quod* ἡγεμονικὸν *appellant, certo in corporis recessu consecratum,* ait, eumque in *Corde.* quoniam & *inspectorem Cordis Deum legimus, & Corde credi ad iustitiam, & Corde suo unumquemque reprehendi:* denique hoc ipsum *Chrysippum etiam sapere* adfirmat. Nec de Chrysippo tantum

IV. De Plac. c. XV. Plutarchus: sed, inquit, οἱ Στωϊκοὶ πάντες ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ, ἢ τῷ περὶ καρδίαν πνεύματι. OMNES *Stoici in toto corde, aut in Spiritu eo qui circa Cor est, Principale ponunt.* Ergo valde mirum, eundem eodem libro

Cap. XXI. mox scribere, ubi de Stoicis: Αὐτὸ δὲ τὸ ἡγεμονικὸν, ὥσπερ ἐν κόσμῳ, κατοικεῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σφαιροειδεῖ κεφαλῇ. *Ipsum Principale, sicut & in Mundo, habitat in nostro rotundo Capite.* Profecto non est hic Stoicus, sed Platonicus sensus: & pro illo capiendus est loqui. Nam iterum alibi, ubi Stoicos

De Com. Not. carpit, miratur, illos *Assensiones, & Visiones, & Artes, & Memorias in Cordis puncto ponere; ubi & principem Animæ partem.* Clara sunt: & mens illorum, fontem vitæ & intelligentiæ in Corde esse, loco medio & dignissimo: quem ipsa Natura thorace, præcordiis, undique munivit: quo læso (non ita in aliis partibus) hominem illico perire necessum & ex-

stin-

stingui. Ab eo igitur, ut è castello aquarum rivi ducuntur, reliquas Animæ facultates effluere, & suis quasque locis se producere & usibus servire. Ridet Galenus Chrysippi in hac re argumentum. quod Natura ipsa doceat & clamet Animi vim illic esse: quoniam sponte homines, cum de se aut illo loquuntur, manum Cordi admovent, Feci, Dixi, Sensi, Non feci, dixi, sensi, pronunciantes. Rideat: cur non & Hippocratem suum, qui ita palam? γνώμη γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πέφυκεν ἐν τῇ λαιῇ κοιλίῃ, καὶ ἄρχει τῆς ἄλλης ψυχῆς· *Cogitatio enim sive Mens hominis in sinistro ventriculo* (Cordis) *insita est, & reliqua Animæ imperat.* Ausonius idem: De Corde.

Mens, quæ cælesti sensu rigat emeritum cor: In Monosyll.
Cor vegetum, Mundi instar habens, Animæ vigor ac vis.

Epicurei pariter. è quibus Lucretius:

Consilium, quod nos Animum Mentemque vocamus, Lib. III
Idque situm media regione in pectoris hæret.

Ponunt, inquam, vel in ipso Corde, aut in pectore circa. De Stoicis sensisse etiam Lactantium puto, cum Mentem *aut in medulla cerebri hærere* facit, quod Plato; *aut in illo sanguine bipertito, qui est inclusus in corde,* quod nostri. De opif. c. XVI.

DIS-

Dissert. XIX.

Aliquid de præſtantia Animi, & ad eius cultum adhortatio.

PRincipem iam partem, Quæ ſit, & Vbi, vides: ô quam merito ſic dictam! Salluſt. Iugur. Animus ille eſt *dux atque imperator vitæ mortalium*: idem *rector humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipſe habetur.* Vis præſtantiam, & pæne divinitatem eius, videre? Omnia momento pervadit, ſideribus velocior, cogitatione velocior, temporibus velocior. Quid dicam? De Benef. III c. XX. pæne ubique eſt. *Corpora*, ait Seneca, *obnoxia ſunt & adſcripta dominis: mens quidem ſui iuris, quæ adeo libera & vaga eſt, ut nec ab hoc quidem carcere, cui incluſa eſt, teneri queat, quo minus impetu ſuo utatur, & in infinitum comes cæleſtibus exeat.* Quid ais, *comes?* imo anteceſſor. II. De Benef. c. XXIX. Tu ipſe alibi: *Animo nihil non eodem, quo intendit, momento pervium eſt, ſideribus velocior, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit.* Addam amplius, Cogitationem ipſam antecedit: quid autem ea celerius? Pulchre Homerus, de Phæacibus:

Odyſſ. H. Τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα·

Quorum ſunt celeres naves, velut alituum ala,
Aut brevis in nobis ſenſus.

Quod

Quod Claudianus imitari voluit,

Quantum non iaculum Parthi, non impetus Austri,
Non leve sollicitæ Mentis discurrit acumen.

Denique magis dixi, & dicam, Tempora ipsa antecedit. Præsens hoc quod in lapsu est, præteritum quod lapsum, futurum quod labetur, totum illud assidui motus agmen Animus complectitur, & ut Cicero ait, *Simul trium temporum particeps est.* Itaque vere Philo: *Sola Mens, ut omnium ocissima, etiam Tempus ipsum, quo omnia fieri videntur, præcurrit & occupat; viribus occultis, sine Tempore, universum hoc & partes eius pervagando, pertractando.* Trismegistus hanc celeritatem bene ingerit: *Dic*, inquit, *Animæ tuæ illo abire, & dicto citius illic erit. Præcipe Oceanum tranare; celerrime illic erit, non ut è loco in locum delata, sed tanquam iam ibi exsistens. Iube in cælum evolet: alis non egebit, neque ullum ei obstaculum. Non Solis ardor, non æther, non cæli volutatio, non corpora astrorum: quin omnia pervadens ad extremam Naturam pervolet. Imo & extra eam (siquid extra eam) intueri tibi licet.* Mira & maxima hæc æstimanti sunt: quid reliquæ dotes intelligentiæ, inventionis, memoriæ? Pelagus rerum & laudum: & vere imago ac simulacrum Dei.

II. De Fin. Quod deter. potiori insid.

Cap. XI.

Sen.ep. VIII. Dei. O attende, & *cogita in te, præter Animum, nihil esse mirabile: cui magno nihil est magnum.* Quid ista vilia, & terrena, & peritura sunt? fumi. Similitudinem tuam recole, atque item originem: utraque divina est. Ut igitur *radii Solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde emittuntur: sic animus ille magnus & sacer, & in hoc demissus Vt* PROPIUS DIVINA NOSSEMUS, *converſetur quidem nobiscum, sed hæreat origini suæ.* Fiat, mi Auditor, & hoc fine Physica ista lustremus: non ut curiosi abditorum inspectores, sed seduli Animi cultores: ut dignitate eius cognita, locum ei suum decusque servemus. Quem locum? Senecæ verbis: ut *quem in hoc Mundo locum Deus obtinet, hunc in homine Animus:* id est, imperet regatque, colatur à nobis, & affectus, cupidines, omnia humana domita habeat ac subiecta. Hæc via ad ultimum Finem, ad Felicitatem; quo Porticus tota, & magnus eius tubicen ac tibicen Seneca noster vocant. Huc tende, hanc & istum ama, qua amant Honesta.

Sen.ep. XLI.

Epist. LXV.

FINIS.

INDEX

INDEX DISSERTATIONUM PHYSIOLOGIÆ STOICORUM.

LIBRI PRIMI

DIS.

DISSERTATION.

Ll.

INDEX
LIBRI SECUNDI

DIS.

DIS.

DISS. XVII.

LIBRI TERTII

DISSERT. I.

FINIS INDICIS.

